

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**TÜRK EDEBİYATINDA MAHZEN-İ ESRÂR
MESNEVİLERİ VE MUHYÎ'NİN MAHZEN-İ ESRÂR
(SÜRÛR-EFZA) ADLI MESNEVÎSİ (METİN - İNCELEME)**

**Halil KURT
1540205009**

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Selami TURAN**

ISPARTA – 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Halil KURT
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Başlığı	Muhyi-i-Halveti'nin "Mahzen-i Esrar"ı ve Türk Edebiyatında Mahzen-i Esrar Mesnevileri(Metin-İnceleme)"
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Türk Edebiyatında Mahzen-i Esrâr Mesnevileri ve Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Sürur-Efza) Adlı Mesnevisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği ve YÖK Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz 20/03/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ

☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof. Dr. Selami TURAN/SDÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Kadriye ORAK KÜLCÜ /SDÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Sevim ÖZDEMİR /SDÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Atilla BATUR /DPÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Bihanur ÖZKAN/ MAKÜ	☒ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 22-(6) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri dinleyicilere kapalı olarak, tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Tezi kabul edilen öğrenciler başarılı olarak değerlendirir. Bu karar, enstitü anabilim/anasanat dalı başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunmada da başarısız bulunan öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitüsü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Türk Edebiyatında Mahzen-i Esrâr Mesnevileri ve Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efzâ) Adlı Mesnevisi (Metin - İnceleme)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Halil KURT
20.03.2019

(KURT, Halil, Türk Edebiyatında Mahzen-i Esrâr Mesnevileri ve Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efzâ) Adlı Mesnevisi (Metin - İnceleme), Doktora Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Dinî-tasavvufî ve ahlakî hikâyeleri manzum olarak anlatma esasına dayanan Mahzen-i Esrâr mesnevileri, kaynağını İran edebiyatından almasına rağmen Klasik Türk edebiyatında da rağbet gören bir tür olmuştur. XVI. asırda bu geleneği devam ettiren sanatçılardan biri de Muhyî'dir.

Bu tezde, öncelikle Türk edebiyatında Mahzen-i Esrâr mesnevilerinin gelişimi incelenmiş, bu türde yazılan eserlerin içerdiği konular ve hikâyeler tablolarla verilmiştir. Akabinde XVI. asırda yaşamış Muhyî mahlaslı şairler araştırılmıştır. Muhyî-i Halvetî'nin kim olduğuna yönelik yapılan araştırmalar sonucunda bu kişinin, Muhyiddin-i Karahisarî olduğu tespit edilmiştir. XVI. asrın, sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve edebi ortamı araştırılarak, müellifin ve eserinin bu dönemdeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra, Mahzen-i Esrâr'(Sürûr-efza) ın şekil ve muhteva özellikleri incelenmiş ve bu eserin tenkitli metni ortaya konulmuştur.

Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efza), içerdiği meclisler ve hikâyelerle dinî-tasavvufî ve didaktik bir eserdir. Bu sebeple insanlara kıssadan hisse çıkarılacak bir takım hikâyeler, nükteler, temsiller ve latifeler anlatma yoluyla ahlâkî bir ders vermek amaçlanmıştır. Bu hikâyelerde, hikmetli ve özlü sözlerin yanı sıra muhtelif atasözü ve deyimlere de yer verilmesi bu tür eserlerin dikkat çeken bir yönüdür. Bu yönleriyle eserin ihtiva ettiği hikâyelerin kaynakları araştırılmış, hikâyelerin özetleri verilmiş ve mesnevi türlü yönleriyle tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhyî, Mahzen-i Esrâr, Mesnevi, Tasavvuf, Tahkiye

(KURT, Halil, Mahzen-i Esrâr Masnavis In Türkish Literature And Muhyî's Masnavi Named Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efza) (Text-Analysis), Ph.D. Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Despite the fact that Mahzen-i Esrar masnavis which are based on the principal of narrating religious-sufistic and moral stories in a poetic way originate from Persian literature, it has been a genre which has found favour also in classical Turkish literature. One of the men of letters who continued this tradition in the 16th century is Muhyi.

In this thesis, the development of Mahzen-i Esrar Masnavis in Turkish literature was primarily studied, the topics of the works written in this genre and the stories were supplied within charts. Subsequently, poet with the pseudonym Muhyi were researched into. As a result of the researches done regarding whon Muhyi-i Halveti is, it was determined that this person is Muhyiddin-i Karahisari. Thereafter, by doing research into the social, political, economic, cultural and literary situation of the 16th century, the place of the author and his work in this period was tried to be revealed later on, the form and contents of Mahzen-i Esrar was studied and a critical text of this work was mafested.

With its stories, Mahzen-i Esrar (Sürur-efza) is a religious-sufistic and didactic work. For this reason, it was aimed to give people a moral lesson by means pf narrating stories, epigrams, similes with which the reader could take a moral message. The fact that erudite and wise sayings are included in these stories along with various proverbs and idioms is a distinguishing feature of the work. With these respects the roots of the stories that the work consists of were investigated, summaries of the stories were given and the masnavi was analyzed from different aspects.

Key Words: Muhyi, Mahzen-i Esrar, Masnavi, Sufizm, Narration

İÇİNDEKİLER

TEZSAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR	xv
ÖNSÖZ.....	xvi
GİRİŞ	1
MUHYÎ'NİN YAŞADIĞI DEVRİN ÖZELLİKLERİ.....	1
1. Siyâsî Durum	2
2.Sosyal ve Ekonomik Hayat.....	4
3.Edebî ve Kültürel Ortam.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA MAHZEN-İ ESRÂR GELENEĞİNE BAĞLI OLARAK YAZILAN MESNEVİLER

1. ÇAĞATAY SAHASINDA YAZILAN MAHZEN-İ ESRÂR NAZİRELERİ ..	21
1.1. Ali Şir Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı.....	21
1.1.1. Eserin adı	21
1.1.2. Yazıldığı tarih	21
1.1.3. Vezni	22
1.1.4. Eserin kime sunulduğu.....	22
1.1.5. Beyit sayısı.....	22
1.1.6. Sebeb-i te'lif.....	22
1.1.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	23
1.1.8. Ali Şir Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr Mesnevisinin Mukayesesi	24
1.2. Mîr Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı.....	25
1.2.1. Eserin adı	25
1.2.2. Yazıldığı tarih	25
1.2.3. Vezni	26
1.2.4. Eserin kime sunulduğu.....	26
1.2.5. Beyit sayısı.....	26
1.2.6. Sebeb-i te'lif.....	27
1.2.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	27
1.2.8. Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi:	28
2. ANADOLU SAHASINDA YAZILAN MAHZEN-İ ESRÂR NAZİRELERİ ..	28
2.1. Ahmed-i Rıdvan'ın Mahzen-i Esrâr'ı	28
2.1.1. Eserin adı	29
2.1.2. Yazıldığı tarih	29
2.1.3.Vezni	29
2.1.4. Eserin kime sunulduğu.....	29
2.1.5. Beyit sayısı.....	30

2.1.6. Sebeb-i te'lif.....	30
2.1.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	30
2.1.8. Ahmed-i Rıdvan'ın Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	32
2.2. Azerî İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'i	33
2.2.1. Eserin adı	34
2.2.2. Yazıldığı tarih	34
2.2.3. Vezni	34
2.2.4. Eserin kime sunulduğu.....	34
2.2.5. Beyit sayısı.....	35
2.2.6. Sebeb-i te'lif.....	35
2.2.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	35
2.2.8. İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'i ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	36
2.3. Bursalı Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı.....	38
2.3.1. Eserin adı	38
2.3.2. Yazıldığı tarih	38
2.3.3. Vezni	39
2.3.5. Beyit sayısı.....	39
2.3.6. Sebeb-i te'lif.....	39
2.3.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	40
2.3.8. Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	41
Tablo 11 Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	42
2.4. Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i.....	43
2.4.1. Eserin adı	43
2.4.2. Yazıldığı tarih	43
2.4.3. Vezni	43
2.4.4. Eserin kime sunulduğu.....	44
2.4.5. Beyit sayısı.....	44
2.4.6. Sebeb-i te'lif.....	44
2.4.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	44
2.4.8. Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	45
2.5. Derviş Hayalî'nin Ravzatü'l-Envâr'ı.....	46
2.5.1. Eserin adı	46
2.5.2. Yazıldığı tarih	46
2.5.3. Vezni	47
2.5.4. Eserin kime sunulduğu.....	47
2.5.5. Beyit sayısı.....	47
2.5.6. Sebeb-i te'lif.....	47
2.5.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	48
2.5.8. Hayalî'nin Ravzatu'l-Envâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	49
2.6. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ı.....	50
2.6.1. Eserin adı	50
2.6.2. Yazıldığı tarih	50

2.6.3. Vezni	51
2.6.4. Eserin kime sunulduğu	51
2.6.5. Beyit sayısı	51
2.6.6. Sebeb-i te'lif	52
2.6.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	52
2.6.8. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	54
2.7. Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'i	55
2.7.1. Eserin adı	55
2.7.2. Yazıldığı tarih	55
2.7.3. Vezni	56
2.7.4. Eserin kime sunulduğu	56
2.7.5. Beyit sayısı	56
2.7.6. Sebeb-i te'lif	56
2.7.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	57
2.7.8. Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'i ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	58
2.8. Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı	59
2.8.1. Eserin adı	59
2.8.2. Yazıldığı tarih	59
2.8.3. Vezni	60
2.8.4. Eserin kime sunulduğu	60
2.8.5. Beyit sayısı	60
2.8.6. Sebeb-i te'lif	60
2.8.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	60
2.8.8. Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	62
Tablo 21 Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	62
2.9. Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı	63
2.9.1. Eserin adı	63
2.9.2. Yazıldığı tarih	63
2.9.3. Vezni	64
2.9.4. Eserin kime sunulduğu	64
2.9.5. Beyit sayısı	64
2.9.6. Sebeb-i te'lif	64
2.9.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	65
2.9.8. Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	66
2.10. Nev'i-zâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı	67
2.10.1. Eserin adı	67
2.10.2. Yazıldığı tarih	68
2.10.3. Vezni	68
2.10.4. Eserin kime sunulduğu	68
2.10.5. Beyit sayısı	69
2.10.6. Sebeb-i te'lif	69
2.10.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	70

2.10.8. Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	71
Tablo 25 Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	73
2.11. Taşlıcalı Yahya'nın Gülşen-i Envâr'ı	73
2.11.1. Eserin adı	73
2.11.2. Yazıldığı tarih	73
2.11.3. Vezni	74
2.11.4. Eserin kime sunulduğu	74
2.11.5. Beyit sayısı	74
2.11.6. Sebeb-i te'lif	74
2.11.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası	75
2.11.8. Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	77

İKİNCİ BÖLÜM

XVI. ASIRDA YAŞAMIŞ MUHYÎ MAHLASLI VEYA İSİMLİ ŞAİRLER

1. Muhyiddin-i Karahisarî	80
1.1. Hayatı	80
1.1.1. Adı ve Mahlası	80
1.1.2. Doğum Yeri ve Tarihi	81
1.1.3. Tahsili ve Tarikatı	82
1.1.4. Tasavvuf Silsilesi ve Talebeleri	83
1.1.5. Ölümü	83
1.1.6. Eserleri	84
1.1.6.1. Şiirleri	84
1.1.6.2. Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efza)	84
1.1.6.3. Gül-i Sad-berg	85
1.1.6.4. Arâisü'l-Vusûl fi Şerhi'l-Usûl	85
1.1.6.5. Esrârü't-tevhîd	85
1.2. Edebî Kişiliği	85
2. Fenarîzâde Muhyiddin Çelebi	86
3. Muhyiddin-i Rumî	87
4. Muhyiddin Çelebi (Köse)	87
5. Bezcî-zâde Muhyî	88
6. Muhyî-i Gülşenî	89
7. Muhyî Mehmed Çelebi	91
8. Mevlânâ Muhyî (Pilavcı)	92
9. Muhyiddin Mu'înî Çelebi	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHZEN-İ ESRÂR (SÜRÛR-EFZA) MESNEVİSİNİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	93
1.1. Eserin Tertip Şekli	93
1.2. Vezni	94

1.3. Kâfiye	94
1.4. Eserin Beyit Sayısı.....	97
1.5. Eserin kime sunulduğu	97
1.6. Dil ve üslûb.....	97
1.7. Edebi Sanatlar	102
1.7.1. Teşbih.....	102
1.7.2. Teşhis ve İntak	103
1.7.3. Tenasüp	103
1.7.4. İstiare.....	103
1.7.5. İştikak.....	103
1.7.6. Hüsn-i Talil	104
1.7.7. Tecahül-i ârif.....	104
1.7.8. Telmih.....	104
1.7.9. Tezat.....	105
1.7.10. Tekrir.....	105
1.7.11. Mecaz	105
1.7.12. Mübalağa.....	105
1.7.13. İstifham	106
1.7.14. İrsal-i Mesel	106
1.7.15. Mecaz-ı Mürsel	106
1.7.16. Tevriye	107
2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	107
2.1. Eserin Yazılış Sebebi	107
2.2. Eserin Adı	110
2.3. Eserin Yazılış Tarihi	110
2.4. Eserin Özeti	111
2.5. Mahzen-i Esrâr'daki Hikâyelerin Kaynakları.....	152
2.5.1. Güvahî-Pend-nâme	153
2.5.2. Sadi-Gülistan.....	153
2.5.3. Mercimek Ahmed-Kabusnâme Tercümesi	153
2.5.4. Ferîdüddîn Attar, Tezkiretü'l-Evliyâ	153
2.5.5. İmam-ı Gazâlî-Mükâşefetü'l-Kulûb	154
2.5.6. İmam-ı Gazâlî-İhyau Ulumiddin.....	154
2.5.7. Ebu'l-Leys Semerkandî-Tenbihü'l Gafilin	155
2.5.8. Hadis Kitapları	155
2.6. Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi	155
2.7. Mahzen-i Esrâr'daki Kavim ve Şehir Adları	156
2.7.1. Kavim Adları	157
2.7.1.1. Acem.....	157
2.7.1.2. Arap	157
2.7.1.3. Cuhud	157
2.7.2. Şehir Adları.....	157
2.7.2.1. Aden.....	157
2.7.2.2. Bağdat	158
2.7.2.3. Basra	158

2.7.2.4. Medine	158
2.7.2.5. Mekke (Kâbe / Arafat / Vakfe / Merve-Safa)	159
2.7.2.6. Rum.....	159
2.7.2.7. Şam	160
2.8. Mahzen-i Esrâr'da İsmi Geçen Şahsiyetler	160
2.8.1. Dört Halife	160
2.8.1.1. Hz. Ali	160
2.8.1.2. Hz. Ebubekir.....	161
2.8.1.3. Hz. Osman	161
2.8.1.4. Hz. Ömer	161
2.8.2. Tarihi Şahsiyetler	161
2.8.2.1. Halife Mütevekkil.....	162
2.8.2.2. Kanuni Sultan Süleyman	162
2.8.2.3. Mus'ab Bin Zübeyr.....	163
2.8.2.4. Yavuz Sultan Selim	163
2.8.3. Mutasavvıf Şahsiyetler.....	163
2.8.3.1. A'meş ve Hayseme.....	164
2.8.3.2. Bayezid-i Bistamî	164
2.8.3.4. Cafer-i Sadık.....	165
2.8.3.5. Ebubekir Şiblî.....	165
2.8.3.8. Fudayl Bin İyaz	166
2.8.3.9. İbn-i Atâ.....	167
2.8.3.10. İbn-i Mübarek	167
2.8.3.11. İmam Gazalî	167
2.8.3.12. İmam-ı Şafîî.....	168
2.8.3.13. Mâlik Bin Dinar.....	168
2.8.3.14. Ömer Bin Abdülaziz.....	168
2.8.3.15. Süfyan-ı Sevrî.....	169
2.8.3.16. Şakik-i Belhî.....	169
2.8.3.17. Zünnun-ı Mısırî.....	169
2.8.4. Sahabeler.....	169
2.8.4.1. Abdurrahman Bin Avf.....	170
2.8.4.2. Ebu Hureyre.....	170
2.8.4.3. Enes Bin Malik	170
2.8.4.4. İbn-i Mesud	170
2.8.5. Dinî ve Efsanevî Şahıslar	171
2.8.5.1. Bersisa	171
2.8.5.2. Cemşîd veya Cem.....	171
2.8.5.3. Dârâ	171
2.8.5.4. İblis	172
2.8.5.5. Kârun	172
2.8.5.6. Nemrûd	172
2.8.5.7. Zeyd ve Amr	173
2.8.5.8. Zühre.....	173
2.8.6. Peygamberler	173
2.8.6.1. Hz. Âdem.....	174
2.8.6.2. Hz. Hızır	174
2.8.6.3. Hz. İbrahim.....	174

2.8.6.4. Hz. İsa.....	175
2.8.6.5. Hz.Muhammed	175
2.8.6.6. Hz. Süleyman	177
2.8.6.7. Hz. Yahyâ	177
2.8.6.8. Hz.Yusuf.....	177
2.9. Mahzen-i Esrâr'da Geçen Hayvan İsimleri	178
2.9.1. Ahû.....	178
2.9.2. Anka	178
2.9.3. Arı	178
2.9.4. Ayı.....	178
2.9.5. Balık	179
2.9.6. Bukalemun	179
2.9.7. Bülbül.....	179
2.9.8. Eşek.....	179
2.9.9. Fil	179
2.9.10. Hümâ.....	180
2.9.11. İnek / Buzağı	180
2.9.12. Karınca	180
2.9.13. Katır / Deve / Öküz	180
2.9.14. Koyun.....	180
2.9.15. Köpek.....	181
2.9.16. Kurt	181
2.9.17. Sinek	181
2.9.18. Şahin	181
2.9.19. Yarpuz.....	181
2.9.20. Yılan.....	182
2.9.21. Zağ	182
2.9.22. Zenbûr	182
2.10.Mahzen-i Esrâr'da Geçen Meslek İsimleri	182
2.10.1. Attarlık	182
2.10.2. Cevherî ve Mühre-füruşluk.....	183
2.10.3. Dokumacılık (Cüllah)	183
2.10.4. Debbağ (Dericilik) ve Sabbağ (Boyacılık)	184
2.10.5. Tacir (Tüccarlık)	184
2.11. Mahzen-i Esrâr'da Geçen Nehir ve Dağ İsimleri	184
2.11.1. Dicle Irmağı	184
2.11.2. Kaf Dağı.....	184
2.11.3. Sisam Dağı	185
2.12.Mahzen-i Esrâr'da Geçen Bitki İsimleri	185
2.12.1. Armut	185
2.12.2. Gül.....	185
2.12.3. Lale / Sünbül	186
2.12.4. Menekşe	186
2.12.5. Üzüm.....	186
2.13. Mahzen-i Esrâr'da Kozmik Âlem.....	186
2.13.1. Felek.....	186
2.13.2. Keyvan	188
2.13.3. Yıldızlar	188

2.14. Mahzen-i Esrâr'da Geçen Ayet, Hadis ve Arapça İbareler	189
2.14.1. Ayetler.....	189
2.14.2. Hadisler	193
2.14.3. Arapça İbareler.....	200
2.15. Mahzen-i Esrâr'daki Atasözleri ve Deyimler	203
2.15.1. Atasözleri	204
2.15.2. Deyimler	209
2.16. Mahzen-i Esrâr'da İşlenen Bazı Konular ve Muhyî'nin Bu Konulara Bakışı	219
2.16.1. Din ve Tasavvuf	219
2.16.1.1. Abdest.....	219
2.16.1.2. Aşk / Âşık	219
2.16.1.3. Asl.....	220
2.16.1.4. Cennet / Cehennem.....	220
2.16.1.5. Edeb / Hayâ	221
2.16.1.6. Fakr.....	222
2.16.1.7. Fena / Bekâ	223
2.16.1.8. Gurbet	223
2.16.1.9. Hacc	223
2.16.1.10. Hakikat	224
2.16.1.11. Halvet	224
2.16.1.12. Haşyet.....	224
2.16.1.13. Havf ve Reca	225
2.16.1.14. Helal / Haram	225
2.16.1.15. İksir İlmi	226
2.16.1.16. İnniyet-İsneyniyet.....	226
2.16.1.17. İrşad	226
2.16.1.18. Kaza ve kader	226
2.16.1.19. Kesret Âlemi / Vahdet Âlemi	227
2.16.1.20. Marifet	227
2.16.1.21. Masivâ	228
2.16.1.22. Melekler.....	228
2.16.1.23. Melekût.....	228
2.16.1.24. Namaz.....	229
2.16.1.25. Nefy ü isbat.....	229
2.16.1.26. Oruç	230
2.16.1.27. Sâlik / Sufî / Dervîş	230
2.16.1.28. Seyyiat ve Hasenat	231
2.16.1.29. Sıdk.....	231
2.16.1.30. Şeyh	231
2.16.1.31. Şükür.....	232
2.16.1.32. Tarikat.....	233
2.16.1.33. Tevbe	233
2.16.1.34. Tevekkül	233
2.16.1.35. Ukba (Ahiret).....	233
2.16.1.36. Uzlet	234
2.16.1.37. Veli / Evliya.....	234
2.16.1.38. Vera'	235

2.16.1.39. Vird / zikir	235
2.16.1.40. Zekât	236
2.16.1.41. Zühd ve Takva	237
2.16.2. Sosyal ve Beşeri Konular	237
2.16.2.1. Adalet	237
2.16.2.2. Akıl	238
2.16.2.3. Dostluk ve Muhabbet	239
2.16.2.4. İyilik	240
2.16.2.5. Kadın	240
2.16.2.6. Söz	241
2.16.2.7. Şefkat ve Merhamet	242

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM MAHZENİ ESRÂR (SÜRÛR-EFZA) MESNEVİSİ

1.METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN YOL	243
2.NÜSHA TAVSİFLERİ.....	245
2.1. Avusturya Nüshası (A):	245
2.2. Hacı Selim Ağa Nüshası (H):	246
SONUÇ.....	250
KAYNAKÇA	251
C.TENKİTLİ METİN	261
DİZİN	566
ÖZ GEÇMİŞ.....	641

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler	18
Tablo 2 Ali Şir Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı ndaki makale konuları ve hikâyeler	23
Tablo 3 Ali Şir Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	25
Tablo 4 Mîr Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler	27
Tablo 5 Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	28
Tablo 6 Ahmed-i Rıdvan'ın Mahzen-i Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler.....	32
Tablo 7 Ahmed-i Rıdvan'ın Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	33
Tablo 8 İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'indeki makale konuları ve hikâyeler	36
Tablo 9 İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	37
Tablo 10 Bursalı Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ındaki makale konuları ve hikâyeler	41
Tablo 11 Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	42
Tablo 12 Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'indeki makale konuları ve hikâyeler	45
Tablo 13 Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	46
Tablo 14 Derviş Hayalî'nin Ravzatü'l Envâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler.....	48
Tablo 15 Derviş Hayalî'nin Ravzatü'l Envâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	49
Tablo 16 Gelibolulu Mustafa âlî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ındaki makale konuları ve hikâyeler	53
Tablo 17 Gelibolulu Mustafa âlî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	55
Tablo 18 Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'indeki makale konuları ve hikâyeler.....	57
Tablo 19 Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'i ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	59
Tablo 20 Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler	62
Tablo 21 Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	62
Tablo 22 Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler	66
Tablo 23 Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	67
Tablo 24 Nev'i-zâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler	71
Tablo 25 Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi.....	73
Tablo 26 Taşlıcalı Yahya'nın Gülşen-i Envâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler.....	76
Tablo 27 Taşlıcalı Yahya'nın Gülşen-i Envâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	78
Tablo 28 Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi	156

KISALTMALAR

A.	: Avusturya Nüshası
<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser
<i>a.g.m.</i>	: adı geçen makale
a.s.	: Aleyhi's-selam
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	: hicri
H.	: Hacı Hüsrev Ağa Nüshası
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret, Hazret-i
İsam	: İslam Araştırmaları Merkezi
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	: numara
ö.	: Ölümü
s.	: sahife
sy.	: sayı
Tdk	: Türk Dil Kurumu
Ter.	: Tercüme
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Tsz.	: Tarihsiz
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: varak
yy	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatında mesnevi türü, oldukça rağbet görmüş ve bu türde eşsiz eserler ortaya konmuştur. Aşk, kahramanlık, dinî-tasavvufî ve ahlakî konuların işlendiği bu mesnevilerde şairler, duygu, düşünce ve hayal dünyalarını sanatlı bir dille ve ustalıklarla dile getirmişlerdir. Özellikle dinî-tasavvufî ve ahlakî konuları işleyen ve Fars edebiyatında Nizamî ile başlayan didaktik hikâyelerle süslü Mahzen-i Esrâr mesnevileri, Türk edebiyatında çok sevilmiş ve birçok şair tarafından tanzir edilerek rağbet görmüştür. Öyleki bazı sanatçılar, Nizamî'nin bu eserinin adını dahi değiştirme gereği duymadan aynı isimle tanzir etmiştir. Bu tür mesnevilerde, önce bir makale konusu ele alınır, daha sonra bu konularla alakalı hikâyelere yer verilir.

Bu çalışmada, XVI. asırda yaşamış ve yüzyılın ikinci yarısında hayata veda etmiş olan Muhyî'nin hayatı ve eserlerini tanıtip, eserlerinden Mahzen-i Esrâr'ının (Sürûr-efza) tenkidli metnini konu aldık. Ayrıca Türk edebiyatında Mahzen-i Esrâr mesnevilerinin gelişim çizgisini inceledik.

Öncelikle şairin Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efza) adlı eserinin biri, Avusturya Milli Kütüphanesinde, diğeri ise Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde bulunan iki nüshasını tespit ettik. Şairin hayatı, eserleri ve şiirlerine dair, başta tezkireler olmak üzere, hakkında bilgi bulunan kaynak eserlere baktık. Yazma nüshayı transkripsiyon sistemiyle aktardıktan ve inceleme safhasını bitirdikten sonra, hasbelkader aynı eserin, Gülser Şahin tarafından Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak bu sene çalışıldığını fark ettik. Fakat bunun, bizim çalışmamıza fazla bir etkisi olmadı; zira çalışmayı yapan Gülser Şahin, bu eserin transkripsiyonlu metninden başka sadece eserde geçen atasözü, deyim, âyet ve hadisler kısmını incelemişti. Eserin müellifi hakkında da detaylı bir çalışma yoktu. Dolayısıyla bizim çalışmamız, Muhyî'nin kimliğinin tespiti yapıldıktan sonra hayatı ve eserlerini, detaylı bir incelemeyle mahzen-i Esrâr'ın şekil ve muhteva incelenmesiyle birlikte; hikâyelerin özetlerini ve Türk edebiyatında Mahzen-i Esrâr mesnevilerinin gelişimini içermektedir.

Tezin giriş kısmı, XVI. asrın sosyal, siyasi, kültürel ve edebi ortamının bir araştırmasını içermektedir.

Tezin I. bölümünde, Türk Edebiyatında yazılan Mahzen-i Esrâr mesnevileri, çeşitli başlıklar etrafında incelenmiştir.

Tezin II. bölümü, XVI. asırda yaşamış Muhyî mahlaslı ve isimli şairlerin kimler olduğunu kapsamaktadır.

Tezin III. bölümü, Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efza) 'ın şekil ve muhteva özellikleri olmak üzere iki ana başlıktan oluşur. Şekil özellikleri kısmında, mesnevinin tertip şekli, vezin, kafiye, eserin kime sunulduğu, beyit sayısı, edebi sanatlar, dil ve üslup özelliklerini içermektedir. Muhteva özellikleri kısmında ise, eserin sebep-i telifi, eserin adı, eserin yazılış tarihi, eserin özeti, şairin yararlandığı kaynaklar, Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'ı (Sürûr-efza) ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesini, eserde geçen kavim ve şehir adları, mesnevide ismi geçen şahsiyetler, hayvan isimleri, meslek isimleri, nehir ve dağ isimleri, bitki isimleri, kozmik âlem, eserde geçen âyet ve hadisler, atasözü ve deyimler başlıkları incelenmiş, bunun yanı sıra Mahzen-i Esrâr'da işlenen bazı konular ve bu konulara Muhyî'nin bakışı değerlendirilmiştir.

Bu alışmayla, Türk edebiyatında Mahzen-i Esrr mesnevilerinin gelişimi ile Muhy'nin ve eserinin Türk tasavvuf edebiyatındaki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezin IV. bölümü, metnin hazırlanmasında takip edilen yol, nüsha tavsifleri ve Mahzen-i Esrr'ın tenkitli metninden oluşmaktadır.

Değerli katkıları ve rehberliği sayesinde tezimi tamamladığım danışman hocam Prof. Dr. Selami Turan'a ve süreç boyunca yardımını ve ilgisini esirgemeyen Prof. Dr. Atilla Batur hocama teşekkürü borç bilirim. Ayrıca başta eşim olmak üzere çocuklarımla da bana gösterdiği sabır ve duaları için minnettarım.

GİRİŞ

MUHYÎ'NİN YAŞADIĞI DEVRİN ÖZELLİKLERİ

Her edebi eser, yazıldığı dönemin zihniyetinden izler taşır. Zira toplumun bir üyesi olan sanatçının duygu ve düşünce dünyası, hayal âlemi ve kişiliği, yaşadığı toplumun zihniyetinden bağımsız olamaz. Sanatçı yazdığı esere, bu zihniyeti yansıtır. M. Fuad Köprülü, “ Geçmiş zamanlara ait bir edebi eseri layıkıyla ve tarihî mânâsıyla anlamak için, evvelâ o devrin umumî hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanların hayât ve kâinat hakkında nasıl telâkkiler beslediğini öğrenmemiz gerekir”¹ der. Bu sebeple, çalışmamıza konu olan Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr mesnevisinin, yazıldığı asrın sosyal, siyâsî, kültürel ve edebi hayâtına temas etmek gerektir. Bu vesileyle dönemin zihniyetiyle ilgili öğeleri, eserin içeriğini oluşturan duygu, düşünce ve hayalleri daha iyi anlayabileceğimiz gibi, eserin dil ve anlatım özelliklerine de daha iyi vâkıf olabiliriz. Buradan hareketle önce Muhyî'nin yaşadığı dönemin siyâsî durumu hakkında ana hatlarıyla bilgi verilecek, ardından devrin sosyal, ekonomik, kültürel ve edebî ortamından bahsetmek yerinde olacaktır.

XVI. Yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde her açıdan gelişme ve ilerlemelerin olduğu bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun en ihtişamlı sultanları, en yetenekli devlet adamları ve kalemi en güçlü sanatçıları bu asırda gelmiştir. Bu asır, hem siyasal hem de sosyo-kültürel bakımdan klasik dönem olarak tabir edilen ve kendisinden sonra gelen asırları zevk ve estetik bakımdan etkilediği bir dönemdir. Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr adlı eserinin telifi, Sultan II. Selim'in (1566-1574) ve III. Murad'ın (1574-1595) hükümdarlık zamanlarına tekabül eder. Dolayısıyla Muhyî'nin, Kanûnî Sultan Süleyman'ın muhteşem çağına (1520-1566), Sultan II. Selim (1566-1574) ve III. Murat (1574-1595) zamanlarına şahitlik ettiği göz önünde bulundurulabilir. Bu sebeple XVI. yüzyılda hüküm süren padişahlardan Sultan III. Murat (1574-1595) dönemine kadar gelişen durumlar üzerinde kısaca durulacaktır.

¹ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s. 1.

1. Siyâsî Durum

Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden hemen sonra yükselme dönemine girmiş, XVI. Yüzyılda hüküm süren II. Bayezid (1480-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmet (1595-1603) yeni fetihler yapmış, devletin topraklarını daha da genişletmişlerdir.

Fatih Sultan Mehmet'in vefatından sonra oğullarından Bayezid, Amasya'da; Cem de Karaman'da sancak beyi idi. Babası tarafından halef tayin edilen Sultan Bayezid İstanbul'a varmış ve tahta oturmuştur.² Cem Sultan ise Bursa'da taraftarlarının da yardımıyla padişah ilan edilir. Fakat Cem Sultan, bir orduyla payitahttan yola çıkmış olan Sultan Bayezid'e karşı direnemeyip Önce Mısır'a gitmiş, ardından Mekke'ye geçmişti. Bir süre sonra da hristiyan memleketlerine sığınmak zorunda kalmıştı.³ Cem Sultan'ın hristiyanlara sığınması, yeni bir haçlı seferi için muhtemel bir bahane ve imparatorluğun bütünlüğünü tehdit eden bir olaydı.⁴ Sultan II. Bayezid'in otuz iki yıllık saltanatı; Sultan Cem'in ölümüne kadar (1495) olan on beş yıllık birinci devre ve ondan sonraki on yedi yıllık ikinci devre şeklinde iki döneme ayrılabilir. İlk devrede Sultan II. Bayezid'in, Sultan Cem'in varlığıyla hareket alanı daralmıştır. İkinci devrede de bu tesir altında, yeni çıkan Safevî meselesi ve oğullarının iç meseleleri yüzünden aktif bir siyâset yürütememiştir.⁵ II. Bayezid devrinde Osmanlı Devleti, ilk defa açık denizlerde Venedik'e meydan okuyabilecek bir donanma sahibi olmuştur.⁶

1519'da Celâl adındaki kızılbaş, kendini mecnunluğa vurup abdal kisvesi giyerek Turhal tarafında bir mağaraya yerleşmişti. Burada onu gizlice ziyarete başlayan Kızılbaşlar, ona "Meczub-ı İlâhîdir" diyerek adını etrafta duyurmaya ve şöhretini arttırmaya çalışırlar. Halkı aldatmayı başaran Celâl, zamanla etrafına halk yığınlarını toplar. Bu halk kitlesini isyana teşvik eder.⁷ Güçlkle bu isyanı bastıran Osmanlı Devleti, Kızılbaş tehlikesinin farkına varmıştı. Kızılbaş tehlikesini bertaraf etmek için Şah İsmail'in üstüne yürüyen Yavuz Sultan Selim, Doğu Anadolu'da Çaldıran zaferiyle Şah

² Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, C. II, s. 21.

³ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Çev. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003, S. 307.

⁴ Richard F. Kreutel, *Haniwaldanus Anonimi'ne göre Sultan Bâyezid-i Veli (1481-1512)*, (çev. Necdet Öztürk) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1997, s.XIII.

⁵ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s.398-466.

⁶ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, Alfa Yayınları, İstanbul 2015, s.110.

⁷ Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, I. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969, s.94-98.

İsmail'in ordusunu mağlup etmiş, şah zorlukla kaçmış fakat eşi Taçlı Hanım esir düşmüştür.⁸ Yavuz Sultan Selim bu sefer dönüşünde Kemah, Diyarbakır ve Dulkadir Beyliği'nin topraklarını alarak Anadolu topraklarının bütünlüğünü sağlamıştır.⁹ Daha sonra ticaret yollarının güvenliğini sağlamak için Merc-i Dabık ve Ridaniyye savaşlarıyla Memlük kuvvetlerini dağıtmış, Suriye, Hicaz ve Mısır, Osmanlı egemenliğine alınmıştır.¹⁰

Kanûnî Sultan Süleyman, kırk altı yıl süren hükümdarlığı devrinde, uzun seferlere çıkmıştır. Doğu'da İran, Batı'da Macaristan ve Avusturya, denizlerde ise Venedik, Papalık, Şariken, Rodos Şövalyeleri, Malta, İspanya ve Portekiz'le savaşlar yapılmıştır. Kanûnî, doğuda Musul, Bağdat ve Tebriz'i almış,¹¹ Batıda ise 1521 yılında Belgrad, 1522 yılında Rodos'u¹² fethetmiştir. 29 ağustos 1526 yılında yapılan Mohaç Meydan Savaşı'nda Macarları yenen Kanûnî, önce Budin'i almış, 27 Eylül 1529 'da Viyana önlerine gelmiş ve şehri kuşatma altına almıştır.¹³ Fransa'ya ise yardım edilmiştir. Böylece Osmanlı, Avrupa'da önemli bir denge unsuru haline gelmiştir. Osmanlı donanmasının başkomutanlığına getirilen Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Preveze Deniz Zaferi sonucunda Cezayir ve Tunus'un da Osmanlı Devleti'ne bağlanmasıyla Akdeniz bir iç deniz haline getirilmiştir.¹⁴ Türk-Osmanlı korsanları bir yandan Atlas denizine, öte yandan Hint sularına kadar uzanmışlardır. İşte bu seyahatler neticesinde, iki Türk amirali Pirî Reis ve Seydi Ali Reis önemli başarılar elde etmişlerdir.¹⁵ Kanûnî Sultan Süleyman'ın son seferi, Zigetvar seferidir. Fakat Zigetvar kalesi, tam düşmek üzereyken Kanûnî vefat etmiştir. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, kale fethedilinceye kadar bu durumu askerden gizlemişti. Kale fethedildikten sonra bile, II. Selim tahta geçinceye kadar durumu idare etmiştir.¹⁶ Sokollu Mehmed Paşa, üç padişah döneminde yaklaşık 14 yıl büyük bir kudretle veziriazamlık yapmış ve bu dönemde izlediği siyaset sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1988, C.II, s.257.

⁹ Kemal Kara, *Osmanlı Tarihi*, Önde Yayıncılık, İstanbul 2002, s.51; Geniş bilgi için bkz. Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, s.55-74.

¹⁰ Metin Kunt, *Siyasi Tarih (1300-1600)*, Türkiye Tarihi, Cem Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul 2000, C. II, s. 113.

¹¹ Alphonse De Lamartine, *Cihan Hâkimiyeti (Türkiye Tarihi)*, (Haz: M.R. Uzman), Tercüman 1001 Temel Eserleri: 40, İstanbul 1977, C. III, s.780-783.

¹² Yılmaz Öztuna, *Kanuni Sultan Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 29-30.

¹³ Feridun Emecen, "*Süleyman I*", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, C.38, s.64-73.

¹⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, C.2, s.214.

¹⁵ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (çev. Ercan Ertürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s.53.

¹⁶ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e*, s.110.

parlaklığından dolayı, bazı tarihçiler “Yükseliş Devri”ni Sokollu’nun ölüm tarihi olan 1579 ile bitirirler.¹⁷

II. Selim, 1566 yılında tahta geçtikten sonra, Sokollu Mehmed Paşa’yı sadrazamlıkta bırakmış, devlet idaresini de ona teslim etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırlarının bir taraftan Orta Afrika’ya, Kuzey Rusya’ya diğer taraftan Orta Avrupa’ya dayandığı bir devirde, Kıbrıs’ın fethi imparatorluğun hele Anadolu’nun bütünlüğü için şarttı. Bu sebeple 1571’de Kıbrıs fethedilmiştir.¹⁸ İnebahtı Savaşı, Orta Asya Türkleriyle ilişkiler ve Don-Volga Kanalı’nın açılma girişimi bu dönemde gelişen başlıca diğer olaylardır.¹⁹

Sultan III. Murat zamanında, saray protokolleri, düğün ve şenlikler artarken yolsuzluk ve rüşvet baş göstermiş, ilk kez yüksek enflasyon ortaya çıkmıştır. Bu sebeple kapıkulu askerlerinin saraya dönük eylemleri artmıştır.²⁰ Bütün bunlara rağmen egemenlik sınırları genişlemiş, Fas, Osmanlı himayesine girmiş, Lehistan tabiiyet altına alınmış,²¹ Tiflis, Revan ve Tebriz fethedilmiştir.²²

Bu asırda, ordu çok güçlenmiş, devlet zenginleşmiş, imparatorluğun toprakları üç kıtaya yayılmıştır. Öyle ki, Halil İnalcık, “1596’ya kadar dünyada, Osmanlıları bir biçimde ilgilendirmeyen uluslararası tek bir politik sorun olmamıştır”²³ der.

2.Sosyal ve Ekonomik Hayat

İmparatorluğun genişlediği ve nispi gücünü arttırdığı yüzyıllarda yönetimin çeşitli kademelerine kalifiye eleman yetiştiren ve formel eğitim veren yegâne organize kurum medreselerdi. Osmanlı medreseleri, "hariç" ve "dâhil" olmak üzere başlıca İki grupta incelenebilir. Hariç medreseleri olarak bilinen birinci kategoride, temel bilgilere dayalı hazırlık eğitimi verilmektedir. Bu temel bilgiler Arapça ve akli ilimlerden oluşmaktadır. Dâhil medreseleri diye isimlendirilen ikinci kategoride, daha yüksek düzeyde dini ilimler öğrenimi yapılmaktadır.²⁴ Osmanlı Devlet’inde ilmiye zümresi mensupları ve bağlı olduğu kurumlar belirli bir saygınlığa sahipti. Osmanlı İmparatorluğu’nda ilmiyye sınıfı üç kategoride görevlendirilmekteydi. Bu kategoriye giren her grup belirli bir fonksiyon

¹⁷ Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı imparatorluğu*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012, s. 75-86.

¹⁸ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.III, s.136-146.

¹⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e*, C. III, s.32-54.

²⁰ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e*, s.156-157.

²¹ Kemal Kara, *a.g.e*, s. 69.

²² Dimitri Kantemir, *a.g.e*, C. II, s. 134.

²³ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*,(Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2003, s.40.

²⁴ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, 3F Yayınları, İstanbul 2007, s. 17-23.

yüklenmiştir. Müderrisler öğretimle, müftüler fetva göreviyle, kadılar ise yargı göreviyle yükümlüydüler.²⁵ Osmanlı memleketlerindeki kaza (hâkimlik-savcılık) işleriyle meşgul olan kadı sınıfının derecesi kanunnameler ile tesbit edilmişti. Kadılar, miras, nikâh, nafaka ve ailevî meseleler ve sair şer'î ve hukukî davalara bakarlar ve bu işlerden kanunla tâyin edilmiş olan vergileri alırlardı.²⁶ 16. yüzyılda medreselerin imparatorluğun bütün vilayet ve sancaklarına ve hatta kazalarına kadar yaygınlaştığı söylenebilir.²⁷

Bu asırda Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulan ve o dönemdeki en yüksek eğitim kurumları olan Sahn-ı Samân Medreseleri'nde dinî ilimler okutulurken²⁸ Kanûnî Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Süleymaniye Medreseleri'nde tıp ve fen ilimleri öğretilmiştir.²⁹ XVI. yüzyılda Osmanlı medreselerinin sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber 500 civarında olduğu tahmin edilmektedir.³⁰ Bu medreselerde, Arapça, belâgat, tefsir, fıkıh, kelâm, hadis, akaid, mantık, matematik, edebiyat, tarih, astronomi, tıp ve fen ilimleri okutulmuştur.³¹ Bu asırda matematik ve astronomi üzerinde çalışan ve bu alanda eserler veren Tokatlı Molla Lütî ve hocası Sinan Paşa, ünlü matematikçilerden Mirim Çelebi, Muzafferüddin Şirazî, fizik ilmi üzerinde çalışan Muslihüddin bin Sinan, değerli taşlar üzerine Türkçe bir eser telif eden Yahya bin Mehmedü'l-Gaffarî, Tıp biliminde Ahi Çelebi bu asırda yaşamış ve ilim âlemine katkılar sağlamış bazı zatlardır.³² Osmanlı bilim tarihinin en büyük astronomu olan Takiyüddin el-Rasid (ö. 1585) bu dönemde matematik, astronomi, mekanik ve tıp konularında otuzu aşkın Arapça eser telif etmiştir.³³ Osmanlı âlimlerinin çoğu birbirlerinden farklı geçmişlere sahip kadı, müftü ya da müderrisi. Kimisi Sofya ve Saraybosna gibi uzak Rumeli kentlerindendi, kimisi de Konya ve Kastamonu gibi eski Selçuklu merkezlerinde yetişmişti. Seçkin olanları İstanbul, Bursa ya da Edirne gibi imparatorluğun büyük kentlerine yerleşmiştir. Pek çoğu, dinî yapıtların dili olan Arapçayla birlikte Farsçaya, bu dillerde yazacak kadar hâkimdi.³⁴ Osmanlı Devleti'nde kadı, müftü, müderris ya da şeyhülislamlık yapmış şöhretli ilim adamlarından Çivizâde, Kemal Paşazâde, Ali Cemalî Efendi (Zenbillî), Kınalızâde Ali Efendi,

²⁵ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994, s.12.

²⁶ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e*, II. cild, s.540.

²⁷ Ahmet Cihan, *a.g.e*, s. 25.

²⁸ Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, s.176.

²⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e*, C. II, s.538.

³⁰ Cahit Baltacı, *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, s.617.

³¹ Cahit Baltacı, *a.g.e*, s. 35/43.

³² A. Adnan Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970, s.52-78.

³³ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlılar ve Bilim, Kaynaklar Işığında Bir Keşif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2007, s.28.

³⁴ Halil İncalcık, *a.g.e*, s.182.

Taşköprülüzâde, Ebussuud Efendi bu asırda yaşamıştır.³⁵ Zâtî, Hayalî, Ruhî, Taşlıcalı Yahya, Bakî, gibi şairler; Hoca Sadeddin Efendi, Gelibolulu Mustafa Âli gibi tarihçiler; Sehî, Latifî, Aşık Çelebi ve Hasan Çelebi gibi tezkire yazarları yine bu asırda, bu asrın ilmî muhitinden istifade eden şahsiyetlerdir.³⁶ Bu asırda seyahat edebiyatının da en güzel örnekleri verilmiştir. Akdeniz ve adaları anlatan Kitab-ı Bahriyye adlı eserinde ilk kez bir dünya haritasına yer veren önemli bir denizci ve aynı zamanda şair olan Pirî Reis ile dört yıl süren ve muhtelif memleketlerde geçen seyahatin hikâyesi olan ve aynı zamanda Türk edebiyatında ilk seyahatname örneği kabul edilen Mir'atü'l-Memâlik adlı eserin müellifi Seydi Ali Reis, önemli gemici sanatçılardır.³⁷

XVI. yüzyıl, tasavvufi hareketliliğin yoğun olduğu ve pek çok tarîkatın yayılma alanı bulduğu bir dönemdir. Melamîlik, Kalenderîlik, Hurûfilik, Alevîlik-Bektaşîlik gibi heteredoks akımlar da yayılmıştır. Bazen bu akımların temsilcileri ile devlet arasında bir takım çatışmalar gerçekleşmiş ve Molla Lütî, Molla Kabız, Şeyh İsmail-i Ma'sûkî, Bosnalı Hamza Balî, Hakîm İshak, Muhyiddîn-i Karamânî gibi şahıslar, mülhid ve zındıklıkla suçlanarak idam edilmiştir.³⁸

Bu asır imar faaliyetlerinin de yoğunlaştığı bir dönemdir. Belki de dünya tarihinin en büyük mimarı, Selîmiye ve Süleymânîye başta olmak üzere pek çok ülkede yüzlerce eser yapan ve yarım asır kadar mîmârbaşılık görevinde bulunan Mimar Sinan gibi bir dahî ve onun yetiştirdiği talebeleri, özellikle İstanbul ve Balkanlarda, cami, medrese, hastane, han, bedesten, hamam ve köprü gibi ölümsüz eserler bırakmıştır. 1538-1589 yılları arasında Mimarbaşı olarak görev yapan Mimar Sinan, mimaride yeni bir üslûp geliştirmiştir. Adına Klasik üslûp verilen bu yeni tarz, 18. yüzyılın başlarına kadar değişmeden sürmüştür.³⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda şehirler, genellikle bir cami etrafında toplanmış medrese, tekke, imâret, misafirhane, hastane, hamam, han ve kervansaray gibi sosyal tesisler çevresinde teşekkül etmiştir.⁴⁰

³⁵ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e*, C. II, s.606-618; Daha geniş bilgi için bkz. Hoca Sadeddin, *Tâcü't- Tevârih*, (Haz. İsmet Parmaksızoglu), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, C. V, s. 170-282.

³⁶ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1971, C.I, s.558.

³⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *"Türkiye Edebiyatı"*, Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayınları, Ankara 1976, s. 442.

³⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklıklar ve Mülhidler, 15-17. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013, s. 239-372.

³⁹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam* (çev. Elif Kılıç), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, S.20.

⁴⁰ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1995, s.154.

XVI. yüzyılın büyük bir bölümünde nüfusu sürekli artış gösteren Osmanlı toplumunda ekonomi, esas olarak tarımsal faaliyetlere dayanıyordu. Nüfusun yaklaşık olarak yüzde 90'ı kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Bu kırsal nüfusun büyük bir bölümü, devlet mülkiyetindeki topraklar üzerinde ve aile işletmeleri çerçevesinde tarımla uğraşıyordu.⁴¹ Tahıl ürünlerinin yanı sıra, iyi yağış alan yörelerde sebzecilik, meyvecilik ve bağcılık önemli bir yer tutuyordu.⁴² Kırsal nüfusun bir bölümü de aşiretler halinde göçebe olarak yaşıyor ve daha çok hayvancılıkla uğraşıyordu. Toplam nüfusun geriye kalan yüzde 10 kadar bir bölümü de şehirlerde yaşar ve esnaf loncalarına bağlı olarak zanaatlarla ve ticaretle uğraşıyordu.⁴³ Lonca kültürü, zanaatkârların kent toplumuyla bütünleşmesini sağlayan fütüvvetin damgasını taşıyordu.⁴⁴ Halk, XVI. yüzyılın başlarında oldukça mütevazı şartlar altında yaşıyordu. Duvarları isli ahşap evlerde çok az eşya vardı: Ağaç veya taştan oturma yerleri, geleneksel divanların yanında bir yenilik olarak görülüyordu ve evin tek süsü, kilimleri idi. Daha fakir olan Türklerin çoğu, yer yatakları yerine kilimlerde yatıyorlardı. Çamaşırlar, evin içinde kurutuluyordu. Köylüler ve İstanbul'da oturanlar dâhil olmak üzere, şehirliler de yerde oturarak, genelde koyu, üzerine susam ekilmiş ekmekten, biraz koyun etinden veya pastırmadan, pirinç çorbası veya pirinç pilavından, sebzeden, meyveden, nadiren balıktan oluşan sade yemeklerini, yerde oturarak, deriden sofra bezleri üzerinde yiyorlardı.⁴⁵ Özellikle İstanbul'da yaşayan halkın bir kısmı, yemeklerini imaretlerde yer, ya da dışarıdan satın alırdı. Çok az kişi evinde yemek pişirirdi.⁴⁶ Nüfusu XVI. yüzyılın sonunda iki yüz bine yaklaşan İstanbul'u beslemek için Osmanlı idaresi, buğdayı ve aynı zamanda şekeri ve pirincin önemli bir miktarını Mısır'dan getirtir. Koyunlar ise, canlı olarak Tuna ötesinden gelirdi.⁴⁷ XVI. yüzyıl ve öncesinde Osmanlı para düzeni, Avrupa ve Asya ekonomilerinde olduğu gibi, altın, gümüş, bakır ve diğer madenleri içeren sikkelere dayanmaktaydı.⁴⁸ Dış ticaret genellikle Rum, Ermeni ve Yahudiler tarafından gerçekleştirilir. Ama yine de az sayıda Türk tüccar bu Rum, Ermeni ve Yahudi tercümanlar vasıtasıyla batılı tüccarlarla ticaret

⁴¹ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim yayınları, İstanbul 2005, s.29.

⁴² Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve. Köylü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 218.

⁴³ Şevket Pamuk, *a.g.e.*, s.30.

⁴⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, S.14.

⁴⁵ Nicolae Yorga, *Yenilmez Türk ve Kanuni Sultan Süleyman*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s.28.

⁴⁶ Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları 15. Ve 16. Yüzyılda Osmanlı saray Mutfağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.18.

⁴⁷ Stefanos Yerasimos, *a.g.e.*, s.45.

⁴⁸ Şevket Pamuk, *a.g.e.*, s.113.

yapmışlardır. Türkler iç ticarete de zımmî adı verilen gayrimüslim Osmanlı teb'asıyla birlikte, hiçbir sorun çıkmaksızın, yan yana faaliyet göstermişlerdir.⁴⁹

3.Edebî ve Kültürel Ortam

XVI. yüzyılda divan edebiyatı, kuruluş dönemini tamamlamış, yerli üstadların yetişmesiyle klasik edebiyat kıvamına ulaşmıştır.⁵⁰ Bu yüzyıl, her bakımdan Türk kültür ve edebiyatının, tamamen şahsiyetini kazandığı bir kemal devresini teşkil etmektedir.⁵¹ Bu hususta Ahmet Kartal, bunun sebebini şöyle açıklamaktadır: Bunda, Türkçenin tam anlamıyla şiir dili olma hüviyetini kazanmış olması; kudretli şairlerin elinde estetik değeri yüksek eserler verebilecek kıvamı yakalaması ve aruza uygulanma noktasında hiçbir pürüzün kalmaması önemli bir faktör olmuştur.⁵²

Bu asırda Osmanlı ülkesi, bütün İslam dünyasının hayranlığını kazanmış, Türk-İslam ülkelerinin her köşesinden Osmanlı topraklarına koşan âlim ve sanatkârlar, bu ülkedeki ilmin ve sanatın şöhret bulmasına vesile olmuşlardır.⁵³ XVI. yüzyılda, Rumeli’de Selanik, Üsküp, Filibe, Sofyâ, Piriştine, Vardar, Edirne ve İstanbul başta olmak üzere, Anadolu’da Bursa, Konya, Kastamonu, Amasya, Kütahya, Manisa, Diyarbakır gibi şehirler, ilim, kültür ve sanat faaliyetleri görüldüğü edebi muhitlerdir.⁵⁴

Bu asırda Osmanlı İmparatorluğu, çok güçlü padişahların yönetiminde büyüme ve gelişmesini sürdürürken Osmanlı padişahları, saraylarını yabancı ilim adamlarına ve sanatkârlara açtıkları gibi yaptıkları seferler neticesinde, topladıkları tanınmış ilim adamlarını İstanbul’a getirmişlerdir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet; Molla Câmî, Ali Kuşçu gibi değerli sanatçıları İstanbul’a getirebilmek için onlara büyük maaşlar vermiştir. Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman ilim adamları ve sanatçıları korumuş ve eserlerini ödüllendirmişlerdir. Bu asrı edebi açıdan mühim kılan husus ise bu asırda hüküm süren bütün sultanların şiirle meşgul olmasıdır.⁵⁵ Sultan II. Bayezid (Adlî), Yavuz Sultan Selim (Selîmî), Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî), II. Selim (Selîmî), III. Murad (Muradî) şiirle yakından alakadar olmuşlardır. Şehzadelerden

⁴⁹ Robert Mantran, *XVI-XVIII Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitapevi, Ankara 1995, s.76-77.

⁵⁰ Ahmet Kabaklı, *Divan Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s.124.

⁵¹ Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 187.

⁵² Ahmet Kartal, *Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğuyayinevi, İstanbul, 2013, s.377.

⁵³ Nihad Sami Banarlı, *a.g.e.*, s.557.

⁵⁴ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s.152.

⁵⁵ Mine Mengi, *a.g.e.*, s.168.

Sultan Cem (Cem), Sultan Korkud (Harîmî), Sultan Mustafa (Muhlisî) ve Bayezid (Şahî) tanınmış şairlerdir. Bazılarının müretteb dîvanları da vardır.

Bu asrın başında, Adlî mahlasıyla şiirler yazan Sultan II.Bayezid, mürettep divan sahibidir.⁵⁶ Dîvanda, Türkçe 144 gazel, 1 kıt'a, 4 matla, 1 murabba, 1 nazım ve 2 müfred ile Farsça 14 gazel, 1 kıt'a ve 2 matlain ilmî yayımı yapılmıştır. Şiirleri mizacının yansıması olarak tasavvufî özellikler taşır.⁵⁷ Sultan Bayezid, yakınındaki şairlere, sanatkârları himaye etmiş, Çevresinde pek çok şair barındırmış, döneminde Molla Câmi'ye ve Celâleddîn Devvânî'ye hediyeler gönderilmeğe devam edilmiş, otuzdan çok şaire "Sâlyâne" denilen yıllık maaş verilmiştir.⁵⁸ Kanûnî Sultan Süleyman devrine kadar bütün şairlerin üstadı olan Zâtî, Sultan Bayezid'in saltanatı devrinde tanınmıştır. Tacizâde Ca'fer Çelebi, Safî mahlasıyla şiirler yazan Kasım Paşa, Bihiştî Sinân Çelebi, Çâkerî, İdris-i Bitlisî'nin oğlu Fazlî, Kara Seydî, Ferruhî, Basirî Sultan Bayezid devrinde yaşamış ve ilgi görmüş şairlerdir.⁵⁹

Yavuz Sultan Selim, çok kısa süren hükümdarlığına rağmen, âlim ve şairleri himaye etmiş, onları daima yanında bulundurmuş,⁶⁰ harbe gidip gelirken yollarda kitaplar tercüme ettirmişti. Tebriz ve Kahire'yi aldığı anda yüzlerce sanatkârı İstanbul'a getirmiştir.⁶¹ Yavuz döneminde Anadolu sahasında yetişen şairlerin sayısında artış olmuştur. Kendisi de Türkçe şiirlerinin yanında dîvan oluşturacak kadar Farsça şiirler (takriben 300 gazel) söylemiştir. Farsça şiirleri Ali Nihat Tarlan tarafından Türkçeye çevrilmiştir.⁶² Şiirlerinde Selimî mahlasını kullanmıştır.⁶³ Daha şehzade olduğu yıllardan başlayarak yanından ayırmadığı Halimî Çelebi, Nihanî Ca'fer Çelebi, Hayalî Çelebi, Revanî, Güvahî, Fehmî, seferlerine götürdüğü Kemal Paşazâde, Şükrî, Sâgarî, Tali'î, İshak Çelebi toplantılarına davet ettiği Şah Muhammed Kazvinî, Derviş Şemsî, Şah Kasım, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, Lütî Paşa, Remzî, bu dönemde en tanınan şairlerdir.⁶⁴

⁵⁶ Sultan Bayezid, *Dîvan-ı Sutan Bayezid-i Sâni*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1308.

⁵⁷ Yavuz Bayram, *Amasya'ya Vâli Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şâir Adlî Sultân İkinci Bâyezîd Hân-ı Veli Hayatı Şahsiyeti Şâirliği Divânının Tenkitli Metni*, Amasya: Amasya Valiliği, 2008.

⁵⁸ Haluk İpekten, Mustafa İsen, "XVI. Yüzyıl Dîvân Edebiyatı", Türk Dünyası El Kitabı III (Edebiyat), TKAE, Ankara, 1992, s.132.

⁵⁹ Haluk İpekten, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.133.

⁶⁰ M. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 379.

⁶¹ Nihad Sami Banarlı, *a.g.e.*, s.565.

⁶² Ali Nihat Tarlan, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.

⁶³ Nihad Sami Banarlı, *a.g.e.*, s.566.

⁶⁴ Haluk İpekten, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.133.

Divan Edebiyatında, Yavuz Sultan Selim'in saltanatını konu edinip onun dönemindeki belli başlı olayları anlatan eserlere verilen ad olan Selimnâmeler,⁶⁵ yine bu dönemde yazılmıştır. Bu eserlerde devrin sosyal, siyasi ve kültürel olaylarına detaylarıyla yer verilmiştir. Bu dönemde İdris-i Bitlisî, İshak Çelebi, Keşfî, sücûdî, Celalzade Mustafa Çelebi gibi birçok şair tarafından çoğu Türkçe olmak üzere, Arapça, Farsça yirmiden fazla Selimnâme yazılmıştır.⁶⁶

Yavuz Sultan Selim'in kısa hükümdarlığından sonra, tahta geçen Sultan Süleyman'ın saltanat yılları, Osmanlı ilim, kültür ve edebiyatının da en yüksek derecesine ulaştığı bir devir olmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman bizzat şairlerle sohbetlerde bulunur, şiir eleştirileri yapar ve şairleri teşvik ederdi.⁶⁷ Osmanlı sultanları arasında en hacimli divana sahip olan ve Muhibbî mahlasını kullanan Sultan Süleyman'ın dîvanında, 2802 gazel, 23 muhammes ve tahmis ile 30 murabbayı ihtiva etmektedir.⁶⁸ O'nun şu beyti bir darbı mesel haline gelmiştir:

Halk içinde muteber bir nesne yok sıhhat gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi⁶⁹

İlmi, edebiyatı, sanatı teşvik etmiş, âlimleri ve şairleri, himaye etmiş olan sultan Süleyman'ın sanata olan bu ilgisi, devrinde yüzlerce şair yetişmesine vesile olmuştur. Fuzulî, Bakî, Hayalî Bey, Taşlıcalı Yahya, Fevrî, Rahmî, Edayî, Sururî, Gubarî, Lamiî Çelebi, Edirneli Nazmî, Ubeydî, Samî, padişahın bizzat Daî mahlasını verdiği Abdurrahman Çelebi, Gazali mahlaslı Deli Birader, Nişancı Celalzâde ve Kâtibî mahlasıyla şiirler yazan Seydi Ali Reis bu dönemde yetişmiş şairlerin bazılarıdır.⁷⁰ Bu devir, Abdülkadir Karahan'ın ifadesiyle, Türk şiirinin altın çağı olmuştur.⁷¹

Bu dönemde, daha önce Sultan Selim'e yazılan Selimnâmeler gibi, Kanûnî Sultan Süleyman'a da Süleymannâmeler yazılmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatını konu edinip onun dönemindeki belli başlı olayları anlatan eserlere Süleymannâme denir. Bu eserler Kanûnî dönemini ilk elden anlatan kaynaklardır. Bostan Çelebi,

⁶⁵ Ahmet Uğur, “Selimnâme” DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, C.36, s.440-441.

⁶⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay, İstanbul, 2008, s.410; Ayrıca bkz. Mustafa Argunşah, “Türk Edebiyatında Selimnameler”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 4/8, 31-47. (2009),

⁶⁷ Abdülkadir Karahan. *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁸ Coşkun Ak, *Muhibbi Dîvanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

⁶⁹ Hilmi Yücebaş, *Şair Padişahlar*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960, s.70.

⁷⁰ Haluk İpekten, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.134.

⁷¹ Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s.42.

Karaçelebizâde, Ferdi, Nev'î, Matrakçı Nasuh, Gubarî, Arifî Fethullah Çelebi ve Senaî en tanınmış Süleymannâme yazarlarıdır.⁷²

Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatından sonra tahta geçen Sultan II. Selim, devlet idaresini Sokollu Mehmet Paşa'ya bırakmış kendisi ibadetle, sanat ve şiirle meşgul olmuş, bilginlerle sohbet etmiştir.⁷³ Selimî bazen de Talibî mahlasını kullanan Sultan II.Selim, kuvvetli bir şairdir ve hattâ Millet kütüphanesindeki Emirî koleksiyonunda kıymetli bir divânı vardır.⁷⁴ Âlim, müellif ve şairleri kollayıp gözetme geleneği II. Selim'de de devam etmiştir.⁷⁵

Celal Bey, Hubbî Kadın, Terzizâde Ulvî, Matemî İbrahim Bey, Çeşnigirbaşı Şamî Mustafa Bey, Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi ve ilim adamlarından Azmî Efendi II. Selim'in daima etrafında bulunan şairlerdir.⁷⁶

XVI. asırdaki ilmi ve edebi muhit ile kültürel atmosfer, birçok şair, ilim adamı, tarihçi ve sanatkârın yetişmesine katkı sağlamış; Osmanlı Devleti'nin büyüklüğüne layık bir Osmanlı-Türk Edebiyatı meydana getirilmiştir. Fuzuli, Hayalî, Zatî ve Bakî gibi Türk şiirine yön veren ustalar, Osmanlı-Türk Edebiyatı'nın tesis edilmesinde öncü olmuşlar; gazel, kaside, mesnevi türünün gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu asırda devletin askeri başarıları ve ekonomik refahıyla birlikte Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerinde çok sayıda şair yetişmiş ve Anadolu Türkçesi, imparatorluğun ilim ve sanat dili olarak Arap ve Fars edebiyatlarıyla rekabet edecek seviyeye gelmiştir.⁷⁷

Ünlü tarihçi Halil İnalcık, şair hükümdarlar için şöyle der: “Divan sahibi şair hükümdarlar olmasa idi, Türk edebiyatının büyük dehâları belki ortaya çıkmazdı. O dönemde, şaheserlerin çoğu, önemli ölçüde, seçkin sınıfın iltifatı, yüksek kültür ve duygu inceliği, sanatkârı korumadaki ilgi ve heyecanı ile açıklanabilir.”⁷⁸

XVI. yüzyılda Türk edebiyatı üzerinde Nizamî-i Gencevî, Molla Câmi ve Ali Şir Nevayî'nin kuvvetli tesiri vardır. Bunların birçok eseri Türkçeye tercüme edilmiş, nazireler yazılmış ve edebi çevrelerde büyük rağbet görmüştür.⁷⁹

⁷² Abdurrahman Sağır, *Süleymannâme*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, C.38, s.124-127.

⁷³ Dimitri Kantemir, *a.g.e.*, C. II, s. 128.

⁷⁴ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, C.2, s.421; Şiirlerine örnek için bkz. Coşkun Ak, *Şair Padişahlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.55; E.J.Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiirinin Sultanları* (çev. Ali Çavuşoğlu), Lâçin Yayınları, Ankara 2011, s.161; Ahmet Kabaklı, *Divan Edebiyatı*, s.208.

⁷⁵ Coşkun Ak, *Şair Padişahlar*, a.g.e, s.55.

⁷⁶ Haluk İpekten, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.134.

⁷⁷ M. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 379.

⁷⁸ Halil İnalcık, *Şâir ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003, s.10.

⁷⁹ M. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 380.

XVI. yüzyılda kaside, gazel ve özellikle mesnevide büyük şairler yetişmiştir. Bu dönem mesnevilerinde daha çok dinî, ahlakî ve tasavvufî konular ile aşk hikâyeleri kaleme alınmıştır.⁸⁰ Ahmet Kartal, bu asırda mesnevi şeklinde yazılmış, yaklaşık 310 eseri tespit ettiğini ifade eder. Bu eserlerden 136'sı dinî-ahlakî-tasavvufî;⁸¹ 79'u aşk konulu 26'sı tarihî-destanî-menkıbevî; 23'ü şehir-engîz, 1'i sûr-nâme, 11'i sergüzeşt-nâme- hasb-ı hâl-ta'rifât, 4'ü sakî-nâme, 5'i insanın fizikî yapısıyla ahlakî yönü arasındaki ilişki kuran mesneviler; 5'i bunların dışındaki konular; 8'i manzum sözlüklerdir.⁸² Edebiyatımızın en tanınmış ve en sevilmiş şairlerden biri olan ve 15 kadar eseri olan Fuzulî, hem gazelde, hem kasidede hem de mesnevide şöhret bulmuştur. Özellikle Türkçe Divân, Leylâ vü Mecnun ve Hadikatü's-Süedâ en tanınmış eserleridir.⁸³ Bu asrın bir diğer büyük şairi Bakî'dir. Devrinde "Sultanü's-Şuarâ" olarak tanınmış olan Bakî'nin şöhreti sonraki asırlarda da devam etmiş ve divan şiirinin en büyük üstadlarından biri olmuştur.⁸⁴ Esas adı İvaz Çelebi olan Balıkesirli Zâtî; Bakî, Hayalî ve Taşlıcalı Yahya Bey gibi önemli şairlere hocalık yapmış, birçok şair yetiştirmiştir.⁸⁵ Sadece XVI. yüzyılın ilk yarısının değil, bütün divan şiirinin önemli şairlerinden olan Hayalî Bey, Kanunî Sultan Süleyman'ın en gözde şairi olmuş ve ona gazel ve kasideler sunmuştur.⁸⁶ Şiirlerindeki parlak, ince hayaller, renkli tasvirler ve akıcı söyleyiş, O'na "Şairlerin Meliki" unvanını kazandırmıştır.⁸⁷ Hayalî Bey, şiirlerinden dolayı Kanunî tarafından servetlere ve ihsanlara adeta boğulmuştur.⁸⁸ Türkçe, Farsça ve Arapça birçok eseri yazan, şiir kadar nesirde de güçlü, Türkçe kelimeleri, halk deyişlerini, konuşma dilini kullanmadaki kudretiyle ön plana çıkan⁸⁹ devrinde çok beğenilen ve mükemmel bir şiir tekniğine sahip olan Nev'î, bu asrın büyük şairlerinden sayılmıştır.⁹⁰ Gazel ustası Emrî, şiirlerinde devrinin gündelik hayatından bazı sahneleri, âdet ve gelenekleri ustalıklı kullanmasıyla dikkat çekmektedir.⁹¹ Asıl adı Osman olan 780 gazeli havi divânından ziyade, divan içerisinde yer alan hiciv ağırlıklı on yedi bendlik ünlü terkib-i bendiyle

⁸⁰ Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s.377-78.

⁸¹ 16. yüzyıl din, ahlak ve tasavvuf konularının çok işlendiği mesnevilerin yazıldığı bir dönemdir. Bu yüzyılda özellikle ahlakî konulu manzum ve mensur eserler dikkati çekecek kadar çoktur. (Mine Mengi, *a.g.e.*, s.169.)

⁸² Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s.379.

⁸³ Ahmet Kabaklı, "Fuzulî", *Türk Edebiyatı*, C.II, s. 299-304.

⁸⁴ Faruk Kadri Timurtaş, *a.g.e.*, s. 431-435.

⁸⁵ Nihad Sami Banarlı, *a.g.e.*, s.572.

⁸⁶ Ali Nihat Tarlan, *Hayalî Bey Divânı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1945, s.ix.

⁸⁷ Muhsin Macit, Ömür Ceylan, Ozan Yılmaz, *Klasik dönem Osmanlı Nazmı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s.215.

⁸⁸ Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s.40.

⁸⁹ Ahmet Kabaklı, *Divan Edebiyatı*, s.186.

⁹⁰ Haluk İpekten, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.148.

⁹¹ Muhsin Macit, Ömür Ceylan, Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s.277.

şöhret sağlayan Bağdatlı Ruhî'yi⁹² saymak gerekir. Bu asrın tanınmış şairlerinden biri de hamse sahibi Taşlıcalı Yahyâ Bey'dir. Akıcı üslûbuyla çağının sosyal, siyasal ve askeri özelliklerini yansıttığı kaside ve gazelleri çok beğenilmiş fakat esas olarak ustalığını, daha çok mesnevilerinde göstermiştir.⁹³

Bu asırda, büyük ve şöhretli şairlerin gölgesinde kalarak hak ettiği itibarı göremeyen birinci ve ikinci sınıf şairler arasında; ahenkli lisanıyla Figanî, orijinal ve akıcı bir üslûbu olan Rumelili şair Hayretî, mahalli hayatı, sade fakat canlı bir tarzda tasvir eden İshak Çelebi, zarif gazelleriyle şöhret bulan Bursalı Rahmi, samimi aşk şiirleriyle Hüdayî, İbrahim Gülşenî'nin dervişi Usûlî, rubaîleriyle meşhur Sunnî ve Kara Fazlî, hezel vadisinde yazdığı şiirleriyle Gazâlî ve Sâgarî, muammâ tarzı şiirleriyle Fürûğî, Fehmî, Misalî, Rümûzî, Sabrî, Mirî ve Visalî, müseddes ve muhammes yazmakla öne çıkan Fevrî, Selikî ve Bursalı Cinanî, gemici deyim ve ıstılahlarına yer vererek belki de gemici edebiyatın oluşmasına zemin hazırlayan Trabzonlu Derûnî, Aşkî ve Agehî, manzum tarihler yazan Arşî, Kandî, Saî, Harîrî, Abdülcélil Çelebi, Nazmî ve Haşimî gibi şairler zikredilebilir.⁹⁴

Mesnevi türü, bu asırda büyük gelişme göstermiş ve eşsiz eserler verilmiştir. XVI. yüzyılda, hamse sahibi şairlerin sayısı artmıştır. Gelibolulu Âlî, Taşlıcalı Yahya, Ahmed-i Rıdvan, Lamiî Çelebi, Celilî ve Şemseddin-i Sivasî bu asrın hamse sahibi şairleridir. İran edebiyatından gelen klasik konuların yanısıra; dini, ahlaki, tasavvufî hikâyeler, hilye ve mevlidler, maktel-i Hüseyin'ler, hadis-i erbain çevirileri, şehrengizler, sakinameler, fetihnameler, gazavatnameler vb. pek çok eser yazılmıştır.⁹⁵ Bu asırda, tanınmış Fars şairlerin mesnevileri, tercüme veya taklid edildiği gibi telif eserler de verilmiştir. Taşlıcalı Yahyâ, Nimetullah, Celilî, Şikarî, Kamî Mehmed, Likaî, Ziyaî, Manastırlı Kadı Sinan, Gubarî ve Kemal Paşazâde Yusuf u Züleyha Mesnevisi,⁹⁶ Fuzulî, Celalzâde Salih, Celilî, Kara Amidli Halife, Gubarî, Salih, Zamirî, Fethullah Arif Çelebi, Ahmed Sinan Çelebi, Sevdayî, Hakirî, Kadimî, Lârendeli Hamdi ve Niğdeli Muhibbî gibi şairler Leylâ vü Mecnun Mesnevisi yazmıştır.⁹⁷ Hz. Muhammed'in şekil ve şemâilini tasvir eden hilye'siyle meşhur Hakanî Mehmed Efendi, kendisinden sonra hilye yazan pek çok şaire

⁹² Mine Mengi, *a.g.e.*, s.164.

⁹³ Cemal Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatı*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s.316; Ahmet Kabaklı, *Divan Edebiyatı*, s.180.

⁹⁴ M. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 386-387.

⁹⁵ Mine Mengi, *a.g.e.*, s.169.

⁹⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s.498-499.

⁹⁷ M. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s.387; Tahsin Yazıcı, "*Leylâ vü Mecnûn*", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, C. 27, s.161.

ilham vermiştir.⁹⁸ Pendnâme adlı mesnevisiyle meşhur Güvahî, bu eserinde beş yüz kadar atasözüne yer vererek bu atasözlerinin günümüze kadar gelmesine vesile olmuştur.⁹⁹ Bu asrın tanınmış mesnevicileri arasında Kara Fazlî da vardır. Özellikle, alegorik bir mesnevi olan, mecazlarla ve temsillerle süslenmiş Gül ü Bülbül adlı mesnevisi çok beğenilmiştir.¹⁰⁰ 694 beyitten oluşan ve Yavuz Sultan Selim’e sunularak övgüler alan Revanî’nin İşretnâme’si de önemlidir.¹⁰¹ Kalkandelenli Muidî’nin, Gül ü Nevruz, Şem u Pervane, Hüsrev ü Şirin ve Vamık u Azra gibi mesnevileri bu asırda verilmiştir.¹⁰² Şehnâme’yi manzum olarak tercüme eden Diyarbekirli Şerifî, bu eserini Memlûk sultanı için yazmıştır.¹⁰³ Hüsrev ü Şirin adlı mesnevisiyle Ahî Çelebi, gücünü mesnevi sahasında da göstermiştir.¹⁰⁴ Özgün mesnevileriyle ve sağlam üslûbuyla Bursalı Cinanî’nin Mahzenü’l-Esrâr, Riyazü’l-Cinan ve Cilâü’l-Kulûb mesnevileri değerlidir.¹⁰⁵ Bilhassa ünlü İran şairlerinden çevirdiği mesnevileriyle tanınan ve yaşadığı devirde “Camî-i Rum” adıyla anılan Bursalı âlim şair, Lamiî Çelebi’nin ondan fazla mesnevisi vardır.¹⁰⁶ İranlı Şair Nizamî’nin Mahzenü’l-Esrâr adlı eserine nazire olarak Nakş-ı Hayâl mesnevisini yazan Azerî İbrahim Çelebi ile Acem şairini tercüme etmeye tenezzül etmeyerek bu asrın belki de en orijinal ismi olan Taşlıcalı Yahya, mesnevi türünde şöhret bulmuş isimlerdir.¹⁰⁷ Bir aşk hikâyesinin anlatıldığı tasavvufi mahiyetteki Şah u Gedâ, hikâye ve latifelerden meydana gelen Usulnâme, Kırk makale içinde dini hikâyelerin toplandığı Gencine-i Raz, hac dönüşü, Ken’an ülkesini gördükten sonra yazdığı ve beşeri aşkın insan ruhunda yarattığı derin sarsıntının mükemmel derecede nazma geçirildiği Yusuf u Züleyhâ ve Mahzen-i Esrâr tarzında yazılmış, yedi kısımdan meydana gelen Gülşen-i Envâr, Taşlıcalı Yahya Bey ‘in hamsesini oluşturan mesnevilerdir.¹⁰⁸ Mesnevilerinin konularında ve mecazlarında şaşırtıcı orijinallik, mahallî tasvirler ve sadelik söz konusudur.¹⁰⁹

⁹⁸ Mine Mengi, *a.g.e.*, s.171.

⁹⁹ Cemal Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatı*, s.356.

¹⁰⁰ Mine Mengi, *a.g.e.*, s.170-171; E.J.Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiirinin Sultanları*, s.157.

¹⁰¹ Muhsin Macit, Ömür Ceylan, Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s.327.

¹⁰² Cemal Kurnaz, *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, S.97-98.

¹⁰³ E.J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi* (çev. Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 1999, C.I-II, s.548.

¹⁰⁴ E.J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, C.I-II, s.482.

¹⁰⁵ Cemal Kurnaz, *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, s.114.

¹⁰⁶ Muallim Nâci, *Osmanlı Şairleri* (Haz. Cemal Kurnaz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s.311.

¹⁰⁷ Haluk İpekten, Mustafa İsen, *a.g.e.*, s.150-151.

¹⁰⁸ Mine Mengi, *a.g.e.*, s.170.

¹⁰⁹ Ahmet Kabaklı, *Divan Edebiyatı*, s.181.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA MAHZEN-İ ESRÂR GELENEĞİNE BAĞLI OLARAK YAZILAN MESNEVİLER

Nasihatname türünde yazılan ve birtakım öğütleri ihtiva eden Mahzen-i Esrâr mesnevileri, kaynağını İran edebiyatından almış olmasına rağmen klasik Türk edebiyatında da rağbet gören manzum bir tür olmuştur. Mahzen-i Esrâr mesnevilerinde, insanlara ahlakî dersler veren hikâyeler, nükteler, temsiller ve latifeler mevcuttur. Bu hikâyelerde, hikmetli ve özlü sözlerin yanı sıra muhtelif atasözü ve deyimlere de yer verilmiştir. Böylece etkileyici bir tarzda okuyucuya öğüt verme ve güzel ahlak öğretme amacı güdülmüştür.

Mahzen-i Esrâr mesnevilerini ortaya çıkaran gelişim çizgisi, bugüne kadar pek araştırılmış değildir. Fakat yine de Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetnâme'si, Keykavus'un Kâbusnâme'si, Nasır-ı Hüsrev'in Ruşenâyînâmesi, Senâi'nin, Hadikatü'l-Hakika isimli eseri, Mahzenü'l-Esrâr tipi mesnevileri ortaya çıkaran zemini oluşturduğu kuşkusuzdur.¹¹⁰ Zaman içersinde, bu tip mesnevilerin ortaya çıkış sebebi, bütüncül bir yaklaşımla incelenip daha doğru sonuçlara ulaşılabileceği muhakkaktır.

İran ve Türk edebiyatlarında beş mesneviden oluşan mecmualara hamse adı verilmiştir. İlk kez hamse sahibi sanatkâr ünvanını, Nizâmî-i Gencevî (ö.1206) almıştır. Onun hamsesi, şu eserlerden oluşur: Husrev ü Şirin, Leylî vü Mecnun, Heft-peyker, İskendernâme ve Mahzenü'l-Esrâr.¹¹¹ Hikâyecilik alanında müstesna bir yere sahip olan Nizâmî, Fars edebiyatında çağdaşlarının tümünden daha çok bir nüfuza sahiptir.¹¹² Nizâmî-i Gencevî'nin hamsesini oluşturan eserlerden ilki Mahzen-i Esrâr Mesnevisidir. Yaklaşık 2300 beyitten müteşekkil Mahzen-i Esrâr, ne bir destan ne de bir hikâyedir.¹¹³ On ikinci asırda Erzincan ve çevrelerinde hüküm sürmekte olan Mengücekoğulları'ndan Fahrüddin Behram Şah adına h. 559 yılının rebîyü'l-evvel ayının yirmi dördüncü günü

¹¹⁰ Tunca Kortantamer, *Nev'izâde Atâyî ve Hamsesi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no:88, İzmir 1997, s. 176.

¹¹¹ Abdulkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, no:2659, İstanbul 1980, s. 103; İsmail Ünver, "Mesnevi", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı, LII, Sayı: 215-216-217, (Temmuz-Ağustos) 1986, S. 463.

¹¹² Zebîhullâh-i Safâ, *İran Edebiyatına Genel bir Bakış (İran Nazım ve Nesrinin Gelişimi)* çev. Hasan Almaz, Nüsha Yayınları, Ankara 2003, s.35.

¹¹³ Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s.62.

tamamlanarak,¹¹⁴ zamanının cömertlikte eşsiz olan bu hükümdarına hediye edilmiştir. Bu esere mukabil Mengücek Sultanı Behram Şah, Nizâmî'ye Beş bin altın ve beş baş katır gibi yüklü bir caize vermiştir.¹¹⁵

Dinî-ahlakî ve tasavvufî düşünceleri öğretmek maksadıyla tertip edilen Mahzen-i Esrâr, Nizâmî'nin tasavvufî düşüncelerini ve fikir âlemini, insanlığa en kâmil şekilde açıklayan bir eserdir. Eser, seri bahrinin “müfte’ilün / müfte’ilün / fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır.¹¹⁶ Tamamı hikmet, vaaz, ahlakî öğüt ve aralarına serpiştirilmiş didaktik temsilî hikâyelerden meydana gelmiş yirmi makale ve her makaleden sonra gelen bir hikâyeden müteşekkildir.¹¹⁷ Nizâmî, bu eserini yazarken kendisinin ve edebiyat tarihi araştırmacılarının söylediğine göre Senâ’î-yi Gaznevî (ö. 545 / 1150) Hadîkatü'l-Hakîka adlı eserinden yararlanmışır.¹¹⁸ Mahzen-i Esrâr, işlediği ahlakî ve tasavvufî konular yönünden Senâ’î'nin eserine benzese de plan ve kompozisyon bakımından orijinaldir.

Planı itibariyle; bir tevhid, iki münâcât, bir mirâciye, dört na't, hükümdar Behram Şah'a övgü ve onun huzurunda söylenen söz bölümleriyle başlamaktadır. Bundan sonra kitabın tertibi hakkındaki 40 beyitlik bölüm ile “Güftâr der-Fazîlet-i Sühan” başlıklı sözün değeri ve şairlik hakkındaki fikirlerine yer verdiği giriş bölümü gelmektedir. Bundan sonra gelen Mahzenü'l-Esrâr'ın son ve asıl bölümü, yirmi “makale” ve her makaleden sonra, “hikâyet ya da dâstân” başlıklı konuya uygun manzumeler içermektedir.¹¹⁹ Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr'ında geçen makale konuları ve hikâyeler şöyledir:¹²⁰

¹¹⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn* (çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007, C.IV, s.1307

¹¹⁵ İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (Farsça Muhtasar Selçuk-Nâme), M. Nuri Gençosman (çev.), Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s.37; Nazir Akalın, *Nizâmî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebi Kişliği, Eserleri ve Leylî vü Mecnun Mesnevisinin Tahkiye Unsurları Açısından Tahlili*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1994, s.47.

¹¹⁶ Kâtip Çelebi, *a.g.e* s.1307; Nazir Akalın, *a.g.e* s.50.

¹¹⁷ İsmail Ünver, “Mesnevî”, *a.g.m*, s.444; Nazir Akalın, “*Nizâmî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri*”, Bilig, 1998,sy.7, s.67-91.

¹¹⁸ Ahmet Kartal, *a.g.e*, s.62.

¹¹⁹ Kâtip Çelebi, *a.g.e*, s.1307; Kadriye Yılmaz, “*Bir Nazire Örneği Olarak Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2015/1, Sayı:21, s.111-112.

¹²⁰ Nizâmî, *Mahzen-i Esrâr* (çev. M. Nuri Gençosman), Ataç Yayınları, İstanbul, 2014, s.13-159.

Tablo 1. Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Makale	Hız. Âdem'in Yaratılışı	1.Hikâye	Günahlarının Yargılanmasından Umudu Kesilen Padişahın Hikâyesi
2.Makale	Adil ve İnsaflı Olma ve Hakk'ı Hoş Tutma	2.Hikâye	Nûşirevan ile Veziri Arasında Geçen Av Arkadaşlığı Hikâyesi
3.Makale	Dünya Hayatının Keşmekeşliği	3.Hikâye	Süleyman Peygamber ile Çifçinin Hikâyesi
4.Makale	Padişahın Tebaasının Haklarını Gözetmesi	4.Hikâye	Sultan Sencer'le Zülme Uğramış İhtiyar Kadının Hikâyesi
5.Makale	Zorluklar Karşısında İnsanın Za'fiyeti ve Acziyeti	5.Hikâye	Kerpiç Döken İhtiyarla Palavracı Delikanlının Hikâyesi
6.Makale	Varlık Âleminden İbret Almak	6.Hikâye	Avcı ile Tilki Hikâyesi
7.Makale	Mahlûkât İçinde İnsanlık Mertebesinin Üstünlüğü	7.Hikâye	Feridun Şah'ın Ceylan Avı Hikâyesi
8.Makale	Yaradılışı Kavrama Bakımından Aklın İşlevi	8.Hikâye	Yemişçi ile Tilki ve Yankesicinin Hikâyesi
9.Makale	Dünya Tuzaklarından Nasıl Kurtulunacağı	9.Hikâye	Tövbisini Bozan Zâhidin Hikâyesi
10.Makale	Âhir Zaman Alametleri	10.Hikâye	İsa Peygamberin Hikâyesi
11.Makale	Dünyanın Vefasızlığı	11.Hikâye	Marifete Eren İhtiyar Hint Rahibinin Hikâyesi
12.Makale	Dünyaya Kalben Veda Etmek Gerekliği	12.Hikâye	İki Kavgacı Filozofun Hikâyesi
13.Makale	Dünyadan Şikâyet ve Dünyanın Kınanması	13.Hikâye	Hain Sûfî İle Hocanın Hikâyesi
14.Makale	Gafletin Kınanması	14.Hikâye	Zalim Padişah ile Doğru Sözlü Zahidin Hikâyesi
15.Makale	Kıskançlığın Kınanması	15.Hikâye	Genç Şehzade ile Yaşlı Düşmanlarının Hikâyesi
16.Makale	Kişinin Mesleğinde Çabuk İlerlemesi	16.Hikâye	Yaralı Çocuğun Hikâyesi
17.Makale	Kulluk, Tecrid ve Halvete Çekilmenin Faziletleri	17.Hikâye	Pir İle Müridin Hikâyesi
18.Makale	İki Yüzlülerin Kınanması	18.Hikâye	Cemşid ile Gözdesinin Hikâyesi
19.Makale	Ahireti Karşılama Konusunda İnsanın Âkıbeti	19.Hikâye	Harun Reşid ile Berberin Hikâyesi
20.Makale	Zamane Çocuklarının Vefa ve Himmeti	20.Hikâye	Bülbül İle Doğanın Hikâyesi

Nizâmî, bu eseriyle mesnevi sahasında hem İran edebiyatını hem de Türk edebiyatını etkilemeyi başarmış, Fars ve Türk şairlerin nazarında büyük bir şöhrete kavuşmuştur.¹²¹ Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr mesnevisi kendinden sonra İran, Çağatay ve Anadolu sahalarında yazılan mesneviler için bir model teşkil etmiştir. Böylece Türk edebiyatında, Mahzen-i Esrâr geleneği tarzı ortaya çıkmıştır.¹²² Mahzen-i Esrâr geleneği, bir plan esasına dayanmaktadır. Bu planda, asıl konunun işlendiği bölümler ve bu bölümle alakalı nasihat ve hikâyeler söz konusudur. Asıl konunun işlendiği bu bölümler, esere

¹²¹ İskender Pala, *a.g.e.*, s.200.

¹²² İsmail Hakkı Aksoyak, "Mahzenü'l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikâyeler", Bilig Dergisi, Ankara 1996, s.182-183.

göre; nefha, ıkıd, ravza, fasıl, makale ya da sohbet gibi başlıklarla adlandırılmıştır. Şair burada bu başlıklara uygun olarak hikâyeler anlatır. Bu sebeple Nizâmî'nin makale konuları ve hikâyeleri, bazen az bir değişiklik yapılarak bazen de tamamen farklı yazılarak yeniden nazım haline getirilmiştir.¹²³ Mahzen-i Esrâr geleneğine bağlı mesnevilerde planın yanısıra konuların bir kısmı da ortaktır. Bu tür mesnevilerdeki ortak hikâyelerin belli başlı kaynakları; Kuran-ı Kerim, İslâm Tarihi, Mevlâna'nın Mesnevi'si, Feridüddin Attar'ın Tezkiretü'l-evliyâ'sı, Mantıku't-tayr'ı, Sadî'nin Gülistan ve Bostan'ı, Fuzulî'nin Leylâ vü Mecnun mesnevisidir.¹²⁴ İran edebiyatında, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin, 698 / 1299 yılında tamamlayıp Dehlî padişahı Alâuddin Muhammed Şah'a ithaf ettiği ve 3310 beyitten oluşan dini-ahlakî konulu Matlau'l-Envâr'ı, Hâcû-yı Kirmânî'nin 2024 beyitten ve 20 bölümden oluşan, dini-tasavvufî- ahlakî muhtevalı Ravzatu'l-Envâr, Molla Abdurrahman-ı Camî'nin 886 yılında tamamladığı dini-ahlakî mahiyetteki Tuhfetü'l-Ahrâr'ı, Kâtibî-yi Nişâbü'rî'nin 850 beyitten oluşan dinî ahlaki nitelikteki Gülşen-i Ebrâr'ı, Urffî-yi Şirazî'nin 1400 beyitten oluşan dinî-ahlakî öğütleri içeren Mecmâu'l-Ebkâr'ı, Melik-i Kumî'nin 2000 beyitten meydana gelen Menbâu'l-Enhâr'ı, Feyzî-yi Hindî'nin 3000 beyitten oluşan ve 944 yılında tamamladığı Merkez-i Edvâr'ı, Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak yazılmıştır.¹²⁵

Anadolu sahasında, Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i, Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı, Nevi-zâde Atayî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı, Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı, Gelibolulu Mustafa Âli'nin Tuhfetü'l-Uşşak'ı, Hayalî'nin Ravzatü'l-Envâr'ı, Ahmed-i Rıdvan'ın Mahzen-i Esrâr'ı, Âzeri Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'i, Mostarlı Ziyaî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı, Hilmî'nin Bahru'l-kemâl'i; Çağatay sahasında ise, Ali Şîr Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı ve Mir Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr mesnevilerinin, Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak yazıldığı, hem kaynaklar hem de edebiyat tarihçileri belirtmektedir.¹²⁶ Bu durum, Nizâmî'nin eserinin çok beğenildiği bu yüzden de hem şekil hem de muhtevâ yönünden bu eserin tanzir edildiğini gösterir. Bu sebeple nazire kavramı üzerinde durmak gerektir.

¹²³ Zebîhullâh-i Safâ, *a.g.e.*, s.70.

¹²⁴ İsmail Hakkı Aksoyak, "Mahzenü'l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikâyeler", s.182-188.

¹²⁵ Farsça yazılmış nazireler için bkz. İsmail Hakîmî, "Mahzen-i Esrâr-ı Nizâmî-yi Gencevî ve nâzirehâyi ki be-taklîd ez ân surûdeend", Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyat ve Ulum-i İnsani-yi Dânişgâh-i Tehrân, y.12.s.117-127; Nazir Akalın, *a.g.e.*, s.50.

¹²⁶ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, s. 71-80; Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s.388-92; Asgar Dilberipür, "Türk Edebiyatında Nizâmî'nin Takipçileri ve Hamsesine Nazire Yazanlar", (Çev. M. Fatih Köksal), Klasik Türk Şiiri Araştırmaları, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s.217-22; İsmail Hakkı Aksoyak, "Mahzenü'l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikâyeler", s.182-188.

Nazire, bir şairin manzum bir eserine diğer bir şair tarafından aynı vezin ve kafiye de benzer şiir yazılmasıdır,¹²⁷ Bazen bu benzerlik bir eserin tertip ve içeriğini takip şeklinde de olabilir. Nazire, beğenilen bir şiire karşı yazılır. Yeni yazılan şiirde orijinal şiirin biçimi ile konusu yeniden ele alınmış olur. Divân şiirinin dar çerçevesi içinde en mükemmel olanı söyleme endişesi, şairleri nazire yazmağa yöneltmiştir.¹²⁸ Bir şair, ele aldığı konuyu işlerken ona yeni öğeler katabilir ve başka bir nitelik verebilirse kişisel bir eser meydana getirmiş sayılır.¹²⁹ Bazen nazire, aslından üstün de düşer.¹³⁰ Bu yüzden divan edebiyatında nazireye çok önem verilmiş, hatta nazireleri derleyen birtakım kitaplar dahi hazırlanmıştır. Nazireleri oluşturan iki temel faktör vardır:

1. Bir şairin kendi kudret ve sanat kabiliyetini başka bir şairle mukayese ederek gösterme ihtiyacı duyması.
2. Usta sanatkarların eserlerinin benzerlerini ortaya koymaya teşebbüs ederek kendi makamını yüceltme isteği.¹³¹

M. Fatih Köksal, nazireleri üç şekilde tasnif etmiştir: a- mesnevilere yazılan nazireler, b- Diğer nazım şekillerine yazılan nazireler, c- Bir eserin tümüne yazılan nazireler.¹³² Nazire yazarlar, yazılarının sonunda asıl eser sahibine karşı hürmetkâr bir lisan kullanırlar. Divân edebiyatında, nazire yazmak, yazar için bir onur olduğu gibi yazılan için de bir onur, bir taltif olarak görülmüştür. Bunu yapmayanlar, hatta eserinin nazire olduğunu söylemeyenler de vardır. İran şairleri, nazireye “cevab”, tanzire de “cevab guften” (cevab söylemek) derler.¹³³ Eski edebiyatımızda gelişme eğitimi yapan genç şâirlerin, usta şâirlere ait manzûmelere nazire yazması bir gelenektir. Nitekim bu gelenek zamanla ileri düzeylere varmıştır. *Leyla vü Mecnun, Husrev ü Şirin, Yusuf u Zeliha* gibi İslâm edebiyatlarının ortak aşk hikâyeleri nesilden nesile nazire şeklinde aktarılmış; birçok dinî, tasavvufî, ilmi ve didaktik eserler de tercüme yoluyla tanzîr edilmiştir.¹³⁴ Bu sebeple nazire, Türk şiirinde pek çok şairin yetişmesini sağladığı gibi bu

¹²⁷ Tahiri’l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (neşre hazırlayan: Kemal Edip Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 114.

¹²⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s.367.

¹²⁹ Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevayî, Hayatı-Eserleri-Kişiliği*, TDK Yayınları, Ankara 1965, C. I, s.82.

¹³⁰ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 70.

¹³¹ Asgar Dilberipûr, *a.g.m.*, s.211.

¹³² M. Fatih Köksal, Sana Benzer Güzel Olmaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 22.

¹³³ Tahiri’l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 145.

¹³⁴ İskender Pala, *a.g.e.*, s.367.

şairlerin yer aldığı eserlerin de ortaya çıkmasına yardım etmiştir. Dolayısıyla nazire, Türk şiirine bir renk ve canlılık katmıştır.¹³⁵

1. ÇAĞATAY SAHASINDA YAZILAN MAHZEN-İ ESRÂR NAZİRELERİ

Çağatay sahasında, Mahzen-i Esrâr geleneğine bağlı olarak şimdiye kadar yazılan iki eser tespit edilebilmiştir.

1.1. Ali Şîr Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı

Çok yönlü bir şair olan Ali Şîr Nevayî, İran edebiyatının abide şahsiyetlerinden Nizamî, Molla Câmi ve Husrev-i Dihlevî'nin etkisinde kalmıştır.¹³⁶ Ancak Nevayî bu etkiyi, kendi yaratıcı üslubu içerisinde yoğurmayı başarmıştır. Çağatayca yazmış olan bütün şairleri Nevayî'nin sanatı ve şöhreti, geride bırakmış ve Nevayî'den sonra Çağatayca, "Nevayî dili" olarak anılmıştır.¹³⁷ Nevayî'nin dört Türkçe divanı, bir Farsça divanının yanı sıra beş manzum mesneviden oluşan hamsesi vardır. Hamsesini oluşturan mesneviler şunlardır: Hayretü'l-Ebrâr, Ferhad u Şîrin, Leylâ vü Mecnun, Seb'a-i Seyyare ve Sedd-i İskenderî.¹³⁸ Dini-tasavvufî ve ahlakî konuları içeren hikâye ve sohbetlerden oluşan Hayretü'l-Ebrâr, Ali Şîr Nevayî'nin hamsesini oluşturan ilk mesnevidir. Ahlakî bir karakter taşıyan bu eserde, dinî konuların yanında şairin yaşadığı çağın toplum hayatı olduğu gibi yansıtılmıştır.¹³⁹

1.1.1. Eserin adı

Nevayî, eserinin ismini, bir yerde "Hayret-i Ebrâr", bir yerde de "Hayretü'l-Ebrâr" olarak, Sultan Baykara'ya duada bulunduğu son bölümde zikretmiştir.¹⁴⁰

Hayret-i Ebrâr körüp zatını

Hayretü'l-Ebrâr didüm atını

1.1.2. Yazıldığı tarih

Nevayî, eserin tamamlandığı tarihi, Hayretü'l-Ebrâr'ın son bölümünde, sondan altıncı beyitte söylemektedir:

Nükte-i tarih ki ahsen idi

¹³⁵ Kemal Yavuz, "Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 10", İstanbul 2013, s.-359-366.

¹³⁶ Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hamse*, TTK Basımevi, Ankara 1967, C. 3, s.3.

¹³⁷ Mine Mengi, *a.g.e*, s.100-102.

¹³⁸ Ahmet Kabaklı, "Ali Şîr Nevayî", *Türk Edebiyatı*, Türk edebiyatı Yayınları, İstanbul 1978, C. II, s. 84; Ali Nihat Tarlan, *Ali Şîr Nevayî*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1942, s. 11.

¹³⁹ Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hamse*, s.1.

¹⁴⁰ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 91.

Sikkiz ü sikkiz yüz ü seksen idi¹⁴¹

Burada geçen Hicri 888 tarihi, Miladî 1483 yılına tekabül etmektedir.

1.1.3. Vezni

Hayretü'l-Ebrâr, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi seri bahrinin “müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır.¹⁴²

1.1.4. Eserin kime sunulduğu

Hayretü'l Ebrâr, Sultan Hüseyin Baykara'ya takdim edilmek üzere yazılmıştır. Çünkü Hayretü'l Ebrâr'ın, “Hüseyin Baykara'ya Övgü” bölümünden¹⁴³ ve Nevayî'nin, son bölümde Hüseyin Baykara'ya duada bulunduğu bölümden, eserin Sultan Hüseyin Baykara'ya sunulduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁴

1.1.5. Beyit sayısı

Eserde lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur. Fakat eserin tamamına bakıldığında, 3987 beyit olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁵

1.1.6. Sebeb-i te'lif

Nevayî, Hayretü'l-Ebrâr'ın on birinci bölümünü Nizamî ve Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin, on ikinci bölümde Molla Câmi'nin övgüsüne ayırdığı bu müstakil bölümlerde,¹⁴⁶ onlardan etkilendiğini ve onlarınki gibi bir eser, vücuda getirmek istediğini şöyle belirtir:¹⁴⁷

Çün okumak zemzemesi boldı bes

Könglüm ara dağdağa saldı heves

Kim bu yol içre ki alar saldı kâm

Bir niçe kâm olsa manga hem hırâm¹⁴⁸

Nevayî, Nizamî, Hüsrev ve Molla Câmi'nin eserlerinin dilinin Farsça olduğunu bu yüzden bu eserleri Türk dili ile yeniden yazmak istediğini belirtir.¹⁴⁹

Farsî oldı çü alarga edâ

Türkî ile kılsam anı ibtidâ

¹⁴¹ Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hamse*, s.95.

¹⁴² Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hayatı-Eserleri-Kişiliği*, s.84; Asgar Dilberipûr, a.g.m., s.220.

¹⁴³ Vahit Türk-Şaban Doğan, *Ali Şîr Nevayî Hayretü'l-Ebrâr*, TKAE Yayınları, Ankara 2015, s.55-59.

¹⁴⁴ Günay Kut, “*Ali Şîr Nevayî*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, C.II, s.451.

¹⁴⁵ Vahit Türk-Şaban Doğan, a.g.e, s.1-321.

¹⁴⁶ Vahit Türk-Şaban Doğan, a.g.e, s.36-44.

¹⁴⁷ Vahit Türk-Şaban Doğan, a.g.e, s.xi.

¹⁴⁸ Vahit Türk-Şaban Doğan, a.g.e, s.43; Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hamse*, s.30.

¹⁴⁹ Vahit Türk-Şaban Doğan, a.g.e, s.xi.

Farsî il taptı çü hursendlık

Türk dağı tapsa berû-mendlık¹⁵⁰

1.1.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Çağatay sahasında yazılan bu eser, bir “Besmele ve “Hamdele”, dört “Münâcât”, beş “Na’t”, “Nizâmî, Hüsrev-i Dihlevî ve Molla Câmî’ye Övgü”, “Sözün Değeri” hakkında” iki manzume, “Hüseyn Baykara’ya Övgü”, gönül hakkında “ Hayret” başlığı altında tasavvufî 3 manzume, “Hoca Bahaüddin-i Nakşibendî’ye Övgü” bölümlerinden sonra şu konular ve ilgili hikâyeler yer almaktadır:¹⁵¹

Tablo 2 Ali Şir Nevayî’nin Hayretü’l-Ebrâr’ı ndaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Makale	İmân	1.Hikâye	Şeyh Bâyezid-i Bistamî ile Müridi Hikâyesi
2.Makale	İslâm	2.Hikâye	İbrahim Bin Edhem Hikâyesi
3.Makale	Sultanların adaleti	3.Hikâye	Şah-ı Gazi’nin Kahrı ve Adaleti Hikâyesi
4.Makale	Hırka-pûşların riyakârlığı	4.Hikâye	Hâce Ubeydullah-ı Ensarî Hikâyesi
5.Makale	Kerem ve ihsân	5.Hikâye	Hatem-i Tâ’î Hikâyesi
6.Makale	Edep	6.Hikâye	Nûşirevân Hikâyesi
7.Makale	Kanâat	7.Hikâye	Kanâat sahibi genç ile dünyayı dolaşan aç gözlü Hikâyesi
8.Makale	Vefâ	8.Hikâye	İki vefâlî dostun Hikâyesi
9.Makale	Aşk ateşi	9.Hikâye	Şeyh-i Irakî’nin Şam’da valinin oğluna âşık olması.
10.Makale	Doğruluk	10.Hikâye	Yalancı keklik ile aslan Hikâyesi
11.Makale	İlim	11.Hikâye	İmam Fahrüddîn-i Râzî İle Sultan Muhammed Harzemşâh Hikâyesi
12.Makale	Kalem ve kalem sahipleri	12.Hikâye	Yâkût-ı Hamevî’nin güzel yazısından dolayı padişah ve dervişten saygı görmesi Hikâyesi
13.Makale	Bulut gibi halka faydalı olma	13.Hikâye	Eyyûb ile hırsız Hikâyesi
14.Makale	Felektten şikâyet	14.Hikâye	İskender Hikâyesi
15.Makale	Cehalet içkisinden sarhoş olanlar	15.Hikâye	Benî İsrâîl’den bir rindin Hikâyesi
16.Makale	Kendini beğenmişlerin hilekârlığı	16.Hikâye	Abdullah Bin Mübârek’in Hikâyesi
17.Makale	Bahar yiğitliği	17.Hikâye	İmam Zeynü’l-Âbidîn’in küçük kızının Hikâyesi
18.Makale	Feleğin cefasına katlanmak ve her nefesin kadrini bilmek	18.Hikâye	Çin dilberi ile aşığın Hikâyesi
19.Makale	Horasan hakkındadır.	19.Hikâye	Behram Şâh Hikâyesi
20.Makale	Veliaht Badîüzzamân’a öğüt	20.Hikâye	Hâce Muhammed Parsa ve oğlunun Hac Hikâyesi

Nevayî bu makale ve hikâyelerden sonra, kendinden ve eserinden bahsederek, eserini kaleme aldığı sırada başını kaşıyacak vakti olmadığını bundan dolayı mazur görülmesi gerektiğini belirtir. Nevayî, son bölümde ise, “Kul Hikâyesi”ni anlatıp sultana dua ederek eserini bitirir.¹⁵²

¹⁵⁰ Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevayî, Hamse*, s.30.

¹⁵¹ Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevayî, Hayatı-Eserleri-Kişiliği*, s.85-86.

¹⁵² Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevayî, Hamse*, s.90-95.

1.1.8. Ali Şîr Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr Mesnevisinin Mukayesesi

Hayretü'l-Ebrâr, vezin ve tertip bakımından Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olmakla birlikte, hikâyeler bakımından orijinaldir.¹⁵³ Nevayî'de 3. makale olan, “sultanların adil ve insafî olması gerektiği” konusu, Nizamî'de 4. makale konusu olarak geçer. Kezâ Nevayî'de 4. Makale olan “riyakârlık” konusu, Nizamî'de 14. Makalede geçer.¹⁵⁴ Fakat Nevayî'deki hikâyelerin hiçbirisi Nizamî'de geçmemektedir. Bu bakımdan hikâyeler, yerli ve millidir. Nevayî, yaşadığı çağın toplum hayatını da olduğu gibi yansıtmıştır.¹⁵⁵ Nevayî, Hayretü'l-Ebrâr'ın on birinci bölümünde Nizamî ve Hüsrev-i Dihlevî'yi on ikinci bölümde Molla Câmi'yi öven müstakil bölümler yazmıştır.¹⁵⁶ Bu bölümde, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr mesnevisini, Hüsrev-i Dihlevî'nin Matlau'l-Envâr mesnevisini ve Molla Câmi'nin Tuhfetü'l-Ahrâr mesnevisini yâd ederek onlardan etkilendiğini şöyle belirtir:¹⁵⁷

“Ol bizeben Mahzen-i Esrâr'ıdın

Bu yarutup Matla'-ı Envâr'ıdın

Baştın ayak gevher-i şeh-vâr idi

Kaysı Güher Tuhfetü'l-Ahrâr idi”

Bu durum, Nevayî'nin Nizamî ile Hüsrev-i Dihlevî'nin eserini incelediğini gösterir. Nevayî, Muhakemetü'l-Lügateyn'de şöyle demektedir: “ol kim Hayretü'l-Ebrâr bağıda tab'ım güller açıpdur. Şeyh Nizamî rûhı, Mahzenü'l-Esrâr'-dın başınga dürler saçıpdur.”¹⁵⁸ Nevayî'nin, Hayretü'l-Ebrâr'ın bir bölümünü, “Nizâmî, Hüsrev-i Dihlevî ve Molla Câmi'ye Övgü” kısmına ayırması, onun bu şairlerin takipçisi olduğunu ortaya koyar. Hayretü'l-Ebrâr ile Mahzen-i Esrâr'ın bir tabloda mukayesesi şöyledir:

¹⁵³ Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hayatı-Eserleri-Kişiliği*, s.83.

¹⁵⁴ Asgar Dilberipûr, a.g.m., s.221.

¹⁵⁵ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 71.

¹⁵⁶ Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hamse*, s.27-28.

¹⁵⁷ Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hamse*, s.28-29.

¹⁵⁸ Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevayî, Hayatı-Eserleri-Kişiliği*, s.82.

Tablo 3. Ali Şir Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Hayretü'l-Ebrâr (Nevayî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	20	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.888 / m.1483	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	3988	2300
Kime Sunulduğu	Hüseyin Baykara	Fahrüddin Behram Şah

1.2. Mîr Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı

Çağatay Edebiyatında, Haydar Tilbe olarak bilinen ve asıl adı Mir Haydar olan Haydar Harezmi, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ını Türk edebiyatına nazire yoluyla kazandıran ilk Türk şairidir.¹⁵⁹ Mir Haydar'ın, Nizamî'nin eseriyle aynı adı taşıyan Mahzen-i Esrâr adlı mesnevisi, didaktik ve felsefi bir eserdir. Dinî- tasavvufî konudaki görüşlerini bu eser vasıtasıyla dile getiren şair, eserini miladi 1480 yılından önce yazmıştır. Bu durum onun, XIV. yüzyılın ikinci yarısıyla XV. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını göstermektedir. Ali Şir Nevayî, Mecalisü'n-Nefais adlı yapıtında Haydar Tilbe'nin Türki-Gûy lâkabı ile tanındığını, Muhâkemetü'l-Lugateyn'de ise Harizmi olduğunu kaydetmektedir. Haydar Tilbe'nin yaşadığı çağlarda oldukça yaygın bir üne eriştiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁰

1.2.1. Eserin adı

Haydar Tilbe, eserinin başında, “Müellifin Beyanı” bölümünde 26. beyitte eseri için “Mahzen-i Esrâr” ismini şöyle kullanır:¹⁶¹

Mahzen-i Esrâr bu remz erdi bil
Natika bu közgüdin öğrendi til

1.2.2. Yazıldığı tarih

Eserin ne zaman yazıldığı tam olarak belli değildir. Fakat yazma nüshanın son bölümünde yer alan ketebe kaydında, eserin h.884 / m. 1480 yılında Şeyhzâde Abdürrezzak Bahşî tarafından Kostantiniyye’de istinsah edildiği kaydedilmiştir:

Tarih sekiz yüz seksen dördte
Tonguz yılı zü'l-kade ayı

¹⁵⁹ Nazir Akalın, *a.g.e.*, s.49.

¹⁶⁰ Zühal Ölmez, “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”, Türkiye Araştırmaları *Literatür Dergisi*, Sayı 9, 2007, C. 5, 182-183.

¹⁶¹ Ayet Abdülaziz Goca, *Haydar Tilbe'nin Mahzenü'l-Esrâr Mesnevisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s.6.

Ning on yiti-side ŧenbih
Küni tamam boldı kutluğ
Bolsun devlet kilsün
Mihnet kitsün tip
Şeyhzâde Abdürrezzak Bahşı
Kostantiniyyede bitidi.

Burada zikredilen hicri 17 Zilkade 884 (domuz) yılı; miladi 30 Ocak 1480 tarihine tekabül eder. Dolayısıyla Haydar Tilbe'nin eserini M. 1480 yılından önce yazdığı anlaşılmaktadır.¹⁶²

1.2.3. Vezni

Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı, Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi seri bahrinin “müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır.¹⁶³

1.2.4. Eserin kime sunulduğu

Haydar Tilbe, eserini sunduğu kişinin adını anmaz, ancak eserinin 6. bölümünde “Övülen Kişinin Adına Fal Açma ve Onu Medhetme” başlıklı yerinde, zamanının Çağatay hükümdarını över.

Anda ki bu azm ile yondum kalem
Şah duası bile urdum rakam

Açtım anıng medhide bu yahşi fâl
Fatıhası hatimega kildi dâl¹⁶⁴

Haydar Tilbe, Mahzen-i Esrâr adlı mesnevisini Timur'un torunlarından İskender b. Ömer Şeyh Mirza adına kaleme almıştır.¹⁶⁵

1.2.5. Beyit sayısı

Eserde lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur. Fakat eserin tamamına bakıldığında, 619 beyit olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁶

¹⁶² Ayet Abdülaziz Goca, *a.g.e.*, s.56.

¹⁶³ Avni Gözütok, *Haydar Tilbe, Mahzenü'l-Esrâr (inceleme-metin-dizin-tıpkıbasım)*, Fenomen Yayınları Erzurum 2008, s.47; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 71.

¹⁶⁴ Ayet Abdülaziz Goca, *a.g.e.*, s.14.

¹⁶⁵ Avni Gözütok, *a.g.e.*, s.3; Kemal Eraslan, “Çağatay Edebiyatı”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. VIII, s.170.

¹⁶⁶ Avni Gözütok, *a.g.e.*, s.5.

1.2.6. Sebeb-i te'lif

Haydar Tilbe, eserinin “Sebeb-i Te'lif” bölümünde, içinin gamla dolduğu bir sırada, sabrının tükendiği bir esnada, Nizamî'ninki gibi bir eser bırakmak istediğini bu sebeple, kendisinin bir sofru kurduğunu ve halkı bu sofraya davet ettiğini, herkesin kudretine göre bundan istifade etmesi gerektiğini şöyle ifade eder:¹⁶⁷

Yaydım ulus üstide h'ân-ı safa

İki cihan halkına urdum sala

Hazm kıla bilmese köp yimesün

Küç bile helvanı açık dimesün

Ol kişi koygay çü Nizamî bu genc

Kazgana bilgey güheri dest-renc

1.2.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Nazım tekniği ve ifade bakımından oldukça başarılı olan eser, birtakım dinî ve tasavvufî öğütlerden oluşmaktadır. Eserin ilk yedi kısmı şu bölümlerden oluşmaktadır: 1.bölüm: "Besmele ve Münacat", 2.bölüm: "Na't", 3. bölüm: "Mevlânâ Haydar ve Mahzen-i Esrâr'ı" 4. bölüm: "Müellifin Beyanı", 5. bölüm: "Sebeb-i Te'lif", 6. bölüm: "Övülen Kişinin Adına Fal Açma ve Onu Medhetme (İskender Mirza'nın övgüsü) ve 7. bölüm: "İnsanlık Mertebesi." Bundan sonra eserde şu bölümler ve hikâyelere yer verilmiştir:¹⁶⁸

Tablo 4 Mîr Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler

8.Bölüm	Birinci Makale: Ahirete hazırlık yapmak.
9.Bölüm	İkinci Makale: Hayatın fani olması
10.Bölüm	Gazneli Sultan Mahmûd Hikâyesi
11.Bölüm	Mirza İskender'in Mahlasının Güzelliği
12.Bölüm	Yakûb Peygamber Hikâyesi
13.Bölüm	Sultan Timur Hikâyesi
14.Bölüm	Diğer Makale; Ümit üzerinde olmak
15.Bölüm	Mev'ize içinde Makaleler: Doğruluk
16.Bölüm	Kûfeli İhtiyar ile Bezzaz Hoca ve Yaşlı kadın Hikâyesi
17.Bölüm	Mev'ize ve Nasihat Makaleleri: Güzel ahlak
18.Bölüm	Fuzuli Sözler Konuşan Bey ile Hatem-i Tâ'î Hikâyesi
19.Bölüm	Makale Cömertliğin faydası ve Cimriliğin Zararları
20.Bölüm	Süleyman Peygamber'in Hikâyesi
21.Bölüm	Harun Reşid ile Behlül'ün Hikâyesi
22.Bölüm	Mev'ize: Aşk

¹⁶⁷ Ayet Abdülaziz Goca, *a.g.e.*, s.11-12.

¹⁶⁸ Ayet Abdülaziz Goca, *a.g.e.*, s.VIII-X; Avni Gözütok, *a.g.e.*, s.5.

1.2.8. Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi:

Mir Haydar, Çağatay sahasında Ali Şir Nevayî'den başka, Nizamî'ye nazire yazan bir başka şairdir. Mir Haydar'ın eseri ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı aynı vezinle yazılmıştır. Her iki eser de aynı isimle adlandırılmıştır. Şair, kendi ifadesiyle; “bu yemeğin pişmesinde lezzet Nizamî'ye aittir.” diyerek, eserinin, Nizamî'nin eserine nazire olduğunu şöyle dile getirmiştir.

“Şeyh Nizamî demi-din cân tapıp
Ma'nîsi-din yarlığ u fermân tapıp

Men ki pişürdüm bu leziz aşnı
Şeyh Nizamî-din alıp çâşnı”¹⁶⁹

Fakat buna rağmen tertip açısından Haydar Tilbe'nin eseri farklıdır. Eserdeki hikâyeler Nizamî'nin eserindekilerden tamamen farklıdır.¹⁷⁰ Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 5 Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Mahzen-i Esrâr (Haydar Tilbe)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	6 makale +1 Mev'ize	20
Hikâye Sayısı	7	20
Eserin Yazılış Tarihi	m.1480'den önce	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	619	2300
Kime Sunulduğu	İskender Mirza	Fahrüddin Behram Şah

2. ANADOLU SAHASINDA YAZILAN MAHZEN-İ ESRÂR NAZİRELERİ

Mahzen-i Esrâr türünde yazılmış mesneviler Anadolu'da çok ilgi görmüş ve birçok şair bu türe rağbet göstermiştir.

2.1. Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ı

“Tütünsüz” ya da “Bî-duhan” lakabıyla tanınan hamse sahibi şairlerden biri olan Ahmed-i Rıdvân, altı mesnevisinden beşini II. Bayezid adına yazmıştır.¹⁷¹ Bu eserlerden

¹⁶⁹ Ayet Abdülaziz Goca, *a.g.e.*, s.16; Bu beyit Agâh Sırrı Levend'in belirttiği gibi eserin sonunda değil, başlarında, 136. beyittir. Bkz. Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 71.

¹⁷⁰ Avni Gözütok, *a.g.e.*, s.5.

¹⁷¹ İsmail Ünver, “*Ahmed Rıdvân*”, TTK Belleten, C. L, sy.196, 1986, s.83.

Mahzen-i Esrâr Mesnevisi, her ne kadar Hayatî adına kayıtlı olsa da bu eserin, Ahmed-i Rıdvân'a ait olması gerektiği İsmail Ünver tarafından kanıtlanmıştır.¹⁷²

2.1.1. Eserin adı

Ahmed-i Rıdvân, eserinin ismini, "Mahzen-i Esrâr" koyduğunu ve eserinin özgün olduğunu şöyle dile getirmiştir.¹⁷³

Zâhir olan batınım esrâridur

Her neyise fikrümün ebkarıdur

2.1.2. Yazıldığı tarih

Mesnevinin yazılış tarihini gösteren herhangi bir tarih beyti olmadığı gibi ne zaman yazıldığı hakkında da kesin bir bilgi yoktur. Fakat şair, eserin baş tarafında Nizâmî'nin eserinde bulunan bir beyti:

Nuh sadı geçti çü bugün sâl-ı h'âb

Yir yüzine çıkmaga eyle şitâb

şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Eserin yazıldığı tarihte peygamber'in ölümünden 900 yıldan fazla bir zaman geçtiği bildirildiğine göre bu tarih, h.918 / m.1512'den önce olmalıdır.¹⁷⁴ Gerek bu beyitten gerekse eserin II. Bayezid'e sunulmuş olmasından dolayı, bu mesnevinin h.911-918 / m. 1505-1512 tarihleri arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.¹⁷⁵

2.1.3. Vezni

Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ı, Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ıyla aynı vezinde seri bahrinde, " müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün " vezniyle yazılmıştır.¹⁷⁶

2.1.4. Eserin kime sunulduğu

Mahzen-i Esrâr'ın, Sultan II. Bayezid adına yazıldığı eserin başındaki üç ayrı başlıkta belirtilmiştir.¹⁷⁷ Bu bölümlerde padişahın ismini zikrederek onun ihtişamlı bir saltanata sahip olduğunu şöyle dile getirir:¹⁷⁸

Kân-ı zafer tâli' u bahtı sa'id

Hân-ı Sikender'dür ü Şeh Bâyezîd

¹⁷² İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", TTK Belleten, s.91-95.

¹⁷³ İsmail Ünver, *Ahmed Rıdvân, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, Ankara Üniversitesi, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1982, s.208.

¹⁷⁴ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", TTK Belleten, s.118-119.

¹⁷⁵ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, C.2, s.123.

¹⁷⁶ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", TTK Belleten, s.119.

¹⁷⁷ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", TTK Belleten, s.119.

¹⁷⁸ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", TTK Belleten, s.91-95.

Ahmed-i Rıdvân, devrin padişahı Sultan II. Bayezid'in ömrünün ve devletinin uzun ömürlü olmasını dileyerek ona dua eder:

Han oluban 'âleme Şeh Bâyezîd
Ömriyle devleti olsun mezîd

Onun akibetinin iyi ve bahtının açık olması temennisinde bulunur:

Padişehün tali'i mes'ud ola
Akibeti ferah u mahmud ola¹⁷⁹

2.1.5. Beyit sayısı

Ahmed-i Rıdvân'ın bu eseri Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının beyit sayısına yakın olup 2023 beyitten mürekkeptir.¹⁸⁰

2.1.6. Sebeb-i te'lif

Ahmed-i Rıdvân, Nizamî gibi hamse sahibi olmak istemiştir. Daha önce dört mesnevi yazan şair, beşinci mesnevi olarak Mahzen-i Esrâr'ı yazmıştır:

Gerçi ki Nizamî didi Penc-Genc
Her birinde çekdi yüz bin dürlü renc

Cehd idüp çekdün bu yolda derd u renc
Söyledün devründe sende niçe genc

Himmet-i şâh ile çeküp derd ü renc
Nâm-ı şeh için düzedüp "Penc Genc"¹⁸¹

Bu eserle padişaha yakın olmak isteyen şair, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Ahmed-i Rıdvân'a nasib eylegil
Bende-i sultana karib eylegil¹⁸²

2.1.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Eser, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi 20 makale ve 20 hikâyeden oluşmaktadır. Eserin giriş bölümünde; 2 "Tevhid", 6 "Na't", ile "II. Bayezid'e Medhiye", "Padişah Katında Yer Öpme" ve "Der Fazilet", başlıkları altında eserine övgü, "Der Sıfat-ı Âdem

¹⁷⁹ İsmail Ünver, *Ahmed Rıdvân, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, s.50.

¹⁸⁰ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", *TTK Belleten*, s.119.

¹⁸¹ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", *TTK Belleten*, s.96.

¹⁸² İsmail Ünver, *Ahmed Rıdvân, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, s.49.

Gûyed” başlığı altında söz ile alakalı bir bölüm ve 4 “Halvet” başlıkları vardır. Eserde yer alan makale ve hikâye başlıkları ise şöyledir.¹⁸³

¹⁸³ İsmail Ünver, *Ahmed Rıdvan, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, s.62

Tablo 6 Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1. Makale	Âdem'in Yaratılışı	1.Hikâye	Tövbekâr Zalim Padişah Hikâyesi
2. Makale	Padişahların Adil ve İyilik-perver Olması Gerektiği	2.Hikâye	Nûşirevân ve İki Baykuş Hikâyesi
3. Makale	Dünyanın İnsanları Değiştirdiği	3.Hikâye	Hız. Süleyman'ın Kuşu ve İhtiyar Çiftçi Hikâyesi
4.Makale	Hükümdarların Zülmü Terk Etmeleri Gerektiği	4.Hikâye	Mazlum Kocakarı ile Sultan Sencer Hikâyesi
5. Makale	İnsanların Zayıf ve Aciz Olduğu	5.Hikâye	Kerpiççi İhtiyar ile Delikanlı Hikâyesi
6. Makale	Mevcudattan İbret Alma	6.Hikâye	Avcı ile Tilki Hikâyesi
7. Makale	İnsanın Eşref-i Mahlûkat Olması	7.Hikâye	Feridun'un Ceylan Avı Hikâyesi
8. Makale	Yaratılışın Yüceliği	8.Hikâye	Tilki ile Hırsız Hikâyesi
9. Makale	Dünya İşlerinden Uzaklaşma Gerektiği	9.Hikâye	Meyhaneye Düşen Zahid Hikâyesi
10.Makale	Kıyamet Alametleri	10.Hikâye	Hız. İsa Hikâyesi
11.Makale	Dünyanın Özellikleri	11.Hikâye	Dünyanın Gerçek yüzünü Gören Hintli Hikâyesi
12.Makale	Dünyayı Kalben Terk Etme	12.Hikâye	İki Filozofun Kavgası Hikâyesi
13.Makale	Dünya Malına Değer Vermeme	13.Hikâye	Zengin Tüccarla Hilekâr Zahid Hikâyesi
14.Makale	Gafletten Uyanmanın Şartları	14.Hikâye	Zalim Padişah ile Doğru Sözlü Zahid Hikâyesi
15.Makale	İnsanların Manevi Yönleriyle Ancak Birbirinden Üstün Olduğu	15.Hikâye	Genç Şehzade Hikâyesi
16.Makale	İnsanlığa Öğütler	16.Hikâye	Yaralı Çocuk ile Arkadaşları Hikâyesi
17.Makale	Gaflet ve Gurura Kapılmamak Gerektiği	17.Hikâye	Şeyh ile Mürid Hikâyesi
18.Makale	Dostluk	18.Hikâye	Cemşid Şah ile Nedimi Hikâyesi
19.Makale	Ahirete Hazırlık	19.Hikâye	Harun Reşid ile Berber Hikâyesi
20.Makale	Dünyanın Vefasızlığı	20.Hikâye	Bülbül ile Doğan Hikâyesi

2.1.8. Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Ahmed-i Rıdvân eserinde, sadece birkaç değişiklik dışında baştan sona Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ını takip etmesine rağmen Nizâmî'nin adını hiç anmamıştır.¹⁸⁴ Öyleki,

Gösterüp evzâ'-ı bedî' ü garib
Şu'bede-i tâze kopardum acib

Kimesneden gelmedi bu marifet
İstemedüm bir kişiden 'ariyet

¹⁸⁴ İsmail Ünver, "Ahmed Rıdvân", TTK Belleten, s.119.

Beyitleriyle, eserinin orijinal olduğunu söylese de aslında, Nizamî'nin eseriyle büyük benzerlik gösterir.¹⁸⁵ Ayrıntılarda görülen küçük değişiklikler, eserin orijinal olmasını sağlayacak nitelikte değildir. Çünkü Ahmed-i Rıdvân'ın eseri, hem isim bakımından hem vezin bakımından aynı olması, hem de beyit sayısı bakımından Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına yakın olması, onun nazire olduğu anlamına gelmesi için yeterli bir sebeptir. Bu sebeple Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ı, Nizamî'nin aynı adlı eserinin serbest bir tercümesidir.¹⁸⁶

Muhteva bakımından içerik kıyaslaması yapıldığında ise müstensih kaynaklı hatalar olan Ahmed-i Rıdvân'ın eserinin ilk sekiz yaprağındaki bazı başlıklar dışında, üçüncü makaleyi izeleyen hikâyede Nizamî, Hz. Süleyman ile yaşlı çiftçiye konuştururken Ahmed-i Rıdvân, Hz. Süleyman'ın kuşu ile yaşlı çiftçiye konuşturur. On altıncı makaleden sonra gelen “Yaralı Çocuk” hikâyesinde, Ahmed-i Rıdvân aynı hikâyeyi ele almasına rağmen küçük bir değişikliğe gitmiş, yirminci makalede ise Ahmed-i Rıdvân beyit sınırlamasına başvurmuştur. Ahmed-i Rıdvân'ın yaptığı bu küçük değişiklikler dışında eseri, hem şekil hem de muhteva bakımından Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ıyla aynıdır.¹⁸⁷ Bu sebeplerden ötürü Ahmed-i Rıdvân'ın bu eseri telif değil tercümedir.¹⁸⁸ Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesı şöyledir:

Tablo 7 Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesı

	Mahzen-i Esrâr (Ahmed Rıdvân)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	20	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.911-918 / m 1505-1512	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	2023	2300
Kime Sunulduğu	II. Bayezid	Fahrüddin Behram Şah

2.2. Azerî İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'i

Edebiyatımızda daha çok Fuzulî ve Nev'î gibi şairlerin şiirlerine yazdığı nazirelerle tanınan Azerî İbrahim Çelebi, asıl şöhretini Nakş-ı Hayal Adlı mesnevisiyle

¹⁸⁵ İsmail Ünver, “Ahmed Rıdvân”, TTK Belleten, s.118.

¹⁸⁶ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 71; İsmail Ünver, “Ahmed Rıdvân”, DİA, s.123.

¹⁸⁷ İsmail Ünver, “Ahmed Rıdvân”, TTK Belleten, s.120.

¹⁸⁸ İsmail Ünver, *Ahmed Rıdvân, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, s.52.

yakalamıştır. Dinî ve ahlakî bir tarzda yazılan bu mesnevide, muhtelif makaleler ve bunlarla alakalı hikâyeler manzum olarak anlatılmıştır.

2.2.1. Eserin adı

Âzerî İbrahim Çelebi, eserinin ismini “Hatime” bölümünde, “Nakş-ı Hayal” koyduğunu şöyle telaffuz eder:

Levh-i Hayal üzre kılup nakş-ı tam

Nakş-ı Hayal eyledi adın temâm¹⁸⁹

2.2.2. Yazıldığı tarih

Nakş-ı Hayal’in yazılış tarihi için, kitabın sonunda “Tarih-i Kitab” ve “Tarih-i Diğer” başlıkları altında iki tarih manzumesi düşürülmüştür:

Azerî ana olmağa tarîh

Didi dünyaya tuhfe-i taze

Ben de sordum tamamına tarîh

Tınmayup döndi didi hamuşem

Her iki beytin delalet ettiği tarih h. 987 / m. 1579’dir.¹⁹⁰

2.2.3. Vezni

Nakş-ı Hayal, Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ı gibi seri bahrinin müfte’ilün / müfte’ilün / fâ’ilün vezniyle yazılmıştır.¹⁹¹

2.2.4. Eserin kime sunulduğu

Nakş-ı Hayal, Sultan II. Selim’e sunulmak üzere kaleme alınmıştır. Âzerî İbrahim Çelebi, Nakş-ı Hayal’da bir bölümü, müstakil olarak “Vasf-ı Sultan-ı Kişver-sitan ve Hakan-ı Hüm-aşîyan Sultan Selim Han” başlığına ayırmıştır. Bu bölümde şair, devrin padişahı II. Selim’i medh ü sena ederek ona dua eder, onun âdil ve cömert olmasını ister:

Subh ki sultan-ı sipihr-asitân

Oldı serâ-perde-i şebden ‘ıyân

Padişahâ Hak kıla ömrin dırâz

Dâim ide serv-i kadün ser-firâz¹⁹²

¹⁸⁹ Remzi Baykaldı, *Azerî Çelebi’nin Nakş-ı Hayal Mesnevisi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994, s. 44

¹⁹⁰ Remzi Baykaldı, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁹¹ Remzi Baykaldı, *a.g.e.*, s. 32; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, S.347.

¹⁹² Remzi Baykaldı, *a.g.e.*, s. 51-57.

2.2.5. Beyit sayısı

Nakş-ı Hayal'in beyit sayısını lafzen gösteren bir beyit yoktur. Fakat eserin tamamına bakıldığında 3155 beyitten meydana geldiği görülecektir.¹⁹³

2.2.6. Sebeb-i te'lif

Âzerî İbrahim Çelebi, Nakş-ı Hayal'in "Sebeb-i Te'lif" bölümünde, eserini hangi sebeple yazdığını şöyle anlatır: Vakit gece yarısıdır. Etraf, zulmetle kaplıdır. Bu esnada yalnızdır ve sevdiğini özlemektedir.

Zulmet-i şeb itdi şu resme hüçüm

Ref'-i zalam eyler iken hep nücüm

Gâh anup yârı iderdüm figân

Gûş ide şâyed diyü ol yâr-ı cân

Şair bu halette iken birden sevdiği çıkagelir. Şiirden söz açar ve şaire iltifat eder. Leyla vü Mecnûn hikâyesinden daha güzel olan, içersinde nasihatler ve gönül alıcı hikâyeler bulunan, Nizamî ve Camî'ninki gibi bir eser yazmasını tavsiye eder.

Ravza eyle Tuhfe-i Camî gibi

Mahzen-i Esrâr-ı Nizamî gibi

Zira Nizamî ve Camî'nin eserleri Acem'de çok tutulmuş ve Acem halkının kültür seviyesi, bu eserlerle yükselmiştir. Anadolu şairleri bu yolda çalışma yapmadığından Âzerî İbrahim Çelebi'den böyle bir kitap yazmasını ister. Âzerî İbrahim Çelebi, Nizamî'nin açtığı çığırın çok beğenildiğini, Anadolu'da da bu çığırın tutulacağını ve faydalı olacağını tahmin ettiğini belirterek eserini bu sebeple yazdığını söyler.¹⁹⁴

2.2.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Nakş-ı Hayal 20 ık (makale) ve her makaleden sonra birer destan (hikâye) gelecek tarzda düzenlemiştir.¹⁹⁵ Eserin giriş bölümünde; "Besmele ve Hamdele" manzumelerinden sonra, 2 "Münacat", "Na't", "Miraciyye", "Çehar-yâr-ı Güzin", "Şairin Sohbeti", "Sebeb-i Te'lif", ve "Sultan II. Selim'e Övgü" bölümlerinden sonra 20 makale ve 20 hikâye bölümlerinden oluşmaktadır.¹⁹⁶

¹⁹³ Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 316.

¹⁹⁴ Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 41-43.

¹⁹⁵ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964, s. 375.

¹⁹⁶ Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 47-69.

Tablo 8 İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'indeki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1. Makale	Tefekkür, tedebbür ve tevhid	1.Hikâye	Sekerattaki Bilge Adam ve Şeytan Hikâyesi
2. Makale	Nefse Uymamak ve Tevekkül	2.Hikâye	Delikanlı, Tacir Ve Padişahın Yol Arkadaşlığı Hikâyesi
3. Makale	Uzlet	3.Hikâye	İbrahim Edhem Hikâyesi
4.Makale	Sabır	4.Hikâye	Oğlunun Ölümüne Üzülmeyen Akıllı Baba Hikâyesi
5. Makale	Aşk	5.Hikâye	Padişaha Aşık Olan Fakir Hikâyesi
6. Makale	Hüsün	6.Hikâye	Hız. Yusuf Hikâyesi
7. Makale	Gurur	7.Hikâye	Hükümdar ve Nedimi Hikâyesi
8. Makale	İnsanın Yaratılışının Yüceliği	8.Hikâye	Tanımadığı Kişi İçin Canını Feda Eden Kişi Hikâyesi
9. Makale	Gamlanmamak	9.Hikâye	Servetini İksire Feda Eden Padişah Hikâyesi
10.Makale	Sükûtun Kıymeti	10.Hikâye	Dürüst Şehzade Hikâyesi
11.Makale	Allâh'a Güvenmek	11.Hikâye	Huysuz Deve ve Padişah Hikâyesi
12.Makale	Adalet	12.Hikâye	Harun ve Hizmetçisi Hikâyesi
13.Makale	Doğruluk	13.Hikâye	Hız. Muhammed ve Yalancı adam Hikâyesi
14.Makale	İyi İnsanlara Hizmet	14.Hikâye	Hâcû-yı Kirman Hikâyesi
15.Makale	Allâh'a Şükretme	15.Hikâye	İskender ve İki Vezir Hikâyesi
16.Makale	Helal Yeme ve Haramdan Sakınma	16.Hikâye	Fil Yavrusunun Etini Yemeyen Akıllı Adam Hikâyesi
17.Makale	Uykuya Düşkünlük	17.Hikâye	Seher Vakti Uyumayan Muğbece Hikâyesi
18.Makale	Tembelliği Terk Etme	18.Hikâye	Hâce Ubeydî Hikâyesi
19.Makale	İlim Öğrenme	19.Hikâye	İlim ve Fazilet Öğrenmek İsteyen Köle Hikâyesi
20.Makale	Ahirete Hazırlık Yapmak	20.Hikâye	Annesini Cehennemde Gören Derviş Hikâyesi

Eserin sonunda ise “Hatime”, “Kendi Nefsine Sesleniş”, “Münacat” bölümleri ile “Tarih-i Kitab”, “Tarih-i Diğer” ve “Temm” bölümleri ile eser son bulur.¹⁹⁷

2.2.8. İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Nakş-ı Hayal, Naizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına naziredir.¹⁹⁸ Nakş-ı Hayal İran şairlerinden Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı, Hüsrev'in Matla'-ı Envâr'ı ve Câmî'nin Tuhfetü'l-Ahrâr'ı tesiri altında yazılmıştır.¹⁹⁹ Nakş-ı Hayal, Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i ve Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân adlı mesnevilerinin devamı ve onların evsafı niteliğindedir. Âzerî İbrahim Çelebi bu durumu, eserinin sonunda şöyle açıklar:

Ya'ni bunun adı Cinânî idi

Ma'nîde Firdevsî-i Sâni idi

Ol dahi bu semti idüp arzu

¹⁹⁷ Remzi Baykaldı, *a.g.e.*, s. 69-71.

¹⁹⁸ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 71.

¹⁹⁹ Vasfi Mahir Kocatürk, *a.g.e.*, s. 375.

Kıldı bu vadide biraz güft ü gû

Başladı bir nazma Nizâmî-misal

Hüsrev ü Câmî'ye kılup imtisal²⁰⁰

Âzerî İbrahim Çelebi, eserinin “Sebeb-i Telif” bölümünde Nizamî ve Molla Câmî'nin ismini anarak onlarınki gibi bir eser yazmak istediğini belirtmiştir.

Ravza eyle Tuhfe-i Camî gibi

Mahzen-i Esrâr-ı Nizamî gibi²⁰¹

Nakş-ı Hayal, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına ve Camî'nin Tuhfetu'l-Ahrâr'ına vezin, konu ve plan bakımından benzemekle birlikte özgün bir eserdir.²⁰² Her iki eserde anlatılan makale konularından, sadece birinci makalede yer alan, “İnsanın Yaratılışı” ve ikinci makalede bulunan “Padişahların Adil Olması Gerektiği” konuları ortaktır. Bunun dışında kalan konular ve hikâyeler birbirinden farklıdır.²⁰³ Nakş-ı Hayal, her ne kadar vezin ve tertip yönüyle Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ıyla benzerlik gösterse de anlatılan hikâyeler ve şairin çevresine dair anlattıkları bakımından farklıdır.²⁰⁴

Nakş-ı Hayal'in Riyazü'l-Cinân'a nazire olduğu hususunda görüşler de söz konusudur. Her iki eser aynı vezinle ve aynı planla yazılmıştır. Ancak bu benzerlikler sebebiyle birini ötekine nazire göstermek doğru değildir. Herhalde her iki eser de Nizamî ile başlayan bir geleneğin devamı olup ikisi de Mahzen-i Esrâr'a naziredir.²⁰⁵ Âzerî İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 9 İbrahim Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Nakş-ı Hayal (Âzerî İbrahim Çelebi)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	20 (ikd)	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h. 987 / m. 1579	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	3150	2300
Kime Sunulduğu	II. Selim	Fahrüddin Behram Şah

²⁰⁰ Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 307-308.

²⁰¹ Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 47.

²⁰² Cemal Kurnaz, *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2011, s.134; Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 35.

²⁰³ Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 35.

²⁰⁴ Vasfî Mahir Kocatürk, *a.g.e*, s. 375.

²⁰⁵ Remzi Baykaldı, *a.g.e*, s. 40.

2.3. Bursalı Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı

16.yüzyılda, Nizamî'nin açtığı yolu takip eden şairlerden biri de Bursalı Cinânî'dir. Fuad Köprülü, bu şairi Cenânî, eserini de Riyazü'l-Cenân şeklinde tanıtmıştır. Fakat şairin isminin doğrusu Cinânî, eserinin ismi de Riyazü'l-Cinân'dır.²⁰⁶ Riyazü'l-Cinân, dinî-ahlakî ve didaktik bir eserdir. Şair, eserini yazmaya Bursa'da başlamıştır. Fakat başına gelen bazı musibetlerden dolayı ara vermek zorunda kaldığını, dostu âzeri İbrahim Çelebi'in onu ziyarete gelmesiyle tekrar şevke geldiğini şöyle belirtir:

Ben de kuşandım kemer-i himmeti
Nazm ile sarf itmek için kudreti

Cânib-i maksûda şitâb eyledüm
Himmet-i itmâm-ı kitâb eyledüm²⁰⁷

Eserde yer alan birtakım milli, mahalli ve folklorik bilgiler yanında, şairin kendi hayatı ve çağdaşı olan bazı şairlerin hayatı hakkında malumat da vermesi, eserin kıymetini bir kat daha arttırmaktadır.²⁰⁸

2.3.1. Eserin adı

Cinânî, eserinin ismini ne koyduğunu, "Hatime-i Kitâb" bölümünde şu beyitle telaffuz eder:

Hâtıra itdükde tereddüd-künân
Dindi anun nâmı Riyazü'l-Cinân²⁰⁹

Atâyî'nin Şakayık zeylinde geçen, " ... cümleden mahzen bahrinde Riyâzü'l-Cinân nâmına mesnevisi hayli hoşâyende ve küşâde nazmdır." ²¹⁰ İfadesi eserin isminin Riyâzü'l-Cinân olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

2.3.2. Yazıldığı tarih

Cinânî eserini ne zaman yazmaya başladığını tarih vererek belirtmese de kırklı yaşlarda olduğunu²¹¹ ve eserini bir yıl iki ay zarfında tamamladığını şöyle belirtir:

Sa'y-i mezîd itmek ile bî-kusûr

²⁰⁶ Cihan Okuyucu, *Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy.3, Kayseri 1989, s. 500.

²⁰⁷ Cihan Okuyucu, a.g.m., s. 503.

²⁰⁸ Mahmut Şarlı, *Cinânî ve Riyazü'l-Cinân'ı*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994, s.iii.

²⁰⁹ Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayatı-Eserleri ve Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.31; Mahmut Şarlı, a.g.e. s.329.

²¹⁰ Nev'i-zâde Atâyî, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri, Hadaiku'l-Hakaik Fi-Tekmileti's-Şakayık* (Neşreden: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 396.

²¹¹ Cihan Okuyucu, a.g.m., s. 502; Mahmut Şarlı, a.g.e, s.21.

Bir yıl iki ayda itdi zuhûr²¹²

Kezâ Cinânî, eserinin bitiş tarihinin h.986 / m.1577 yılı olduğunu, bir tarih manzumesiyle şöyle vermektedir:²¹³

Olmağa tarih-i zaman-ı kitâb

Dil didi “tekmil-i beyân-ı kitâb

2.3.3. Vezni

Riyazü'l-Cinân, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi seri bahrinde, " müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün " vezniyle yazılmıştır.²¹⁴

2.3.4. Eserin kime sunulduğu

Riyazü'l-Cinân, devrin padişahı Sultan III. Murad'a takdim edilmiş ve mukabilinde caizelere vesile olmuştur.²¹⁵

Cinânî, Riyazü'l-Cinân'ın 10. fasılasını müstakil olarak “Sultan III. Murad Medhi” başlığına ayırmıştır.²¹⁶

Sensin o kim namunı kim kılsa yâd

Ol dem olur vâsıl-ı asl-ı Murâd²¹⁷

Bu başlık altında Cinânî, Sultan III. Murad'tan caize talebinde bulunulmuştur.

Matbah-ı adlinde kılup şeyh ü şab

Hisse-i lütfundan olur behreyâb

Nola Cinânî dahi şehriyâr

Görse kapundan kerem-i bî-şümâr²¹⁸

2.3.5. Beyit sayısı

Riyazü'l-Cinân'da lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur. Eserin tamamına bakıldığında ise toplam beyit sayısının 3334 beyit olduğu görülür.²¹⁹

2.3.6. Sebeb-i te'lif

Cinânî, Riyazü'l-Cinân'ı maddi sıkıntılar içinde olduğu bir dönemde, dünya gamının dertleriyle muzdarip olduğu bir sırada, gaipten gelen bir sesle nâmını

²¹² Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayatı-Eserleri ve Divanından Seçmeler*, s.31.

²¹³ Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayatı-Eserleri ve Divanından Seçmeler*, s.31.

²¹⁴ Cihan Okuyucu, a.g.m., s. 505; Mahmut Şarlı, a.g.e, s.11.

²¹⁵ Cihan Okuyucu, a.g.m., s. 501.

²¹⁶ Mahmut Şarlı, a.g.e, s.51-58.

²¹⁷ Mahmut Şarlı, a.g.e, s.52.

²¹⁸ Mahmut Şarlı, a.g.e, s.56.

²¹⁹ Mahmut Şarlı, a.g.e, s.12; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, a.g.e,s.348.

ebedileştirmek;²²⁰ Nizamî, Camî ve Hüsrev-i Dihlevî'nin yolunu tutarak, onlar gibi bir eser vücuda getirmek gayesiyle yazmıştır.²²¹ Şair bu durumu, eserinin “Sebeb-i Te’lif” bölümünde şöyle dile getirir:

Sâkin idüm Bursa’da gam-hânede
Bûm-sıfât gûşe-i vîrânede

Yâver olup hâme-i sihr-intisâb
Ben de diyem Ravza-sıfat bir kitâb

Peyrev-i üslûb-ı Nizâmî olam
Cur’a-keş-i meclis-i Câmî olam

Sûziş-i Hüsrevle yakam bir çerağ
Rûşen ola anın ile bağ u rağ²²²

2.3.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Riyazü’l-Cinân, birtakım nasihat ve hikâyelerden oluşan didaktik bir mesnevidir. Eserde anlatılan hikâyelerin bazılarını, islâm tarihinden ve şark kaynaklarından bazılarını da kendi muhitinden ve hayatından almıştır.²²³ Eser 53 fasılaya ayrılmıştır. İlk fasıl: “besmele”, ikinci ve üçüncü fasıl: “münacat”, dördüncü fasıl: “na’t”, beşinci fasıl: “mi’rac”, altıncı fasıl: “Kaleme Sesleniş”, yedinci fasıl: “Sözün Vasıfları”, sekizinci fasıl: “Nizamî, Camî ve Nevayî’ye övgü”, dokuzuncu fasıl: “Sebeb-i Te’lif” onuncu fasıl: “Sultan III. Murad’a Övgü” bölümlerinden oluşmaktadır. Eserin asıl bölümleri bundan sonra başlamakta ve 20 ravza ile bunları takip eden 20 destan (hikâye) gelmektedir.²²⁴ Riyazü’l-Cinân’daki ravza konuları ve hikâye başlıkları ise şunlardır:²²⁵

²²⁰ Vasfi Mahir Kocatürk, *a.g.e.*, s. 374.

²²¹ Cihan Okuyucu, *a.g.m.*, s. 503.

²²² Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.39-43.

²²³ Vasfi Mahir Kocatürk, *a.g.e.*, s. 375; Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.38-39.

²²⁴ Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.24-38; Cihan Okuyucu, *a.g.m.*, s. 505-517; Vasfi Mahir Kocatürk, *a.g.e.*, s. 375.

²²⁵ Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.58-324.

Tablo 10 Bursalı Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Ravza	Padişahlara öğütler	1.Hikâye	Halife Me'mun ile Veziri Yahyâ Hikâyesi
2.Ravza	Vezirlere nasihatler	2.Hikâye	Vezir ve Fakir Hikâyesi
3.Ravza	Ümera ve valilerde bulunması gereken nitelikler	3.Hikâye	Arap Emiri İbn-i Kuteybe Hikâyesi
4.Ravza	Kadırlara nasihatler	4.Hikâye	Kadı ve Oğlu Hikâyesi
5.Ravza	Dünyanın süsüne ve malına aldanmamak	5.Hikâye	Dünya Sevgisini Terk Eden Zahid Hikâyesi
6.Ravza	kin ve öfkenin kötülüğü ile merhametin faydaları	6.Hikâye	Maan ile Arap Hikâyesi
7.Ravza	Bela ve musibete karşı sabretme ve mükâfatı yalnızca Allah'tan bekleme	7.Hikâye	Halid-i Kısır Hikâyesi
8.Ravza	Cömertliğin faydaları	8.Hikâye	Irak Emiri Maan Hikâyesi
9.Ravza	Sohbet adabı ve dostluğun önemi	9.Hikâye	Hamamda İki Arkadaş Hikâyesi
10.Ravza	Vehim ve kuruntudan kurtulup Allah'a sığınma	10.Hikâye	Hicazlı Zahid Hikâyesi
11.Ravza	Uzlete çekilme	11.Hikâye	Tarsus'ta Dağa Sığınan Üç Arkadaş Hikâyesi
12.Ravza	Aç gözlülüğün fenalığı ve Kanaatin Üstünlüğü	12.Hikâye	Basralı Hasan Hikâyesi.
13.Ravza	Kavga ve düşmanlıktan sakınıp barış içinde yaşamının üstünlüğü	13.Hikâye	Halife Mansur ve Ammare Hikâyesi.
14.Ravza	Ahde vefâ	14.Hikâye	Sözünü Unutan Hacı Hikâyesi
15.Ravza	Gıybet ve Dedikodu	15.Hikâye	Dilenci ile Zahid Hikâyesi
16.Ravza	Günahlardan Kaçınmak Gerektiği	16.Hikâye	Harut ile Marut Hikâyesi
17.Ravza	Gevezeliğin Zararları, Az ve Öz Konuşmanın Fazileti	17.Hikâye	Şeyh Sühreverdî Hikâyesi
18.Ravza	Şeyh ve Salih Kimselere Saygı ve Muhabbet	18.Hikâye	Bursalı Macuncu Baba Hikâyesi
19.Ravza	İlmin Önemi ve İlmi Kazanmak İçin fedakârlık Yapmak Gerektiği	19.Hikâye	Muallimzâde Hikâyesi
20.Ravza	Aşk ve Sevginin Yüceliği	20.Hikâye	Hoca Ayas ve Talebesi Hikâyesi

Riyazü'l-Cinân, elli ikinci fasıl, "Hatime-i Kitab" ve elli üçüncü fasıl, "Tanrı'ya hamd ve dua" bölümleriyle son bulur.²²⁶

2.3.8. Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Cinânî, Riyazü'l-Cinân'ın sekizinci fasılasını, müstakil olarak "Nizamî, Camî, Hüsrev ve Nevayî'ye Övgü" bölümüne ayırarak, onların yolundan gittiğini belirtmiştir.²²⁷ Riyazü'l-Cinân, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olmakla birlikte,²²⁸ giriş bölümündeki plan açısından farklıdır. Her iki eserde de "Na't", "Münacat", "Miraciyye" gibi bölümler varken Mahzen-i Esrâr'da bulunan "Halvet" bölümleri Riyazü'l-Cinân'da yoktur. Nizamî'nin eserinde bölümler, "Makale" ve "Hikâye" başlıklarıyla adlandırılırken Cinânî'de, "Ravza" ve "Destan" adını almıştır. Sonuç itibarıyla, Mahzen-i Esrâr ile Riyazü'l-Cinân mesnevilerinde ortak tek konu, "Padişahların Adil Olması

²²⁶ Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.324-334.

²²⁷ Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.33-37.

²²⁸ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 73.

Gerektiği” makalesidir. Bunun dışında kalan konu ve hikâyeler açısından, Riyazü’l-Cinân’ın orijinal bir eser olduğu söylenebilir.²²⁹

Riyazü’l-Cinân’ın, Âzerî İbrahim Çelebi’in Nakş-ı Hayâl adlı mesnevine nazire olduğu rivayetleri hususu da söz konusudur.²³⁰ Cinânî, eserinin “Hatime-i Kitab” bölümünde, bu eserini Âzerî’nin isteğiyle yazdığını şu beyitle belirtiyor:

Lîk görüp Âzerî-i hûş-mend

Nazmına emreyledi kıldı pesend²³¹

Fakat Nakş-ı Hayâl’de, Cinânî ve Riyazü’l-cinân’ın takdir edilmesi, bu eserin daha önce te’lif edildiğini ve onun Nakş-ı Hayâl’e nazîre olamayacağı sonucunu ortaya çıkarır:²³²

Olduğu sohbetler olurdu hemân

Reşk-i çemen-zâr-ı Riyâz-ı Cinân

Anun için ana olup nisbeti

Buldu cinânîlûk ile şöhreti²³³

Dolayısıyla Riyazü’l-Cinân, Âzerî’nin Nakş-ı Hayâl’iyle benzerlik gösterse de her iki eserin de Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr mesnevisine nazire olduğu sonucunu çıkarmak daha doğru olur.²³⁴ Âzerî İbrahim Çelebi, Nakş-ı Hayâl adlı mesnevisinde Riyazü’l-Cinân’ın Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ına nazire olduğu hususunda şu malumatı verir:

Başladı bir nazma Nizamî-misâl

Hüsrev ü Cami’ye kılup imtisâl²³⁵

Cinânî’nin Riyazü’l-Cinân’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 11 Cinânî’nin Riyazü’l-Cinân’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının mukayesesi

	Riyazü’l-Cinân (Cinânî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte’ilün / müfte’ilün / fâ’ilün	müfte’ilün / müfte’ilün / fâ’ilün
Makale Sayısı	20 (ravza)	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.986/ m.1577	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	3334	2300
Kime Sunulduğu	III. Murad	Fahrüddin Behram Şah

²²⁹ Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.105.

²³⁰ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 73; Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.102.

²³¹ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 74.

²³² Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.104.

²³³ Remzi Baykaldı, *a.g.e.*, s. 17.

²³⁴ Mahmut Şarlı, *a.g.e.*, s.105.

²³⁵ Cihan Okuyucu, *Cinânî Hayatı-Eserleri ve Divanından Seçmeler*, s.30.

2.4. Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i

Bursalı Rahmî'nin mesnevilerden biri de Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak yazılan Gül-i Sad-Berg adlı eserdir. Tezkirelerde Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg adlı bir eseri olduğundan bahsedilmemektedir. Fakat Azeri İbrahim Çelebi, Nakş-ı Hayal adlı mesnevisinde Bursalı Rahmî'nin Mahzen-i Esrâr'a nazire yazdığını şöyle belirtmektedir:

Nazm kılup her birisi bir kitâb
İtdi nazire revîşin irtikâb

Hassa ki iki şair-i şî'r-iktidâr
Birisi Yahyâ biri Rahmî-i zâr²³⁶

Gül-i Sad-Berg, Nizamî'nin eseri gibi hikâye ve temsillerle süslenmiştir. Bu yüzden bu eser, dini-ahlakî mesnevi tarzı içinde değerlendirilmelidir.²³⁷

2.4.1. Eserin adı

Rahmî, eserinin ismini “Sebeb-i Te'lif” bölümünde, şöyle telaffuz eder:

Bu Gül-i Sad-Berg'i gülistana sun
Nukre-i hâmi yûri ol kâna sun²³⁸

2.4.2. Yazıldığı tarih

Eserde, Gül-i sad-berg'in yazılış tarihini gösteren herhangi bir beyit bulunmamaktadır. Fakat

Şimdi yeni şah gelüp âleme
Revna-ı nev irdi dil-i âdeme

beytine dayanarak, onun bu eserinin Sultan II. Selim'in cülusundan yani aynı zamanda şairin vefat yılı olan h.974 / m.1567 yılından önce yazıldığı söylenebilir.²³⁹

2.4.3. Vezni

Gül-i Sad-Berg, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr ve Camî'nin Tuhfetü'l-Ahrâr'ı gibi seri bahrinin müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır.²⁴⁰

²³⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 73.

²³⁷ Gülgün Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990, s.33.

²³⁸ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.178.

²³⁹ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.99.

²⁴⁰ Pervin Aynagöz, “*Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-berg'i Üzerine Bir Değerlendirme*”, Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler enstitüsü, C.III, sy.1, Elazığ 1989, s. 6.

2.4.4. Eserin kime sunulduğu

Gül-i Sad-Berg, Sultan II. Selim’e takdim edilmek üzere kaleme alınmıştır. Rahmî, eserinin “Sebeb-i Tahrir-i Risale” başlığı altında Sultan II. Selim’e övgü dolu sözler sarf etmiştir:

A’nî Selim ibn-i Süleyman Hân
Dâver-i devrân şeh-i kâmrân²⁴¹

2.4.5. Beyit sayısı

Eserde lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur. Fakat eserin tamamına bakıldığında, eserin toplam beyit sayısının 1550 beyit olduğu anlaşılmaktadır.²⁴²

2.4.6. Sebeb-i te’lif

Rahmî, eserinin “Sebeb-i Te’lif” başlıklı bölümünde bir gece rüyasında kendisini gül bahçesinde gördüğünü. Nizamî, Abdurrahman-ı Câmî. Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Ali Şîr Nevayî’nin bulunduğu bir meclise alındığını söyler;

Serv gibi kaddine virüp kıyâm
İtdi bana her birisi ihtirâm²⁴³

beytiyle de bu şairlerin iltifatlarına mazhar olduğunu ifade eder. Müellif, Câmî’nin elini öperek;

“Pirüm olup gel beni irşâd kıl
Bu dil-i virânumı âbâd kıl”

Ondan, kendisine mürşid olmasını ister. Câmî buna mukabil;

“Gül-şen-i şeyh içre güzer eylesen
Mahzen-i Esrâr’a nazîr eylesen

Bahr-ı suhenden dür idüp intihab
Söyle bu üslubda sen bir kitab”

deyince Gül-i Sad-Berg’i kaleme aldığını söyler.²⁴⁴

2.4.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Eser, baş tarafı eksik bir “besmele” ile başlamaktadır. Bu girişten sonra klasik mesnevi düzeninin aksine “Birinci Ravza” ya geçer. Ardından “Birinci Hikâye” ye geçer. Bunu, eserin “Sebeb-i Te’lif” bölümü takip eder. Ardından 7 Ravza ve 7 Hikâye şeklinde

²⁴¹ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.100.

²⁴² Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.100. Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *a.g.e.*, S.350.

²⁴³ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.168.

²⁴⁴ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.172.

devam eder. “Mev’ize” başlıklı nasihat, bir hikâye ve “Hatime” bölümü ile eser son bulur. Eserdeki makale konuları ve hikâye başlıkları ise şunlardır:²⁴⁵

Tablo 12 Bursalı Rahmî’nin Gül-i Sad-Berg’indeki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Ravza	Hız. Muhammed’in Mirac Mucizesi	1.Hikâye	Abbasi halifelerinden bir sultanın Hikâyesi
2.Ravza	Söz ve Kalemin Önemi	2.Hikâye	Sa’dî-yi Şîrâzî Hikâyesi
3.Ravza	İnsanın Yaratılışı	3.Hikâye	Hız. Yusuf’a hediye edilen ayna Hikâyesi
4.Ravza	Dünyadan El Etek Çekmek	4.Hikâye	Hız. Ali ve Namaz Hikâyesi
5.Ravza	Hükümdarların Adaleti ve Dünya Malına Güvenme	5.Hikâye	Nûşîrevân Hikâyesi
6.Ravza	Aşk Ve Aşğın Halleri	6.Hikâye	Âşık ve sevgili Hikâyesi
7.Ravza	Sonbahar	7.Hikâye	Hız. Musa Hikâyesi
Mev’ize	Güler Yüzlü, Tatlı Dilli Olma	Hikâye	Hız. Peygambere yaşlı kadının suali Hikâyesi

2.4.8. Bursalı Rahmî’nin Gül-i Sad-Berg’i ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının Mukayesesi

Azerî İbrahim Çelebi’nin Nakş-ı Hayal adlı mesnevisinde, Mülk-i Rum’un iki üstadından biri olarak gösterilen Bursalı Rahmî’nin Gül-i Sad-Berg’i, Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ına nazire olmakla birlikte tertip ve makale sayısı bakımından farklıdır.²⁴⁶ Rahmî, Nizamî’den konular almakla birlikte bunların işlenişinde onlardan farklı davranmıştır.²⁴⁷ Nizamî’nin eseri 20 makale ve 20 hikâyeden oluşurken, Gül-i Sad-Berg 7 ravzaya ayrılmış ve her ravzadan sonra bir hikâye anlatılmıştır.²⁴⁸ Nizamî’nin eseri ile Rahmî’nin eserinin bir başka benzerliği de aynı vezinle yazılmasıdır. Ayrıca Rahmî, eserinin birçok yerinde Nizamî’yi övmekten geri durmamıştır.

Şeyh Nizamî gibi o mir-i suhen

Hoş didi bu beyti o merd-i kuhen²⁴⁹

Gül-i Sad-Berg’in daha çok Tuhfetü’-Ahrâr ile ortak noktaları vardır. Zaten Gül-i Sad-Berg’in sebep-i te’lif bölümüne bakıldığında daha çok Camî’nin Tuhfetü’l-Ahrâr’ı örnek alınarak yazılmış bir Mahzen-i Esrâr naziresi olduğu görülür.²⁵⁰ Bursalı Rahmî’nin Gül-i Sad-Berg’i ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

²⁴⁵ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.105-116.

²⁴⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 74; Cemal Kurnaz, *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, s.136.

²⁴⁷ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.117.

²⁴⁸ Gülgün Erişen, “*Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg’i*”, *Türkoloji Dergisi*, C.X sy 1, Ankara 1992, s.308.

²⁴⁹ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.166.

²⁵⁰ Gülgün Erişen, *a.g.e.*, s.117.

Tablo 13 Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Gül-i Sad-berg (Rahmî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	7 ravza + 1 mev'ize	20
Hikâye Sayısı	7 +1	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.974 / m.1567'den önce	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	1550	2300
Kime Sunulduğu	II.Selim	Fahrüddin Behram Şah

2.5. Derviş Hayalî'nin Ravzatü'l-Envâr'ı

15. yüzyıl mesnevi edebiyatımızın önemli eserleri arasında yer alan Ravzatü'l-Envâr, Derviş Hayalî tarafından halkı irşat etmek amacıyla ele alınmış dinî, tasavvufî ve ahlakî bir eserdir. Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin hâkim olduğu eserde, lirik bir anlatım sergilenmiştir. Bu eser, Anadolu'da Mahzen-i Esrâr türünde yazılmış ilk mesnevi olarak kabul edilir.

2.5.1.Eserin adı

Derviş Hayalî, eserinin ismini “Hatime-i Kitâb” bölümünde, “Ravzatu'l-Envâr” koyduğunu şöyle ifade eder:²⁵¹

Çü itdün Ravzatu'l-Envâr'ı âhir

Be-fermân-ı Hudâ-yı Ferd ü Kâdir

Hayalî, eserin ismini bir yerde “Ravza-i Envâr” olarak, başka bir yerde de “Ravza-i Nûr” olarak ifade etmektedir.

İderse yâri ol Hayy u yigâne

Getürem Ravza-i Envâr'ı beyâna²⁵²

‘Ayân it mahzen-i sırrı cihâna

Getürgil Ravza-i Nûr'ı beyâna²⁵³

2.5.2. Yazıldığı tarih

Hayalî, Ravzatü'l-Envâr'ın yazılış tarihini gösteren tarih beytini, eserin sonuna, “Hatime-i Kitâb” bölümüne eklemiştir:

Bu bostana olan sundukda fûrkat

Sekkiz yüz elli üç geçmişidi hicret²⁵⁴

²⁵¹ Mehmet Bayyurt, “Hayalî, Ravzatü'l-Envâr (Dil Özellikleri-Metin-Seçme Sözlük)”, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996, s.265.

²⁵² Mehmet Bayyurt, a.g.e, s.146.

²⁵³ Mehmet Bayyurt, a.g.e, s.143.

²⁵⁴ Nihan Özden, “Hayalî “Ravzatü'l-envâr (Metin-Gramatikal-Dizin)”, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2001, s. 151.

Beytiyle Hayalî, bu mesneviyi h. 853 / m. 1449 tarihinde yazdığını ifade eder.²⁵⁵

2.5.3. Vezni

Ravzatü'l-Envâr, hezec bahrinin, mefâ'ilün / mefâ'ilün / fa'ülün kalıbıyla yazılmıştır.²⁵⁶

2.5.4. Eserin kime sunulduğu

Ravzatü'l-Envâr'ın, Fatih Sultân Mehmed'e sunulmak üzere kaleme alınmıştır. Derviş Hayalî, Ravzatu'l-Envâr'ın “Der-medh-i Sultan bin Sultan, Sultân Mehmed bin Murad Han” bölümünde, Fatih Sultan Mehmed'e övgüde bulunarak ona dua eder:

Muhammed bin Murâd bin Muhammed

Hudâ 'avnıyile olsun mümeahed²⁵⁷

2.5.5. Beyit sayısı

Ravzatu'l-Envâr'ın elde bulunan tek nüshasına göre eser, 2179 beyitten meydana gelmiştir. Eserde, lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur.²⁵⁸

2.5.6. Sebeb-i te'lif

Derviş Hayalî, Ravzatu'l-Envâr'ı niçin yazdığını “Sebeb-i Telif-i Kitâb-ı Şerîf” bölümünde şöyle anlatır: “Bir gün aşk ile arkadaş olduğunu, fırak ve mihnet içinde inlediğini ve derdinden çok ağladığını anlatır:

Meger bir gün ki 'ışk olmuşdı hem-dem

Gözüm yaş hem akıdurıdı hem dem

Daha sonra Hayalî, Ravzatu'l-Envâr'ın “Zikr-i Sıfat-ı Müş'ir Zi-yekî Ez-'Alem-i Gayb” bölümünde ise, melek yüzlü birinin yanına gelerek ona, ağlama sebebini sorduğunu belirtir:

İrişdi nâ-gehân bir hoş dil-ârâm

O cânı göricek kıldı dil ârâm

Şair, kendisinin Derviş Hayalî olduğunu ve visale eremediğini söylemesi üzerine Gelen kişi ona bir kadeh sunar.

Sorarsan adını Derviş Hayalî

Hayal olmuş ana dil-ber visâli

²⁵⁵ Cemal Kurnaz, Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı, s.134.

²⁵⁶ M. Fatih Köksal, *Derviş Hayalî-Ravzatü'l-Envâr*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s.36; Mehmet Bayyurt, *a.g.e*, s.15.

²⁵⁷ Mehmet Bayyurt, *a.g.e*, s.150.

²⁵⁸ M. Fatih Köksal, *a.g.e*, s.36.

Kendisinden geçen şair, hâtıf-ı gaybî'den bir ses işitir. Hâtıf ona, gönül mahzenini açması gerektiğini söyler. “ Sıfat-ı Rûz” başlıklı bölümde ise hâtıf-ı gaybî, şairden bu eseri yazmasını ister.²⁵⁹

‘Ayân it mahzen-i sırrı cihâna

Getürgil Ravza-i Nûr’ı beyâna

2.5.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Ravzatü'l-Envâr'ın giriş bölümünde; “ Besmele” manzumesinden sonra, başlığı olmayan tevhid bölümü, “Münacat”, iki “Na’t”, “Sebeb-i Te’lif”, “Sultan Mehmed’e Övgü” başlıkları vardır. Eserin asıl bölümü bundan sonra “Ağaz-ı Şûru’ Be-kitâb” başlığı ile başlamaktadır.²⁶⁰ Şair, makale ve hikâye başlıklarını, Farsça yazmıştır. Eserin asıl bölümü 10 makaleden oluşur. Her bölümden sonra anlatılan hikâye sayısı ise farklıdır. 1,3,5,7,9. bölümlerden sonra birer; 2,6,8. bölümlerden sonra ikişer, 4. ve 10. Bölümlerden sonra ise üçer hikâye anlatılmıştır. Ravzatü'l-Envâr'da yer alan bölüm ve hikâye başlıkları şunlardır:²⁶¹

Tablo 14 Derviş Hayalî'nin Ravzatü'l Envâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Bölüm	Sözün Değeri	Hikâye	Hileci Adam ile Tutî Hikâyesi
2.Bölüm	Muvahhidler	1. Hikâye	Şeyh Şibli ve Şeyh Cüneyd Hikâyesi
		2. Hikâye	Attar Çarşısından Geçerken Bayılan ve Köpek Pislîği Koklatılarak Ayıltılan Debbağın Hikâyesi
3.Bölüm	Padişaha Övgü ve Nasihat	Hikâye	Şeyh Bayezid-i Bistamî ve Müridi Hikâyesi
4.Bölüm	Kibir ve Gururun Yanlışlığı ve Mütevazı Olmak Gerektiği	1. Hikâye	Habib-i Acemî ile Şeyh Hasan-ı Basrî Hikâyesi
		2. Hikâye	Veli bir Zat ile Zalim Haramî Hikâyesi
		3. Hikâye	Derviş Hayalî'nin Rüyası Hikâyesi
5.Bölüm	Aşk	Hikâye	Leylâ ile Mecnun Hikâyesi
6.Bölüm	Dünya Hayatının Fani Olduğu ve Bağlanmamak Gerektiği	1. Hikâye	Aristo ile Büyük İskender Hikâyesi
		2. Hikâye	İhtiyar Çalgıcı ile Hz. Ömer'in Hikâyesi:
7.Bölüm	Nefsin Kötülüğü ve Terbiye Etmek Gerektiği	Hikâye	Şeyh Hasan-ı Basrî ile Rabia Hatun Hikâyesi
8.Bölüm	Akıl ve Hayâ	1. Hikâye	Aristo Hikâyesi
		2. Hikâye	Sultan Melikşâh ile İhtiyar Kadın Hikâyesi
9.Bölüm	Cömertlik	Hikâye	Yiyceksiz Kalan Kafile ile Hatem-i Tâî Hikâyesi
10.Bölüm	Riyakâr Sûfiler	1. Hikâye	Gurura Kapılan Zahid Hikâyesi
		2. Hikâye	Keklik ile Üveyik Kuşu Hikâyesi
		3. Hikâye	Kisrâ'nın Veziri Büzürcehr Hikâyesi

²⁵⁹ M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.39-44.

²⁶⁰ Mehmet Bayyurt, *a.g.e.*, s.21.

²⁶¹ M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.36-37.

Ravzatü'l-Envâr, “Hatime-i Kitâb” bölümüyle son bulur. Bu bölümde Hayalî, Mana âleminde şevk ile seyrân ederek gülbahçesinden güller derlediğini söyleyerek, hatalarının affedilmesini ister.²⁶²

2.5.8. Hayalî'nin Ravzatu'l-Envâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Hayalî, eserinin hiçbir yerinde Nizamî'nin adını anmamıştır. Fakat “Hatime-i Kitâb” bölümünde bir beyitle, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr mesnevisini şöyle anar:

Semi'â Ravzatu'l-Envâr hakkı

Mucibâ Mahzen-i Esrâr hakkı²⁶³

Hayalî, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ını ve Hacû-yı Kirmani'nin Ravzatu'l-Envâr adlı eserlerinin ismini, tevriyleli olarak kullanmıştır:

Bilürsen Ravzatu'l-Envâr'dur 'ışk

Görürsen Mahzenu'l-Esrâr'dur 'ışk²⁶⁴

Vezin ve tertip bakımından Nizamî'nin eserinden ayrılan eser, muhteva açısından da benzerlik göstermez. Derviş Hayalî, sadece tarz olarak Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ını kendisine örnek almış fakat eserinde pek çok tasarrufta bulunmuştur. Bölüm sayısı ve hikâyeleri yerleştirme hususunda da Nizamî'den farklı davranmıştır.²⁶⁵

Ravzatu'l-Envâr, İran şairlerinden Hacû-yı Kirmani'nin, aynı adlı eserinin manzum tercümesidir.²⁶⁶ Fakat Hacû-yı Kirmani'nin Ravzatu'l-Envâr'ı Nizami'nin Mahzenü'l-Esrâr'ına nazire olarak yazıldığı için, Hayalî'nin eseri de Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak kabul edilebilir. Hayalî'nin Ravzatu'l-Envâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 15 Derviş Hayalî'nin Ravzatü'l Envâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Ravzatü'l-Envâr (Hayalî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	mefâ'ilün / mefâ'ilün / fa'ülün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	10	20
Hikâye Sayısı	17	20
Eserin Yazılış Tarihi	h. 853 / m. 1449	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	2179	2300
Kime Sunulduğu	Fatih Sultan Mehmed	Fahrüddin Behram Şah

²⁶² M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.39.

²⁶³ M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.254.

²⁶⁴ M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.165.

²⁶⁵ M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.18.

²⁶⁶ M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.21-35.

2.6. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Tuhfetu'l-Uşşâk'ı

Çok yönlü bir şair olan Gelibolulu Mustafa Âlî'nin tarih, edebiyat, fıkıh, tasavvuf ve mantık gibi konularda yazılmış pek çok eseri vardır. Bu eserlerden biri de Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı tarzında yazdığı Tuhfetu'l-uşşâk, mesnevisidir. Dinî, ahlakî ve tasavvufî bir nitelik taşıyan Tuhfetü'l-uşşâk, önce bir konu anlatımı, sonra bu konuyla alakalı bir hikâye anlatma esasına dayanmaktadır.

2.6.1. Eserin adı

Gelibolulu Mustafa Âlî, eserinin ismini “Fi-Hatimetri'l Kitâb ve Fasli'l-Hitâb” bölümünde, “Tuhfetu'l-uşşâk” koyduğunu şöyle telaffuz eder:

Nâmını Tuhfe-i Uşşâk itdüm

Her sözün şöhre-i âfâk itdüm²⁶⁷

Gelibolulu Mustafa Âlî, eserinin ismini bundan başka üç beyitte daha ifade eder:

Dilerem kim o şeh-i sâhib-tâc

Vire bu Tuhfe-i Uşşâk'a revâc²⁶⁸

Ol durur Tuhfe-i Uşşâk be-nâm

Hânekâh anun ile oldı tamâm²⁶⁹

Şimdi bu Tuhfe-i Uşşâk hemân

Döndi ol gülşene irmeye hazân²⁷⁰

Bu beyitlerden eserin adının Tuhfe-i Uşşâk olduğu anlaşılmaktadır. Ancak eserin adı, hem tezkirelerde hem de diğer eserlerde Tuhfetu'l-uşşâk olarak geçmektedir.²⁷¹

2.6.2. Yazıldığı tarih

Gelibolulu Mustafa Âlî, bu eserini Kütahya'da Şehzade Selim'in sarayında divân kâtipliği yaptığı esnada, h. 969 / m. 1562 yılında yazmaya başladığını “ Âşıkâ Tuhfe” (Sene) 969²⁷² terkiibini tarih düşürerek şöyle ifade eder:

Hayl-i kerrûba ne lâzım tevbîh

Didiler “âşıkâ tuhfe” târîh

²⁶⁷ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003, s.344.

²⁶⁸ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.162.

²⁶⁹ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.346.

²⁷⁰ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.346.

²⁷¹ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.90-91.

²⁷² İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.57.

Fakat Gelibolulu Mustafa Âlî eserini, düzeltme ve eklemelerle h. 978 / m. 1570 yılında tamamlayarak Sultan II. Selim'e sunduğunu şöyle belirtir:

Bu kitâbı ki didüm îdiyye
Bâisi kişveri Kûtâhiyye

Taht idi Han-ı Selîm'e o mekân
O sebebdan ana oldum mihmân²⁷³

2.6.3. Vezni

Tuhfetu'l-uşşâk, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ından farklı olarak, aruzun remel bahrinin fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır.²⁷⁴

2.6.4. Eserin kime sunulduğu

Gelibolulu Mustafa Âlî, Tuhfetu'l-uşşâk'ın "Der-vasf-ı Hazret-i Sultân Süleymân Han ve Hazret-i Sultân Selîm Han ve Hazret-i Sultân Murâd Hân Sânehumullâhu Teâla Ani'l-inkirâzi İlâ-nihâyeti'd-devrân" bölümünde, mezkur padişahlara övgüde bulunarak onlara dua eder.²⁷⁵

Aşağıdaki beyitlerden Tuhfetu'l-uşşâk'ın Kütahya'da, Şehzade II. Selim'e sunulduğu anlaşılmaktadır:

Bu kitâbı ki didüm îdiyye
Bâisi kişveri Kûtâhiyye

Hûb imiş âb u hevâsı gâyet
Ki nasîb oldu bana bu dikkat

Taht idi Han-ı Selîm'e o mekân
O sebebdan ana oldum mihmân²⁷⁶

2.6.5. Beyit sayısı

Tuhfetu'l-uşşâk'ın elde bulunan tek nüshasına göre 3034 beyitten meydana gelmiştir.²⁷⁷ Fakat şair, eserinin beyit sayısını lafzen ifade etmemiştir.

²⁷³ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.58.

²⁷⁴ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.59; Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *a.g.e.*, S.349.

²⁷⁵ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.80.

²⁷⁶ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.94.

²⁷⁷ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.62.

2.6.6. Sebeb-i te'lif

Tuhfetü'l-uşşâk'ın, “Sebeb-i Nakş u Nigâr ve Bâis-i Fıkr-i Dürer-nisâr Olan Nikât-ı Acîbe ve Tasarrufât-ı Garîbenün Te'lîf ü Terkîbi ve Tasnîf ü Tertîbi Beyânındadır” başlığı altında, eserin yazılış sebebi anlatılır: Şair, bir gün evinde derd ve gamla otururken arkadaşlarından birinin, şehre yeni gelen bir şeyhi ziyaret etme teklifine icabet ettiğini, bu şeyhi ziyaret edip elini öptüğünü söyler.

Bî-dil itmiş beni hemm-i bî-dil
Bilmezüm kanda idüm ve'l-hâsıl

Mest idüp bâde-i câm-ı hayret
Meskenümde otururken halvet

Geldi bir şeyh ü azîz ü kâmil
Olalum ana senünle vâsıl

Hazret-i şeyhe çün oldum vâsıl
Dest-bûs eyleyicek ve'l-hâsıl²⁷⁸

Daha sonra ona kendi rüyasını anlattığını, bu rüyayı tabir eden şeyhin himmeti sayesinde dertlerinden kurtulduğunu ve Tuhfetü'l-Uşşak mesnevisini yazmaya başladığını söyler.²⁷⁹ Şair, bu durumu aşağıdaki beyitlerde şöyle ifade eder:

Himmet itdi ol azîz-i dânâ
Eyleyem tâ bu kitâbı inşâ

Kilk-i dür-bârumı aldum deste
Kâğıdı dahı alup bir deste²⁸⁰

2.6.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Tuhfetü'l-Uşşak mesnevisinin giriş bölümünde; “Besmele ve hamdele” , “Tevhid”, “Temsil-i Mergub”, “kaide”, “Kâinat Hakkında Terkib-i Bend”, “Manzume”, biri tevhid ikisi na't olmak üzere üç “Terci-i Bend” , “Miraciyye”, “Mu'cizat”, “Münacat”, “Çehar-yâr-ı Güzin” hakkında terkib-i bend, “Sultan Süleyman, Sultan Selim Ve Sultan Murad Övgüsü”, ve “Sebeb-i Te'lif” bölümleri gelir.²⁸¹

²⁷⁸ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Ali-Tuhfetü'l-Uşşak*, s.166-168.

²⁷⁹ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Ali-Tuhfetü'l-Uşşak*, s.81.

²⁸⁰ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Ali-Tuhfetü'l-Uşşak*, s.173.

²⁸¹ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Ali-Tuhfetü'l-Uşşak*, s.77-81.

Bu bölümlerden sonra eser, 20 makale, 20 hikâye ve 20 münacat ile devam eder. Her makalenin ardından bir hikâye ve her hikâyenin ardından bir münacat gelir. Eserde yer alan makale konuları ve hikâye başlıkları şöyledir:²⁸²

Tablo 16 Gelibolulu Mustafa âlî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1. Makale	Hakiki Aşk	1.Hikâye	İmam Hasan-ı Basrî ile Rabia Hikâyesi
2. Makale	Mecazi Aşk	2.Hikâye	Şeyh Sünbül Efendi ve Mürid Hikâyesi
3. Makale	Allah'ın Mağfireti	3.Hikâye	Bişr-i Hafî Hikâyesi
4.Makale	Aşkın Zorlukları	4.Hikâye	Mustafa Alî ve Sevgilisi Hikâyesi
5. Makale	Aşk ve Muhabbetin Kişi İradesiyle ile Olmadığı	5.Hikâye	İbrahim Bin Edhem ve Çoban Hikâyesi
6. Makale	Âşıklara Mürşid Gerektiği	6.Hikâye	Bayezîd-i Bistamî Hikâyesi
7. Makale	İlahi Aşka Vasıl Olmada Mecazi Aşkın Vasıta Olması	7.Hikâye	Şeyh Arslan ile Şeyh Abdulkadir-i Geylanî Hikâyesi
8. Makale	Âşkın Feryâd Etmekle ve Ağlamakla Aşkın Ziyadeleşmesi	8.Hikâye	Allâh Aşkıyla Devamlı Ağlayan Rabia-ı Adviyye Hikâyesi
9. Makale	Âşık ile Maşukun Birbirinin Halinden Haberdar Olması	9.Hikâye	Ebu Amr Hikâyesi
10.Makale	Aşkın Gerekirdiği Şeyler	10.Hikâye	Veysel Karanî Hikâyesi
11.Makale	Âşkın Kanâat Etmemesi Konusu	11.Hikâye	Mâlik Bin Dinâr ile Dehrî'nin Bahse Tutuşması Hikâyesi
12.Makale	Ehl-i İrfânâ Sabır Gerektiği	12.Hikâye	Bayezîd-i Bistamî'nin Nefsini Terbiye Etmesi Hikâyesi
13.Makale	Âşkın Ahı	13.Hikâye	İbrahim Bin Edhem'in İğnesini Balıklara Buldurması Hikâyesi
14.Makale	Maşukun Âşıka İltifat Emesi	14.Hikâye	Habîb-i Neccâr Hikâyesi
15.Makale	Âşık ile Maşukun ikisinin Vücudunun Bir olduğu	15.Hikâye	Alî'nin Bileğinden Kan Aldırması ve Bundan Etkilenen Sevgilisi Hikâyesi
16.Makale	Âşkın Maşuka Tabi Olduğu	16.Hikâye	Hız. Veysel Karanî Hikâyesi
17.Makale	Ayrılık Acısı	17.Hikâye	Firak Acısıyla Çok Ağlayan Hasan-ı Basrî Hikâyesi
18.Makale	Hased Edenlerin Ayıplanması	18.Hikâye	Bir Nebî ile Şeytan Hikâyesi
19.Makale	Vuslat Mutluluğu	19.Hikâye	Allâh'tan Vuslat Dileyen Hz. Musâ Hikâyesi
20.Makale	Aşkın Nihayet Bulması	20.Hikâye	Alî'nin Ayrılık Acısından Ölen Sevgilisinin Hikâyesi

Şair, son bölümde “Hatimetü'l-kitab ve fasl-ı hitab” başlığı altında, Allâh'a hamd ve sena ederek eserini sonlandırır.²⁸³

²⁸² İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Alî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.81-91.

²⁸³ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Alî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.90; Cemal Kurnaz, *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, s.135.

2.6.8. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Tuhfetü'l-Uşşâk, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına naziredir.²⁸⁴ Gelibolulu Mustafa Âlî, “Fi-Hatimetri'l Kitâb ve Fasli'l-Hitâb” bölümünde, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr, Hüsrev-i Dihlevî'nin Matlau'l-Envâr ve Molla Câmi'nin Tuhfetü'l-Ahrâr adlı eserlerini yad ederek onları övmüştür:

İricek ana Nizâmî der-kâr
Yapdı dikkatler idüp bir dîvâr

Nâmını Mahzen-i Esrâr itdi
Kasr-ı Şeddâd'a sezâvâr itdi

Nâmını Matlau'l-envâr kodı
Ehl-i nazm içre eyü kâr kodı

Nâm ile Tuhfe-i Ahrâr oldur
Âlem-i nazma dürer-bâr oldur²⁸⁵

Fakat Gelibolulu Mustafa Âlî, eserinin orijinal olduğunu ve tercüme olmadığını şöyle söyler.²⁸⁶

Ser-te-ser tercemeden ârîdür
Ol begüm bilmeyenün kârıdur

Tuhfetü'l-Uşşâk, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına çok benzememektedir. Çünkü Tuhfetü'l-Uşşâk, hem vezin bakımından farklıdır. Hem de tertip bakımından 20 makale ve 20 hikâye anlatma esası dışında, benzer değildir. Sadece Âlî'nin her hikâyenin sonunda kendi nefesine dört beyitle hisse çıkarması, Nizamî'deki her hikâyeden sonra gelen sakinâmeleri hatırlmaktadır. Bunun dışında, her iki eserde işlenen makale ve hikâyelerden hiçbirisi, aynı olmadığı gibi, iki eserin genel havası da farklıdır. Ayrıca, Tuhfetü'l-Uşşâk'da, her hikâyeden sonra bulunan münâcâtlar, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ında bulunmamaktadır. Yine Nizamî'de bulunan sözle ilgili bölümler ve halvetler,

²⁸⁴ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.54.

²⁸⁵ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.345-346.

²⁸⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 86; İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü'l-Uşşâk*, s.344.

Âlî’de bulunmaz.²⁸⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Tuhfetü’l-Uşşâk’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 17 Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Tuhfetü’l-Uşşâk’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının mukayesesi

	Tuhfetü’l-Uşşâk (Gelibolulu Mustafa Âlî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	fe’îlâtün / fe’îlâtün / fe’îlün	müfte’îlün / müfte’îlün / fâ’îlün
Makale Sayısı	20	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h. 978 / m. 1570	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	3034	2300
Kime Sunulduğu	II. Selim	Fahrüddin Behram Şah

2.7. Hilmî’nin Bahru’l-Kemâl’i

XVII. yüzyılda Mahzen-i Esrâr türünde yazılan eserlerden biri de Balkan şairlerden olan Hilmî’nin yazdığı Bahru’l-Kemâl adlı eserdir. Bu eser, birtakım tarihî ve sosyolojik malzeme ihtiva eden önemli bir mesnevidir. Dinî-ahlakî ve siyasi bir hüviyet taşıyan Bahru’l-Kemâl hak ettiği değeri bulamamıştır.

2.7.1. Eserin adı

Hilmî, eserinin ismini “Hatime-i Nüsha-i Bahru’l-Kemâl” bölümünde, “Bahru’l-Kemal” koyduğunu şöyle telaffuz eder:²⁸⁸

Nazmı anun olmağ ile bî-misâl

Didüm anun namına Bahru’l-Kemâl

2.7.2. Yazıldığı tarih

Hilmî, Bahru’l-Kemâl’i Genç Osman’ın cülûs tarihi olan h.1027 / m. 1618 tarihinde ona takdim etmek üzere kaleme almıştır.²⁸⁹ Şair, eserinin şu beytinde, 1027 tarihini ebced hebiyla vermektedir:

Didi Hilmî-i senâhân u dua-gû-târîh

Eb ü cedd ile cülûs eyledi sultân²⁹⁰

Hilmî, eserinde Bahru’l-Kemâl’ı telif ettiği esnada orta yaşlarda bulunduğunu şöyle ifade eder:

Nısfı geçüp ömrümün itdi güzâr

Gelmedüm insâfa olup hûşyâr²⁹¹

²⁸⁷ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî-Tuhfetü’l-Uşşâk*, s.98.

²⁸⁸ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru’l-Kemâl*, Erciyes Üniversitesi Yayınları no: 84, Kayseri 1995, s.iii.

²⁸⁹ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru’l-Kemâl*, s.iii.

²⁹⁰ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru’l-Kemâl*, s.373.

²⁹¹ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru’l-Kemâl*, s.35.

2.7.3. Vezni

Bahru'l-Kemâl, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi seri bahrinin müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün vezniyle yazılmıştır.

Şehr-i Belıgrâd ki oldur hemîn
Gülşen-i dehr içre behişt-i berîn²⁹²

2.7.4. Eserin kime sunulduğu

Bahru'l-Kemâl, Genç Osman'a takdim edilmek üzere kaleme alınmıştır. Bu husus eserin, “Sebeb-i Telif” kısmından başka “Hatime” kısmından da anlaşılmaktadır.²⁹³ Şair, Bahru'l-Kemâl'ın “Der-Medh-i Padişah-ı cihân ve Şehenşâh-ı Gîf-Sitân İftihar-ı Dude-i Osmaniyan Sultan Osman Hân İbnü's-Sultan Ahmed Hân Haleda'llâhu Mülkehu İla İnkırazi'd-devrân” bölümünde, Genç Osman'ı şöyle medhetmektedir.

Kutb-ı cihân Hazret-i Osman Hân
Mîve-i nev-bâve-i Osmaniyan²⁹⁴

2.7.5. Beyit sayısı

Bahru'l-Kemâl'de lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur. Fakat eserin tamamına bakıldığında, 4429 beyitten meydana geldiği anlaşılmaktadır.²⁹⁵

2.7.6. Sebeb-i te'lif

Hilmî, Bahru'l-Kemâl'ın “Sebeb-i Telif” bölümünde, yeisin her tarafını kuşattığı bir zamanda boşa geçen ömrü için üzüldüğünü belirtir:

Eylemişem yok yire ömrüm telef
Çekmemişem dahi gâm- mâ-selef²⁹⁶

Onun bu durumunu fark eden ehl-i hâl olan bir dostu, ona ismini bakileştirmek için bir kitap yazmasını tavsiye eder:

Yâver olup hâme-i sihr-intisâb
Sen de disen Ravza-sıfat bir kitâb²⁹⁷

Bu sözler üzerine gayrete gelen şair, Bahru'l-Kemâl'i yazmağa başlar.

²⁹² Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.142.

²⁹³ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.111.

²⁹⁴ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.42.

²⁹⁵ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.372.

²⁹⁶ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.34.

²⁹⁷ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.v.

2.7.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Bahru'l-Kemâl'in giriş bölümünde; “Besmele”, “Hz. Âdem'in Tevbesi”, “Münâcât”, “Nat”, “Mirac”, “Dört Halife ile Hz. Hamza, Hz. Abbas, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Övgüsü”, “Sebeb-i Telif”, “Sultan Genç Osman Övgüsü” ve “Sözün Büyüsü” bölümleri bulunmaktadır.²⁹⁸ Eserin asıl bölümü bundan sonra başlamakta olup bazen ravza, bazen makale adını alan 12 bölüme ayrılmaktadır. Arada da devha, levha ve nazm adıyla yan başlıklar da mevcuttur. Bahru'l-Kemâl'de yer alan bölüm ve hikâye başlıkları şunlardır:²⁹⁹

Tablo 18 Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'indeki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Bölüm	Sultanların Adaleti	1. Hikâye	Kanunî Sultan Süleyman'ın Adaleti Hikâyesi
		2. Hikâye	Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi Hikâyesi
		3.Hikâye	Yavuz Sultan Selim ile Hâce Ali Hikâyesi
2.Bölüm	Vezirlerin Adaleti	1. Hikâye	Budinli Mustafa Paşa'nın Cömertliği Hikâyesi
		2. Hikâye	Zülme uğrayan Vezirin Padişahına Sadakati Hikâyesi
3.Bölüm	Ulema	1. Hikâye	Örnek Bir İlim Adamı İbn-i Kemâl Hikâyesi
		2. Hikâye	Ebussuud ve Oğlu Ahmet Çelebi Hikâyesi
		3.Hikâye	Ebussuud'un Oğlu Ahmet Çelebi Hikâyesi
4.Bölüm	Meşayih	1. Hikâye	Şeyh Bayezid'in Rüya-yı Sadıkası Hikâyesi
		2. Hikâye	Şeyh Muhyiddin Kemâlâtı Hikâyesi
		3. Hikâye	Gayretsiz Sûfî Hikâyesi
5.Bölüm	Ulu Makamdaki Asker'in Sıfatları	Hikâye	Makamıyla Mağrur Süvari Hikâyesi
6.Bölüm	Uzlet	Hikâye	Harun Reşid ile Behlül Hikâyesi
7.Bölüm	Dünyanın Fanî Olması	Hikâye	Belgradlı İki Meczubun Hikâyesi
8.Bölüm	Haramdan Sakınma ve Helal Yeme	Hikâye	Sipahî Mustafa Efendi Hikâyesi
9.Bölüm	Ümera	1. Hikâye	Medayin Hükümdarı Hikâyesi
		2. Hikâye	İmam Hâdi ile Hokkabaz Hikâyesi
10.Bölüm	Dünyadan İctinab Etme İsmeti Muhafaza Etme	Hikâye	Cezayirli Sarrafın Hikâyesi
11.Bölüm	Sabır	Hikâye	Kûfeli Zengin Adam ile İffetli Kadın Hikâyesi
12.Bölüm	Aşk ve Muhabbet	Hikâye	Hoca Ayas ve Talebesi Hikâyesi

Bu bölüm ve hikâyelerden sonra, esrin bitiş bölümünde; “Hatime-i Nüşa-i Bahru'l-Kemâl” başlığı gelir. Bu başlık altında, eserini padişaha sunması için bir ehl-i hâle, kendisine aracılık etmesini ister. Son kısımda peş peşe üç “Münâcât” manzumesi ve 14 beyitlik cülûsiye ile eser, son bulur.³⁰⁰

²⁹⁸ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.1-56.

²⁹⁹ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.viii-xvi.

³⁰⁰ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.357-372.

2.7.8. Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'i ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Bahru'l-Kemâl'de geçen;

Yâver olup hâme-i sihr-intisâb
Ben de diyem Ravza-sıfat bir kitâb

Yâver olup hame-i müşgîn-rakam
Cur'a-keş-i nazm-ı Nizâmî olam

Beyitleri, eserin Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire yollu yazıldığını göstermektedir.³⁰¹ Bahru'l-Kemâl, hem vezin bakımından hem de tertip bakımından Nizamî'nin eserine benzemektedir. Fakat Nizamî'nin eseri, 20 makale ve 20 hikâyeden oluşurken, Hilmî'nin eseri 12 bölüm ve 20 hikâyeden oluşmaktadır. Her iki eserde ortak tek konu, padişahların adaletli olması gerektiği mevzusudur. Her iki eserde ortak hikâye yoktur.

Bahru'l-Kemâl'in, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak yazılan Cinânî'nin Riyazu'l-Cinân'ına nazire olarak yazılmış olması hususu da söz konusudur. Zira, Bahru'l-Kemâl ve Riyazu'l-Cinân'ın vezinleri aynı olduğu gibi işlenen konular bakımından da büyük benzerlik gösterirler.³⁰² Her iki eserde, "Hoca Ayas ve Talebesi Hikâyesi" ortak hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhtemelen intihal töhmeti altında kalmak istemeyen Hilmî, eserinin orijinal olduğunu ifade etmiştir.³⁰³

Kimsenin ebyâtın alup müsteâr
Sübt-i varak itmedüm ey kâmkâr

Oysa şair, Cinânî'ye ait bazı beyitleri hiç değiştirmeden eserine almıştır.

İster isen lezzet-i imân u dîn
Eyleme zinhâr sakın kibr u kîn³⁰⁴

Netice itibarıyla, Bahru'l-Kemâl, Cinânî'nin Riyazu'l-Cinân'ına nazire olarak yazılmış olsa bile, Riyazu'l-Cinân da Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına naziredir. Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'i ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

³⁰¹ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.v1.

³⁰² Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.v1.

³⁰³ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.v1-v11.

³⁰⁴ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, s.v1.

Tablo 19 Hilmî'nin Bahru'l-Kemâl'i ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Bahru'l-Kemâl (Hilmî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	12	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.1027 / m. 1618	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	4429	2300
Kime Sunulduğu	Genç Osman	Fahrüddin Behram Şah

2.8. Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı

Doğu Anadolu'da hüküm sürmüş olan Akkoyunlu Devleti zamanında da önemli Türk şairler yetişmiştir. Akkoyunlu dönemi, Hicri 9.yüzyıl şairlerinden biri olan Medihî, Nizamî takipçilerindendir. Medihî, Cennet-i Ahrâr adlı mesnevisini, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak yazmıştır. Fakat eserin dili, Farsçadır. Dolayısıyla Anadolu sahasında Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına hem Türkçe hem de Farsça nazireler yazıldığı görülmektedir.

2.8.1. Eserin adı

Medihî, mesnevisine “Cennet-i Ahrâr” adını koyduğunu şöyle belirtir:³⁰⁵
“Can meclisi şiirle canlandığı için ona cennet-i Ahrâr adını verdim.”

2.8.2. Yazıldığı tarih

Cennet-i Ahrâr'ın yazılış tarihini gösteren bir tarih beyti yoktur. Fakat Medihî, eserinde Sultan Rüstem (1492-1497) ismini telaffuz eder:³⁰⁶

“Dinin rehberi, ahir zamanın mehdisi, ruhu himaye eden Maksut Han'ın oğlu Rüstem Han”

Burdan hareketle, Medihî, eserini yaşlılık döneminde Sultan Rüstem döneminde muhtemelen 1492-1497 tarihleri arasında kaleme almıştır.³⁰⁷

³⁰⁵ Esra Çakar, *Medih-i Cennet-i Ahrâr Mesnevisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, S.9-11.

³⁰⁶ Esra Çakar, *a.g.e.*, S.16.

³⁰⁷ Esra Çakar, *a.g.e.*, S.15.

2.8.3. Vezni

Cennet-i Ahrâr, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi seri bahrinin müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün vezniyle yazılmıştır.³⁰⁸

2.8.4. Eserin kime sunulduğu

Medihî, eserinin “ Der Sıfat-ı Meclis-i Şah” bölümünde dönemin padişahını övmektedir.³⁰⁹ Kaynaklarda şair Medihî, Sultan Yakub dönemi şairi olarak ifade edilse de Medihî'in övgüsünü yaptığı padişah Sultan Rüstem (1492-1497)'dir.³¹⁰ Muhtemelen Medihî, eserini, Sultan Rüstem'e takdim etmiştir.

2.8.5. Beyit sayısı

Cennet-i Ahrâr'ın elde bulunan tek nüshasına göre eser, 3411 beyitten meydana gelmiştir. Eserde, lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur.³¹¹

2.8.6. Sebeb-i te'lif

Medihî eserinin, “Sebeb-i Nazm-ı Kitâb” bölümünde, eserini kaleme alma sebebini şöyle açıklar: Bir gece rüyasında, birinin ona seslenerek, neden perde arkasında gizlendiğini, halbuki bu sahada, ondan daha iyisinin olmadığını söyler. Bunun üzerine Medihi, karanlıkta kalmış sözleri ve şimdiye kadar aydınlanmamış manaları dile getirmek için Cennet-i Ahrâr'ı yazar.³¹²

2.8.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Cennet-i Ahrâr'ın giriş bölümünde; “Besmele”, “Tahmid”, “Tevhid”, “Münâcât”, âlemin yaratılışı konusunda, “İlk Halvet”, “Na't”, “Mirac”, nefsi kınama hakkında “İkinci Halvet”, “Na't”, ruhların yolculuğu ve gece hakkında “Üçüncü Halvet”, “Sözün Fazileti”, “Şaire Hitap”, “Sebeb-i Nazm-ı Kitâb” ve “ Der Sıfat-ı

³⁰⁸ Esra Çakar, *a.g.e*, S.18.

³⁰⁹ Esra Çakar, *a.g.e*, S.123.

³¹⁰ Esra Çakar, *a.g.e*, S.15.

³¹¹ Esra Çakar, *a.g.e*, S.22.

³¹² Esra Çakar, *a.g.e*, s.16.

Meclis-i Şâh” başlıkları altında manzumeler bulunmaktadır.³¹³ Cennet-i Ahrâr’da 8 makale ve 8 hikâyeden oluşan esas konu, bundan sonra başlamaktadır. Cennet-i Ahrâr’da bulunan makale konuları ve hikâye başlıkları şunlardır:³¹⁴

³¹³ Esra Çakar, *a.g.e*, s.22.

³¹⁴ Esra Çakar, *a.g.e*, s.22-57.

Tablo 20 Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Makale	Gökyüzünü ve Yeryüzünün İnkârı	1.Hikâye	Perviz'in Oğlu Hüsrev İhtiyar Adam Hikâyesi
2.Makale	İnsanın Yaratılışı, Akıl ve Aşk	2.Hikâye	Yusuf Peygamber Hikâyesi
3.Makale	Hiz. Âdem'in Yaratılışı	3.Hikâye	Nişabur Şeyhi Hikâyesi
4.Makale	Padişahların Halka karşı ve Nefislerine Karşı Halleri	4.Hikâye	Harun Reşid Hikâyesi
5.Makale	Vezirlerin Allâh'a Halka ve Padişahlara Karşı Davranışları	5.Hikâye	Sultan Mahmud ve Ayaz'ın Hikâyesi
6.Makale	Aşk ve Aşığın Halleri	6.Hikâye	Âşık ve sevgili Hikâyesi
7.Makale	İnsanın Diğer Varlıklardan Üstünlüğü	7.Hikâye	Hatem-i Tâî ile Diken Toplayan İhtiyar Hikâyesi
8.Makale	Bilgi ve Bilgisizliğe Hitap	8.Hikâye	Bilge ile Fakirin Hikâyesi

Cennet-i Ahrâr, bu makale ve hikâye bölümlerinden sonra, “Evlada Nasihat” ve “Hatimetü'l-Kitâb” bölümüyle son bulur.³¹⁵

2.8.8. Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Medihî, Cennet-i Ahrâr mesnevisini, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak yazmıştır.³¹⁶ Cennet-i Ahrâr, Mahzen-i Esrâr'la aynı vezinle yazılmıştır. Ayrıca her iki eser de, bir makale konusu ve ardından bu konuyla alakalı bir hikâye anlatma esasına dayalıdır.

Nizamî'de bulunan halvet bölümleri, Medihî'de de mevcuttur. Ayrıca medihî'nin her hikâyeden sonra birkaç beyitlik kıssadan hisse çıkarması, Nizamî'deki sakinameleri hatırlatmaktadır. Her iki mesnevide, gecenin tavsifi bölümü, Hiz. Âdem'in yaratılışı ile insanın diğer varlıklardan üstünlüğü konusu ortaktır.³¹⁷

Medihî, Nizamî'nin etkisinde kaldığını ve onun yolundan gittiğini şu beyitle dile getirmektedir:

“Nizamî'nin şiirlerinin peşinden gidince halkın nazarında değerli oldum.”³¹⁸

Her iki eser, giriş bölümündeki plan bakımından benzerdir. Cennet-i Ahrâr'da, Mahzen-i Esrâr'dan farklı olarak, beş gazel ve kırk kıtaya yer verilmiştir. Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 21 Medihî'nin Cennet-i Ahrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

Cennet-i Ahrâr (Medihî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)

³¹⁵ Esra Çakar, *a.g.e*, s.22.

³¹⁶ Esra Çakar, *a.g.e*, s.17.

³¹⁷ Esra Çakar, *a.g.e*, s.45.

³¹⁸ Esra Çakar, *a.g.e*, s.17.

Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	8	20
Hikâye Sayısı	8	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.890-898 / m. 1492-1497	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	3411	2300
Kime Sunulduğu	Sultan Rüstem	Fahrüddin Behram Şah

2.9. Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı

Mostarlı Hasan Ziyâî, 16. Yüzyılda Bosnada büyük bir şöhrete sahiptir.³¹⁹ Mostarlı Ziyâî'nin kaleme aldığı Kenzü'l-Esrâr adlı mesnevisi, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı tarzındadır. Bu eser, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi dinî ve ahlakî hikmetlerle örölü hikâyelerden oluşmaktadır. Kenzü'l-Esrâr, halk diline özgü ifadelerle örölmüş, deyim ve atasözleriyle süslü 16. Yüzyılın günlük hayatını aksettiren bir eserdir.

2.9.1.Eserin adı

Mostarlı Ziyâî, eserinin ismini “Hatimetü'l-Kitâb” bölümünde, “Kenz-i Esrâr” koyduğunu şu beyitle ifade eder:

Kenz-i Esrâr dinildi buna nâm
Zîre bir genc gibidür be kelâm³²⁰

Mostarlı Ziyâî, “Sebeb-i Telf-i Kitâb” bölümünde, eserinin ismini şöyle zikreder:

Kenz-i Esrâr'ı yûri söyle ayân
İşidenler ola tâ kim hayrân³²¹

Mostarlı Ziyâî, iki yerde kenzü'l-Esrâr ifadesini kullanmıştır:

Komayalum anı dilden her bâr
Keşf ola tâ ki bu kenzü'l-Esrâr³²²

Avn-ı Mevlâyıla Kenzü'l-Esrâr
Âhire irdi bugün âhir-i kâr³²³

2.9.2. Yazıldığı tarih

Mostarlı Ziyâî, Kenzü'l-Esrâr'ı yirmili yaşlarda, Mostar şehrinde yazdığını şöyle belirtiyor:

kendü kendüme didüm ey miskîn

³¹⁹ Müberrâ Gürgendereli, *Hasan Ziyâî Hayatı-Eserleri-Sanâtı ve Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.1.

³²⁰ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *Mostarlı Ziyâî Kenzü'l-Esrâr*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2011, s.294.

³²¹ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.50.

³²² Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.19.

³²³ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.290.

Sene-i ömrin olupdur işrîn³²⁴

Avn-ı Settârıla bu nazm u kelâm

Mostar içre bugün oldu tamâm³²⁵

Mostarlı Ziyâî, eserinin yazılış tarihini, “Hatimetü’l-Kitâb” bölümünün sonunda bir tarih beyti düşürerek vermiştir:

Didi târîhini sehhâr-ı suhen

Oldı târîhi kitâb-ı rûşen

“sehhâr-ı suhen ve ”kitâb-ı rûşen” ifadeleri, ebced hesabıyla h.979 / m.1571 yılını vermektedir.³²⁶

2.9.3. Vezni

Kenzü’l-Esrâr, Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ından farklı olarak, aruzun remel bahrinin fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün kalıbıyla yazılmıştır.³²⁷

2.9.4. Eserin kime sunulduğu

Kenzü’l-Esrâr, Sultan II. Selim’e takdim edilmek üzere kaleme alınmıştır. Mostarlı Ziyâî, Kenzü’l-Esrâr’ın “Pâdişâh-ı Heft-iklîm ü Sultân-ı Kerîm ve Dâfi’-i Zulm ü Âlâm u Pâdişâh-ı İslâm Sultân Selîm Bin Süleymân Hân” bölümünde, Sultan Selim’i şöyle medhetmektedir.

Şâh-ı İslâm u şeh-i heft-iklîm

Ya’nî kim hazret-i Sultân Selîm³²⁸

2.9.5. Beyit sayısı

Kenzü’l-Esrâr’da lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur. Fakat eserin tamamına bakıldığında, 1565 beyitten meydana geldiği anlaşılmaktadır.³²⁹

2.9.6. Sebeb-i te’lif

Kenzü’l-Esrâr’ın “Sebeb-i Telif-i Kitâb” bölümüne Mostarlı Ziyâî, güz mevsiminin tasvirini yaparak başlamaktadır. Bahçelere ölüm rüzgârının esmesiyle ağaçlara, çiçeklere dert ve keder geldiğini, güllerin solduğunu, bitkilerin kurduğunu belirtir. Bu manzara karşısında şair, ömrünün bad-ı hevâ geçtiğini anladığını söyler:

Uşda işrîne irişdi yaşun

³²⁴ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e*, s.48.

³²⁵ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e*, s.294.

³²⁶ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e*, s.294.

³²⁷ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e*, s.18.

³²⁸ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e*, s.42.

³²⁹ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e*, s.8.

Oldı nefis ile hevâ yoldaşun³³⁰

Bunun üzerine irfan denizinin incilerini dizme vaktinin geldiğini, öğüt ve nasihatlar ile Allah'ın kudretini beyan eden bir gül kitabı ortaya koymaya çalıştığını ifade eder. Belki bu sayede bu gül kitabının kokusu âleme yayılacaktır:

Nazm kıl sen dahı bu lü'lûyı

Bugün âleme tolsun bûyı³³¹

2.9.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Kenzü'l-Esrâr'ın giriş bölümünde sırasıyla; “Besmele”, “Tevhid”, “Nat”, “Münâcât”, “Sultan II. Selim Övgüsü”, “Sebeb-i Telif-i Kitâb” ve “Şeyh Hüsamî Efendi Övgüsü” başlıklarından oluşan bölümler vardır.³³² Eserin 20 yirmi makale ve 20 hikâyeden oluşan asıl bölümü, bundan sonra başlamaktadır. Kenzü'l-Esrâr'da yer alan makale ve hikâye başlıkları şunlardır:³³³

³³⁰ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.48.

³³¹ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.49.

³³² Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.8.

³³³ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.8-16.

Tablo 22 Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1. Makale	İlim	1.Hikâye	İlim Yoluna Giren Adam ile Şeyh Sadî Şirazî Hikâyesi
2. Makale	Namaz	2.Hikâye	Namazdayken Oğlu Tandıra Düşen Kadın Hikâyesi
3. Makale	Aşk	3.Hikâye	Bütün Şehrin Hayran Olduğu Güzel Sevgili Hikâyesi
4.Makale	Kanaât	4.Hikâye	Musa Peygamber ve Fakir Hikâyesi
5. Makale	Dünyanın Fenâsı	5.Hikâye	Bağdatlı Terzi Hikâyesi
6. Makale	Beylere Hizmet	6.Hikâye	Hayatını Beylere Hizmetle Geçiren İhtiyar Hikâyesi
7. Makale	Kibir	7.Hikâye	Zekeriya Peygamber Hikâyesi
8. Makale	Hayâ ve Edep	8.Hikâye	Hz. Muhammed ve Hz.Osman Hikâyesi
9. Makale	Takva	9.Hikâye	Nuşirevan ve Karısı Hikâyesi
10.Makale	Şeytan ve İsyan	10.Hikâye	Hz. Muhammed ve Şeytan Hikâyesi
11.Makale	Dünyaya İtibar Etmemek	11.Hikâye	Hz. İsa ve Âbid Hikâyesi
12.Makale	Diline Hâkim Olmak	12.Hikâye	Filozoflar ve Büzürgmîhr Hikâyesi
13.Makale	Hakiki-Mecazî Aşk	13.Hikâye	Pervane ve Mum Hikâyesi
14.Makale	Yiğitlik	14.Hikâye	Hz. Muhammed ve Gaziler Hikâyesi
15.Makale	Adalet ve Zulüm	15.Hikâye	Hz. Ömer ve Vali Hikâyesi
16.Makale	Cimrilik	16.Hikâye	Sekerattayken Bile Cimrilikten Vazgeçmeyen Adam Hikâyesi
17.Makale	Günahkârlarla Düşüp Kalkma	17.Hikâye	Hz. Cebrâil Hikâyesi
18.Makale	Günahdan Sakınma	18.Hikâye	Değirmende Un Öğüten Adam Hikâyesi
19.Makale	Tevbe	19.Hikâye	Derviş ve Dünya Güzeli Kadın Hikâyesi
20.Makale	Kötülerle Arkadaşlık	20.Hikâye	Mostarlı Ziyâî ve İki Sahtekâr Adam Hikâyesi

Kenzü'l-Esrâr, bu makale ve hikâyelerden sonra son başlıkta, “Hatimetü'l-Kitâb” bölümüyle sona erer.³³⁴

2.9.8. Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Kenzü'l-Esrâr, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi 20 makale ve 20 hikâye düzeni ile oluşturulmuştur. Önce bir makale konusu, sonra bu konuyla alakalı bir hikâye anlatma geleneği yönüyle Kenzü'l-Esrâr, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına naziredir. Mostarlı Ziyâî, Nizamî, Molla Câmi gibi zatlardan isim olarak bahsetmese de onların yolundan gittiğini, fakat yine de eserinin orijinal olduğunu şöyle dile getirir:

Sabıkâ nice mevâlî-i izâm

Kıldılar aşkile sa'y ü ikdâm

Söylediler çok ulu ulu kitâb

Gösterüp her biri bir râh-ı savâb

³³⁴ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.290.

Dimezem öykünüp anlara tamâm
Eyledim ben dahı nazm-ı kelâm³³⁵

Her iki eserin vezinleri farklı olduğu gibi Kenzü'l-Esrâr'da yer alan hiçbir makale ya da hikâye Mahzen-i Esrâr'da yoktur.³³⁶ Mostarlı Ziyâî, Kenzü'l-Esrâr'da seçtiği konular ve anlattığı hikâyeler, Şark edebiyatında daha önce dile getirilmiştir. Şair, sadece 20. hikâyede kendi hayatından bir olaya yer vermiştir.³³⁷ Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 23 Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Kenzü'l-Esrâr (Mostarlı Ziyâî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	20	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.979 / m. 1571	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	1565	2300
Kime Sunulduğu	II. Selim	Fahrüddin Behram Şah

2.10. Nev'i-zâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı

Nev'i-zâde Atâyî, 17. yüzyılın önemli bir âlimi, beş mesneviden oluşan hamse sahibi bir şairdir. Nefhatü'l-Ezhâr mesnevisi, Nev'i-zâde Atâyî'nin hamsesini oluşturan eserlerin ikincisidir. Dinî- ahlakî ve öğretici nitelikte kaleme alınan bu eser, Atayî'nin, Nizamî'yi takip ederek yazdığı bir mesnevidir.

2.10.1. Eserin adı

Atayî, eserine başlarken “*Teyemmünen bismihi 'l-Celîl Rabbi temmim bi 'l-hayr kitab-ı Nefhatü'l-Ezhâr Der Cevab-ı Mahzenü'l-Esrâr Mahzenü'l-fakir-i Ata'ullâh*” ifadesiyle hem eserinin ismini zikreder hem de Mahzenü'l-Esrâr'a bir cevap olduğunu belirtir.³³⁸ Ayrıca Atayî, “Hatime-i Kitab” bölümünde eserinin ismini ne koyduğunu şöyle ifade eder:

Hatt-ı reyâhîn ile gül-zârdur
Nâmı anun Nefhatü'l-ezhârdur³³⁹

³³⁵ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.290.

³³⁶ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.9.

³³⁷ Ömer Zülfe-Fatih Başpınar, *a.g.e.*, s.9-10.

³³⁸ Muhammet Kuzubaş, *Nev'izâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2003, S.89.

³³⁹ Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.319.

Eserin adı, Atayî'nin bir başka eseri olan Heft-Hân adlı mesnevisinin hatime bölümünde geçer. Atayî, hamsesini meydana getiren eserlerin ismini sayarken ikinci sırada Nefhatü'l-Ezhar'ı yazdığını şöyle telaffuz eder:

Saniyen oldı Nefhatü'l-ezhar
Pertev-i nakş-ı Matla'ü'l-envar³⁴⁰

2.10.2. Yazıldığı tarih

Atayı, h.1034 / m.1624-25 yılında Tırnova'da tamamladığı eserinin yazılış tarihini bir tarih manzumesiyle eserin sonunda şöyle verir:³⁴¹

Dâl ile lâm oldı çü gayna karîn
Ol senede çıkdı bu genc-i defîn

Tırnovi'de oldı bu sandûka pür
Az ise de Tırnovi mahsûlûdür

Dağdağa-i fasl-ı kazâdan müdâm
'Aybı degil 'arife cây-i kelâm

Ayrıca bazı hamse nüshalarında, Nefhatü'l-ezhâr'ın sonunda yer alan musannif kaydında da Atayî, eseri 1034 yılı Şaban'ında (1624-25 Mayıs'ı) tamamladığını açıkça belirtir.³⁴²

2.10.3. Vezni

Nefhatü'l-Ezhâr, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi seri bahrinin " müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün " vezniyle yazılmıştır.³⁴³

2.10.4. Eserin kime sunulduğu

Mesneviler gelenek üzerine devrin padişahına ya da devletin ileri gelenlerine sunulur. İşte bu sebeple Nefhatü'l-Ezhâr, Sultan IV. Murad'a takdim edilmiştir.³⁴⁴ Atayî, Nefhatü'l-Ezhâr'ın 8. bölümünü müstakil olarak Sultan IV. Murad övgüsüne ayırarak onun adalet timsali olduğunu ifade eder.³⁴⁵ Atayî, eserinde Sultan IV. Murad'ı şöyle över:

Kıble ki dîn ü düvel-i Hân Murâd

³⁴⁰ Turgut Karacan, *Nev'izâde Atâyî Heft-han Mesnevisi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1974, s.346.

³⁴¹ Tunca Kortantamer, *a.g.e.*, s. 178.

³⁴² Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.4. Tunca Kortantamer, *a.g.e.*, s. 178.

³⁴³ Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.4; Turgut Karacan, *a.g.e.*, s.14; Tunca Kortantamer, *a.g.e.*, s. 251.

³⁴⁴ Muhammet Kuzubaş, "Mahzen-i Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr Mukayesesi", *Dede Korkut Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, C.2, 2013, Sy.4, s. 64.

³⁴⁵ Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.13.

Hüsrev-i Cem kevkeb-i Sultan Murâd

Râbi'-i hem-nâmıdur ecdâdınun

Dâd olur kafiyesi adınun³⁴⁶

2.10.5. Beyit sayısı

Nefhatü'l-Ezhâr'da, beyit sayısını lafzen gösteren bir beyit yoktur. Fakat eserin tamamına bakıldığında Nefhatü'l-Ezhâr'ın tamamının 3171 beyitten ibaret olduğu görülür.³⁴⁷

2.10.6. Sebeb-i te'lif

Atâyî, herkesin zevk ve safa içinde eğlendiği bir vakitte mesnevi yazma isteği duymuştur. Arkadaşlarının, Nevayî ve Nizamî gibi hamse yazmasını istemeleri üzerine, aslında kendisinin de böyle bir niyetinin olduğunu; ancak başlamanın bir türlü mümkün olmadığını söyler. Çünkü bu işe başlamak için ulu bir himmet gerekmektedir. Şair, bu ulu himmeti de nasıl bulduğunu Hikâye-i Üryan Muhammed Dede bölümünde anlatır.³⁴⁸

Sâlik-i meczûbların yoldaşı

Başı kabâ yalın ayaklar başı

Zahiri virâne vü mihnet-zede

Bâtını ma'mûr Muhammed Dede³⁴⁹

Şair, ondan feyiz almak için kabrine gider. Ona dua ederken kendinden geçip manevi âlemleri dolaşırken Uryan Muhammed Dede, şairin eline bir kalem verir ve şiir yazmasını ister. Böylece Atâyî, şiir yazma yeteneğinin kendisine ulvi âlemlerden geldiğini söyleyerek gayrete geldiğini ifade eder:

Kalıb-ı elfâza salup reng-i nazm

Hamse için eyledüm âheng-i nazm³⁵⁰

³⁴⁶ Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.121-124; Tunca Kortantamer "Nefhatü'l-Ezhâr'ın giriş kısmında IV. Murad övgüsü vardır, Daha sonra da Şeyhülislam Yahya övgüsü gelir. Buna istinaden eserin kime sunulduğu veya kimin adına yazıldığı hususu açıkça belli değildir. Fakat eserin yazıldığı 1625 yılında Sultan IV. Murad henüz ondört yaşlarında olduğuna göre bu eserin Şeyhülislam Yahya'ya sunulması kuvvetle muhtemeldir," der. Tunca Kortantamer, *a.g.e*, s. 178.

³⁴⁷ Muhammet Kuzubaş *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.324.

³⁴⁸ Muhammet Kuzubaş, "Mahzen-i Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr Mukayesesi", s. 65.

³⁴⁹ Muhammet Kuzubaş *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.146.

³⁵⁰ Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.149.

Ayrıca eserin “Sebeb-i Te’lif” bölümünde, bir gece uykuya daldığını belirterek mevsimleri dolaştığını söyler. İlk olarak bahar mevsiminde bir gül bahçesine sonra çiçek bahçesine gelmiştir. Gülün aşkıyla bağı yanmış bülbülden bahseder. Bu arada yaz mevsimi gelmiştir. Cihan hararet içinde yanmaktadır. Herkes kendini deryanın serin sularına bırakmak ister. Hazan mevsimi (sonbahar) geldiğinde ise, cihan hüznün içersindedir. Gül ve lale boyunlarını bükmiştir. Nihayet kış mevsimi gelmiştir. Ani bir soğuk bastırmış, kar yağmış, nehirler donmuştur. Rüyadan uyanan şair, çok üzülmüştür. Artık şair, mevsimlerin (dünyanın, hayatın) geçiciliğini anlamış, kesreti bırakıp vahdete dönmüştür.³⁵¹

2.10.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Nefhatü’l-Ezhar, tasavvufî bir mesnevidir. İhtivâ ettiği konular dinî ve didaktik mahiyettedir. Eser yirmi fasılaya ayrılmıştır. Her fasılda ayrıca Nefha ve Dasitan başlıklarıyla ikiye ayrılmıştır. Eser böylece yirmi nefha ve yirmi destandan meydana gelmiştir. Nefhalar, nasihat verici fıkralar halinde olup her nefhaya isabet eden destanda o nefhanın konusu ile ilgili bir hikâye veya tarihi bir vak’a anlatılmıştır.³⁵² Nefhatü’l-Ezhâr, “Besmele” ile başlar, “Kaleme Sesleniş” bölümünün ardından “Tahmid”, “Münacat”, “Na’t” ve “Çâr-i yâr-i Güzîn” gelir. Ardından III. Mehmed’in yaptığı Balkan seferini anlatan “Dasitan-ı Gazâ-yı Eğri” bölümünden sonra “Sultan IV. Murad Övgüsü” gelir. “Sebeb-i Te’lif-i Kitab” ve “Zamandan Şikâyet” bölümlerini “Sâkînâme” takip eder. Şair, sâkinâmeden sonra “İzhâr-ı Şevk u Garâm Be-Nazm-ı Cevâhir-i İntizâm” ve “Hikâye-i Uryan Muhammed Dede” başlıklarını verdiği bölümlerde mesnevisini nasıl yazdığını anlatır. “Hikâye-i Behlül-i Dânâ” ve “Ağaz-ı Nazm-ı Kitab” bölümünden sonra “Yahya Efendi’nin Övgüsü” bölümleri takip eder. Daha sonra da asıl konuya geçilir. Asıl konu bölümü, yirmi nefhadan oluşur. Şair; her nefhadan sonra, tıpkı Nizamî’nin eserinde olduğu gibi, konuyla ilgili olarak bir hikâye anlatır. Hâtîme-i kitâb bölümünden sonra Şair, “Ber-Sebil-i Temsil” bölümünde, bir küçük hikâye daha anlatır ve eserini “Tezyîl” bölümüyle bitirir.³⁵³ Bu bölümde şair, eserine karşı yapılmış ağır eleştirilere cevap verme gayretindedir.³⁵⁴ Eserdeki nefha konuları ve hikâye başlıkları şunlardır:³⁵⁵

³⁵¹ Muhammet Kuzubaş *Atâyi’nin Nefhatü’l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.13-17. Tunca Kortantamer, a.g.e, s. 181-182.

³⁵² Turgut Karacan, a.g.e, s.14.

³⁵³ Muhammet Kuzubaş, *Atâyi’nin Nefhatü’l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.9-29.

³⁵⁴ Tunca Kortantamer, a.g.e, s. 395.

³⁵⁵ Muhammet Kuzubaş, *Nev’izâde Atâyi’nin Nefhatü’l-Ezhâr Mesnevisi*, Deniz Kültür Yayınları, Samsun 2005, s.6-12.

Tablo 24 Nev’i-zâde Atâyî’nin Nefhatü’l-Ezhâr’ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu		Hikâye
1.Nefha	İki cihan mülkünün hükümdarı Allah ve onun yeryüzündeki temsilcisi olan hükümdarlar	1.Hikâye	İran hükümdarı Âreş Hikâyesi
2.Nefha	Aşk ve muhabbetin etkisi	2.Hikâye	Müslüman genç ile Hristiyan kızın aşkı Hikâyesi
3.Nefha	Güzel sözün, şiirin özellikleri ve Üstünlükleri	3.Hikâye	Şeyh Nizamî ve Hüsrev-i Dihlevî’nin Hikâyesi
4.Nefha	Mahlûkat ve mahlûkat üzerinde tecelli eden Allâh’ın hikmetleri	4.Hikâye	Zahidle şair arasında geçen bir hikâye
5.Nefha	Vatanı sevmek imandandır.	5.Hikâye	Şairin Hz. Peygamberi rüyasında görmesi Hikâyesi
6.Nefha	Bir mürşide bağlanma gerektiği ve nefsin tekâmülü	6.Hikâye	Şeyh Kebir-i Gülşenî Hikâyesi
7.Nefha	Evliyanın himmet ve bereketi	7.Hikâye	Sarı Saltuk Baba Hikâyesi
8.Nefha	Gösterişe kapılıp yapılan ibadetlerle gururlanmanın kötülüğü	8.Hikâye	Bir rind ile şair arasında geçen bir Hikâyesi
9.Nefha	Cömertlik	9.Hikâye	Hatem-i Tâ’î Hikâyesi
10.Nefha	Dalkavukluğu kendine meslek edinen maskaralar	10.Hikâye	Fakir maskara Hikâyesi
11.Nefha	İnsanları kınamak	11.Hikâye	Müftü Pir Muhammed Çelebi ile eksik arayan adam Hikâyesi
12.Nefha	Kendini başkalarından akıllı görme ve başkalarını küçümseme	12.Hikâye	Müftü Pir Muhammed Çelebi ile arkadaşı Hikâyesi.
13.Nefha	Nefse hâkim olmak gerektiği	13.Hikâye	Müftü Pir Muhammed Çelebi ile hayırsız halefi Hikâyesi.
14.Nefha	Güzel ve faydalı konuştuğunu zanneden boşboğaz insanlar	14.Hikâye	Geveze ile şeyh Hikâyesi
15.Nefha	Zinadan uzak durmak gerektiği	15.Hikâye	Fitneci kadın ile zampara oğlu Hikâyesi
16.Nefha	Nefse ve cinsel arzulara uymamak gerektiği	16.Hikâye	Şehvetine düşkün adamın Hikâyesi
17.Nefha	İstimnanın kötülüğü ve zararları	17.Hikâye	İstimna hastası kişi ile hokkabaz Hikâyesi
18.Nefha	Dünya nimetlerine aldanmamak ve nefsin kölesi olmamak	18.Hikâye	Bursalı sapık ruhlu adamın Hikâyesi
19.Nefha	Haram mala el uzatmanın kötülüğü	19.Hikâye	Sarhoş hırsız adam Hikâyesi
20.Nefha	İçki müptelâlığı	20.Hikâye	İçkinin tutsağı olmuş genç Hikâyesi

2.10.8. Atâyî’nin Nefhatü’l-Ezhâr’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının Mukayesesi

Nefhatü’l-Ezhâr, Nizamî’nin Mehzen-i Esrâr’ı ve Dihlevî’nin Matlau’l-Envâr’ına naziredir.³⁵⁶ Şair bu durumu eserinin “Ağaz-ı Nazm-ı Kitab” bölümünde, şöyle dile getiriyor:

Fal kılup Mahzen-i Esrâr’dan
Pertev alup Matla’-ı Envâr’dan

³⁵⁶ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 76.

Yani o vadide diyüp bir kitab
Eyledüm aslına göre fasl u bâb³⁵⁷

Mahzenü'l-Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr biçim ve tertip olarak birbirine benzer. Çünkü her iki eser de aynı vezinle yazılmıştır. Ayrıca her iki eserde yirmi konu başlığı var ve her konudan sonra bir hikâye anlatılmıştır. Mahzen-i Esrâr'ın makale ve hikâye bölümlerinde olduğu gibi, Nefhatü'l-Ezhâr'da da hikâyeler ile nefhalar, uzunluk bakımından birbirlerine yakındır.³⁵⁸ Her iki eser klasik mesnevisi tertibiyle yazılmışsa da Nefhatü'l-Ezhâr'da farklı olarak, "Tahmid", "Çâr-i yâr-i Güzîn", "Zamandan Şikâyet" ve "Sâkînâme" gibi bölümler vardır. Nizamî'deki sözle ilgili bölümler ve halvetler de Nefhatü'l-Ezhâr'da yoktur. Atâyî, Nizamî'nin takipçisi olduğunu şöyle anlatır:

Semt-i Nizamî'den olup hisse-dâr
Oldı şüfûf-ı sühanun üstüvâr³⁵⁹

Mahzenü'l-Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr'ı muhteva açısından karşılaştırıldığında ise, her iki eserde ortak konuların işlendiği müşahede edilir. İki mesnevide de padişahların halklarına adaletle hükmetmeleri gerektiği, mevcudattan ibret alma, şiirin ve güzel sözün önemi, kalbin ve nefsin terbiyesi, dünyanın vefasızlığı ve gibi konulara temas edilir. Fakat iki mesneviyi asıl farklı kılan nokta, anlatılan hikâyelerdir. Mahzenü'l-Esrâr'da peygamber kıssalarının yanında şark edebiyatına ait konular işlenirken Nefhatü'l-Ezhâr'da ise şark edebiyatına ait bazı hikâyeler anlatılsa da genellikle yerli konular işlenir. Hatta bazı hikâyelerin kahramanı şairin bizzat kendisidir. Bu sebeple destanlarda anlatılan hikâyelerin bir kısmı 17. Yüzyıl Osmanlı toplumunun aynası konumundadır.³⁶⁰ Dolayısıyla Nefhatü'l-ezhâr mesnevisinde bulunan hikâyeler, yerli, orijinal ve te'lif hikâyelerdir. Nizamî ile Atâyî'nin anlatım teknikleri de farklıdır. Mahzen-i Esrâr'da tasavvufî bir eda hâkimken Nefhatü'l-Ezhâr'da tasavvufî unsurlar, eserin genel havasını etkisi altına almaz. Ayrıca Mahzen-i Esrâr'da anlatılan hikâyelerde masalımsı bir hava sezilirken Nefhatü'l-Ezhâr'da anlatılan hikâyelerin günlük hayatta insanların karşısına çıkabilecek yaşanması muhtemel olaylar basit bir söyleyişle dile getirilmiştir.³⁶¹

³⁵⁷ Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, s.151.

³⁵⁸ Muhammet Kuzubaş, "Mahzen-i Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr Mukayesesi", s.66.

³⁵⁹ Muhammet Kuzubaş, *Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi*, S.144.

³⁶⁰ Muhammet Kuzubaş, "Mahzen-i Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr Mukayesesi", s.83.

³⁶¹ Muhammet Kuzubaş, "Mahzen-i Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr Mukayesesi", s.84.

Sonuç olarak, Nefhatü'l-Ezhâr, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ına naziredir. Fakat Nefhatü'l-Ezhar buna rağmen Mahzen-i Esrâr tercümesi veya taklidi değildir. Çağın yaşantısıyla özdeşleşmiş, orijinal bir eserdir.³⁶² Nefhatü'l-Ezhâr ile Mahzenü'l-Esrâr'ın bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 25 Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

	Nefhatü'l-Ezhâr (Atâyî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	20 (nefha)	20
Hikâye Sayısı	20	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.1034 / m.1624-25	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	3171	2300
Kime Sunulduğu	IV. Murad	Fahrüddin Behram Şah

2.11. Taşlıcalı Yahya'nın Gülşen-i Envâr'ı

Taşlıcalı Yahyâ Bey, Türk edebiyatında hamse sahibi şairlerdendir. Her biri ayrı bir değerde olan hamsesini oluşturan mesnevilerin sonuncusu Gülşen-i envâr'dır.³⁶³ Gülşen-i Envâr, şairin müntesibi olduğu Gülşenî tarikatı tesiriyle yazılmış dinî-tasavvufî bir eserdir. Eserin dikkat çeken bir yönü, dilidir. Şairin kullandığı dil, zamanına göre oldukça sadedir. Şairin eserinde eski Türkçe bazı sözcükleri kullanması da onun Nevayî'den etkilendiğini gösterir:

Mir Nevayî gül-i bî-hârdur

Hamsesi bir nâfe-i tâtârdur³⁶⁴

2.11.1. Eserin adı

Taşlıcalı Yahyâ, eserinin ismini “Hatimetü'l Kitâb” bölümünden sonra, “Gülşen-i Envâr” başlığı altındaki bölümde şöyle telaffuz eder:

Ad ile bu Gülşen-i Envâr'dur

Her varakı tâb ile attârdur³⁶⁵

2.11.2. Yazıldığı tarih

Gülşen-i Envâr'da, eserin yazılış tarihini gösteren herhangi bir tarih beyti yoktur. Fakat bazı kaynaklarda, kesin olmamakla birlikte, eserin te'lif tarihi h. 957 / m. 1550 olarak gösterilmektedir.³⁶⁶

³⁶² Tunca Kortantamer, *a.g.e.*, s. 177.

³⁶³ İsmail Ünver, “Mesnevi”, *a.g.m.*, S. 463.

³⁶⁴ İbrahim Doğanıyigit, *Taşlıcalı Yahya Bey Gülşen-i Envâr*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1992, s.14.

³⁶⁵ İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.187.

³⁶⁶ İsmail Ünver, “Gülşen-i Envâr”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, C. 14, s.253; Kadriye Yılmaz, *a.g.m.*, s.119.

2.11.3. Vezni

Gülşen-i Envâr, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi seri bahrinde, " müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün " vezniyle yazılmıştır.³⁶⁷

2.11.4. Eserin kime sunulduğu

Gülşen-i Envâr, Kanuni Sultan Süleyman'a takdim edilmek üzere kaleme alınmıştır. Taşlıcalı Yahyâ, Gülşen-i Envâr'ın bir bölümünü, müstakil olarak "Evsaf-ı Padişah-ı Âlem-penâh" başlığına ayırmıştır. Bu bölümde şair, devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'ı medh ü sena ederek ona dua eder:

Tali'î kuvvetlü yüzi kuvvetlü şâh
Cedd-i Süleyman'a değin pâdişâh

Şâh-ı cihân şâh-ı Süleyman Hân
Pâdişeh-i leşker-i Osmaniyan³⁶⁸

2.11.5. Beyit sayısı

Gülşen-i Envâr'ın farklı nüshalarının karşılaştırmalı metnini neşreden Ayşe Sağlam'a göre en hacimli nüsha 2931 beyitten oluşmaktadır.³⁶⁹ Fakat eserde lafzen beyit sayısını gösteren bir ifade yoktur.

2.11.6. Sebeb-i te'lif

Gülşen-i Envâr'ın "Sebeb-i Telîf vü Hasbıhal-ı Sahib-i Tasnif" bölümünde Yahyâ, kendi seyr ü sülûku üzerinden sûfîlerin keşif, keramet ve vecd halleri ile sâliklerin mertebelerini anlatmak ve insanlara faydalı olmak için Gülşen-i Envâr'ı yazdığını şöyle söyler:

Oldı murâdum ki sülûkum diyem
Gördigümi bildigümi söyleyem

Tâ ki bile her kişi ayne'l-yakîn
Nice imiş meretebe-i sâlikîn

Sufilerin vecd ile hâlâtını
Vahdetini keşf u keramatını

³⁶⁷ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 75; Kadriye Yılmaz, *a.g.m.*, s.124.

³⁶⁸ İbrahim Doğanyigit, *a.g.e.*, s.58.

³⁶⁹ Ayşe Sağlam, *Gülşen-i Envar*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s.29.

Anlamayan âşıkâ tefhim idem

Ahsen-i tedbir ile talim idem³⁷⁰

Gülşen-i Envâr'ın bir başka te'lif sebebi de "İzhar-ı Velayet ve Eş'ar-ı Keramet Mahbubu'l-Kulub Mczub-ı Zülcelâl Yani Muhammed Abdal Aleyhe Rahmetü'l-Müteal" bölümünde şöyle anlatılır: Bir gün Üryani Mehmed Dede şehri ziyarete gelmiştir. Yahya Bey de bir gün önce rüyasında beş Arabî beyit söylemiş ve kalkınca unutmuştur. Şeyh'e bunu sorar, Şeyh de o beyitleri teker teker söyler. Yahya Bey'e hamsesini tamamlamasını öğütler. Yahya Bey, şeyhinin bu isteğini Gülşen-i Envâr'la yerine getirmek ister.³⁷¹

Zahiri virâne vü mihnet-zede

Bâtını ma'mûr Muhammed Dede

Kıldı rumûz ile inayet bana

Hamse için virdi icazet bana³⁷²

2.11.7. Eserin tertip şekli ve muhtevası

Gülşen-i Envâr, eklemli ve karmaşık bir plana sahiptir. Eserin esas bölümü 4 "fasıl" ve 7 "mertebe"dir. Bu bölümlerde "hikâye", "nükte" ve "temsîl"ler yer almaktadır. Ancak mesnevinin bu esas bölümüne geçmeden önce "Besmele" hakkında üç manzume, üç "Tevhîd", üç "Münâcât", biri miraciye üç "Na't", Kanûnî medhiyesinin yapıldığı "Evsaf-ı Padişah-ı Âlem-penâh" ile "Sebeb-i Telîf vü Hasbıhal-ı Sahib-i Tasnif" bölümleri ve ardından şeyhi Üryânî Mehmed Dede'yi övdüğü "İzhar-ı Velayet ve Eş'ar-ı Keramet Mahbubu'l-Kulub Mczub-ı Zülcelâl Yani Muhammed Abdal Aleyhe Rahmetü'l-Müteal" bölümü takip eder. Ardından "İhbâr-ı Ahyâr-ı Ulû'l-elbâb İzhâr-ı İtizâr-ı Sâhibü'l-kitâb" bölümünde ise, hamse türünün dört büyük şairi *Nizâmî*, *Hüsrev-i Dehlevî*, *Câmî* ve *Nevayî*'yi över.³⁷³ Gülşen-i Envâr'ın esas bölümünün oluşturan 4 fasıl ve 7 mertebede anlatılan konu ve hikâyelerin bir tabloda gösterimi şöyledir:³⁷⁴

³⁷⁰ İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.63.

³⁷¹ İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.21.

³⁷² İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.63-64.

³⁷³ İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.67-70; İsmail Ünver, "Gülşen-i Envâr", s.252; Kadriye Yılmaz, *a.g.m.*, s.120.

³⁷⁴ Ayşe Sağlam, *a.g.e.*, s.38-51; İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.71-185.

Tablo 26 Taşlıcalı Yahya'nın Gülşen-i Envâr'ındaki makale konuları ve hikâyeler

	Konusu	Hikâye / Temsil / Tenbih / İbret / Mev'ize
1.Fasıl:	Padişahların Yaşantısının Örnek Olacağı Halka	1. Hikâye: Nuşirevân Hikâyesi 2.Hikâye: Rum Kayserinin Hz Ömer'e Gönderdiği Hediyeler 3.Hikâye: Yüzünü Arı Sokan Kibirli Hükümdar 4. Hikâye: Harun Reşid ile Behlül-i Dana Hikâyesi 5. Hikâye: İçkiye Tövbe Eden Padişah Hikâyesi 6. Hikâye: Ölümü Hatırına Getirmeyen Padişah ile Şeyh Hikâyesi 7. Hikâye: Eşkîya Mervân Hikâyesi 8. Hikâye: Zalim Padişah ile İzzetli Adamın Hikâyesi
2.Fasıl	Gafillerin Terbiyesi ve Cahillere Nasihat Etme.	1. Hikâye: Marifetullaha ulaşmak için Öğütler 1.Temsil: Ariflerin Vasıfları Mev'ize: Gafillere Öğütler 2. Hikâye: Nefsi Terbiye Etme 2.Temsil: Ahlakî-Tasavvufî Öğütler 3. Hikâye: Nasır-ı Mustansirî Hikâyesi 4. Hikâye: Kadı ile Sahtekâr Şeyh Hikâyesi Tenbih: Gerçek Şeyh'in Tavsifleri 5. Hikâye: Bursalı Sahte Şeyhin Hikâyesi
3.Fasıl	Dünya Ahirette Sebebi Sevgisi Elemlere Olduğu	1. Hikâye: Yaşlı Kadın Hikâyesi 2. Hikâye: Müminin Üç Hasleti Olmadan İlmin Fayda Etmeyeceği 3.Hikâye: Davud Peygamber Hikâyesi 4. Hikâye: Hz. Muhammed ile Talha Hikâyesi 5. Hikâye: Musa-yı Kâzım Hikâyesi
4.Fasıl	Kanâat Hasleti	1. Hikâye: Kanâatkâr Şeyh ile Müridi Hikâyesi 2. Hikâye: Şefik-i Nâkî Hikâyesi 1. Temsil: Musibet ve Belâya Karşı Sabır, İbret: Tefekkür 3. Hikâye: Musa Peygamber Devrin de Otuz Yıl İbadet Eden Kişi Hikâyesi 2. Temsil: Cemaat ile Yapılan İbadetin Faydaları 4. Hikâye: Yusuf Peygamberin Züleyha'dan Aldığı Ayna Hikâyesi Varidât: Salihlerin Rüyası Suret-i Rüyâ ve İntikal-i Tabir: Rüyâ ve Tabirleri 5. Hikâye: Şeyh Vefa'nın Müridinin Rüyasını Tabir Etmesi Hikâyesi 6. Hikâye: Hz. İbrahim'in Oğlunu Kurban Etmeyi Kabul Etmesi Hikâyesi Aksam-ı Evliya: 1. Evliya olduğunu kendisinin bilip başkalarının bilmediği evliyalar. 2. Evliya olduğunu kendisinin bilmeyip başkalarının bildiği evliyalar. 3.Evliya olduğunu kendisinin de başkalarının da bildiği evliyalar. 4. Evliya olduğunu kendisinin de başkalarının da bilmediği evliyalar.
1. Mertebe-i Evliya:		1. Hikâye: Hz. Mevlana ile Müridi Hikâyesi 2. Hikâye: Sahabelerin Şeytanı Mağlup Etmesi Hikâyesi
2. Mertebe-i Evliya:		1. Hikâye: Şeyh ve Altın Tepsie Tamah Etmeyen Müridleri Hikâyesi 2. Hikâye: Hz. Muhammed ile Cebrail Hikâyesi
3. Mertebe-i Evliya:		1. Hikâye: Hz. Muhammed ile Hz. Ebubekir'in Mağaraya Sığınma Hikâyesi 2. Hikâye: Şeyh ile Müridi Hikâyesi
4. Mertebe-i Evliya:		1. Hikâye: Hz. Muhammed ile Kendisini Çok Sevdigini Söyleyen Bir Sahabenin Hikâyesi 2. Hikâye: Âşık ile Sevgili Hikâyesi
5. Mertebe-i Evliya:		1. Hikâye: Hz. Ali Hikâyesi Mekr-i Evliya: Yoldan Sapan Evliyalar 2. Hikâye: Padişah ile Şeyh Hikâyesi 3. Hikâye: Cafer-i Sadık Hikâyesi
6. Mertebe-i Evliya:		1. Hikâye: Hz. Ömer Hikâyesi
7. Mertebe-i Evliya:		1. Hikâye: Hz. Osman Hikâyesi 2. Hikâye: Hz. Ali ile Rahib Hikâyesi

Eser, bu fasıl ve nertebelerden sonra bu bölümlerden sonra “Hatimetü’l-Kitab” ve “Gülşen-i Envâr” bölümüyle son bulur.³⁷⁵

2.11.8. Taşlıcalı Yahyâ’nın Gülşen-i Envâr’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının Mukayesesi

Taşlıcalı Yahyâ’nın Gülşen-i Envâr’ı, Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ı gibi hem ahlakî ve tasavvufî bir mahiyette olması hem de aynı vezinle yazılmış olmasından dolayı, Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ına nazire olarak değerlendirilmesine vesile olmaktadır.³⁷⁶ Bu hususta, Taşlıcalı Yahyâ, Gülşen-i Envâr’ın “İhbar-ı Ahyar-ı Ulu’l-Bab İzhar-ı İtizar-ı Sahibü’l-Kitab” bölümünde, Nizamî, Hüsrev, Camî ve Ali Şîr Nevayî’i hayranlıkla yâd ederek onları medh eder:³⁷⁷

Şeyh Nizamî Güher-i bahr-ı dîn

Halka-yı cemiyete oldu nigin

Sözde kavi-i Hind ilinün Hüsrev’i

Şeyh Nizamî’nün odur pey-revi

Mir Nevayî’dür emirü’l-keâm

Hamsesine eylememiş ihtimâm

Gülşen-i Envâr, esas bölümlerden sonra bir hikâye anlatma bakımından, Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ına benzese de tertip bakımından farklılıklar gösterir. Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ı, 20 makaleden oluşurken ve her makaleden sonra bir hikâyeye yer verilirken Gülşen-i Envâr, 4 fasla ayrılmış, bu fasıllarda bir değil birden çok dinî-ahlakî hikâye ve temsiller anlatılmıştır. Bu bakımdan her iki eserin takip ettiği düzen aynı olmadığı gibi; her iki eser, gerek muhteva açısından, gerek anlatılan hikâyeler açısından da herhangi bir benzerlik göstermez.³⁷⁸

Gülşen-i Envâr, plan ve muhteva açısından daha çok Bursalı Rahmî’nin Gül-i Sad-Berg’ine benzer.³⁷⁹ Kadriye Yılmaz, “Bir Nazire Örneği Olarak Taşlıcalı Yahyâ’nın Gülşen-i Envâr’ı” adlı makalesinde Gülşen-i Envâr’ın vezin bakımından Nizamî’nin eseriyle aynı olsa da plan ve hikâyeler açısından Mahzenü’l-Esrâr naziresi değil, belki

³⁷⁵ İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.185-190.

³⁷⁶ Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *a.g.e.*, S.347.

³⁷⁷ İbrahim Doğanıyigit, *a.g.e.*, s.67-70.

³⁷⁸ Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *a.g.e.*, S.347.

³⁷⁹ İsmail Ünver, “Gülşen-i Envâr”, s.252.

ayrı bir telif olarak kabul etmek daha uygun olacağını belirtir.³⁸⁰ Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 27 Taşlıcalı Yahya'nın Gülşen-i Envâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının mukayesesi

	Gülşen-i Envâr (Taşlıcalı Yahya)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	müfte'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün
Makale Sayısı	4 fâsıl + 7 mertebe	20
Hikâye Sayısı	40	20
Eserin Yazılış Tarihi	h.957 / m. 1550	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	2810	2300
Kime Sunulduğu	Kanuni Sultan Süleyman	Fahrüddin Behram Şah

³⁸⁰ Kadriye Yılmaz, *a.g.m.*, s.125.

İKİNCİ BÖLÜM

XVI. ASIRDA YAŞAMIŞ MUHYÎ MAHLASLI VEYA İSİMLİ ŞAİRLER

Yapılan araştırmalar sonucunda, XVI. yüzyıla dair bilgi veren tezkire, teracim, menâkıb veya edebiyat tarihi türü eserlerde adı geçen, Muhyî isimli veya mahlaslı şahsiyetlere tesadüf edilmiştir. Bu şahsiyetler, aşağıda verilmeden önce, tezimize konu olan Muhyî'nin bu şahsiyetlerden hangisi olduğu veya olabileceği hususu üzerinde durmak istiyoruz. Tezimizin konusunu teşkil eden Mahzen-i Esrâr'da Muhyî, Halvetî tarikatına mensup olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Pâdişâhum gerçi çok kimse du'â eyler velî

Halvetî Muhyî gibi olmaya bir 'âlî-himem (150)

Bu beyitten hareketle Halvetî tarikatına mensup Muhyî mahlaslı şairler üzerinde yoğunlaştık. Ayrıca Halvetî Muhyî, Mahzen-i Esrâr adlı eserini, 977 / 1569-70 yılında yazdığını şöyle ifade etmektedir:

Hicret-i server-i 'âlem senenüñ

Seb' a seb' in ü tis' a mienüñ (124)

Bu sebeplerle, Muhyî-i Halvetî'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra vefat ettiği ve Halvetî tarikatı mensubu olduğu sonucu ortaya çıkar. Elimizdeki bu iki veri, XVI. asırda yaşamış olan Muhyî mahlaslı ve isimli şairler arasından 990 / 1582 veya 994 / 1586 yılında vefat etmiş olan Muhyiddin-i Karahisarî üzerinde odaklanmamızı sağladı. Zaten Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya adlı eserinde Muhyiddin-i Karahisarî'den, Şeyh Muhyî-i Halvetî; İbrahim Fahreddin (Erenden), Envâr-ı Hazret-i Pir Nureddin Cerrahî adlı eserinde, Şeyh Mehmed Muhyiddîni'l-Ahmedîyyi'l-Halvetî şeklinde bahseder.³⁸¹

Ankara Milli kütüphanesi'nde bulunan ve başlığında Muhyiddin-i Karahisarî'ye ait olduğu belirtilen, içinde Ayvansaryî'nin, Muhyî Karahisarî'nin, ilâhiyyâtından “Niyaz-ı arz-ı hâcâta ulu dergâhımız vardır” güftesi onun âsâr-ı esrârındandır, dediği ilahinin de bulunduğu³⁸² bir mecmuanın içersinde yer alan bir şiirde Muhyiddin-i

³⁸¹ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya* (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul 2006, C.V, s.13; M. Fahrettin Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul 2006, s.53.

³⁸² Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, (haz. Fahri Ç. Derin-Vâhid Çabuk), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985, s. 270.

Karahisarî, yine Halvetî Muhyî mahlasını kullanmıştır. İki farklı eserde Halvetî Muhyî mahlasının kullanımını mukayeseli olarak şöyle verebiliriz:

(Ankara Milli Kütüphanesi Muhyiddin-i Karahisarî) (Mahzen-i Esrâr Halvetî Muhyî)

Bu **Muhyî Halvetî** bî-çâre miskîn

Halvetî Muhyî za' ifûñ hâli

Ki oldur ' âlem içre zâr u ğam-gîn³⁸³

Şorılursa kamu kıl ü kâlî³⁸⁴ (103)

Ayrıca Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde kayıtlı olan Mahzen-i Esrâr nüshasının sonunda bulunan bir gazelde ve yine onun Gül-i sad-berg adlı eserinde şairin, Halvetî Muhyî mahlasını kullandığını karşılaştırmalı olarak şöyle verebiliriz:

(Hacı Selim Ağa, Kemankêş bölümü, nr.452)

(Gül-i Sad-berg)

Seni şanma hemân ' âlemde ğam-h'âr

Şöyle cehd itdi **Halvetî Muhyî**

Güder ey **Halvetî Muhyî** bu râyî³⁸⁵

Bil ki kırk yâr imiş ola bir mûyî³⁸⁶

Bu sebeplerden ötürü Muhyî-i Halvetî'nin kuvvetle muhtemel Muhyiddin-i Karahisarî olabileceğini düşündüğümüz için kaynaklarda, hakkında dağınık halde malumat bulunan bu şahsiyetin hayatını ve eserlerini daha etraflıca vermeyi uygun bulduk.

1. Muhyiddin-i Karahisarî

1.1. Hayatı

1.1.1. Adı ve Mahlası

XVI. asrın mutasavvıf şairlerinden biri olan Muhyî'nin asıl ismi, Muhyiddin Muhammed'dir. Fakat yaşadığı dönemde daha çok Muhyî-i Karahisarî olarak tanınmıştır.³⁸⁷

Şairi anlatan bazı kaynaklarda, Muhyiddin Muhammed isminin yanında Veffâk ya da Vifâk tabiri kullanılmaktadır. Veffâk ya da Vifâk tabirinin, bir lâkab mı olduğu yoksa şairin isminin devamı mı olduğu şimdilik tam olarak bilinmemektedir.³⁸⁸

³⁸³ Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1, s. 4.

³⁸⁴ Muhyiddin-i Karahisarî, *Mahzen-i Esrâr*, Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No: AL00616419, vr.5^a.

³⁸⁵ Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, *Kemankêş bölümü, nr.452*, 86^a.

³⁸⁶ Nihat Öztoprak, *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993, s.73.

³⁸⁷ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270.

³⁸⁸ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270; Mahmud Cemaledin el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemezât-ı Ulviyye (Halvetî Büyüklerinin Tatlı Halleri)* haz. M. Serhan Tayşi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013, s.561.

Ayvansarayî, *Hadikatü'l-Cevamî*'de şairin ismini, Şeyh Muhyî Efendi,³⁸⁹ Hüseyin Vassaf ise Şeyh Muhyiddin-i Halvetî³⁹⁰ olarak zikreder. Şair de bir beytinde kendi ismini, Muhyî Muhammed olarak şöyle dile getirir:

Cân kulağıyla işit Muhyî Muhammed nuṭkıdur

Kendü nefsin bilmeyen raḥmânı bilmez kandedür³⁹¹

Karahisarlı Şeyh Muhyiddin Muhammed Efendi, şiirlerinde isminin kısaltması olan Muhyî mahlasını kullanmıştır:

Ribât-ı köhnedür Muhyî gönül virme bu dünyāya

Niçeler kondı vü göçdi cihānuñ halkı mihmāndur³⁹²

Ancak şiirlerinde, bazen gerçek ismi olan muhyiddin'i de kullanmayı ihmal etmemiştir:

Bu Muhyî'd-dîne luṭf it rûz-ı maḥşer

Ḳamu mü'minler ile kıl selāmet³⁹³

Şair, bu isim ve mahlası kimi zaman “ey”, “eyâ” gibi bir hitap sözcüğü ile kimi zaman da “garib, derd-mend, bî-çare, miskin” gibi sıfatlarla beraber kullanmıştır:

‘ Ârif ol ‘ âlemde ey Muhyî hemân

Lâyık ola saña ol genc-i nihân³⁹⁴

1.1.2. Doğum Yeri ve Tarihi

Kaynaklarda, Muhyî Efendi'nin nerede doğduğuyla ilgili herhangi bir malumat şu ana kadar tespit edilememiştir. Fakat kaynaklarda şair, Afyonkarahisar'da doğmuş olmasına nispetle³⁹⁵ Karahisarlı Şeyh Muhammed Muhyiddin Efendi³⁹⁶ ya da Karahisârî Vifak Muhammed Çelebi³⁹⁷ olarak telaffuz edilmiştir. Dolayısıyla şairin Afyonkarahisarlı olduğu belirtilmiştir.

Kaynaklarda Şeyh Muhyî Efendi'nin doğum tarihini belirten bir ifade ya da işaret mevcut değil fakat şairin vefat tarihi kaynaklarda belirtildiği için onun muhtemelen XVI. asrın başlarında doğduğu söylenebilir.

³⁸⁹ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevamî*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1281, s. 66.

³⁹⁰ Osmanzâde Huseyin Vassaf, *a.g.e.*, C. V, s.13.

³⁹¹ Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1, s. 2.

³⁹² Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1, s. 2.

³⁹³ Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1, s. 9.

³⁹⁴ Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1, s. 8.

³⁹⁵ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270.

³⁹⁶ Sadık Vîcdânî, *Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye-Tarikatler ve Silsileleri*, (haz. İrfan Gündüz), Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s.233.

³⁹⁷ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.561.

1.1.3. Tahsili ve Tarikatı

İlk tahsilini, memleketi Karahisâr'da alan Muhyiddin Efendi, daha sonra İnegöl'e gitmiştir. İnegöl'deki tahsili sırasında veya tahsilini tamamladıktan sonra Muhyî Karahisârî, Halvetiyye meşayihinden "Noktacı" lakabı ile meşhûr Şeyh Kasım Çelebi (ö. 941 / 1535)'ye intisap etmiş ve onun halifesi olmuştur. Bu sebeple kendisine de "İbn-i Noktacı" denmiştir.³⁹⁸ Şeyh Kasım Çelebi, İnegöl'e Antakya'dan gelip yerleşen Abdülkadir-i Geylanî'nin torunlarından bir zat olup burada birçok talebe yetiştirmiş ve yine burada vefat etmiştir. Şeyh Kasım Efendi, bugün İnegöl merkezinde Kasım Efendi Camii içinde bulunan türbesinde medfûndur.³⁹⁹ Şeyh İlyas oğlu şeyh Kasım Çelebi, İbrahim Ümmi Sinan ile birlikte Muhyiddin-i Karahisârî'nin hocasıdır.⁴⁰⁰ Akli ve nakli ilimleri Şeyh Kasım Çelebi'den tahsil eden Muhyî Efendi, zahirî ve batınî ilimlere hakkıyla vakıf, Halvetiyye büyüklerinden olmuştur.⁴⁰¹ Şeyh Muhyiddin Efendi'nin İnegöl'e hangi tarihlerde gittiği, burada kaç yıl tahsil gördüğü ve Afyonkarahisar'a tekrar ne zaman döndüğü hakkında şimdilik pek malumat elde edilememiştir.

Muhyî-i Karahisârî, Halvetiyye Tarikatı'nda "orta kol" diye tarif edilen Ahmediyye⁴⁰² koluna müntesip bir şairdir.⁴⁰³ Şeyh Muhyî, şiirlerinde Halvetî olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Bu Muhyî ẖalvetî bî-çāre miskîn

Ki oldur 'ālem içre zār u ğam-ġîn⁴⁰⁴

Muhyî Efendi, bir beytinde tasavvufa olan meylini ve bu husustaki iştihakını şöyle ifade eder:

Sālîk-i rāh-ı ʔarîḳat eyle

Vāḫıl-ı mülk-i ḫaḳîḳat eyle (32)

³⁹⁸ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul 1972, C.I, s. 135.

³⁹⁹ Yıldız Ötüken vd, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1986, C.IV, s.128.

⁴⁰⁰ Nev'i-zâde Atayî, *a.g.e.*, s.63; Sadık Vicdanî, *a.g.e.*, s.233; Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i evliyâ*, (haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever), Arasta yayınları, Bursa 2000, s. 217.

⁴⁰¹ Hocaâde Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliyâ*, (haz. Selami Şimşek), Buhara yayınları, İstanbul 2005, s.71-72.

⁴⁰² Halvetiyye'nin Ahmediyye kolu hakkında daha geniş malumat bulmak için bkz: Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul 1984, s.128-129; Süleyman Uludağ, "Ahmediyye" DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, C.2, s.171.

⁴⁰³ Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yy)*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s.89-98.

⁴⁰⁴ Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1, s. 4.

1.1.4. Tasavvuf Silsilesi ve Talebeleri

Kaynakların çoğunda Şeyh Muhyî-i Karahisârî'nin tasavvuf silsilesi şöyle verilmektedir:⁴⁰⁵

1-Yiğitbaşı Şeyh Ahmed Şemsüddin Marmaravî Efendi

2-Karamanlı Şeyh İzzüddin Efendi

3-Şeyh Kasım Çelebi

4-Karahisârlı Şeyh Muhammed Muhyiddin Efendi

Şeyh Muhyiddin Efendi, Bursalı Hayreddin efendi, Ahmet Efendi, Ali Efendi, Karahisârlı Şeyh Süleyman Dede⁴⁰⁶ ile Bezirgân Tekkesi şeyhi, Karahisârlı Şeyh Ramazan-ı Mahfî Efendi'nin mürididir.⁴⁰⁷ Şeyh Muhyiddin-i Karahisârî'nin asitanesinde seyr-i sülûkunu tamamlayıp Şeyh Muhyiddin-i Karahisârî'den hilafet alan Şeyh Ramazan, hocasının vefatından sonra,⁴⁰⁸ 993 / 1585-86 yılında kırk dört yaşlarındayken İstanbul'a gitmiştir.⁴⁰⁹ Şeyh Ramazan, İstanbul Cağaloğlu'nda hocası Şeyh Muhyiddin-i Karahisârî'nin, halifeleri için Çâlâk Tekkesini kurmuştur.⁴¹⁰

Kosova Ramazanî tekkelerinde bulunan tomarlarda Muhyiddin-i Karahisârî'den dört tarikat silsilesi çıkmaktadır:⁴¹¹

1.Muhyiddin-i Karahisârî – Halil Efendi – Şeyh Hüseyin Halvetî – Şeyh Ahmed Halvetî – Şeyh Mustafa Halvetî.

2. Muhyiddin-i Karahisârî – Şeyh Mehmed Efendi (Halifeleri: Şeyh Mustafa Halvetî – Şeyh Mustafa Halvetî).

3. Muhyiddin-i Karahisârî – Şeyh Alaeddin Şahidi – Şeyh Sinan Şahidi.

4. Muhyiddin-i Karahisârî – Şeyh Ramazan-ı Mahfî – Mestçi Ali Rumî.

1.1.5. Ölümü

Şeyh Muhyî-i Karahisârî, ömrünün sonlarında hac farızasını yerine getirme arzusu taşımaktadır. Bu arzusunu şu beyitlerde dile getirmiştir:

⁴⁰⁵ Sadık Vıcdanî, *a.g.e*, s.233; Mehmed Nazmi Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat, Hediyyetü'l-ihvan* (haz. Osman Türer), İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 486; Reşat Öngören, *a.g.e*, s.96; Osmanzâde Huseyin Vassaf, *a.g.e*, C. V, s.13. M. Fahrettin Dal, *a.g.e*, s.53.

⁴⁰⁶ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *a.g.e*, s. 176.

⁴⁰⁷ Hocazâde Ahmed Hilmi, *a.g.e*, s.72; Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevamî*, s. 66; Osmanzâde Huseyin Vassaf, *a.g.e*, C. V, s.13.

⁴⁰⁸ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (17. yy)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2007, s.157.

⁴⁰⁹ Nev'izâde Atayî, *a.g.e*, C. II, s.603.

⁴¹⁰ Mehmet Cemal Öztürk, *"Ramazaniye"*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, C.34, s.440.

⁴¹¹ Semih Ceyhan, *Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi*, İsam Yayınları, İstanbul 2015, s. 93.

Ḥacc-ı beytüñ bize de eyle naşīb

Dil ü cān ḥastasına ola ṭabīb (1888)

Varuben anda ziyāret idevüz

Dergehüñe sürevüz hem niçe yüz (1889)

Fakat Muhyî'nin bu arzusuna kavuşup kavuşamadığı şimdilik bilinmemektedir.

Şeyh Muhyî-i Karahisârî'nin vefat tarihi konusunda, kaynaklarda birbirine yakın olsa da iki farklı tarih verilmektedir. Bursalı Mehmed Tâhir ve Hocazâde, onun 994 / 1586 yılında vefat ettiğini belirtir.⁴¹² Fakat Ayvansarâyî, onun vefatına düşürülen tarihi “mümtâz-ı beşer” ifadesinin gösterdiği 990 / 1582 olarak vermektedir.⁴¹³ Ayvansarayî, Şeyh Muhyî Efendi'nin Karahisâr'da vefat ettiğini belirtir.⁴¹⁴ Bazı kaynaklarda ise onun türbesinin Afyon / Sandıklı'da olduğu belirtilir.⁴¹⁵ Fakat İbrahim Fahreddin (Erenden), Envâr-ı Hazret-i Pir Nureddin Cerrahî adlı eserinde, Muhyiddin-i Karahisârî'nin kabrinin, İstanbul / Eyüp'te Tımışvar Mescidi Tekkesi'nde olduğunu söylemektedir.⁴¹⁶

1.1.6. Eserleri

Muhyî, manzum ve mensur çok sayıda eser vermiştir. O'nun şu ana kadar tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

1.1.6.1. Şiirleri

Muhyî-i Karahisârî'nin, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1 numaralı arşivde kayıtlı olan, çoğu bestelenmiş 25 gazel ve ilahi türünde yazılmış şiirleri vardır. Bu şiirler, tarafımızca “Muhyî-i Karahisârî'nin Bilinmeyen Şiirleri” adıyla makale olarak hazırlanmaktadır. Şairin, bir divan oluşturacak kadar şiirlerinin olup olmadığı ise şimdilik tespit edilememiştir.

1.1.6.2. Mahzen-i Esrâr (Sürûr-efza)

Dinî-ahlakî ve tasavvufî konulu bir eserdir. Eser, mesnevi tarzında yazılmış olup 2820 beyitten mürekkeptir. Bu mesnevi, çalışmamızın ikinci bölümünde muhtelif yönleriyle ele alınacaktır.

⁴¹² Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *a.g.e.*, s. 135; Hocazâde Ahmed Hilmi, *a.g.e.*, s.72; Reşat Öngören, *a.g.e.*, s.96; M. Fahrettin Dal, *a.g.e.*, s.53.

⁴¹³ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270.

⁴¹⁴ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270.

⁴¹⁵ Semih Ceyhan, *a.g.e.*, s. 87.

⁴¹⁶ M. Fahrettin Dal, *a.g.e.*, s. 357.

1.1.6.3. Gül-i Sad-berg

Manzum yüz hadis tercümesi olan bu eser, 246 beyitten mürekkeptir. Eser üzerinde, Nihat Öztoprak tarafından bir çalışma yapılmıştır.⁴¹⁷

1.1.6.4. Arâisü'l-Vusûl fi Şerhi'l-Usûl

Muhyî-i Karahisârî'nin, Necmeddin Kübra'nın "Usûli'l-aşere" adlı risalesini şerh ettiği bir eserdir.⁴¹⁸ Bu risâle, Süleymaniye Ktp. Fatih, nr. 2891 bölümünde kayıtlıdır.

1.1.6.5. Esrârü't-tevhîd

Tevhid sırlarının anlatıldığı bir risâledir.⁴¹⁹ Fakat bu risâlenin yeri henüz tespit edilememiştir.

1.2. Edebî Kişiliği

Muhyî'nin sanatkârlığı ve edebiyatımızdaki yeri hakkında kaynaklarda şimdiye kadar herhangi bir bilgiye tesâdüf edilmedi. Bundan dolayı mevcut mesneviden ve elimizde bulunan bir mecmuadaki şiirlerinden yola çıkarak şairin edebî kişiliği hakkında kısaca bilgi verebiliriz.

Osmanlı Devleti'nin her alanda en parlak dönemini yaşadığı bir asırda hayat süren şair, Fuzulî, Bakî ve Hayalî ile aynı çağda yaşamıştır. Şiirlerinde Muhyî mahlasını kullanan sanatçı, bu mahlası bazen mensup olduğu tarikat dolayısıyla, Halvetî Muhyî; bazen de Muhyî-i Halvetî şeklinde ifade eder. Muhyî, mahlasını bî-çare, miskin ve gam-gîn sıfatlarıyla beraber kullanır.

Muhyî, mutasavvıf bir şairdir. Bu sebeple onun işlediği ana temalar, Allah ve peygamber sevgisi ile tasavvufî konuların yanı sıra ahlaki ve beşeri konulardır. Şair, şiirlerinde bu konuları işlerken kendinden önceki mutasavvıf şairlerden etkilendiği muhakkaktır:

‘Avf umup yüz yire urdum ey şâh

Getürüp dergehüñe rûy-ı siyâh (1747)

Şair, özellikle ahlakî ve didaktik şiirlerinde sade ve akıcı bir Türkçe kullanmıştır.⁴²⁰ Bunun için şair, söz söyleme sanatını çok önemseydiğini şöyle ifade eder:

Hüsn-i ta‘bîrle söyle her ân

Qâdir oldukça sözüñi ey cân (238)

⁴¹⁷ Nihat Öztoprak, *a.g.e.*, s. 68-74.

⁴¹⁸ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *a.g.e.*, .C.I, s. 135.

⁴¹⁹ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, s. 270.

⁴²⁰ Nihat Öztoprak, *a.g.e.*, s.72.

Zengin bir hayal gücüne sahip olan Muhyî, bu ince hayallerini şiire aktararak divan şiirine ve divan şiirinin diline hâkim olduğunu göstermiştir. Şairin özellikle atasözü ve halk deyimlerini kullanma konusundaki rahatlığı göze çarpmaktadır. Aşağıdaki beyitte, günümüzde tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır, şeklinde telaffuz edilen atasözünü, şu şekilde ifade etmiştir:

Doğru sözden yeg olur kâh yalan

Çıkarur yirden eyü söz çü yılan (166)

Şu beyitte ise, “gökte ararken yerde bulmak” deyimini, söylenilmesi kolay görüldüğü halde aslında çok zor olan sehl-i mümteni tarzında kullanmıştır:

Gökde arayacak iken yirde

Bulasız ola şifâlar derde (1635)

2. Fenarîzâde Muhyiddin Çelebi

Osmanlı Devleti’nde ilk Şeyhü’l-islâm sayılan Molla Şemsüddün-i Fenarî sülalesindendir.⁴²¹ 851 / 1447’de Bursa’da doğmuştur.⁴²²

Hatipzâde ve Efdalzâde’den fıkıh dersleri almış, İstanbul’da Ali Paşa ve Bursa’da Sultan Medreselerinde müderrislik yapmıştır. Edirne ve İstanbul’da kadılıklar yapmıştır.⁴²³ Anadolu ve Rumeli kazaskerliği vazifelerinden sonra 949 / 1543’de Osmanlı Devleti’nin on üçüncü şeyhü’l-islâmı olmuştur.⁴²⁴

954 / 1548 yılında vefat etmiştir.⁴²⁵ Eyyüb’te, Ebu Eyyûb el Ensari Câmîi şerîfi civârında defnedilmiştir.⁴²⁶ “Muhyidin oldu azimi rahmete” ifadesi ölümüne tarih düşülmüştür.⁴²⁷

Tasavvuf yolunda pek çok menziller kat etmiştir. Molla Câmî, Hoca Selman, Nizami gibi tanınmış şairlerin şiirlerine nazire yazmıştır.⁴²⁸ Üçte ikisi nazirelerden oluşan bir divânı vardır. Şiirde mahlası “Muhyî” dir. Dîvânının sonunda kendini Muhyî-i Fenarî

⁴²¹ İbrahim Kutluk, *Beyanî Mustafa Bin Carullah, Tezkiretü’ş-şuara*, TTK Basımevi, Ankara 1997, s. 74; İsmail Hâmi Danişmend, *a.g.e.*, C.V, s.114.

⁴²² Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı, Ayyıldız Matbaası*, Ankara 1972, s.25.

⁴²³ Âşık Çelebi, *Meşairü’şuara*, (haz. Filiz Kılıç), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, C.2, s.791-792.

⁴²⁴ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. III, s.452; Abdülkadir Altunsu, *a.g.e.*, s.25.

⁴²⁵ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s.792; Bekir Kayabaşı, *Kafzâde Faizî’nin Zübdetü’l-Eş’ar’ı*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Malatya 1997, s.494.

⁴²⁶ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1308, C.IV, s.344; Abdülkadir Altunsu, *a.g.e.*, s.25.

⁴²⁷ Müstakimzâde Süleyman sâdedin, *Devhatü’l-Meşâyih*, Çağrı Matbaası, İstanbul 1978, s. 22.

⁴²⁸ Mustafa İsen, *Sehi Bey Tezkiresi-Heşt Behişt*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.78.

şeklinde tanıtmıştır.⁴²⁹ Şeriat ilmiyle ilgili muhtelif risaleleri meşhurdur. Divânı zamanında çok ilgi görmüştür.⁴³⁰

3. Muhyiddin-i Rumî

Muhyiddin-i Rûmî hakkında biyografik kaynaklarda, doğrudan bilgi çok azdır. Doğum tarihi bilinmeyen 16. asrın mutasavvıf şairlerinden biri olan Muhyiddin-i Rûmî Efendi, Edirneli olup Bâyezîd-ı Rûmî'nin mürididir.⁴³¹ Muhyî, aşağıdaki beyitte Bâyezîd-ı Rûmî'nin halifesi olduğunu şöyle ifade eder:⁴³²

Muhyî bildürdi sana çünkim Bâyezîd

Aldanup kalma hevâya geç yûri mihmansın

Vassaf, onun 946 / 1539'da vefat ettiğini yazıyorsa da⁴³³ bu tarih, “Devâirü'l-Me'ârif” isimli eserinin telif tarihidir. Dolayısıyla vefatı bu tarihten sonra olmalıdır.⁴³⁴

Şiirlerinde, Muhyî mahlasını kullanan Muhyiddîn-i Rûmî, bazı şiirlerinde kendisini, şeyhine izafetle ‘Muhyî-i Bâyezîd’ olarak tarif etmiştir.⁴³⁵ Tespit edilebilen eserleri şunlardır: insan vücûduna dair bazı manevî hususiyetleri iç içe daireler şeklinde gösterip, manzûm ve mensur karışık olarak telif etmiş olduğu eseri olan Dâire-i Cihannümâ⁴³⁶, noktanın sırlarını beyan etmek maksadıyla yazmış olduğu manzûm-mensur karışık bir eseri olan Temsîl-i Nokta, mürşid-i kâmillerin hizmetine girmenin ve onlara tam olarak teslim olmanın gereğinden bahseden Temsîl-i Kâlîçe ve tasavvufî konuları dairelerle anlattığı manzûm ve mensur karışık diğer bir eseri de Devâirü'l-Me'ârif.⁴³⁷

4. Muhyiddin Çelebi (Köse)

Şeyh Merkez Muslihüddin Efendi'nin müridi olan Köse Muhyiddin Efendi, Manastırlıdır.⁴³⁸

⁴²⁹ Mustafa Arslan, Muhyî, *Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi, Ankara, 2006; Abdülkadir Altunsu, *a.g.e.*, s.27.

⁴³⁰ Seyit Ali Kahraman, Ahmet Nezihi Galitekin, Cevdet Dadaş, *İlmiye Salnamesi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1998, s.313.

⁴³¹ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *a.g.e.*, C.I, s.57.

⁴³² İdris Kadioğlu, “Muhyî ve Hakikat-i Muhammediyye Kasideleri”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (1): 205-228, 2016.

⁴³³ Osmanzâde Huseyin Vassaf, *a.g.e.*, C. III, s.349.

⁴³⁴ Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halveti Şûrinde Din ve Tasavvuf*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s.78.

⁴³⁵ Ali Öztürk, *a.g.e.*, s.78.

⁴³⁶ Bu eser üzerinde Cüveyriye İltuş, bir çalışma yapmıştır. Cüveyriye İltuş, *Muhyî ve Cihannümâsı İnceleme Metin*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2010, s.9.

⁴³⁷ Osmanzâde Huseyin Vassaf, *a.g.e.*, C. III, s.349; Ali Öztürk, *a.g.e.*, s.79-84.

⁴³⁸ Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, C.IV, s. 346.

Köse Muhyiddin Efendi, İstanbul'a gelerek Ebussûd Efendi'ye danışmend olmuş, İstinye'ye yerleşerek Odabaşı Camii'nde vâizlik yapmıştır.⁴³⁹ Evinin yakınında hücreler ve ibâdet yerleri yaptırmış burada zikirle meşgul olmuştur. Yaşadığı dönemin meşhur hattatlarındanıdır.⁴⁴⁰ Merkez Efendi: “-Bunca zamandır dört yüz halife yetiştirdim, amma Köse Muhyiddin Efendi gibi kâmil olanını görmedim” der.⁴⁴¹ 983 / 575'de vaaz eylediği caminin minaresine yıldırım düşmüş 21 kadın ve 4 masum şehit olmuştur.⁴⁴²

Lemezât-ı Hulvî'de, Şeyh Köse Muhyiddin Efendi'nin, 990 / 1582 tarihinde padişahın sûr-ı hümayunu (sünnet düğünü) merasiminden bir ay evvel vefat ettiği, Merkez Efendi Zaviyesinin minaresinin dibine defnolunduğu belirtilir.⁴⁴³ Fakat Sicillî Osmanî'de, Şeyh Köse Muhyiddin Efendi'nin 996 / 1588 Muharrem ayında vefat ettiği bildirilmektedir.⁴⁴⁴

5. Bezcî-zâde Muhyî

Asıl adı Mehmed Muhyiddin olan şair, Bezcî-zâde lâkabıyla tanınmıştır.⁴⁴⁵ Konya'da doğmuştur.⁴⁴⁶

Bazı kaynaklarda onun seyyid olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁷ Konya'da iyi bir öğrenim görmüş, ardından Karaman'a giderek Halvetî şeyhlerinden Nureddinzâde Molla Çelebi'ye intisap etmiştir.⁴⁴⁸ İki yıla yakın bir süre Molla Çelebi'nin hizmetinde bulunduktan sonra şeyhi vefat etmiş bunun üzerine Bezcî-zâde Konya'ya dönüp Alâeddin Camii'nde hatiplik ve vâizlik yapmıştır.⁴⁴⁹ Ardından padişahın daveti üzerine İstanbul'a gitmiştir.⁴⁵⁰ İstanbul'da dönemin önde gelen melâmîlerinden İdris-i Muhtefî'ye intisap etmiştir.⁴⁵¹ Bezcî-zâde'nin İstanbul'a gelişiyle alakalı olarak herhangi bir farklı görüş olmamakla birlikte onun bir veya iki sefer geldiğine dair farklı görüşler ileri sürülmektedir. Kaynaklardan bazıları onun Sultan III. Murad (1574-1595), bir kısmı Sultan

⁴³⁹ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.450.

⁴⁴⁰ Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, C.IV, s. 346.

⁴⁴¹ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.450.

⁴⁴² Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, C.IV, s.346.

⁴⁴³ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.452; Osmanzâde Huseyin Vassaf, *a.g.e.*, C. III, s.403.

⁴⁴⁴ Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, C.IV, s.346.

⁴⁴⁵ Ramazan Ekinci, *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Buhara Yayınları, İstanbul 2013, s.103.

⁴⁴⁶ Şaban Er, *Melâmîlik ve Osmanlı Devri Melâmîleri*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2005, s.26; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.565.

⁴⁴⁷ Mehmed Nazmi Efendi, *a.g.e.*, s. 397; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.565.

⁴⁴⁸ Mehmed Nazmi Efendi, *a.g.e.*, s. 126.

⁴⁴⁹ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.565-566.

⁴⁵⁰ Hasan Aksoy, “*Mehmed Muhyiddin Bezcî-zâde*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, C. XXVIII, s. 497-498.

⁴⁵¹ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Devlet matbaası, İstanbul 1931, s. 128-130.

III. Mehmed, diğerleri ise Sultan I. Ahmed (1603-1617) zamanında İstanbul'a gittiğini belirtmektedir.⁴⁵²

Bezcîzâde, İstanbul'da Abdülmecid Sivasî Efendi'nin Şeyh Yavsî Efendi Tekkesi'ne tayiniyle boşalan Fatih Çarşamba'daki Mehmed Ağa Tekkesi şeyhliğinin yanı sıra (1013/ 1604) yine Abdülmecid Sivasî Efendi'nin Sultan Ahmed Camii vaizliğine nakledilmesiyle boşalan Sultan Selim Camii vâizliği görevlerinde bulundu.⁴⁵³ Bir müddet sonra Üsküdar'daki Şemsi Paşa Tekkesi şeyhliğine getirildi. Bu arada Nuh kapısı civarında kendisine bağışlanan arazide bir tekke ile bir türbe yaptırdı (1020/ 1611).⁴⁵⁴

1020 yılı Ramazan (1611 Kasım) ayında vefat edince bu türbeye defnedildi.⁴⁵⁵ Vefayât-ı Ayvânsarayî'ye göre ise Bezcîzâde'nin vefatı daha erkendir. Vefatı Mülakat-ı mevt" terkinin gösterdiği 1018 (1609) yılı onun vefat tarihini gösterir.⁴⁵⁶

Bezcîzâde Mehmed Muhyiddin Efendi "Muhyî" mahlası ile şiirler yazmıştır.⁴⁵⁷ Çeşitli cönk ve mecmualarda yer alan ilâhîlerinden Hüseyin Vassaf ve Abdülbaki Gölpınarlı örnekler vermektedir.⁴⁵⁸ Bezcî-zâde zamanının tanınmış dini müzik bestekarlarından biri olup Sadettin Nüzhet Ergun, XVII. yüzyılın ilk yarısında dini besteleriyle şöhret kazanan üç bestekâr arasında onun adını da zikretmiştir.⁴⁵⁹ Bezcîzâde'nin, divanından başka, "Muğni'l-Lebîb Şerhi" adlı bir risalesi daha vardır.⁴⁶⁰

6. Muhyî-i Gülşenî

XVI. yüzyılda yaşamış Muhyî mahlaslı şairler arasında belki de hayatı hakkında en çok malumata sahip olunan şairdir. Bunun en önemli sebebi, sanatçının çok eser vücuda getirmesi ve bu eserlerde kendi hayatı hakkında malumat vermesidir. Özellikle Menakıb-ı İbrahim Gülşenî adlı eserinde, kendi hayatı hakkında oldukça geniş bilgiler vermiştir.

⁴⁵²Hafsa Mutlu, *Bezcîzâde Mehmed Muhyiddin Efendi ve Divanı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.2.

⁴⁵³Hafsa Mutlu, *a.g.e.*, s.3; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.565.

⁴⁵⁴Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 238.

⁴⁵⁵Mehmed Nazmi Efendi, *a.g.e.*, s.126; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.566.

⁴⁵⁶Ramazan Ekinci, *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, s.103; Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *a.g.e.*, C. II, s.559

⁴⁵⁷Hafsa Mutlu, *a.g.e.*, s.10.

⁴⁵⁸Daha geniş malumat için bkz. Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *a.g.e.*, C. II, s.559; Abdülbâkî Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 128-130.

⁴⁵⁹Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, C.I, s.27

⁴⁶⁰Ramazan Ekinci, *a.g.e.*, s.103.

Muhyî, asıl adı Muhammed olup Edirne şehrinde dünyaya gelmiştir.⁴⁶¹ Gülşeniyye tarikatına mensup olduğu için daha çok “Muhyî-i Gülşenî” olarak tanınmıştır.⁴⁶² O ise kendini derviş Muhyî-i Mısırî olarak tanıtır.⁴⁶³ Babasının adı Fethullah, dedesinin ise Ebu Talib olan Muhyî, Selanik Mevlevîhanesi’ni yaptıran Ekmekçizâde Ahmed Paşa’nın kardeşidir.⁴⁶⁴ Şiraz’da tüccar olan dedesi Ebu Talib’in, İbrahim Gülşenî’nin müridlerinden olup Akkoyunlular’dan Şiraz Valisi Sûfî Halîl’in zulmünden kaçıp ailesiyle birlikte Kazvin’e gittiği, babası Fethullah’ın da burada doğduğu, dedesi Ebu Talib’in, Kızılbaşlar tarafından burada öldürülmesi üzerine Edirne’ye gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır.⁴⁶⁵ Sekiz-on yaşlarında iken bir Nakşibendî şeyhinin yanına evlatlık olarak verilen Muhyî’nin, şeyhinin oğluyla birlikte Edirne Bayezid Medresesi’nde okuduğu ve h.952 / m.1545’te İstanbul’da bulunduğu kaynaklarda kayıtlıdır.⁴⁶⁶ Muhyî, h.953 / m.1546 yılında Ebussuud Efendi ile Gülşenî şeyhi Muhyiddin Karamanî’nin meclislerine devam etmiştir.⁴⁶⁷ Kânûnî’ye yazdığı kasidelerini Kapıağası Haydar Ağa aracılığıyla sultana ulaştırmış, Haydar Ağa’nın evinde yapılan bir toplantıda da Zâtî, Sehâbî, Ârifî, Fethullah Çelebi ve Şemsi Paşa ile tanışmıştır.⁴⁶⁸ Daha sonra Muhyî, Kahire’de defterdarlık yapan abisiyle Mısır’a gitmiştir. Orada İbrahim Gülşenî’nin oğlu Şeyh Ahmed Hayâlî’ye intisap ederek onun halifesi ve damadı olmuştur.⁴⁶⁹ Bu sıralarda şeyhinin kızıyla evlenen Muhyî, Cemâleddin-i Hazrecî adındaki bir bilginden astronomi dersleri almış, bir taraftan da Mısır’a baş defterdar olarak atanan Bayezid Çelebi’nin oğlu Bâlî Bey’e mesnevi dersleri okutmuştur.⁴⁷⁰ Muhyî Efendi Sultan Ahmet Han asrında 1013 / 1605 tarihinde Mısır’da vefat etmiş ve orada Gülşenî Dergâhı’na defnedilmiştir.⁴⁷¹

⁴⁶¹ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.529; Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşenî-i Şu’arâsı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.529.

⁴⁶² Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 232.

⁴⁶³ Abdullah Arı, “*Muhyî-i Gülşenî’nin Siret-i Murad-ı Cihân İsimli Eseri*”, Sufî Araştırmaları Sayı 3, İzmir 2012, s.52.

⁴⁶⁴ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *a.g.e.*, C.I, s. 151; Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s.300.

⁴⁶⁵ Tahsin Yazıcı, *Menakıb-ı İbrahim-i Gülşenî ve Şemlelizâde Ahmed Efendi Şive-i Tarikat-i Gülşeniye*, TTK Yayınları, Ankara, 1982, Önsöz Bölümü.

⁴⁶⁶ Uğurtan Yapıcı, *Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2009, s.145.

⁴⁶⁷ Muhyî-i Gülşenî, *Reşehât-ı Muhyî/Reşehât-ı Aynü’l-hayât Tercümesi* (haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2014, s.48.

⁴⁶⁸ Selami Şimşek, *Osmanlı’nın İkinci Başkenti Edirne’de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul 2008, s. 354-55.

⁴⁶⁹ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.531.

⁴⁷⁰ Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, s. 232.

⁴⁷¹ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *a.g.e.*, s.531; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, C.IV, s.346.

Şiirlerinde, Muhyî mahlasını kullanmıştır.⁴⁷² Kaynaklarda yaklaşık 200 eser telif ettiği bildirilen Muhyî'nin dil, edebiyat, tarih, hadis, tefsir ve ahlaka dair günümüze ulaşmış bazı eserleri şunlardır:⁴⁷³ 1. Nefhatü'l-Eshâr 2. Kavâ'id-i Bâlfâilen 3. Ahlâk-ı Kirâm 4. Dîvân 5. Sîret-i Murâd-ı Cihân 6. İhsannâme 7. Mesâdir-i Elsine-i Erba'a 8. Hüde'l-Harameyn 9. Tefsîr-i Sûretü'l-Kadr 10. Kitâb-ı Me'âb 11. Hüsn ü Dil 12. Menâkıb-ı İbrâhîm Gülşenî, 13. Reşehât-ı Muhyî, 14. Şehd-i Ebrâr,

Ayrıca küçük hacimli risaleleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları şunlardır:⁴⁷⁴ Arûz-ı Kebîr, Risâle-i Vahdet, Vefr-i Vahdet, Hikâyâtü'l- Âşıkîn, Tenezzülât-ı Aşkîyye, Hakâyıku'l- Hikem, Tuhfetü'l- Hekîm, Aynü'l- Hayât Şerhi, Bünyâd-ı Şi'r-i Ârif, Gül-i Sad-Berg, Muhtelif Şiirler, Mektuplar, Anberiye Risalesi, Risâle Fî Esmâi'l- Hüsnâ, Şerh-i Müstezâd-ı Muhyî, Mukattaât, Gazâlenâme (Mensur), Gazâlenâme (Manzum), Şerh-i Hadîs-i Erbain, Hakka'l- Yakîn, Mevlevî, Risâle Fî'l- Akâid, Füyûzu'l-Velî, Risâle-i Beyne'l- İşaeyn, Silsiletü'l-Aşk, Şerh-i Hadîs-i Cibrîl.

7. Muhyî Mehmed Çelebi

Doğum yeri Niğde olan Muhyî'nin asıl adı Mehmed Muhyî Çelebi'dir.⁴⁷⁵ Ebu's-suud Efendi'nin oğlu Ahmed Çelebi'den mülazım olan Muhyî Çelebi, İyi bir medrese eğitimi görmüş ve bazı kasabalarda kadılık yapmıştır.⁴⁷⁶ Üç dilde şiir yazmaya kadir, fesahatli ve benzersiz şiirlere sahip olan Muhyî'nin, Leyla ile Mecnûn adlı bir mesnevisi vardır.⁴⁷⁷ Gelibolulu Âli, Künhü'l- Ahbâr'ında onunla görüştüğünü ve çoğu zaman onunla ders ortağı olduğunu söylemektedir. Gelibolulu Âli'nin bildirdiğine göre Muhyî, h.970 / m.1563 tarihinde yazdığı;

Gezerken yâr ben bîmâr ile âheste âheste

Didiler kim ölümlü oldu cânun gezdürür haste

Matlalı gazeline başta Bâkî olmak üzere muasırlarından otuza yakın şair nazire yazmıştır.⁴⁷⁸ Şiirde, inşâda ve sair maarifte mütefennin bir kişi olup zamanında meşhur

⁴⁷² Süleyman Solmaz, *a.g.e.*, s.530.

⁴⁷³ Uğurtan Yapıcı, *a.g.e.* s.145.

⁴⁷⁴ Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, s. 233; Tahsin Yazıcı, “*Muhyî-i Gülşenî*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, C. 31, s. 80-81.

⁴⁷⁵ İbrahim Kutluk, *Kınaltzâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuara*, TTK Basımevi, Ankara 1989, C. II, s. 879; Mustafa İsen, *Künhü'l- Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994, s. 325.

⁴⁷⁶ İbrahim Kutluk, *Beyanî Mustafa Bin Carullah Tezkiretü's-şuara*, s.74; Haluk İpekten vd, *a.g.e.*, s.299.

⁴⁷⁷ Süleyman Solmaz, *a.g.e.*, s. 516.

⁴⁷⁸ Mustafa İsen, *Künhü'l- Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s.325.

bir kişiydi. Sene h.1005 / m.1596 esnalarında Edirne kadısı iken vefat etmiştir.⁴⁷⁹ Sert bir mizaca sahip olan Muhyiddin Çelebi, şiirlerinde muhyî mahlasını kullanmıştır.⁴⁸⁰

8. Mevlânâ Muhyî (Pilavcı)

Asıl adı Mehmed olan şairin doğum tarihi bilinmemektedir. Sehi Bey Tezkiresinde Aydın ilinin Birgili kasabasından olduğu kayıtlıdır.⁴⁸¹ Birgi’de kadılık yapmış olan Muhyî, güzel şiirler yazmış, devletin ileri gelenleriyle sohbetlerde bulunmuştur.⁴⁸² Yemek kısmını güzel pişirdiği için Pilavcı Memi veyâ Pilavcı Muhyî lakabıyla anılmıştır.⁴⁸³ Özellikle Yavuz Sultan Selim dönemini konu aldığı Selimname’si içerdiği bilgiler bakımından önemlidir.⁴⁸⁴

9. Muhyiddin Mu’înî Çelebi

Sokollu Mehmet paşa’nın tezkirecisi ve aynı zamanda şair olan Muhyiddin Mu’înî Efendi, reisü’l-küttap olmuş Sultan III. Murad asrının ortalarında vefat etmiştir.⁴⁸⁵

⁴⁷⁹Mustafa İsen, *Kühû'l- Ahbar'ın Tezkire Kısım*, s.325.

⁴⁸⁰Rıdvan Canım, *Latîfî-Tezkiretü 'ş-şu'ara ve Tabsıratu'n-nuzemâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.495.

⁴⁸¹Mustafa İsen, *Sehi Bey Tezkiresi-Heşt Behişt*, s.190.

⁴⁸²Mustafa İsen, *Sehi Bey Tezkiresi-Heşt Behişt*, s.190.

⁴⁸³ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, C.2, s. 705.

⁴⁸⁴ Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004, C.2, s. 929.

⁴⁸⁵Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, C.IV, s.346.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHZEN-İ ESRÂR (SÜRÛR-EFZA) MESNEVİSİNİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Mesnevi edebiyatımıza dair bilgi veren tezkire, teracim, menâkıb veya edebiyat tarihi türü kaynaklarda Muhyî'nin böyle bir eserin varlığına dair bir işarete şimdiye kadar tesadüf edilememiştir. Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr mesnevisi, Nizamî-i Gencevî'nin Mahzen-i Esrâr'ı ve Sadî'nin Bostan u Gülistan'ı tarzında yazılmıştır. Dinî-tasavvufî konuları ihtiva eden Mahzen-i Esrâr, ahlaki nitelikteki hikâyelerden mürekkep didaktik bir eserdir. Eserde verilen öğütlerin günümüz açısından geçerliliğini muhafaza ediyor olması ve birtakım mahalli unsurları ihtiva etmesi, bu eserin en çok dikkat çeken özellikleridir.

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.1. Eserin Tertip Şekli

Mahzen-i Esrâr, didaktik tarzda yazılmış, dinî-ahlakî ve tasavvufî konuları ihtiva eden nasihatname türünde bir eserdir. Eser, 37 bölümden meydana gelmiş, her bölümden sonra o bölüm başlığıyla alakalı bazen bir hikâye, bazen de birden fazla hikâye anlatılmıştır. Anlatılan bu hikâyelerle konular somutlaştırmaya çalışılmıştır. Şair her hikâyenin sonunda araya girer ve o hikâyede, alınması gerekli olan hisse ile ilgili birkaç söz söyler.

Mahzen-i Esrâr'da bölüm başlıkları, bir nüshada Türkçe; bir nüshada ise Arapça sayı isimleriyle adlandırılmıştır. Hikâye başlıkları ise her iki nüshada da genellikle Farsça adlandırılmıştır.

Mahzen-i Esrâr mesnevisinin giriş bölümünde; “Besmele ve Hamdele”, “Münacat”, “Na't”, “Dört Halife Övgüsü”, “Sebeb-i Te'lif u Kitab” ve “Padişaha Övgü” bölümleri gelir.

Ardından esas bölüme geçilir. Bu bölümde eser, 37 meclise ayrılmıştır. Şair her mecliste, önce konu başlığıyla alakalı nasihatlerde bulunur. Sonra bu nasihatleri destekleyen konuyla alakalı hikâye veya hikâyeler gelir. Eserde, toplamda 69 hikâye mevcuttur.

Son bölümde müstakil olarak, “Hatime-i Kitâb” başlığı yoksa da bu bölümde şair, kitabını okuyanlardan dua ister.

1.2. Vezni

Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'ı, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ından farklı olarak, aruzun remel bahrinin *fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserde kısmen vezin hataları görülmektedir. Zira şairin birinci amacı, tahkiye yoluyla okuyucuya bir ders vermektir. Bu sebeple vezne çok önem verilmediği görülmektedir. Fakat yine de eserde vezin hataları oldukça azdır. Bu vezin hatalarının müstensihden kaynaklanmış olabileceği de göz önünde tutulmalıdır.

1.3. Kâfiye

Muhyî'nin kâfiye lugati çok zengindir.⁴⁸⁶ Metinde kafiyesiz beyitlere rastlanmamaktadır. Eserin tamamına bakıldığında, divan şiirinin genel karakteristliğini yansıtan tam ve zengin kâfiye kullanımının daha çok tercih edildiği görülmektedir. Şair, ses ve söyleyişin yanında ahengi sağlamada rediflerden de istifade etmiştir. Bu sayede eserde, ritim ve akış sağlanmıştır. Şairin cinaslı kâfiyelere sıkça yer vermesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Şairin, cinaslı kâfiyelere yer verdiği beyitler şunlardır:

Muğtenim eyle bugün yârânı

Yarın anda bulasın yâr anı (21)

Ḥâb-ı gâfletden uyar niçesini

Nice uyardıyse niçe seni (22)

Kimiyâ-yı nazaruñ kime ire

Ḥâk olursa da zer ü sîme ire (58)

Didüm ey Qâdir-i Dānā vu Ḥabîr

Niçe ‘irfāna beni eyle ḥabîr (94)

Yiri olur ki yeg olur dilsüz

Yiri olmazsa söz olur dil-süz (162)

⁴⁸⁶ Nihat Öztoprak, *a.g.e.*, s.73.

Çigerin h n ider anu  her dem
Akıdur yaşı yirine her dem (204)

Mültefit olmadı a a bende
Dimedi bendeyim a a ben de (300)

Burada meclisi  atm eyleyelüm
 ayrısın yazmağı  atmeyleyel m (314)

Bir kişi bunu işitdi n -g h
Ne ‘aceb a a i  itdi n -g h (331)

Biline lu f u mürüvvet nicedür
 adef-i dilde bulna niçe d r (689)

Didi  eh kim ki bulursa Feth i
Ma zen-i kalbüme eyler feth i (763)

Birisi bildürür iyl k nicedür
 adef-i dildedurur hem niçe d r (807)

Ne ki itd nse bu  a  sa cümle
Sa a itmek diler ol fi’l-cümle (845)

 u  adar m ’il idi  alb m a a
Zehresi yoğ idi ki kimse a a (906)

Niçe na‘ m  v  niçe    y 
Sa a ceyş eyledi bu    y  (1110)

Nazar it ki göresin  yinede
Nede  alk eyledi  a  ayı ne de (1181)

 ri  r kişi    dine göre

Neye ırgürdi ümîdi de göre (1243)

Açıcağ her kişiye bu rāzı

Ṭā' ata olmaya řāyed rāzı (1263)

Şıdqla añsa kişi Hālıkını

Zār u miñnetde kıomaz Hālık anı (1439)

Bize li'llāh te' ālā rāzı

Açasız sizden ola Hāk rāzı (1625)

Hālıķa eyler idi medḥ ü senā

Ḳalbümüz eyler idi nūr u senā (1670)

Āb-ı nābıla miyāhdan el yu

Mā-i tevbeyle günāhdan el yu (1734)

Dile ḥācātuñı cümle anda

Ola maḳbūl hemān ol ānda (1750)

'Āḳil oldur bile mālı düşmen

Dimeye bi'r-i belāya düşmen (1799)

Nazar ide hele bir kerre aña

Ya unudup gide ya yine aña (1583)

Ma' şıyetden kıomaya anda eşer

Vārid oldu bu ṭarīķile eşer (1858)

Ġıbṭa ide nazar idenler aña

Medḥ idüp niçe mecālisde aña (2143)

Eline yapışıup anuñ yitdi

Bir ' aceb menzile varup yetdi (2355)

Düşürüp yolda yitirdüm anı
İzleyüp saña yetirdüm anı (2370)

Nazar iden kişi cānānelere
Nelere iriše cānā nelere (2536)

Bildi başında kavaķ yili eser
Kalmamış meyl-i muḥabbetden eṣer (2595)

1.4. Eserin Beyit Sayısı

Mahzen-i Esrâr'ın 2820 beyitten oluştuğu görölmektedir. Fakat eserde, eserin beyit sayısını lafzen gösteren bir ifade geçmemektedir.

1.5. Eserin kime sunulduğu

Mahzen-i Esrâr, sultan III. Murad'a sunulmuştur. Muhyî, eserinin bir bölümünü, müstakil olarak “Fi Medh-i Sultan-ı Murad Han” başlığına ayırmıştır. Aslında, bu bölümün sadece Hacı Hüsrev ağa nüshasında bulunması ve farklı aruz kalıbıyla yazılmış olması sonradan esere ilave edildiği izlenimi uyandırmaktadır. Zaten Mahzen-i Esrâr'ın yazılış tarihinde Sultan III. Murad henüz tahta geçmemiştir. Bu bölümde şair, devrin padişahı III. Murad'ı medh ü sena ederek ona dua eder, onun âdil olduğunu dile getirir:

‘ Āleme ‘ adl ü şalāḥuñ nūrı pür-tāb ide mi
Ḥamdulī’llāh ki ḳomadı götürüp cevır u ḳulem (136)

Bunda olduñ çün *Murādu’llāh* olasın anda da
Salṭanat bāḳī olup milküñ ola bāğ-ı İrem (142)

Muhyî, padişahlar arasında onu kudret sahibi görmektedir. Çünkü Acem ve Arap mülkü onun taht-ı emrindedir.

Pādişāhlar arasında ser-firāz olsañ n’ola
Taḥt-ı ḥükümde ola milk-i Arab milk-i ‘ Acem (138)

1.6. Dil ve üslûb

Mahzen-i Esrâr, samimi, canlı ve akıcı bir üslûba sahiptir. Şair, süslü ifadeler kullanma yerine söyleyiş güzelliğine önem vermiştir. Bu sebeple eser, genel olarak sade bir dille yazılmıştır. Şair kendi ifadesiyle bu durumu şöyle ifade eder:

Sözi üslûbla söyle her ān

Olmaya dirseñ işünde hüsran (160)

“Sözü üslûbla söylemek gerekir, aksi takdirde kişi, işinde hüsrana uğrar.”

Hüsn-i ta‘bîrile talât-i kelâm

Hâsıl eyler niçe maşûd u merâm (164)

“Güzel sözler sarf eden kişi, her maksadına ulaşır.”

Tasavvufu anlatmak gayesiyle kaleme alınan Mahzen-i Esrâr’da anlaşılabilirlik ön plana alınmıştır. Bu sebeple eserde şairin, Arapça ve Farsça terkipleri çok fazla kullanmaktan imtina etmeye çalıştığı hemen fark edilir. Hatta bazen şair, vezin gereği kullandığı yabancı kökenli sözcüklerin anlamlarını sayfa kenarında vermiştir. Özellikle mesnevinin giriş bölümünde kullanılan sanatlı söyleyiş, asıl bölümde yer alan hikâyeler kısmında söz konusu değildir.

Şiirlerin ahengini sağlayan redif ve kafiyeler, daha çok Türkçe kelimelerle oluşturulmuştur. Şair, halk söyleyişlerine, atasözlerine ve deyimlere sıkça yer vererek kıvrak ve canlı bir anlatım sergilemiştir:

Doğru sözden yeg olur kâh yalan

Çıkarur yirden eyü söz çü yılan (166)

Bilmese n’ola ki anı balık

Biliser ‘Âlim ü Hayy u Hâlık (736)

Kişî mālî anuñiçün ki diler

Kara gün içün ak akce didiler (1793)

Şair, bazen sehl-i mümteni tarzında basit halk söyleyişlerine yer vermiştir. Bu durum, şairin milli ve mahalli söyleyişleri önemseydiğini göstermektedir. Bunun en büyük sebebi, eserin didaktik bir türde yazılmış olmasından ve şairin anlatacağı hikâyelerle okuyucuya bir hisse vermeyi amaçlamasından kaynaklanmaktadır.

Dilün olmasa elünden ne gelür

Elün olmasa dilünden ne gelür (1178)

Muhyî, aşağıdaki beyitte yer alan “günlerden bir gün” gibi ifadeler kullanarak hikâyelerine masalımsı bir hava katmıştır. Ayrıca anlatımı ilgi çekici bir hale getirmek ve

okuyucunun dikkatini çekmek için anlattığı bir hikâyeyi, masallarda olduğu gibi bir tekerlemeyle şöyle bitirmiş:

Günler içinde meger ki bir gün

Bir kişi vâlih ü hayrân mecnûn (627)

İrmiş anlar da murâdına tamâm

İresin sen de murâda ey hümâm (2174)

Mahzen-i Esrâr'ın, dikkat çeken bir başka dil hususiyeti de Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi veya Osmanlı Türkçesine ait pek çok kelimeyi bünyesinde barındırmasıdır. Bu kelimelerin bazıları, bugün kullanılmayan veya farklı şekillerde kullanılan sözcüklerdir. Mahzen-i Esrâr'da tespit edebildiğimiz arkaik kelime ve eklerin alfabetik sıralaması şöyledir:

A

Acık (acığ): Acı, dert, ıstırap (1336), ağu: zehir (321), aķce: para, sikke (1793), (2395), apar-: alıp götürmek (1320), (1373), (1947), (2605), artuğ: başka, artık, fazla (1119),

B

Berü: beri (1504), (1598), (2012), biliş-: tanıdık, aşına (60), (1565), (1725), bular: bunlar (213), (392), (402), (424), (425), (426), (505), (647), (648), (649), (1094), (1109), (1254), (1257), (1411), (1620), (1828), (2250), (2305), (2361), (2543), (2658), buñ: sıkıntı, darlık (1794), (1795), bunda: burada (142), (258), (566), (626), (757), (990), (1051), (1378), (1384), (1422), (1565), (1630), (2224), (2228), (2443).

Ç

Çağrış-: bağırarak, gürültü yapmak (2426), çapuk: çabuk (2583),

D

degme: herhangi bir, rastgele, sıradan (454), (709), (1032), (2628), (2681), deyüben: diyip (1817), deyübeni: diyip, diyerek (713), (728), (1019), (1229), (2165), dizar: didar, yüz, çehre (2128), düriş-: çalışmak, çabalamak, meşgul olmak (1643), (1774), düzil-: süslenmek (1102), (2356).

E

Egle-: oyalamak (575), (1806), el yu-: vaz geçmek, el çekmek (1734), (2106),
egin: omuz, eğin (2106), (2687), epsem: sessiz, ses çıkarmayan, suskun (273), (967),
(1163), (2752), (2769), ermeğan: armağan (1778), etmek: ekmek (788), eyü yatlu: iyi
kötü, (1149),

F

Fülör: Altın sikke (2392),

Ğ

ğulğule: bağrı, çağrı (288), (334), (761),

İ

İnen-: iğdiş edilmek, enenmek (1291), irgür-: eriştirmek, ulaştırmak (41), (96),
(191), (223), (252), (528), (562), (574), (626), (654), (675), (801), (846), (957), (1243),
(1298), (1324), (1470), (1499), (1967), (2163), (2173), (2232), (2286), (2294), (2504), ir
ü gic: er geç (855), ‘ivaz: karşılık, bedel (785), (2093), (2100), iver-: telaşla araştırmak
(471), (1123).

K

Kağı-: başa kalkma (831), (1061), kamu: herkes, bütün (103), (285), (351), (408),
(456), (533), (616), (850), (919), (1018), (1201), (1227), (1271), (1285), (1438), (1510),
(1531), (1575), (1620), (1661), (1716), (1862), (1972), (1999), (2008), (2073), (2106),
(2323), (2333), (2521), (2553), (2584), (2590), kande: nerede (258), (527), (766), (887),
(1157), (1259), (1574), (2031), (2100), (2248), (2396), (2565), (2643), kocuş-:
kucaklaşmak (637), (2598).

O

od: ateş (41), (338), (352), (589), (642), (838), (1076), (1683), (2630), olar: onlar
(281), (1192), (2212), (2232), olısar: olacaktır, (230), (1296), omca: kütük (2259).

Ö

ög: fikir (421), (2229).

S

şagın-: sağmak (2306), şayrı: hasta (1360), şı-: kırıp geçirmek (274), (501), (538), sız-: sezmek (2606), soyla-: iz sürmek (560), sög-: sövmek (833), söyün-: söndürmek (764), (963), (964), (1058), şuvar-: su vermek, (1756), sür it-: ileri atılmak (565), (2108).

T

ţamu: cehennem (2096), taşra: dışarı (430), (438), (1405), (1509), (2557), (2596), (2637), (2679), tek  ur-: uslu ve sakin durmak (163), tenhal-: boşal- (2605),  ura gel: ayağa kalkmak (892), (2507),  uş: rastlamak, uğramak, yönelmek (99), (738), (920), (1015), (1570), (1872),

U

Uben / uban: -erek, -arak: (79), (364), (583), (691), (910), (961), (1057), (1108), (1116), (1293), (1371), (1409), (1459), (1517), (1565), (1804), (1889), (1910), (1940), (1943), (1944), (1945), (2010), (2094), (2103), (2194), (2216), (2426), (2510), (2599), (2733), ur-: vurmak, üflemek (90), (102), (109), (146), (216), (284), (288), (505), (651), (831), (849), (856), (859), (1034), (1091), (1389), (1476), (1639), (1707), (1747), (1828), (2061), (2279), (2381), (2402), (2408), (2416), (2649), (2797), uyar-: (mumu) yakmak (952).

Ü

  n: ses (891),   ş-: toplanmak,   ş  şmek (190), (326), (421), (429), (1810), (2586), (2704).

Y

yavı  ıl: kaybetmek (587), yazu: dağlık bölge (1396), yel yepek: aceleyle, çabucak (1335), yid-: yedekte çekerek götürmek (1830), yil: yel, rüzgar (1105), (1108), (2146), (2595), yil-: aceleyle gelmek (850), (1335), (1408), (2379), yirl  yirinde: yerli yerinde (1168), (2715), (2751), yit-: kaybolmak (165), (2355), (2370), (2659), yu-: yıkamak (1734), (2106), yura: dik bayır, yokuş (2546).

Mahzen-i Esr r'da, Arapça ve Farsça sözcüklerle Türkçe iyelik veya zarf-fiil ekleri getirilerek yeni sözcükler türetilmiştir. Bu sözcükler şunlarıdır: zikrey p: zikr edip

(245), Cüst ü cū eyle-: arayıp taramak (762), (1409), cūşa gel-: coş- (2334), cūş it-: coş- (2522), şeb'ānem: tokum (776), pür-nānem: ekmek sahibiyim (776).⁴⁸⁷

1.7. Edebi Sanatlar

Şair, başta teşbih olmak üzere, telmih, tezat, iştikak, irsal-i mesel, hüsn-i talil, istifham, cinas, nida, teşhis, tenasüp ve rücu gibi edebi sanatları ustalıkla kullanmış ve şiirlerine anlam zenginliği kazandırmıştır.

1.7.1. Teşbih

Klasik Türk şiirinde en çok kullanılan sanatlardan biridir. Muhyî de eserinde en çok bu sanatı kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şair, girdap-asiya, emrud-zer, müjgan-sehm-i mesmum, günah-varak kelimeleri arasında benzetme ilgisi kurmuştur.

İledüp bir ulu girdāba bunı

Āsiyā gibi döner dün ü günü (751)

Yine birgün niçe ra' nā emrūd

Rengi zer gibi vü bûyı çün 'ūd (1314)

Sehm-i mesmūm ola her müjgānı

O kemān-ebrū atıcağ anı (2538)

Dökülür cümle günāh cehr ü nihān

Şu varaklar gibi ki vakt-i hāzān (1860)

Muhyî, bazen Farsça –veş ekiyle benzetme ilgisi kurarak teşbih sanatı kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde dildar-cariye, ben-mürğ sözcükleri arasındaki ilgi buna örnektir.

Eline yapışup ol dil-dārı

Gezdürür cāriyeveş bāzārı (608)

Ellerüm bağladı kayd itdi beni

Mürğveş dāmla şayd itdi beni (935)

⁴⁸⁷ Bu sözcüklerin anlamları aşağıdaki sözlüklerden yararlanılarak verilmiştir. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1983; Yaşar Çağbayır, Yaşar Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007 C.1-5.

1.7.2. Teşhis ve İntak

Fabllar, teşhis ve intak sanatının sık görüldüğü yerlerdir.⁴⁸⁸ Şair, aşağıdaki beyitte, iki kuşu kişileştirmiş ve konuşturmuştur.

Didi mürğ aña eyā server-i dīn

Beni bu derde o uğratdı yaķīn (361)

Muhyî, aşağıdaki beyitte, dane-i hali kişileştirmiştir.

Şayd ider mürğ-ı dili dāne-i hāl

Dām-ı zülfe düşürür bī-per ü bāl (2540)

1.7.3. Tenasüp

Muhyî, aşağıdaki beyitte “gülzar-bülbül-gül” sözcükleri arasında anlam ilgisi kurarak tenasüp sanatına başvurmuştur.

Ruḥ-ı gül-zārına dil bülbülini

Zār ider virmez iken bir gülünü (2541)

Şu beyitte ise “lale- sünbül- şeb-buy-ı semen-bezm-i çemen” sözcükleri ile tenasüp sanatı yapılmıştır.

Lāle vü sünbül ü şeb-büy u semen

Bunların olmuş idi bezm-i çemen (1093)

1.7.4. İstiare

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde, “dil”; ikincisinde, “çarh-ı devvar” sözcüğüyle istiare sanatı yapılmıştır. “ dil sözcüğüyle insan, bülbül sözcüğüyle şair kendisini kastetmiştir.

Düşicek çāh-ı zenaḥdānına dil

Çıkması ḡāyetle olur müşkil (2542)

Ne işidüp ne görüldi bu kār

Devr idelden beri çarḥ-ı devvār (791)

1.7.5. İştikak

Aşağıdaki beyitlerde “zehre-zühre” ile aden-adn” sözcükleri aynı kökten türemiştir. Bu sebeple iştikak sanatı yapılmıştır.

Zehresi çāk olur idi Zühre

⁴⁸⁸ Numan Külekci, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s.139.

İşideydi düşer idi bahre (639)

Cāmi‘ olan dūrer-i iḥbārın

‘Aden-i ‘adn ide Bārī yarın (59)

1.7.6. Hüsn-i Talil

Muhyî, aşağıdaki beyitlerin ilkinde cihanın yaratılışını Allah zikrine; ikinci beyitte ise bülbüllerin şevke gelmesini, güllerin aşk kokusuyla gelmesine bağlamıştır.

Zıkr-i Ḥaḳḳiçün olupdur bu cihân

Zıkrle ḳāyim olur kevn ü mekân (3)

Būy-ı ‘aşḳıla gelicek güller

Düşdiler şevḳe tamām bülbüller (1095)

1.7.7. Tecahül-i ârif

Muhyî, bildiği bir şeyi bilmezlikten gelerek tecahül-i arif sanatına yer vererek şiirdeki anlamı kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde akan nehrin geri dönmeyeceği hususunda bilmezlikten gelmiş; ikincisinde ise yaş yere oturan kişinin ıslanacağı konusunda bilmezlikten gelerek tecahül-i arif sanatına yer vermiştir.

Ele girmez bu ğanîmet her bār

‘Avdet ider mi aḳıcaḳ enhār (18)

Fuşḳayla neden olmaḳ hem-dem

Yaş yire oturan olmaya mı nem (1603)

1.7.8. Telmih

Muhyî, eserinde birçok dini ve tarihi kişiliğe yer vermiştir. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde Karun’a; ikincisinde Hz. Yahya’ya telmihte bulunulmuştur.

Düşesin keşrete Ḳārūn olasın

Ḳahrla ḳa‘r-ı zemîne ḫalasın (1801)

Gördi bir demde ki Yaḥyâ-yı Benî

Niçe yular tutar iblîs-i ğabî (1827)

1.7.9. Tezat

Bazı şeyler zıddıyla bilinir kaidesince Muhyî, tezat sanatına sıkça yer vermiştir. Aşağıdaki beyitlerde ağlamak-gülmek ve maraz-sıhhat sözcüklerinin aynı beyitte kullanımı buna örnek verilebilir.

Ne tarafından bula kuvvet bildür
Ağladuþ koma kerem it güldür (279)

Marazın şıhþata tebdîl itdi
Zilletin ‘izzete tebdîl itdi (2517)

1.7.10. Tekrir

Muhyî, şiirde ses akışını sağlamak ve ahengi arttırmak için tekrar sanatına başvurmuştur. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde dil ve el; ikincisinde kimse ve nasip sözcükleri aynı beyitte tekrar edilmiştir.

Dilün olmasa elünden ne gelür
Elün olmasa dilünden ne gelür (1178)

Kimsenün kimse naşibini yimez
Kimsede kimse naşibini kımaz (1309)

1.7.11. Mecaz

Muhyî, mecaz sanatına sıkça başvurmuştur. Özellikle mutasavvıf bir şairin bu sanatı çokça kullanması doğal karşılanmalıdır. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde saye salmak; ikincisinde ise kendi yağı ile kavrulmak ifadeleriyle mecaz sanatına başvurulmuştur.

Virdiler şer‘ ile bir mollāya
Tā şala üstine anuñ sāye (508)

Dil tenūrında ma‘ānî beresi
Kendü yağıyla kavruldu besî (128)

1.7.12. Mübalağa

Muhyî, şiirinde sanatlı bir söyleyişi yakalamak için mübalağa sanatından da yararlanmıştır. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde sevgilinin güzelliği konusunda; ikincisinde ise zaman mefhumunda mübalağa sanatına yer vermiştir.

Gelicek gördi bu bî-hemtâyı

Maḥv ider ḥüsne gökde ayı (1131)

Gözünü yumsaṅ eger bir sā‘at

Gele biṅ sā‘at o dem bir sā‘at (1171)

1.7.13. İstifham

Muhyî, bazı beyitlerinde okuyucuya soru sorarak şiirinin anlamını güçlendirmiştir. Aşağıdaki beyitlerin ikisinde de kullanılan soru sözcüklerinde, bu durum söz konusudur.

Bunda da olmazise luṭf u kerem

Ya ‘aceb ki ben anı ḳande görem (258)

Ḥıṣn-ı bārûye giren ola emîn

Ḥıṣn-ı Bārîye giren olmaya mı emîn (1508)

1.7.14. İrsal-i Mesel

Muhyî, az sözle daha çok şey anlatmak için atasözlerine özellikle yer vermiştir. Aşağıdaki beyitlerde yer alan atasözleri, günümüzde hala kullanılmaktadır. İlk beyitte, “tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır.” İkincisinde ise “ak akçe kara gün içindir.” Atasözlerine yer verilmiştir.

Ṭoğrı sözden yeg olur kâh yalan

Çıkarur yirden eyü söz çü yılan (166)

Kişi mālî anuñiçün ki diler

Ḳara gün içün aḳ akçe didiler (1793)

1.7.15. Mecaz-ı Mürsel

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde, göz-insan (parça-bütün); ikincisinde ise zekât vermemek-cehennem (neden-sonuç) ilgisi kurularak mecaz-ı mürsel sanatı yapılmıştır.

Ḥamd-i bî-ḥad ki bu ḥâle irdüm

Niçe göz görmedüğünü gördüm (262)

İdemezseñ eger îtâ-i zekât

Menzilün eyleye âḥir derekât (1783)

1.7.16. Tevriye

Muhyî, Mahzen-i Esrâr ifadesini, hem sırlar hazinesi anlamında hem de eserinin ismini kastedecek şekilde tevriyeli olarak kullanmıştır.

Qalbümüz ma‘den-i envâr eyle

Göñlimüz maḥzen-i esrâr eyle (31)

Muhyî, Ebu'l-leysi Semerkandî'nin Tenbihü'l-Gafilin adlı eserinin ismini tevriyeli olarak şöyle ifade eder:

Bu rivâyâtı Ebû'l-leys-i faḫîh

Yazdı ġāfillere idüp Tenbîh (2221)

2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Yazılış Sebebi

Mahzen-i Esrâr'ın “Sebeb-i Telif” bölümünde, kitabın yazılış sebebi şöyle anlatılır:

Muhyî, gönül feleğinde yardım güneşinin bir sabah vakti doğduğunu ve gönlüne nice irfan ve nüktelerin sudur ettiğini, bu sebeple gönlünden bir kitap yazmak duygusu hâsıl olduğunu şöyle belirtir:

Felek-i dilde ‘ināyet mihri

Bir seḫer toġdı açıldı mühri (85)

Rūḫen itdi niçe ‘irfān u nikāt

Şevķile geldi kuvāya ḫarekāt (86)

Didi sulṭān-ı göñül ṭurma hemān

Ele al ki yazasın bir dīvān (87)

Bir kitap yazıp inciler saçmak zamanı gelmiş. Çünkü bir zaman sonra insanın nutkunda mecal kalmayacaktır. Bu sebeple insanları, gaflet uykusundan uyandırmak için onları uyarmak gerek.

Variken dilde henüz nuṭṭa mecāl

Bezl ü īṣār ideġör dürr ü le’āl (20)

Ḥāb-ı ġafletden uyar niçesini

Nice uyardıyise niçe seni (22)

Bu kitap, halk arasında rağbet görecek ve insanların gönlündeki pası gidererek topluma fayda sağlayacak bir eser olmalıdır.

Oğuyup yazıla hem beyne'n-nās

Aça mir'ât-ı gönülden niçe pās (89)

Muhyî, gönlünden gelen bu fermana uyup kalem eline alır ve Allah'ın inayetiyle bu kitabı yazmaya başlar.

İnkıyād eyleyüp emre tırdum

Hâmeye yazmağıçün el urdum (90)

Dest-gîr oldu baña 'avn-ı İlâh

Başladum yazmağa anı geh gâh (91)

Bu esnada Allah'a yalvaran Muhyî, O'ndan, birçok ilim ve marifetten malumat sahibi olmayı temenni ederek, herkesin bu kitaptan kendine bir hisse çıkaracağı meşhur bir eser olmasını ister.

Didüm ey Qâdir-i Dānā vu Hâbîr

Niçe 'irfāna beni eyle hâbîr (94)

Yazayum kullaruñ andan behre

Alalar irişe berre bahre (95)

Luţfuñıla dilerem hûb idesin

Oğunup yazıla merğüb idesin (98)

Muhyî, kitabını kaleme alırken ortaya çıkacak hatalarının hoş görülmesini ister. Çünkü kişi, aybını itiraf etse, onu kınamak layık değildir. Zaten Muhyî'nin söylediklerinin hepsi laftan ibarettir. Ortaya çıkacak hataların ehil insanlar tarafından düzeltilmesini ister:

Mu' terif olsa 'uyübına kişi

Lāyık olmaz uralar ta' n taş (102)

Halvetî Muhyî za' ifûñ hâli

Şorılursa kamu kıl(ü) kâli (103)

Yazup ıslâh ideler yañlışını

Dimeyeler köre şunuñ işini (108)

Bu zamana kadar çok sayıda eser yazıldığını, bu eserlerden kimisinin çok rağbet gördüğünü, kimisinin ise isminin dahi hatırlanmadığını belirterek, kendi kitabı için bir güneş gibi parlamasını ve onun elden ele dolaşan, herkesin baş tacı edeceği bir kitap olmasını Allah'tan niyaz ederek ister:

Niçeler yazdı niçe dīvānı

Şaḥn-ı şaṅ' atdan düzip eyvānı (113)

Umaram pertev-i nūr-ı Yezdān

Bu kitābum ide şems-i raḥşān (116)

Keremüñe ṭayanup aldum ele

Umaram ki idesin elden ele (119)

İdesün cümlesinüñ ser-tācı

İşiden vaşluna ola rācī (120)

Muhyî, eserinde ele aldığı duygu, düşünce ve hayallerin başka yerden alınmadığını hepsinin orijinal olduğunu ve kendi yağı ile kavrulduğunu söyle ifade eder:

Çoğ eger az işāret-i ḥayāl

' Āriyet alınup olunmadı āl (126)

Çünkü ödünç kıyafetler giymektense kendinin olan eski elbiseyi giymek daha çok tercih sebebidir.

' Āriyet geymedinise dībā

Yeg olur ki giyesin köhne ' abā (127)

Dil tenūrında ma' ānī beresi

Kendü yağıyla kavruldu besī (128)

Muhyî, bu kitaptan istifade edecek olan müminlerden, hayırla yād edilmeyi istemekte ve karşılığında sadece dua beklemektedir:

Umaram ḥayrıla yād eyleyeler

Dil-i ḡam-gīnūmi şād eyleyeler (25)

Raḥmet ol mü'mine okuduğı ħīn

Raḥmetu'llāhu 'aleyh diye hemīn (26)

2.2. Eserin Adı

Muhyî Efendi, eserinin “Sebeb-i Telif-i Kitab u Matla-ı Dasitan” başlıklı bölümünde ismini, Mahzen-i Esrâr koyduğunu şöyle telaffuz eder:

Gerçi itmişidüm evvel itmām

Dinilüp Mahzen-i Esrâr aña nām (92)

Muhyî, eserinin bir başka yerinde Mahzen-i Esrâr ifadesini tevriyeli olarak kullanmıştır.

Ḳalbümüz ma' den-i envār eyle

Göñlimüz maḥzen-i esrâr eyle (31)

Aşağıdaki beyitte ise Muhyî, eserinin ismini Sürûr-efza namıyla da telaffuz etmiştir:

Dindi nāmına sürûr-efzâ anuñ

Dāfi' ola ğamını yârānuñ (97)

2.3. Eserin Yazılış Tarihi

Muhyî Efendi, Mahzen-i Esrâr'ın yazılış tarihi gösteren tarih beytini, “Sebeb-i Telif-i Kitab u Matla-ı Dasitan” başlıklı bölümünde şöyle kullanmıştır:

Başladum nazma bu dürr-i güheri

Ola her ehl-i dilüñ tâc-ı seri (123)

Hicret-i server-i ' âlem senenüñ

Seb'a seb' in ü tis'a mienüñ (124)

Bu beyitle Muhyî Efendi, eserini 977 / 1569-70 yılında yazdığını ifade eder. Fakat bu tarihte Sultan III. Murad henüz tahta geçmemiştir. Aşağıdaki beyti, nazara alacak olursak Mahzen-i Esrâr'ın III. Murad henüz şehzade iken ona sunulduğu söylenebilir. Çünkü bu beyitte eserinin padişah oğluna peşkeş çekilmesini ve bu eserle gönlünün hoş olmasını istemektedir:

Pâdişehzâdeñe pişkeş eyle

Göñlini anuñıla hoş eyle (88)

III. Murad, tahta geçtikten sonra, Mahzen-i Esrâr'ın “Fi Medh-i Sultan-ı Murad Han” bölümünün yazıldığını düşünmekteyiz.

2.4. Eserin Özeti

BESMELE

Mahzen-i Esrâr, mesnevi geleneğine uygun olarak besmele beyti ile başlamıştır. 26 beyitten oluşan bu bölümde Muhyî Efendi, kısaca şunları söyler: Her işte Allah'ı yâd edip Bismillah demek her kula vaciptir. İnsanın zikrinde besmele olmazsa o kişi, hiçbir işte muvaffakiyet sağlayamaz. Zira bu kâinat besmele için yaratılmış ve bu sayede ayakta durmaktadır. Dolayısıyla mümin, kalbinde bir an için Allah zikrini terk etmemelidir. Ta ki her talebi yerine gelsin. Allah, insana, güzel söz söyleme kabiliyetini O'nu, zikretmesi için verdi ve bu sebeple onu, Ahsen-i takvimde yarattı. İnsan, sadece su ve balçıktan ibaret değildir. Bilakis insan, âlemin gülüdür. Bu gülün kokusu marifettir, huy ve mizacı ise rengidir. Bu gül, kurumadan önce ve elde kuvvet varken ilim öğrenip hikmetli konuşmak gerektir. İnsanların gaflet uykusundan uyanması için onları uyarmalı ve onlara fayda sağlamalıdır. Bu şekilde insan âlemde hayırla yâd edilmiş olur ve bu âlemde hoş bir ses bırakmış olur. Çünkü bir bakmışsın, amel defterin eline verilmiş olur.

MÜNACÂT

18 beyitlik münacât bölümünde Muhyî Efendi, Allah'a yakararak duasının kabul buyrulmasını şöyle niyaz eder: Ey Kerîm, Ehad, Ferd ve Kadîm ve ey Hakîm, Samed, Hakk ve Alîm bize yardımını lütf et, bizi gaflet uykusundan uyandır. Bizi ilmiyle amel eden âlim eyle, bizi kâmil ve sâlim eyle. Kalbimizi nurla, gönlümüzü sırlarla doldur. Bizi tarikat yolunda sâlik eyle, hakikat mülküne vasıl eyle. Vücudumuzu, varlığıyla baştanbaşa kuşat ki senin varlığından başka hiç alakamız kalmasın. İkilik gitmiş ve sadece birlik gelmiş olsun. Böylece bunca zaman çektiğimiz ayrılık acısını çıkar ve vuslatını bize ödül eyle.

Ey Hak, duamı kabul eyle benim halime bakma kendi lütfüne bak. Bizi kapından gönderme, son nefeste işimizi zor eyleme. Ve bizi ahirete mesrur gönder.

NA'T

22 beyitlik bu bölümde, iki cihanın güneşi Hz. Muhammed'in, ulvi vasıfları ile övgüsü vardır. Ey peygamberlik tahtının şahı, hakikat ve marifet ülkesinin sultanı, arş-ı ala sana yurt olalı senin yolunu cennet süpürür. Simurg gibi melekût ülkesinin dağına kanat açıp uçalı, anka-yı ukulun ne mecali var, ne de yol bulup sana ulaşabilir. Sen Kab-ı kavseyn makamına çıkalı, bütün veliler sana bende olmuştur. Allah, sadece sana miracı nasip etti. Bütün kâinat sana gıpta eder. Senin ayak izinin tozunu kim başına taç ederse o kişi kıymet bulur. Kim gözüne sürerse o kişinin gözünü gaflet perdesi örtemez. Hakk'a

ulaşan ancak Hz. Muhammed ile varır. Kimse O'nsuz Allah'a ulaşamaz. O, peygamber zümresinin lideri ve herkesin reisidir. O'nun ashabını seven kişi, mukabilinde cennet içinde makam bulur.

DÖRT HALİFE ÖVGÜSÜ

15 beyitlik bu bölümde, ilk üç beytin birer beyti, sırasıyla Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman'a, sonraki iki beyit ise Hz. Ali'ye ayrılmıştır. Birinci beyitte Hz. Ebubekir, Hz. Peygamberin mağara arkadaşı ve kaynatası olması vasıflarıyla anılmıştır. İkinci beyitte Hz. Ömer, fazilet, kemalât ve hüner gibi hasletleriyle takdir edilmiştir. Üçüncü beyitte, hilm ve hayâ sahibi, Hz. Osman yâd edilmiştir. Dördüncü ve beşinci beyitte ise Hz. Ali, Allah'ın arslanı, ilim şehrinin kapısı, Hz. Peygamberin gözünün nuru ve Huneyn'in kahramanı, vasıflarıyla bahsedilmiştir.

Ashab-ı güzini seven rahat bulur. Ashabı medh ü sena etmeye lisan kadir değildir. Çünkü ashabı, Allah medhetmiştir.

KİTABIN YAZILIŞ SEBEBİ

49 beyitten oluşan bu bölümde, eserin yazılış sebebi izah edilmiştir. Bu bölüm, daha önce özetlendiği için burada, bu kadarla iktifa edilecektir.

SULTAN MURAD ÖVGÜSÜ

17 beyitlik bu bölüm, mesnevinin asıl vezninden farklı olarak fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Bu bölümde, farklı bir kalıbın kullanılması, nüshadaki yazı karakterinin farklı olması ve aynı zamanda Avusturya nüshasında bulunmaması, esere sonradan ilave edildiği izlenimini uyandırmaktadır. Şair, sultan III. Murad için kısaca şu medhiyeyi yapmıştır: Ey iyilik tahtının şahı, senin cömertliğin üzerimize doğarsa hazinenden hiçbir şey eksilmez. Adalet ve doğruluğun sayesinde âlemde kötülük ve zulüm yok oldu. Zayıflar ve düşkünler de güzel yaşamaktadır. Padişahlar arasında üstün olan sensin. Çünkü Arap ve Acem mülklerinin hâkimi sensin. İran'ın efsanevi hükümdarlarının şânı bile senin şânının yanında ancak kuru bir nâmdır. Ey padişah dilerim ki her zaman başarılı ve mutlu olasın. İki âlemde hiç gam çekmeyesin. Çünkü bu dünyada Allah'ın muradı oldun. İnşallah diğer âlemde de saltanatın bakî olup cennetle şereflenirsin. Orada ahababın yanına toplanıp "Allah Allah" diyerek hamd ve şükür ile bir bayrak altında dolaşasın. Türlü nimetlere ve sofralara layık olasın. Çünkü Allah, seni sevdiklerine halife etti.

Ey padişahım, gerçi sana dua eden çoktur. Fakat benim gibisi yoktur. Şair, bu sözlerle medhiyeyi bitirip sultan Murad'dan kabul görmesini istemiştir.

BİRİNCİ MECLİS

Güzel tabirler ve latif sözler, muhabbet ve dostluk sebebi olduğunun yanı sıra insanı elemlerden kurtardığının ispatı hakkındadır.

Ey güzel sözler söyleyen bülbül, sözlerinle yine gönülleri mest et. Söze başla ve gönülleri fethet. Âşıkları kendine sırdaş et. Bildiklerini söylemeyip suskun kalmak ve öylece unutup bu dünyadan göçmek sana reva değildir. Bu sebeple öyle sözler söyle ki gönülleri ram et. Seviyesiz sözler söyleme ki onunla kötü nam sahibi olmayasın. Çünkü insanın başına ne bela gelirse aslında dilinden gelir. İşinde hüsrana uğramak istemiyorsan sözünü üslûpla söyle. Söz işitmek istemezsen düşünerek konuş. Çünkü bir konuşan iki işitir, demişler. Güzel sözler söylemek ve insanlara iltifat etmek ile yola koyulan kişinin her maksadı ve meramı hâsıl olur. Bazen bir sözle kişi, kellesini kurtardığı gibi bazen de bir söz ile kişi, başını yitirir. Bazen yalan söylemek doğru söze tercih edilir. Çünkü tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır.

HİKÂYE

Hükümdar ile Kötü İşli Kadı

Bir zamanlar bir kadı vardı. İşret etmeden gününü geçirmeye razı değildi. Onun bu durumu, etrafta duyuldu. Bir kişi varıp bu durumu, hükümdara iletti. Hükümdar, bu kişiye inanmadı ve bu kadar ilim ve irfan sahibi bir kadı, hâşâ bunu yapmaz. Bu yaptığınız hasetlik ve ancak garazdır. Çünkü bu hal, bir Müslüman'a yakışmaz, bu, ancak bir iftiradır, dedi. Bir gece kadı, yine mecliste işret ederken hükümdarın adamları bir baskınla, duruma şahitlik ettiler. Ve hükümdara varıp kadının sabaha kadar bu sofrada, işret ettiğini haber verdiler. Hükümdar da bu işret meclisine varıp, kadıyı o haldeyken gördü. Hükümdar, ey kadı sabah oldu uyan, dedi. Kadı, başına ne geleceğini anladı. Yaptığından pişman olup hükümdardan af diledi. Hükümdar, ona ceza vereceğini ve halkın ibret alıp ondan nefret edeceğini söyledi. Kadı, hükümdara halkın kendisi üzerinden terbiye edilmesinin kendisine yakışmayacağını, kendisinin hatalarını değil, güzel meziyetlerini düşünerek kendisini affetmesinin şanına yakışacağını anlattı. Bu güzel sözler üzerine hükümdar, kadıyı affeder. İşte güzel bir söz, kadının kellesini kurtarmasına vesile oldu. Çünkü bazen, sıcak bir söz, kalbi ısıtır, soğuktan eser bırakmaz.

HİKÂYE

Padişah ile Rüya Yorumcusu

Bir zamanlar bir padişah, rüyasında bütün dişlerinin döküldüğünü görür. Hemen bir rüya yorumcusu getirtip bu rüyayı, yorumlamasını ister. O cahil rüya tabircisi, bu rüyayı, ne kadar akrabın, sevdiğin ve dostun varsa onlar, senin gözünün önünde ölecek

ve sen bunlara şahitlik edip acı çekeceksin, şeklinde tabir eder. Bu tabir üzerine, padişahın kederi daha da ziyadeleşir. Padişah, oracıkta hemen emir verip ona dayak attırır ve onu, şehirden sürer. Etraftakiler, padişaha sordular: “ bu kişinin ne günahı vardı da bu kadar gazap ve azap ettin?” Padişah, sözünü bilmeyene, haddini bildirmek gerekir, der. Daha sonra başka bir rüya tabircisi bulunmasını emreder. Tellallar, şehirde yürür ve kâmil, fazilet sahibi bir rüya tabircisi bulurlar. Padişah, ona da rüyasını anlatır ve tabir etmesini ister. Bu kâmil rüya tabircisi, rüyayı, korkulacak bir şey yok, hatta akraba, eş ve dostlarından daha uzun bir ömür yaşayacaksın ve mutlu olacaksın, şeklinde tabir eder. Padişah, bu tabiri işitip mutlu olur. Bu iki farklı rüya tabircisinin tabiri arasındaki fark, şu oldu: “güzel tabirler, gönüle nefret duygusu vermez.” Çünkü güzel tabirler kullanan kişi, her iki dünyada mutlu olur.

HİKÂYE **Dilenci İle Halk**

Bir zamanlar bir dilenci, paraya çok meyletmişti. Halkı bıktırmış, kimsede rahat bırakmamıştı. Herkes kapıma yine gelir mi? diye korkar olmuştu. Fakat dilencinin güzel bir huyu vardı. Ona, “Allah versin” dediklerinde, buna özenir ve çok mutlu olurdu. Bir gün Allah’ın emri erişip, ahiret mülküne göçtü. Bir veli zat rüyasında, o dilenciye, cennet bahçelerinde gezip lezzet alan ve ömründe hiç cefa görmemiş gibi mutlu bir vaziyette görür. O veli zat, dilenciye buna sebep ne olduğunu, sorar. Dilenci, bana Hak katında soruldu, dilenip ne ile bu yana geldin? Ben de dedim: “dünyada herkesten para isteyip, dilenirdim. Fakat herkes bana, Allah versin, derdi.” Ben de buna heves ederdim. Dolayısıyla “ ey Allah’ım, senin kapında ihsan bulacağımı bekliyorum çünkü senin kapında da lütuf ve kerem görmezsem, ya ben onu, nerde göreyim, zaten başka gidecek kapım da yok,” dedim. İşte bu sözlerim, Allah’ın hoşuna gitti, bütün günahlarımı bağışladı ve cennetle beni mükâfatlandırdı, der. İşte her kişinin seninle dost olmasını istersen, tatlı dili yanından eksik etme.

HİKÂYE **Kanunî Sultan Süleyman İle Asker**

Büyük bir gazada, ansızın küffar ordusu, Osmanlı askerine galip gelip, yeniçerinin bir tarafını bozguna uğratar. Vezir-i azam, Kanunî Sultan Süleyman’a gelip, bu durumu haber verir. Kanunî Sultan Süleyman buna üzüldü ve bir süre sukut üzere kalır. Vezir-i azam, sultanın suskun kalmamasını ve buna bir çare bulmasını ister. Kanunî, dergâh-ı ulûhiyete yönelip sıdkla Allah’a; “ ey Allah’ım yardımını bize ulaştır. Üzerimizdeki gafleti giderip, yüzümüzü güldür. Ne yapmak gerekiyorsa kalbimize bildir. Ne taraftan

kuvvet buluruz, bize bildir” gibi dualar etti. Bu duaya mukabil Allah, onun kalbine askerlerine tatlı dil dökmeği ilham etti. Kanunî Sultan Süleyman, askerlerinin yanına gitti ve ellerine meşaleler yaktırıp verdikten sonra askerlerine şöyle seslendi: “ey İslâm askeri, hani biz dinimizin muhafızlarıydık? Oysa din düşmanları bize galip gelmek üzere, böyle kimsesiz ve zavallı mı kalalım? Şimdi küffara kılıç vurmanın tam zamanıdır“ adeta ağzından söz incileri döküldü. Bu sözlerden çok etkilenen yeniçeri, gayrete gelip kimi kılıç, kimi mızrakla savaş meydanında adeta ahenk içersinde şevkle savaştılar. Sonunda küffar askerini perişan ettiler. İşte tatlı dil, askere savaşı kazandırdı.

HİKÂYE

Hazret-i Ali İle Kölesi

Haz. Ali, bir keresinde kölesine seslendi. Kölesi mahsus duymazdan geldi. Haz. Ali, birkaç defa daha seslendi fakat köle, yine hiç cevap vermedi. Haz. Ali öfkeleni ve yanına varıp “sen sağır mı oldun? Yoksa şimdiye kadar benden işitmediğin sözleri mi işitmek dilersin?” Diye sordu. Köle, işittim seni, fakat senin merhametli olduğunu da bilirim. Ben buna itimat ettim, umarım bununla kurtulurum. O sebepten cevap vermeyi ihmal ettim. Sen kerem ve lütuf sahibisin, beni mazur göreceğini biliyorum, dedi. Bu sözler, Haz. Ali’ye hoş geldi ve köleyi azat etti.

İKİNCİ MECLİS

Lisan, Bela Sebebi ve Cefa Neticesi Olduğunu Beyan eder.

Belayı başa getiren dildir. Dili muhafaza etmek gayet müşkildir. Birçok kişi, dili yüzünden başından oldu. Kişi, dili yüzünden hayatını zehir etti. Bülbül güzel diliyle nice hikâyeye konu oldu. Fakat onu kafese tutsak yapan, yine dili oldu. Eğer bülbülün güzel sesi olmasaydı kimse onun yüzüne bakmazdı. Fakat bu güzel sesi, kafesi ona zindan yapmıştır.

HİKÂYE

Güzel Sesli bülbül

Eski zamanda güzel sesli bir bülbül vardı. Bir gün hararetle, kuşlarla kavga etti. Bir kişi, bülbülü duydu ve sesine hayran kaldı. Bir tuzakla onu yakaladı, kafese koydu ve şehre getirdi. Bülbülün sesini duyan, ona âşık oldu. Çünkü bu sesi duyan kişi, Zühre olsa sazını bırakır, onu dinlerdi. Onu, her gören müşteri oldu. Satın almaya nice dinar verdi. Bülbül, kafese tutsak olduğundan ayrılık acısıyla, nalesini arttırdıkça müşterisi de daha çok arttı. Müşterisi arttıkça değeri de arttı. Bir gün cesur bir kuş, bu bülbülü görüp haline acıdı. Ona yardım etmeye karar verdi. Dedi:” ey garip ve cahil bülbül, seni bu kafese tutsak eden kendi dilindir. Zaten başa gelen şey, kişinin dilinden gelir. Bu kafesten

kurtulup yine eski günlerindeki gibi mutlu olmak istersen suskun kal. Bir daha ötme. Eğer bu sözlerimi dinlersen, birkaç günde bu kafesten kurtulursun.” Bu sözleri işiten tutsak bülbül, suskun kalarak sözünü tuttu. Sahibi, bülbülün sesini her ne kadar açmaya çalıştıysa da muvaffak olamadı. Bir zaman sonra bülbüle olan rağbet kayboldu. Kimse onun sesini dinlemeye gelmedi ve onu satın almak isteyen müşteri kalmadı. Sahibi, kafesin kapısını açtı, bülbül uçup gitti. İşte bazen, sukut üzere kalmak, kişinin başını kurtarır. Sözünü her yere götürüp atma, ta ki yere yüzünü düşürmesin. Bazen sukut etmek, konuşmaktan çok daha iyidir.

HİKÂYE **Güzel İle Çirkin**

Bir zamanlar iki kafadar, ittifak edip gezmeye karar vermişler. Ta ki âlemi, keşfedip görmedikleri yerleri görmek ve yeni insanlarla tanışmak istemişler. Birinin saçı, sakalı düzgün ve yüzü güzeldi. Fakat ilim ve hüneri yoktu. Diğerinin saçı, sakalı bozuk, yüzü çirkindi. Fakat âlim ve hüner sahibiydi. Âlim fakat çirkin olan diğerine, gel seninle bir iş yapalım, dedi. Ben sana hâdim olayım ve her işini göreyim. Fakat sen sukut üzere kal. Sadece lisan-ı halinle dur. Ben ilim ve marifet incileri dökerim. Fakat kimse aramızdaki bu sırrı bilmesin. Ta ki bizi görenler, hizmetkârı böyleyse piri acaba nasıldır? Desinler. Eğer pir, bize ilim ve marifet anlatsın derseler. Ben münasip olanın bu olduğunu, derim. Sen de bunu teyit edersin. Sana, soru sormaya yaklaşan kişiye ben önce davranıp cevap veririm, dedi. Bu planla iki kafadar, nereye varsa başköşede ağırlanır ve türlü türlü ikramlarla karşılanırdı. Bunlar bu şekilde birçok yer gezerken bir yerde âlimler zümresi, toplanmıştı. Bundan habersiz iki kafadar buraya vardı. Hâdim olan yine marifet incileri dökerken anlaştıkları gibi pir, yine sukut üzere kaldı. Âlimler zümresi, bir kasıtle, hâdim olana bir hizmet buyurup pire yanaşmaya bir fırsat buldular. Her biri pirin başına üşüşüp fikrini söyletmeye başladılar. Pir, biraz direndiyse de içinde ne varsa dökmeye başladı. Cehalet denizi baştan aştı. Daha sonra hâdim geldi, gördü ve durumu anlamak için dışarıda durdu. Bildi ki pirin bütün noksan ve ayıpları herkese ilan olmuş. Hâdim, yanlarına varmadan hemen oracıktan bilinmez bir yere kaçtı. Pir, bütün kusur ve hatalarıyla onların içinde kaldı. Pir, eğer sukut üzere kalsaydı cehalet denizi baştan aşmayacaktı. Her sözü önce iyice düşündükten sonra söyle, ta ki rezil olmayasın.

HİKÂYE **Tüccar İle Oğlu**

Bir zamanlar bir tâcirin malına hasaret erdi. Çok zarar etti. Fakat bu durumu, kimseye söylemedi ve derununda sır gibi sakladı. Bir gün oğlu, bunu gizlemenin sana ne

yararı var, diye sordu. Babası, eğer bu zararımız etrafta duyulursa iki türlü zararı var: biri, kaybetme üzüntüsü. Diğeri, düşmanlarımin sevinmesi, dedi. İşte kişi, düşmanlarını sevindirmemek için üzüntüsünü onlardan saklamalıdır.

ÜÇÜNCÜ MECLİS

Edep ve Edep Ehlinin İzzetini Beyan eder.

Hız. İbni Mübarek Fazıl, der ki; bir kişi ne kadar ilim sahibi olursa olsun, benim nazarımda kıymeti yok ve onu göresim gelmez. Fakat edep sahibi bir kişi, benim nazarımda çok kıymetlidir. Ve o kişiyi, canım görmek ister. Evet, edepli kimselere verilen kıymet, başka hiç kimseye verilmez. İnsanlar, edeple, izzet sahibi olur. Kul, edeple Allah'ın katında bir değer kazanır. Kişi, ahvalini ve akvalını edep üzere yapmalıdır. Edep sahibi olan kimse, çaresiz kalsa da ağzına kabih sözler almaz. Boş konuşan kişi, halkın nefretini kazanır. Yemede, içmede ve uyumasında edep üzere olan kişi, toplumda iyi bir nam kazanır. İşlerinde edebi gözetmeyen kişi, halkın içinde maskara olur. Maskaranın yüzü de daima kara olur.

HİKÂYE

Yavuz Sultan Selim İle Şah İsmail

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail ile büyük bir savaş yapmış, Allah'ın yardımıyla Yavuz Sultan Selim, Acem askerini yenip büyük bir bozguna uğratmıştı. Şah İsmail, başını zor kurtarmıştı. Bu savaştan, çok miktarda mal, mülk, kumaş ganimet olarak elde edilmiş, çok sayıda kadın ve adam esir edilmişti. Esir alınan kadınlar arasında, Şah İsmail'in karısı da vardı. O'nu alıp Anadolu'ya getirdiler. Şer'i hükümlere göre himayesine alması için bir molla'ya verildi. Edepsiz molla, onunla gönlünü hoş eder ve ona kastederdi. Bir gün Yavuz sultan Selim, mollaya; o nazenin dilberle halin nasıldır? diye, sordu. Molla, o dilber sadece yediğini bilir, başka da bir şey bilmez, şeklinde edepsizce cevap verdi. Bu sözler üzerine Yavuz Sultan Selim'in kalbine bir soğukluk girdi. Yanındaki sırdaşına dönüp, “ yaramaz buraya şehroğlanı, hatırım görmek istemez oldu onu. Gelmesin görmeyeyim onu ebed” dedi. Bir sözle molla, şehirden tard edildi. İşte edebi terk eden başkaları tarafından da terk edilmiş olur. Kişi ne yapacaksa onu edeple yapmalıdır. Şüphesiz, edebın aslı hayâdır. Hayâsız kişi, edepli olamaz. Bir gün Hız. İsa'ya sordular: “ seni kim edep sahibi yaptı?” O da; beni Rabbim edeplendirdi, dedi.

DÖRDÜNCÜ MECLİS

Mürüvvet ve Mürüvvet Ehlinin İzzetini Beyan eder.

Mürüvvet nimetinin kapısını açalım. Türlü türlü inciler saçalım. İnsan olan, kalbini mürüvvet ve iyilikle doldurur. İnsanlığını halka saçar. Kişide lütuf ve mürüvvetten eser yoksa sureten insan gözüke de mana âleminde hayvandır.

HİKÂYE

Hacı Çünan İle Selmâ

Hocalardan biri, Beytullah'a varıp yeniden hacı olmak istemiş. Bir hac kafilesine katılıp gece gündüz yola revan olmuş. Giderek birkaç ay sonra "beriyye" denilen bir konaklama yerine varmışlar. Burada uyuyakalan Hacı Çünan, gözlerini açtığı anda yanında kimsenin kalmadığını, kervanın göçmüş olduğunu görmüş. Tek başına bir çölün ortasında kalakalmıştı. Aklını başına toplayan Hacı Çünan, yüzünü bir tarafa tutup yürümeye başlamış. Dilinde dualarla, kervanı bulmaya çalışan Hacı Çünan, çölün ortasında kıldan kara bir çadır görmüş. Çadırın yanına varan Hacı Çünan, içinde dünya güzeli bir kadının oturduğunu görmüş. Hacı Çünan, karnı aç olduğu için bu güzelden yemek ve su istemiş. O kadın, yerinden kalkıp hacıya yemek vermiş. Karnı doyan Hacı Çünan, kadının busesini almak için hücum etmiş. Fakat o güzel kadın, bir sahibi olduğunu, kocasının az sonra da çadıra varacağını haber vermişti. Hacı Çünan, korkmuş ve beklemeye koyulmuştu. Fakat o güzel kadın, kocasının mürüvvet sahibi ve yiğit bir er olduğunu, yolunu şaşıranlara yardımcı olduğunu söylemiş. Derken az sonra kocası elinde mızrakla atından inip selam vermiş. Hemen karısına dönüp yanındaki yaşlı adamın orda olmasının sebebini sormuş. Karısı, yolunu kaybetmiş. Burada karnını doyurduktan sonra bana bir busene bin dirhem vereyim dedi. Fakat ben kocam var. Onu, bekle dedim. Hacı da bana ilişmeyip öylece seni bekliyor, dedi. Bu sözler üzerine kocası, hacıyı atına alıp kervana yetiştirdi. Hacı, durumdan memnun olup Allah'a şükretti. Dostlarıyla haccettikten sonra evine geri döndü. Aradan uzun bir zaman geçmişti. Hacı Çünan evinde mesut bir şekilde yaşarken bir kişinin, elinden bağlanmış bir kadını pazarda cariye gibi dolaştırdığını görmüş. Hacı Çünan, yanına varıp o cariyeye yakından baktığında, o zaman çölde gördüğü siyah çadırdaki kadın olduğunu gördü. Hacı Çünan, kadınla konuşup onun haline acıyıp ağlamaya başladı. Kadın: ey hoca, bu haydutlar bir gece baskınla çadırımızı yağmaladılar ve beni esir ettiler, beni kurtar, dedi. Hacı Çünan, onu satın alıp evine getirdi. Evinde ona hürmet edip ikramda bulundu. Ama asla ona, şehvet nazarıyla bakmadı. Aradan birkaç yıl geçmişti. Hacı Çünan, sokaklarda mecnun gibi dolaşan bir kişiyi gördü. Bu kişi, Selmâ diye fiğan eylerdi. Bu kişinin âhı göklere ulaşacak kadar

acıydı. Bu kişinin yanına yaklaşan Hacı Çünan, filan zamanda çölde kendisine yardım eden kişinin olduğunu bilmiş. Ve karısını bulmak için yollara düştüğünü anlamış. Karısından ayrı kalmak ve karısının sevgisi onu, bu hale getirmiş. Hacı Çünan, hemen bu kişiyi alıp evine getirdi ve ona Selma'yı gösteriverdi. Nazar edip Selma'yı görünce kendinden geçip bayılmış. Daha sonra akli başına gelince içinde ne varsa Selma'ya söyleyip ah u zar etmiş. Ayrılık acısıyla öpüşüp kucaklaşan karı-koca, başlarından geçenleri birbirlerine anlattılar. Bunlar, Hacı Çünan'ın evinde uzun bir müddet misafir kaldılar. Artık evlerine dönmek isteyen karı-koca, Hacı Çünan'dan destur alıp yola koyulmuşlar. Bunları uğurlamak için evinin az ilerisine çıkan Hacı Çünan, evine geri dönerken arkadan Selma'nın kocası, elinde hançerle gelip öldürmek için vurmuş. Hacı Çünan'ı öldürdüğünü zannedip kaçmış. Kanlar içinde kalan Hacı Çünan'ı, komşuları alıp evine getirmiş ve iyileşince kadar ilaç vermişler. Aradan yıllar geçtikten sonra Hacı Çünan, yine kâbe sevdasına düşmüştü. Haccetmek için yine yollara düşüp kâbeye varınca onu, arkadan hançerleyen kişinin beytullâh'ta feryatla niyaz ettiğini görmüş. Yanına varıp, selam verdi. Biraz sohbet ettikten sonra, “ ben size, bu kadar iyilik yapmışken neden beni öldürmeye kalktın?” diye sordu. O kişi, kalbindeki sırrı açtı ve şöyle dedi: “ sizin bize yaptığınız iyiliği, başka kimse yapmaz. Biz de bu iyiliklerinize mukabil, sizi şehit edip cennete gitmenize vesile olmak istedik. Allah, günahımı affetsin diye ben de kâbeye gelip duaya ediyorum. Selma da vefat ettikten sonra burada günlerimi ibadetle geçiriyor, her gün tövbe ve istiğfar ediyorum. Belki cehennem azabından bu vesileyle kurtulurum.” Bu sözleri duyan Hacı Çünan, mutlu oldu ve beraber dua etmeye başladılar. Birbirlerine lütuf ve hürmet ettiler. Bu hikâyeyi, ibret olsun diye yazdım. Umarım bununla amel edilir.

BEŞİNCİ MECLİS

Kötü Arkadaş ve Fena Dostluğu Beyan eder.

Yaramazlarla sakın dost olma ki sen de kötü olmayasın. Şerefli ve kadirşinas insanlarla yakınlık kur ki sen şeref ve itibar kazanasın. Kimin dostu bülbül ise, onun varacağı yer, gül olur. Kimin dostu karga olursa onun varacağı yer, diken olur. Bilgili kişilerle oturursan, herkesten daha yüksekte olursun. Cahil kişilerle oturmaktansa yalnız oturmak daha iyidir. Şüphesiz kişi, komşusunu kendine benzetir. Eğer arkadaşın sefih biriyse ondan ayrıl. Çünkü onun, sana hayrı olmaz. Eğer arkadaşın hevâ ve hevesatına mağlup biriyse, tenhada şöyle yalnız oturmak daha iyidir. Eğer arkadaşın şerli insansa yılanlarla arkadaşlık kurmak daha iyidir. Çünkü kötülükler ve isyanlar kişiye,

arkadaşından gelir. Eğer arkadaşın günaha sevk eden biriye köpek ya da eşekle arkadaş olmak daha iyidir.

HİKÂYE

Malik Bin Dinar İle Köpek

Bir kişi, Hazret-i Malik Bin Dinar’a, birkaç sual sormak için vardı. Şeyhin yanında bir kelbin yalnız oturduğunu gördü. Taaccüp ederek bu köpeğin yanınızda ne işi var? Diye sordu. Bu uyuz köpeği gören elbette kovar. Eğer bunda bizim bilmediğimiz bir sır var ise bize izah et. Malik Bin Dinar, şöyle cevap verdi: “Eğer arkadaşın günahkâr biriye iki âlemde seni rezil eder. Böyle günahkâr bir kişiyle arkadaş olmaktansa bir köpekle arkadaş olmak daha iyidir. “

HİKÂYE

Fudayl Bin İyaz İle Ulu Kişi

Allah dostlarından biri, Fudayl’ın gam içinde olduğunu görür. Yanına varıp derdini sordu. Neden yalnız oturuyorsun? Sohbet edeceğin kimsen yok mu? Dedi. Fudayl, bu soruya, “eğer insanlar, yalnız kalmanın lezzetini bilse, kendisine sineğin dahi konmasını istemezdi. İki kişi, bir yerde çok konuşarak ancak derde düşerler. Eğer insanlar, uzletin değerini bilseler, can gibi kendini bir yere gizlerdi.” Şeklinde cevap verdi. Fudayl, sözlerine şöyle devam etti: “Ey filan kişi, kalbimi başka şeyle meşgul ettin, gönül gözümü ağlattın. Allah zikrinden beni, uzaklaştırdın.” Bu sözlerden sonra Fudayl, oracıktan ayrılp kendini bir yerde gizledi. Eğer bir kişi, yalnız kalmanın lezzetini alırsa, daima onu arayacaktır. O zaman sen de kendini تنها kıl, ne söz işit ne de söz söyle. Çünkü sözü az olanın günahı da az olur.

ALTINCI MECLİS

İyilik Yapmak Hususu Hakkındadır.

İyilik yapıp nehre atsan akıbet, denize ulaşır. Balık, bilmezse onu Halik bilir. Bil ki insanın emekleri yok yere zayi olmaz. Bu hikâyeyi benden dinleyin ki belki ibret ve nasihat alırsınız.

HİKÂYE

Halife Mütevekkil ile Kölesi Feth

Bağdat Şehri’nin hâkimi Halife Mütevekkil, adalet ve cömertliğiyle meşhurdu. Feth adında küçüklükten yetiştirdiği bir kölesi vardı. İlimde oldukça iyiydi. Halifenin yanında da makbul ve itibar sahibiydi. Ok atmada ve güzel yazı yazmada da hüner sahibiydi. İstedi ki suda da yüzüp usta bir yüzücü olsun. Çok çalıştı ve iyi bir yüzücü oldu. Bir gün usta yüzücü oldum diye tek başına, gizlice Dicle Irmağına girdi. Su, bunu alıp götürdü. Bir girdaba yakalandı. Eline bir kütük geçti ve ona yapıştı. Bu kütüğe bindi.

Fakat kütük girdapta sürekli dönüyordu. Yedi gün onda dolandı ve Allah'ın yardımıyla hala hayattaydı. Bu girdapta her gün bir ekmek akardı. Feth, girdapta dolandır ve o ekmek parçasını yakalar, yedi. Feth, burada gece gündüz dolanırdı ama Allah'a şükretmekten başka elinden bir şey gelmiyordu. Hayatı zorluklarla geçiyordu ve her gün ağlıyordu.

Bir gün Sultan Mütevekkil, Feth'in akıbetinden endişe etti ve Bağdat Şehri'nde tellalları yürüttü. Sultan, Feth'i bulana büyük bir ödül vaat etti. Feth'i, herkes her yerde arıyordu. Nehri, seyran ederek arayan bir yüzücü, Feth'i gördü. Koşarak sultana haber verdi. Sultanın adamları, kayıklarla Feth'i kurtarmaya gittiler. Feth'i kurtarıp sultana getirdiler. Ve gözünüz aydın! Dediler. Hemen Feth için bir sofraya kurdular. Fakat Feth, ben tokum, dedi. Bu hal karşısınca oradakiler hayrete düştüler. Sultan, galiba karnını su ile doyurdun, dedi. Feth, hayır, suda her gün bir ekmek akardı, ben de onu yakalar ve yerdim, diye cevap verdi. Sultan, bunu işitince tekrar şehirde tellal yürüterek, Dicle Irmağı'na ekmeği kim atıyorsa gelsin mükâfatını alsın, dedi. Bir kişi, bunu duydu ve sultana gelerek, ben atardım o ekmeği, dedi. Sultan, "nehre her gün ekmek atmanın hikmeti nedir?" diye sordu. O şahıs, şöyle dedi: Bütün maksadım şudur ki; iyilik yap bahre at, balık bilmezse Halik bilir, diye halk içinde bir darb-ı mesel var. Allah şahit ki onu tecrübe etmek için bir yıldır, her gün Dicle Irmağına ekmek atardım. Çok şükür ki Allah, o ekmeği zayı etmedi, dedi. Bu cevaba karşı sultan çok memnun oldu ve o kişiye çok altın verdi. İşte ey dost, kimsenin iyiliği, zayı olmaz. Kimsenin kimsede hakkı kalmaz. Bir kimseye iyilik yapan mükâfatını fazlasıyla görür. Bu hikâye ile okuyucuya iki hisse vermek istedim. Biri, iyilik yapanın iyiliği boşa gitmez. Diğeri, Allah kimseyi aç bırakmaz, rızkını muhakkak ulaştırır.

YEDİNCİ MECLİS

Adalet ve İnsafın Fazileti Hakkındadır.

Allah, adil olun diye buyurdu. Bu yüzden kişi, adil olmağa gayret etmelidir. Bilinsin ki herkes, elinin altındakilere karşı adil davranmalıdır. Çünkü bu, vaciptir. Onlardan gelen şikâyet, Hakk'a ulaşır. Eğer bir kişi, hırsız da olsa insafı elden bırakmamalıdır. Eğer başta devlet olursa herkes, her işte adil olmak zorunda kalır.

HİKÂYE

Hiz. Ömer ve Basra Valisinin Adaleti

Hiz. Ömer, hüner ehli bir zatı, Basra'ya vali olarak atadı. Yanında çok kişi ile Basra'ya gönderdi. Bu kişilerden biri de inatçı mı inatçı bir şahıstı. Âdet olduğu üzere Basra valisiyle bir konuda inatlaştı. Vali, bu inatçı kişiye öfkelenildi ve ona edep öğretmek maksadıyla kamçı ile darp etti. Bu inatçı kişi, gücendi. Hiz. Ömer'e varıp valiyi şikâyet

eder. Vali, edepsizce beni dövdü. Hem haysiyetimi kırdı hem sövdü, dedi. Meğer Hz. Ömer, sahabelerle bir yerde toplanmış ve sohbet ediyordu. Sahabeler, vali, senin amirindir. Amire itaat etmek gerek, dediler. Bu inatçı kişiye ne kadar nasihat ettilerse, o inatçı kişinin kalbi daha da öfke ile doldu. Ve hakkını almaktan vazgeçmedi. Bunun üzerine, Hz. Ömer, valiye bir mektup yazdı. Her işinde adil ve insaflı olmasını, hasmını razı etmesi için ne gerekiyorsa yerine getirmesini emrediyordu. “Bu şahsa ne yaptıksa ikna olmadı ve hakkını senden almak istiyor. Hakkını almasına izin ver.” Diyordu. Bu mektubu okuyan vali, o inatçı kişinin eline kamçıyı verdi ve benden hakkını al, dedi. Bu hali, işiten şehrin halkı geldi ve o inatçı kişiye, kızarak yaptığı işin bu işten vazgeçmesini istedi. Türlü türlü nasihatler fayda etmedi ve kalbinin öfkesi dinmedi. Vali, önüne oturup ne hakkın varsa benden al, Allah için yarına bırakma, dedi. İnatçı kişi, kamçıyı eline alıp vurmak için kaldırdı. Orada bu olaya şahitlik edenlerin gözleri yaşla doldu. Bunu gören o inatçı kişinin kalbi yumuşadı, insafa geldi ve hiddeti terk etti. Elindeki kamçıyı bıraktı. Valiye dönüp, maksadım adaletinizi görmek ve bunu halka göstermekti. Hâşâ kalbimde size karşı ne bir kin ne de öfke var, dedi. Çünkü Adalet üzere olunuz emrine inkıyat etmek kişiye zor gelmektedir.

HİKÂYE

Zalim Şahın Bir Adaleti İle Cennetle Müşerref Olması

Bir zaman zalim bir şah, ömrünü zulümle geçirmişti. Bu zahmetli ve meşakkatli ömürden sonra fani dünyadan göçtü, gitti. Ulu zatlardan birisi rüyasında şahı, cennet bahçesinde zevk ve sefa içersinde görür. Ulu zat, “bu hale sebep nedir?” diye sordu. Şah dedi ki, “bu, Allah’ın lütfüdür.” Ulu zat yine sordu. Bu makama seni ulaştıran nedir? Biz de bilelim ki belki bize de bir yol açılır, dedi. Şah, anlatmaya başladı: Bir gece ansızın kulağıma bir ses geldi. Ayağa kalktım. Yanıma birkaç kişi alıp, sesin geldiği yöne doğru gittim. Viran bir ev gördüm. Anladım ki sesin sahibi onun içindedir. İçine girmeğe bir yol aradım. Meşaleler yaktık. Etraf aydınlandı. Baktık ki köşede bir kişi ah vah ederek ağlıyor, diline ne gelirse söylüyordu. Elleri ve ayakları bağlıydı. Bizi görünce, ey şah halimi gör. Eğer İslam şahıysan beni uzun zamandır çektiğim bu beladan kurtar ve derdime bir derman bul. Filan kişi, bana zulmetti. Malımızı aldı ve yağmaladı. Bana çirkin sözler söyledi ve hakaret etti. Ben de o kişiye acıdım. Yardım etmeyi dileyip onu bu rezaletten kurtarmak istedim. Meğer bu zulmü yapan kişi benim oğlum imiş. Benden bunu gizlermiş. Oğlumu getirip iyi bir terbiye ettim. O mazlunun malını, yine kendisine teslim edip gönlünü aldım. O mazlum, Allah’a yalvarıp Allah’ım, şahın bütün günahlarını

affet diye dua etti. Allah, onun duasını kabul etti ve cennetine beni aldı, dedi. İşte bir adil davranış bazen bin zulmü giderir. İşlerinde adaleti gözen kişi, cennet içinde kendine bir makam bulur.

HIKÂYE

Şahın Adaleti

Bir zamanlar bir kimse, bir kişiyi şikâyet etmek için şaha geldi. Ey cihanın şahı, malum olsun ki kullarından biri, bana musallat oldu. Bana zulmetti ve hakaret etti. O kadar çirkin şeyler yaptı ki kimse utancından bunu açıkça söyleyemez, dedi. Şah, ne olup bittiyse söyle bana, yoksa bütün günahlarım senin olsun, dedi. O kimse, ey şah, sana tenhada söyleyeyim o zaman, çünkü bu söyleyeceklerim, halk içinde söylenmez, söylenirse de o kişi utancından yaşamaz, dedi. Şah, emir verip orayı boşalttı. O kimseden başından ne geçtiyse anlatmasını istedi. O kimse, “ey şah, bir gece ansızın kullarından biri geldi. Ellerimi ve ayaklarımı bağladı. Gözümün önünde karıma, çirkin bir fiil işledi. Birkaç gün geçtikten sonra, yine gelip aynı fiili işledi. Bu fiili, uzun zamandır, yapmaktadır. Bunca zamandır, ne yapacağımı bilemedim. İçim parçalandı. Beni, ölmekten beter etti. Bu durum canıma tak etti. Yüzümü elime alıp sana, öyle geldim. Bu durumu sana, anlatmak istedim. İstersen şimdi beni ateşe at.” Böyle diye anlatıp o kimsenin gözyaşları sel oldu. Şah, eğer o kişi yine gelirse bana haber et, dedi. Yine bir gece, o çirkin fiili işleyen kişi, o kimsenin evine gelince varıp şahı uykusundan kaldırıp haber etti. Şah, kalkıp bir baskınla eve gitti. Gördü ki o kişi, kadınla beraber aynı yatakta uyumuş. Şah, ev sahibine mumu söndür, dedi. Şah, içeri girip, o kişinin kafasını kesti. Dönüp ev sahibine mumu yak, dedi. Mumla etraf hafif aydınlanınca şah, maktulü gördü ve Allah’a şükretti. Ev sahibine dönüp kaç gündür açım, yiyecek ekmeğin yok mu? diye sordu. Ev sahibi koşarak şaha yemek getirdi. Şah, yemeği yedikten sonra aklını başına topladı. Ev sahibine, yaşanan bu durumun aralarında bir sır olarak kalmasını istedi. Bunun üzerine ev sahibi, ey şah, neden eve girerken mumu söndürmemi istediniz. Zalimi öldürdükten sonra da yeniden yakmamı istediniz. Daha sonra Allah’a şükrettiniz. Sonra da benden yemek istediniz. Bunun sebebi nedir? diye sordu. O adil şah, o çirkin fiili işleyen kişi benim oğlum olabilir düşüncesi idi. O haberi duyduğumdan beri boğazımdan bir lokma geçmedi. Onun yüzünü görürsem ve oğlum olsa onu, öldüremeyeceğimi düşündüm. O yüzden mumu söndürttüm. Fakat o zalimi öldürdükten sonra yüzüne baktığımda, oğlum olmadığını görünce Allah’a şükrettim, diye cevap verdi. İşte herkes, elinin altındakilere adalet ve insafla davranmalıdır. Bir adalet, binlerce zulmü temizler.

Bazen bir saat adalet üzere davranmak, altmış yıl emek çekmekten daha iyidir. Her işinde adalet ve insaf üzere olan kişi, Allah'tan çok lütuf görür.

SEKİZİNCİ MECLİS

Seçkinlerin Şefkat ve Merhametli Olması Gerekliğini Beyan eder.

Merhamet edene, merhamet edilir. Şefkat gözüyle halka nazar eyleyen kişi, halktan daima merhamet görür. İnsan ya da hayvana şefkat ve merhameti, kişi kendine huy edinmelidir. Çünkü kişi, şefkat ve merhamet yoluyla Hakk'a varır. Hz. Peygamber, bir hadisinde şöyle der: "Merhamet göstermeyene Allah, merhamet etmez." Nice kişi, merhamet ve şefkat yoluyla Allah'ın rızasını kazanarak cennete girdi.

HİKÂYE

Hız. Ömer'in Şefkati

Mübarek zatlardan biri rüyasında, Hız. Ömer'i cennet bahçesinde gördü. O'na yaklaştı ve sordu. "cennetle şereflenmene ve bu kadar izzet ve ikram görmene sebep ne oldu? Hangi ibadetleri yaptın ki bu kadar ihsana nail oldun? Bunun sebebini bilmek isteriz. Belki bu sayede kendimize de bir yol buluruz." Hız. Ömer, bir gün bir serçe gördüm. Tuzağa yakalanmıştı ve yaralıydı. Kuşa acıdım ve onu tuzaktan kurtardım. Bu işim Allah'a hoş geldi ve onunla kurtuldum, dedi. İşte bir kulun, ne kadar ibadeti olursa olsun, canlılara gösterdiği bir şefkati, yaptığı bütün ibadetlerden daha makbuldür. Canlılara şefkat ve merhamet gösteren kişiye, Allah da şefkat gösterir ve merhamet eder.

HİKÂYE

İki Cihan Serverinin Şefkati

Bir gün şefkat peygamberi Hız. Muhammed, Medine sokaklarında yürürken küçük bir çocuğun, su kırbasını taşımaya çalıştığını gördü. Fakat çocuk taşımakta zorlandığı için ağlıyordu. Bunun üzerine Hız. Muhammed, çocuğa şefkat göstererek elindeki su kırbasını alıp ona yardım etti. Çocuk, resulün önüne düştü ve evine kadar götürdü. Meğer o çocuk, bir Yahudi oğluymuş. Çocuk su kırbasını alması için eve girip babasını çağırdı. Babasına bu kişi, bana merhamet etti ve suyu taşımama yardım etti, dedi. Bu sözü işiten babası, kapıya geldi. Gördü ki kapı, nura gark olmuş. Babası, "böyle bir şefkat ve merhamet, sıradan kişilerde olamaz. Bu, ancak bir peygamber hasletidir. Bu kişi, ancak hak nebidir." Diyerek ağladı ve peygamberin dizine düştü. Yüzünü mübarek izine sürdü. Sonra ayağa kalktı. Ben şahadet ederim ki sen hak peygambersin, dedi. Sonra imana geldi ve Hız. Muhammed'den İslam'ın şartlarını öğrendi. İşte bir şefkat davranışı, bir kişinin imanını kurtarmasına vesile oldu. Dergâh-ı Ulûhiyete ulaşmak isteyen kişi, şefkat yolunu terk etmemelidir.

DOKUZUNCU MECLİS

Affetmek ve Öfkelerini Tutmak Gerektiğinin Fazileti Hakkındadır.

Öfke anında öfkelerini tutan ve gücü yettiği halde affeden kişi, ahrette affedilir. Eğer bir kişide kusur veya eksiklik varsa buna öfke göstermemek gerekir. Çünkü birçok kişi, fayda ve zararını düşünmeden bir anlık hiddet ile dine zarar verdi. Bir kişi, öfke ateşiyle tutuşursa affetme suyu ile söndürmelidir. Çünkü kalbe bir siyahlık gelirse, kişiyi zulmete götürür. Bu yüzden peygamber efendimiz şöyle buyurdu: “bir kişi, haksızlığa uğramışsa ve gücü yetiyorsa affetsin.” İşte iman nuru, kişinin kalbini pak eder.

HİKÂYE

Şah Mus’ab ve Mücrim

Bir zamanlar Sultan Mus’ab, birine çok öfkelenirdi. Kahır ile ona zincir taktı ve huzuruna getirdi. O mücrim, miskin ve zayıf kişi, sultana döndü. Bugün senin nazarında zelil oldum ama belki yarın sen de Allah’ın huzurunda rezil olursun. Çünkü Allah’ın huzurunda padişah da köle de birdir. Bugün eline fırsat geçti ve öfkenle imtihan olunuyorsun. Allah’ın huzurunda esas kimin feryat edeceğini göreceğiz. Çünkü bugün yaptıkların, ahrette karşına çıkacak, dedi. Bu sözleri işiten şah Mus’ab derinden bir ah çekti ve yüzünü toprağa sürdü. Yüreği korkuyla doldu ve ağlamaya başladı. Hemen o mücrimi affetti. Yaptıklarına pişman oldu ve Allah’tan tövbe diledi. Şah Mus’ab, öldükten sonra mübarek bir zat, onu rüyasında cennet bahçesinde gördü. İşte bu yüzden affeden, af olunur demişler.

ONUNCU MECLİS

Tefekkür ve Şükretme Hususunun Fazileti Hakkındadır.

Ey gönül, Allah kullarına neler ihsan etti, gel bunu düşün ve her an şükret. O, yeryüzünü insan için yarattı ve envai çeşit süsledi. Yeryüzünü nimetlerle donattı. Her tarafı, türlü türlü çiçekler, ağaçlar ve nehirlerle şenlendirdi. Adeta yeryüzünü bir seyir ve temaşa yeri olarak yarattı. Allah, bütün bunları insan düşünsün ve yaratıcıyı bulsun diye var etti. Oysa insan, ömrünü gafletle geçirmektedir. Allah, kâinattaki her şeyi, insan için yarattı. Fakat insan, ömrünü yeme, içme ve uykuyla geçirmektedir. Bu kadar yıldız, gezegen, güneş ve ayı gökyüzünde; bu kadar hayvan, tohum ve bitkiler yeryüzünde insana hizmet etsin diye yarattı. İşte Allah, insana akıl, fikir ve irfanı verdi. Bunları düşünsün ve bilsin. Allah, her şeyi bir sanat eseri olarak yarattı. İnsan, bu sanatkârı bulsun diye akıl verdi. Kısaca Allah, insana nimet verdi. Nimet ise şükürle artar.

HİKÂYE

Çirkin Koca İle Güzel Karısı

Bir zamanlar, yüzü ağlamaklı, boyu kısa, çirkin suratlı bir adam vardı. Yüzüne bakan kişinin gönlü dönerdi. Onu görmemek için herkes kaçardı. Fakat Allah'ın hikmeti, karısı kusursuzdu ve benzersiz bir güzelliğe sahipti. Yüzünü gören hayran kalırdı. Şöhreti yayılmıştı ve herkes bu güzelliği görmek istiyordu. O zamanın sultanı da bunu işitti ve onu, bir defa görmek istedi. Sultan bir kişiyi gönderip o güzel kadını, sarayına davet etti. Gelince sultan bu eşsiz güzeli gördü ve hayran kaldı. Sultan, merakından bu güzel kadına, bunca zamandır bu çirkin kocaya nasıl tahammül ettiğini sordu. Eğer isterse bir fırsat bulup onu kocasından boşatabileceğini söyler. Ayrıca hem sureti güzel hem de ahlaken kâmil birine varmasının daha münasip olacağını, böylece hayatından daha çok lezzet alacağını belirtir. Bu sözleri işiten kadın, sultanım benim bu kaderim evvelden yazılmış. Dolayısıyla ben veya kocamdan birimiz ölene kadar bu, böyle sürecek, dedi. Şah, dedi ki, “bu ne acayip bir haldir ki bir kişide bu kadar talih olsun. O kişiyi, bir kere gören, bir daha görmek dilemez. Sen diyorsun ki hayatımı, sonuna kadar onunla geçireceğim.” Kadın, padişahım, beni çok yadırgama ki kocama, Allah acayip bir haslet verdi. Bu yüzden beni, kimse ondan ayıramaz, dedi. Şah, nedir bu haslet? Bizde bilelim ki belki bir ders çıkarırız, dedi. Kadın, kocam, her zaman Allah'a şükreder, der ki Allah'ım, bahtımı açık ettin. Böyle güzel ve ahlaklı bir hanım nasip ettin. Böylece şükürünü günden güne arttırır ve kalbime giden bir yol bulur, diye cevap verdi. Şah, durumu anladı ve gönlünde ne varsa izale oldu. Daha sonra kadına destur verdi. İşte nimet, şükürle artar. Şükür giderse nimet de kaçır. Bu yüzden Allah'a, daima şükreden kişinin gözünü gaflet perdesi örtemez. Kişi, düşünerek Allah'ın ihsanlarını bulsa şükürünü her zaman daha çok arttırır. Allah, insana iki göz verdi. Eğer kişi, gözünü sadece bir saat yumsa, o bir saat insana bin saat gelir. İşte bu yüzden gören kişi, görmenin kadrini bilemez ta ki kör olana kadar. İnsana iki kulak verildi. Eğer kulak işitmeseydi, dinin kuralları bilinebilir miydi? Ya insana verilen konuşma yeteneği ya da tat alma duygusu. Eğer insanda güzel konuşma yeteneği olmasa hayvandan farkı kalır mıydı? Kişide iki ayak olmasaydı asa olmadan ömrünü süremeyecekti. Allah, bütün mevcudat içinde insanı, varlıkların en şerefliyi yaptı. Ona akıl verdi. Onu, İslam ve imanla şereflendirdi. Bu yüzden akıl ve fikir sahibi insan, kâinatta daima Allah'ın sanat eserlerini temaşa edip düşünmelidir. Böylece Allah'ın ihsanlarına şükretmeli ve onunla imanını kuvvetlendirmelidir.

ON BİRİNCİ MECLİS

Havf ve Haşyetin (Allah'tan Korkmak) Fazileti Hakkındadır.

Bu dünyada gafletle ömrünü geçiren kişi, öteki dünyada korkulara düşer. Bu yola kaygısız giren kişi, başını yolda gafletle verir. Kişinin gönlünde ne kadar Allah korkusu olursa o kişi, o kadar isyandan uzaklaşır. Kişinin gönlündeki Allah korkusu, o kişiyi tüm işlerinde muhafaza eder. Bu yolda Allah'tan korkarak yürüyen kişinin sevabı, çok zaman ibadet etmekten daha iyidir.

HİKÂYE

Ömer Bin Abdülaziz'in Allah Korkusu

Takva sahibi olmakla tanınan Ömer Bin Abdülaziz, vefat ettikten sonra bir mübarek zat tarafından rüya âleminde cennet içinde görülür. Bu mübarek zat, Ömer Bin Abdülaziz'e sorar: "Ömrünü ibadet ve takva ile namaz ve tespih ile geçirdin. Acaba bu ibadetlerinden hangisi Allah'a hoş geldi de affedildin?" Ömer Bin Abdülaziz, ma nefe'aş-şey'u siva hiftu yevmen ve tereküt'l-ehva (O günden korktum ve hevâlarımı terk ettim) sözünden başka hiçbir şey bana fayda vermedi, dedi. İşte insan, ne kadar iyi ve güzel şeyler yapsa da Allah'a korku hepsinden daha hoş gelir.

HİKÂYE

Süfyan-ı Sevri ve Tabip

Hazret-i Şeyh Süfyan, bir zaman hasta olmuştu. O zamanın padişahının gayet mütehassıs Hristiyan bir tabibi vardı. Şeyhi iyileştirmesi için evine gönderdi. Tabip, hazret-i şeyhe varınca, senin hastalığın korkudandır, dedi. Daha sonra padişah huzuruna gelerek, hazret-i şeyh hasta değil. Onun canı ve gönlü korku ile yanmış. Bir dinde böyle bir zat bulunursa bu kişinin dini hak dindir. Allah birdir ve Ahmed onun peygamberidir, dedi. Böylece tabip, hazret-i şeyhin dinine girdi. Gönlü, iman nuruyla doldu. İşte Allah'ın hikmetini görün ki şifa vermeye gelen doktor, şifa bulup gitti. Kişide Allah korkusu varsa, onda asla gaflet olmaz. Gönlünde Allah korkusu taşıyan kişide, hevâ ve heves olmaz. Böylece Allah'ın rızasını kazanır.

ON İKİNCİ MECLİS

Recâ ve Ümid Etme Hususunun Fazileti Hakkındadır.

Ey insan, günah deryasına düşsen bile yine de Allah'ın rahmetinden ümidini kesme. Allah'ın "lâ taknatu (ümidinizi kesmeyin)" emrini unutma. Bu sebeple ümitsiz yaşama. Çünkü kişi, ümidine göre istediği şeye ulaşır.

HİKÂYE

Fudayl Bin İyaz ve Arafat'taki Hacılar

Âbidlerin reisi, zühd yolunun önderi Hazret-i Şeyh Fudayl, Arafat'ta durmuş, hacıları seyrediyordu. Kimi el açıp niyaz ediyor, kimi âh u enin ediyor, kimi ağlıyor,

kimi de feryad u figan ediyordu. Bunları gören Şeyh Fudayl, hayret ederek, ellerini kaldırıp ey Allah'ım, bu kadar kişi, bir şahsa gitse karşısında el açıp yalvarsa o kişi, bunları eli boş göndermez ve ihtiyaçlarını giderir. İşte ey Rahman, bunca kişi, senin kapına geldi ve senden gufran dilemektedir. Bunları, eli boş göndermek, senin şanına yakışmaz. Bunlara rahmet etsen, senin o tükenmez rahmet hazinenden bir şey eksiltmez, diye dua etti. Bu münacatın ardından hatif-ı gaybiden, senin hüsn-i zannının bereketiyle bu kavmin günahları affolundu, diye bir ses geldi. İşte kişi, sıhhatteyken Allah korkusunu kendinde galip etmeli ve hüsnü zanla hareket etmelidir.

ON ÜÇÜNCÜ MECLİS

Allah'ın Rızka Kefil Olduğuna İtimat Etmek Hususu Hakkındadır.

Ey insan, her işini ihlâsla yap ve her şeyi Allah'tan iste. Bütün ahvalini ona ısmarla ve amellerini onun için yap. Her işinde Allah'a itimat et ki rahata erişesin.

HİKÂYE

Şakik-i Belhî ve Hanımı

Hazret-i Şakik-i Belhî, bir gün hacca gitmek istedi. Hanımı da onunla gitmek ve hacı olmak istediğini söyledi. Şakik-i Belhî, buna razı oldu. Yol için gerekli olan azık da merkebe yüklendi. Hanımı, bu azığa ne gerek var, yoksa adetten mi koydun, diye sordu. Hazret-i şeyh, bu azık, sizin içindir, benim rızkımı da Allah verecektir, dedi. Hanımı, işve ile gülerek beni bırak, kendin için azık koy. Çünkü Allah, rızkımı sana yükledi. Bana ne zaman can verdi, işte o zaman rızkımı da tayin etti. Bu sebeple beni hiç tasa etme. Yaradan bizleri yaratmadan rızkımızı belirledi. Biz nerde olursak olalım, rızkımız bize ulaşır. Çünkü Allah, rızkımıza kefil oldu. Bu sebeple haydi yola çıkalım. Zira Allah'ın yardımı bize yoldaşlık edecektir, dedi. Bu şekilde hanımı, Şakik-i Belhî'ye teselli verdi. Böylece ikisi şad ve ferah olarak yol arkadaşlığı yapıp gittiler. Oysa bizim gibiler, tedariksiz bir adım bile gitmeye korkar. Ey Allah'ım, bize rahmet nazarıyla bak.

ON DÖRDÜNCÜ MECLİS

Nasibe Zevalin Muhal Olduğu Konusunu Beyan Eder.

İnsanın nasibine zeval olmadığı gibi kimse, nasibinden başkasını da alamaz. Allah önceden ne takdir ettiyse sonrasında kişi, onu noksansız bulur. Zira kudret Kâtibi, ne yazdıysa onu ne değiştirir ne de azaltır. Dolayısıyla kimse kimsenin nasibini yemez. Kimsede kimsenin nasibi kalmaz. “Nahnu Kasemna (Biz rızkı taksim ettik.)” fermanının meali bilinsin ki üzüntü ve endişeler def olsun.

HİKÂYE

Yarım Armut

Bir kişi, her zaman bana tatlı meyveler getirirdi. Yine bir gün bu kişi, taze, rengi altın gibi armutlar getirmişti. Bu armutlardan birini aldım, yarısını ısırđım. Fakat o an, acil bir işim çıktı. Az sonra tekrar gelip armudun kalan yarısını yemek üzere gittim. İşim o kadar acildi ki kalan yarısını yemeye fırsat bulamadım. Geldiğimde o kalan yarım armudun yerinde olmadığını gördüm. Birisine o yarım armudun ne olduğunu sordum. Filan kişi onu yedi ve işine gitti, dediler. Allah, o armudun yarısını bana diğeri yarısını da o kişiye nasip etmiş, anladım. Bu yaşanmış olayı anlattım ki ibret alınsın. Herkes kendince bir hisse çıkarsın. Bu hadiseyi, bizim de ibret almamız için bir gönöl insanı dostum anlatmıştı. Biz de onu, nasihat olsun diye anlattık.

HİKÂYE

Üzüm Tanesi

Bir zaman bir sabah vakti âlim bir kişi, yüksekçe bir yere çıkmış, etrafı seyreliyordu. Allah'ın kudretini tefekkür ediyordu. Gördü ki bir üzüm tanesi toprağa düşüp kirlenmiş. Küçük bir köpek de kokunun izini sürerek geliyordu. O üzüm tanesini gördü. Ağzına alıp tam yutacakken can ıstırabıyla ağzından çıkardı ve bırakıp gitti. Bunu gören o âlim kişi, hayret etti. Demek ki ona nasip olmamış, dedi. Nasıl bir hikmet ki kim bilir, kim kime kismet oldu, diye düşündü. Bu düşüncede dururken gördü ki bir kimse gelip o üzüm tanesini yerden aldı, yedi ve yoluna devam etti. Bu âlim zat, anladı ki o üzüm tanesi, ezelde kime yazıldıysa onun nasibi olacak. Bu âlim kişi, ibret alalım diye bu hadiseyi bize anlattı.

ON BEŞİNCİ MECLİS

Bütün Eşyada Himaye, Fayda ve Zararın Allah'tan Olduğı Hususu Hakkındadır.

Allah, bir kişiye muhafaza ederse bütün dünya, o kişinin düşmanı olsa ona zarar veremez. Şüphesiz insana fayda veren de zarar veren de Allah'tır. Bu yüzden başkasından bir şey ümit etmemek gerek. Eğer Allah, insana yâr olursa bütün dünya düşman olsa ne gam. Allah, seni muhafazasına aldıktan sonra âleme bela yağmurları yağsa da seni saklar. Üzerine bela okları atılsa Allah bunları def eder. Dolayısıyla eğer sende akl-ı selim varsa kendini Allah'a teslim et. Mademki Allah, seni bela ve musibetlerden muhafaza ediyor, o zaman kimse kılına zarar veremez.

HİKÂYE

Avcı İle Ayı

Bir pir, anlatmıştı. Bir zaman birkaç kişi toplanıp ava gittik. Sisam Dağına yatıya gittik. Tuzaklar kurup nice ceylan avladık. Toplanıp bir ceylanı kebab yaptık. Ben dedim

ki varıp yoldan üzüm alayım. Ahbap, eğer bu mümkün olursa çok memnun oluruz dedi. Yolda bulmuştum o üzümü fakat kimseye söylememiştim. İstedim ki o üzümü bulup getireyim ki ahbaplarımın gözüne gireyim. Fakat Allah'ın işine bak ki o yer, epey uzakta kalmışmış. Dibine vardım ki birkaç salkımını koparayım. Meğer orda bir kuyu varmış. Fakat orayı görmemişim. O kuyuyu, canavar tutmak için yapmışlar, üstünü otlarla örtmüşler. Ansızın oraya düştüm. Boyu, birkaç adam boyu uzunluktaydı. O kadar uğraştım, kendimi her tarafına attım. Fakat çıkmak mümkün olmadı. Çok yorulup kendimden geçtim. Bir köşeye çekilip endişe fikriyle hüznün denizine daldım. O kadar feryat, figan ettim ki ahım göklere çıktı. Etrafta hiç kimse yoktu ki sesimi duysun. Ayrıca açlık ve susuzluk korkusu her tarafımı sardı. Bir zaman sonra bu gam içinde otururken ansızın bir yanıma bir ayı düştü. Aklımı başıma topladım. Eski gamım gitti. Yeni gamlar geldi. Dedim ey Allah'ım, eski derdim bana yeterdi. Eski derdimi, bana unutturdun, dert üstüne dert verdin. Ayıya yem olmaktansa açlıktan ölmek daha iyiydi. Ne kadar kara bir bahtım varmış. Bu şekilde düşünürken ayı da çıkmak için hücum etti. Yüreği öfkesinden tüm tüm ederek öteberi dolaşıp güm güm ederdi. Çıkmak için o kadar uğraştı. Fakat bunaldı ve yoruldu. Kuyudan çıkmak mümkün olmayınca boynunu gösterip basmam için işaret etti. Bastım arkasına, çıktım boynuna. Fakat oradan kurtulmak yine mümkün olmadı. İndim aşağı o, çıktı arkama bir hamleyle kurtulup kuyudan çıktı. Biraz zaman sonra işittim ki hışımla, bir şey bana yaklaşıyordu. Gördüm ki ayı bir sırik almış bana uzatıyordu. Ona yapışıp Allah'ın yardımıyla kuyudan çıktım. Ayı, gümleyip gitti. Gittim, ahbaplarımı buldum. Hepsi çok üzülmüştü. Her tarafı aramışlar fakat beni bulamamışlar. Başımdan geçenleri bir bir anlattım. Bana kimi inandı, kimi inanmadı. Başımdan geçenleri kurt kıssasına benzettiler. Bu hadise bizim asrımızda vuku buldu. Hem halk arasında da yayıldı. Bu kıssayı, bize salih, bir pir anlattı. İşte Allah'tan kuluna zarar gelmezse, kimse onun bir kılına zarar veremez.

ON ALTINCI MECLİS

Allah Zikrinin Fazileti Hakkındadır.

Allah'ı gizli ya da aşikâr zikredeni, Allah da onu zikreder. Çünkü “fe'zkurunî” ayeti buna delalet eder. Allah, bütün ibadetlere bir sınır koydu fakat zikre bir sınır koymadı. Allah, beni çok zikredin diye emretti. Zikir, insanın diline ve gönlüne gıda olsa onun kalp kuvveti artar. Zikir, insanın gönlünün pasını siler ve ayna gibi parlatır. “Allah'ı, ayaktayken ve otururken zikredin,” fermanına uyan kişi, Allah'ın dergâhında izzet bulur. Kâinattaki bütün zerreler, kimi hal diliyle kimi kal diliyle Allah'ı zikreder.

Çünkü bütün mevcudat, Allah'ı zikretmek için var oldu. Bir kişi, sadakatle Allah'ı ansa, elbette Allah, onu zor durumda bırakmaz.

HİKÂYE

Münafık İle Cariye

Bir zaman Bağdat'ta oldukça mütedeyyin, ahlaklı ve vicdan sahibi bir cariyeye varmış. Yaptığı her işte, Allah adını anmazsa kalbi rahat etmezmiş. Bir münafık bu hali öğrenip cariyeyi kendine almış. Çünkü münafık, Allah'tan olanı sevmezmiş. Maksudı, cariyeyi evine getirip kimsenin görmeyeceği şekilde onu dövmekmiş. Cariye yaptığı her işte bismillah ile başlar ve Allah lafzı ile bitirirmiş. Münafık, bunu duydukça içi daralır ve onu dövmek için bahane ararmış. Fakat bulduğu bahanelerde de cariyeye bir şekilde kurtulmuş. Münafık, cariyeyi dövmek için büyük bir bahane bulmak için istedi. Münafık, kuyumcu olduğu için çok altını ve pırlantası vardı. Bir gün bir pırlanta getirip cariyeye vermiş ve bunu sakla demiş. Cariye, pırlantayı bismillah diyerek alıp bir hokkaya koymuş ve gizli bir yere saklamış. Münafık, bir gün pırlantayı arayıp bulmuş. Kimsenin görmeyeceği bir şekilde götürüp Dicle nehrine atmış. Amacı, bu bahaneyle cariyeyi her gün dövmekmiş. Fakat Allah'ın hikmeti, bir gün bir balıkçı, Dicle nehrinden balık avlayıp satmak için pazara götürmüş. Münafık, o gün pazara gitmiş ve balık alıp evine götürmüş. Cariyeye, bu balıkların içini yarıp temizle ve pişir, demiş. Cariye, yine dilinde Allah lafzı ile balıkları eline alıp içini yarıncı o pırlantayı görmüş. Götürüp yine hokkaya koymuş. Allah'a şükredip ağlamış. Birkaç gün geçtikten sonra münafık, cariyeyi çağırıp pırlantayı istemiş. Cariye, pırlantayı getirmeye giderken münafık bıyık altından gülüyormuş. Cariye, pırlantayı getirip verince münafık, akli başından gidip bayılmış. Saatlerce yerde baygın yattıktan sonra cariyeye yüzüne su dökerek ayılmış. Akli başına gelince münafık, saatlerce ağlamış. Daha sonra cariyeye, ben bu pırlantayı Dicle nehrine atmıştım ki o bahaneyle seni döveyim. Nasıl oldu da buldun? Bana anlat, dedi. Cariye, Allah, her işimde Allah adını yâd ederim ki onunla her derdime şifa bulurum. Biliyorum ki o bahaneyle bana cefa etmek istiyordun, Fakat işte Allah, beni korudu, demiş. Münafık yaptıklarına pişman olmuş ve kalbi iman nuruyla dolmuş. Böylece bu iki yâr, gece gündüz vakitlerini ibadetle geçirmiş. İşte Allah zikri, insanı her türlü beladan böyle muhafaza eder. Bizler de dilimizden zikri düşürmeyelim ki bütün günahlarımız dökülsün.

HİKÂYE

Cüneyd-i Bağdadî İle Şiblî

Bir gün Şiblî, Cüneyd-i Bağdadî'nin hanesine, dersini almaya gitti. İçeri giren Şiblî, evin duvarında Allah lafzı yazılı olduğunu gördü. Bu durum Şiblî'nin hoşuna

gitmedi. Kendi kendine, ben sanırdım ki Şeyh Cüneyd, Allah zikrini kalbinde ve lisanında yapıyor. Oysa zikri, başka yerden bakarak hatırlıyormuş. Demek ki zikir, sadece lisanında varmış, diye düşündü. Bu duruma hayret etti. Durum, zamanla Şeyh Cüneyd'in kulağına gitti. Şeyh Cüneyd, gülerek Şiblî, bu manayı anlamamış, ben sanırdım ki Şiblî uyandı ve birçok sırdan haberdar oldu. Oysa hala gaflet içindedir. Bilsin ki zikir lezzetinin türleri vardır. Bunlardan biri de göz hatlarının, sürekli sevgilinin ismini görerek zikretmesidir. İşte Şiblî, bu manayı fehmedememiş, dedi. Bu hikâyeden anlaşıldı ki, her bir azanın zikri varmış. Eğer insandaki her aza, Allah'ı ayrı ayrı zikrederse o insan, hakiki şükredici olur. Bu yüzden gaflet uykusundan uyanıp daima Allah ismini telaffuz edelim. Ey Allah'ım, senden isterim senin zikrin bana gıda olsun. Bu yüzden ya Rab, zikrinden bir nefes beni ayırma.

ON YEDİNCİ MECLİS

Himmetin Yüceliği İmandandır Hususu Hakkındadır.

Gayretli olmayı asla bırakma. Çünkü gayretsizlik kişiyi tembel kılar. Himmetini yüksek tutan kişi, izzet mülküne vali olur. Kişiyi, amaçlarına ulaştıran ve her isteğine kavuşmasını sağlayan himmettir. Bu yüzden eğer insanlar himmetin değerini bilselerdi bir anlarını bile boşa geçirmezlerdi. Himmet duygusunu kullanmayan kişi, kendini hor görür. O yüzden iş işten geçmeden insan, gayretin kıymetini bilmeli, hayatı boyunca bırakmamalı.

HİKÂYE

Ariflerin Sultanı Bayezid-i Bestamî

Bir zaman irfan ehlinin şahı Bayezid-i Bestamî, Allah'a dua etti. Ey Allah'ım, eğer cennet içinde bana bir yer verirsen komşum kim olacak, onu bilmek isterim, dedi. Hatıf-ı gaybi, cennetteki komşun, filan beldededir, filan oğlu filandır. Cennette komşun o, olacak. Birçok lezzette sana ortak olacak, dedi. Bu sözü işiten Bayezid, varıp onun yüzünü görmek ve onunla konuşmak istedi. Bayezid, birçok dağ, bayır aştıktan sonra o şehre vardı. Şehirde o kişiyi sormaya başladı. Dediler ki, "sana layık değil o aradığın kişi. Çünkü gece gündüz içki meclisinden çıkmaz. Ne revadır onun gibi birisini sorarsın. Onun ismini anmak bile hata. Çünkü sende, nasıl ki takva sureti görünüyorsa o kişide de fisk ve heva sureti gözükür. Onunla senin aran, doğu ile batının uzaklığı kadardır. Eğer sana zarar gelsin istemiyorsan onun ne yüzünü gör ne de ismini telaffuz et." Bu sözleri işiten Bayezid, eyvah dedi ve çok üzüldü. Ben o sesi, rahmani nida sanmıştım, demek ki yanlışmışım, dedi. Bu üzüntüyle o şehirden ayrılmak istedi. Fakat birden o kişinin simasını, bir defa da olsa görüp dönmek isteği hatırına düştü. Bu simayı, ya unutacak ya

da bir daha hatırlayacaktı. Sorarak o şahsı, içki meclisinde buldu. O şahsı, görünce anlatılanların hepsinin zahiren gerçek olduğunu gördü. Bunun üzerine evine dönmek istedi. Arkasını dönüp yürüyünce o kişi, ey Bayezid, senin maksadın beni görmek değil miydi? Cennetteki komşunu görmeden gitmek sana yakışır mı? Yaptığım işin aslı var mı neden sormuyorsun? Zahire bakıp aldanma, belki yaptığı işte bir sır var, dedi. Bayezid, bunları işitip şaşkına döndü. O kişiye, fasıklarla neden arkadaşlık yapıyorsun? Çünkü yaş yere oturan ıslanır, dedi. O kişi, ey ariflerin şeyhi, yüksek himmet, müminlere lazımdır. Mümin, himmetini yalnızca kendine hasretmez. Dolayısıyla, mümin cennete gitmek için yalnız kendi için çalışmaz. Bu yüzden düşkün, aciz ve zavallılara yardımcı olmak iman gereğidir. Bu mecliste seksen kişi vardı. Onlarla dost oldum ve kalplerine gidecek yol buldum. Kırkı, tövbe edip ibadet ehli oldu. İşte geriye kırk kişi kaldı. Onlar da seni bekliyordu. Belki himmetinle onlara yardım edersin. Onları iman ehli yaparsın. Çünkü himmetle dağlar bile yerinden sökülür. Bunları himmetinle gaflet uykusundan uyandır. Belki yaptıklarına pişman olur ve salihlerden olurlar, diye Bayezid'e hitap etti. Mecliste hazır bulunanlar bu söylenenleri işitti. Ve kalpleri yumuşadı. Bu sözleriniz, bizi yaktı. Yaptıklarımızdan dönmek istiyoruz, dediler. Gidip Bayezid'in ayağına yüzlerini sürdüler. Ağlaşıp ah u figan ettiler. Hepsi Allah yoluna girdiler. İşte yüce himmetten bakın neler oluyor. Kişide, herkese faydası olacak bir himmet olmalı.

ON SEKİZİNCİ MECLİS **Salâvatın Faziletini Beyan Eder.**

Hazret-i resulun ruhuna salâvat verelim ki bizler için derece ve makam olsun. Salavat ile irfan kapısını açalım ki fani olmaktan kurtulalım. Hem dünyada hem ahirette şeref verdiği gibi nuruyla her tarafı doldurur. Salâvat, kalpleri yumuşatır, vuslat sebebi olur. Çünkü salavat, düşmüş insanı, kurtarmaya vesile olacak. Allah, onunla günahları sevaplara tebdil edecektir. Çünkü nasıl ki suyu, bala dönüştürüyorsa, günahları da sevaba dönüştürecek.

HİKÂYE **Hız. Muhammed ve Dile Gelen Arı**

Hız. Enes, rivayet eder. Bir sabah vakti Hız. Peygamberle, sabah namazını eda ettik. Daha sonra sırtını mihraba verip Allah'ı medh ü sena etti. Ansızın ortada bir arı, şevkle dönmeye başladı. O kadar enin etti ki işitenlerin kulaklarını çınlattı. Hız. Peygamber, yüzünü Hakk'a tutup ey Allah'ım bu arının durumunu bize bildir, nasıl tesbih eder öğrenmek isteriz. Çünkü kudretinin nihayeti yok, diye niyazda bulundu. Allah'ın kudretiyle arı, konuşmaya başladı. Ey sultanların serveri, salâvat okuruz, odur bu enin,

dedi. Hz. Peygamber, arıya yine sordu. Balmumunu nasıl yaparsınız? Bunu bize anlat, dedi. Arı, ey resullerin şahı, biz onu, bahçe ve bostanlardaki çiçeklerden yaparız. Fakat o bahçelerin sahiplerinden çiçekleri izinsiz aldığımız için haram olur. İşte ceza olarak balmumu yaparken sürekli ateşte yanarız. Çöl çiçekleri ise sahipsizdir. Bu yüzden helaldir. İşte balı da bu çiçeklerden yaparız. Ne zaman ki salâvat okuruz, işte o zaman Allah, onu bal yapar, dedi. İşte Allah'ın kudretini görün ki suyu, bala dönüştürür. Dolayısıyla insanların günahlarını da salâvatla sevaplara dönüştürecektir. O zaman dilimizden salâvatı düşürmemeliyiz ki Hz. Peygamber, elimizden tutsun. Salâvat, her iki âlemde insanın işine bereket verir. Cennet için yol açar, ahiret mülküne şah eder.

HİKÂYE

Bağdatlı Kâtip

Bağdat şehrinde bir kâtip vardı. Ömrünü, ibadet yerine fık ve fücurla geçirmiş, içki meclislerinde heba etmişti. Ömrünün sonuna kadar böyle yaşadı. Bu fani dünyadan göçüp gittikten sonra salihlerden biri, onu cennet bahçesinde gördü. Halinden gayet memnun ve mutluydu. Evliya zümresiyle dost olmuş sanki ömründe gam ve keder görmemiş gibiydi. Salih olan zat, nasıl oldu bu hal, işiten bu, muhaldir, derdi. Bu makama çıkmak, cennet ehli olmak nasıl oldu, diye sordu. O kişi, şöyle cevap verdi: “hadsiz günahım ve kusurum vardı. Fakat ben kâtiplik yaptığım için her yazdığım kitabın sonuna salâvat yazardım. İşte şimdi, Allah, yazdığım her salâvata mükâfat verdi. Her salâvata karşılık bir melek gelip kabrimi nurlandırdı. Üstüme cennet incilerini saçtılar ve cennet kapısını açtılar. Melekler, salâvat yazdığım için Allah, sanat necat verdi, kurtuluşa erdin dediler. Bu şekilde, cehennem azabından kurtuldum.” İşte ey insan sen de salâvatı kendine vird edin ki belki onunla kurtulursun. O halde biz de, salı ala eşrafına ve ala ekremine, eşrefine ve habibi ve resulu sakaleyn ve lebibu ve nebiyü'l harameyn, diyelim.

HİKÂYE

İmam-ı Şafî ve Salâvat

İlimde derya olan İmam-ı Şafî, fani dünyayı terk edip ahirete ayakbastı. Salihlerden biri, onu rüyasında gördü ve sordu. “Hakkın dergâhına nasıl vardın? Hangi işle, Allah'a yakın oldun?” İmam-ı Şafî, şu beş şeyle Allah'ın dergâhında vardım ve onlarla yakınlık buldum: 1- Allahümme salı ala Muhammed bi adedi men salle aleyh 2- Ve salı ala Muhammed bi adedi men lem yusallı aleyh 3- Ve salı ala Muhammed kema tuhibbu en yusalle aleyh 4- Ve salı ala Muhammed kema emerte en yusalle aleyh 5- Ve salı ala Muhammed kema yenbağı salatu aleyh. İşte bu şekilde resule salavat verene Allah, hadsiz sevap yazar. Bir kişi, bir kere bunu okusa Allah, mahlûkat kadar ecir verir.

Üstelik günahlarını da affeder ve ona cennet yolunu açar, diye cevap verdi. İşte resulün ruhunu şad eden kendi şad olur, onun ismini yad eden, kendi yad olur.

ON DOKUZUNCU MECLİS

Beş Vakit Namazın Fazileti Hakkındadır.

Berrak su ile elini yıka, tövbe suyuyla günahlardan sakın. Akarsu, nasıl ki insanı paklarsa abdest de günahların kirlerini pak eder. Namaz ise insanı, Allah’a kavuşturur. Namazla insan, melekleri geride bırakacak bir makama çıkar ki, orada kabe kavseyni ev edna sırrını keşfeder. Namaz sözcüğünün, her bir harfinin manaları vardır. Yine namazdaki kıyam, ruku ve secdenin de kendine has manaları vardır. Mesela, secde ile insan, lisan-ı haliyle, ey Allah’ım senin huzuruna kara yüzümle geldim, af umup yere yüzümü vurdum, beni reddetme, lütfünün kereminden beni mahrum etme, der. İşte insanın, Allah’a en yakın olduğu an secdedeki halidir. Namaz, insanı günahlardan ve kusurlardan temizler. Buna şahit, Hz. Peygamberin sözleridir.

TEMSİL

Hız. Peygamberin Nasihatleri

Ebu Hureyre, rivayet eder ki Hz. Resul, sahabelere zaman zaman marifet ilmini anlatırdı. Bir gün beş vakit namazın sırrını, bir temsille şöyle açıkladı. “kapınızda gece gündüz sürekli bir nehir aksa ve günde beş kere o nehre girip yıkansanız bedeninizde hiç kir kalır mı? İşte aynen bunun gibi, insan, günde beş vakit namaz kılmakla manen bedenini yıkar. İşte bu şekilde beş vakit namaz kılan kimse, manevi kirlerinden arınır ve onda hiç küçük günah kalmaz. Bu şekilde insan mevcudatın efendisi olur. Kimi iki, kimi üç, kimi dört rekât, elbette her birinde bir hikmet var. Namaz, insana sırat köprüsünü geçmesi için kanat olacak. Nitekim melekler, namazla kanat bulup uçtular.” İnsan, günde beş defa, namazla Allah’ın huzuruna varıp arz-ı hacet eder. Bu sebeple namaz, insana verilen en büyük zenginliktir. İşte insanın ömrü ne kadar uzun olursa olsun namazın faziletini anlatmaya yetmez. Allah, namazı bize miraç gecesinde armağan olarak verdi. İnsan onunla lezzet buldu.

YİRMİNCİ MECLİS

Zekât Hakkındadır.

Mal biriktirme hırsı, kişide galip olsa ey insan, sakın buna talip olma. Çünkü Allah, insana mal biriktirmeyi vacip kılmadı. Üstelik çok mal, kişiyi çok zahmetle mezara koyar. Eğer zekât veremezsen gideceğin yer, esfel-i safilin olur. Cimriler zümresinden olursun. Kendi malınla zillet, kendi elinle mihnet bulursun.

HİKÂYE

Karun ve Zekât

Karun kıssasından herkes, kendine bir ders çıkarsın. Çünkü Karun, ömrü boyunca çok mal biriktirmişti. Daha sonra her fani gibi o da öldü. O, öldükten sonra dünyada ne malı ve mülkü ne de namı ve nişanı kaldı. Allah, meskenini cehennem dibi yaptı. Buna sebep, zekât vermemesi oldu. İşte ey insan, mal ile gam ve kederler def olunurken neden malın için dert ve tasa çekersin. Kişi, malı sadece kara gün için biriktirmeli. Eğer malı, ihtiyarlık vaktinde rahat etmek için biriktiriyorum, dersen o mal, ihtiyarlık zamanında sadece başına bela olur. İşte o zaman sen de Karun gibi olup yerin dibine girersin. Ayrıca o malı da herkes gibi bu dünyada bırakıp gideceksin. Ondan sonra da senin biriktirdiğini başkaları alacak. Sana sadece günahları kalacak.

YİRMİ BİRİNCİ MECLİS

Orucun Faziletlerini Beyan Eder.

Açlık nimeti, sâlikin yol azığıdır. Ey sâlik, sakın bu yoldan geri dönme. Ta ki Hak ve hakikat bilinsin. Tokluğa meyiletme. Çünkü tokluk, insanı gevşek, tembel ve sinirli eyler. Tokluk, kişiyi Allah'tan uzaklaştırır ve onda münacat hissi bırakmaz. İbadet etmeyi kişide ağır bir yük yapar ve kişide ibadete karşı bir şevk komaz. Çünkü peygamber efendimiz, karnı aç olana iblis yanaşamaz, der. Fakat tok olana, vesvese ve şeytan musallat olur.

HİKÂYE

Hız. Yahya ve İblis

Bir gün Hız. Yahya, iblisin elinde, birçok yuları tuttuğunu gördü. Hız. Yahya, bu yularları kimi vurursun? Dedi. İblis, bunları toklara vururum. Kişinin karnı tok olsa ağırlıktan ibadetin hakkını veremez. Zahmetsizce onlara yular takar, eşek gibi her tarafa çekerim, dedi. Hız. Yahya, bunun üzerine bir daha tok oluncaya kadar yemeyeceğine ahdetti. İşte ey insan, çok yemenin zararlarını kendi kendine düşün. Kemal ehli her insan, az yemekle kemale erdi. Zira ilim ve marifet az yemekle elde edilir. Kâmil insanlar, şu konuda ittifak etti ki açlığın bir lezzeti vardır. Oysa çok yiyen, gaflete düşer. İşte ey insan, gafil olma, uyanık ol. Hak yolunda ilerlerken yükü, hafif olanlardan ol. Çünkü ağır yük, kişinin yolda ilerlemesine mani olur.

YİRMİ İKİNCİ MECLİS

Haccın Faziletlerini Beyan Eder.

Ey gönül, Beytullah'ı halis ve muhlis olarak ziyaret et. Bir kişi, ihlâsla yola girse ve Kâbe'ye varıp yüz sürse şüphesiz tüm günahları dökülür. Bu yüzden bu yolda ne kadar emek çeksek zayi olmaz. Orada, Merve ve Safa'ya ulaşan kişinin kalbi de sefaya erişir.

Arafat'ta Vakfe'ye durana cennette binlerce mükafat verir. Oradaki herkes, Allah'a misafir olur. Şah da geda da rahmet ziyafetinden istifade eder. Herkesin günahları, sevaplara tebdil eder. Oraya yayan varana yüz bin sevap, binek vasıtasıyla varana ise rahmet hazinesinden yetmiş sevap yazılır. Ayrıca güz mevsiminde, ağaçlardan dökülen yapraklar gibi, günahları bir bir dökülür.

HİKÂYE

Elli Defa Hac Yapan Evliya

Evliyalardan biri, hac farızasını yerine getirmiş, elli defadan ziyade dahi nafile hac yapmıştı. Artık iyice yaşlanmıştı. Bir gün mabette oturmuş ve mahzun bir şekilde halini düşündü. Dedi: “ey Allah'ım, bunca zamandır hac ve ibadetler yaptım. Fakat halim ne olacak, bilemedim. Artık yaşlandım, ömrümün sonuna geldim. Acaba rahmetinle mi yoksa kahrınla mı muamele göreceğim? Ey Allah'ım, lütfünle halimi bana bildir ve kalbimi bu elemenden kurtar.” İşte böyle hüznle düşünürken birden kalbine bildirildi. “Hiç endişe etme. Bunca defa hac yaptın. Allah, istemese evine buca sene davet eder miydi? Seni evine kabul edip ziyafet eder miydi?” O zat, bu sözlerin manasını anladı ve Allah'a şükretti. Hakkın dergâhına yüzünü dönüp ey Allah'ım, lütfünle beni kabul ettiysen o zaman ruhumu kabz et, dedi. Oracıkta vadesi yetti, ruhunu teslim edip Allah'a kavuştu. Bu kıssadan anlaşıldı ki, elde fırsat varken hac etmek gerek. Ey Allah'ım, haccı bana da nasip eyle. Ta ki oraya varıp ziyaret edeyim. Hem de Kâbe'ye yüz süreyim.

HİKÂYE

Hacca Girmek İçin Yollara Düşen Evliya İle Fakir Derviş

Evliyalardan biri, hac etmek için yola koyuldu. Bir taht-ı revana binip mutlulukla giderken yolda, üstü başı toz içinde, aç ve zelil bir derviş gördü. Evliya, bu dervişin halini sordu. Derviş, ah etti. Evliya ise bu feryatın sebebini sordu. Derviş, “ben aç ve susuz bir şekilde, perişan bir halde hac yoluna düştüm. Sen ise bir taht içinde rahat ve safayla gitmektesin, ikimizin sevabı bir olur mu?” Diye sordu. Evliya, ikimizin sevabı bir olsaydı, bir adım dahi atmazdım, dedi. Bunu işiten derviş, gazap edip onun yanına vardı. Neden, diye sordu. Evliya, bir padişah, izzet edip yanına bir kulunu çağırırsa, o davet edilen kulun yanına birçok adam katılsa acaba hangisinin haccı kabul olur? Çünkü Allah, hac ibadetini sadece zengin kullarına farz kıldı. Dolayısıyla hac yapmak senin için farz değil. Sana kim gel dedi ki çoluk çocuğunu bırakıp yollara düştün? Bu sebeple farz ile nafile aynı sevabı vermez, dedi. Bu sözleri fehm eden dervişin kalbi teselli buldu. Evliyanın dediklerini, rahat-ı kalple kabul etti. Ya İlahi, bize de hac eylemeyi nasip et.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MECLİS

Tükenmez Rahmet ve Sonsuz Keremi Beyan Eder.

Allah'ın bitmez tükenmez bir rahmet hazinesi ve sonsuz bir keremi vardır. O rahmet ve keremin ne kenarı vardır ne de ayakları. Ta ki herkes, O'na sığınsın. O rahmet denizinin bir damlası, ateşe ulaşsa o ateş, cennete dönüşür. Halkın rahmet ve şefkati, Allah'ın şefkat ve merhametine nispeten ancak bir damladır. Yine cihan halkının keremi, Allah'ın keremine nispetle ancak bir su katresidir. Âlem halkının rahmeti, Allah'ın rahmet güneşinin yanında ancak bir zerre misaldir. Çünkü peygamber efendimiz, Allah'ta yüz rahmet olur. Birisi dünyada, doksan dokuzu ahirette olacak, demiştir. İşte o rahmet, herkese feyz olur. O şefkat, her şeye ulaşır. Halkın birbirine gösterdiği şefkat, işte o külli rahmet ve şefkatin eseridir. İnsanlar arasında eş ve çocukların birbirine bağlanması, o külli rahmet ve şefkattendir. Hayvanlar taifesinden anne kuşun, yuvada bulunan yavrusunun üstünde uçması yine o külli şefkattendir. Buna şahit, kütüb-i sitte'de yazılı olan hadistir.

HİKÂYE

Hiz. Peygamberin Hadisi

Bir gün Hiz. Peygamber, etrafında sahabelerle otururken İbn-i Mesud gelip içinde kuş yavru­ları olan elindeki torbayı ortaya koydu. İbn-i Mesud dedi ki “ey nebi, yolum koruluğa uğradı. Orda kuşlar yuva yapmış, yavru­ları dahi yuvada durur. Birkaçını alıp torbaya koydum. Bunu gören anneleri, onları kurtarmak başımın üstünde uçarak beni caydırmaya çalıştı. Ne yapacak diye torbayı yere koyarak ağzını açtım ve oradan kaçtım. Anne kuş, şefkati galip gelerek hemen yavru­larının üstüne indi. Bu defa sana göstermek için anne kuş ile yavru­ları tutup torbaya koyarak buraya getirdim.” Bunu gören Hiz. Muhammed, onları götür, yuvasına koy, dedikten sonra sahabelere döndü ve anlatmaya başladı. “Nasıl ki şu kuş, yavru­larına anneleri şefkat gösteriyorsa Allah da kullarına şefkat ve merhamet göstermektedir. Fakat bir kuyumcu altını veya gümüşü saflaştırmak için nasıl ki onu ateşe atıyorsa çünkü altın, topraktan ancak eritilerek temizlenir. İşte Allah, bazen isyan eden kullarının günahlarını temizlemek için onları ateşe koyar. Ta ki ateş, günahlarını temizlesin. Zira ateş, temizleyicidir. Bu yüzden herkes işlediği günah kadar ateşte yanacak. Bu örnek Allah'ın merhametine, ancak güneş­ten bir zerre, denizden bir katredir.

RİVAYET

Şöyle rivayet edildi ki bir kişi, samimi ve içten bir edayla ya Kerîm derse, lütufla Allah ona kerem eder. Cennet bahçesinde kul, daha önce ne görmüş, ne işitilmiş ne de

insanın kalbine hutur etmiş ikram ve ihsanları görecek. İşte orda tam kerem, ikram ve ihsanın hücumu zamanında tahakkuk edecek. Allah'ın bir tek rahmetinin cilvesinden âlemin halkı, birbirine şefkat eder. Ey Rab ve Kerim olan sultanımız, rahmetini bizden esirgeme. Çünkü gönül, kahr değil, rahmet ve kerem görmeyi umar.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MECLİS

Ameline İtimat Etmenin Zararları ve Kendini Eli Boş Olarak Görmenin Faydalarını Beyan Eder.

Ey insan, ahirette amelim var diye gururlanma. Çünkü nicesi, ameline güvendiği için kahrıyla karşılaştı. Bu sebeple kişi, amelinden dolayı sevinmemeli. Hatta bazen günah, amele güvenmekten müreccaktır. Çünkü günahlar, tevbeyle silinir. Fakat amele güvenmek, kişiyi mahcup eder. Kişi yaptığı ameli görmek yerine, kendi kusur ve hatalarından dolayı inlemesi daha iyidir. Varlık isteyen, bu dünyada yokluğa razı olmalıdır. Yokluğu gizlice kendine yol azığı yap ve Allah'ın huzuruna tehi dest git. Çünkü Allah, gönlünden ihtiyaç talep edeni severmiş.

HİKÂYE

Ebu'l-Kasım Nasrabadî

Hazret-i Nasrabadî, şöyle anlatır. Ömrümde altmış defa hacca gitmişim. Bir gün hatırıma geldi ki bu kadar ibadet, namaz ve hac ile hayır defterime hasenat yazdırdım. Allah'a şükür ki bana bunlar nasip oldu. İnşallah bunlarla kurtulurum. Fakat bir gece rüya âleminde bir tellal, ey Nasrabadi, ibadet, namaz, zekât, hac gibi ibadet geçmişten ahirete kadar, kullar tarafından yapılmakta ve yapılacaktır. Allah'ın bu ibadetlere ihtiyacı yoktur. Cihan halkı, gece gündüz O'na ibadet etse zerre kadar şanına bir şan katmaz. Ya da Cihan halkı, bütünüyle fasık olsa yine zerre kadar kemaline bir noksan gelmez, dedi. Uyanıp ayaklarım üzerine doğruldum. Dışarı çıkıp iki ekmeğe karşılık almış haccımı satmak istiyorum, dedim. Karşıdan biri gelerek, iki ekmeğe getirip benden satın aldı. İşte o zaman, haccı satınca amelime olan itimadımı terk etmiş ve Allah'ın huzurunda eli boş olduğumun farkına varmış oldum. Ey Rabbim, şu anda artık müflisim. Kapında bir tehi-dest gedayım. Senin rızanı kazanmaya geldim. İşim senin keremine kalmıştır. Umarım gördüğüm rüya hayırdır. Diye tefekkür ederken hatıf-i gaybi, ey miskin, sen kendini müflis bildin ve elindekileri satarak müflis oldun. Bu işin, mağfiret sebebi oldu. Dergah-ı izzette sen haccın makbul oldu, dedi. İşte bu sebeple keşke herkes, kendini tehi-dest bilse. Bunu, insanlar, ahirete amelsiz gelsin şeklinde anlamayın. Sadece kimse ameline itimat etmesin şeklinde anlayın. Çünkü kimsenin son nefeste ne olacağı belli değil. Eğer amel sermaye olsaydı Rahip Bersisaya sermaye olurdu. Amel, emre itaat etmek için

yapılır. Amel etmeyi ihmal etme. Fakat ameli de sayma ve yoluna onunla sedd çekme. Allah'ın fazlından ve kereminden umarak yola devam et. Çünkü Allah'ın fazlı ve keremi, kime yoldaş olsa o kimse, asla yolunu şaşırmas. Ey Allah'ım, beni amelime güvenenlerden etme. Çünkü senin fazlına ve keremine itimadım var.

YİRMİ BEŞİNCİ MECLİS

Allah Rızası İçin Olmayan Amelin Faydasız Olduğunu Beyan Eder. Faydasız Amelden Allah'a Sığınırım.

Ey insan, amellerini sırf Allah rızası için yap ki onunla Allah'ın dergâhına gitmeye yol yap. Eğer kişinin ameline ihlâs olsa ibadeti de halis olur. Çünkü kurtuluş, ancak muhlisleredir. Ey sufi, kalbinin kalıbını saf et. Zira yün aba giymekle sufi olunmaz. Kişi, amelinin çokluğuna değil, amelinin halis olmasına bakmalıdır. Çünkü ameller, niyetlere göredir. Gönül tarlasına halis tohum eken kişi, has harman elde eder. Bazen Allah rızası için yolda bir taşı kaldıran kişinin sevabı, binlerce ibadetten hayırlıdır.

HİKÂYE

Zahidlerin İhlâsı

Allah dostlarından biri, rüyasında salihlerden birini görür. O'na, halin nasıldır? diye sordu. O salih kişi, şöyle dedi: O kadar oruç, namaz, zikir, hac, zekât ve tefekkür ibadeti yaptım. Ben sanırdım ki çok ibadet yaptım. Hak yolunda çok sevap işledim. Fakat Hak katında, onlardan hiç birisi kabul olmadı. Hak katına varınca bana bunca ömrünü ne yaptın diye soruldu. Ömrünü ne işe sarf edip sermaye ettin? Ne getirdin bu tarafa? Ben dedim ki çok hac ettim ve zekât verdim. Baştan sona ne ibadetim varsa hepsini sıraladım. Bana dendi ki o kadar haccı ve zekâtı, halk arasında şeref bulmak için yaptın. Ben dedim ki o kadar namaz, oruç ve zikir, iyilik, sevap ve cihat ettim. Bana dendi ki bunları, dünyada kendine isim yapmak ve onunla anılmak için yaptın. Ben dedim ki ey Allah'ım, galiba bütün ibadetlerim hiç olacak. Ey İlah, ben aciz ve fakirim, başka ibadetleri yapmaya kadir değilim. Kapına varıp yüz sürüyorum. Kerem ve rahmetin olmazsa menzilem ateş vadisi olurdu. İşte o zaman, dendi ki hatırlar mısın falan zamanda, müminlere eza veren yoldaki taşı kaldırmıştın. O işi, riya olmadan ve ihlâsla yapmıştın. İşte o amelin, gayet hoş gelmişti. Bu sebeple de bütün günahların affolunmuştu. İşte ey insan, her türlü iyi ameli yap. Belki onlardan biriyle kurtulursun. Amelin çokluğu değil, amelin ihlâsla yapılması makbuldür. Ya İlahi, bütün amellerimizi, ihlâsla yapmamızı nasip et. Bizi riyadan ve gururdan muhafaza et.

YİRMİ ALTINCI MECLİS

Allah’a Kulluk Nasıl Yapılır? Onu Beyan Eder.

Ey gönül, kendini akıllı zannedip gaflet çölünde serseri gibi gezmeyi bırak. Çünkü ansızın bataklığa düşebilirsin. Gel, dergâh-ı Hakk’a kul ol. Acaba insan niçin yaratılmıştır? İnsana neden bu kadar şan ve şeref verilmiştir? Allah, ayette, biz insanı diğer varlıklardan üstün kıldık, dedi. Sen bunu hiç düşünmez misin? Allah, bütün mevcudatı insana hizmetkâr kıldı. Acaba bunun için Allah’a ne kadar kulluk yaptın? Buna rağmen ne fiilinde ne niyetinde hiç kulluk yapmak yok mu? Acaba insandaki bu pervasızlık nedendir? Acaba kalbinde hiç Allah korkusu yok mu? Ey insan, Allah seni hizmet için yarattı. Bu hizmeti bil ki ahmak oma. Hizmeti, ücretle değil hürmetle gör. Çünkü ücret mukabilinde yapılan hizmetin bir kıymeti yoktur. Hizmet iki maksadla yapılır. Biri, ücret için yapılır. Biri, izhar-ı ubudiyet için yapılır. Ücret için yapana, ecir dendi. Çünkü bu kişinin maksadı, Allah rızasını kazanmak değil. Maksadı, hizmeti mukabilinde ücret almaktır. Oysa Allah rızasını kazanmak maksadı ile yapılan hizmette, riyasız bir kulluk vardır. Bu kişilerin maksadında ne cennet sevdası ne de ücret almak söz konusudur. Ne cehennem korkusu ne azap çekmek endişesi vardır. Hiçbir ücret beklemeden Allah’ın rızasını almak söz konusudur. Bu yüzden hizmette, ücret beklentisi içinde olan Hakk’ın vuslatına layık olamaz. Bu sebeple, kulluk hürmetle yapılmalıdır. Kişi, marifet ilminde kâmil olmalı ve bu amelle amel olmalı.

HİKÂYE

Zünnun-ı Mısırî

Zünnun-ı Mısırî, şöyle anlatır. Bir gün dışarı çıkmış etrafı seyrediyordum. Baktım ki ceketini sırtına atmış vaziyette yürüyen fakat insanlardan sakınan bir adam gördüm. Baktım, yüzü tanıdık geldi. Hemen yanına varıp halini sordum. O da bana, merhabalar ey Zünnun, dedi. İsmimin Zünnun olduğunu ne biliyorsun? Diye sordum. O zat, seni bana, beni sana bildiren Allah, bana namını malum etti, dedi. Sonra cömertlik nedir? Diye soruldu. Ben dedim ki cömertlik, bezl ve ata; malı isar ve fedadır. O zat, döndü dedi ki “yaptığın bu tarif, herkesin malumudur. Bize, dert ehlinin cömertlik anlayışını izah et.” Ben dedim ki canı, Allah yolunda bezl etmektir. Hakk’a ibadet etmekte şevk sahibi olmaktır. O zat, “ibadetin için mukabilinde, kalbinde ücret almak isteği var mı?” Ben dedim ki bir ibadete mukabil, Allah on katını verecektir. O zat, eyvah! Sen ibadeti, ücret mukabilinde yapıyorsun. İbadet yaparken gözünde ne cennet sevdası, ne cehennem korkusu ne de sevap kazanmak ümidi olmalı. Çünkü o zaman ibadetinde ihlâs kalmaz. Oysa ibadet, hürmetle yapılır. Dolayısıyla sen ubudiyeti anlamamışsın. Ubudiyet yolunda

salik ol. Hakk'ın heybeti gönlüne dolsun. İbadeti, sebatla sevgiliye kavuşuncaya kadar devamlı yap, dedi. O zat, ubudiyetin nasıl yapılması gerektiğini işte bu şekilde bana nasihat ederek anlattı.

YİRMİ YEDİNCİ MECLİS

Sevdiğini Allah Rızası İçin Sevmek, Sevmediğini ise Allah Rızası İçin Sevmemek En Faziletli İbadet Olduğunu Beyan Eder.

“İyilik ve fazilet sahibi kimseleri, Allah için sevin. Kötülük eden ve şer işleyen insanlara Allah için buğz edin.” Düsturuna iyice yapışın ki hayatınızda korku kalmasın. Mümkün oldukça mümin kardeşinle aradaki muhabbeti ve yardımlaşmayı esirgeme. Çünkü bunu yapmak, ibadettir. Bu şekilde çok kişi, Allah'ın rızasına vasıl oldu. Hazret-i peygamber buyurdu ki birbirine muhabbet eden iki mümine Allah, cennette nice mükâfat ve makam verecek. Cennet ehli dahi onlara gıpta nazariyle bakacak. Eğer resulün bu haberini idrak ettiysen o zaman sadakatle Hakk'ı kabul et. Eğer yemek içmek dostuysan emeğin, sonunda zayi olur.

HİKÂYE

Hazret-i Ali'nin Cariyesi

Hiz. Ali'nin cariyesi bir gün yanına gelip, ey Allah'ın arslanı, bugün bana gencin biri, seni Allah için seviyorum, dedi. Fakat yine de ona hiç cevap vermedim. Benden yüz bulamadı. İşte ayağına geldim, her ne dediyse sana beyan ettim, dedi. Hiz. Ali, sen ona, ben de Allah için seni seviyorum; de, dedi. Buluştuklarında o genç, yine Allah için seni seviyorum, dedi. Cariye, nasıl ki sen, beni Allah için seviyorsan ben de Allah için seni seviyorum, dedi. Cariyeden bu sözleri işiten o genç, şimdi birbirimize muvafık olduk. O zaman sabredip sonumuzu görelim. Fakat Allah için birbirimizi sevme konusunda yalan söylemeyelim, doğru yoldan da sapmayalım, dedi. Cariye, Hiz. Ali'ye varıp ne olduysa eksiksiz anlattı. O gencin cariyeye anlattıkları, Hiz. Ali'nin hoşuna gitti. Döndü cariyeye, seni azat ettim. Var, o gence yâr ol. Belki onunla mesut olursun, dedi. Böylece Hiz. Ali ikisini birbirine kavuşturup ne ihtiyaçları varsa karşıladı. İşte birbirini Allah için sevmek, kişiyi muradına ulaştırır. Ey Allah'ım, bizleri de dostlarımızla daimi dost kıl.

YİRMİ SEKİZİNCİ MECLİS

Fakirliğin Faziletini Beyan Eder.

Hiz. Muhammed, fakirlikle övünürken ümmeti, fakirlikle övünmesin mi? O, iki cihanın şahı olduğu halde çoğu kez kuru bir hasır üzere yatardı. Evinde aylarca ateş yanmadı. Fakat bunu, hiç dert etmedi. Hiçbir zaman tok oluncaya kadar arpa ekmeği bile yemedi. Yediği ekmekler bile elenmemiş undandı. Hiçbir zaman ince elenmiş undan pişirilen ekmek yemedi. Saçı ve sakalı ağardığı halde karnı doyuncaya kadar hurmanın

iyisini yemedi. Her ne bulursa onu yedi. Sirkeye ne güzel katıktır, demişti. Fakirliği tercih etmişti. Ta ki âşıklar da izinden gelsin. Yanında altın ya da gümüş koymazdı. O’nda o kadar hazine olduğu halde o, fakirliği tercih etmişti. Güle kavuşmak hiç dikensiz olur mu? Allah, fakirlik ateşine düşen kişiye, ateşi gül bahçesine çevirdi. Eğer sen de ağırlıklarından kurtulup yolda kalmak istemiyorsan mümkün oldukça yükünü hafif tut. Malının az olduğuna hiç üzülme. Zira fukaranın sevapları bol olur.

RİVAYET

Hak yolunun sâliki Enes Bin Mâlik, buyurdu ki fakirler zümresi, bir yere toplanmıştı. İstediler ki elçi olarak bir kişiyi, Resulullah’a gönderip bir sual sorsun. O kişi, vardı dedi ki ey nebi, ben fakirlerin sana gönderdiği elçiyim. Bir müşkilimiz var. Onu sormak isteriz. Ey nebi, zenginler nice sadaka verir. Nice hac yapar. Nice sevap işler. İşte bu yaptıkları, onlara şeref olur. Fakat bizim gibi fakirler, bu hayır ve hasenatları maddeten yapmak imkânına sahip olmadığından ibadetimizde bir kuruluk bir eksiklik olmuyor mu? Resul-ı Ekrem: dostlarına git, de ki sabreden fakirlere Allah üç haslet verir. Fakat zenginler asla bunları bulamaz. Birincisi; fakirler, cennette kırmızı yakutlarla süslü köşk sahibi olacak. Cennet ehli onu, dünyadakilerin bir yıldızı görmesi gibi görür. Oraya ancak peygamber, şehid ve fakir mümin girer. İkincisi; fakirler, zenginlerden evvel cennete girecek. Üçüncüsü; fakirin yaptığı iyiliklere Allah, daha çok sevap yazacak. İşte zenginler, bunları cennette bulamaz. Bu rivayeti, Ebül-leys, gafilleri tenbih için yazdı. Biz de bu rivayeti yâd edip fakirlerin gönlünü şad etmek istedik. Eğer fakirlerden olamazsan, bari onları severek Allah’ı hoşnut kıl. Muhabbet yolunu bırakma ki bulasın nebiler şahını. O şahın peşini bırakma ki seni cennete ulaştırsın. Ey Allah’ım, bizi de o şahın yolundan ayırma.

YİRMİ DOKUZUNCU MECLİS

“Mal ve Mülkün Çokluğu İstirap Verir.” Mevzusu Hakkındadır.

Ey insan, mal ve mülkün çokluğunu talep etme. Çünkü mal ve mülkün çokluğu, kalbinde rahat bırakmaz. Malın ve mülkün ne kadar az olsa o kadar rahat edersin. Zira malın ve mülkün çokluğu kalbe o kadar hüznün verir. Belki bir saat bile rahat yüzü görmezsin. Bu durum, idrak eden ve gözü gören kişiye, zahirdir.

HİKÂYE

Bağ Sahibinin Bağından Şikâyeti

Bağ sahibi bir kişi, ululardan birine devamlı gelir ve ağlayarak bağından şikâyet ederdi. Bazen gelir, bağımı yıkmışlar, bazen bağdaki ağaçlarımı yakmışlar, derdi. Başka zaman, bağımda koyun gütmüşler, bir zaman fidanlarımın kabını soymuşlar, derdi.

Bazen, bağıma inek, katır ve eşek girmiş, derdi. Bu şekilde bağından sürekli şikâyet ederdi. O ulu kişi, bu şikâyetlerden usanmıştı. Bir gün bu bağ sahibine, senin şu bağını satsak da sen de rahat etsen, dedi. Bağ sahibi bu teklifi kabul etti. O ulu kişi, bir müşteri bul ve getirdi. Bağ sahibi, müşteriye bağını sattı ve kalbi rahat buldu. Şikâyetleri de son buldu. Bir zaman sonra o ulu kişi, bu zatı gördü. Ey aziz, uzun zamandır şikâyet için bana gelmedin, dedi. O kimse, bana bu kadar sıkıntı veren şey bağmış. Kimsenin suçu yokmuş. Bağı satınca rahata erdim, dedi. Böylece Allah’a şükretti ve daha önce yaptıklarına pişman oldu. İşte küçük bir bağ bile, insana ne kadar sıkıntı veriyormuş anla. Bir tek mal bile kişiye bu kadar elem veriyorsa o kişinin bin malı olsa elemi acaba nasıl olur? Bu yüzden bu dünyada, yükü hafiflerden ol ki iki cihanda huzur bulasın. Zira çokluğun elemi çok olur.

OTUZUNCU MECLİS

Gönüllere Mutluluk Verip Gönül Yapmak Nasıl Olur? Mevzusu Hakkındadır.

Bir gönül yapmak en büyük hacdır. Binlerce Kâbe yapmaktan bir gönül almak daha iyidir. Kâbe, Hz. İbrahim’in binasıdır. Gönül ise yüce Allah’ın nazargâhıdır. Bu yüzden sen de gönülleri mesrur eyle. Kimsenin gönlünü gamla yakma. Mümkün oldukça gönülleri mamur eyle. Müminlerin gönlüne verilen sürur, ahirette nur olur.

HİKÂYE

Ameş İle Hayseme

Tabiîn büyüklerinden olan Ameş ile Hayseme’nin ilginç bir kıssası olmuştu. Ameş, der ki bir koyunum vardı. O koyunun sütüyle çocuklarım, gıdasını alırdı. Fakat bir gün o koyun hastalandı. Hayseme, her gün sabah akşam uğrar, koyunun halini sorar, “koyun bugün yemini aldı mı?” der giderdi. Çocuklar, koyunun sütü kesildiği için gıdasız kalmışlardı. Hayseme, yüz dinar çıkarıp verdi. Bu parayla çocuklarına süt alırsın, dedi. Hayseme, koyun iyileşinceye kadar zaman zaman gelip halimi sordu. Hayseme’ye “bizim için neden bu kadar zahmet zahmet çekiyorsun?” diye sordum. Hayseme, dedi ki “ey aziz dostum benim derdim sizin koyununuz değil sizin maişet zorluğunuzdu. Bu yüzden size yardım etmeye çalıştım.” İşte kalpleri mesrur etmenin ve gönüller yapmanın ne kadar mühim olduğu anlaşıldı. Bu kıssayı belki hisse alınır diye anlattım.

HİKÂYE

Şah İle Fakir

Bağdat şehrinde bir kadı, gördü ki her halinden fakir olduğu belli olan bir kişi, üzgün bir şekilde yolda yürüyor. Yanına varıp halini sordu. İçindeki üzüntüyü bilmek istedi. O fakir kişi, dedi ki “evim yıkıldı. Çoluk çocukla dışarıda kaldık. Üstelik evimi

yeniden yapmağa gücüm de yok. Şaştım kaldım.” Bu sözleri işiten kadı, fakirin haline acıdı. Fakat elinden de bir şey gelmiyordu. Bari şaha götüreyim. Belki ona yardımcı olur, diye düşündü. Kadı, fakiri alıp şahın huzuruna getirdi ve durumu şaha güzelce anlattı. Durumu öğrenen şah, fakirin haline acıdı. Döndü, bu kişinin ihtiyacını karşılayın, diye buyurdu. Hemen o anda fakire verilmek üzere altın ve gümüşler getirildi. Altın ve gümüşleri gören fakir, kendinden geçti ve bayılarak yere düştü. Gülsuyu getirilip hemen ayıltıldı. Şah dedi ki ömrüm oldukça sana yetecek kadar altın ve gümüş vereceğim. O fakir kişi, altın ve gümüşü alıp mutlu bir şekilde evine varıp gitti. Şah, o gece rüyasında cennette peygamber efendimizi gördü. Eline yapışp onunla acayip bir yere vardı. Peygamber efendimiz, işte bu kasır senin yapıldı. O fakirle burada komşu olacaksın. Çünkü o fakirin gönlünü yaptın ve tasasını giderdin. Bu yüzden Allah’ın emri böyle oldu, dedi.

HİKÂYE

Cafer-i Sadık İle Para Kesesini Düşüren Adam

Hazret-i Cafer-i Sadık, şehirde yürürken arkasından o şehrin yabancısı biri koşarak eteğine yapıştı. Bu zat Cafer-i Sadık’ı tanımıyordu. Dedi ki “para kesemi kaybettim. Neyim varsa içine koymuştum. Yolda düşürdüm onu. İzleyip sana kadar vardım. Umarım onu sen bulmuşsundur.” Cafer-i Sadık, bu adamın haline acıdı. Adamın elinden tutup kendi evine götürdü. Kaybettiğin kesede ne kadar paran vardı? Söyle ki onu, ben sana vermek isterim, dedi. O kişi, dedi ki “tam tamına bin dinardı.” Cafer-i Sadık, bin dinarı eline sayıverdi. O adam, evine varınca gördü ki para kesesi, evinin bir köşesinde duruyor. Hemen, Cafer-i Sadık’ın parasını geri götürerek parasını bulduğunu, çok mahcup olduğunu ve affedilmesini söyler. Cafer-i Sadık, özrünü kabul ettim fakat biz, verdiğimiz geri almayız. O parayı Allah rızası için sana verdim, dedi. O adamın hatırını böylece yüceltti. İşte kişi, bazen bir gönül yapmak için bin dinarı gözden çıkarmalıdır. Ey Hak, bize de gönüller yapmayı nasip eyle.

OTUZ BİRİNCİ MECLİS

Ayıpları Örtmenin Faziletleri Hakkındadır.

Bir kimsenin ayıbını gördüğünde onu, görmezden gel. Çünkü başkasının ayıbını örten kişinin ayıplarını da şüphesiz Allah örter. Allah, kişinin ayıbını yüzüne vurmazken nasıl olur da insan, kişinin ayıbını yüzüne vurur. Başkasının hatasını örtmek için çalış. Başkasının sırlarını kimseye söyleme, tut. Ser verip sır tutmasını bil. Ta ki Allah katında yer bulasın. Asla kimsenin sırrını, başkasına söyleme ve diline mühür vur. Kimsenin

kusurlarını araştırma. Ta ki olası hünere ehli. Kimseyi, ayıbından dolayı ayıplama. Yoksa Allah, seni o ayıba müptela eder. Başkasının ayıplarını ortaya çıkarmak için çalışma. Zira kişi, kazdığı kuyuya düşer. Bir kişi, senin ayıplarını ortaya dökse ne kadar rencide olursun. Bu yüzden sen de kişiyi rencide edecek ayıpları ifşa etme. Zira Allah, başkasının kusurlarını ortaya çıkarmayı men etmiştir.

HİKÂYE

Hiz. Ömer ve Abdurrahman Bin Avf'ın Şehir Bekçiliği

Cennet ile müjdelanmış on sahabeden biri olan Abdurrahman Bin Avf anlatır. Bir gece Hiz. Ömer ile şehri gözetlemek ve asayişini sağlamak için bekçilik yapıyorduk. Bir kapının önünden geçiyorduk. İçeriden karışık sesler ve gürültü geliyordu. Hiz. Ömer, öfkelenirdi. Galiba içeride içki meclisi kurulmuş, içki içiliyor. Gel, içeriyi basalım. Ta ki kimlerin içeride olduğunu tek tek öğrenelim, dedi. Ben dedim ki, "Allah, kelimasında kimseyi tecessüs etmeyin, yani insanların gizli hallerini araştırmayın, diye yasak ettiği bir kusur işlemekteyiz." Bunun üzerine Hiz. Ömer, hemen geri çekildi ve hemen oradan çekildi. İşte bu kıssa, devamımıza şahit oldu. Eğer bir kişi, kendi ayıbını örtmek isterse kimse, bu ayıbı ortaya çıkarmak için heves etmemelidir. Eğer bir kişi, kendi ayıbını kendi ortaya koyarsa o zaman bu ayıp ilan edilebilir. Allah, nasıl ki kişinin ayıplarını örtüyorsa sen de kişilerin ayıplarını ört. Kişinin kalbine, ne kötü şeyler gelir. İşte Allah, kişinin kalbindeki bu kötülükleri ifşa etse galiba kimse, utancından duramazdı. İşte Allah, nasıl ki lütfüyle, kişinin kusurlarını setrediyorsa sen de bunun şükrünü eda et.

OTUZ İKİNCİ MECLİS

İnsanlarla Dost Gözükmek İki Cihanda Huzura Sebep Olduğu Hakkındadır.

İnsanlarla dost olmak için çalışıp çabalamalısın. İnsanların gönlünde taht kurmalısın. İnsanlarla yumuşak sözlü olanın ve iyi huylu olanın sözü reddolunmaz. Kişi, düşmanın olsa onunla dost gözük. Onunla, güzel sözlerle konuş. Çünkü güzel sözler, gönül kuşunu avlar. Kim, tatlı dil sahibiyse onun etrafında dost çok olur. Güzel huy sahibi olmakla kişi, iki dünyada aziz olur.

HİKÂYE

İbn-i Ata'nın Cevabı

İrfan ve marifet ehli zatlar, bir mecliste toplanmış ilim ve marifet cevherlerinden inciler saçıyorlardı. İşte bu mecliste, "insanın derecesi neyle yükselir? İki âlemde insan hangi ibadetle izzet ve hürmet bulur?" diye soruldu. Oradakilerden herkes, kendi fikrini beyan etti. Bazısı, namaz ve oruçla; bazısı, gece gündüz vird ve zikirle; kimisi, zekât ve mücahedeyle; kimisi de hac ve umre ile olur, dedi. Herkes fikrini beyan ettikten sonra

sıra İbn-i Ata'ya geldi. İbn-i Ata, insanlarla iki cihanda dost gözükmek kişiyi, yüksek mertebelere ulaştıran yoldur. İnsanlarla dostluk kuran kimse, iki cihanda şeref bulur, dedi. O mecliste bulunan herkes, bunu tasdik edip teslim oldu.

OTUZ ÜÇÜNCÜ MECLİS **İtikat Güzelliği ve Doğruluk Hakkındadır.**

İtikadın, sağlam ve samimiyse isteklerine dertsiz ve tasasız ulaşsın. Kişinin itikadında doğruluk ve sadakat olsa neye meylederse onu elde eder. Eğer bir taş itikat etsen şüphesiz o bile sana fayda verir. Fakat itikadında, zafiyet ve noksanlık olursa Kur'an bile olsa faydası olmaz. İçten ve samimiyetle itikat edip Hak yoluna sadakatle giden kişi, her arzu ve maksadına ulaşır.

HİKÂYE **Hırsızlar ve Kötürüm Çocuk**

Eşkılar, bir yere toplanmış ve yol kesiyor, haraç alıyordu. Bir gün toplanıp ava gitmek maksadıyla yola çıktılar. Geç olup geceye kaldılar. Varıp bir eve misafir oldular. Bazısı gözcü oldu. Ev sahibine dediler ki bizler, gaziyiz ve gaza canibine yol almaktayız. Bu gece burada yatıp sabah erkenden kalkıp gazaya gideceğiz. Ev sahibi, İslam gazilerini misafir etmek bizim için Allah'ın bir lütfüdür, diyerek onlara çok hürmet ve izzet gösterdi. Gönüllerini aldı. Bu eşkılar, gece yatıp sabah erkenden kalktılar. Fakat ev sahibinin kötürüm olmuş bir oğlu vardı. Karısına, aklıma bir şey geldi. Şu mübarek gazilerin suyunu alıp kötürüm oğlumuzun ayağına sürelim, dedi. Bu suyu, samimi bir itikatla alıp sürdüler. O an çocuk, sıhhat buldu ve ayağa kalkıp yürümeye başladı. Bunun üzerine çocuğun anne ve babası, Allah'a şükredip galiba şu mübarek gazilerin hürmetine oğlumuz şifa buldu, dediler. Çok sevindiler, mutlu oldular. Birkaç gün sonra eşkıya taifesi yine çıkageldiler. Selam verip atlarından indiler. Ev sahibi, yine önceki gibi bunların etrafında dönerek hizmet etti. Ev sahibin çocuğunu gören eşkılar, ey hane sahibi, ne oldu çocuğuna? Bir iki günde çocuk, nasıl oldu da iyileşti? dediler. Ev sahibi, siz gazilerin hürmetine Allah, şifa verdi. Hastalığımı sıhhate; zilletini izzete tebdil etti, dedi. Nasıl olduysa baştan sona kadar anlattı. Hikmeti gör ki, eşkıyaların gönlü, yumuşadı, akılları başlarına geldi. Birbirisine bakıp ağlaştılar. Hepsisi, yaptıkları işe pişman olup tövbe ettiler. Ev sahibine dediler ki “sen bizi gazi sandın. Oysa sen bizim halimizi bilsen bizi yüz parçaya ayırdın.” Her biri, bir yola gitti. Kalplerine, Allah korkusu düştü ve ibadet ehli oldular. İşte ey dost, bir şeye itikat edip bir iş yapsan sanma ki ondan sana bir fayda gelmeyecek. Çünkü peygamberimiz buyurdu ki bir kişi, taş itikat etse bilsin ki ondan fayda alır. İşinde sadık ve samimi olan kişi, her maksadına ulaşır.

OTUZ DÖRDÜNCÜ MECLİS

Namahreme Nazar Etmenin Zarar Olduğu Hakkındadır.

Namahreme nazar eden kişiye, çok zarar erişir. Gönül mülkünde yer edinen fitneci güzeller, gamzesiyle kalpte yaralar açar. Yani o keman kaşlı güzeller, göz kapaklarına sıra sıra dizilen kirpiklerini zehirli bir ok gibi atınca can ve gönülde yaralayıcı tesir bırakır. Kişi günlerce bu tesirden kurtulamaz. Nisa yüzündeki ben ile bir avcı gibi gönül kuşunu avlar. Gönül, o sevgilinin yüzünün güzelliğine tutulur. Fakat karşılık alamayacağı için elem çeker. Çünkü gönül, onun gamze çukuruna düşünce oradan çıkması oldukça zor olacaktır. İnce belli güzelleri görüp onun güzelliğine hapsolan kişi, ona kavuşma derdinden kıl gibi ince kalır. O fitneci güzelin boyunun güzelliğini gören kişi, kendinden geçer ve şehzade bile olsa ona, bende olur. Bu yüzden nice kişi, bir tek nazar yüzünden iki âlemde bela çekti. Bu belaya karşı, ben zarar görmem demek doğru değildir. Bugün gönül tarlasına ekilen şehvet tohumları, yarın günah olarak biçilecek. Durum böyleyken idrak ehlinin böyle bir yolu tercih etmesi akıl kârı değil.

HİKÂYE

Zahit İle mahbube

İbretli bir hikâye yazalım ki okuyanlar ibret alsın. Dindar ve vicdanlı bir kişi vardı. Tertemiz ve hiç evlenmemişti. Her zaman kadın, başa beladır, derdi. Otuz yıl boyunca itikâfta kalmıştı. Ne bayramda ne seyranda hiç dışarı çıkmamıştı. Bir gün minareye çıkıp güzel bir ezan okuması gerekti. Ansızın karşısında güzel bir nisa, tenhada göründü. Bir iki defa yüzüne bakınca kalbinde heva ve heves hissi uyandı. Ertesi gün sabah vakti çıkıp yine ezan okuyacağında onu, yeniden görmek ve seyretmek diledi. Şevkle çıkıp ezanı okudu. Adeta o güzelin yüzüne şakıdı. O anda gözleri karardı. Hiçbir şeyi göremez oldu. O sevgilinin yüzüne baktığı için gözlerine perde çekildi. Ağlayıp ey Allah'ım, ne günah işledim ki bu bela başıma geldi, dedi. Kalbine şöyle ilham oldu ki bir şehvet nazarı sebebiyle gözleri kararmıştı. Anladı ki bir nazar daha kılsaydı kalbinde nurdan eser kalmayacaktı. Hemen tövbe edip ey Allah'ım, gaflet nazarıyla günah işledim. Umarım günahlarımı affedesin, dedi. İşlediği günaha pişman olup tövbe edince gözleri yeniden açıldı. Yeniden görmeye başladı. İşte ey Allah'ım bizleri de namahrem nazarlardan muhafaza et. Şehvet nazarını bizden uzak et ki kalbimiz zarar görmesin.

OTUZ BEŞİNCİ MECLİS

Nisa Taifesinin Fitne ve Hilesinden Sakınmak Gerektiği Hakkındadır.

Nisa taifesinin tuzağına düşüp gönül bülbülünün yerini diken etme sakın. Kadınlar, hile ve aldatma ile boynuna ip takıp seni bela tuzağına düşürür. Bu tuzaktan

kurtulmak için ne kadar çabuk ve kıvrak davransan da dört ayağından ipe tutulduğun için kurtulamazsın. Sakın kadınların sözüne inanma. Onların özüne de itimat etme. Çünkü Hazret-i Âdem'i cennette tuzağa düşüren ve başına nice belalar açan nisaydı. Kadın, seni avlamak için bir yol bulur ve ayaklarından bağlayarak seni tutsak eder. Kadınların hilesinden sakınmak için gece gündüz Allah'a yalvar. Onların hilesini hiçe sayma. Onların fikri, bilinir sanma.

HİKÂYE **Dokumacı İle Karısı**

Bir zamanlar bir dokumacı vardı. Karısını çok seviyordu. Karısının sevgisi, aklını başından almıştı. Fakat karısı vefasızdı. Gönlü, kocasından yana değildi. Karısının kocasına sevgisi, yılanın yarpuzdan kaçması gibiydi. Dokumacı, anladı ki karısında kendisine karşı muhabbetten eser yoktu. Bir gün bednam olacağım diye korkardı. Bu yüzden halka, bir süre başka bir şehre gidip ticaret yapacağını söyledi. Dokumacı, yol hazırlığını yaptıktan sonra karısıyla vedalaştı. Evden çıkıp kendini bir yere gizledi. Ta ki karısının halini bilmek istedi. Kadın, kocası gitti sanıp mutlu oldu. Vakit kaybetmeden gidip sevgilisiyle buluştu. Ve onu, evine davet etti. İkisi, gece evde buluşmak için karar kıldılar. Kadın, evine gelip çeşit çeşit yemek hazırladı. Ev, tenhalaşınca dokumacı, eve girip hazırlanan yemekleri gizlice aldı. Kadın, gelip yemekleri yerinde göremeyince durumu sezdi. Ve kocasının ne hile yaptığını anladı. Varıp sevgilisine durumu anlattı. Sonra hiçbir şey olmamış gibi evine gelip işiyle meşgul oldu. Aradan bir iki gün geçtikten sonra dokumacı, bir seher vakti evine geldi. Karısına, ey gözümün nuru, yok yere bir iki gün senden uzak kaldım ama duramadım seni göresim geldi. Meğer senden ayrı kalmak zormuş, dedi. Dokumacı, bu şekilde konuşup durumu bilmiyormuş gibi davrandı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra o diyarın padişahı, uykusunda acayip bir rüya gördü ve uykuları kaçtı. Bir rüya tabircisinin bulunmasını istedi. Şehirde tellallar yürüdü ve bir her tarafa ilan edildi. Dokumacının karısı, bu ilanı işitti. Gizlice saraya varıp şaha kocasının rüya ilminde âlim olduğunu bildirdi. Ey şahım, bir yerde filan bir dokumacı var. Bu fende, cihanda onun misli yok. Fakat bir aybı var ki rüya tabirinde âlim olduğunu herkesten gizlemektedir. Onu, bir şekilde bu saraya getirip dayakla konuşturabilirsiniz, dedi. Şah, bunu işitir işitmez birkaç çavuş gönderip dokumacıyı getirdi. Şah, rüyasını anlattı ve tabir etmesini istedi. Dokumacı, rüyayı işitince gam deryasına düştü. Ne söyleyeceğini ve nasıl tabir edeceğini bilemedi. Yer delik olsa yere girecekti. Şahım, ben rüya yorumlamasını bilmem ki bu iş niye başıma geldi? Ben cahilim, bu ilimden de hiç anlamam. Ben

dokumacılık yaparım. İste benden sana, iyi bezler dokurum, dedi. Şah, minnet etti. Altın ve gümüş verdi. Fakat dokumacı, tabir edemedi. Zaten rüya tabir etmeyi de bilmiyordu. Şah, demek ki bana söylenenin aslı varmış. Ben sana, söyletmesini bilirim, dedi. Dayak atılmasını emir kıldı. Ona, öyle bir vurdular ki ömründe kimse ne duymuş ne görmüştü. Miskin dokumacı, aman diledi. Rüyanın tabirini düşünmek için biraz mühlet istedi. Dokumacıya üç gün mühlet verildi. Gitti, Allah’a yalvarıp niyaz etti. Ey Allah’ım, bana bu rüya tabiri ilmini talim ettir. Bu rüya nasıl tabir olunacaksa bana, onu bildir. Yoksa bunlar beni dayakla öldürüp işimi bitirecekler, dedi. Öyle bir dua etti ki âhı, afakı yıkacaktı. Allah, dokumacıya merhamet etti ve rüya tabir etme ilmi, ona keşfolundu. Dokumacı, padişahın huzuruna vardı. Rüyasını tabir etti. Dokumacıya altın, gümüş ve hediyeler verildi. Dokumacı, dayak yerine lütuf gördü ve çekilenler elemeler, lezzete döndü.

OTUZ ALTINCI MECLİS

Kazaya Rıza Göstermek ve Kadere Teslim Olmak Gerektiği Hakkındadır.

Ey gönül gel, bu kaza ve kadere razı ol. Çünkü başa gelecek bir şeye karşı koymak fayda getirmeyecektir. Bu hususta, uluların sözünü tut ki rahat edesin. Kaderinde ne varsa onu yaşayacaksın. Buna razı olmazsan sadece kendine zarar verirsin. Çünkü kader, birdir, değişmez. Bazen bir şey bize zahirde çirkin görünür. Fakat netice itibariyle güzel olduğu sonraları ortaya çıkar. Bu sebeple kader, bazen şahı köle; bazen köleyi, şah yapar. Kader gizli bir sırdır. Bunun hikmetini herkes anlayamaz. Çünkü kimi insanlar, altın kemer sahibiyken kimisi bir pula muhtaçtır. Kimi, en güzel kıyafetleri giyerken kimisi, eski bir aba ile gezer. Kimi, taht içinde havada gezerken kimi suda balıklar ile gezer. Kimi, mutlu ve rahat içinde yaşarken kimisi, dert ve tasa ile günlerini yaşar. Kimi, izzet ile yürürken kimisi, zillet ile kahrolmakta. Kimi, âlim, zahid ve âbidken kimisi, fasık, facir ve cahildir. Kiminin seven ve seveni çokken, kiminin kimsesi yoktur. Kimi, hayrı ve şerri bilmez. Kimi, cevher görse, onu teneke sanır. İşte bütün bunların hikmetini ancak Allah bilir. İnsan ise ihtiyarı elden bırakmamalıdır. Çünkü kişi, her işi kendi iradesiyle yapar. Dolayısıyla herkes, kendi iradesinden sorumludur. Zira Allah, kişiye zorla bir iş yaptırsa onu, bundan niçin sorumlu tutsun?

HİKÂYE

Bir Peygamberin Hikâyesi

Peygamberlerden biri, ibadet etmek için bir dağa çıktı. Orada akan pınarları, şelaleleri görünce buraya yerleşmeye karar verdi. Kendine küçük bir ibadethane yaptı ve yıllarca buradan ayrılmadı. Zamanla buranın güzelliği ve şöhreti halk arasında işitildi. Bu

yeri görenin gidesi gelmezdi. Günlerden bir gün genç bir kişi, buraya geldi. Pınarlardan su içti. İstirahat etmek ve uyumak için buraya uzandı. Elindeki altın dolu bir keseyi yanına koyarak uykuya daldı. Biraz sonra buraya bir kişi geldi. Uyuyan genç adamın yandaki altın kesesini görünce aldı ve sevinçle yoluna devam etti. Daha sonra bu yere miskin biri daha geldi. Bu arada uyuya kalan genç adam uykusundan uyandı. Yanındaki altın kesesini göremeyince oradaki miskin adama hücum etti. “Altın dolu kesemi sen mi aldın?” diye sordu. Miskin adam, inan bana senin keseni ben görmedim, der. Fakat genç adam, bu miskinın sözüne itimat etmedi. Elindeki kılıçla onu katletti. Daha sonra peygamber geldi ve hale vakıf oldu. Allah’a yalvararak bu olayın aslını öğrenmek ister. Sonra öğrendi ki bu olayın bir hikmeti vermiş. Meğer o genç adamın babası, daha önce bu kişiden altın kesesini almıştı. O kişi, altınını buldu. Altın gerçek sahibine ulaşmış oldu. Ayrıca o miskin maktul ise daha önce bu genç adamın babasının katili idi. Böylece hak yerini bulmuş oldu. Ey Allah’ım, kaderime ne takdir ettiysen ben de gönülden teslim oldum.

OTUZ YEDİNCİ MECLİS

Duanın Fazileti ve Allah’a Tazarru Etmek Hakkındadır.

Elimizi açıp Allah’a niyaz edelim. Çünkü kulun, ihtiyacını arz etmesini Allah sever. Allah, kul istesin diye dua etme duygusunu ona verdi. Kişi, ne kadar dua ederse Allah, o kişinin ya muradını verir ya da sevap yazar. O zaman duamız kabul olmadı diye gam yemeyelim. Çünkü duamız kabul olmasa da kârhanemize sevap yazılır. Kaldı ki dua, başımıza gelecek belalara karşı siper olur. Dua, gelecek belaları def eder. Peygamberimiz senelerce amcasına dua etti. O halde ümmeti de dua etmeyi elden bırakmamalıdır. Kişi, salih bir kalple dua ederse Allah, o kişinin sıkıntılarını giderir.

HİKÂYE

İsm-i Azam Duasını Okuyan Tacir

Peygamberimiz zamanında yaşayan ilim ehl-i bir zat vardı. Bu kişi, ticaret yapmak niyetiyle Şam’a gitmek için yola çıktı. Beraberinde kimseyi götürmedi. Issız bir yerden geçerken bir harami yolunu kesti. Onun yalnız olduğunu anladı. Onu, katletmek için hamle yaptı. Tacir, kellesinin gideceğini görünce yalvarıp ondan eman diledi. Bütün malımı al ama bana kıyma, diye yalvardı. Fakat harami, ona acımadı. Canını alacağım, kanını yere dökeceğim, dedi. Tacir, başını kurtarmanın mümkün olmadığını anlayınca, ondan abdest alıp namaz kılmak için müsaade istedi. Namazdan sonra ellerini semaya kaldırarak Allah’tan halas diledi. Duasını bitirip elini yüzüne sürerken bir at üzerinde yeşil elbiseler içinde olan heybetli bir kişiyi gördü. Bu kişi, haramiye saldırdı. Ve başını kopardı. Tacir, sen Hızır mısın, dedi. O zat, hayır ben Hızır değilim. Meskeni semanın

üçüncü katında olan bir meleğim. Senin duan üzerine buraya gönderildim. Allah'ın emriyle seni kurtarmağa ve haraminin canını almaya geldim, dedi. Sonra bu nurdan varlık kaybolup gitti. Böylece tacir, ticaretini yapıp döndükten sonra Hz. Peygambere gelip, sergüzeştini anlattı. Hz. Peygamber, ey filan kişi, sana ism-i azam bildirmiş. Ta ki isteklerin yerine gelsin, dedi. İşte salahiyetle dua eden kişinin duasına, mutlaka cevap verilir.

HATİME

Burada kitabı, sonlandıralım. İdrak ehline, yeter söyleyelim. Okuyanlar, Allah rahmet etsin, desinler. Kâtibin ruhunu şad eylesinler. Bize dua eden müminlere Allah merhamet etsin. Kitabı yazan kişiye Fatih okusunlar.

2.5. Mahzen-i Esrâr'daki Hikâyelerin Kaynakları

Mahzen-i Esrâr, makale başlıklarının olduğu otuz yedi meclise ayrılmıştır. Her makalenin ardından bir veya birkaç hikâye anlatılmıştır. Eserde toplamda, altmış dokuz hikâye mevcuttur. Eserde anlatılan hikâyelerin bazıları, İslâm tarihinden ve şark kaynaklarından bazıları Osmanlı tarihinden, bazıları da şairin kendi muhitinden alınmıştır. Şair, bazı hikâyelerde hadis rivayetlerini de manzum hale getirerek anlatmıştır. Özellikle, Sultan I. Selim ve Kanunî Sultan Süleyman hakkında anlatılan iki hikâye, tarihçiler için yol gösterici olabilir. Muhyi Efendi, fayda ve zararın Allah'tan olduğunu işlediği on beşinci mecliste anlattığı “Avcı İle Ayı” hikâyesinin kendi asrında vuku bulan bir hadise olduğunu şöyle ifade eder:

Bu bizüm ‘aşrımız içinde vukû‘

Oldı hem halka tamâm buldı şuyû‘ (1417)

Muhyî, anlattığı hikâyelerin kaynaklarının ismini tam olarak vermese de bir kaynaktan aldığı, Havvasın şefkat ve merhametini anlattığı sekizinci mecliste şöyle ifade eder:

Bir hikâyet idelüm nakl-i şaḥîḥ

Yazılır niçe kitâb içre şariḥ (1004)

Yine, Allah zikrinin faziletlerinin işlendiği on altıncı meclisin birinci hikâyesinde, anlatacağı hadisenin kaynağını şöyle belirtir:

Yazılır niçe kitâb içre şaḥîḥ

Bir hikâyet olunur nakl-i şariḥ (1442)

Doğruluk konusunun ele alındığı Otuz üçüncü mecliste anlatılan “Hırsızlar ve Kötürüm Çocuk” hikâyesinde Muhyî, söz konusu hikâyenin sözlü olarak çok yerde anlatıldığını şöyle dile getirir:

Raḥmetu’llâhi ‘aleyhim dinilür

Niçe meclisde hikâyet olunur (2528)

Muhyî Efendi’nin eserini oluştururken şark kaynaklarından ve özellikle İslam tarihinden yararlandığı gözlerden kaçmamaktadır. Mahzen-i Esrâr’da istifade edilen hikâyelerin kaynakları şunlardır:

2.5.1. Güvahî-Pend-nâme

Muhyî Efendi, güzel tabirlerin ve latif sözlerin mutluluk sebebi olduğunu dile getirdiği birinci meclisin ikinci hikâyesinde anlattığı “Padişah İle Rüya Yorumcusu” hikâyesini, Güvahî’nin manzum tarzda yazdığı Pendname adlı eserinden almıştır.⁴⁸⁹ Güvahî, bu hikâyeyi on sekiz beyitle anlatırken Muhyî Efendi, otuz beyitle anlatmıştır.

2.5.2. Sadi-Gülistan

Dilin, belaya sebep olduğunu anlattığı ikinci meclisin üçüncü hikâyesi olan “Tacir ile Oğlu” hikâyesinin kaynağı,⁴⁹⁰ Sadi’nin Bostan u Gülistan adlı eseridir. Hikâyede, zarar eden tüccarın oğluna nasihati söz konusudur.

2.5.3. Mercimek Ahmed-Kabusnâme Tercümesi

Altıncı meclisin birinci hikâyesinde, iyilik yapmak hakkında anlattığı, “Halife Mütevekkil ve Kölesi Feth” hikâyesini⁴⁹¹ Muhyî, manzum hale getirip anlatmıştır.

2.5.4. Ferîdüddîn Attar, Tezkiretü’l-Evliyâ

Muhyî, menakıbnâme türü kitaplardan sıkça yararlanmıştır. On birinci meclisin ikinci hikâyesinde, Allah korkusunun işlendiği, “Süfyan-ı Sevrî” hikâyesi,⁴⁹² Ferîdüddîn Attar’ın Tezkiretü’l-Evliyâ adlı eserinde geçmektedir.

Ümid ve reca konusunun işlendiği on ikinci meclisin birinci hikâyesinde anlatılan “Fudayl-ı İyaz ve Arafat’taki Hacılar” hikâyesinin kaynağı⁴⁹³ yine Attar’ın Tezkiretü’l-Evliyâ adlı eseridir.

⁴⁸⁹ Bu hikâye için bkz. Mehmet Hengirmen, *Güvâhî, Pend-nâme, Öğütler ve Atasözleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 208.

⁴⁹⁰ Bu hikâye için bkz. Sâdi-i Şirâzî, *Gülistan* (Çev. Mehmet Kanar), Şûle Yayınları, İstanbul 2004, s.139.

⁴⁹¹ Bu hikâye için bkz. Mercimek Ahmed, *Kabusnâme Tercümesi*, haz. Hasan Ali Yücel, Maarif Matbaası, İstanbul 1944, s.46-48.

⁴⁹² Bu hikâye için bkz. Ferîdüddîn Attar, *Tezkiretü’l-Evliyâ*, Haz. Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984, s.259.

⁴⁹³ Bu hikâye için bkz. Ferîdüddîn Attar, *a.g.e.*, s.134.

Amele itimat etmemek gerektiği konusunun işlendiği yirmi dördüncü meclisin birinci hikâyesinde anlatılan “Ebu’l-Kasım Nasrabadi” hikâyesi,⁴⁹⁴ yine Attar’ın Tezkiretü’l-Evliyâ adlı eserinde geçmektedir.

Gönüllere mutluluk verip gönül yapmak konusunun ele alındığı otuzuncu meclisin üçüncü hikâyesinde anlatılan “Cafer-i Sadık İle Para Kesesini Düşüren Adam” hikâyesi⁴⁹⁵ de Attar’ın Tezkiretü’l-Evliyâ adlı eserinde geçmektedir.

İnsanlarla dost gözükme iki cihanda huzura sebep olur, konusunun işlendiği otuz ikinci meclisin birinci hikâyesinde anlatılan “İbn-i Ata’nın Cevabı” hikâyesi⁴⁹⁶ de Attar’ın Tezkiretü’l-Evliyâ adlı eserinde yer almaktadır.

2.5.5. İmam-ı Gazâlî-Mükâşefetü'l-Kulûb

Muhyî’nin, İmam-ı Gazâlî’yi rehber aldığını görmekteyiz. Orucun faziletlerinin ifade edildiği yirmi birinci meclisin birinci hikâyesinde anlatılan “Hazret-i Yahya ve İblis” hikâyesinin kaynağı⁴⁹⁷ İmam-ı Gazâlî’nin Mükâşefetü'l-Kulûb adlı eseridir.

2.5.6. İmam-ı Gazâlî-İhyau Ulumiddin

Gönüllere mutluluk verip gönül yapmak konusunun ele alındığı otuzuncu meclisin birinci hikâyesinde anlatılan “A’meş İle Hayseme” hikâyesi, Gazâlî’nin İhyau Ulumiddin adlı eserinde mevcuttur.⁴⁹⁸ Muhyî, bu hikâyeyi aldığı eserin adını zikretmez. Fakat kaynak olarak birçok eserde, bu hikâyenin geçtiğini şöyle anlatır:

Böylece eyledi A’meş taḫrîr

Niçe dīvānda olındı taḫrîr (2322)

Başkasının ayıplarını örtmenin faziletlerinin işlendiği otuz birinci meclisin birinci hikâyesinde anlatılan “Hz. Ömer ve Abdurrahman Bin Avf’ın Şehir Bekçiliği” hikâyesi,⁴⁹⁹ Gazâlî’nin İhyau Ulumiddin adlı eserinde geçmektedir. Muhyî, bu hikâyenin kaynağını doğrudan verir:

Yazdı İhyâ-i ‘Ulûm içre tamām

Şeyḥ Ebû Ḥâmid-i Ġazâlî İmām (2420)

⁴⁹⁴ Bu hikâye için bkz. Ferîdüddîn Attar, *a.g.e.*, s.816.

⁴⁹⁵ Bu hikâye için bkz. Ferîdüddîn Attar, *a.g.e.*, s.56-57.

⁴⁹⁶ Bu hikâye için bkz. Ferîdüddîn Attar, *a.g.e.*, s.531.

⁴⁹⁷ Bu hikâye için bkz. Ebu Hamid Gazâlî, *Kalplerin Keşfi (Mükâşefetü'l-Kulûb)*, Çev. Mahmut Yurdakul-Murat Balıbey, Nuh Yayınları, İstanbul 2015, s. 33-34.

⁴⁹⁸ Bu hikâye için bkz. Ebu Hamid Gazâlî, *İhyau Ulumiddin* (Ter. Ahmed Serdaroğlu), Bedir Yayınevi, İstanbul 1989, C.III, s.553.

⁴⁹⁹ Bu hikâye için bkz. Ebu Hamid Gazâlî, *İhyau Ulumiddin*, C.II, s.497.

2.5.7. Ebu'l-Leys Semerkandî-Tenbihü'l Gafilin

Fakrın fazileti konusunun işlendiği yirmi sekizinci meclisin birinci hikâyesinde “Enes İbn-i Malik’in Rivayeti” hikâyesini⁵⁰⁰ Muhyî, Ebu'l-Leys-i Semerkandî'nin Tenbihü'l Gafilin adlı eserinden almıştır. Muhyî, bu zatın ismini doğrudan, eserinin ismini tevriyeli olarak şöyle ifade eder:

Bu rivâyâtı Ebû'l-leys-i faḫîh

Yazdı ġāfillere idüp Tenbîh (2221)

2.5.8. Hadis Kitapları

Muhyî, Allah'ın tükenmez rahmeti ve sonsuz keremi konusunu işlediği yirmiyüçüncü mecliste, konuyla ilgili bir hadisi, Kütüb-i Sitte'den aldığını şöyle belirtir:

Buḡa şāhid bulalum ide zuhūr

Kütüb-i Sittede olup meşṭūr (1938)

Bu bölümde peygamberimizin bir hadisini hikâyeleştirerek “Hadis-i Resul (a.s)” başlığıyla manzum olarak Türkçe anlatmıştır. Bu hadisin ravisini de şöyle zikreder.

İbn-i Mes'ūd geluben şād u ferāh

Ḳodı orta yire bir niçe fereḡ (1940)

Diğer bir beyitte de yine rivayetlerden istifade ettiğini söyler:

Rāvîler şöyle rivāyet itdi

‘Adedi belki nişābe yitdi (1975)

2.6. Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'ı ile Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ının Mukayesesi

Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'ı, Nizamî'nin Mahzen-i Esrâr'ı gibi didaktik bir eser olup bir nevi nasihatnamedir. Yine her iki eser, tertip bakımından değerlendirildiğinde, bir benzerlik söz konusudur. Çünkü her iki eserde, klasik mesnevilerin giriş bölümünden sonra gelişme bölümünde, önce makale konuları daha sonra bu makale konusuyla alakalı bir hikâye anlatma tertibi söz konusudur. Fakat Nizamî'nin eseri, yirmi makale ve yirmi hikâyeden oluşurken Muhyî'nin eseri, otuz yedi makale ve altmış dokuz hikâyeden oluşmaktadır. Nizamî'nin eserinde, her makaleden sonra o makale konusuyla alakalı sadece bir hikâye anlatılırken Muhyî'nin eserinde, her makaleden sonra o makale

⁵⁰⁰ Bu rivayet için bkz. Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tenbihü'l Gafilin (Gafletten Kurtuluş)*, Ter. Yaman Arıkan, Uyanış Yayınevi, İstanbul 1987, C. I, s. 240.

konusuyla alakalı olarak bazen bir hikâye, bazen iki hikâye, bazen de beş hikâye anlattığı görülür. Bu sebeple her iki eser, takip ettiği düzen bakımından bir benzerlik göstermektedir. Her iki eser, muhteva açısından değerlendirildiğinde “Padişahların Adil Olması Gerektiği” makalesi dışında ortak konu yoktur. Her iki eser, anlatılan hikâyeler açısından değerlendirildiğinde ise herhangi bir benzerlik göstermez. Çünkü her iki eserde, ortak hiçbir hikâye yoktur. Ayrıca Nizamî’nin eserinde bölümler, “Makale” başlıklarıyla adlandırılırken Muhyî’de, “Meclis” adını almıştır.

Nizamî ile Muhyî’nin eseri, Mahzen-i Esrâr adıyla adlandırılmıştır. Her iki eser, isim bakımından benzerlik göstermesine rağmen Muhyî, eserinin hiçbir yerinde Nizamî’nin ismini anmaz. Yine Nizamî ile Muhyî’nin anlatım teknikleri birbirine benzemektedir. Çünkü her iki şairde, tasavvufî bir söyleyişin hâkim olduğu görülür. Her hikâyenin sonunda Muhyî’nin, birkaç beyitle okuyucuya nasihat etmesi, Nizamî’deki her hikâyeden sonra gelen sakinâmeleri hatırlatmaktadır. Ayrıca her iki eserin beyit sayısı birbirine yakındır. Çünkü Nizamî’nin eseri, 2300 beyitten oluşurken Muhyî’nin eseri 2820 beyitten oluşmaktadır.

Nizamî’nin eseri ile Muhyî’nin eserinin bir başka farklılığı ise her iki eserin farklı vezinle yazılmasıdır. Nizamî’nin eseri, aruz ölçüsünün müfte’ilün / müfte’ilün / fâ’ilün kalıbıyla yazılırken Muhyî’nin eseri, aruz ölçüsünün fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün kalıbıyla yazılmıştır. Muhyî’nin Mahzen-i Esrâr’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının bir tabloda mukayesesi şöyledir:

Tablo 28 Muhyî’nin Mahzen-i Esrâr’ı ile Nizamî’nin Mahzen-i Esrâr’ının mukayesesi

	Mahzen-i Esrâr (Muhyî)	Mahzen-i Esrâr (Nizamî)
Vezin	fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün	müfte’ilün / müfte’ilün / fâ’ilün
Makale Sayısı	37	20
Hikâye Sayısı	69	20
Eserin Yazılış Tarihi	h. 977 / m. 1569-1570	h.570 / m.1175-76
Beyit Sayısı	2820	2300
Kime Sunulduğu	III. Murad	Fahrüddin Behram Şah

2.7. Mahzen-i Esrâr’daki Kavim ve Şehir Adları

Mahzen-i Esrâr’da üç kavim adı ve yedi şehir adı zikredilmiştir. Bunları, alfabetik olarak şöyle verebiliriz:

2.7.1. Kavim Adları

Mahzen-i Esrâr'da zikredilen kavim isimleri, daha çok din veya memleket ismi olarak yer almaktadır.

2.7.1.1. Acem

İranlılar anlamında kullanılan Acem kelimesi,⁵⁰¹ eserde, kavim ismi olarak İran askeri yerine kullanılmıştır:

Ḥaḡ mu'în oldı 'Acem 'askerini

Şıdı yağmaladılar her birini (501)

2.7.1.2. Arap

Muhyî, bu sözcüğü Arapların yaşadığı bölge anlamında şöyle zikretmiştir:

Pādişāhlar arasında ser-firāz olsañ n'ola

Taht-ı hükümde ola milk-i Arab milk-i 'Acem (138)

2.7.1.3. Cuhud

Yahudi demektir.⁵⁰² Muhyî, bu kelimeyi Yahudi kavmine ait olma ya da Yahudi dinine mensup olma anlamında kullanmıştır.

Meger ol tıfl cuhūd oğlu imiş

Nāz-perverde başı tūğlı imiş (1029)

2.7.2. Şehir Adları

Mahzen-i Esrâr'da geçen şehir adları, hikâyelerde daha çok olayların gerçekleştiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yerler tasvir edilmemiştir. Söz konusu bu yerler şöyle sıralanabilir:

2.7.2.1. Aden

Güney Arabistan'da, Kızıldeniz'e bitişik bir sahil şehridir. Burada eskiden beri inci çıkarılırmış. Bugün hala o bölgede inci üretimi yapılmaktadır. Edebiyatta inci ile birlikte kullanılır.⁵⁰³ Muhyî, bu sözcüğü teşbih amacıyla kullanmıştır. Çünkü peygamberimizin hadislerini, inciye benzetmiştir.

Cāmi' olan dūrer-i iḥbārın

'Aden-i 'adn ide Bārī yarın (59)

⁵⁰¹ Selami Turan, "Necâtî Beg'in Şiirlerinde Yer Adları", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2009, sy. 20, s. 141.

⁵⁰² Yaşar Çağbayır, a.g.e, C.1, s. 835.

⁵⁰³ İskender Pala, a.g.e, s. 5.

2.7.2.2. Bağdat

Irak'ın başkenti ve en büyük şehridir. Eskiden Abbasîlerin idare merkezi ve İslâm âleminin başkenti idi.⁵⁰⁴ Aşağıdaki beyitte Bağdat, Abbasilerin idare merkezi olması hasebiyle zikredilmiştir.

Bir zamānda Mütevekkil sulṭān

Şehr-i Bağdāda olup ḥākim ü ḥān (742)

Bağdat, Fırat ve Dicle nehirlerinin birbirine yakın olduğu verimli topraklarda kurulduğu için Fırat ile Dicle nehirlerinin birleştiği yer olan Şat ile birlikte anılmaktadır⁵⁰⁵ Şu beyitte ise Bağdat'tan, içinden geçen Dicle nehrinden dolayı bahsedilmiştir.

Bir kenîzek var idi Bağdādda

Pārisā idi beğāyet yādda (1443)

Aşağıdaki beyitlerde ise Bağdat, hikâyelerde olayların geçtiği yer adı olarak zikredilmiş fakat tasvir edilmemiştir.

Şehr-i Bağdādda meger bir kâtib

Ṭā' atı fışka fücûra şatup (1644)

Şehr-i Bağdādda meger bir ḳāzî

Emr-i Ḥaḳḳa dil ü cāndan rāzı (2329)

2.7.2.3. Basra

Güney Irak'ta Hz. Ömer tarafından kurulan bir şehirdir. Dicle ile Fırat nehirlerinin birleştiği noktanın 50 km güneybatısında yer alır.⁵⁰⁶ Eserde, Hz. Ömer'in, Basra'ya vali tayin etmesi dolayısıyla bu yerin ismi zikredilmiştir:

Şöyle olındı ḥikāyet ki 'Ömer

Gönderüp Başraya bir ehl-i hüner (828)

2.7.2.4. Medine

Hazret-i Peygamber'in mescidiyle kabrinin bulunduğu hicret yurdu olan Medine, Resul-i Ekrem ve Hulefâ-yı Râşidîn döneminin başşehridir.⁵⁰⁷ Muhyî, Hazret-i

⁵⁰⁴İskender Pala, *a.g.e.*, s. 64.

⁵⁰⁵Emine Yeniterzi, "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, 3/15, 2010, s. 301-334.

⁵⁰⁶ Abdülhalik Bakır, "Basra", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, C.5, s. 108.

⁵⁰⁷ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Medine", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, C.28, s. 311.

Peygamber'in Medine şehrinde dolaşırkenki bir hadisesini anlatırken bu şehrin ismini zikretmiştir:

Bir zamān içre Medīnede resūl

Düşdi bir hâlde bir hıdmete yol (1023)

2.7.2.5. Mekke (Kâbe / Arafat / Vakfe / Merve-Safa)

Peygamberimizin doğduğu ve İslâm dininin ilk defa ortaya çıktığı şehirdir. Arap yarımadasında olup eski dönemlerden itibaren mamur olmuştur. Kâ'be'nin Mekke'de bulunması tarih boyunca oranın önemini arttırmıştır.⁵⁰⁸ Muhyî, Mekke ismini doğrudan zikretmezken onun yerine Müslümanların hacı olmak için Mekke'de gitmesi gereken yerleri saymıştır. Bu yerlerden ilki Arafat'tır. Arafat, Mekke'nin doğusunda haccın en önemli rüknü olan vakfenin yapıldığı yerdir.⁵⁰⁹ Muhyî, hacı olmak için gidilmesi gereken Kâbe'nin ismini şöyle dile getirmiştir:

Ka'be sevdâsı düşer hâtırına

Diledi ki vara hacc ide yine (657)

Muhyî, aşağıdaki beyitlerde Arafat ve vakfe sözcüklerini şöyle zikretmiştir

‘Arafâtta tırur idi huccâc

El açup nâz u niyâz u muhtâc (1247)

Vakfeye tırana virür ‘Arafât

Cennet içre niçe biñ ğurafât (1852)

Muhyî, aşağıdaki beyitte ise hac ve umre sırasında aralarında sa'y yapılan iki tepe⁵¹⁰'nin ismini şöyle telaffuz etmiştir:

Sa'y iden Merve Safâya anda

İrişür kalb şafâya anda (1851)

2.7.2.6. Rum

Anadolu'yu, daha geniş anlamda Osmanlı ülkesini ifade etmektedir. Aslında bu kelime ile kastedilen şey, bu ülkede yaşayan insanlar anlamına gelmektedir.⁵¹¹ İşte Muhyî, Rum ülkesi tabirini, Anadolu için kullanmıştır.

⁵⁰⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 314.

⁵⁰⁹ Abdullah Boks, “*Arafât*”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, C.3, s. 261.

⁵¹⁰ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “*Safa ve Merve*”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, C.35, s. 441.

⁵¹¹ Selami Turan, *a.g.m.*, s. 136.

Aldılar şāh-ı pelīdūñ zenini

Kişver-i Rūma getürdiler anı (507)

2.7.2.7. Şam

Divan şiirinde şam kelimesi yer adı anlamının yanında, akşam ve karanlık anlamlarında tevriyeli olarak kullanılır.⁵¹² Fakat Muhyî, Şam sözcüğünü yer adı olarak kullanmıştır:

Bir zamān kaşd-ı ticāret itdi

Yükledüp maħmili Şāma gitdi (2778)

2.8. Mahzen-i Esrâr'da İsmi Geçen Şahsiyetler

Mahzen-i Esrâr'da çok sayıda dini, tarihi ve mitolojik şahsiyetin ismi geçmektedir. Bu isimleri, şöyle tasnif edebiliriz:

2.8.1. Dört Halife

Dört halife ve ehl-i beyt sevgisi tasavvufi metinlerde çoğu zaman müstakil bir başlık şeklinde görülmektedir. Muhyî Efendi de, "Fi Medh-i Hulefa" başlıklı müstakil bir bölüm ile dört halifenin de ismini ayrı ayrı, halifelik sıralarına göre zikretmiştir,

2.8.1.1. Hz. Ali

Peygamberin damadı ve amcasının oğludur. Hasan ve Hüseyin'in babasıdır. Yiğit bir kişidir. Peygamber zamanındaki hemen bütün fetihlere katılmış, büyük kahramanlık göstermiştir. Peygamberin kâtipliğini ve vahiy kâtipliğini de yapmıştır. Güzel yazan, güzel konuşan bir âlimdir. Yiğitliği, ilmi ve sağlam, saf imanı ile Hz. Peygamber'in övdüğü insandır.⁵¹³ Aşağıdaki beyitte Muhyî, Hz. Ali'nin bu vasıflarını dile getirmiştir:

Şābbi-yi ehl-i cinān-ı Ḥasaneyn

Ḳurreti ' ayn-ı resūl-ı Ḥarameyn (72)

Lakabı, Esedu'llah, el-Gâlib ve Haydar'dır:

Hoş gelüp çün Esedu'llāha tamām

O civānuñ didügi cümle kelām (2168)

Peygamberimiz, "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. O halde ilim isteyen kimse kapıya gelsin." buyurmuştur.⁵¹⁴ Şu beyitlerde ise Hz. Ali, ilim şehrinin kapısı sıfatıyla ve Allah'ın aslanı iltifatlarıyla dile getirilmiştir:

⁵¹² Selami Turan, *a.g.m.*, s. 145.

⁵¹³ Zülfi Güler, *Divan Şiirinde Peygamber Kıssalarına Telmihler*, Uğurel Matbaası, Malatya 2006, s.198.

⁵¹⁴ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 29.

Birisi Hâzret-i şîr-i Yezdân

Dinilüpdür der-i şehri ‘irfân (71)

2.8.1.2. Hz. Ebubekir

Dört büyük halifenin birincisi. Hicret esnasında peygamberimizin mağara arkadaşıydı. Peygamber Efendimizin zevcesi Hz. Aişe’nin babasıdır.⁵¹⁵ Muhyî, Hz. Ebubekir’i peygamberimiz kayın atası ve hicret esnasındaki mağara arkadaşı olması yönüyle şöyle yâd etmiştir:

Birisi şîhr-ı Nebiyy-i muhtâr

Didi Hâk şâniye’sneyni fi’l-gâr (68)

2.8.1.3. Hz. Osman

İslâm’ın üçüncü halifesi olup Peygamberimizin iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için “Zî’n-nureyn (iki nur sahibi)” unvanıyla anılır. Utangaç, hayâ ve hilm sahibi bir kişidir.⁵¹⁶ Muhyî, Hz. Osman’ı zî’n-nureyn unvanıyla ve halis niyetli oluşuyla zikretmektedir:

Birisi Hâzret-i zî’n-nüreyndür

Câmi‘-i hilm ü hayâ bî-reyndür (70)

2.8.1.4. Hz. Ömer

İslam’ın ikinci halifesidir. Doğruluk ve adaletiyle herkesi hayran bıraktı ve İslam'a hizmet etti.⁵¹⁷ Muhyî, Hz. Ömer’i, fazilet, kemalat ve hüner sahibi olarak tavsif etmiştir:

Birisi Hâzret-i Fârûk-ı ‘Ömer

Câmi‘-i fazl u kemâlât u hüner (69)

Muhyî, Hz. Ömer’in ismini zikretmeden “haklıyı haksızdan ayıran” anlamına gelen Faruk lakabını kullanarak şöyle dile getirmiştir:

Ğazab idüp didi Fârûk o dem

Başalum gel beru bu beyte kıdem (2427)

2.8.2. Tarihi Şahsiyetler

Mahzen-i Esrâr’da, tarihte varlığı bilinen ve kaynaklarda ismi geçen şahsiyetlere tesadüf edilmektedir. Özellikle şairin yaşadığı çağa yakın vuku bulan ve

⁵¹⁵ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 141.

⁵¹⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 381-382.

⁵¹⁷ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 382.

Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman hakkında anlatılan hikâyeler, tarihçilere yol göstermede yardımcı olabilecek mahiyettedir.

2.8.2.1. Halife Mütevekkil

Asıl adı Cafer Bin Muhammed olan Mütevekkil, M. 847-861 tarihleri arasında halifelik yapmış Abbasî sultanlarından. Bağdat yakınlarında doğdu. Babası Halife Mu'tasımdır. Mütevekkil'in hilafet zamanı barış içinde geçmiştir.⁵¹⁸ Muhyî, Kâbusname'de mensur olarak yer alan bir hikâyeyi manzum hale getirerek Sultan Mütevekkil zamanında cereyan eden bir hadiseyi anlatır:

Bir zamānda Mütevekkil sultān

Şehr-i Bağdāda olup hākim ü hān (742)

Sultanın, adaletli bir kişi olduğunu ve o zamanda adaletiyle herkesin takdirini kazandığını şöyle ifade etmiştir:

Yüridürdi niçe 'adl u dādı

Tutdı āfāk-ı cihānı adı (743)

2.8.2.2. Kanuni Sultan Süleyman

Osmanlı Devleti'nin onuncu padişahı ve I. Selim'in oğludur. Eski şark telakkisince, 10 adedi uğurlu sayıldığı için hicretin onuncu asrının başında doğmuş olan Sultan Süleyman'ın onuncu Osmanlı padişahı olması, bazı kaynaklarda saltanatının parlaklığına delâlet eden hayırlı bir alâmet gibi gösterilmiş ve hatta isminin Süleyman olması da tahtı havalarda gezen Süleyman Peygamber'e teşbihiyle neticelenmiştir. Bu teşbihe, bilhassa edebiyatta tesadüf edilir.⁵¹⁹ Muhyî, Kanunî Sultan Süleyman'ı, büyük bir muharebede ordusuna döktüğü tatlı dil münasebetiyle hikâyeleştirmiş ve O'nu Osmanlıları soyunun ziyneti şeklinde tasvir etmiştir.

Bir zamān içre Süleymān-ı zamān

Revnağ-ı zīnet-i Āl-i 'Oşmān (270)

Bir ulu ceng-i ğazāda nā-gāh

Ġālib oldı çeriye gebr-i siyāh (271)

⁵¹⁸ Mahmut Kırkpınar, "Mütevekkil-Alellah", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, C.32, s. 212.

⁵¹⁹ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s.59.

2.8.2.3. Mus'ab Bin Zübeyr

Ebu Abdullah Mus'ab b. ez-Zübeyr b. el-Avvam el-Esedî el-Kureşî, Abdullah b. Zübeyr'in kardeşi ve Irak valisidir. Babası, aşere-i mübeşşerden Zübeyr b. Avvam'dır. 27-37 / 647-657 yılında Medine'de doğmuştur. Mus'ab 65 / 684 yılında kardeşi Ubeyde b. Zübeyr'in yerine Medine valiliğine getirilmiştir. İki yıl sonra Abdullah b. Zübeyr, kardeşi Mus'ab'ı Irak valiliğine tayin etti. Mus'ab, Irak valiliği sırasında halkın memnuniyetini kazanmıştır. 72 / 691 yılında vefat etmiştir.⁵²⁰ Muhyî, Mus'ab'tan emir veya şah olarak bahsetmiştir:

Bir zamân içre meger Muş'ab-ı mîr

Birine kahrıla taqdı zencîr (1064)

İşidicek bu sözi Muş'ab-ı şâh

Eyledi derdile dilden bir âh (1073)

2.8.2.4. Yavuz Sultan Selim

Birinci Selim, Osmanlı padişahlarının dokuzuncusudur. Çaldıran Savaşında Şah İsmail'i büyük bir mağlubiyete uğratmış, Şah İsmail yaralanmış ve canını zor kurtarmıştır.⁵²¹ Muhyî, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşında Şah İsmail'in ordusunu mağlup etmesi ve Şah İsmail'in hanımının Osmanlı ordusuna esir düşmesi münasebetini hikâyeleştirmiştir:

Ol zamân ki itmişdi şâh Selîm

Şeh İsmâ'îl ile ceng-i 'azîm (500)

Aldılar şâh-ı pelîdüñ zenini

Kişver-i Rûma getürdiler anı (507)

2.8.3. Mutasavvıf Şahsiyetler

Muhyî, özellikle didaktik tarzdaki hikâyelerini yazarken, İslam âlimlerinin menkıbelerinden yararlanarak okuyucuya öğüt vermek istemiştir. Bu sebeple önemli oranda İslam âliminin ismini telaffuz etmiştir:

⁵²⁰ İrfan Aycan, "Mus'ab b. Zübeyr", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, C.31, s. 227.

⁵²¹ Selahattin Tansel, *a.g.e*, s.59.

2.8.3.1. A'meş ve Hayseme

Esas adı, Ebû Muhammed Süleyman b. Mihrân el-Kûfî'dir. Hadis, kıraat ferâiz sahalardaki bilgisiyle tanınan tabî'n nesline mensup bir âlimdir. Kûfe âlimleri arasında Kur'an-ı Kerim'i kaidelerine en uygun bir şekilde okuyan, Hz. Peygamber'in hadislerini en iyi bilen ve kendisine sorulan sorulara en isabetli cevaplar veren bir kişi olarak ün yapmıştır. 148 / 765'te vefat etmiştir.⁵²² Muhyî, A'meş ile Hayseme'nin bir kıssasını anlatırken bu iki kişinin tabî'nden ve âlim kişiler olduklarını şöyle ifade etmiştir:

Ḥazret-i A' meş ile Ḥaysemenün

Bir ' aceb kıssası olmışdı anuñ (2304)

Tâbi' in ululardandı bular

Câmi' -i ' ilm-i kemâlât u hüner (2305)

Buyurur A' meş-i Kûfî bir dem

Bir koyuncuk şağınurduk her dem (2306)

2.8.3.2. Bayezid-i Bistamî

Asıl adı, Ebu Yezîd Tayfur b. İsâ b. Sürûşân'dır. Velîlerin büyüklerinden olup Hanefî mezhebinden idi. İran'ın Bistam kasabasında doğmuştur. Vefatı, 261 / 874 tarihindedir. Halk arasında yaygınlaşan menkıbeleriyle şöhret bulmuştur.⁵²³ Muhyî, Bayezid-i Bistamî'nin bir menkıbesini şiirleştirmiştir:

Bâyezîd işidüp oldı ḥayrân

Didi ben itmemişem sırrı ' ayân (1591)

Oturup Bâyezîd ile ol merd

Açdılar bir birisine niçe derd (1600)

2.8.3.3. Buhari ve Müslim

Buharî, asıl adı Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. b. İbrahim el Cufî el Buharî'dir. Kur'an-ı Kerim'den sonra en güvenilir kitap kabul edilen el-Camiu's-Sahih adlı eseriyle tanınmış büyük bir muhaddistir.⁵²⁴ Müslim, asıl adı Ebü'l-Hüseyn Müslim b.

⁵²² Mücteba Uğur, "A'meş", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, C.3, s. 54.

⁵²³ İskender Pala, *a.g.e*, s. 70.

⁵²⁴ M. Mustafa el-Azamî, "Buharî Muhammed b. İsmail", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, C.6, s. 368.

el-Haccac b. Müslim el-kuşeyrî'dir. El-Camiu's-Sahih adlı eseriyle tanınmış bir muhaddistir.⁵²⁵ Muhyî, Buharî ve Müslim'i güvenilir hadis kitapları münasebetiyle zikretmiştir:

Bu rivâyâtı Buḥārî Müslim

Eyledi her biri yazup teslîm (2191)

2.8.3.4. Cafer-i Sadık

Ebu Abdullah Cafer b. Muhammed el-Bakır b. Ali Zeyni'l-abidin 148 / 765 yılında Medine'de vefat etmiştir. Şiiliğin altıncı imamı ve bütün şia mezheplerinin tanıdığı imamların sonuncusudur. Divan şiirinde adı sadakat simgesi olarak anılır.⁵²⁶ Muhyî, Cafer-i Sadık'ı imamların şahı olarak nitelemiştir:

Ḥazret-i Ca'fer-i Şâdık ol şâh

Şehr içinde gider idi nâ-gâh (2366)

Bilmedi Ca'fer-i Şâdıkdur o ḥân

O şehirden degül idi nâ-dân (2368)

2.8.3.5. Ebubekir Şiblî

Cüneyd-i Bağdadî'nin has talebesi olup asıl adı Cafer Bin Yunus'tur.⁵²⁷ Bağdat'ta doğmuştur. İlim bakımından zamanının eşsiz âlimlerinden biriydi. 334 / 945 yılında doğduğu şehirde vefat etti⁵²⁸ Muhyî, Şiblî'den Cüneyd-i Bağdadî'nin talebesi olması hasebiyle aralarında geçen bir nükteden dolayı bahsetmiştir:

İşidicek gülerek didi Cüneyd

İtmemiş Şiblî bu remzi daḥı şayd (1522)

2.8.3.6. Ebu'l-Kasım Nasrabadî

Asıl adı Ebu'l-Kasım İbrahim Bin Muhammed olan Nasrabadî, ilk devir sufilerinden ve muhaddislerindendir. Kırk defa hac yaptığı belirtilen Nasrabadî, hayatının sonlarına doğru Mekke'ye yerleşip kendini ibadete vermiştir. Ve burada 367 / 978 yılında

⁵²⁵ M. Yaşar Kandemir, "Müslim b. Haccac", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, C.32, s. 93.

⁵²⁶ Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, "Cafer-i Sadık", Aydın Kitabevi, Ankara 2006, s. 83.

⁵²⁷ Hocazade Ahmed Hilmi, *Hadikatu'l-Evliya (Veliler Bahçesi)*, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1979, s. 161.

⁵²⁸ Abdülkerim el-Kuşeyri, *Tasavvufun İlkeleri (Risale-i Kuşeyri)* Çev. Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, C.I, s.105.

vefat etmiştir.⁵²⁹ Muhyî, Nasrabadi'nin altmış defa hac yaptığını ve bu ibadetini satılığa çıkardığı şeklinde kaynaklarda bahsedilen hikâyesini manzum halde anlatmıştır:

Buyurur Hâzret-i Naşrâbâdî

İrişüp 'avn-ı Mu'în ü Hâdî (2000)

2.8.3.7. Ebu'l-Leys-i Semerkandî

Esas adı, İmamü'l-hüda Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkandî'dir. Hanefî mezhebinin meşhur fâkihleri arasında yer alır. Ebü'l-Leys Semerkandî, özellikle vaaz, nasihat ve ilmihal türündeki eserleri sayesinde İslâm dünyasında en çok tanınan âlimlerden biri olmuştur. Yazdığı eserlerin en meşhuru, vaaz ve nasihat kitabı türünde olan *Tenbihu'l-Gafilin* kitabıdır.⁵³⁰ Muhyî, aşağıdaki beyitte hem Ebu'l-Leys Semerkandî'nin adını hem de eserinin adını zikrederek istifade ettiği hikâyenin kaynağını belirtmiştir:

Bu rivâyâtı Ebü'l-leys-i faķih

Yazdı ğâfillere idüp Tenbîh (2221)

2.8.3.8. Fudayl Bin Iyaz

Sufiler zümresinin yoksullarından ve ulularından olan Fudayl Bin Iyaz, Horasan'ın Merv şehrinde doğmuş, 187 / 802'de Mekke'de vefat etmiştir. 531 Zühdü kanaat, kanaati zenginlik olarak gören Fudayl, az konuşan, çok çalışan, sözünde hikmet, sükûtunda düşünce, bakışında ibret, işinde iyilik olan, sürekli korku, hüzn ve ağlama halinde bir sufidir.⁵³²

Ululardan birisi bir demde

Oturur gördi Fuḍaylî ğamda (715)

Muhyî, Fudayl Bin Iyaz'ı, fazilet sahibi, zeki, kâmil, âlim ve âmil vasıflarıyla tarif etmiştir:

Hâzret-i şeyḫ Fuḍayl-i Fâzıl

'Âķıl ü kâmil ü 'âlim ü 'âmil (1246)

⁵²⁹ Reşat Öngören, “Nasrabadî İbrahim b. Muhammed”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, C.32, s. 417.

⁵³⁰ İshak Yazıcı, “Semerkandî Ebu'l-Leys”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, C.36, s. 473-475.

⁵³¹ Abdülkerim el-Kuşeyri, a.g.e, s.50.

⁵³² Osman Türer, “Fudayl b. Iyaz”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, C.13, s. 208.

2.8.3.9. İbn-i Atâ

Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. sehl b. Ata el-Edemî, ilk devir sufilerinden olup muhaddis ve müfessirdir. 309 / 922'de vefat etmiştir. İbn-i Ata, “çokça namaz kılıp oruç tutmak, bol bol mal harcayarak hayır yapmak insanın derecesini yükseltmeyebilir; yüksek dercelere ulaşanlar güzel huylarıyla temayüz edenlerdir,” der.⁵³³ İşte Muhyî, İbn-i Ata'nın bu konudaki ifadelerini manzum hale getirip hikâyeleştirmiştir.

Didiler İbn-i ' Aţâya nevbet

Size geldi buyuruñ pür-hikmet (2472)

Söze geldi didi ki İbn-i ' Aţâ

Buyrulursa idelüm keşf-i ğıţâ (2473)

2.8.3.10. İbn-i Mübarek

Abdullah Bin Mübarek, tebeü't-tabiînin ileri gelenlerindendir. Hadis ve fıkıh âlimidir. 118 / 736 yılında Merv şehrinde doğdu. Ebu Hanife'nin talebesi ve dostu olan İbn-i Mübarek, 181 / 797'de vefat etmiştir.⁵³⁴ Muhyî, İbn-i Mübarek'i âlim, âmil, kâmil ve fazilet sahibi olarak nitelemiştir:

Diridi ' âlim u ' âmil u kâmil

Hzret-i İbn-i Mübârek fâzıl (469)

Muhyî, İbn-i Mübarek'in edeble⁵³⁵ ilgili sözlerini şöyle şiirleştirmiştir:

Ne kadar ' ilmle olsa bir kes

İtmezem görmege ben anı heves (470)

Ne kadar ki edeb üzre işidem

Cânum iver anı görmege gidem (471)

2.8.3.11. İmam Gazalî

Zeyneddin Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Tusî. Meşhur bir tsıam bilgini. 450 / 1058'de Horasan'ın Tus şehri civarında bulunan Gazala köyünde doğmuştur.⁵³⁶ Filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan bir İslâm düşünürüdür. Çeşitli konularda çok sayıda eser veren İmam Gazalî'nin en meşhur eseri İhyau Ulumi'd-din adlı

⁵³³ Reşat Öngören, “İbn-i Ata”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, C.19, s. 336.

⁵³⁴ Raşit Küçük, “Abdullah B. Mübarek”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, C.1, s. 122-123.

⁵³⁵ Ferîdüddîn Attar, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, (Haz. Süleyman Uludağ), İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984, s.254.

⁵³⁶ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri I*, (Çev.T. Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul: 1973, s. 553.

eseridir. İran'ın Tus şehrinde 505 / 1111 yılında vefat etmiştir.⁵³⁷ Muhyî, eserine aldığı bir hikâyeyi kaynak ve müellif adı vererek şöyle dile getirmiştir:

Yazdı İhyâ-i 'Ulûm içre tamâm

Şeyh Ebû Hâmid-i Gazâlî İmâm (2420)

2.8.3.12. İmam-ı Şafî

Tüm ilimlerin imamı olan Şafî hazretleri, peygamberimizin amcasının oğludur.⁵³⁸ Şafî mezhebinin kurucusu ve büyük bir müçtehid olan İmam Şafî, 150 / 767 yılında doğdu. Mekke, Bağdat, Mısır gibi pek çok yer gezmiştir. 204 / 820'de Vefat etmiştir.⁵³⁹ Muhyî, İmam-ı Şafî'nin öldükten sonra onu rüyasında gören ulu bir zatın rüyasına yer verirken ondan bahsetmiştir:

Hâzret-i Şâfi'î deryâ-yı 'ulûm

Âhîret milketine itdi kudûm (1722)

2.8.3.13. Mâlik Bin Dinar

Ben-i Süleym kabilesinden olan Mâlik Bin Dinar, Uzun süre Şeyh Hasan-ı Basrî ile birlikte bulunmuştur. 130 / 747 yılında Şam'da vefat etmiştir.⁵⁴⁰ Tasavvufun oluşmasına katkıda bulunan zahitlerden biri olup sadakat, zikir, riyazet, zühd ve marifet gibi konular üzerinde durmuştur.⁵⁴¹ Muhyî, Malik Bin Dinar'ın tesirli sözlerini hikâyeleştirirken ismini şöyle zikretmiştir:

Hâzret-i Mâlik-i Dînâre meger

Vardı bir kimse şora niçe haber (705)

2.8.3.14. Ömer Bin Abdülaziz

Medine'de doğan Ömer Bin Abdülaziz'in babası, Abdülaziz Bin Mervan'dır. Tabî'nin ilk tabakasına ait âlimlerden dersler aldı. Daha sonra yedi sene Hicaz valiliği yaptı. Ardından valilikten alındı ve Şam'a döndü. Fakat bir süre sonra halife ilan edilerek Emevî sultanı oldu. Halifeliği İslamî kurallara göre yürütmeye çalışan Ömer Bin Abdülaziz, döneminin meşhur âlimlerini kendisine danışman seçti.⁵⁴² Muhyî, Ömer Bin Abdülaziz'i şöyle tavsif etmektedir:

⁵³⁷ Mustafa Çağrı, "Gazzalî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, C.13, s. 489-504.

⁵³⁸ Hücvirî Ali Bin Osman Cüllabî, *Keşfu'l-Mahcub Hakikat Bilgisi*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s.181.

⁵³⁹ Bilal Aybakan, "Şafî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, C.38, s. 223-224.

⁵⁴⁰ Mahmud Cemaledin el-Hulvî, *a.g.e*, s.163.

⁵⁴¹ Mehmet Demirci, "Mâlik b. Dinar", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, C.27, s. 505.

⁵⁴² İsmail Yiğit, "Ömer b. Abdülaziz", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, C.34, s. 53-55.

Sened-i ehl-i huşû‘ ehl-i vera‘

‘Ömer-i İbn-i ‘Azîz-i evra‘ (1204)

2.8.3.15. Süfyan-ı Sevrî

Esas adı, Ebu Abdullah Süfyan Bin Mesruk es-Sevrî’dir. Kendi adıyla anılan fıkıh mezhebinin imamı, müfessir, muhaddis ve sufîdir. 161 / 778 yılında Basra’da vefat etmiştir.⁵⁴³ Muhyî’ye göre Süfyan-ı Sevrî, yaşadığı zamanın kutbudur.

Ḥazret-i şeyḫ imâm-ı Sufyân

Ḥaste oldı[yıdı] ol kûṭb-ı zamân (1216)

2.8.3.16. Şakik-i Belhî

Adı, Ebu Ali Şakik Bin İbrahim’dir. Horasan şeyhlerindendir. Belh şehri’nde doğdu. Ticaretle uğraştığı çok zengin olduğu fakat daha sonra zühd hayatına yöneldiği rivayet edilir. 164 / 780 yılında horasan civarında vefat etmiştir.⁵⁴⁴ Muhyî, Şakik-i Belhî’nin nefsinin terbiyesi hadisesini anlatırken bu zatın ismini şöyle telaffuz etmiştir:

Ḥazret-i şeyḫ Şakîḳ-i Belhî

Bir iden nefsine ḥulv u telḥi (1282)

2.8.3.17. Zünnun-ı Mısrî

Adı Sevbân b. İbrâhim’dir. Kendisine Ebu’l Feyz b. İbrâhim denilmiştir. Babası bir habestî.⁵⁴⁵ Mısır’da 245 / 859’da ölmüştür. İlim, tasavvuf, hâl, hikmet ve edep bakımından zamanın nadir insanları arasındaydı.⁵⁴⁶ Muhyî, ibadet nasıl yapılmalı konusunda, Zünnun-ı Mısrî’nin bir hadisesini anlatarak izah etmiştir:

Buyurur Ḥazret-i Zü’n-nûn meger

Seyr-i deşt eyler idüm bir server (2105)

2.8.4. Sahabeler

Muhyî, özellikle hadis iktibas ederken sahih kaynaklardan yararlandığını göstermek için ravilerin de ismini telaffuz etmiştir.

⁵⁴³ Recep Özdirek, Ali Hakan Çavuşoğlu, “Süfyan es-Sevrî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, C.38, s. 23-25.

⁵⁴⁴ Ali Bolat, “Şakik-i Belhî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, C.38, s. 305-306; Abdülkerim el-Kuşeyri, *a.g.e.*, s.63.

⁵⁴⁵ Abdülkerim el-Kuşeyri, *a.g.e.*, s.48.

⁵⁴⁶ Necdet Tosun, “Zünnun el-Mısrî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, C.44, s. 575-576.

2.8.4.1. Abdurrahman Bin Avf

Ebû Muhammed Abdurrahman b. Avf el-Kureşî ez-Zührî, 32 / 652 yılında yetmiş beş yaşlarında Medine’de vefat etmiştir. Hz. Peygambere ilk iman eden ve cennetle müjdelenen on sahabeden biridir.⁵⁴⁷ Muhyî, Abdurrahman Bin Avf’ı cennetle müjdelenen sahabe olarak zikretmiştir:

Buyurur Hazret-i ‘Abdu’r-raḥmān

Ki mübeşşerdür aña bāğ-ı cinān (2421)

2.8.4.2. Ebu Hureyre

Çok hadis rivayet etmesiyle tanınan bir sahabe olan Ebu Hureyre’nin esas adı, Abdurrahman’dır. Sürekli peygamberimizin yanında bulunmuş ve ilim tahsil etmiştir. 58 / 678 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁴⁸ Muhyî, hadis rivayetinde güvenilir bir ravi olması yönüyle Ebu Hureyre’nin ismini zikretmiştir:

Bû Hureyre didi bir gün ki resûl

Otururdu bile aşḥâb-ı fuḥûl (1755)

2.8.4.3. Enes Bin Malik

Hz. Peygambere hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahabelerden biri olan Enes Bin Malik, hicretten on yıl önce doğmuştur. Resulullah’ın yanından hiç ayrılmamıştır. Basra’da 93 / 711 yılında vefat etmiştir.⁵⁴⁹ Muhyî, anlattığı hikâyelerde sahih kaynaklardan yararlandığını göstermek için ravilerin ismini zikretmiştir:

Buyurupdur Enes İbn-i Mâlik

Şıdḳla rāh-ı Hudāya sâlik (2202)

Rivayet bağının bülbülü Enes İbn-i Mâliktir. Güzel sesiyle canlara, şevk verir.

Bülbül-i bāğ-ı rivāyet Enes

Hoş-nevâyle virür cāna heves (1666)

2.8.4.4. İbn-i Mesud

İlk Müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden biri olan Abdullah İbn-i Mesud, fakir bir ailenin çocuğu olup İslamiyet’i ilk kabul edenlerden altıncı kişidir. Kendisini,

⁵⁴⁷ Ahmet Önkal, “*Abdurrahman b. Avf*”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, C.1, s. 157.

⁵⁴⁸ M. Yaşar Kandemir, “*Ebû Hureyre*”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, C.10, s. 160-161.

⁵⁴⁹ İbrahim Canan, “*Enes b. Mâlik*”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C.11, s. 234-35.

Resulullah'ın hizmetine adamıştır. 32 / 652 yılında Medine'de vefat etmiştir.⁵⁵⁰ Muhyî, İbn-i Mesud'u bir rivayeti münasebetiyle zikretmiştir:

İbn-i Mes'ūd geluben şād u ferāh

Çodı orta yire bir niçe fereh (1940)

2.8.5. Dinî ve Efsanevî Şahıslar

Divan şiiri, köklü bir geleneğe ve zengin kültür öğelerine sahiptir. Çoğu zaman şairler şiirlerinde, bu şahısları benzetme veya örnekleme maksadıyla telaffuz etmiştir. Muhyî de ele aldığı hikâyelerde, anlatımı güçlendirmek için bazı dini ve efsanevi şahısların ismine atıfta bulunarak ifadelerine zenginlik katmıştır

2.8.5.1. Bersisa

Fetret döneminde yaşamış, manastırda yetmiş yıl ibadet etmiş zahid ve âbid fakat âlim olmayan bir rahiptir. Bu rahip, yaptığı ibadetlerden dolayı iblisi bile bıktırmıştır. Fakat ilmi olmadığı için iblis tarafından yoldan çıkarılmıştır.⁵⁵¹ Muhyî, sadece amel etmenin Bersisa'ya kâr etmediğini şöyle belirtir:

Eger olaydı 'amel sermāye

Olurıdı 'âbid-i Berşîşāya (2025)

2.8.5.2. Cemşîd veya Cem

Pişdadiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre Hz. Nuh zamanında uzun bir ömür yaşamış bir kişidir.⁵⁵² Muhyî, padişahın medhini yaparken onun adalet, cömertlik ve gücünü Cemşîd'le mukayese etmiştir:

Bir çurı nāmıla ancak dilde olmuş dāsītān

Çāker olmağa sezāvār ola mı Cemşîd ü Cem (139)

2.8.5.3. Dârâ

Şehname'nin ünlü kahramanlarındandır. Keyâniyan sülalesinin dokuzuncu ve son padişahıdır. Şiirlerimizde, genellikle ihtişam ve zenginlik sembolü olarak yer alır.⁵⁵³ Muhyî, aşağıdaki beyitte Dârâ'yı bu sembolleriyle tanıtmıştır:

Cehd idüp ehl-i müdārâ olasin

⁵⁵⁰ İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ud", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, C.1, s. 114-115.

⁵⁵¹ Mevlana Celaleddin Rumî, *Mecalis-i Seb'a*, (Çev. Mehmed Hulusi), Kırkambar Yayınları, İstanbul 2001, s.62; Ahmed el-Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, (Ter. M. Beşir Eryarsoy), Buruc Yayınları, İstanbul 2003, C. 17, s.234-240.

⁵⁵² İskender Pala, *a.g.e*, s. 96; Gencay Zavotçu, *a.g.e*, "Cem", s. 88.

⁵⁵³ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s.150-153.

Kişver-i rāḥata Dārā olasın (2448)

2.8.5.4. İblis

İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhani varlıktır. İblis, en büyük şeytan anlamına gelir.⁵⁵⁴ Önceleri Hâris adlı bir melek imiş. Allah, Âdem'i yaratıp da bütün meleklerle secde etmelerini buyurduğunda hepsi birden secdeetmişler. Ancak meleklerin en ulusu ve onların hocası olan Hâris, kendisinin Cin olup ateşten yaratıldığını, bu nedenle topraktan yaratılmış olan Âdem'e secde etmeyeceğini söyleyerek Allah'a asî olmuştur. Allah da onu şeytan kılığına sokmuş ve lânetlemiştir. Bunun üzerine şeytan Allah'a yalvardı ve "Beni kıyamete dek yaşat ki iyi kullarından başka bütün kullarını azdırayım" dedi.⁵⁵⁵ Muhyî, İblis'i ahmak olarak zikretmiştir.

Didi iblîs-i ğabî ' ahdüm ola

Açmayam kimseye rāzum aşlā (1834)

2.8.5.5. Kârun

Kur'an'da adı geçen Musa Peygamber zamanında yaşamış, zenginliği, cimriliği, Allah'a olan isyanıyla meşhur olmuş ve bunun akabinde malı ve mülküyle beraber yere geçmiş İsrailoğullarından biridir.⁵⁵⁶ Muhyî, Karun'un serveti ve zenginliğine rağmen tamahkâr olması ve sonunda malı ve mülküyle yerin dibine girmesi olayına telmihte bulmuştur.

Göre Qārūna nice eyledi māl

Qışşasından olına fehm-i me'āl (1786)

Kârun'un feci akıbeti ortadayken insanoğlu neden hala mal biriktirme sevdasında olur? Zira mal ve para biriktirme sevgisi, aynı Kârun gibi insanı yerin dibine batıracaktır:

Düşesin keşrete Qārūn olasın

Qahrıla qa' r-ı zemîne tılasın (1801)

2.8.5.6. Nemrûd

İbrahim peygamber döneminin tanrılık iddia eden Bâbil kralıdır. İbrahim'i ateşe attırması, tanrıyı görmek amacıyla göklere çıkmak için bir kule yaptırması cihetleriyle meşhurdur.⁵⁵⁷ Muhyî, Nemrûd'u İbrahim peygamberi ateşe atması kıssası cihetiyle

⁵⁵⁴ İlyas Çelebi, "Şeytan", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, C.39, s. 99.

⁵⁵⁵ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 444.

⁵⁵⁶ Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s.380.

⁵⁵⁷ Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s.387.

zikrederek “Hz. İbrahim’e, Nemrûd’un ateşini gül bahçesine çeviren Allah, elbette mümini de cehennem ateşinden koruyacaktır,” der:

Nâr-ı Nemrûdî Halîle gülzâr

Eyleyen itmeye mi saña hezâr (2195)

2.8.5.7. Zeyd ve Amr

Arapça gramerde örnek verilirken kullanılan Zeyd ve Amr, belirsiz bir erkek ismidir. Amr’dan başka Zeyd ve dişi olarak da Hind isimleri kullanılmaktadır. Osmanlı geleneğinde şeyhülislâmlar, fetvâ verirlerken fetvâ isteyeninin adını kullanmazlar, onun yerine vehm olan Zeyd, Amr, Hind vs. gibi isimler kullanırlardı.⁵⁵⁸ Muhyî, bu isimleri birkaç yerde bu anlamda yani a’dan z’ye her şey, manasına gelecek şekilde kullanmıştır.

Diyesiz siz anuñıla ‘ömri

Geçürürüz dime Zeyd ü ‘Amr’i (1146)

2.8.5.8. Zühre

Efsaneye göre Zühre İranlı, çok şûh ve güzel bir kadın imiş. Hârût ve Mârût adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip oraya çıkmıştır. Divân şiirinde çok zaman şarkı, aşk, güzellik ve çalgı ile birlikte anılır.⁵⁵⁹ Muhyî, aşağıdaki beyitte Zühre’yi, göğe yükselmiş olarak anmıştır:

Zehresi çāk olur idi Zühre

İşideydi düşer idi bahre (639)

Aşağıdaki beyitte ise Zühre, aşk ve çalgı ile birlikte bir mazmun olarak kullanılmıştır:

‘Āşık oldu işiden āvâzın

Bırağa Zühre işitse sâzın (335)

2.8.6. Peygamberler

Allah’ın emir ve yasaklarını insanlara haber veren, resûl, nebî anlamlarında kullanılan peygamberler, Mahzen-i Esrâr’da gerek kavram olarak, gerekse has isimleriyle en çok geçen isimlerdendir. Onların kıssalarına dair telmihler de önemli sayılabilecek niteliktedir.

⁵⁵⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 33.

⁵⁵⁹ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 507-508.

2.8.6.1. Hz. Âdem

Bütün semavi dinlere göre ilk insan ve ilk peygamberdir. Âdem, yaratıldıktan sonra cennete kondu. Orada nimet içinde yaşarken bir gün kendisine bir uyku geldi ve uyudu. O, uyurken sol kaburga kemiği alındı ve bu kemikten Havva yaratıldı. Havva, Âdem'i kandırdı ve yasak meyveden yedirdi. Divan şairlerimizin de kadınla ilgili düşüncelerinde Havva'nın Âdem'i kandırarak bu yasak meyveyi yedirmesinin izleri vardır.⁵⁶⁰ Bir divan şairi olan Muhyî de bu düşüncüyü taşımaktadır:

Âdemi ravzada dâma düşüren

Başına niçe belâlar üşüren (2586)

2.8.6.2. Hz. Hızır

Âb-ı hayâtı içip ölmezliğe kavuşan kişi. Peygamber veya velî olduğu hususunda rivâyetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup *Kur'an-ı Kerim'de* Musâ Peygamber ile olan macerası anlatılır. (Kehf/59-81). Onun, darda kalanların imdadına yetişmesi inancı, hayli yaygın olup "Kul bunalmayınca Hızır yetişmez, Hızır gibi yetişmek" vs. kalıplaşmış sözlerde hâlâ yaşar.⁵⁶¹

Tâcir eydür bize ey kân-ı kerem

Hzret-i Hızır olup irdün bu dem (2800)

2.8.6.3. Hz. İbrahim

Halil, Halilullah ve Halilürrahman sıfatlarıyla anılan Kur'an-ı Kerim'de adı en çok geçen peygamberlerden biridir. İslam peygamberi Hz. Muhammed'in atası kabul edilen, iki çocuğu peygamber olan tek peygamberdir.⁵⁶² İbrahim, oğlu İsmail ile Kâbe'yi bina ettiler, O zaman İbrahim "Allah'ım! Bizim zürriyetimizden bir ümmet getir ki Müslüman olanlardan ve emirlerine itaat edenlerden olsun," diye dua etti. O ümmet İslam ümmetidir.⁵⁶³ Muhyî, Hz. İbrahim'i kâbe'yi inşa etmesi münasebetiyle zikrederek Allah'ın gönül evini yapmasının ehemmiyeti yanında Hz.İbrahim'in kâbe'yi inşa etmesi kıymetinin düşük olduğunu şöyle zikretmiştir:

Ka'bei yapıdı ise n'ola Halîl

⁵⁶⁰ Dursun Ali Tökel, *a.g.e*, s.273-278.

⁵⁶¹ İskender Pala, *a.g.e*, s. 216.

⁵⁶² Gencay Zavotçu, *a.g.e*, "İbrahim", s. 240.

⁵⁶³ İskender Pala, *a.g.e*, s. 239.

Dilleri yaptı yed-i Rabb u Celîl (2292)

2.8.6.4. Hz. İsâ

İsrailoğullarının son peygamberidir. Kendisine İncil indirilmiştir. İsâ Peygamber, bir mucize olarak Meryem'den babasız olarak doğdu. Bu olaylar Kur'an-ı Kerim 'de teferruatıyla anlatılır. “Mesih” lakabıyla bilinir ve kendisine Rûhu’l-Kudûs denir. Edebiyatta birçok yönleriyle ele alınır.⁵⁶⁴ Muhyî, Hz. İsâ’yı edep hakkındaki sözlerinden dolayı zikretmiştir.

Didiler Hâzret-i ‘ İsâya ‘ aceb

Size kim eyledi ta‘ lîm-i edeb (530)

2.8.6.5. Hz. Muhammed

İslam peygamberi ve Allah’ın son elçisidir. Mekke’nin soylu Haşimoğulları ailesindendir. Babası Abdullah, annesi Âmine’dir. Peygamberimiz doğmadan babası vefat etmiştir.⁵⁶⁵ O, Allah’ın habibidir. Onun geçtiği yoldaki toprağı cennet ağaçları süpürür.

Cilve-gâh olalı ‘ arş-ı a‘ lā

Süpürür hâk-ı rehûnî tûbā (47)

O, yirmi üç senelik peygamberlik hayatında durmadan dinlenmeden çalışmış, insanları Allah’ın nizamında hak ve adalete, gerçek eşitliğe ulaştırmak için buluştuğu her fertle görüşmüş, topluluklara hitap etmiştir.⁵⁶⁶ İşte bu yüzden Hz. Muhammed, peygamberlik tahtının şahı, hakikat ilinin padişahı ve marifet ülkesinin sultanıdır.

Ey şeh-i taht-ı nübüvvet Aḥmed

Ve’y meh-i burc-ı mürüvvet Aḥmed (45)

Ey ḥaḳîḳat ilinüñ ḥâḳânı

Ma‘ rifet kişverinüñ sulṭânı (46)

Miraç, Hz. Muhammed’in Mekke'den Kudûs'e gittiği; oradan arşa yükseldiği; Allah'tan, çok yakın bir durumda, arada Cebrail olmadan, doğrudan vahiy aldığı; peygamberlerin

⁵⁶⁴ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 248-249.

⁵⁶⁵ Gencay Zavotçu, *a.g.e.*, “Muhammed”, s. 338.

⁵⁶⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 343.

ruhlarıyla buluştuğu; cenneti ve cehennemi gördüğü; daha yatağı soğumadan Mekke'ye, evine döndüğü olayıdır. ⁵⁶⁷

Kimseye oldu mı mi' rāc-ı Hudā

Ġayrıya dindi mi levlāk-ı nidā (52)

O'nun izinin tozunu, gözüne sürme eden kişinin gözünü gaflet perdesi örtemez.

Kuḥl idinen kişi izüñ tozını

Örtemez perde-i ğaflet gözini (55)

Hiz. Muhammed'i tanıyan Allah'ı tanır. Zira Allah'a ulaşan O'nun vasıtasıyla erişir.

Kimse, O'nsuz Allah'a ulaşamaz.

Anuñıla irişür Ḥaḳḳa iren

Anuñıla bilişen Ḥaḳḳı gören (60)

Kimse ansız iremez taḥt-ı şeh[e]

Kimse ansız varamaz pādişeh[e] (61)

Hiz. Muhammed, peygamberler zümresinin kumandanı, önderi ve seçilmiş olanıdır.

Enbiyā zümresinüñ sālārı

Cümleñüñ serveri vü muḥtārı (62)

Muhyî, Hiz. Muhammed'i umumiyetle; “ server-i âlem, fahr-ı cihan, şah-ı cihan, şah-ı rusul, server-i sultan-ı güzın, habib-i muhtar, habib-i Rahman, fahr-ı dü-cihan, nur-ı Hudâ” vb. sıfatlarla zikretmektedir.

Bir seher server-i ‘ âlemle namāz

Ḳılınup oldu Ḥaḳḳa nāz u niyāz (1668)

Yüzini Ḥaḳḳa tutup fahr-ı cihān

Didi bu sırrı bize eyle ‘ ayān (1673)

Didi ey server-i sulṭān-ı güzīn

Şalavāt okuruz odur bu enīn (1678)

Didi ol kân-ı kerem nūr-ı Hudā

⁵⁶⁷ Zülfî Güler, *a.g.e.*, s. 189.

Varup anlara di bir hûb edā (2208)

2.8.6.6. Hz. Süleyman

Hükümdar peygamberlerden olup Davut peygamberin oğludur. Kendisine olağanüstü bir saltanat verilmiştir.⁵⁶⁸ Kur'an-ı Kerim'in (Neml 27/16) ayetinde Süleyman kendisine kuş dili öğretildiğini söyler. Süleyman kuşların ve diğer hayvanların dilini bilir, onların konuşmalarını anlardı, bu ona Allah tarafından verilmiş mucizeydi.⁵⁶⁹ Muhyî, aşağıdaki beyitte tutsak kuşu, Süleyman peygamberle konuşturarak onun kuş dilini bildiği hadisesine telmihte bulunmuştur:

O zamānda ki Süleymān-ı Nebī

İledüp mürğī aña şordı ğabī (350)

2.8.6.7. Hz. Yahyâ

Kur'an'da adı geçen İsrailoğulları peygamberlerinden biridir. Hz. Zekeriyya'nın oğludur. Hz. İsa'nın şeriatına tabi olarak peygamberlik görevini sürdürmüştür.⁵⁷⁰ Muhyî, Hz. Yahyâ'yı İblis ile olan bir karşılaşmasını ve aralarındaki konuşmayı hikâyeleştirmiştir.

Gördi bir demde ki Yaḥyâ-yı Benī

Niçe yular tutar iblīs-i ğabī (1827)

İtdi Yaḥyâ-yı Benī ' ahd-i tamām

Ṭoḵ olınca yimeye hiç ṭa'ām (1832)

2.8.6.8. Hz. Yusuf

İsrailoğulları peygamberlerinden Yâkup peygamberin oğludur. Yûsuf'un büyük kardeşleri, onu kıskandılar ve hîle ile onu kıra götürüp bir kuyuya attılar. Babalarına ise “Onu bir kurt yedi” dediler. Sonra geri dönüp Yûsuf'u bir kervana ucuz fiyata köle diye sattılar.⁵⁷¹ Muhyî, Hz. Yusuf'un kuyuya atılması hadisesini telmih maksadıyla şöyle ifade etmiştir:

Atsalar çāha seni Yûsuf-vār

Ḳomaz anda çıkarur āḥir-i kār (1362)

⁵⁶⁸ Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s.293-294.

⁵⁶⁹ Zülfi Güler, *a.g.e.*, s. 144.

⁵⁷⁰ Gencay Zavotçu, *a.g.e.*, “Yahyâ”, s. 555.

⁵⁷¹ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 496.

2.9. Mahzen-i Esrâr'da Geçen Hayvan İsimleri

Mahzen-i Esrâr'da pek çok hayvan ismi geçmektedir. Bu hayvan isimleri, değişik yönleriyle ele alınmıştır. Bu isimler, bazen gerçek anlamıyla bazen de mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Esserde yer alan bu hayvan isimleri alfabetik olarak şöyle sıralanabilir:

2.9.1. Ahû

Ceylan. Güzel gözlü, güzel kokulu ve ürkek olduğu için sevgiliye benzetilen âhû, edebiyatımızda birçok teşbihe neden olmuştur.⁵⁷² Muhyî, bu sözcüğü bir av macerası dolayısıyla telaffuz etmiştir:

Nice âhûları şayd eylediler

Düşürüp âl ile kayd eylediler (1366)

2.9.2 Anka

Kafdağında yaşadığı varsayılan tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp dâimâ yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alâmet bulunduran adı var kendi yok bir kuştur. Âşık, sevgilisinden anka olarak söz ederken, ondan bir yakınlık ve yardım ummaktadır.⁵⁷³

Sen hümâ-himmete ‘anķā-yı ‘uķûl

Ne mecâl ola ire ya bula yol (49)

2.9.3. Arı

Yaptığı bal ile akılları hayrette bırakan arı, divan şiirinde bu özelliğiyle bahsedilmiştir. Muhyî bu ismi, peygamberimizin suali üzerine arının dile gelerek balı nasıl yaptığını anlatması münasebetiyle zikretmiştir.

Didi server arıya müşkil-i ĥall

Eyle ki nice olur şem‘-ı ‘asel (1679)

2.9.4. Ayı

Muhyî, arkadaşının başından geçen bir av hikâyesini anlatırken bu sözcüğü telaffuz etmiştir.

Otururken bu ģam içinde nihân

⁵⁷² İskender Pala, *a.g.e*, s. 24.

⁵⁷³ İskender Pala, *a.g.e*, s. 34.

Anı gördüm bir ayu düşdi hemân (1386)

2.9.5. Balık

Divan şiirinde, deniz veya su içinde oluşu münasebetiyle bahsedilir.⁵⁷⁴ Muhyî, “iyilik yap denize at, balık bilmezse Halık bilir” atasözü dolayısıyla balık sözcüğünü zikretmiştir:

Bilmese n’ola ki anı balık

Biliser ‘ Âlim ü Hayy u Hâlık (736)

2.9.6. Bukalemun

1. Bukalemungillerden, renk değiştirmesiyle ünlü, 25-30 cm. boyunda bir tur kertenkele; kaya keleri. 2. mecaz, Çıkarları doğrultusunda hemen görüş ve davranış, değişikliği gösteren kimse.⁵⁷⁵ Muhyî, bukalemun sözcüğünü mecaz anlamda kullanmıştır.

Ne ‘ aceb bûkalemûn rûz oldu

Sa‘ dumuz nahsıla nev-rûz oldu (1392)

2.9.7. Bülbül

Divan şiirinde bülbül, güle olan aşkıdan dolayı şakımasıyla şairler tarafından çok kullanılan bir mazmundur. Dostu bülbül olanın menzili, gül olur.

Her kimûn hem-dem[i] kim bülbül ola

‘ Âkıbet menzili anuñ gül ola (694)

2.9.8. Eşek

Divan şiirinde har veya merkep olarak anılan bu hayvan, daha çok mecazî anlamda tembel, gereksiz konuşan ahmak insanlara benzetme yönüyle kullanılır. Eşeğin sesinin çirkin oluşu da zaman zaman söz konusu edilir.⁵⁷⁶ Muhyî, gereksiz konuşan insanları eşeğe benzetmiştir:

Ne oğur bellü ne diñler ne yazar

Çağırşur tırmayuben bir niçe har (2426)

2.9.9. Fil

Muhyî, eskiden savaşlarda muharip bir güç olarak kullanılan fil ismini zikrederek bir savaş sahnesini tasvir etmiştir:

⁵⁷⁴ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 306.

⁵⁷⁵ Yaşar Çağbayır, *a.g.e.*, C.1, s. 689.

⁵⁷⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 203.

Na‘re vü ğulğule āvāze-i fīl

Şanki şûrî urardı İsrâfîl (288)

2.9.10. Hümâ

Kaf dağında yaşadığına inanılan cennet kuşu. Hümâ, edebiyatımızda refah, kudret ve mutluluğa giden bir baht açıklığının sembolü olarak anılır.⁵⁷⁷Bu dünyaya itibar edilmez çünkü dünya bir leştir. Bu yüzden kişinin yeri bu dünya değil, ahirettir:

Konma bu cîfe-i dünyâya hümâ

Himmet ol pāye ola seb‘-i semâ (1552)

2.9.11. İnek / Buzağı

Muhyî, anlattığı bir hikâyede sözlerini kuvvetlendirmek için inek ve buzağı isimlerini benzetme kurmak amacıyla kullanmıştır.

Görse almazdı buzağusun inek

Mümkün olmazdı niçe çekseñ emek (1124)

2.9.12. Karınca

Divan şiirinde mur şeklinde kullanılan bu isim, daha çok küçük oluşu yönüyle bahsedilmiştir.

Hem-nişîn olmadın ise eşrâr

Yeg olur hem-dem ola mûrla mâr (701)

2.9.13. Katır / Deve / Öküz

Muhyî, bu isimleri bahçesinden şikâyet eden bir adamın halini anlatırken telafuz etmiştir.

Ester ü üştür ü gāv u ħardan

Eksik olmazdı şikâyet serden (2261)

2.9.14. Koyun

Divan şiirinde gusfend tabiriyle de karşımıza çıkan bu sözcüğü Muhyî, koyun sürüsü manasında gerçek anlamda kullanılmıştır.

Dir idi gāhî koyun yaymışlar

Geh nihālũñ kabını şoymışlar (2260)

⁵⁷⁷ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 228.

2.9.15. Köpek

Divan şiirinde kelp ya da seg sözcükleriyle de kullanılan bu isim, daha çok olumsuz manaları ifade eder.

Yilerek geldi hemân bir köpecik

Yimege olmuş anı yel yepecik (1335)

2.9.16. Kurt

Halk ağzında canavar şeklinde telaffuz edilen bu sözcüğü Muhyî, geleneksel ismiyle dile getirerek mahalli söyleyişlere yer verdiğini göstermiştir:

Canavar tutmak için itmişler

Üstine kâh giyâh atmışlar (1375)

2.9.17. Sinek

Divan şiirinde mekes adıyla geçen bu isim, küçük ve önemsiz oluşu sebebiyle bahsedilir.

Lezzet-i vahdeti bilse herkes

Dilemezdi ki enîs ola mekes (720)

2.9.18. Şahin

Şahin, doğan, şahbâz. Divân şiirinde sevgilinin saçları şahine benzetilir. Benzetme yönü ise avcılıktır. Şahin av kuşudur. Sevgilinin saçı, âşığın gönül kuşunu avlar.⁵⁷⁸ Muhyî, şahini avcı olması yönüyle ele almıştır.

Ne şikâr itdi ise şâhin-i dil

Getürüp eyledi ihvâna nüzül (2466)

2.9.19. Yarpuz

Yılan yiyen bir hayvan; firavun sıçanı.⁵⁷⁹ Bu isim, benzetme yapmak maksadıyla kullanılmıştır. Muhyî, kadının kocasına olan sevgisini yılanın yarpuza olan sevgisine benzetmiştir.

Şöyle olmuş idi sevgüsi anuñ

Nice yarpuza ki oldu yılanuñ (2594)

⁵⁷⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 431.

⁵⁷⁹ Yaşar Çağbayır, *a.g.e.*, C.5, s. 5231.

2.9.20. Yılan

Uzunluğu, kıvrımlı oluşu, siyahlığı, zehiri vs. özellikleri ile ele alınır. Hâzinelerin birer yılan tarafından korunduğu efsanesi, tılsımlı veya 100 yıl yaşayan yılanların ejderhâ oluşları da yer yer alınır.⁵⁸⁰ Muhyî bu ismi, atasözü içinde kullanmıştır.

Ṭoğrı sözden yeg olur kâh yalan

Çıkarur yirden eyü söz çü yılan (166)

2.9.21. Zağ

Karga, gurâb. Divân şiirinde, karga ile rakîb arasında bir ilgi kurulur.⁵⁸¹ Dostu karga olanın varacağı menzil, diken olur.

Zâğ olursa kişiye ger hem-dem

Menzili hâr-ı has olur her dem (695)

2.9.22. Zenbûr

Eşek arısı anlamına gelen bir sözcüktür.⁵⁸² Muhyî, bu sözcüğü gerçek anlamda kullanmıştır.

Nâ-gehân gördük anı bir zenbûr

Düşdi ortaya ider şevk-i sürûr (1671)

2.10. Mahzen-i Esrâr'da Geçen Meslek İsimleri

Mahzen-i Esrâr'da bazı meslek isimleri yer almaktadır. Bunlar, şöyle sıralanabilir.

2.10.1. Attarlık

Bu sözcüğünün sözlükteki anlamları şöyledir: 1. Güzel koku, kokulu şeyler ve iğne iplik satan kimse; aktar. 2. Bu malzemelerin satıldığı dükkan. 3. Köylerde hayvanla gezerek satıcılık yapan.⁵⁸³ Muhyî, attar sözcüğünü güzel kokulu şeyler satan aktar, anlamında kullanmıştır.

Bûy-ı ıtr ile dimâğı ıttâr

Nice eyler ki mu'ıttâr her bâr (696)

⁵⁸⁰ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 431.

⁵⁸¹ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 309.

⁵⁸² Yaşar Çağbayır, *a.g.e.*, C.5, s. 5508.

⁵⁸³ Yaşar Çağbayır, *a.g.e.*, C.1, s. 355.

2.10.2. Cevherî ve Mühre-fürüşluk

Güherî: Cevher işleyen; kuyumcu.⁵⁸⁴ Mühre-fürüş: Boncuk satan. Mühre, bir çeşit yuvarlak ve pürüzsüz cam küredir. Eskiden üzerine yazı yazılan veya ebru yapılan kâğıtlar mührelenirdi. Hattatlıkta kâğıtlar âherlendikten sonra mühre ile cilâlanır ve perdahlanır, sonra da kuruyan ebrulu kâğıtların üzerinde kalan kitreler mührelenerek kâğıda parlaklık verilirdi. Böylece boyaların kalıcılığı da sağlanmış olurdu.⁵⁸⁵

Güherî bile mi hîç mühre-fürüş

Ğurerî göre bî-dîde vü hûş (468)

Muhyî, kuyumcu olarak bazen cevherî bazen de zerger sözcüklerini kullanır:

Cevherî idi meger ol nâ-dân

Niçe cevherleri vardı pinhân (1456)

Şâfî olmasa zer ü sîm eger

Nâra koyar anı lâ-büd zerger (1959)

Mührelerin çeşitleri vardır: taş mühre, altın mühre, böcek mühre ve çam mühre gibi.⁵⁸⁶

Şâhibüm ehl-i mürüvvat erdür

Yanına mührece gelmez her dürr (594)

2.10.3. Dokumacılık (Cüllah)

Dokumacı. çul dokuyan, çulha.⁵⁸⁷ Muhyî, bu sözcüğü karısına çok düşkün fakat ondan vefa göremeyen bir dokumacının hadisesini anlatırken telaffuz etmiştir.:

Bir zamân içre meger bir cüllâh

Zevcesi hubbına oldu tammâh (2592)

Muhyî, başka bir beyitte cüllah yerine aynı anlama gelen bafende kelimesini kullanır.

Evi tenhâldı bâfende faķîr

Nî‘ meti girdi apardı bir bir (2605)

⁵⁸⁴ Yaşar Çağbayır, *a.g.e*, C.2, s. 1793.

⁵⁸⁵ İskender Pala, *a.g.e*, s. 352.

⁵⁸⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983, C.2, s.231.

⁵⁸⁷ Yaşar Çağbayır, *a.g.e*, C.1, s. 841. Ferit Devellioğlu, *a.g.e*, s.147.

2.10.4. Debbâğ (Dericilik) ve Sabbağ (Boyacılık)

Debbâğ: meşin, kösele yapmak için hayvan derilerini sipiliyen sanat sahipleri hakkında kullanılır bir tâbirdir. Halk dilinde tabak suretinde kullanılır.⁵⁸⁸ Sabbağ: 1. boyayan; boyacı. 2. deri altındaki boyalı madde.⁵⁸⁹

Şöyle olur ki sirişte debbâğ

Güyyâ renkle olur şabbâğ (596)

2.10.5. Tacir (Tüccarlık)

Ticaretle meşgul adam.⁵⁹⁰ Muhyî, bu sözcüğü Şam'da yolu bir harami tarafından kesilen tacirin hikâyesinde kullanmıştır.

Gördi tâcir ki harâmî ğâlib

Başı kırtarmağa oldu tâlib (2782)

2.11. Mahzen-i Esrâr'da Geçen Nehir ve Dağ İsimleri

Mahzen-i Esrâr'da Dicle ırmağı birkaç hikâyede yer almaktadır. Ayrıca hayali bir dağ olan Kaf Dağı ile Sisam Dağı da telaffuz edilmiştir.

2.11.1. Dicle Irmağı

Divan şiirinde âşığın gözyaşı ırmağa benzer. Ayrıca bu ırmak, Bağdat'tan geçtiği için de sanatlara konu olur.⁵⁹¹ Muhyî, Bağdat şehrinden geçen Dicle Irmağını, birkaç beytinde zikreder:

Kâmil oldum diyü bir gün o civân

Dicle Irmağına girdi nihân (748)

2.11.2. Kaf Dağı

Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkânsızlığına inanılan dağlar zinciri.⁵⁹² Muhyî, Kaf dağını Anka veya Sîmurg'un yaşadığına inanılan yer olması münasebetiyle zikreder:

Kûh-ı kâf-ı melekûta per ü bâl

Açalı uçalı sîmurğ-mişâl (48)

⁵⁸⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, c.1, s.408.

⁵⁸⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1997, s.904.

⁵⁹⁰ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s.371.

⁵⁹¹ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 126.

⁵⁹² İskender Pala, *a.g.e.*, s. 261.

2.11.3. Sisam Dağı

Ak Deniz’de yer alan bir ada. Samos Adası.⁵⁹³ Muhyî, arkadaşının Sisam dağlarındaki av macerasını anlatırken buradan, olayın geçtiği yer olarak tasvir edilmeksizin bahsetmiştir.

Küh-ı Sîsâma yatuya gitdük

Gör ki anda ne görüp ne tutduk (1365)

2.12. Mahzen-i Esrâr’da Geçen Bitki İsimleri

Divan şiirinde bitki ve meyve isimleri ile genellikle tenasüp, teşbih ve mecaz sanatları yapıldığı için bunların çoğu mecaz anlamlıdır. Fakat Muhyî, kendi döneminde halk ağzına yerleşmiş bu isimleri genellikle gerçek anlamda kullanmıştır.

2.12.1. Armut

Emrud olarak da anılan bu meyveyi⁵⁹⁴ Muhyî, gerçek anlamda kullanarak şeklinin çok güzel, renginin altın gibi sarı ve kokusunun hoş olduğunu belirtir.

Yine birgün niçe ra‘ nâ emrûd

Rengi zer gibi vü bûyî çün ‘ûd (1314)

Şair, bu meyveyi, meyveler içinde en yükte olarak görür:

Bî-mişl her biri şâha lâyıķ

Mîveler içre olupdur fâyıķ

2.12.2. Gül

Divân şiirinde en çok sözü edilen çiçek, güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazan gül bunlara; bazan da bunlar güle benzerler. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ögesidir. Gül ile bülbülün aşkları dillere destandır. Gül, bülbülün sevgilisidir.⁵⁹⁵

Bûy-ı ‘aşķıla gelicek güller

Düşdiler şevķe tamâm bülbüller (1095)

⁵⁹³ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1317, C.I-II, s.756.

⁵⁹⁴ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s.126.

⁵⁹⁵ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 182.

2.12.3. Lale / Sünbül

Divan şiirinde sık kullanılan bu isimlerden lale, kırmızı rengi ile sevgilinin yanağına; sünbül ise, şekli ve kokusu itibarıyla sevgilinin saçına benzetilir.⁵⁹⁶ Fakat Muhyî, bu sözcükleri baharın gelişinin işareti olarak gerçek anlamda kullanmıştır.

Lâle vü sünbül ü şeb-büy u semen

Bunların olmuş idi bezm-i çemen (1093)

2.12.4. Menekşe

Divân şiirinde kokusu, koyu rengi, boyunun eğriligi ve şekil yapısıyla anılmıştır. Baharın ve çemenin en belirgin unsurlarından biridir. Yere yakın oluşu ve boyunun kısalığı ile diğer çiçeklerden ayrılır. "Benefşe" şeklinde de kullanılır.⁵⁹⁷

Evvelâ geldi benefşe pür-şevk

Büyü vü rengi urur 'âleme berk (1091)

2.12.5. Üzüm

Rengi, şekli, tadı ve kokusuyla divan şiirinde çok kullanılan bu meyveyi Muhyî, aşağıdaki beyitte şöyle telaffuz etmiştir:

Görse bir dâne üzüm hâk olmuş

Bulaşup tobrağa nâ-pâk olmuş (1334)

Ayrıca Muhyî, koruk, olmamış ham üzüm⁵⁹⁸ anlamına gelen gure ismini şöyle sile getirmiştir:

Ben didüm güre bulayum varup

Didiler her birisi yalvarup (1368)

2.13. Mahzen-i Esrâr'da Kozmik Âlem

Muhyî, kozmik âlem unsurlarını, bazen gerçek anlamıyla bazen de mecazî anlamıyla kullanmıştır.

2.13.1. Felek

Gök, gökyüzü, semâ; tâlih, baht, kader; her gezegene mahsus gök tabakası. Çoğulu eflâktır.⁵⁹⁹ Muhyî, aşağıdaki beyitte, felek sözcüğünü; tâlih, baht kader anlamına gelecek şekilde kullanmıştır.

⁵⁹⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 428.

⁵⁹⁷ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 317.

⁵⁹⁸ Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.351.

⁵⁹⁹ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 159.

Felek-i dilde ‘ ināyet mihri

Bir seher toğdı açıldı mühri (85)

Şu beyitte, felek her gezegene mahsus gök gezegeni anlamında kullanılmıştır.

Felek u fülk u bihâr u enhâr

Melek u mülk u buhâr u eşcâr (1107)

Aşağıdaki beyitlerde felek; “arş-ı a’lâ”, “arş-ı dil ü cân”, “gerdûn”, “semâ” gibi kelimelerle söz konusu edilmektedir.

Cilve-gâh olalı ‘ arş-ı a’lâ

Süpürür hâk-ı rehûni tûbâ (47)

Ba‘d-ez-ân ‘ arş-ı dil ü cânâ ‘ urûc

İdesin mülk-i melekden de hurûc (1736)

Sözini bildürür âhir gerdûn

Yüregin döge döge eyleyü hûn (206)

Feyz-i Aşdesden irer neşvü nemâ

Zâhir egerçi virür mâi semâ (1088)

Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, içiçe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems (Güneş), Mirrih (Merih), Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük; en yüksek felektir ki felek-i atlas (atlas feleği), felek-i a'zam (en büyük felek), feleküi-eflâk (felekler feleği) adıyla anılır.⁶⁰⁰ Muhyî, dokuz felekten izzet feleği ve güzellik feleğini şöyle telaffuz eder:

Kevkebini felek-i ‘ izzetden

Düşürüp eyler anı hor-ı sühan (486)

Felek-i hüsne olup şems ü kamer

⁶⁰⁰ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 159.

İrem-i hüsne leṭāfetde şemer (1132)

İrgürür ḳadrini a‘ lāya tamām

Burc-ı rif‘ atda ider bedr-i tām (1545)

Muhyî, aşağıdaki beyitte felek sözcüğüyle cennet diyarını kastetmiştir.

Her birisine Ḥudā bir meleki

Gönderüp ḳabrümi itdi felekî (1705)

2.13.2. Keyvan

Zühal yıldızı demektir.⁶⁰¹ Muhyî, hikâyede bir evi tasvir ederken bu sözcüğü mübalağa maksatlı şöyle kullanır.

Giderek buldum anı bir ḥāne

Çıkmış eyvānı anuñ keyvāne (893)

2.13.3. Yıldızlar

Divan şiirinde “ahter”, “kevkeb”, “sitâre”, “necm” gibi kelimelerle karşımıza çıkan yıldızlar, daha çok parlak oluşlarıyla söz konusu edilirler. Yıldızların burçları oluşturmaları, insan mizacı üzerinde etkili olmaları, güneşin yanında küçük oluşları gibi birçok inanış vardır. İşte bu inanışlar şiirlere de yansımaktadır. Ayrıca yıldız kümeleri ve gezegenler de birer yıldız olarak şiirlerde geçmektedir. Muhyî, yıldızı uzaklığı sebebiyle şöyle zikreder:

Komayup anda sitâre ucurur

Mürğ-ı vahşi gibi ḥalkı ḳaçırur (488)

Nazar eyleye aña ehl-i cinān

Ehl-i dünyā ki ider necme çünān (2214)

Muhyî, dünyanın küre şeklinde olduğunu ve döndüğünü, meleklerin her şeyi kaydettiğini şöyle ifade eder:

Nice döner küre üstüne felek

Hıfz için nice yiler niçe melek (1105)

Muhyî, dünyayı saraya benzeterek, insan için kurulduğunu şöyle anlatır:

⁶⁰¹ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s.1228.

Senüñiçün düzilüpdür bu cihân

Senüñiçün kurulupdur eyvân (1102)

Güneş ve ay da birer yıldızdır. Onlar da Allah’a kulluk için kendi etrafında döner.

Gice gündüz dimeyüp mihrlle mäh

Tolaşur kulluk için eyle nigâh (1106)

Nurlu yüzüyle ay, sevgiliden başkası değildir. Ona kimsenin eli değmemiş, kimse yanına yaklaşmamıştır. Her gece görünmez, bir yerde duramaz, uzaktan seyredilir, yükseklerdedir, karanlığı aydınlatır.⁶⁰²

Gelicek gördi bu bî-hemtâyı

Maḥv ider ḥüsnle gökde ayı (1131)

2.14. Mahzen-i Esrâr’da Geçen Ayet, Hadis ve Arapça İbareler

Kaynaklarda ayet ve hadis iktibasları, üç şekilde tasnif edilmiştir. İlk tasnif, ayet ve hadislerin aynen alınıp alınmaması ile ilgilidir. İkinci tasnif, ayet ve hadislerin asıl anlamlarının kastedilip kastedilmemesi ile ilgilidir. Üçüncü tasnif ise lafız ve mânâ ile ilgilidir.⁶⁰³

Mahzen-i Esrâr’da ayet ve hadisler, ya bütünüyle iktibas, ya kısmen iktibas, ya meal veya telmih şeklinde telaffuz edilmiştir. Muhyî, meal olarak kullandığı ayet, hadis veya Arapça ibarelerin tam metnini çoğu zaman sayfa kenarlarında vermiştir. Ayrıca eserde, daha çok tasavvufi ve ahlaki yönü ağır basan ayet ve hadislerin kullanımı gözlerden kaçmamaktadır.

2.14.1. Ayetler

Muhyî, didaktik bir tarzda kaleme aldığı Mahzen-i Esrâr’da ayetlere yer vererek okuyucuya etkili bir öğüt vermek ve şiirine zenginlik katmak istemiştir.

“*Lekad halakne’l-insane fi Ahzeni takvim: Biz insanı, en güzel bir biçimde yarattık.*”(Tin 95/4) İnsan, mahlûkatın en güzeli ve en mükemmeldir. Bu güzelliği görünümünde değil, ruh yapısında, duygu, düşünce, manayı kavrama, yaratana tanıma, O’na kul olma ve O’nun ahlakıyla ahlaklanabilmesindedir. Bu özelliğini koruyanlar

⁶⁰² İskender Pala, *a.g.e.*, s. 52.

⁶⁰³ Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 28.

övlür, öbürleri yerilerek yedi kat yerin altına kakılırlar.⁶⁰⁴ Muhyî, *ahseni takvim* ayetini iktibas ederek aşağıdaki beyitte şöyle zikreder:

Halk idüp ahseni takvîmde anı

Kişver itdi şeh-i cāna bu teni (6)

“*Sümme dena fetedella, Fekâne kâbe kavseyni ev ednâ*: Sonra (Cebrail ona) yaklaştı ve (aşağıya doğru) sarktı. Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az kaldı.” (Necm 53/9) İsrâ ve Mi'râc olayında, Yüce Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'i kendisine iki yay aralığı kadar, hatta ondan daha fazla yaklaştırdığı açıklanmaktadır.⁶⁰⁵ Muhyî bu ayeti, iki farklı beyitte şöyle kullanır:

Ğâbe kavseyni ev ednâ olalı

Menzilüne bend'olur cümle velî (51)

Ğâbe kavseyni ev ednâ sırrı

Keşf olup ref'ola cümle sırrı (1737)

“...iz *ahregehü*'1-lezine keferu sani isneyn iz *hüma fi'l-ğar*...: Hani, kafirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı...” (Tevbe 9/40) Ayetinin bir kısmını iktibas eden Muhyî, Hz. Ebubekir'in, peygamberimizle hicret esnasındaki mağara arkadaşlığına telmihte bulunmuştur:

Birisi şıhr-ı Nebiyy-i muhtâr

Didi Hâk şâniye'sneyni fi'l-ğâr (68)

Muhyî, “*fa'dilu*: adaletli olun (En'am 6/152)” ayetini kısmen iktibasla, padişahların adil olması gerektiği konusunu işlediği bölümde şöyle kullanmıştır:

Fâ' dilû diyü buyurdı çün Hâk

Adlle olmağa cehd it muṭlaḳ (817)

Adalet üzere olmanın, insanın nefsine zor geldiğini anlattığı bir başka beyitte, bu ayeti yine kısmen iktibasla şöyle telaffuz eder:

Fâ' dilû emrine münḳâd ola dil

Bize ḡâyetde gelüpdür müşkil (872)

⁶⁰⁴ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 15.

⁶⁰⁵ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s. 52.

“*kale'llahu teala ve lein şekertum la ezidenneku*: “Eğer siz şükrederseniz size (nimetlerimi) ziyadeleştiririm.” (İbrahim suresi 14/7) Şükür, nimet ve iyiliğin sahibini tanıma ve ona karşı minnet duymadır. İslâmî inanışa göre, kimden gelirse gelsin, nimetin gerçek sahibi Allah'tır. Allah, insanlara sayamayacakları kadar bol nimet vermiştir.⁶⁰⁶ Aşağıdaki beyitte mealen bu ayet kullanılmış, ayrıca sayfa kenarında bu ayet Arapça yazılmıştır.

Ne kadar şükr olunursa ni‘met

Sebeb-i vüs‘at olur bî-minnet (1117)

“*Havf u reca*: Korku ve umut” sözcükleri kısmen iktibasla kullanılmıştır. Havf, korku, kötü beklenti, umutsuzluk; recâ, iyi beklenti, umutluluk demektir. Havf kelimesi Allah için kullanılırsa, zararlı bir şeyden korkma şeklinde bir korku değil, Allah'a isyandan korkma, O'na itaat etme, O'nu yüceltme ve ululama anlamına gelir. Recâ, dünya ve âhirete âit olabilir. İslâmî inanışa göre hayır ve şerri takdir eden Allah'tır. Gerçek mü'min, bütün iyilikleri Allah'tan bekler, yalnız O'ndan korkar. Bu korku onu umutsuzluğa götürmez. Umut kesmenin küfür olduğunu bilir (Yûsuf, 12/87). Korku ve umut dengesini korur, her ikisinde de aşırı gitmez. Daha çok Tasavvuf Edebiyatında yer alan “beyne'l- havfi ve'r-recâ: korku ve umut arası” durumda bulunur.⁶⁰⁷

Ğoma ħavfıla recâyı dilden

Giderüp ğayrı hevâyı dilden (1234)

“*Lâ taknatû min-rahmeti'llâh*: Allâh'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyiniz.”(Zümer 39/53) Ayetini kısmen iktibasla kullanan Muhyî, müminlerin bu remzi unutmaması gerektiğini belirtir. Bu ibarenin alındığı ayet, günahla aşırı giden, bu günahla Allah beni bağışlamaz kanâatma varanların, bu kanâatlarının yanlış olduğunu, umut kesmenin İslâm Dîni'nde yeri bulunmadığını, en günahkâr kimselerin bile, tevbe ettikleri takdirde af edileceğini ifade etmektedir.⁶⁰⁸

Hüsn-i zannıla recâyı zâd it

Remz-i lâ taķneķūyı var yâd it (1241)

⁶⁰⁶ Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 110.

⁶⁰⁷ Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s. 64.

⁶⁰⁸ Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s.104.

“*Nahnu kasemna*: Biz taksim ettik.”(Zuhruf, 43/32) Ayeti, iktibasla kullanılmıştır. Bu ibare "yemin ettik" manasına da gelir. Fakat edebî metinlerde, bu sözle daha çok rızık konusu işlenmiştir.⁶⁰⁹

Nicedür nañnü ḵasemnâda me’âl

Biline dâfî‘ ola niçe melâl (1312)

Fezkuruni ayetini kısmen iktibasla kullanan Muhyî, bu ayetin tamamına Sayfa kenarında, “*Kale’llahu teala fezkuruni ezkurum*: O halde beni anın ki ben de sizi anayım.” (Bakara 2/152) Şeklinde yer vermiştir.

Kendi ẕıkr ideni ẕıkr ide H̱ağ

Fezkurūñi nitekim oldı sebağ (1425)

Ezkuru’llâhe ayetini kısmen kullanan şair, bu ayetin tamamına sayfa kenarında, “*Kale ezkuru’llâhe zikran kesira*: Ey iman edenler! Allah’ı çok zikrediniz.” (Ahzab 33/41) Şeklinde yer vermiştir.

Ezkurū’llâhe diyü emr itdi

Ẕıkr emrini tamâm ğamr itdi (1427)

Doğrudan Allah’ı anmak için belli bir şekil ve merasim Kur'an'da mevcut değildir.⁶¹⁰ *Fezkuru’llâhe kıyamen ve kuud*: “otururken ve ayakta iken Allâh’ı zikredin.” (Nisa 4/103) Ayetini Muhyî, iktibas ederek şöyle kullanır:

Bulasın dergeh-i ‘ izzetde vücūd

Fezkurū’llâh kıyâmen ve ku‘ūd (1436)

Aşağıdaki dizenin anlamı sayfa kenarında, “*kale’llahu teala fi hakki’l melaike uli ecnihatin mesna ve sulase ve ruba*: Allâh teâlâ der ki: O, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı resuller olarak var kıldı.” (Fâtır 35/1) yazılmış.

Kimi meşnâ vu şülâş kimi rubâ‘

N’ola hikmet ki ola bu evzâ‘ (1762)

Kerremna: "Gerçekten biz, Âdemoğullarını (öbür yaratıklar üzerine) üstün kıldık. Karada ve denizde taşıtlara yükledik ve onlara güzel rızıklar verdik..." (İsrâ, 17/70). İnsan, eski bir tâbirle "eşref-i mahlûkât (yaratıkların en şerefli) tır.

⁶⁰⁹ Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s.130.

⁶¹⁰ Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s.56.

Bu şeref, Yüce Allah'ın insanı kendisine halife (vekil, temsilci, hüküm yürütücü) kılmasından kaynaklanır.⁶¹¹ Şair, insanoğlunun üstünlüğünü şöyle ifade eder:

Dimedi mi ki Hudā kerremnā

Fehm idüp olmayasın sen dānā (2080)

Urve-i Vuskā: “Kopmayan sağlam bir kulp” (Bakara 2/256) bu emre uyan kişinin gözünde korku olmaz:

Pek yapış ‘urvet-i vuşkādur bu

Görmeyem dirseñ eger ki qorhu (2136)

Bir başka yerde bu âyeti şöyle ifade eder:

Pek yapış ‘urve-i vuşkādur bu

Bilegör ni‘ met-i ‘uzmādur bu (2703)

“Kale’llahu teala ve la tecessesu: Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın.“ (Hucûrât 49/12) Âyeti, aşağıdaki beytin açıklaması olarak sayfa kenarında kullanılmıştır.

Bizi nehy ide kelāmında çü Hâk

Kimsei itme tecessüs muṭlaḳ (2430)

Lâ-tehdî: “Muhakkak ki sen, sevdiğin kişiyi hidâyete erdiremezsin.” (Kasas, 28/56) Ayetini, Muhyî şöyle iktibas etmiştir:

Şu kadar itdi du‘ ā yok ḥaddi

Didi Hâk āḥir aña lâ-tehdî (2772)

2.14.2. Hadisler

Muhyî, Mahzen-i Esrâr’ın on sekizinci bölümünü peygambere salâvat konusuna ayırarak O’na olan sevgisini ihsas etmiştir. Bu bölümde, salâvatın kalpleri yumuşatacağını, günahları sevaplara tebdil edeceğini ifade ederek peygamber aşığı olduğunu dile getirmiştir.

Eserde, *“resul dedi, habib dedi, fahr-ı cihan dedi ki, buyurur hazret-i fahr-ı ümmet”* şeklinde yer alan ifadelerle hadis metinlerine yer verilmiştir. Bazen Türkçe meal olarak beyit içinde kullanılan hadislerin sayfa kenarlarında, *“kale’n-nebiyyüm aleyhi’s-selâm”* ibaresi de düşülmüştür. Hadislerin kaynakları ayrı ayrı belirtilmemiş fakat umumî olarak Buhari ve Müslim’den alındıkları belirtilmiştir:

⁶¹¹ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.92.

Bu rivāyâtı Buḥārī Müslim

Eyledi her biri yazup teslīm (2191)

Ahlaki ve tasavvufi bir eser olan Mahzen-i Esrâr'da yer alan hadisler, denilebilir ki daha çok lâfzî ya da manevî iktibasla kullanılmıştır.

“*Levlâke levlâke me halaktü 'l-eflâk*: Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”⁶¹²

Tasavvufta; daha hiçbir şey yokken Allah, hakikat-i Muhammediyeyi yaratmış daha sonra bu hakikatten bütün varlıkları yaratılmıştır,⁶¹³ şeklinde yorumlanan bu kutsî hadisi Muhyî, iktibas ederek hazret-i peygambere olan sevgisini Miraç mucizesine telmihte bulunarak şöyle dile getirmiştir:

Kimseye oldu mı mi' râc-ı Hudâ

Ġayrıya dindi mi levlâk-ı nidâ (52)

Muhyî, peygamberimizin “*la yuġlaku babu't-tevbeti ale'l-ibadi hatta tetlua-şemsu min mağribihe*: Tövbe kapısı kullara kapanmaz ta ki güneş batıdan doğuncaya kadar.”⁶¹⁴ Hadisini, “*Tubtü an kulli zunubin ve kusur: bütün günah ve kusurlarımdan tövbe ettim.*” Şeklinde, aşağıdaki beytin ilk mısrasında şöyle ifade etmiştir:

Tubtü ' an kulli zunûbin ve kuşûr

' Afv idüp pâdişehüm tut ma' zûr (186)

Muhyî, bazen konuyla ilgili bir hadisi beyit halinde Arapça ve doğrudan doğruya hadis olduğunu söyleyerek; “*Şüphesiz nebi ve resul dedi: kellimü'n-nase ala kadri ukul: İnsanlarla akılları ölçüsünde konuşun.*”⁶¹⁵ Şeklinde dile getirmiştir.

Ve lekâd kâle nebiyyün ve resûl

Kellimü'n-nâse ' alâ kadri ' uķûl (412)

Muhyî, edep konusunda Hz. İsa'nın “*eddebeni Rabbi: Rabbim beni edeplendirdi.*”

⁶¹⁶ Sözünü şöyle iktibas ederek bu makamın aziz olduğunu İfade eder:

Didi ki *eddebeni Rabbi* bes

İtmedüm ġayrıya hîç şevķ ü heves (531)

⁶¹² Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfu 'l-Hâfâ ve Muzilü 'l-İlbâs Amme's-tehera mine 'l-Ehâdis fî Elsineti 'n-Nâs*, Beyrut 1988, C. II, 148, nr. 2123.

⁶¹³ Reyhan Keleş, *a.g.e*, s. 376.

⁶¹⁴ İbn-i Huzeyme, *Sahih-i İbn-i Huzeyme*, c.1, s.97.

⁶¹⁵ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e*, C. I, 177, nr. 592; Sehâvî, *el-Makâsîd*, s. 93, nr. 180

⁶¹⁶ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e*, C. I, s. 84, nr. 124.

Aşağıdaki beyitte Muhyî, Türkçe meal olarak ifade ettiği hadisın Arapçasını sayfa kenarında vererek hadis olduğunu şöyle söylemiştir. “*kale’n-nebiyyüm (a.s.) yes’adu’r-raculu’l-musahebetü’s-saîd: Yüce insanlarla görüşen yüce olur.*”⁶¹⁷

Hem-dem ol zû-şeref ü zû-şadre

‘İzzet-i hürmetile geç şadre (693)

“Kale (a.s): *Kullukum rAèîn ve kullukum mes’ylun an rAèiyyetihî: Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes’ulsünüz.*”⁶¹⁸ Hadisini iktibas eden Muhyî, bu hadisın mucibi olarak kişinin adalet yolundan sapmaması gerektiğini şöyle ifade eder:

Küllüküm rā’î kelâmın yād it

Reh-i ‘adle anı her dem zād it (822)

“*Adlū sā’atin hayrun min ‘ibādet-i sittîne seneten: Adaletli bir saat altmış yıl ibadetten daha hayırlıdır.*”⁶¹⁹ Hadisini ise Muhyî, Türkçe manzum bir ifadeyle şöyle vermiştir:

Sā’ate vāhidede ‘adl itmek

Yeg olur ki çeke altmış yıl emek (987)

“*Men lā-yerhami’n-nāse lā-yerhamhu Allahu: İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez.*”⁶²⁰ Hadisini şair, peygamberimizin söylediğini belirtmiş fakat Türkçe mealini vermiştir.

Didi faḥr-ı dü-cihān rehber-i rāh

Merhamet itmeyene itmez İlāh (1001)

“Affedin ki Allah da sizi affetsin.”⁶²¹ Hadisi, yine Türkçe meal olarak verilmiştir.

Ḳaḳısa bir kişiye bir kimse

‘Afv ide ḳādir olursa kim ise (1061)

“Kale (a.s): *en- ni’amu vahşiyetun kayyeduha bi’ş-şükr: nimetler vahşidir, onu şükürle bağlayın.*”⁶²² Hadisi, yine Türkçe mealle bir beyit içersinde kullanılmıştır. Fakat sayfa kenarında bu hadis, Arapça olarak yazılmıştır.

⁶¹⁷ Araştırmalarımız çerçevesinde, kaynaklarda böyle bir metne rastlayamadık.

⁶¹⁸ İbn-i Hibban, *Sahih-i İbn-i Hibban*, C.X, s. 342.

⁶¹⁹ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e*, C. II, s.58, nr.1721.

⁶²⁰ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e*, C. I, 119-120, nr. 314.

⁶²¹ Buharî, *El-Camiü’s-sahih*, İstanbul 1315, C.II, s.55.

⁶²² İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, Damla Yayınevi, İstanbul 2012, C.6, s.335.

Dām-ı şükriye ni‘ am mürğini şayd

İdegör kayd idinuben anı kayd (1116)

“*Ya eyyühe’n-nas kulu La İlahe İllallah fe tuflihû*: ey insanlar La İlahe İllallah deyip kurtuluşa eriniz.”⁶²³ Muhyî, “La İlahe İllallah” zırhına girenin kurtuluşa ereceğini bu hadisten iktibasla şöyle ifade eder:

Buyurupdur aña bürhân u delîl

Hâzret-i server-i maḥbûb-ı Celîl (1506)

Hışn-ı tevḥîd göre geh dünyâda

Şakladı şaklaya hem ‘uḳbâda (1507)

Aşağıdaki Türkçe beytin anlamı sayfa kenarında, “*kale’n-nebi (a.s.) ulüvvü’l-himmeti mine’l-iman*: Himmetin (gayret) yüceliği imandandır.”⁶²⁴ Şeklinde verilmiştir.

Himem-i ‘âliyei ḳoma müdām

Himmet-i dün olur kişiye dām (1542)

“Karnı aç olana şeytan yaklaşımaz.”⁶²⁵ Mealinde bir hadis rivayeti olduğunu belirten Muhyî, bunu Türkçe mealde şöyle ifade etmiştir.

Ḳarnı ac olana iblîs ḳarîb

Olamaz didi ḥaber içre ḥabîb (1824)

“Dünya bir cifedir.”⁶²⁶ Hadisine Muhyî, telmihte bulunarak dünyayı bir leşe benzetmiştir:

Ḳonma bu cife-i dünyâya hümâ

Himmet ol pāye ola seb‘-i semâ (1552)

Resulullah buyurdu ki: “Allah’ın yüz rahmeti var. Bunlardan biriyle mahlûkat kendi aralarında birbirlerine merhamet gösterirler. Doksandokuz rahmet de kıyamet günü içindir.”⁶²⁷ Hadisini Muhyî, şöyle beyitleştirmiştir.

Buyurur ḥâzret-i faḥr-ı ümmet

⁶²³ İbn-i Hibban, *a.g.e.*, C.XIV, s. 517.

⁶²⁴ Ali el-Karî, *Mirkatü’l-Mefatih Şerh-i Mişkati’l-Mesabih*, Daru’l-Fikr, Beyrut 2002, C. IV, s. 1573.

⁶²⁵ Ebu Hamid Gazâlî, *Kalplerin Keşfi (Mükâşefetü’l-Kulûb)*, Çev. Mahmut Yurdakul / Murat Balıbey, Nuh Yayınları, İstanbul 2015, s. 33

⁶²⁶ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e.*, C. I, s. 409, nr. 1313

⁶²⁷ Buhari, *Edeb*: 27; Müslim, *Tevbe*: 18; Tirmizi, *Daavat*: 99; İbn-i Mace, *zühd*: 35.

Ḥaḫḫ te‘ ālāda olur yüz raḥmet (1928)

Birisi dünyede toḫsan toḫzu

Āḥiretde olur işit bu sözi (1929)

Muhyî, şefkat ve merhamet konusunu işlediği bölümde, peygamberimizin bir hadisini⁶²⁸ hikâyeleştirerek “Hadis-i Resul (A.S)” başlığıyla manzum olarak Türkçe anlatmıştır.

İbn-i Mes‘ūd geluben şād u ferāh

Ḳodı orta yire bir niçe fereḥ (1940)

Göricek raḥmet-i ‘ālem-server

Didi ki lānesine ḫo yūri var (1949)

Fereḥe ümmî ki oldı eşfaḫ

Ḳullara erḫam u eşfaḫdur Ḥaḫ (1952)

“Allah iman sahiplerine, cehennemde günahları kadar azap eder. Sonra imanları sebebiyle ebedi olarak cennete sevk eder.”⁶²⁹ Hadisini, Türkçe şöyle vermiştir:

Bunı te’yîd ider imiş iḥbār

Her kişi zenbi ḫadar nāra yanar (1965)

Cennetin güzelliklerinin anlatıldığı bölümde Muhyî, “salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanların hayal ve hatırandan dahi geçmeyen nimetler hazırladım.”⁶³⁰ Hadisini Türkçe şöyle ifade etmiştir:

Ne görüle ne işidile ḫaber

Ne ḫuṭūr ide ‘alā ḫalb-i beşer (1980)

Aşağıdaki beytin anlamı sayfa kenarında, “*kale’n-nebiyyü (a.s) ve likulli imriin maneva*: herkes için niyet ettiği şey vardır,”⁶³¹ şeklinde verilmiştir:

Mā-nevāya irişür kişi hemān

Ne ḫadar itse ‘amel cehr ü nihān (2041)

⁶²⁸ Ebu Davud, *cihad*: 112; *Edeb*:163-164.

⁶²⁹ Ebû Nuaym İsfahani, *Hilyetü'l-evliya ve tabakatü'l-asfiya*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut tsz., c. IV, s. 168.

⁶³⁰ Buhari, *Tevhid*: 35; Müslim, *cennet*: 2 (2824); Tirmizi, *Tefsir*: 3195.

⁶³¹ Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s.83.

Muhyî, “Mümine eziyet veren yoldaki taşı kaldırmak sadakadır.”⁶³² Hadisini, iktibasla şöyle kullanır.

Yolda tûrurdi meger ki bir taş

Mü'minin kalbini eylerdi hırâş (2064)

Giderüp yoldan anı pāk itdüñ

Hüb-ı memerr ola diyü hâk itdüñ (2065)

“*El-hubb-ı fi'llah ve'l-buğz-ı fi'llah*: Sevmek ve sevmemek Allah (rızâsı) içindir.”

İslamiyet, sevgi üzere kurulmuş bir dindir. Yüce Allah, inananları kardeş kılmış, kalplerinde birbirlerine karşı sevgi yaratmıştır. Bu konuda ölçü, Allah, Peygamber, İslâm ve Müslüman düşmanlarını sevmek haramdır.⁶³³

Hubb-ı fi'llâh idegör ahyâra

Buğz-ı fi'llâh idegör eşrâra (2135)

“Kişi, daima sevdiği ile beraberdir.”⁶³⁴ Hadisini Muhyî, Türkçe manayla üç beyitte şöyle kullanır:

Buyurur hâzret-i fâhr-ı dü-cihân

Sened u seyyid-i ehl-i 'irfân (2139)

İki mü'min ki muhabbet ideler

Birbirisine meveddet ideler (2140)

Vire Hâk cennet içinde ğurafât

Şöyle bî-mişl maḳâm u derecât (2141)

“*El-fakru fahri*: fakirlik benim övüncümdür.”⁶³⁵ Fakirlik konusu, özellikle Tasavvuf Edebiyatı'nda Allah'a muhtaç olma, tam olarak O'na bağlanma, dünya ve âhiret endişesinden uzak bulunma olarak telakki edilmiştir.⁶³⁶ Muhyî, peygamberimiz fakirlikle övünüyorsa, ümmeti bu fermana niçin uymasın, diye sorar.

Faḳrla fâhr idine fâhr-ı cihân

⁶³² Buhari, *İman*: 3; Müslim, *İman*: 57,58; Tirmizi, *Birr*: 36.

⁶³³ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.70; Ebû Dâvûd, IV/277, nr. 4599.

⁶³⁴ Buhârî, *Sahih*, VII / 112; Dâremî, *Sünen*, II / 229, nr. 2790.

⁶³⁵ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e.*, C. II, s. 87, nr. 1835.

⁶³⁶ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.49.

Niçün itmeye aña ümmet olan (2179)

Peygamber Efendimiz, ne bulursa yer idi. Asla yemek ayrımı yapmazdı. Özellikle, sirkeye, “sirke, ne güzel katıktır.”⁶³⁷ Hadisini Muhyî, şöyle ifade etmiştir:

Yir idi her ne ki olursa müdām

Sirkeye dimiş idi ni‘me’l-idām (2185)

Fakirler, zenginlerden beş yüz yıl, yani yarım gün daha önce cennete girerler.”⁶³⁸ Hadisi Türkçe, şöyle iktibas edilmiştir:

Biri bu ki gire evvel didi bil

Ağniyādan fuḳarā beş yüz yıl (2217)

Kale’n-nebi aleyhi’s-selam: kalbü’l-mü’mîn arşu’llah: Müminin kalbi Allah’ın arşıdır.”⁶³⁹ Hadisi, aşağıdaki beytin sayfa kenarında yazılmıştır.

Dil naẓar-gāh-ı Hudādur bî-şek

Dem-be-dem yapmağa anı çek emek (2290)

“*La-yesturu abdün abden illa seterehu’llahu yevme’l-kıyâmeti:* Kıyâmet gününde Allah’tan başka hiçbir kul bir diğer kulun kusurunu örtemez.”⁶⁴⁰ Muhyî, Allah müminlerin günahlarını örtmekte olduğunu belirtmektedir:

‘Aybı sâtir olanuñ ol Settâr

Setr ider ‘aybını bî-şek her bār (2401)

“Kişi, kazdığı kuyuya düşer”⁶⁴¹ Hadisini sayfa kenarında yani haber-i resul, diyerek, şöyle iktibas etmiştir:

Kişi kazduğı kuyuya ekşer

Düşegen olur imiş dindi haber (2412)

“*Kema kale’n-nebi (a.s) men i’tikade haceran yenfe’uh:* Kim taşınanır ona fayda verir.”⁶⁴² Bazı muhaddisler tarafından uydurma olarak görülen bu hadisi Muhyî, şöyle ifade etmiştir:

İ‘tikād eyler iseñ ger hacere

⁶³⁷ Müslim, *eş-şıbe*: 10; Tirmizî, *et’ime*: 35; İbn-i Mâce, *et’ime*: 33; Dârimî, *et’ime*: 18

⁶³⁸ Tirmizî, *zühd*: 37, hadis no: 2353; Ebu Davud, *ilim*: 13; İbn-i Mâce, *zühd*: 6.

⁶³⁹ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e.*, C.II, s. 100, nr.130.

⁶⁴⁰ Buhârî, *Mezâlim*: 3; Müslim, *Birr*: 58.

⁶⁴¹ Aclûnî İsmail b. Muhammed, *a.g.e.*, C. II / 245, nr. 2464.

⁶⁴² Ali el-Kari, *Kitâb’ül-Mevzû’ât’ül-Kebîr*, s.66.

Lā-cerem saña niçe nef vire (2487)

Muhyî, bu hadisi bir başka beyitte şöyle ifade etmiştir:

Buyurur fahr-ı cihân bir hacere

İ' tîkâd itse kişi nef vire (2532)

2.14.3. Arapça İbareler

Muhyî, bazı beyitlerin her iki dizesini; bazı beyitlerin sadece bir dizesini Arapça yazarak bu dile olan hâkimiyetini göstermiştir.

Muhyî, Mahzen-i Esrâr'da dört halife övgüsünü yaptığı bölümde, onlardan Allah'ın razı olduğunu ve onların methedildiğini Arapça ifadelerle, “*Kelleti'l-elsinü kalet men hum*: diller zayıf düşerek onlar kimdir, dedi,” şeklinde ifade eder:

Rağıya'llāhu te'ālā 'anhüm

Kelleti'l-elsinü kâlet men hüm (74)

Aşağıdaki beyitte Muhyî, eserinin sebep-i telif bölümünde kitabındaki hata ve kusurlar için özür beyan ederken “*elhedaya kader-i men yuhdi*: hediyeler, hediye verenin kadrinedir,” ibaresini Arapça ifade etmiştir:

Nice buyurdi gör ehl-i rüşdi

Elhedāya kaderi men yuhdi (132)

Şu beyitte, “*Sadaka'l-abdu zeruhu kal: Kul doğru söyledi onu bırakın dedi*,” ifadesi, Arapça şöyle zikredilmiştir:

Bu civānı diyecek ol Mütē'āl

Şadağa'l-'abdu zerūhu didi kâl (260)

Muhyî, anlattığı konuyla alakalı Arapça bir atasözünü, “*Küllü sırrın zehebe'l-isneyni şa*: Her sırr, ikinci adama geçince yayılır,” şeklinde şöyle dile getirmiştir:

Degme bir yirde şağın açma metā'

Küllü sırrın zehebe'l-isneyni şā' (454)

Muhyî, “*Rahima'llahu li-abdin yerhemena*: Bize merhametli davranan kula da Allah rahmet eylesin,” ifadesini dua mahiyetinde Arapça şöyle kullanır:

Raḥima'llāhu li-'abdin yerḥemenā

Ba' de ḥaşımını ide irzā (686)

Muhyî, anlattığı kıssa mukabilinde okuyucudan, *Rahimallahu li-men arrefena*: Bizi bildirene Allah rahmet etsin,” duasını beklediğini ifade eder:

Diyeler luṭf iduben şerrefenā

Raḥima’llāhu li-men ‘arrefenā (691)

Şair, anlattığı bir hikâyenin sonunda bir dua mahiyetinde, “*nevverellahu uyunu’l-ula*: Allah ulvi gözleri nurlandırın; *devverallahu uyunu’s-sufla*: Allah suflî gözleri (pınarları) döndürsün,” ifadelerini şöyle kullanır:

Nevvera’llāhu ‘uyūnu’l-‘ulā

Devvera’llāhu‘uyūnu’s-suflā (772)

Aşağıdaki beyitin ilk mısrasında şair, merhamet kavramıyla ilgili Arapça “*Rahimallahu limen kane Rahim*: merhametli olan kişiye Allah da merhamet etsin,” ibaresini şöyle kullanmıştır.

Raḥima’llāhu limen kāne raḥīm

Ḳoma raḥmi olasın sen de raḥīm (995)

“*Rahima’llahu Teâlâ*: Allah rahmet eylesin.” İfadesini Arapça ifade etmiştir:

Niçe meclisde anı söyleyeler

Raḥima’llāhu te‘ālā diyeler (1002)

Muhyî, Allah korkusunu anlattığı bir hikâyede Arapça, “*Ma nefea’ş-şey’u sivā hiftu yevmen ve terektu’l-ehvâ*: O günden korktum hevalarımı terk ettim. (sözünden) başka hiçbir şey, bana fayda vermedi.” Tabirini şöyle kullanmıştır:

Didi ki ma nefe‘a’ş-şey’u sivā

Ḥiftu yevmen ve terektu’l-ehvā (1211)

Muhyî, “*kable’l-ecsad*: bedenlerden önce” ibaresini, Arapça, şöyle ifade etmiştir:

Yaradan rūḥları ḳable’l-ecṣād

Rızķını itmeye mi şanduñ yād (1292)

Yessera’llahu leha fi’l-mi’ad: “Allah buluşma zamanında işini kolaylaştırsın.”

Muhyî, aşağıdaki beytin ilk mısrasını Türkçe, ikinci mısrasını Arapça yazmıştır.

Ġam-ı dünyā gidüp oldu āzād

Yessera’llāhu lehā fi’l-mi‘ād (1500)

“*Beynehu beyneke bu’du’l-maşrık*: Onunla senin aran, doğunun uzaklığı kadardır,” beytinin ilk dizesi Arapça, ikinci dizesi Türkçe kurulmuştur:

Beynehu beyneke bu’du’l-maşrık

Mümkün oldukça gerekdür tefrîk (1576)

“*Ve lekad allemeni Hayy u Alîm ve lekad Na’ameni Hakk u Halîm*: Hayy ve Alîm olan Allah bana bildirdi. Hakk ve Halîm olan Allah, beni nimetlendirdi,” ifadesi Arapça bir beyit olarak şöyle dile getirilmiştir:

Ve lekad ‘ allemeni Ḥayy u ‘ Alîm

Ve lekad na’ amenî Ḥaḳḳ u Halîm (1596)

Muhyî, sefahet ehlinin tövbesini Arapça ibareyle, “*Tübtü reca’tu*: Tövbe ettim ve döndüm,” şeklinde bir beyitte şöyle ifade etmiştir:

Her biri tübtü reca’tu didiler

Bāyezīdün öñine baş ḳodılar (1640)

Muhyî, “*Nevvere’llahu teala kabreh*: Allah kabrini nurlandırсын ve “*Revvehu’llahu teala zahreh*: Allah, onu ferahlandırсын,” beytini, Arapça şöyle demiştir:

Nevvera’llāhü te’ālā ḳabreh

Revveḥa’llāhu te’ālā zehreh (1882)

Li-vechi’llah: "Allah rızası için" anlamına gelen bu ifadede, İyilerin niteliklerinden olan bir durum anlatılmaktadır. İslâm Dîni'nde yapılan iyiliklere riyâ karıştırılmaması, Allah rızâsından başka bir şey gözetilmemesi önem taşır. Hatta sağ elin yaptığı bir iyiliği sol elin bilmemesi, iyilik yapılandan minnet beklenmemesi öğütlenir.

"(Cennetlik, olan iyi insanlar) yoksula, yetime, esire seve seve yemek yedirirler, (sonra onlara şöyle derler): Size ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir hediye istiyoruz, ne de bir teşekkür." (İnsan, 76/8-9)⁶⁴³

Muhyi Efendi, müminin yapacağı her şeyi sadece Allah rızası için yapması gerektiğini veciz bir şekilde şöyle ifade eder:

Ṭā’ atun cümle li-vechi’llāh it

Dergeh-i Ḥaḳḳa anuñla rāh it (2035)

⁶⁴³ Mehmet Yılmaz, *a.g.e*, s.116.

Muhyî, aşağıdaki beyitte yine Allah rızâsı için anlamına gelen "Şey'ü lillah"⁶⁴⁴ ifadesini şöyle kullanır:

Bir tehī-dest-i gedâyum geldüm

Şey'ü lillâha mededsüz oldum (2016)

2.15. Mahzen-i Esrâr'daki Atasözleri ve Deyimler

Mahzen-i Esrâr, ihtiva ettiği atasözleri ve deyimler itibariyle zengin bir eserdir.

Ahmet Vefik Paşa, atasözlerini, *“halkın dilinde dolaşan az kelimeyle maksadı anlatan, genel bir hükmü ifade eden, halkın felsefesini ortaya koyan, milli âdetleri gösteren öğüt veren ve genellikle mecazlı olan kalıplaşmış sözlerdir.”* Şeklinde tanımlamıştır.⁶⁴⁵ Bir millet, binlerce yıllık hayat tecrübesinden edindiği dersleri atasözü ve deyim durumuna getirmiş, böylece insanları ikaz etmek istemiştir.⁶⁴⁶ Kolay akılda kalan ve rahat ezberlenebilen bir yapıda olan atasözleri ve deyimler, halkın hafızasında yer edinmiş ve nesilden nesile aktarılaraq ortak miras haline gelmiştir.

Atalarımızın sav, mesel, darb-ı mesel veya atalar sözü isimleriyle adlandırdığı bu söz varlıkları, aslında şair ve yazarlarımızın da dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla bu atasözleri ve deyimlerimizin kaybolmaması için bir araya toplayan şair ve yazarlarımız, bunları manzum veya mensur olarak ihtiva eden müstakil risaleler yazmışlardır. Bazı şairlerimiz ise, dîvan ve mesnevilerinde bu atasözlerini ve deyimleri beyit içinde kullanmışlardır. Bu tür dîvân ve mesnevilerde yer alan manzum atasözü ve deyimleri tespit çalışmaları arttıkça Türkçenin zenginliği daha çok ortaya çıkacaktır. Kısa ve özlü bir anlatıma sahip olan atasözleri ve deyimler, uzun bir zaman dilimi içersinde oluşmuştur. Bu sebeple bu söz varlıkları, bir milletin tarihteki varlığına delalet eder. Atasözleri, herhangi bir fikri veya hükmü tasdik etmek yahut tenkit etmek için “muhakeme edilmeksizin” meşruiyeti sosyal ve kültürel değerlerce onaylanmış, en uygun araçtır.⁶⁴⁷ Muhyî, Mahzen-i Esrâr'da duygu ve düşüncelerini kısa ve özlü bir şekilde ifade etmek ve anlatımın etkileyciliğini arttırmak maksadıyla çok sayıda atasözü ve deyim kullanmıştır. Bu durum, şairin atasözü ve deyim kullanma hususunda özel bir gayret sarf

⁶⁴⁴ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.150.

⁶⁴⁵ Ahmet Vefik Paşa, *Atalar Sözü-Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl* (Haz. Recep Duymaz), Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul 2005, s. 32.

⁶⁴⁶ Yusuf Çotuksöken, *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Toroslu Kitaplığı, İstanbul: 2004, s.10.

⁶⁴⁷ Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2004, s.7.

ettiğini gösterir. Örneğin şair, ataların sözlerini tutmak gerektiğini okuyucuya öğüt vererek şöyle dile getirir:

Tâbi‘ olmaz saña taq̃dîr sen ol

Ṭut ulular sözini sen sen ol (2677)

Muhyî, “meşhurdur, halkın dilinde söylenir, bu mukarrer ki, dediler ki” ya da Arapça olarak “fi’l-mesel” gibi ifadelerle, bazen doğrudan konuyla alakalı atasözünü kullanır:

Fi’l-meşel söylenür elsünde bu kı̃âl

Tecrübe itmek için oldu bu hâl (796)

Muhyî, eserinde atasözlerine nispetle deyimlere çok daha fazla yer vermiştir. Bu deyimlerin anlamlarını, sözlüklerden tespit ederek vermeye çalıştık. Fakat Mahzen-i Esrâr’da kullanılan yeme içme dostu, yakasını yırtmak gibi bazı deyimlerin atasözleri ve deyim sözlüklerinde olmadığını gördük.

2.15.1. Atasözleri

Muhyî’nin Mahzen-i Esrârı’nda tespit edebildiğimiz ve onun anlatımına renk katan atasözleri şunlardır:

Aç karın katık istemez (Aç olan kişiye su bir öğün yemektir.): Aç olanlar, açlıklarını giderecek ne olsa yemeye razı olurlar.⁶⁴⁸

Didi şeh âbıla toıduñ zâhir

Aca şu öyün olupdur bâhir (778)

Ak akçe kara gün içindir: Çalışarak, emek vererek, alın teriyle kazanılan para, kötü günlerinde insanları sıkıntılarından kurtarır.⁶⁴⁹

Kişi mâlı anuñiçün ki diler

Ḳara gün için aḳ akçe didiler (1793)

Atılan ok geri dönmez. İyi düşünmeden yaptığımız öyle işler vardır ki sonra pişman olarak eski duruma dönmek isteriz. Ama artık o duruma dönme olanağı kalmamıştır.⁶⁵⁰

Kesilen baş yine bitmez meşhûr

⁶⁴⁸ Necmi Akyalçın, *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz-Tanıktı Sözlük*, Eğiten Kitap, Ankara 2002, s. 73.

⁶⁴⁹ Necmi Akyalçın, *a.g.e.*, s. 96.

⁶⁵⁰ Ö. Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988,s.161.

Atılan ok yine dönmek h d d r (1549)

Az kaz, uz kaz, boyunca kaz: Birisi için kazdığın kuyuya kendin düşebileceğini g z önünde bulundur. Onun için bu kuyu, kendini kurtarabileceğinden daha derin olmasın. Yani sana yapılmasını istemediğın bir kötülüğün daha ağırını başkasına yapma.⁶⁵¹

 uyuyu kendi boyu ca  az var

Düşesin Ő yed ola a‘ m -v r (2413)

Bir diyen iki işitir: İstedini söyleyen, istemediğini işitir. Bir kimseye ölçsüz, ağır sözler söylemek, hakaret etmek doğru değildir. O da ağır sözlerle karşılık verir.⁶⁵² Muhy , bu atasözünü iki farklı beyitte kullanmıştır:

Söz işitmek dilemezse  tek tür

Bir diyen iki işidür me   r (163)

Bir diyen iki işidür elbet

 ayr olur eyle olıcağ  alvet (731)

Buğday ekmeğın yoksa tatlı dilinde mi yok: G r  t ğ n kimseyi ağırlayacak ya da onun istediğini verecek durumda olmayabilirsin. Ama tatlı dille gönlünü hoş etmek varlıklı olmaya bağlı değildir.⁶⁵³

Söylenür els n-i  alk içre ‘ay n

N n-ı gendüm yoğise ‘azb-ı lis n (267)

Bülbülün çektiği dili belası(-dır): Bülbül güzel  tt ğ  için kafese konulmuş, özgürlüğünü yitirmiştir. Kişi, bundan ders almalı, dilini tutmalıdır. D   n lmeden söylenen sözler, yersiz konuşmalar insanın başını derde sokar.⁶⁵⁴

Düşüren bülbüli d m u  afe e

Dilidür ki  oyar anı  a a a (324)

Ne bel  gelse başa dildendür

Z  hir egerçi din r ildendür (158)

⁶⁵¹  . Asım Aksoy, *a.g.e*, s.171.

⁶⁵²  . Asım Aksoy, *a.g.e*, s.329.

⁶⁵³  . Asım Aksoy, *a.g.e*, s.206.

⁶⁵⁴  . Asım Aksoy, *a.g.e*, s.209.

Gelişigüzel söylediğimiz sözler, başımıza büyük işler açabilir.⁶⁵⁵

Kişinün dili belâdur başına

Ağu kıatar niçe tatlu aşına (321)

Dikensiz gül olmaz. (Gül dikensiz olmaz): Her güzel şeyin hoş gitmeyen yönü de bulunur. Güzel şeyi elde etmek isteyen ya da elde eden kimse bunun gerektirdiği rahatsız edici şeyleri de hoş görmelidir.⁶⁵⁶

Vuşlat-ı gül hîç olur mı bî-hâr

Ne kıadar eylese efgânile zâr (2193)

Dil epsem (susmak) (olsa) baş esen (sorunsuz) (-dir): Kişi dilini tutar, her şeyi söylemezse, başını belaya sokmamış olur, rahat eder.⁶⁵⁷ Muhyî, bu anlama gelebilecek bir atasözünü şöyle kullanmıştır:

Kâh olur ki yeg olur söylememek

Söyleyicek iş ürer artar emek (386)

Dünyada eken ahirette biçer: Kişiler bugün ne yaparsa yarın onun karşılığını görür. İyilik eden iyilik; kötülük eden kötülükle karşılaşır.⁶⁵⁸

Eke bugün dile şehvet-bezrin

Çeke yarın niçe güne vizrin (2549)

El elin aynasıdır (kişi komşusunun huyuna girer): Birbirine yabancı kimseler bile birbirinin durum ve davranışlarını dikkatle izlerler; onlar üzerine doğru bilgi edinirler. Öyleki kimi zaman kişi, kendi özelliklerini başkalarından öğrenir.⁶⁵⁹

Bu muķarrer ki kişi cîrānuñ

Lā-cerem ṭab‘ına girür anuñ (697)

Şöyle olur ki sirişte debbāğ

Güyyā renkle olur şabbāğ (698)

⁶⁵⁵ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.26.

⁶⁵⁶ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.241.

⁶⁵⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.241.

⁶⁵⁸ Necmi Akyalçın, *a.g.e.*, s. 467.

⁶⁵⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.261.

El için kuyu kazan, evvela kendi düşer. (Kazma kuyuyu kendin düşersin).
Başkasını tuzağa düşürmeye çalışan kimse, bu tuzağa ondan önce kendisi düşer.⁶⁶⁰

Kişi kazduğı kuyuya ekşer

Düşegen olur imiş dindi haber (2412)

İğneyi kendine çuvaldızı başkasına batır: Önce küçük incitici bir işlemin bize yapacağı etkiyi düşünmeli ondan sonra bunun daha ağırını başkasına uygulamanın doğru olup olmadığına karar vermeliyiz.⁶⁶¹

Evvelā kendüñe ur hañçeri sen

Göresin ğayrıya urmağı hasen (2416)

İyilik et denize at, balık bilmezse Halık bilir: Karşılık beklemeden iyilik yap. Senden iyilik gördüğünü bilmese de Tanrı iyilik yaptığını bilir ve sen bu davranışından dolayı bir iç rahatlığı duyarsın.⁶⁶²

İylüki eyleyüp atsañ nehre

İrişür ‘ākibet andan behre (735)

Bilmese n’ola ki anı balık

Biliser ‘Ālim ü Hıyy u Hālık (736)

İylüki eyleyüp atsañ baħre

Žāyi‘ olmaz irişür bir behre (795)

Kesilen baş (bir daha) yerine konmaz. Kesin olarak yapıp sonuçlandırılan iş, eski durumuna getirilemez. Onun için her davranıştan önce, bunun nasıl bir sonuç doğuracağını iyi hesap etmek, ondan sonra ise girişmeye, ya da girişmemeye karar vermek gerektir.⁶⁶³

Kesilen baş yine bitmez meşhūr

Atılan ok yine dönmek ħod dūr (1549)

⁶⁶⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.263.

⁶⁶¹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.409.

⁶⁶² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s. 336.

⁶⁶³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.358.

Kimsenin hakkı kimsede kalmaz: Hak yerini bulur. Bir anlaşmazlığı ortadan kaldıran yol, doğru yoldur. Bu her zaman üstün gelir. Haklıya hakkının verilmesi, suçlunun cezalandırılması da bu demektir.⁶⁶⁴

Kimsenün iyilüki zāyi⁶ olmaz

Kimsenün kimsede haqqı kalmaz (802)

N'idelüm Bārī Hudā böyle kıomış

Kimseye kimse haqqın virme dimiş (600)

Ne ekersen onu biçersin. (Herkes ektiğini biçer): Bugün birisine iyilik yapan, yarın ondan iyilik; kötülük yapan da kötülük görür.⁶⁶⁵

Kışt-zār-ı dile tohm-ı ihlās

Zer⁶ iden hāşıl ider hırmen-i hāş (2042)

Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir: Sözün insanlar üzerindeki etkisi çok büyüktür. Akıllıca söylenmiş sözler, karşıdakini inandırır, yumuşatır; işlerin olumlu yola girmesini sağlar. Ölçüsüz, sert sözler ise karşıdakini sinirlendirir, söyleyenin öldürülmesine bile yol açabilir.⁶⁶⁶

Kāh olur bir sözile baş bitürür

Kāh olur niçe niçe baş yitürür (165)

Tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır: Tatlı dil, azgın düşmanı bile yola getirir.⁶⁶⁷ Çünkü güzel sözler, gönülleri teslim alır.

Ṭoğrı sözden yeg olur kāh yalan

Çıkarur yirden eyü söz çü yılan (166)

Uğrılık (hırsızlık) it insafı elden koma: Hırsızlık et fakat yine insafı elden bırakma.⁶⁶⁸

Ḳoma inşāfı elünden ey yār

Uğrı hırsuz da olursañ her bār (824)

⁶⁶⁴ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.300.

⁶⁶⁵ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.395.

⁶⁶⁶ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.432.

⁶⁶⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.444.

⁶⁶⁸ Velet İzbudak, *Atalar Sözü*, TDK Devlet Basımevi, İstanbul 1936, s.21.

Yılan yarpuzdan kaçır, nereye gitse burnunun dibinde biter: Muhyî'nin, özellikle *Divan-ı Lügati't-Türk*'te yer alan bir atasözünü kullanması manidardır. (Yılan yarpuzdın kaçır, kança barsa yarpuz utru kelür: yılan yarpuzdan kaçır, nereye kaçsa ona karşı gelir. Bu sav, sevmediği şeyden çekinen fakat yine o şeye yakalanan kimse için kullanılır.)⁶⁶⁹

Şöyle olmuş idi sevgüsü anuñ

Nice yarpuza ki oldı yılanuñ (2594)

2.15.2. Deyimler

Mahzen-i Esrâr, kullanılan deyimlerin çeşitliliği bakımından zengindir. Mahzen-i Esrâr'da tespit edilen deyimlerden bazıları alfabetik sıraya göre şöyledir:

Aklı ermek: Ne olduğunu anlayabilmek.⁶⁷⁰

Hikmete kimsenüñ ' aklı iremez (2746), (2681)

Aklı başına gelmek: Baygınlıktan ayılmak, kendine gelmek. Yanlış davranışının zararlarını görerek doğru yolun ne olduğunu anlamak.⁶⁷¹

Ba' d-ez-ân başına geldi ' aklı (636), (958), (2346)

Aklı gitmek: Çok sevinçten ya da çok korkudan ne yapacağını şaşırarak.⁶⁷²

Göricek ' aklı gidüp düşdi hemîn (1475)

Aklına gelmek: 1. Hatırlamak. 2. Kafasında bir düşünce doğmak.⁶⁷³

Gele mi fikre veyâhüd ' aqla (870)

Aklını başına toplamak: Daha önceki delice, çılgınca düşünceleri, davranışları bırakıp akıllıca bir yol tutmak.⁶⁷⁴

Cem' idüñ ' aqluñuzu başuñuza (558), (1478), (1633)

Ayağına gelmek: 1. Bir kimse ya da şey, kendinsin yanına gelmek.⁶⁷⁵

Hâk-i pâyüñe gelüp işde beyân (2156)

Ayağına yüz sürmek (kapanmak): Alçalırcasına yalvarmak.⁶⁷⁶

⁶⁶⁹ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk*, (çev. Besim Atalay), TDK Yayınları, Ankara 2006, C.3, s. 40.

⁶⁷⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.454.

⁶⁷¹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.453.

⁶⁷² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.453.

⁶⁷³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.454.

⁶⁷⁴ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.456.

⁶⁷⁵ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.490.

⁶⁷⁶ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.490.

Sürdiler Bāyezīdūñ pāyına yüz (1637)

Ayak basmak: Bir yere varmak.⁶⁷⁷

Başalum gel beru bu beyte kadem (2427)

Baş koymak: Bir amaca ulaşmak için ölümü göze almak.⁶⁷⁸

Bāyezīdūñ öñine baş kodılar (1640)

Başını kurtarmak: Canını kurtarmak.⁶⁷⁹

Başı kurtarmağa oldı t̄alib: (2706), (2782)

Başa gelmek: 1) Bir görevin başına gelmek: 2) Kötü bir durumla karşılaşmak: 3) Beklenmedik, şaşırtıcı bir olay veya durumla karşılaşmak.⁶⁸⁰

Ne belā gelse başa dildendür (158)

Başa yazılan gelir: Kaderinizde nasıl bir hayat yaşayacağınız bellidir. Siz, bu hayatı olduğu gibi yaşarsınız.⁶⁸¹

Gelür imiş yazılan başa şahīḥ (614), (2674)

Başı kaysı olmak: Başı deritte olmak, başının derdine düşmek.⁶⁸²

Başı kayısı olup rāha revān (2796)

Baş eğmek: Eğilmek, teslim olmak.⁶⁸³

Baş egüp eyledügi Ḥaḫḫa rukū‘ (1745)

Baş üstünde yeri: Büyük bir saygı ile konuk edilir ve en yüksek yer kendisine ayrılır.⁶⁸⁴

Her kişinūñ başı üstünde yiri (237)

Başına bela getirmek: Kendisine sıkıntı verecek bir durumu başına getirmek; o şeyin kendisini tedirgin edecek duruma gelmesine neden olmak.⁶⁸⁵

Getüren başa belāyı dildür (319), (2586)

Başına od yakmak: Kendi kendini ağır, dayanılmaz zarara sokmak. Krş. “Ateşine yanmak”⁶⁸⁶

⁶⁷⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.493.

⁶⁷⁸ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.517.

⁶⁷⁹ İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfiḳar, *Türkçe Sözlük 1 A-J*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, S. 233.

⁶⁸⁰ İsmail Parlatır vd., *a.g.e.*, S. 232.

⁶⁸¹ Necmi Akyalçın, *a.g.e.*, s. 634.

⁶⁸² Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara 1983, s.26.

⁶⁸³ Hüseyin Adıgüzel, *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2016, s.38.

⁶⁸⁴ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.519.

⁶⁸⁵ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.124.

⁶⁸⁶ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.514.

Dimez ol başına od yakmayalar (2630)

Başına toplanmak: Bir şey konuşmak ya da birlikte iş yapmak için başkalarını etrafına toplamak.⁶⁸⁷

Cem⁶ olup başına şehrüñ kavmi (851)

Başında kavak yeli emek: 1. Bir genç yükümlülük duygusundan uzak, zevk ve eğlence peşinde koşmak. 2. Gerçekleşmeyecek şeyler düşünerek vakit geçirmek.⁶⁸⁸

Bildi başında kavağ yili eser (2595)

Başından geçmek: Vaktiyle böyle bir durumla karşılaşmış olmak.⁶⁸⁹

Söylediler ne ki başdan geçdi (662)

Başını alıp gitmek: Kimseye danışmadan ve nereye gideceğini kimseye bildirmeden çevresindekilerle ilgisini kesip bulunduğu yerden uzaklaşmak.⁶⁹⁰

Gücile başını alup kaçdı (503)

Başını vermek: Ülküsünü gerçekleştirmeye çalıştığı için öldürülmek.⁶⁹¹

Başını ğafletle yolda virür (1199)

Baştan aşmak (iş, dert...): Bunaltacak kadar çok olmak.⁶⁹²

Cüş idüp şevkle başdan aşdı (423, (590)

Bel bağlamak: Birisinin kendisine yardımı olacağına inanıp ona güvenmek.⁶⁹³

İzzet ü hürmete bağladı bili (146), (1744), (1802), (2663)

Bela(sını) bulmak: Hak ettiği kötü duruma düşmek. Kendisinin yol açmasıyla başına bir bela gelmek.⁶⁹⁴

Sözüyile niçesi buldı belā (435)

Bela olmak: Durup dururken onu ağır sonuçlar ve sorumluluklar doğuran bir sonuç içine itmek.⁶⁹⁵

Sözi kendü özine oldı belā (435)

⁶⁸⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.512.

⁶⁸⁸ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.513.

⁶⁸⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.513.

⁶⁹⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.514.

⁶⁹¹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.516.

⁶⁹² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.518.

⁶⁹³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.521.

⁶⁹⁴ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.521.

⁶⁹⁵ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e*, s.514.

Benzi sararmak: Yüzünün rengi solmak.⁶⁹⁶

Şararup beñzi ħazāna döndi (580)

Bıyık altında gülmek: Birinin durumuna belli etmeden gülmek, böyle bir duruma sevindiği halde bunu sezdirmemeye çalışmak, bu duruma düşünle içinden alay etmek.⁶⁹⁷

Bıyık altında gülüp dirdi beri (1474)

Can ve başa kalmak (Can cana baş başa): Bir tehlike anında herkesin kendi canının, kendi başının kaygısına düştüğünü anlatan bir söz. Birbirini seven iki kişi, bir arada yalnız olarak.⁶⁹⁸

Mest olup cān u başa kalmadılar (295)

Canına geçmek (Canına tak etmek): Bir sıkıntı, olumsuzluk, artık katlanamaz duruma gelmek.⁶⁹⁹

Cānuma geçdi de āhir geldüm (939)

Dil dökmek: inandırmak ya da yaranmak için karşısındakinin hoşlanacağı şeyler söyleyip durmak.⁷⁰⁰

Ṭatlu dil dökmegi ceyşe i' lām (280), (285), (418)

Dünya başına dar olmak: Çok sıkılmak, büyük bir çaresizlik içinde kalmak.⁷⁰¹

Teng olup başuma bu geñ dünyā (374)

El açmak: Başkasından para ister duruma düşmek. Dilenmek.⁷⁰²

El açup nāz u niyāz u muḥtāc (1247)

El altında olmak: İstenildiği zaman kullanılmak üzere hazır.⁷⁰³

Elüñ altında olana cümle (980)

El benim etek senin: eteğini tuttum, bırakmam. Ya elimi kes ya eteğini kes.⁷⁰⁴

Didi ki el benüm vü senüñ etek (1493)

El urmak: El atmak, el uzatmak, el sürmek, dokunmak.⁷⁰⁵

⁶⁹⁶ İsmail Parlatır vd., *a.g.e.*, S. 267.

⁶⁹⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.528.

⁶⁹⁸ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.557.

⁶⁹⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.561.

⁷⁰⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.599.

⁷⁰¹ Fisun Özgenç, *Türkçede Deyimler*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2005, s.52.

⁷⁰² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.489.

⁷⁰³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.625.

⁷⁰⁴ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.80.

⁷⁰⁵ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.81.

Hāmeye yazmağışün el urdum (90), (109)

El yumak: El çekmek, vazgeçmek.⁷⁰⁶

Mā-i tevbeyle günāhdan el yu (1734), (2106)

Elden ele: Bir kişiden ötekine.⁷⁰⁷

Umaram ki idesin elden ele (119)

Elden komak: Elden bırakmak, terk etmek, ihmal etmek.⁷⁰⁸

Şalavâtı kıoma elden dilden (1715)

Ele almak: 1. Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak. 2. Bir şeyi inceleyip araştırmak, eleştirmek.⁷⁰⁹

Ele al ki yazasın bir dīvān (87), (119), (1092), (1610), (2293), (2326), (2395)

Ele gimek Ele geçmek, elde edilmek, yakalanmak.⁷¹⁰

Ele girmez bu ğanīmet her bār (18), (328), (805), (1548), (1631)

Elinden gelmek: Söz konusu şeyi yapma becerisi olmak.⁷¹¹

Dilūñ olmasa elūñden ne gelür (1178)

Emek çekmek: Bir şeyin meydana gelmesi için özenle ve çok çalışmak.⁷¹²

Hūbdur her ne kadar çeksek emek (220), (526), (987), (1351), (1656),
(2290)

Eteğine yapışmak: Güvendiği güçlü, zengin sözü geçer bir kimseye bağlanıp onun yardımından ve koruyuculuğundan yararlanmaya çalışmak.

Yapışup dāmenine virdi elem (2367)

Gam yememek: Tasa etmemek, kaygı çekmemek, üzülmemek.⁷¹³

Ben didüm ğam yime olmaz maġbūn (593)

Gökte ararken yerde bulmak: Çok güçlkle ele geçirebileceğini sandığı şeyi ya da kişiyi kolayca bulmak.⁷¹⁴

⁷⁰⁶ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.82.

⁷⁰⁷ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.181.

⁷⁰⁸ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.80.

⁷⁰⁹ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.182.

⁷¹⁰ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.80.

⁷¹¹ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.185.

⁷¹² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.641.

⁷¹³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.661.

⁷¹⁴ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.670.

Gökde arayacak iken yirde / Bulasız ola şifalar derde (1635)

Gönül yapmak: Bir kimsenin gücenikliğini uygun davranışlarla gidermek.⁷¹⁵

Sen naşib eyle gönüller yapmak (2397)

Gönlü dönmek: Mide bulanmak, kusmak.⁷¹⁶

Gönli dönerdi yüzine bakanuñ (377), (1122)

Gözünü açmak:- Uyanık, dikkatli olmak.⁷¹⁷

Ġafil olma gözün aç bîdâr ol (1840)

Gözünü bağlamak(örtmek-): Doğruyu bulamaz, düşünemez hale getirmek.⁷¹⁸

Örtemez perde-i ğaflet gözünü (55)

Günah işlemek Dince günah sayılan bir iş yapmak.⁷¹⁹

Didiler ki ne günâh itdi ‘aceb (217)

Hayrete düşmek: Şaşmak, şaşırıp kalmak.⁷²⁰

İşidüp hayrete düşdi cüllâh (2636)

Hırkayı başına çekmek: Bir köşeye çekilip kimseye görüşmemek, çevresiyle ilgisini kesmek.⁷²¹

Hırkaya çeke varup başını ol (1581)

Hiçe saymak: Hiç yerine koymak, yok gibi tutmak, biraz olsun önem vermemek.⁷²²

Şaymaz oldu anı her kimse hiçe (349), (2590)

Hoşuna gitmek: Bir kişi, bir şeyden ya da bir kişiden hoşlanmak.⁷²³

Hoşına gelmedi didi ne ‘aceb

Gitmemiş dahı bu kişiden taleb (1518)

İbret almak: Ondan gereken dersi çıkarmak.⁷²⁴

Halk-ı ‘âlem ala andan ‘ibret (194)

⁷¹⁵ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.675.

⁷¹⁶ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.97.

⁷¹⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.690.

⁷¹⁸ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.690.

⁷¹⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.696.

⁷²⁰ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.223.

⁷²¹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.723.

⁷²² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.723.

⁷²³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.725.

⁷²⁴ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.230.

İş bitirmek: Başkasının işini iyi bir sonuca ulaştırmak. İş görmeye elverişli olmak.⁷²⁵

Hüner ehli oluben iş bitürem (1371)

İşini bitirmek: Yapılması kendisinden beklenen işi sona erdirmek. Birini artık iş yapamayacak güçsüzlüğe uğratmak. Öldürmek⁷²⁶

Ķānını dök bitirüp anuñ işin (2659), (2798)

Kan dökmek: Yaralamak ya da öldürmek.⁷²⁷

Diledi ki kese başın döke ķān (2735), (2798)

Kanı kurumak: Bitkin, cansız hale gelmek.⁷²⁸

Şöyle yandı ki kırdı kanı (578)

Kendi yağı ile kavrulmak: Gereksemelerini kendi olanaklarıyla karşılayarak kimseden yardım istememek.⁷²⁹

Kendü yağıyla kıvruldu besī (128)

Kendinden geçmek: Heyecan verici bir durum karşısında aklı ve duygu organları işitmez olmak. Kendini kaybetmek. Kendinde olmamak.⁷³⁰

Fāriğ oldum geçüben kendümden (1378)

Kılına dokunmamak (zarar gelmemek): Kılına dokunmamak. Bir kişiye en küçük bir sataşma ve eziyette bulunmamak.⁷³¹

Digemez kimse anuñ bir kılına (1360)

Kulağına çalınmak (ermek): Başkaları konuşurken kendisi de duymuş olmak.⁷³²

Güşına irdi Cüneydüñ giderek (1521)

Kulağına küpe olmak: Başına gelen işten unutamayacağı bir ders almak.⁷³³

Güş-vār it anı güşı cāna (208), (443)

Kulak tutmak (vermek): Dinlemeye çalışmak. İşitmek, dinlemek; dediğini yapmak.⁷³⁴

Ehl-i inşāfsañ it kıavlümi güş (410), (498)

⁷²⁵ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.746.

⁷²⁶ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.748.

⁷²⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.762.

⁷²⁸ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.123.

⁷²⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.779.

⁷³⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.776.

⁷³¹ Fisun Özgenç, *a.g.e.*, s.94.

⁷³² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.793.

⁷³³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.794.

⁷³⁴ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.795.

Muradına ermek: Çok istediği şeye kavuşmak.⁷³⁵

İrmiş anlar da murādına tamām (2174)

Öğüt almak: Yol göstermesi için birinin görüşüne başvurmak.⁷³⁶

Alalar pend ü naşīḥat her bār (877)

Paraya kıymak: Bir iş için para harcamaktan kaçınmamak.⁷³⁷

Biñ füloriye kıya bir demde (2392,

Sakalını eline vermek: Başkasının oyuncağı olmak. Onun sözünden çıkmamak.⁷³⁸

Şaḳalın virmek eline dişinüñ (2585,

Ser verip sır vermemek: Kendisine söylenilen ve gizli tutulması istenilen bir şeyi her türlü baskı ve tehdide rağmen söylememek, kendisine güvenilmek.

Seri vir sırrı ‘ayān itme yüri (320, (2407,

Söz işitmek: Azarlanmak. Birisi kendisine darılmak.⁷³⁹

Kimseden ne söz işit ne söyle (304), (730)

Söz tutmak: Söylenen bir sözü verilen bir öğüdü kabul etmek. Davranışlarını bunlara uydurmak.⁷⁴⁰

Ṭut ulular sözini sen sen ol (2677)

Sözünün eri olmak Verdiği sözü ne pahasına olursa olsun yerine getiren bir kişi olmak.⁷⁴¹

Sözinüñ her kişi ola eri (237)

Tabanları yağlamak: (Alay yollu) Uzak bir yere gitmeye hazırlanmak. Hızlı koşmak, kaçmak.⁷⁴²

Bir bilinmez yire götürdi ṭabān (433)

Varı yoğun: Nesi varsa hepsi. Sahip olduğu her şey.⁷⁴³

Baḳmadı yoğunı varına anuñ (2738)

⁷³⁵ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.816.

⁷³⁶ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.296.

⁷³⁷ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.302.

⁷³⁸ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.865.

⁷³⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.880.

⁷⁴⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.881.

⁷⁴¹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.883.

⁷⁴² Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.325.

⁷⁴³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.926.

Yabana atmak: Önem vermemek, önemsiz görmek.⁷⁴⁴

Alup elümi yabāna atma (118), (1605), (1632)

Yara açmak: Büyük bir dert ve üzüntü yaratmak.⁷⁴⁵

Zahmum üstine yine zahm urduñ (1389)

Yerin dibine girmek: Pek çok utanmak, O anda kimsenin kendisini görmemesini sağlamak.⁷⁴⁶

Yir delik olsa girerdi yire (2639)

Yerden yere vurmak: Birini çok hırpalayarak acınacak duruma sokmak.⁷⁴⁷

Götürüp kendi özün urdı yire (1476)

Yere göğe sığmamak: Onu nasıl memnun edeceğini bilememek. Ona çok önem vermek.⁷⁴⁸

Yire göke şığamaz şöyle gelür (1404)

Yerli yerinde: Her şey kendi yerinde.⁷⁴⁹

Nicedür yirlü yirinde a' zā (1168), (2715), (2751)

Yok yere: Gereği yokken. Hiç bir neden bulunmadığı halde.⁷⁵⁰

Yok yire çekme yüri kırı emek (2145)

Yola düşmek: Bir yere gitmek üzere yola çıkmak.⁷⁵¹

Gümleyüp gitdi hemān yola düşüp (140)

Yol bulmak: Sonuca varmak için uygulanması gereken davranış biçimini bulmak. Çözüm. Çare bulmak.⁷⁵²

Haber eyle baña bulup bir yol (942)

Yoldan çıkmak: Kötü yola düşmek. Doğru bilinen gidişten ayrılmak. Azgınlığa sapmak.⁷⁵³

Ne revādur kişi rehden ki çıka (1000)

⁷⁴⁴ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.929.

⁷⁴⁵ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.936.

⁷⁴⁶ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.943.

⁷⁴⁷ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.942.

⁷⁴⁸ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.352.

⁷⁴⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.944.

⁷⁵⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.947.

⁷⁵¹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.947.

⁷⁵² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.948.

⁷⁵³ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.948.

Yoluna baş koymak: Bir amaca, bir gayeye yönelmek, bütün varlığıyla kendini vermek.⁷⁵⁴

Ḳomışam bu yola başı cānı (1044)

Yoluna can vermek: Birinin uğruna ölmek.⁷⁵⁵

Cān virüp yolına yār egledüğüñ (1802), (1936)

Yüz sürmek (vurmak): Büyük sevgi ve saygı gösterilen birinin katına çıkarken yüzünü yere sürercesine eğilmek.⁷⁵⁶

Yüzini sürdi mübārek izine (1039), (1471), (1849), (1889)

Yüz tutmak: Belirtilen durum gerçekleşmeye başlamak.⁷⁵⁷

Döndürüp Ḥaḳḳa tamām tutdı yüz (1879)

Yüz vermek: Ona ilgi ve yakınlık göstermek. Ona hoşgörölü davranmak, onu şımartmak.⁷⁵⁸

Virmedüm sākit olup aña yüzi (2155)

Yüzsuyu dökmek: Kendini zorlayarak çok ricada bulunmak.⁷⁵⁹

Āb-ı rüyını döküp ḥāk eyler: (485)

Yüzü kara: Utanılacak bir durumu bulunan.⁷⁶⁰

Maşḥaranuñ yüzi dā'im ḳaradur (495), (1148)

Yüzüne bakmamak: İlgilenmemek, önem vermemek.⁷⁶¹

Kimse baḳmazdı yüzine bülbul (325)

Yüzüne vurmak: Kabahatini yüzüne karşı söyleyip kendisini ayıplamak.⁷⁶²

Ne revādur yüzine sen urmaḳ (2402)

Yüzünü döndürmek: Yüz çevirmek, terk etmek, iltifat etmemek.⁷⁶³

Yüzini döndürür andan 'uḳalā (489)

⁷⁵⁴ Fisun Özgenç, *a.g.e.*, s.153.

⁷⁵⁵ Fisun Özgenç, *a.g.e.*, s.153.

⁷⁵⁶ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.958.

⁷⁵⁷ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.359.

⁷⁵⁸ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.361.

⁷⁵⁹ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.958.

⁷⁶⁰ Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.959.

⁷⁶¹ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e.*, s.360.

⁷⁶² Ö. Asım Aksoy, *a.g.e.*, s.960.

⁷⁶³ Cem Dilçin, *a.g.e.*, s.255.

Yüzünü ele almak-: Utancını yenmeye çalışmak.⁷⁶⁴

Söyledüm yüzüm elüme aldum (939), (2617)

Yüzü yere gelmek (geçmek veya yüzünün derisi yere geçmek): Çok utanmak.⁷⁶⁵

Tâ ki düşürmeye yire yüzüni (383)

Yüzünü yere vurmak: Yüz sürmek, secdeye kapanmak, yere kapanmak.⁷⁶⁶

Yüzini yire urup hâk itdi (1639), (1747)

Zindan etmek: Bir yeri yaşanması zor, zevk alınmaz duruma getirmek.⁷⁶⁷

Ğafeşı itdi başına zindân (327)

2.16. Mahzen-i Esrâr'da İşlenen Bazı Konular ve Muhyî'nin Bu Konulara

Bakışı

2.16.1. Din ve Tasavvuf

Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'ında dini ve tasavvufî hususlarda görüşlerini ortaya koyduğu bazı konular şunlardır:

2.16.1.1. Abdest

Başta namaz olmak üzere bazı ibadet ve amellerin yerine getirilmesinden önce yapılan dini temizlik olan abdest, Arapça güzellik ve temizlik" manasına gelen vudû' kelimesiyle ifade edilir.⁷⁶⁸ Akarsu nasıl ki insanı temizlerse abdest de mümini günahlarının kirinden temizler:

Nice pāk eylerise aķarşu

Pāk ide evsâh-ı zünûbuñı vuzû (1735)

2.16.1.2. Aşk / Âşık

Aşk, her durum ve hâliyle insanı Hakk'a götüren yoldur. İster – suflî arzulardan uzak- iki insan arasında duyulan mecazî aşk olsun, ister Allah ile kul arasındaki gerçek aşk olsun neticesi aynıdır.⁷⁶⁹ İlâhi aşk, kalbe kuvvet verir.

Zâdımuẓ kuvvet-i ķalb ola hemîn

Merħale ' aşķ-ı İlâh şevķ-i ķarîn (1297)

⁷⁶⁴ Cem Dilçin, *a.g.e*, s.256.

⁷⁶⁵ Fisun Özgenç, *a.g.e*, s.158.

⁷⁶⁶ Cem Dilçin, *a.g.e*, s.256.

⁷⁶⁷ Yusuf Çotuksöken, *a.g.e*, s.364.

⁷⁶⁸ Abdülkadir Şener, "Abdest", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, C.I, s. 68.

⁷⁶⁹ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 1994 s. 203.

Mutlak hakikat olan Allah’a varmanın aşk ve akıl olmak üzere iki yolu bulunduğu kabul edilmektedir. Maksada en kestirme ulaştıran, ancak çok zor ve çetin olan yol, aşk yoludur. Buna rağmen âşık, bu yolu tercih ederek mesafe almaya çalışır. Şayet o, karşısına çıkan engellerden yılmaz, başını vermesi gerekse dahi aşkı uğruna feda ederse, onun gerçek âşık olduğu ortaya çıkar.⁷⁷⁰ Âşıklar, dertlidir ve sır tutarlar:

Ġam-küşâ ol söze âġâz eyle

Niçe ‘âşıkları hem-râz eyle (153)

2.16.1.3. Asl

Asl kelimesi bir şeyin neticesi, aslın sonucu manasına gelen fer’ kelimesi ile de kullanılmaktadır. Tasavvufta asıldan türeyen hallere, makamlara, amellere fer’ denilir. Fer’, asla bağılı olduğundan asla uymayan vasıldan (hakikata ulaşmak, Allah’a kavuşmak) mahrum kalır.⁷⁷¹ Bu durum aşağıdaki beyitte şu şekilde dile getirilmiştir:

İki kısım itdi ‘ibâdet ehlin

Fehm olınsun diyü fer’ ü aşlın (2090)

Bu sırrı fehmetmeyen kişi, ibadeti niçin yaptığını bilemez:

Biri tâ‘ âtı ider ücret için

Biri izhâr-ı ‘ubûdiyyet için (2091)

2.16.1.4. Cennet / Cehennem

“Gölgelik bahçe” anlamında olup âhirette müminlerin gidecekleri yerdir. Orada mücevherden yapılma saraylar ve köşkler vardır. Şarap yasak değildir. Her yer güzel kokar. Havası çok güzeldir. Hafif bir meltem rüzgârı esmektedir.⁷⁷² Muhyî, cennet sözcüğü yerine bağ-ı Cinan, bağ-ı İrem, ravza veya behişt ifadelerini kullanır. Müminler cennette, feraha, saadete ve huzura kavuşacaklardır:

Biri bu kırmuzı yâķût-ı ġuref

Ola cennetde mu‘ allâ vü şuref (2213)

Göresin nice olur anda kerem

Bulıcaķ hûr-ı cinân ķaşr-ı İrem (1978)

⁷⁷⁰ Hasan Aksoy, *Gülşen-abad’da Dinî ve Tasavvufî Unsurlar*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 68.

⁷⁷¹ Hasan Aksoy, *a.g.e.*, s. 85-86.

⁷⁷² İskender Pala, *a.g.e.*, s. 98.

Şöyle geldi ki reyāhīn-ı cinān

Ġarķ olur rāyiḥasına dil ü cān (1710)

Cehennem, imansız ölenler ile suçları bağışlanmayan günahkârların uğrağıdır. Ahiretteki azap yurdudur. *Kur'an*'da bazan nâr, lâzâ, sa'îr, sakar, hutâme, hâviye kelimeleriyle de karşılanan cehennemin birçok sıfatı ateşe ait sıfatlardır.⁷⁷³ Muhyî, cehennem için nar-ı cahim, tamu veya duzah sözcüklerini kullanmıştır.

Ben caḥīm içre bulam nâr-ı ' azâb

Eger olmazise luṭf-ı Tevvâb (677)

Muhyî, kişinin cehennem ateşinde temizlenerek cennete gideceğini ifade ederek buna sebep olarak da kulun Allah'a karşı isyanı gösterilmektedir.

Buradan fehm olunur ki bu rāz

Sevdugin Bārī Ḥudâ nârda kıomaz (1963)

Nâra idḥâline bâ' iş ' işyân

Ola ki yanmağıla gide o ân (1964)

Bunı te'yîd ider imiş iḥbâr

Her kışı zenbi kıadar nâra yanar (1965)

2.16.1.5. Edeb / Hayâ

Edeb kelimesi ahlâkı güzelleştirmek, sözleri ve fiilleri temizleyip saf hâle getirme demektir.⁷⁷⁴ Hayâ, nefsin bir şeyden çekinmesi ve o konuda yerilmekten korkarak terk etmesidir. İmanî hayâ, mümini günah işlemekten alıkoyar.⁷⁷⁵ Edeb ve hayâ birbirini tamamlar. Edebin aslı şüphesiz hayâdır.

Edebün aslı ḥayâdur bî-şek

Bî-ḥayâ bulmaz edeb çekme emek (526)

Aklı başında olan kişi, edepsiz ve hayâsız kişilerle yakınlık kurmaz, aklın gerektirdiğı gibi zeki kişilerle yakınlık kurar:

Bî-ḥayâ bî-edebe olma kıarîb

⁷⁷³ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 95.

⁷⁷⁴ İzzeddin Kaşanî, *Tasavvufın Ana Esasları (Misbahu'l-Hidâye ve Miftahu'l-Kifâye)*, Çev. Hakkı Uygur, Kurtuba Kitap, İstanbul 2010, s. 201.

⁷⁷⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 257.

Ṭālīb ol kande bulnursa lebīb (527)

Allah'tan edep sahibi olmayı talep eden muhyî, edep ehlinin izzet sahibi olduğunu ifade eder:

Yine ey ‘aql-ı hüner-mend-i Edīb

Bizi her vechle eyle te’dīb (462)

Edep ehline verilen izzet, başka kimseye verilmemiştir:

Edeb ehline virilen ‘izzet

Ḥaseb ehli bulamaz bī-minnet (472)

Yemek, içmek ve yürüyüşünde nam sahibi olanlar hep edep ehlidir:

Ekl ü şürbinde vü meşyinde tamām

Edeb üzre olanuñdur eyü nām (494)

Edep sahibi olmayan maskaradır, maskaranın da yüzü daima karadır:

Edebi gözlemeyen maşharadur

Maşharanuñ yüzi dā’im qaradur (495)

İblis, edebi terk ettiği için kovuldu:

Göre İblīs ki terk itdi edeb

Emr-i Haqqı şıdı reddeyledi Rab (538)

2.16.1.6. Fakr

Varlıktan kurtulup Allah'ta fani olmak,⁷⁷⁶ yani varlığın mutlak varlığa ait olduğunu bilmek, yani Allah'a muhtaç olmak demektir.⁷⁷⁷ Muhyî, Hz. Peygamberin, “fakrım ile fahreylerim” hadisine telmihte bulunarak fakrı tavsiye ederek Hz. peygamberin ümmetinin de bu yolu ihtiyar etmesi gerektiğini ifade eder:

Fağrla fağr idine fağr-ı cihān

Niçün itmeye aña ümmet olan (2179)

İhtiyār eyledi fağr u fāğa

Böyle olmak yaraşur ‘uşşāğa (2186)

⁷⁷⁶ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 204.

⁷⁷⁷ Mahir İz, *Tasavvuf*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1990, s.153.

Şair, bu sözcüğü yoksulluk anlamında da kullanmış ve yoksul olan kişinin hasenatının daha bol olacağını söyler:

Mâluñ az olduğına olma melûl

Hasenâtı fuķarânuñ ola bol (2200)

2.16.1.7. Fena / Bekâ

Bütün varlıkların, Hakk'ın varlığında son bulması ve yok olması demek olan fenâ⁷⁷⁸ sözcüğü ile kalıcı ve daimi olmak anlamına gelen bekâ⁷⁷⁹ sözcüğü aynı beyitte kullanılmıştır. Fenadan kasıt, kişinin kötü sıfatlardan arınması; bekâ da güzel vasıfların insanda bulunmasıdır.⁷⁸⁰ Muhyî de bütün kötü sıfatlardan arınmak ve tertemiz olup cennete layık olmak istemektedir:

Pâdişâh eyle fenâ milketine

İrevüz taht-ı bekâ kırbetine (33)

2.16.1.8. Gurbet

Dünyada herkes gariptir, gurbettedir. Bu âlem asla dönüş yeridir. Buradaki geçici gariplik, insanı yetiştirir, olgunlaştırır; hakiki benliğine kavuşmasına yardımcı olur.⁷⁸¹ Muhyî, bu durumu aşağıdaki beyitte şöyle belirtmektedir:

Şıla itsün vaţan-ı aşla ğarīb

Eyle ğurbetde kıoma zâr u ğarīb (40)

2.16.1.9. Hacc

Müslümanların Zilhicce ayında Kâbe'yi ve çevresindeki belli yerleri usûlüne göre ziyaret etmeleridir. Hac ziyaretini yerine getiren kişiye hacı denir. Hac, İslâm'ın beş şartından biridir. Ancak her Müslüman için farz olma hükmü geçerli değildir. Hem mâl hem de beden yapılı bir ibadet olup, gücü yetenler üzerine farzdır.⁷⁸² Muhyî, haccın faziletlerini beyan ettiği yirmi ikinci mecliste bu ibadet ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Kâbe, Allah'ın evidir. Allah, evine ziyareti istemese seni evine davet eder mi?

Seni Hâķ istemese hânesine

Da'vet eyler miydi bunca sene (1876)

⁷⁷⁸ Hasan Aksoy, *a.g.e.*, s. 74.

⁷⁷⁹ Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s.217.

⁷⁸⁰ Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 196.

⁷⁸¹ Hasan Aksoy, *a.g.e.*, s. 88.

⁷⁸² İskender Pala, *a.g.e.*, s. 191.

Beytullah'a yüz sürmek için yollara düşen bir kimsenin çektiği zahmetler mukabilinde günahları dökülür:

Bir kişi řıdķla girse rāha

Yüz sürüp vara o beytu'llāha (1849)

Dökülür cümle günāhı bī-şek

Żāyi' olmaz ne kadar çekse emek (1850)

Muhyî, Beytullah'ı ziyaret etmeyi ve hacı olmayı, Allah'tan niyaz ederek kendisine de nasip olmasını talep eder:

Hacc-ı beytüñ bize de eyle naşib

Dil ü cân hastasına ola tabīb (1888)

2.16.1.10. Hakikat

Gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen şeye hakikat denir. Bu kelime, tasavvuf manasına da gelmektedir. Şariat bir ağaç olarak düşünöldüğü takdirde hakikat onun meyvesidir.⁷⁸³ Hakikat, zirve noktadır. O makamda, her şey ortaya çıkar.

İrgüre tā ki haķīķat iline

Nicedür haķķ u haķīķat biline (1818)

Bu zirve noktanın hâkimi, Hz. Muhammed'dir. O, her şeyin hakikatine vakıftır.

Ey haķīķat ilinüñ hāķānı

Ma' rifet kişverinüñ sulţānı (46)

2.16.1.11. Halvet

Yalnız kalma, sevgiliyle baş başa kalma anlamına gelir.⁷⁸⁴ Muhyî, az konuşan ve yalnızlık köşesini seçen kişinin bu durumu, daha hayırlı olacağını söyler.

Bir diyen iki işidür elbet

Hayr olur eyle olıcaķ halvet (731)

2.16.1.12. Haşyet

İstikbâlde hoş a gitmeyecek bir şeyin beklentisinden kaynaklanan kalb üzüntüsü demektir. Bu bazan, kuld an ortaya çıkan günahlar sebebiyle de olabilir. Bazan da Allah'ı

⁷⁸³ Hasan Aksoy, *a.g.e.*, s. 83.

⁷⁸⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s.197.

bilmekten ve O'nun heybetinden de olabilir. Peygamberlerin haşyeti bu türdendir.⁷⁸⁵
Haşyetle yürümek, nice zaman ibadet etmekten daha iyidir.

Ḥavf u ḥaşyetle yürümek bir ān

Yeg imiş tā' at ide niçe zamān (1202)

Bir kişide haşyet galip gelirse o kişide asla gaflet olmaz.

Kişiye gālib olıcaḳ ḥaşyet

Şöyle olur ḳomaz aṣla ḡaflet (1232)

2.16.1.13. Havf ve Reca

Geleceğe ait bir şey insanın hatırına gelip kalbine yerleştğinde bu şey hoşagitmeyen bir şeyse buna havf; hoşagiden ve arzulanan bir şeyse buna da reca denir.⁷⁸⁶
Havf ve reca ikiz gibidir. İkisi de gönülde yerini almalıdır.

Tev'emān gibidurur ḥavf u recā

İkisi de gönülde ola cā (1236)

Kişi, gönlünde havf ve recayı diri tutup gayrı bütün hevayı terk etmelidir.

Ḳoma ḥavfıla recāyı dilden

Giderüp ḡayrı hevāyı dilden (1234)

2.16.1.14. Helal / Haram

Şeriatça yasak edilmiş şeylere haram; izin verilen şeylere ise helal denir. Haram, helalin zıddı olarak kullanılır.⁷⁸⁷ Allah'ın izin verdiği şeyler yapılır, izin vermediği şeylerden de sakınılır.

Bize olmışdı zīrā o ḥelāl

Anuñiçün iderüz biz anı bal (1685)

Anuñiçün yanar âteşde müdām

Zīrā ki olmuş idi bu ḥarām (1682)

Mümin, helal dairesinde kalır, harama meyletmez.

Didi ol kimse hezār idi tamām

Şanma ki bizde ola meyl-i ḥarām (2375)

⁷⁸⁵ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 255.

⁷⁸⁶ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 212.

⁷⁸⁷ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 204.

2.16.1.15. İksir İlmi

Hakk'ın eşyadaki tecellîsi hakkındaki bilgi veya her vadık için bahis konusu olan, özel ilâhi tecellî hakkındaki bilgi. Tasavvufî iksir, bakır gibi değersiz insan nefsinin değişip altın gibi saf olmasını sağlar.⁷⁸⁸ Muhyî, iksir ilmini elde etmenin yolunun çok salâvat getirmekten geçtiğini ifade eder:

‘İlm-i ikşîre dilerseñ vâşıl

Olasın eyle bu remzi hâşıl (1658)

2.16.1.16. İnniyet-İsneyniyet

Benlik anlamına gelen inniyet ve ikilik anlamına gelen isneyniyet, daha çok vahdet-i vücûd telakkisi ile alakalı kullanılan sözcüklerdir. Hakk'ı müşahede için kulun, Hakk ile arasındaki varlık perdesini kaldırması gerekir.⁷⁸⁹

Gele vahdet gide isneyniyet

Maḥv ola ḳalmaya hîç inniyet (36)

2.16.1.17. İrşad

Manen aydınlatma, gafletten uyandırma. Hak yolu gösteren kişiye, mürşîd denir. Mürşîde, sâhib-i irşâd da denir. Bu manasıyla irşâd, doğru yolu göstermek olarak değerlendirilir.⁷⁹⁰

Size irşâda gelüpdür bunda

Düşün ayağına olup bende (1630)

İrşad ehli, ameli herhangi bir karşılık beklediği için değil, sadece Allah'ın emrine uymak için yapar.

‘Ameli emre muṭî‘ -i münḳad

Olmağîçün ider ehl-i irşâd (2026)

2.16.1.18. Kaza ve kader

Allah'ın ezeli hükmü, takdîr, Levh-i Mahfuz'da yazılı olanların vücut bulmadan evvelki haline kader, ortaya çıkmasına da kaza denir. Kader imanın şartlarından biridir. Daha çok kaza ile birlikte kullanılır.⁷⁹¹ Evvelde, ne takdir olunduysa o şey, eksiksiz olarak gerçekleşecektir.

⁷⁸⁸ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e*, s. 304.

⁷⁸⁹ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e*, s. 314.

⁷⁹⁰ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e*, s. 317.

⁷⁹¹ İskender Pala, *a.g.e*, s. 260

İrişüp emr-i kazâ vu taqdîr
Hacc için eyledi râ'y-i tedbîr (658)

Ne ki taqdîr olunupdur evvel
İrişür âhîr o bî-naķş u hâlel (1306)

Muhyî, kader konusuna ehl-i sünnet çizgisinde yaklaşarak takdir-i İlahî'ye teslim olmak gerektiğini düşünür:

Nâfi' olmaz kadere her ne kadar
Cidd idüp eyler iseñ gerçi hâzer (2676)

2.16.1.19. Kesret Âlemi / Vahdet Âlemi

Varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmeye kesret; Mevcudatın varlığını Allah'tan bilmeye de, vahdet denir. Her varlıkta Allah'ın gücünü görmek, kesrette vahdeti görmek demektir. Aslında çokluk görünüştedir; hakikatte ise birlik vardır.⁷⁹² Muhyî, ye göre insan, aklıyla vahdet âlemini keşfetse çokluk âlemine varmaya acele etmezdi.

‘ Âlem-i vahdeti fehmi itse ‘ uķûl
Kesrete varmağa olmazdı ‘ acûl (722)

2.16.1.20. Marifet

Yaşayarak, görerek, tadarak, tecrübe ile elde edilen bilgidir. Kaynağı da kalp, ruh, sır, ilham ve keşfdır.⁷⁹³ Kişi, marifet ilmini kazanmaya talip olmalı ki daima dili, hakikat söylesin:

Tâlib ol kesb-i ma' ârif eyle
Dem-be-dem tırma ma' ârif söyle (17)

Hız. Muhammed, marifet ülkesinin sultanı ve hakikat ülkesinin padişahıdır. O yüzden ashabını marifet ilmiyle sulamıştır:

Ey hâķîķat ilinüñ hâķânı
Ma' rifet kişverinüñ sultânı (46)

Ma' rifet âbı ile teşne dili

⁷⁹² Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 366.

⁷⁹³ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s.223.

Şuvarurdı oturup luṭf eli (1756)

2.16.1.21.Masivâ

Allah'ın dışındaki her şey masivâdır. Bu kelimenin, bütün yaratılanları içine alan bir sınırı vardır.⁷⁹⁴ Tasavvufta, sâlikin gönlünde Allah'tan başka hiçbir şeyin sevgisi olmamalıdır.

Ḳamu a' zâyla zikre cehd it

Mâsivâ zikrini dilden ḥacr it (1510)

Sâlik, ilahî aşk bâdesini içip Allah dışındaki her şeyden geçmelidir.

Oturup bâde-i ' aşk içmeyesin

Mâsivâdan ne ' aceb geçmeyesin (1098)

2.16.1.22.Melekler

Nurdan yaratılmış olan melekler dişi ve erkek değildirler; yemezler, içmezler, uyumazlar. Hâlleri başka yaratılmış varlıklara benzemez. İlâhî emirlerin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. Daima tesbîh ve zikir içindedirler.⁷⁹⁵ Melekler, varlık âlemine giren her şeyi kayıt altına alırlar:

Nice döner küre üstüne felek

Hıfz için nice yiler niçe melek (1105)

Melekler, nurdan yaratılmış ve etraflarına nur saçarlar:

Anı gördüm ki melâik fevc fevc

Geldiler şöyle urur nûrları mevc (1707)

Meleklerin namaz, niyaz, tesbih ve zikirleri onlara kanat olup uçmalarına vesile oldu:

Nitekim oldu meleklerde bu ḥâl

Uçmağa buldılar anuñla mecâl (1764)

2.16.1.23.Melekût

Ruhlar ve nefislere ait gayb âlemi. Sûfiler, zahir âlemde melek kelimesini kullanırken, bâtın âlemde melekût kelimesini kullanmışlardır.⁷⁹⁶ Ruh, simurg gibi gaybdaki melekût âlemine uçar.

Kûh-ı ḳâf-ı melekûta per ü bâl

⁷⁹⁴ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 414.

⁷⁹⁵ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 315.

⁷⁹⁶ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 424.

Açalı uçalı sîmurğ-mişâl (48)

2.16.1.24.Namaz

İslam'ın beş şartından biri olan namaz, "tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet etmek, bağışlanma dilemek ve yalvarmak anlamına gelen Arapça salât sözcüğünün karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir.⁷⁹⁷ Namazın faziletleri saymakla bitmez:

Ne kadar ki yazıla fazl-ı şalât

Yazamaz olsa eger tûl-ı hayât (1772)

Namaz, ruhun Allah'a mi'râcıdır, olgunluğa doğru yolculuğudur. Namaz, bir vuslat sebebi daha doğrusu vesilesidir.⁷⁹⁸

İrgürür vuşlata her demde şalât

Kalb olur vuşlata bir demde şalât (1739)

Namaz, dinin direği, her amelin başıdır.⁷⁹⁹ Bu yüzden namaz kılan kişi, amellerin efendisi olmayı hak eder.

Yaraşur seyyid-i a' mâl olsa

Seyyid olur anı her kim kılsa (1761)

2.16.1.25.Nefy ü isbat

Kalp ile yapılan hafî zikir çeşitlerinden biridir.⁸⁰⁰ Bu zikirle, müridin kalbi nurla dolar.

Nefy ü işbâtı dilûnden koma var

Pür ide kalbûni her dem envâr (1429)

Lâyıla nefy-i şerîk-i Ma' bûd

Eyle illâyıla işbât-ı vücûd (1435)

⁷⁹⁷ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Namaz", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, C.32, s. 350.

⁷⁹⁸ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 463.

⁷⁹⁹ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 362.

⁸⁰⁰ Müride telkin edilen "Lâ ilahe illallah" kelime-i tevhidi nefy ü işbât ile yapılır. Dil damağa yapıştırılır; nefes göbeğin altında hapsedilir; sonra tahayyül yoluyla dimağın sonuna kadar "lâ" çeker. Oradan "ilahe" sağ omuzuna, "illallah" da kalbe devredilir. Kalb, şeklini ve yerini bildiğimiz, sol taraftaki en kısa kaburga kemiğinin altındaki kalbdır. "İllallah" lafzı, bütün kuvvetiyle kalbin en derinliklerine işleyecek ve hararetini de vücudu saracak derecede kalbe darb ederek devredilir. "Lâ ilahe" derken bütün mâsivâyı, yani Allah'tan başka ne varsa her şeyi, kalbinden temizler; her birinin fani olduğunu tefekkür eder ve o gözle bakar. "İllallah" derken de, Cenâb-ı Hakk'ın zâtının bekâsını, Bâki'nin ancak O olduğunu kalbine nakşeder. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 476.

2.16.1.26.Oruç

İslam'ın beş şartından biri olup farz-ı ayn'dır. Hicri ikinci senede, Medine'de farz kılınmıştır. Oruç, niyetlenip tan yeri ağarmaya başladığı andan akşam güneş batıncaya dek hic bir şey yememek, içmemek, mukarenette bulunmamak vs. yasakları yerine getirmek demektir. Buna imsak (tutmak) da denir. İmsakin karşılığı iftar (oruç bozma)dır.⁸⁰¹ Muhyî, yirmi birinci meclisi oruç konusuna tahsis etmiştir. Kişinin karnı tok olsa ağırlığından ibadet edemez. Çünkü tokluk kişiyi tembelliğe ve gaflete sevk eder:

Ƙarnı toƘ olsa kişinüñ ğāyet

Şıķletinden idemez hiĉ řā' at (1829)

Kişıde zevķ-i münācāt ķomaz

Şevķle ķāzī-yı hācāt dimez (1821)

Kemal ehli, elde etiĝi her kemali az yemekle elde etti:

Ƙıllet-i ekle her ehl-i kemāl

Hāşıl itdi ne ki itdiyse kemāl (1836)

2.16.1.27.Sâlik / Sufî / Derviş

Genel olarak tasavvuf ehli olanlar için kullanılan bu tabirleri, Muhyî de kullanmıştır: Mürid, şeyhi tarafından usul ve tarikat adabını öğrenip seyr-i süluka girerse ona salık denir.⁸⁰² Sâlik, ilmiyle deĝil, hâliyle makamları geĉen kimsedir.⁸⁰³

Sâlikün tüşesidür ni' met-i cû'

Sâlik ol rāha şaķın itme rücû' (1816)

Samimi, dindar kişilere sufî denir.⁸⁰⁴ Sufî, kalbini saf etmelidir. Zira sadece sufî elbisesi giymekle sufî olunmaz.

Ƙalbünññ ķalbını şāf it şūfî

Olamaz şūfî geyicek şūfî (2038)

Allah yolunda alĉakgönüllülüĝü ve fakirliĝi kabul eden kimse anlamına gelen derviş sözcüğünü⁸⁰⁵ Muhyî, buradaki anlamına uygun olarak kullanmıştır.

Hem-demün ola bile şāh-ı güzîn

⁸⁰¹ İskender Pala, *a.g.e*, s. 377.

⁸⁰² Mahir İz, *a.g.e*, s.176.

⁸⁰³ Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006, s.870.

⁸⁰⁴ Ethem Cebecioĝlu, *a.g.e*, s. 577.

⁸⁰⁵ İskender Pala, *a.g.e*, s.122.

Olduğı için o dervîşe mu‘îin (2360)

2.16.1.28.Seyyat ve Hasenat

Allah tarafından mükâfatlandırılan hareketlere hasenat (sevab); cezalandırılan hareketlere ise seyyiat (günah) denir. Kulun yapmış olduğu iyilik ve kötülükler “Kirâmen Kâtibîn” denilen melekler tarafından yazılmaktadır. İnsanın sağ yanında bulunan melek, sevapları hemen yazmakla görevlidir. Allah insanın sevâbını, ister bu dünyada, isterse ahirette mükâfatlandırır.⁸⁰⁶ Mümin ne sevap kazanma arzusuyla ne de azap korkusuyla ibadet eder.

Ne cinân oldı recâsı ne şevâb

Ne şamu korhısı oldı ne ‘azâb (2096)

Allah’ın merhameti sonsuzdur. O, bazen bütün seyyiatleri, hasenatlara çevirir.

Seyyi’âtı hasenâta tebdîl

Eyleye anuñla Rabb u Celîl (1663)

Kişi, doğarken günahsızdır. Sonradan günahkâr olur. Fakat Allah, affedicidir.

Nice toğdı ise bî-cürm ü günâh

Yine pâk eyler anı fazl-ı İlâh (1857)

2.16.1.29.Sıdk

Doğruluk, gerçeklik ve kalp temizliği gibi anlamlar ifade ettiği gibi söz, fiil ve davranışlardaki tutarlılık ile iç ve dışın birbirine uygunluğu demektir.⁸⁰⁷ Allah yolunda, yalana tenezzül edilmez, doğruluk yolu terk edilmez.

Hıbb-ı fı’llâhı dürûğ itmeyelüm

Râh-ı şıdkı bırağup gitmeyelüm (2164)

Kişi, doğrulukla olgunlaşır ve neye meyletse onu elde eder.

Kişide şıdk-ı irâdet ki ola

Neye meyl eyler ise anı bula (2486)

2.16.1.30.Şeyh

Şeyh, mürşiddir; rûh ile meşgul olur, mürebbîdir. Kendisine intisap eden müridin bütün hususiyetlerini, kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak, herkese ayrı ayrı yol

⁸⁰⁶ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 414.

⁸⁰⁷ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 170-171.

gösterir.⁸⁰⁸ Bu yüzden şeyh, âlim, âmil, âkil ve kâmil olmalıdır. Muhyî, Şeyh fudayl Bin İyaz'ı, bu şekilde tarif eder:

Ḥazret-i şeyḥ Fuḍayl-i Fâzıl

‘Āqıl ü kâmil ü ‘âlim ü ‘âmil (1246)

Esas büyük şeyh, Hz. Muhammed'dir. Çünkü en büyük mürşid, O'dur.

Server-i ehl-i rumûz ehl-i edâ

Ḥazret-i şeyḥ-i kebîr nûr-ı Ḥudâ (2088)

2.16.1.31.Şükür

Nimeti vereni düşünüp nimeti itiraf ve ikrar ederek Hakk'ın bu lütfünden dolayı O'na teşekkür etmektir.⁸⁰⁹ Allah'ın verdiği bu kadar ihsan ve ikram için ancak şükretmek gerek.

Ḥaḳḳa şükr eyle gel ey dil her ân

Ṭurma fikr eyle ne oldı iḥsân (1085)

Neler itdi senüñiçün izhâr

Şükrini ḳoma dilüñden her bâr (1101)

Şükür dil, kalp ve bedenle olur Dille şükür, nimet sahibine itirafla hamd; Kalp ile şükür, nimeti verenin Allah olduğunu bilmek; beden ile şükür, bedeni Allah'ın yasaklarından korumak ve buyruklarına uymaktır.⁸¹⁰ Bu kadar ihsan için şükredenin kişinin imanı tezayüd eder.

İdegör şükrini bu iḥsānuñ

Bula ḳuvvet anuñıla ĩmānuñ (1113)

Nimetlere karşı şükredip nankörlük edilmemelidir. Ne kadar şükr olunursa nimet o kadar artar:

Ne ḳadar şükr olunursa ni‘met

Sebeb-i vüs‘at olur bî-minnet (1117)

⁸⁰⁸ Mahir İz, *a.g.e.*, s.162; Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 116.

⁸⁰⁹ Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 168.

⁸¹⁰ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 176.

2.16.1.32.Tarikat

Şeyh denilen bir öğretmen nezaretinde, isteklinin, Allah'a ulaşma, yani sürekli Allah'ı tefekkür ve bilincini (ihسان) kazanma konusunda takip ettiği usule veya metoda, tarikat adı verilir.⁸¹¹ Muhyî, tarikat yolunu takip ederek hakikat mülküne ulaşmak ister:

Sâlik-i rāh-ı tarīkat eyle

Vāşıl-ı mülk-i ḥaḳīkat eyle (32)

2.16.1.33.Tevbe

Tasavvufî vahdet hayatının kapısıdır. Ruhun selameti için günahın zararlı olduğunu idrakten doğmuştur. Zira günah, mümini gayesinden, yani Allah'ından ayırır.⁸¹² Günah, tevbe etme sebebidir:

Sebeb-i tevbe olur zîrâ zünüb

Ṭā'atun 'aceble eyler maḥcûb (1991)

Kişi, temiz suyla nasıl abdest alıp temizleniyorsa, tevbe suyuyla da günahlardan temizlenmelidir.

Âb-ı nâbıla miyâhdan el yu

Mâ-i tevbeyle günâhdan el yu (1734)

Tevbe, bir kaledir. Oraya sığınan başını kurtarır.

Ḳal'a-i tevbeye kaçup girdün

Başı kurtarmağičün irgürdün (191)

2.16.1.34.Tevekkül

Gerekli tüm çabayı sarf ederek, her türlü, tedbiri aldıktan sonra, işi tam bir inançla Allah'a havale etme, yani deveyi bağladıktan sonra Allah'a emanet etmeye tevekkül denir. Tevekkül bir kalb amelidir.⁸¹³ Kısmetine inan kişi, tevekkül ehli olur.

Kişiyi ehl-i tevekkül eyler

Fethi âb üzre işitdün n'eyler (809)

2.16.1.35.Ukba (Ahiret)

Kıyamet koptuğu zaman her varlık dünya hayatını terk edecek ve âhiret hayatı başlayacaktır. Bu hayat dünyadaki iyi yahut kötü amellere göre cennet veya cehennemde

⁸¹¹ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e*, s. 627.

⁸¹² Selçuk Eraydın, *a.g.e*, s. 156.

⁸¹³ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e*, s. 658.

sürecek olup bundan kaçış yoktur.⁸¹⁴ Muhyî, bu dünyada gafıl bir hayat süren kişinin ahirette korkulara düşeceğini söyler:

Kişi gâfil yürümek dünyâda

Düşürür korkulara ‘uqbâda (1198)

Bu dünyada çok salâvat getiren kişi ahirette çok mükâfat görecektir:

Âhiret milketine şâh eyler

Ravza-i cennet için râh eyler (1693)

2.16.1.36.Uzlet

Uzlet, hem insanlardan maddeten uzaklaşmak, hem de manen uzaklaşmaktır.⁸¹⁵ Uzlete çekilmekteki maksat, İnsanların şerrinden sakınmak ve kendi şerlerinin başkasına zarar vermesine mani olmaktır.⁸¹⁶ Böylece sufi, kendisini meşgul eden şeyleri terk etmiş ve uzlet vesilesiyle ilahî sırlara vakıf olmuş olur. Muhyî’ye göre, uzlette lezzet vardır:

Lezzet-i ‘uzleti tuysa dil ü cân

Cân gibi kendüyi eylerdi nihân (723)

Vaḥdetüñ lezzetini bilse kişi

‘Uzlet olurdu hemân dâ’im işi (729)

2.16.1.37.Veli / Evliya

Velîlik, Hakk’a yakınlık demektir.⁸¹⁷ İbrahim Hakkî’ya göre, veliler yeryüzünde Allâh’ın halifeleri olup manevi bir ilme sahiptirler.⁸¹⁸ Muhyî, velilerin Hz. Peygamberin bendesi olduğunu ifade eder:

Ḳâbe kavseyn ev ednâ olalı

Menzilüñe bend’olur cümle velî (51)

Muhyî, evliya zümresine gıpta eder. Çünkü evliya zümresi, dünyevi gam ve kederden azadedir

Evliyâ zümresi ile hem-dem

Güyyiâ görmemiş ol guşsa vu gam (1699)

⁸¹⁴ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 22.

⁸¹⁵ Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1986, s.135.

⁸¹⁶ Zafer Erginli, *a.g.e.*, s.320.

⁸¹⁷ Davud el-Kayserî, *Tasavvuf İlmine Giriş*, (Çev. Muhammed Bedirhan), Nefes Yayınları, İstanbul 2013, s. 143.

⁸¹⁸ Hayrani Altıntaş, *Marifetname’de Tasavvuf*, Cimtay Matbaası, İstanbul 1981, s.165.

2.16.1.38.Vera'

Haram ve yasak olan şeylere düşmemek için şüpheli şeylerden bile sakınmaktır.⁸¹⁹

Vera', müttaki yaşamın ilk basamağıdır.

Vera' olsa kişinüñ rev'ında

Hıfz ider anı kamu vaz'ında (1201)

Muhyî, Ömer İbn-i Abdülaziz'i vera' ehli olarak nitelemektedir:

Sened-i ehl-i huşû' ehl-i vera'

'Ömer-i İbn-i 'Azîz-i evra' (1204)

2.16.1.39.Vird / zikir

Çoğu, kur'an-ı Kerim ve hadislerle dayanan sufiyye büyükleri tarafından hazırlanan hususi dualar anlamına gelen vird⁸²⁰ sözcüğü, salâvatla birlikte şöyle telaffuz edilmiştir.

Şalavâtı koma elden dilden

Vird idin şevkle cân u dilden (1715)

Zikir; unutmamak, zihinde tutmak, yâd etmek ve anmak demektir.⁸²¹ Zikrin maksadı, zikredenin kendinden geçip Allâh dışında her şeyi unutmasıdır.⁸²²

Zıkr-i Haq olsa dil ü cāna ğidā

Kuvvet-i kalbe irişdüre Hudā (1428)

Zikir, iki türlüdür: Dilin zikri ve kalplerin zikri. Mürid, dili ve kalbi ile zikrederse, daimi zikre ulaşır. Çünkü zikirde devamlılık esastır. Zikre devam eden insanların kalbinde, dünyaya rağbet hissi zayıflar ve yerini Allâh sevgisine terk eder. Hiç kimse, zikre devam etmeden Allâh'a ulaşamaz.⁸²³

Ya sezā-vār ola mı zıkr-i Hudā

Kalb-i mü'minden ola şöyle cüdā (4)

Zākir olmağa Kebîr-i Mütē'āl

Virdi insāna tamām hüsn-i maḳāl (5)

⁸¹⁹ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e*, s. 159.

⁸²⁰ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e*, s. 702.

⁸²¹ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e*, s.164.

⁸²² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991, s.540.

⁸²³ Abdülkerim el-Kuşeyri, *a.g.e*, s.355.

Allah, tüm ibadetlere bir sınır koydu fakat zikre, bir sınır tayin etmedi.

Ꞑodı Hâķ cümle ‘ibādāta ĥudūd

Zikrini itmedi ammā maĥdūd (1426)

Bu sebeple kâinattaki tüm zerreler, lisan-ı hal veya lisan-ı kal ile Allah’ı zikreder:

Zıkr ider Ĥālķı zerrāt-ı cihān

Kimi ĥāl u kimi ķālıla ‘ayān (1437)

Zikir, gizli ve âşikâr olmak üzere iki şekilde yapılır. Tarikatların bir kısmı aleni (celi), diğer bir kısmı da gizli (hafı) zikri, tarikatlarının rükünlerinden saymışlardır.⁸²⁴

Gönülün jengin açar zıkr-i celī

Mazhar-ı muzhir ider zıkr-i ĥafī (1431)

2.16.1.40.Zekât

İslâm'ın beş şartından biri olup malî ibadetlerdendir. Zenginlerin, seneden seneye mallarının kırkta birini fakirlere vermeleridir. Zekât, malın temizlenmesi demektir. Zekât veren kişinin malına bereket erişir. Zekâtı veren kişiye ayrıca ahirette sevap yazılır.⁸²⁵ Muhyî, Mahzen-i Esrâr'ın yirminci meclisini zekât konusuna ayırmıştır. Bu konuda, “Kişi, malı kara gün için biriktirir. Aksi takdirde o malı muhafaza edememe korkusuyla kendi eliyle zahmet ve kendi malıyla zillet çeker,” der:

Kişi mālī anuñiçün ki diler

Ķara gün içün aķ aķce didiler (1793)

Bulasın kendi mālūñla zillet

Bulasın kendi elünle miĥnet (1785)

Kişi, eğer gücü yettiğ halde cimriliğinden dolayı, zekât vermezse yeri, esfel-i safilin olur.

İdemezseñ eger ĩtā-i zekāt

Menzilün eyleye āĥir dereķāt (1783)

⁸²⁴ Selçuk Eraydın, *a.g.e*, s. 129.

⁸²⁵ İskender Pala, *a.g.e*, s. 503.

2.16.1.41. Zühd ve Takva

Allah'tan başka her şeyi gönülden çıkarmak, O'ndan başka hiçbir şeye değer vermemek anlamına gelen zühd⁸²⁶ sözcüğünü Muhyî, takva, ilim ve amel ile birlikte daha çok mutasavvıflar için kullanmıştır:

Bu kadar zühd ü takvâ vu yakîn

Bu kadar ‘ilm ü ‘amel kuvvet-i dîn (1207)

Bir zamân içre re’îs-i ‘ubbâd

Pîşuvâ-yı reh-i zühd ü zühhâd (1245)

2.16.2. Sosyal ve Beşeri Konular

Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr'da temas ettiği bazı sosyal ve beşeri konular şunlardır:

2.16.2.1. Adalet

Muhyî, “fadilû” âyetini iktibas ederek Allah'ın bu emrine uygun davranılması gerektiğini ve sosyal hayatta insanların adalet üzere davranması gerektiğini belirtir:

Fâ‘ dilû diyü buyurdı çün Hâk

‘Adlle olmağa cehd it muṭlaḳ (817)

Amir ve yönetici olan Herkes, elinin altındakilere adaletle davranmak zorundadır. Çünkü bu, vaciptir. Kişi, ne olursa olsun insafi elden bırakmamalıdır.

Her kişi taḥt-ı yedinde olına

‘Adl ide vâcib olupdur biline (818)

Ḳoma inşâfı elüñden ey yâr

Uğrı hırsuz da olursañ her bâr (824)

Eğer devlet başta olursa kişiler, işlerinde adil olmaya mecbur olur. Aksi takdirde kişiler arasında adalet zor sağlanır.

‘Âdil olmağa kişi her işde

Ḳaşd ider devlet olursa başda (826)

İşlerinde adalet ve insaf üzerine olanlar, bu dünyada iyi bir nam bıraktığı gibi cenette de makam sahibi olur:

⁸²⁶ Hasan Kâmil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 182.

‘Adl u inşâf ide her işde tamām

Ḳoya ‘âlemde anuñla eyü nām (874)

Ḳoma ‘adli ḳamu işüñde tamām

Bulasın tā ki cinān içre maḳām (919)

Her işinde adalet ve insaf üzere olan kişi, Allah’tan iltifat görür. Bazen adalet üzere bir iş, kişinin binlerce zulmünü ve kusurunu giderir:

Her işüñde ola ‘adl u inşâf

Bulasın Ḥaḳdan anuñla elṭāf (989)

Niçe biñ zulm u cefā vü cevri

Biri ‘adlūñ giderirmiş fevri (982)

2.16.2.2. Akıl

İnsanı, hayvandan ayıran ve diğer yaratılmışlardan üstün kılan özelliği, akıl sahibi olmasıdır:

Virilen âdeme idrāk-ı ‘uḳūl

Kime virildi kime buldı vuşul (1183)

Yaratılışın sırrı ancak akılla bulunabilir. Bu sebeple Allah, insana aklın yanında fikir ve irfan vermiştir:

Bāḥuşuş ‘aḳl u fikr u ‘irfānı

Bilesin her dem anuñla anı (1111)

O’nun sanatı karşısında akıllar hayrete düşer ve kudretiyle âlimler, aciz kalır:

Naḳar it şun‘ına dā’im anuñ

Neyile ḳāyim olur bu cānuñ (1112)

Akl-ı selim sahibi olan kişi, Allah’a teslim olur, her şeyi ondan bilir ve O’nun rızasını gözetir:

Kendüñi eyle Ḥudāya teslīm

Varise sende eger ‘aḳl-ı selīm (1359)

Akıl sahibi olan kişi, kesrette boğulmadan vahdet âlemine varmayı ittihaz edinmelidir.

‘Âlem-i vahdeti fehm itse ‘uḳūl

Keşrete varmağa olmazdı ‘ acûl (722)

Fakat aklın da bir sınırı var. Bazen Allah’ın hikmetlerini anlamada akıl aciz kalır:

Hikmete kimsenüñ ‘ aklı iremez

Degme göz sırr-ı kazâyı göremez (2681)

2.16.2.3. Dostluk ve Muhabbet

İslamiyet, sevgi üzere kurulmuş bir dindir. Allah, inananları kardeş kılmış, kalplerinde birbirlerine karşı sevgi yaratmıştır. Bu konuda ölçü, Allah, Peygamber, İslâm ve Müslüman düşmanlarını sevmek haramdır.⁸²⁷ Bu sebeple mümin, sevdiğini Allah rızası için sevmeli; sevmediğini de Allah için sevmemelidir:

Hubb-ı fi’llâh ideğör ahyâra

Buğz-ı fi’llâh ideğör eşrâra (2135)

Allah için birbiryile dost olan ve muhabbet edenler, cennette bol mükâfat göreceklerdir:

İki mü’min ki muhabbet ideler

Birbirisine meveddet ideler (2140)

Vire Haq cennet içinde ğurafât

Şöyle bî-mişl maḳâm u derecât (2141)

Kötülerle dost olunmamalı ve onlarla yakınlık kurulmamalıdır. Çünkü sonunda ona benzersin:

Yaramazlarla şaḳın olma ḳarīn

Hükmin aḥz eyleye şāyed ki o ḥīn (692)

Kötü dosttan çoğunlukla vesvese ve isyan gelir:

Hem-deminden irer ekşer ‘ işyân

Vesvese virmekle her dem ü ân (702)

Kargayla dostluk yapanın varacağı menzil, sadece diken olur:

Zâğ olursa kişiye ger hem-dem

Menzili ḥâr-ı ḥas olur her dem (695)

Fakat bülbülle dostluk yapanın menzili, gül olur:

Her kimüñ hem-dem[i] kim bülbül ola

⁸²⁷ Mehmet Yılmaz, *a.g.e.*, s.70.

‘ Āķibet menzili anuñ g l ola (694)

Dostun sefih biri olsa, ondan kendini ayır.  unki orda hayır yoktur.

Hem-nişin   eger olursa sef h

Kend  ni ayıragör l -ğayr-f h (699)

2.16.2.4. İyilik

İyilik yapmak insani bir vazifedir. Fakat yapılan iyiliklerde karşılık beklenmemelidir. Bu yüzden atalarımız şöyle demiştir: İyilik yap denize at, balık bilmezse Halık bilir:

İylüki eyleyüp atsa  nehre

İrişür ‘ ķibet andan behre (735)

Bilmese n’ola ki anı balık

Biliser ‘ lim   H yy u H l k (736)

şüphesiz yapılan iyilikler boşa gitmeyecek. Bu sebeple iyilik yapmakta tereddüt edilmez:

Kimsen   iylüki z yi’ olmaz

Kimsen   kimsede  a  ı  almaz (802)

Emek  n yok yire gitmez bil anı

Dime ki ola mı ya olmaya mı (739)

İyilik yapmak, kişiye tevekkül ehli yapar:

Kişiye ehl-i tevekkül eyler

Feth   b üzre işitdün n’eyler (809)

2.16.2.5. Kadın

Muhy , kadınların hile ve tuzaklarından sakınmak gerektiğini ifade eder. Çünkü Hz.  dem’in cennetten çıkmasına sebep olan bir kadındı.

Mekr u  l la şa  n d ma seni

Düşürür boyn  na şaşıp reseni (2582)

Çünkü seni baştan çıkarır. Sakalını eline verir ve herkese rezil eder.

şa  l n virmek eline dişin  

Uçurur   rmetin   ir kişin   (2585)

Zaten Hz. Âdem'in cennetten çıkmasına sebep olan yine bir kadın değil miydi?

Âdemi ravzada dâma düşüren

Başına niçe belâlar üşüren (2586)

Kadınların bela ve hilelerinden kurtulmak için gece gündüz Allah'a yalvarmalısın:

İrmeye dirseñ eger mekr-i nisâ

Yalvar Allâha hemân şubh u mesâ (2589)

2.16.2.6. Söz

Güzel tabirler ve latif sözler, muhabbet ve dostluk sebebi olduğunun yanı sıra insanı elemelerden kurtardığını belirten Muhyî, kötü söz sahibinin dünyada kötü bir nam ile adlandırılacağını ifade eder:

Söyleme söz ki ola bî-endâm

Olasın şâyed anuñla bed-nâm (157)

İnsanın sözü, kişiye şereftir fakat bu sözler, çoğunu hor ve hakir eder:

Gerçi insâna şerefdür sühânı

Sühânı hor ider ammâ çoğın (387)

İnsanın başına ne gelirse her ne kadar zahiren eldendir denilse de aslında dildendir:

Ne belâ gelse başa dildendür

Zâhir egerçi dinür ildendür (158)

Güzel tabirler ve latif sözler, insanı meramına ulaştırır:

Hüsn-i ta'birile talâtî-i kelâm

Hâşıl eyler niçe maşşûd u merâm (164)

Bir sözle bazen baş yitirilirken, bazen de baş bitirilir:

Kâh olur bir sözile baş bitürür

Kâh olur niçe niçe baş yitürür (165)

Bazen yalan söylemek, doğru sözden iyidir. Çünkü tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır:

Doğru sözden yeg olur kâh yalan

Çıkarur yirden eyü söz çü yılan (166)

Sıcak bir söz kalbe nüfuz ettiğinde o anda soğukluktan eser bırakmaz:

İşşıcak söz ki ire kalbe eger

Komaya anda burûdetden eser (240)

2.16.2.7. Şefkat ve Merhamet

İnsanın fitratında şefkat ve merhamet vardır. Kişi, şefkat yoluyla Allah'a ulaşır.

Bu sebeple kişinin bu yoldan çıkması doğru değildir:

Reh-i şefkatden irer kişi Hakk'a

Ne revâdur kişi rehden ki çıka (1000)

Kişi, mahlûkata merhamet etmeyi ve şefkat göstermeyi kendine huy edinmelidir:

Dime hayvân ya insandur bu

Şefkati eyleyügör kendüñe hû (999)

Çünkü kişi ne kadar ibadet ederse etsin, merhamet hepsinden daha makbuldür.

Ne kadar tâ'at iderse bir kul

Merhamet cümleden olur maqbûl (1014)

Şefkat ve merhamet mülkünün şahı, Hz. Muhammed'dir.

Gideriken o mürüvvet kânı

Milket-i merhametüñ sultânı (1024)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAHZENİ ESRÂR (SÜRÛR-EFZA) MESNEVİSİ

1.METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN YOL

1. Muhyî'nin Mahzen-i Esrâr mesnevi'si ile ilgili çalışma, tespit edilebilen Avusturya ve Hacı Selim Ağa nüshaları üzerinden yapılmıştır.
2. Çalışmamıza, hacmi, tertibi ve meclislerin intizamı itibarıyla Avusturya nüshası esas alınarak başlanılmış; bu nüshada yer almayıp diğer nüshada tespit edilen kısımlar ise konu bütünlüğünü bozmayacak şekilde ilave edilmiştir. İlave edilen beyitler ile arada bulunan kelime, harf ve hareke farklılıkları ise dipnotta belirtilmiştir.
3. Avusturya nüshası A; Hacı Selim Ağa nüshası ise H kısaltmalarıyla gösterilmiştir. A nüshasında bulunmayan meclis, hikâye veya beyitler, dipnotlarda verilmiştir. Yine A nüshasında bulunmayan meclis, hikâye veya beyitler –A, şeklinde gösterilmiştir.
4. Eser, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış olduğundan, beyitler numaralandırılma esasına göre düzenlenmiştir.
5. Metin, orijinal varak numaraları ile okunmuş ve o şekilde transkribe edilmiştir.
6. Arap harfli alfabede bulunup da bugünkü alfabede bulunmayan işaretler için, şimdiye kadar tenkitli basımı yapılan ilmî eserlerde kullanılan aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

ء : ʾ	ط : Ṭ, ṭ
ث : Ṣ, ṣ	ظ : Ṣ, ṣ
ح : Ḥ, ḥ	ع : ʿ
خ : Ḥ, ḥ	غ : Ġ, ġ
ذ : Ḍ, ḍ	ق : Q, q
ص : Ṣ, ṣ	گ : ġ
ض : Ḍ, ḍ	

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler de şöyle gösterilmiştir:

ا : Ā, ā
و : Ū, ū
ی : Ī, ī

Farsça bazı kelimelerde yer alan vâv-ı ma'duleler uzun a'dan önce üst tarafda (°) işareti ile gösterilmiştir: ḥ̣āb, ḥ̣ān, ḥ̣ār, ḥ̣īş, ḥ̣āce vb.

7. Okunması sırasında doğru okunduğundan şüphe duyulan kelimelerin yanına soru işareti konmuştur.

8. Metinde müstensih, bazen aynı kelimelerin yazımında farklı şekilleri yazımı kullanmıştır. Mesela; Zirâ sözcüğü, bazen elif harfiyle bazen de ha-i resmiye ile yazılmış. Bu durum yazım birliğini bozmaktadır. Bu yüzden tarafımızca bu kelimelerin tek bir yazımı tercih edildi. Fakat farklı yazımlar dipnotta gösterilmiştir: “zîrā /zîra” gibi.

9. Kelimelerin ve eklerin okunmasında 16. yüzyıl dil özellikleri göz önünde bulundurulmuştur.

10. Vezinleri problemli olan şiirler dipnotta gösterilmiştir.

11. Metinde “Ki” ve “Ne” ile yapılan birleşmelerde düşen vokal, ilmî eserlerde kullanılageldiği gibi, apostrofla “n'idelüm, n'ola, k'ola” şeklinde gösterilmiştir. Bunun yanı sıra ilmi eserlerde kullanımına pek rastlanmayan vokal düşmelerinde de tutarlılığı sağlamak için aynı şekilde düşen vokalin yeri apostrofla gösterilmiştir: “bahân'ıyla, olal'ey, bend'olur, kend'özin, nic'olur, nic'idüp” şeklinde.

12. Müstensih tarafından eksik yazıldığı veya unutulduğu düşünülen beyitlere, uygun ekler ve sözcükler tarafımızca eklendi. Yapılan eklemeler köşeli parantez [] işareti ile gösterildi:

Kimse ansız iremez taht-ı şeh[c]

Kimse ansız varamaz pâdişeh[c] (61)

13. Yazma nüshada kelimelerden sonra gelen ve bu kelimelere bitişik yazılan “ile, idi, ise, imiş, (i)çün, (i)ken” ler, kelimeye bitişik olarak yazılmıştır. Örnek: varıdı, yağıyıla, hayrıla, Dileriseñ, тұrurimiş, yoğimiş, құртармағиçün, anuñçün, eyleriken:

Dil tenûrında ma' ānī beresi

Kendü yağıyıla қаврулду besī (128)

14. Metinde “ub” şeklinde kullanılan zarf-fiil eki, metnin genel dil özelliğine bağlı olarak “Up” şeklinde, üçüncü teklik şahsın ilgi hâli de yuvarlak olarak (anuñ) şeklinde kullanılmıştır. 3. Tekil şahıs eki –sUn, sıfat-fiil eki –dUk, öğrenilen geçmiş zaman eki –mİş, gelecek zaman eki –(y)IsAr, birinci tekil şahıs iyelik eki –(U)m, ikinci tekil şahıs eki

–(U)ñ, birinci çoğul şahıs iyelik eki –(U)mUz, ikinci çoğul şahıs iyelik eki –(U)ñUz ve ilgi eki –(n)Uñ halinde kullanılmıştır.

15. Metinde Arapça ve Farsça kelime ve eklerin yazımında İsmail Ünver’in ‘‘Yazım Birliğı Üzerine Öneriler’’ adlı makalesindeki esas ve kaidelere uyulmuştur.

16. Âyet mealleri, ELMALILI Muhammed Hamdi Yazır, Kur’an-ı Kerim ve Meali adlı eserden alınmıştır.

17. Bidirme eki veya ek-fiilin geniş zaman eki olarak kullanılan ‘‘-durur’’ eki, metinde kelimeye birleşik olarak yazılmıştır. Örnek: dildedurur, gibidurur, ÂâÂrıdurur, izhÂrıdurur.

18. Metinde sonu ünlü harfle biten sözcüklere ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde, şair bu eki hemze ile gösterdiği için biz de iki ünsüz arasına kaynaştırma ünsüzü koymadık.

Örnek:

Ꞑodı bir hokꞓa içine o zamān

Hokꞓaı bir yire itdi pinhān (1460)

2.NÜSHA TAVSİFLERİ

Eserin bulabildiğimiz iki nüshası tespit edilmiştir. Nüshalardan biri Avusturya Milli Kütüphanesinde, diğeri ise Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde bulunmaktadır. Her iki nüshanın beyit sayısı ve yazı türleri farklıdır. Hacı Selim Ağa nüshasında Sultan III. Murad övgüsü başlığı varken diğ er nüshada eserin kime sunulduğu hakkında bir ipucu yoktur. Her iki nüshanın meclis başlıklarının sıralaması aynı değildir. Avusturya nüshasında meclis başlıkları Arapça sayılarla verilirken Hacı Selim Ağa nüshasında başlıklar Türkçe sayılarla verilmiştir.

2.1. Avusturya Nüshası (A): Avusturya Milli Kütüphanesi, Türkçe yazmalar bölümü, Mxt. 412a-b numaraya kayıtlı yazmanın boyutları, 127x77 mm, yaprak sayısı 1b-96a; satır sayısı 13 ve yazı türü, nesihtir. Kahverengi deri sırtlı bez ciltli olan eser, oldukça iyi muhafazalıdır. Başlıklar, kırmızı cetvellidir.

Nüsha, Mahzenü’l-Esrâr adıyla, sehven Beyanî adına kayıtlıdır.⁸²⁸ Fakat yazma incelendiğinde müellifinin Muhyî olduğu ortaya çıkacaktır.

⁸²⁸ Gustav Leberecht Flügel, *Die Arabischen Persischen Türkischen Handschriften der Kaiserlichen und Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, C. I, Wiemar, 1977, s. 601-602.

Otuz beş meclis ve altmış altı hikâyeyi ihtiva eden yazma, 3264 beyit tutarındadır. 1025 / 1616 tarihinde istinsah edilen eserde, herhangi bir müstensih kaydı yoktur. İlk varağın arka yüzünde Hammer'e ait bir mühür vardır.

Yazmada, kenar boşluklarda Arapça ve Farsça kelime ve cümlelerin Türkçe anlamları verilmiştir. Bazen de bu kenar boşluklarda, âyet ve hadisler yer verilmiştir. Ayrıca kelimelerin doğru okunması için karıştırılması muhtemel yerlerde, hareke konulduğu görülür.

Bu yazma, daha tertipli ve muntazam olduğu için çalışmamıza esas olan nüshayı oluşturmuştur.

2.2. Hacı Selim Ağa Nüshası (H): Hacı Selim Ağa, Kemankeş bölümü, 452 numarada kayıtlı olan bu eser, “ Divan-ı Muhyiddin-i Halvetî” başlığını taşımaktadır. Yazmanın ön yüzünde Hoca Kemankeş-i Üsküdarî tarafından Valide Atik cami-i şerifine talebeler tarafından ciltlenip tezyin edilmesi şartıyla vakfolunduğu hakkında bir ibare vardır. Yaprak sayısı, 1b 85a; satır sayısı, 13 ve yazı türü taliktir. Otuz meclis ve otuz altı hikâyeyi ihtiva etmektedir.

Müstensih ve yazmanın istinsah tarihi hakkında herhangi bir malumat yoktur. Yazmanın beş ayrı sayfasında Üsküdar Valide Sultan vakfiyesine bağışlandığına dair vakıf mührü vardır.

Yazmada, kenar boşluklarda Arapça ve Farsça kelime ve cümlelerin Türkçe anlamları verilmiştir. Bazen de bu kenar boşluklarda, âyet ve hadisler yer verilmiştir. Ayrıca kelimelerin doğru okunması için karıştırılması muhtemel yerlerde, hareke konulduğu görülür.

Bu nüshanın sonunda Muhyî'ye ait yedi bentlik terci-i bente yer verilmiştir. Bu terci-i bente burada yer vermek uygun olacaktır.

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

H85^b

1. Akıcağ seyl-i ğam olmaz aña sed
Ne mümkindür kazâ-yı vâcibi red
2. Nişân-ı şâdiden vâdî-i dilde
Komaz aşla olur ne resm u ne had
3. Bi-hamdi'llâh karar itmez dem-a-dem

Gelür giçer egerçi günde bî-‘ ad

4. Hüdāya şükr ü minnet eyle her bār
Hemīn sende degüldür çünki bu derd

Der-īn ‘ālem kesī bī-ğam nebāşed

*Eger bāşed Benī ‘ādem ne-bāşed*⁸²⁹

1. Dilā ğamdan olmam şanma ki hālī
Kamunuñ böyle geldi geçdi hālī
2. Kim olmışdur cihānda bī-ğam ola
Recā ider mi hīç ‘ākıl muhālī
3. Birinüñ ğuşşası ğāyet olursa
Birinüñ yine hāzırdur melālī
4. Yiter pend ü naşīhat cümle halkā
Bu beytün fehm olındıysa me’ālī

Der-īn ‘ālem kesī bī-ğam nebāşed

Eger bāşed Benī ‘ādem ne-bāşed

1. Çeker bār-ı ğamı her kişi her bār
Ya şabr idüp taħammül ide ya zār
2. Görinür zāhirā bī-ğam niçe kes
Derūnında velī yanar niçe nār
3. Olursa bir nefes şādi vü hurrem
Hemān ardınca biñ endūh u ğam var
4. Tesellā virmekişün saña dā’īm
Bu ma‘ nā yazılur her dār u dīvār

Der-īn ‘ālem kesī bī-ğam nebāşed

Eger bāşed Benī ‘ādem ne-bāşed

H86^a

⁸²⁹ Bu dünyada hiç kimse gamsız olmaz, eğer gamsız olsaydı bir kişi, insan olmazdı.

1. Dime olam mı ki bu ğamdan āzād
Bu dār-ı ğamda bir dem ola dil-şād
2. Ki zīrā aña ol bennā-yı kudret
Urupdur seng-i endūhile bünyād
3. Giren olur mı zindān içre sürūr
Meger bī-‘aql u ya taq̄dire münkād
4. Gelürse gāhī zücret⁸³⁰ fikr idüben
Bu remzi cān u dilden eylegil yād

Der-în ‘ālem kesī bī-ġam nebāşed

Eger bāşed Benī ‘ādem ne-bāşed

1. Tūtalum şāh ola cümle cihāna
Yüride hükmini ins ile cāna
2. Urur seng-i belāyile dem-ā-dem
Nişān idüp anı dest-i zamāna
3. Felek sāk̄isi bu bezm-i cihānda
İçirevüz cām-ı zehr-ālūd cāna
4. ‘imāret olalı bu dār-ı miḥnet
Yedirür ḥ̄‘ān-ı ğam mihmān olana

Der-în ‘ālem kesī bī-ġam nebāşed

Eger bāşed Benī ‘ādem ne-bāşed

1. Ğamı def̄ ide şanma taht ile tāt

⁸³⁰ Bu kelimenin anlamı, sayfa kenarında “gönül ıtlığı” şeklinde yazılmıştır.

Olursa pāy-ı tahtūñ gerçi ki ‘āc

2. Başı büyüklere şek itmeye zinhār

Büyük başa gerekdür bir büyük tāk

3. Büyük başuñ olur ağırsı büyük

Hemīn bir dost u bir post olma muhtāk

4. Ğam-ı dünyādan olmaz kimse mehcūr

Ger berdār-ı ‘aşk ola çü ‘ilāk

Der-īn ‘ālem kesī bī-ğam nebāşed

Eger bāşed Benī ‘ādem ne-bāşed

1. Şafā-yı dil bulan sürer şafāyı

Senüñ varsa koma dilden şafāyı

2. Benüm kıblem şafā vü merve haqqı

Çeker her kimse hālince cefāyı

3. Hālāsın olmaz habību’llāh ola ger

İşitmedüñ mi hāl-i Muştafāyı

4. Seni şanma hemān ‘ālemde ğam-h̃ār

Gider ey H̃alvetī Muḥyī bu rāyi

Der-īn ‘ālem kesī bī-ğam nebāşed

Eger bāşed Benī ‘ādem ne-bāşed

SONUÇ

Didaktik ve ahlakî konuların, tahkiye yoluyla somutlaştırarak okuyucuya bir öğüt verme esasına dayanan Mahzen-i Esrâr mesnevilerinde, Osmanlı toplumunu oluşturan temel yapı taşları arasında sayılan din ve tasavvuf kültürü işlenmiştir.

Anadolu sahasında, Hayalî'nin Ravzatü'l-Envâr'ı, Ahmed-i Rıdvân'ın Mahzen-i Esrâr'ı, Bursalı Rahmî'nin Gül-i Sad-Berg'i, Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı, Nevi-zâde Atayî'nin Nefhatü'l-Ezhâr'ı, Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı, Gelibolulu Mustafa Âli'nin Tuhfetü'l-Uşşak'ı, Âzeri Çelebi'nin Nakş-ı Hayal'i, Mostarlı Ziyâî'nin Kenzü'l-Esrâr'ı, Hilmî'nin Bahru'l-kemâl'i; Çağatay sahasında ise, Ali Şîr Nevayî'nin Hayretü'l-Ebrâr'ı ve Mir Haydar Tilbe'nin Mahzen-i Esrâr mesnevilerinin, Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ına nazire olarak yazıldığı, hem kaynaklar hem de edebiyat tarihçileri belirtmektedir. Bu mesnevilerde her makalenin (ravza veya ıkıd) ardından birer hikâye (destan) gelmektedir. Mesnevilerdeki bu benzerlik yalnız plan yönüyle kalmamakta, bazı hikâyelerin ortaklığı da söz konusudur. XVI. asır Klasik Türk edebiyatında, bu geleneği devam ettiren şairlerden biri de Muhyî'dir. Şair, Mahzen-i Esrâr adlı mesnevisini 977 / 1569-70 yılında kaleme almış ve sultan III. Murad'a sunmuştur.

Muhyî, Nizâmî'nin yolundan giderek eserinde didaktik bir yol izlemiştir. Muhyî'nin eserini tertip ederken aslında sadece Nizâmî'yi değil, Sadi Şirazî'nin Bostan ve Gülistan'ı, Molla Câmî'nin Baharistan'ı, Feridüddin-i Attar'ın Pendname'sini plan bakımından takip ettiği söylenebilir.

Muhyî, Halvetî tarikatına mensup mutasavvıf bir şairdir. Yaptığımız detaylı araştırmalar neticesinde çalışmamızın müellifi Muhyî'nin, Muhyiddin-i Karahisarî olduğu tespit edilmiştir. Muhyî hakkında bilgi veren tezkire, teracime veya edebiyat tarihi türü eserlerden de yararlanılarak şairin hayatı ve eserleri ortaya konulmuştur. Ayrıca XVI. asırda yaşamış diğer muhyi isimli veya mahlaslı şairlere de yer verilmiştir.

İki nüshası tespit edilebilen Mahzen-i Esrâr, 2820 beyitten müteşekkil bir mesnevidir. Nizâmî'nin Mahzen-i Esrâr'ından farklı olarak aruzun, *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılan ve tamamen manzum olan eser, 37 meclis ve 69 hikâyeden meydana gelmiştir. Sadece sultan III. Murad'ın övgüsünün yapıldığı bölümde, *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Bu durum, bu bölümün esere sonradan eklendiği izlenimini uyandırmaktadır. Muhyî'nin eserini oluştururken, Mevlanâ'dan, Feridüddin-i Attar'dan, çağdaşı Güvahî'den, İmam Gazalî'den, Ebu'l-Leysi Semerkandî'den, İslam tarihi'nden ve şark kaynaklarından yararlandığı görülmektedir.

Şiirlerinde süslü ifadeler yerine sade bir dil kullanan şair, atasözü ve deyimlere yoğun olarak başvurmuş, mahallî unsurları ve halk söyleyişlerini ustalıkla şiire taşımıştır. Bu sebeple eserinde samimi, canlı ve akıcı bir dil kullanmıştır.

Çalışmamız, dört ana başlık altında ele alınmıştır. Birinci bölümde, Türk edebiyatında Mahzen-i Esrâr mesnevilerinin gelişimi incelenmiş. İkinci bölümde, Muhyî'nin hayatı, eserleri edebî şahsiyeti ve XVI. asırda yaşayan diğer Muhyîler araştırılmış. Üçüncü bölüm, Mahzen-i Esrâr'ın şekil özelliklerini ve muhteva incelemesini içermekte, dördüncü bölüm, metnin hazırlanmasında takip edilen yol, nüsha tavsifleri ve Mahzen-i Esrâr'ın tenkitli metninden oluşmaktadır. Mahzen-i Esrâr'ın zengin dinî-tasavvufî ve ahlakî kavramlar barındırdığı görülmektedir. Bu cihetle bu çalışmanın tasavvuf edebiyatına da ışık tutacağı kanaati hâsıl olmaktadır.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hâfâ ve Muzîlû'l-İlbâs Amme's-tehera mine'l-Ehâdis fî Elsineti'n-Nâs*, C.I – II, Beyrut 1988.
- ADIVAR, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.
- AFYONCU, Erhan, *Sorularla Osmanlı imparatorluğu*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.
- AHMED Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri I-II*, (Çev. T. Yazıcı), Hürriyet Yayınları İstanbul. 1973.
- AK, Coşkun, *Muhibbi Dîvanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- , *Şair Padişahlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 2001.
- AKALIN, Nazir, “Nizâmî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri”, Bilig, 1998, sy.7.
- , *Nizâmî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebi Kişisi, Eserleri ve Leylî vü Mecnun Mesnevisinin Tahkiye Unsurları Açısından Tahlili*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1994.
- AKSOY, Hasan, “*Mehmed Muhyiddin Bezciâde*”, DİA, c. XXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.
- , *Gülşen-abad'da Dinî ve Tasavvufi Unsurlar*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.
- AKSOY, Ö. Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Alî-Tuhfetü'l-Uşşak*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003.
- , *Mahzenü'l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikâyeler*, Bilig Dergisi, Ankara 1996.
- Akyalçın, Necmi, *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz-Tanıklı Sözlük*, Eğiten Kitap, Ankara 2002.
- ALÎ el-Karî, (ö: 1014/1605): *Kitâb'ül-Mevzü'ât'ül-Kebir*, İstanbul 1289.
- , *Mirkatü'l-Mefatih Şerh-i Mişkati'l-Mesabih*, C. IV, Daru'l-Fıkr, Beyrut 2002.
- ALKIŞ, Abdürrahim, *Farsça Dilbilgisi Pratik-Klasik Metinler*, Kent Işıkları Yayınları, İstanbul 2014.
- ALTINTAŞ, Hayrani, *Marifetname'de Tasavvuf*, Cimtay Matbaası, İstanbul 1981.
- , *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1986.
- ALTUNSU, Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972.
- ANKARA Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 575/1.
- ARGUNŞAH, Mustafa, “*Türk Edebiyatında Selimnameler*”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 4/8, 31-47. (2009),
- ARI, Abdullah, *Muhyî-i Gülşenî'nin Siret-i Murad-ı Cihân İsimli Eseri*, Sufi Araştırmaları Sayı 3, İzmir 2012.
- ARSLAN, Mustafa, Muhyî, *Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora tezi, Ankara, 2006.
- ÂŞIK Çelebi, *Meşairü'şuara*, (haz. Filiz Kılıç), C.2, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.
- ÂŞIK Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, (Çev. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), K Kitaplığı, İstanbul 2003.

- ATTAR, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, (Haz. Süleyman Uludağ), İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984.
- AYBAKAN, Bilal, “Şafî”, *DİA*, C.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- AYCAN, İrfan, “Mus’ab b. Zübeyr”, *DİA*, C.31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- AYNAGÖZ, Pervin, “Bursalı Rahmî’nin Gül-i Sad-berg’i Üzerine Bir Değerlendirme”, Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, C.III, sy.1, Elazığ 1989, s. 6.
- BAKIR, Abdülhalik, “Basra”, *DİA*, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- BALDIRZÂDE Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i evliyâ*, (haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever), Arasta yayınları, Bursa 2000.
- BALTACI, Cahit, *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1971.
- BAYKALDI, Remzi, *Azerî Çelebi’nin Nakş-ı Hayal Mesnevisi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994.
- BAYRAM, Yavuz, *Amasya’ya Vâli Osmanlı’ya Pâdişâh Bir Şâir Adli Sultân İkinci Bâyezîd Hân-ı Velî Hayatı Şahsiyeti Şâirliği Divânının Tenkitli Metni*, Amasya: Amasya Valiliği, 2008.
- BAYYURT, Mehmet, *Hayali, Ravzatü'l-Envâr (Dil Özellikleri-Metin-Seçme Sözlük)*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996.
- BOKS, Abdullah, “Arafat”, *DİA*, C.3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- BOLAT, Ali, “Şakik-i Belhî”, *DİA*, C.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- BUHARÎ, *El-Camiü’s-sahih*, C.I - VIII, İstanbul 1315.
- BURSALI Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C.I, (haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul 1972.
- CANAN, İbrahim, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- CANIM, Rıdvan, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- , *Latîfî-Tezkiretü’s-şu’ara ve Tabsıratu’n-nuzemâ*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- CERRAHOĞLU, İsmail, “Abdullah b. Mes’ud”, *DİA*, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.
- CEYHAN, Semih, *Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi*, İsam Yayınları, İstanbul 2015.
- CİHAN, Ahmet, *Osmanlı’da Eğitim*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük 5. Cilt*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Gazzalî”, *DİA*, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- ÇAKAR, Esra, *Medih-i Cennet-i Ahrâr Mesnevisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- ÇELEBİ, İlyas, “Şeytan”, *DİA*, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

- ÇELEBİOĞLU, Amil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.
- DAL, M. Fahrettin, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufi Görüşleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul 2006.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.2*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed 'Abdullah b. Abdurrahmân (ö: 255/869): *Sünen*, C. I-II, Kahire 1386/1966.
- DEMİRCİ, Mehmet, "*Mâlik b. Dinar*", *DİA*, C.27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1997.
- DİLBERİPÜR, Asgar, "*Türk Edebiyatında Nizâmî'nin Takipçileri ve Hamsesine Nazire Yazarlar*", (Çev. M. Fatih Köksal), *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1983.
- DOĞANYİĞİT, İbrahim, *Taşlıcalı Yahya Bey Gülşen-i Envâr*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1992.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö: 275/888): *Sünen*, (tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd), C. I-IV, Mısır 1369-1370.
- EBU'L-LEYS-İ Semerkandî, *Tenbihü'l Gafilin (Gafletten Kurtuluş)*, Ter. Yaman Arıkan, C. I-II, Uyanış Yayınevi, İstanbul 1987.
- EBU NUAYM İsfahanî, *Hilyetü'l-evliya ve tabakatü'l-asfiya*, c. I-X, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- EKİNCİ, Ramazan, *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Buhara Yayınları, İstanbul 2013.
- EL-AZAMÎ, M. Mustafa, "*Buharî Muhammed b. İsmail*", *DİA*, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- EL-HULVÎ, Mahmud Cemaleddin, *Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemeât-ı Ulviyye (Halveti Büyüklerinin Tatlı Halleri)* haz. M. Serhan Tayşi, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.
- EL-KAYSERÎ, Davud, *Tasavvuf İlmine Giriş*, (Çev. Muhammed Bedirhan), Nefes Yayınları, İstanbul 2013, s. 143.
- EL-KURTUBÎ, Ahmed, *el Camiu li Ahkâmî'l-Kur'an*, (Ter. M. Beşir Eryarsoy), 17. Cilt, Buruc Yayınları, İstanbul 2003.
- EL-KUŞEYRÎ, Abdülkerim, *Tasavvufun İlkeleri (Risale-i Kuşeyri)* Çev. Tahsin Yazıcı, c.I, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, İstanbul, 2008.
- EMECEN, Feridun, "*Süleyman I*", *DİA*, c.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- ER, Şaban, *Melâmîlik ve Osmanlı Devri Melâmîleri*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2005.
- ERASLAN, Kemal, "*Çağatay Edebiyatı*", *DİA*, c. VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- ERGİNLİ, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006.
- ERGÜN, Sadettin Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi, C.I*, İstanbul 1942.

- ERİŞEN, Gülgün, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990.
- , *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i*, Türkoloji Dergisi, C.X sy 1, Ankara 1992.
- FAROQHÎ, Suraiya, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (çev. Ercan Ertürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.
- , *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam* (çev. Elif Kılıç), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- FLÜGEL, Gustav Leberecht, *Die Arabischen Persischen Türkischen Handschriften der Kaiserlichen und Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, C. I, Wiemar, 1977.
- GAZÂLÎ, Ebu Hamid, İhyau Ulumiddin (Ter. Ahmed Serdaroğlu), C.III, Bedir Yayınevi, İstanbul 1989.
- , *Kalplerin Keşfi (Mükâşefetü'l-Kulûb)*, Çev. Mahmut Yurdakul / Murat Balıbey, Nuh Yayınları, İstanbul 2015.
- GİBB, E.J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi* (çev. Ali Çavuşoğlu), C.I-II, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- , *Osmanlı Şiirinin Sultanları* (çev. Ali Çavuşoğlu), Lâçin Yayınları, Ankara 2011.
- GOCA, Ayet Abdülaziz, *Haydar Tilbe'nin Mahzenü'l-Esrâr Mesnevisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- GÖLPINARLI, Abdülbâkî, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Devlet matbaası, İstanbul 1931.
- GÖZÜTOK, Avni, *Haydar Tilbe, Mahzenü'l-Esrâr (inceleme-metin-dizin-tıpkıbasım)*, Fenomen Yayınları Erzurum 2008.
- GÜLER, Zülfî, *Divan Şiirinde Peygamber Kıssalarına Telmihler*, Uğurel Matbaası, Malatya 2006.
- GÜRGENDERELİ, Müberrâ, *Hasan Ziyâî Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- HAFİZ HÜSEYİN, Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevamî*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1281.
- , *Mecmuâ-i Tevârih*, (haz. Fahri Ç. Derin-Vâhid Çabuk), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985.
- HAKİMÎ, İsmail, “*Mahzen-i Esrâr-ı Nizâmî-yi Gencevî ve nâzirehâyi ki be-taklid ez ân surûdeend*”, Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyat ve Ulum-i İnsanî-yi Dânişgâh-i Tehrân, y.12.s.117-127.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- HENGİRMEN, Mehmet, Güvâhî, Pend-nâme, Öğütler ve Atasözleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- HOCA Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. V, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.
- HOCAZÂDE, Ahmed Hilmi, *Hadikatu'l-Evliya (Veliler Bahçesi)*, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1979.
- , *Ziyaret-i Evliyâ*, (haz. Selami Şimşek), Buhara yayınları, İstanbul 2005.
- HÜCVİRÎ, Ali Bin Osman Cüllabî, *Keşfu'l-Mahcub Hakikat Bilgisi*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.
- İBN Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (*Farsça Muhtasar Selçuk-Nâme*), çev. M. Nuri Gençosman, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.

- İBN-İ Huzeyme, Muhammed b. İshak, *Sahih-i İbn-i Huzeyme* C.I-IV, (Tahkik: M. Azami), El-mektebetü'l-İslamî, Beyrut 1992.
- İBN-İ Mâce, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ö: 273/886): *Sünen*, (tahkîk: M. Fuâd Abdülbâkî), , C. I-II, Kahire 1372-1373.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Osmanlılar ve Bilim, Kaynaklar Işığında Bir Keşif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2007.
- İLTUŞ, Cüveyriye, *Muhyî ve Cihannüması İnceleme Metin*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2010.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2003.
- , *Şâir ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003.
- İPEKTEN, Haluk vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- İPEKTEN, Haluk, İsen, Mustafa *"XVI. Yüzyıl Dîvân Edebiyatı"*, Türk Dünyası El Kitabı III (Edebiyat), TKAE Yayınları, Ankara, 1992.
- İSEN, Mustafa, *Künhü'l- Ahbar'ın Tezkire Kısım*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.
- , *Sehi Bey Tezkiresi-Heşt Behişt*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- İSLAMOĞLU, Huricihan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve. Köylü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- İSMAİL Hakkı Bursevi, *Ruhu'l-Beyan*, Damla Yayınevi, , C. I – VI, İstanbul 2012.
- İZ, Mahir, *Tasavvuf*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1990.
- İZBUDAK, Velet, *Atalar Sözü*, TDK Devlet Basımevi, İstanbul 1936.
- KABAKLI, Ahmet, *"Ali Şir Nevayî"*, *Türk Edebiyatı*, Türk edebiyatı Yayınları, C.II, İstanbul 1978.
- , *Divan Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.
- KADIOĞLU, İdris, *Muhyî ve Hakikat-i Muhammediyye Kasideleri*, Journal of Turkish Language and Literature, 2 (1), 2016.
- KAHRAMAN, Seyit Ali, Ahmet Nezih Galitekin, Cevdet Dadaş, *İlmiye Salnamesi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1998.
- KANDEMİR, M. Yaşar, *"Ebû Hureyre"*, *DİA*, C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- , *"Müslim b. Haccac"*, *DİA*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C. II, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.
- KARA, Kemal, *Osmanlı Tarihi*, Önde Yayıncılık, İstanbul 2002.
- KARACAN, Turgut, *Nev'izâde Atâyî Heft-han Mesnevisi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1974.
- KARAHAN, Abdülkadir, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, no:2659, İstanbul 1980.
- KARTAL, Ahmet, *Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğuyayınevi, İstanbul, 2013.
- KAŞANÎ, İzeddin, *Tasavvufun Ana Esasları (Misbahu'l-Hidâye ve Miftahu'l-Kifâye)*, Çev. Hakkı Uygur, Kurtuba Kitap, İstanbul 2010.
- KAŞGARLI Mahmud, *Divanü Lugati't-Türk*, (çev. Besim Atalay), C.3, TDK Yayınları, Ankara 2006.

- KÂTİP Çelebi, *Keşfü'z-zunûn* (çev. Rüştü Balcı) C.IV, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007.
- KAYABAŞI, Bekir, *Kafzâde Faizî'nin Zübdetü'l-Eş'ar'ı*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Malatya 1997.
- KELEŞ, Reyhan, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016.
- KIRKPINAR, Mahmut, “Mütevekkil-Alellah”, *DİA*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.
- KORTANTAMER, Tunca, *Nev'izâde Atâyî ve Hamsesi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no:88, İzmir 1997.
- KÖKSAL, M. Fatih, *Derviş Hayalî-Ravzatü'l-Envâr*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.
-, Sana Benzer Güzel Olmaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980.
- KREUTEL, Richard F., *Haniwaldanus Anonimi'ne göre Sultan Bâyezid-i Veli (1481-1512)*, (çev. Necdet Öztürk) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1997.
- KUNT, Metin, *Siyasi Tarih (1300-1600)*, *Türkiye Tarihi*, c.II, Cem Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul 2000.
- KURNAZ, Cemal, *Eski Türk Edebiyatı*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.
- , *Muhteşem Yüzyıl Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2011.
- KUTLUK, İbrahim, *Beyanî Mustafa Bin Carullah, Tezkiretü'ş-şuara*, TTK Basımevi, Ankara 1997.
- , *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şuara*, II. Cilt, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- KUZUBAŞ, Muhammet, *Mahzen-i Esrâr ile Nefhatü'l-Ezhâr Mukayesesi*, Dede Korkut Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, C.2, 2013, Sy.4.
- , *Nev'izâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr adlı mesnevisinin metin, biçim ve içerik bakımından incelenmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2003.
- , *Nev'izâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Mesnevisi*, Deniz Kültür Yayınları, Samsun 2005.
- KÜÇÜK, Raşit, “Abdullah B. Mübarek”, *DİA*, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “Medine”, *DİA*, C.28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- , “Safa ve Merve”, *DİA*, C.35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.
- KÜLEKÇİ, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- LAMARTINE, Alphonse De, *Cihan Hâkimiyeti (Türkiye Tarihi)*, (Haz. M.R. Uzman), Cilt III, Tercüman 1001 Temel Eserleri: 40, İstanbul 1977.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Ali Şîr Nevayî, Hamse*, c.3, TTK Basımevi, Ankara 1967.
- , *Ali Şîr Nevayî, Hayatı-Eserleri-Kişiliği*, C.I, TDK Yayınları, Ankara 1965.
- , *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2014.
- MACİT, Muhsin, CEYLAN, Ömür, Yılmaz, Ozan, *Klasik dönem Osmanlı Nazmı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

- MANTRAN, Robert, *XVI-XVIII Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge kitapevi, Ankara 1995.
- MEHMED Nazmi Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufi Hayat, Hediyeetü'l-ihvan* (haz. Osman Türer), İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- MEHMED Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye*, C.IV, Matbaa-i Amire, İstanbul 1308.
- MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- MERCİMEK Ahmed, *Kabusnâme Tercümesi*, (haz. Hasan Ali Yücel), Maarif Matbaası, İstanbul 1944.
- MEVLANA Celaleddin Rumî, *Mecalis-i Seb'a*, (Çev. Mehmed Hulusi), Kırkambar Yayınları, İstanbul 2001.
- MUALLİM Nâci, *Osmanlı Şairleri* (Haz. Cemal Kurnaz), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- MUHAMMED Bin Hibban Bin Ahmed Ebu Haim Et-Temimî, *Sahih-i İbn-i Hibban Bi Tertib-i İbn-i Balban*, (Tahkik: Şuayb Arnavut), C.I – XVIII, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1993.
- MUHYÎ, *Mahzen-i Esrâr*, Avusturya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No: AL00616419.
-, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankeş bölümü, No: 452
- MUHYÎ-İ Gülşenî, *Reşehât-ı Muhyî/Reşehât-ı Aynü'l-hayât Tercümesi* (haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2014.
- MUTLU, Hafsa, *Bezcizâde Mehmed Muhyiddin Efendi ve Divanı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî (ö:261/875): *el-Câmi'us-Sahîh*, C. 1-VIII, İstanbul 1329-1332.
- MÜSTAKİMZÂDE Süleyman sâdedin, *Devhatü'l-Meşâyih*, Çağrı Matbaası, İstanbul 1978.
- NEV'Î-ZÂDE Atâyî, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri, Hadaiku'l-Hakaik Fi-Tekmileti's-Sakayık* (Neşreden: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- NİZAMÎ, *Mahzen-i Esrâr* (çev. M. Nuri Gençosman), Ataç Yayınları, İstanbul, 2014.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklıklar ve Mülhidler, 15-17. Yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.
- OKUYUCU, Cihan, *Cinânî Hayatı-Eserleri ve Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- , *Cinânî'nin Riyazü'l-Cinân'ı*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy.3, Kayseri 1989.
- , *Hilmî Bahru'l-Kemâl*, Erciyes Üniversitesi Yayınları no: 84, Kayseri 1995.
- ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994.
- OSMANZÂDE Huseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya* (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), C.V, Kitabevi, İstanbul 2006.
- ÖLMEZ, Zühal, *Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 5, 2007, sy 9.
- ÖNGÖREN, Reşat, *"İbn-i Ata", DİA*, C.19, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

- , “*Nasrabadî İbrahim b. Muhammed*”, DİA, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- , *Osmanlılar’da Tasavvuf: Anadolu’da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ* (XVI. yy), İz Yayıncılık, İstanbul 2012.
- ÖNKAL, Ahmet, “*Abdurrahman b. Avf*”, DİA, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- ÖTÜKEN, Yıldız, vd, *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, C.IV, Ankara 1986.
- ÖZDEN, Nihan, “*Hayali “Ravzatü'l-envar (Metin-Gramatikal-Dizin)”*”, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2001.
- ÖZDİREK, Recep, Çavuşoğlu, Ali Hakan, “*Süfyan es-Sevrî*”, DİA, C.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- ÖGENÇ, Fisun, *Türkçede Deyimler*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2005.
- ÖZKIRIMLI, Atilla, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.2, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2004.
- ÖZTOPRAK, Nihat, *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.
- , *Kanuni Sultan Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- , *Yavuz Sultan Selim*, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006.
- ÖZTÜRK, Ali, *XVI. Yüzyıl Halveti Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2003.
- ÖZTÜRK, Mehmet Cemal, “*Ramazaniye*”, DİA, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay, İstanbul, 2008.
- PAMUK, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim yayınları, İstanbul 2005.
- PARLATIR, İsmail, GÖZAYDIN, Nevzat, ZÜLFİKAR, Hamza, *Türkçe Sözlük I-II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- REDHOUSE, *Türkçe / Osmanlıca – İngilizce Sözlük*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
- SADIK Vicdanî, *Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye-Tarîkatler ve Silsileleri*, (haz. İrfan Gündüz), Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.
- SÂDÎ-İ Şîrâzî, *Gülîstan* (Çev. Mehmet Kanar), Şûle Yayınları, İstanbul 2004.
- SAĞIRLI, Abdurrahman, *Süleymannâme*, DİA, C.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- SAĞLAM, Ayşe, *Gülşen-i Envar*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları*, Alfa Yayınları, İstanbul 2015.
- SERİN, Rahmi, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul 1984.
- SOLMAZ, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- SULTAN Bayezid, *Dîvan-ı Sutan Bayezid-i Sâni*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1308.
- ŞAHİN, Gülser, *Muhyî’nin Sürûr-efzâ Adlı Mesnevisi*, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2017.

- ŞARLI, Mahmut, *Cinânî ve Riyazü'l-Cinân'ı*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994.
- ŞEMSEDDİN Sami, *Kamus-ı Türkî*, C.I-II, İkdâm Matbaası, İstanbul 1317.
- ŞENER, Abdülkadir, “*Abdest*”, *DİA*, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, Kartal, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- ŞİMŞEK, Selami, *Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne'de Tasavvuf Kültürü*, Buhara Yayınları, İstanbul 2008.
- TAHİRÜ'L-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (neşre hazırlayan: Kemal Edip Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- TANSEL, Selahattin, *Yavuz Sultan Selim*, I. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969.
- TARLAN, Ali Nihat, *Ali Şîr Nevayî*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1942.
- , *Hayalî Bey Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1945.
- , *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “*Türkiye Edebiyatı*”, Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayınları, Ankara 1976.
- TİRMİZÎ, Ebû 'îsâ Muhammed b. 'îsâ (ö: 279/892): *Sünen (Sahîh'ut-Tirmizî bi-Şerh'il-İmâm İbn'ül-'Arabî el-Mâlikî)*, C. I-XIII, Kahire 1350-1352.
- TOSUN, Necdet, “*Zünnun el-Mısri*”, *DİA*, C.44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.
- TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, C.2, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.
- TURAN, Selami, “*Necâtî Beğ'in Şiirlerinde Yer Adları*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2009, sy. 20.
- TÜRER, Osman, “*Fudayl b. İyaz*”, *DİA*, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- TÜRK, Vahit, DOĞAN, Şaban, *Ali Şîr Nevayî Hayretü'l-Ebrâr*, TKA Enstitüsü Yayınları, Ankara 2015.
- UĞUR, Ahmet, “*Selimnâme*” *DİA*, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- UĞUR, Mücteba, “*A'meş*”, *DİA*, C.3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- ULUDAĞ, Süleyman, “*Ahmediyye*” *DİA*, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.
- , *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, II. cild, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- ÜNVER, İsmail, “*Ahmed Rıdvan*”, TTK Belleten, C. L, sy.196, 1986.
- , *Ahmed Rıdvan, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, Ankara Üniversitesi, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1982.
- , “*Mesnevi*”, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı, LII, Sayı: 215-216-217, (Temmuz-Ağustos) 1986.
- , “*Ahmed Rıdvan*”, *DİA*, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.
- , “*Gülşen-i Envâr*”, *DİA*, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- , *Ahmed Rıdvan, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti*, Ankara Üniversitesi, Basılmamış Doçentlik Tezi Ankara 1982.

- YAPICI, Uğurtan, *Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil, “*Namaz*”, *DİA*, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- YAVUZ, Kemal, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 10*, İstanbul 2013.
- YAZICI, İshak, “*Semerkandî Ebu'l-Leyl*”, *DİA*, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- YAZICI, Tahsin, “*Leylâ vü Mecnûn*”, *DİA*, C. 27. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- , “*Muhyî-i Gülşenî*”, *DİA*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- , *Menakıb-ı İbrahim-i Gülşenî ve Şemlelizâde Ahmed Efendi Şive-i Tarikat-i Gülşenîye*, TTK Yayınları, Ankara, 1982.
- YENİTERZİ, Emine, “*Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri*”, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, 3/15, 2010.
- YERASİMOS, Stefanos, *Sultan Sofraları 15. Ve 16. Yüzyılda Osmanlı saray Mutfağı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- YILMAZ, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- YILMAZ, Kadriye, *Bir Nazire Örneği Olarak Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2015/1, Sayı:21.
- YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- YILMAZ, Necdet *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (17. yy)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2007.
- YİĞİT, İsmail, “*Ömer b. Abdülaziz*”, *DİA*, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- YORGA, Nicolae, *Yenilmez Türk ve Kanuni Sultan Süleyman*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- YÜCEBAŞ, Hilmi, *Şair Padişahlar*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.
- ZAVOTÇU, Gencay, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.
- ZEBÎHULLÂH-I Safâ, *İran Edebiyatına Genel bir Bakış (İran Nazım ve Nesrinin Gelişimi)* çev. Hasan Almaz, Nüşa Yayınları, Ankara 2003.
- ZÜLFE, Ömer, BAŞPINAR, Fatih, *Mostarlı Ziyâî Kenzü'l-Esrâr*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2011.

C.TENKİTLİ METİN

MAHZEN-İ ESRÂR (SÜRÛR-EFZÂ)⁸³¹

fe'îlâtûn / fe'îlâtûn / fe'îlûn

I

A1^b

1. Vâcib oldu ki her işde Allâh
Yâd olnup dinile Bismi'llâh
2. Zîkr-i Hakk olmasa fi' lûnde tamâm
‘Avn-ı Hakk ide mi anı itmâm
3. Zîkr-i Hakkîçün olupdur bu cihân
Zîkrle kıyım olur kevn ü mekân
4. Ya sezâ-vâr ola mı zîkr-i Hudâ
Kıalb-i mü'minden ola şöyle cüdâ
5. Zâkir olmağa Kebîr-i Müte‘âl
Virdi insâna tamâm hüsn-i maqâl
6. Halk idüp ahseni takvîmde anı
Kışver itdi şeh-i câna bu teni
7. Cümle a‘ zâyı aña râm itdi
Râm olan emrine ârâm itdi

⁸³¹ Bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm el-ḥamdu li'llâhi Rabbi'l-âlemîn e'r-raḥmani'r-raḥîm ve's-ş-şelâtu ve's-selâm ‘ala ḥayri ḥalife-i Muhammed ve ala ecm‘ aîne't-tayyibîne'tâhirîn ‘amme bi-cemî‘i'l-âlimîn H.

H1^b

8. İdelüm Һamd-i Һudā bī-^c ad
İdelüm şükr-i sipās-ı bī-Һad
9. Tā ki ol luṭfa bizi ide Һarīn
İtmez ol Һamd ideni zīra Һazīn
10. Bir kişi itse ki Һamdu li'İllāh
Rızķın eksmez virür ol Ferd u İllāh
11. İdegör Һamd-i Һudā şıdkile
İdegör her kez aña şıdkile
12. Eyle yād ismini her dem Çalabuñ
Ki müyesser ide her kez talebüñ
13. Elüñe girmeye āķır fırşat
İdesin āh şaçasın Һasret
14. Bir dem olur ki baķarsın dellāl
Getürür defter-i a^c mālūñi fi'l-Һāl⁸³²

H2^a

15. Gülşen-i bāğ-ı vücūduñ güldür
Şanma insānı bu āb u gildür
16. Ma^c rifetdür o gülüñ hoş būyı
Rengi olupdur anuñ hoş Һūyı
17. Tālib ol kesb-i ma^c ārif eyle
Dem-be-dem Һurma ma^c ārif söyle

⁸³² 8-14 Beyitler arası, -A.

18. Ele girmez bu ğanīmet her bār
‘Avdet ider mi aķıcaķ enhār

A2^a

19. Bir zamān ola ki lāl ola dilüñ
Qalmaya gülşen-i ħüsñünde gülüñ
20. Variken dilde henüz nuṭķa mecāl
Beẓl ü ĩşār idegör dürr ü le’āl
21. Muğtenim eyle bugün yārānı
Yarın anda bulasın yār anı
22. Ḥı̇āb-ı ğafletden uyar niçesini
Nice uyardıyse niçe seni
23. Ḥayra dāl olan olur ḥayrıla yād
Nām-ı vīrānını eyler ābād
24. Hey sa‘ādet kişinüñ nāmı kıala
Ḥayrıla nāmı dem-a-dem añıla
25. Umaram ḥayrıla yād eyleyeler
Dil-i ğam-ġinümi şād eyleyeler
26. Raḥmet ol mü’mine okuduġı ħin
*Raḥmetu’llāhi ‘aleyh*⁸³³ diye hemīn

II

⁸³³ “Allah, rahmet etsin.”

H2^b

27. Ey Kerîm ü Eḥad u Ferd ü Ḳadîm
Ve'y Ḥakîm ü Şamed ü Ḥaḳḳ u 'Alîm
28. Luṭfuñıla bize 'avnüñi refîḳ
Eyle her yirde ḳarîn-i tevḫîḳ
29. Ḥûâb-ı ğafletde ḳoma bîdâr it
Kerem-i fazla dem-a-dem yâr it
30. 'İlmle 'âmil ü 'âlim eyle
Ḥilmle kâmil ü sâlim eyle

A2^b

31. Ḳalbümüz ma' den-i envâr eyle
Göñlimüz maḥzen-i esrâr eyle
32. Sâlik-i râh-ı ṭarîḳat eyle
Vâsıl-ı mülk-i ḥaḳîḳat eyle
33. Pâdişâh eyle fenâ milketine
İrevüz taḥt-ı beḳâ ḳurbetine
34. Ḳoma ğayrıya 'alâyıḳdan eşer
Ṭola varluğuñla ser-tâ-ser
35. Muẓmaḥill ola vücūd-ı 'ârî
Ḳalmaya ğayr-ı vücūd-ı Bârî

⁸³⁴ Münâcât İlä Ḳâziyü'l-Hâcât H.

36. Gele vaḥdet gide işneyniyyet
Maḥv ola ḳalmaya hīḥ inniyyet
37. Vaḥdet-i maḥẓa düşer cān u dili
Niçe bir gözlede bu āb u gili
38. Ḳafeş-i tenden uça bülbül-i cān
Lāne it gülşen-i ḳuds içre hemān
39. Bunca dem çekdügi hicrāmı çıkar
Vuşlatuñı aña eyle keyfer⁸³⁵
40. Şıla itsün vaṭan-ı aşla ğarīb
Eyle ğurbetde ḳoma zār u ğarīb
41. Niçe bir ayrılık odına yana
Luṭf idüp irgür anı vaşla yine
42. Müstecāb eyle du‘āmı ey Ḥaḳ
Ḥālüme bakma benüm luṭfuña bak
43. Bizi gönderme kapuñdan maḥrūm
Eyleme işümüz āḥir dem şūm

H3^a

A3^a

44. Cümle mü’minler ile eyleme dūr
Āḥiret mülkine gönder mesrūr

III

⁸³⁵ Metinde, “kiyfer” şeklinde. Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, ““ivaż-ı cezā” olarak yazılmış.

45. Ey şeh-i taht-ı nübüvvet Aḥmed
Ve'y meh-i burc-ı mürüvvet Aḥmed
46. Ey ḥaḳīḳat ilinüñ ḥāḳānı
Ma' rifet kişverinüñ sulṭānı
47. Cilve-gāh olalı 'arş-ı a' lā
Süpürür ḥāk-ı rehüñi⁸³⁶ ṭübā
48. Kūh-ı ḳāf-ı melekūta per ü bāl
Açalı uçalı sîmurğ-mişāl
49. Sen hümā-himmete 'anḳā-yı 'uḳūl
Ne mecāl ola ire ya bula yol
50. Ey hümā-himmet ü 'ālî-pervāz
Kim ola saña senüñle hem-rāz
51. Ḳābe ḳavseyn ev ednā olalı
Menzilüñe⁸³⁷ bend'olur cümle velî
52. Kimseye oldı mı mi' rāc-ı Ḥudā
Ġayrıya dindî mi levlāk-ı nidā
53. Şîr-i⁸³⁸ maḥlūḳa olalı zübde⁸³⁹
Ġıbṭa ider saña cümle 'umde

H3^b

⁸³⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “rehiñi” olarak yazılmış.

⁸³⁷ Menzilüñe: menzilüñ H.

⁸³⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “süd” olarak yazılmış.

⁸³⁹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “ḳaymaḳ” olarak yazılmış.

54. Hāk-i pāyuñı ũu kim tāk eyler
Kādre irüp ũeb-i mi‘ rāk eyler

55. Kuhl idinen kiſi izũn tozını
Örtemez perde-i ğaflet gözini

A3^b

56. Ufık-ı dilde tũlũ‘ itse eger
Ŗems-i mihrũn dũn ü gũn nũr eyler

57. Yād iden nāmuñı yād olmaya hĩç
Āſinālķ yolını itmiye pĩç

58. Kimiyā-yı nazaruñ kime ire
Hāk olursa da zer ü sime ire

59. Cāmi‘ olan dũrer-i iħbārın
‘Aden-i ‘adn ide Bārĩ yarın

60. Anuñıla iriſũr Hākķa iren
Anuñıla biliſen Hākķı gøren

61. Kimse ansız iremez taħt-ı ſeh[e]
Kimse ansız varamaz pādiſeh[e]

62. Enbiyā zũmresinũn sālārı
Cũmlenũn serveri vũ muħtārı

63. Cũmlenũn ſoñına geldiyse ne var
Ŗehũn õñince yũrũr zĩra nũker

64. Seven aſhābını ſıdkıla tamām
Bula cārında cinān iħre maķām

65. Zıkr olunmak ile aşhāb-ı güzīn
Ne tereddüd ki olur revnāk-ı dīn
66. Zıkr olınsaydı esāmī-i hıyār
Sebeb-i rahmet olurmuş⁸⁴⁰ her bār
67. Hulefā nāmını irād idelüm
Ba‘ d-ez-ān rāh-ı murāda gidelüm⁸⁴¹

IV

Fī Medhī’l-Hulefā⁸⁴²

68. Birisi şıhr-ı⁸⁴³ Nebiyy-i muhtār
Didi Hāk şāniye’sneyini fi’l-ğār

A4^a

69. Birisi Hāzret-i Fārūḡ-ı ‘Ömer
Cāmi‘ -i fazl u kemālāt u hüner⁸⁴⁴

70. Birisi Hāzret-i zī’ n-nūreyndür
Cāmi‘ -i hilm ü hayā bī-reyndür⁸⁴⁵

H4^a

71. Birisi Hāzret-i şīr-ı⁸⁴⁶ Yezdān
Dinilüpdür der-i⁸⁴⁷ şehr-i ‘irfān

⁸⁴⁰ Olurmuş: olur A.

⁸⁴¹ 67. Beyit, -A.

⁸⁴² Medh-i Hulefā-yı Kibār H.

⁸⁴³ Bu kelimenin anlamı satır altında, “kayın ata” olarak yazılmış.

⁸⁴⁴ Cāmi‘ -i fazl u kemālāt u hüner: Burc-ı İslāma olupdur o kamer H.

⁸⁴⁵ Bu kelimenin anlamı satır altında, “şeksizdür” olarak yazılmış.

Biri damad-ı Nebī ki ‘Oşmān

Virilüpdür aña cem‘ -i ḡur’ān H.

⁸⁴⁶ Bu kelimenin anlamı satır altında, “arslan” olarak yazılmış.

⁸⁴⁷ Bu kelimenin anlamı satır altında, “kapı” olarak yazılmış.

72. Şābbi-yi ehl-i cinān-ı Ḥasaneyn
Kurreti ‘ayn-ı resūl-ı⁸⁴⁸ Ḥarameyn
73. Daḥı aşḥāb-ı kibār-ı ḥulefā
Seven anları bulur zevk ü şafā
74. Raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anhüm
Kelleti’l-elsinü kâlet men hum⁸⁴⁹
75. Burada ḥatm idelüm medḥi hemān
Kādir ola mı ‘aceb medḥe lisān
76. Şularuñ ki ola Ḥaḳ meddāhı
Medḥe cür’et iden olur sāhı
77. Reh-i maḳşūda revāne olalum
Ola ki maṭlab-ı a‘lā bulalum
78. Dimeñüz ya bu cür’et ne ola
Kaşdı ızhār-ı muḥabbetde ola⁸⁵⁰
79. Şıdkıla girse kişi bir rāha
Dün ü gün yalvaruben Allāha
80. Hāşa maḥrūm ide ol Kān-ı Kerem
Sa‘y idüp eyle hemān ṭurma himem
81. Dilerüm senden eyā luṭfı ‘amīm
Dest-gır ol şu zamān ki ire bīm⁸⁵¹

⁸⁴⁸ “(Hz.Peygamberin) gözünün nuru.”

⁸⁴⁹ “Allah, onlardan razı olsun. Diller zayıf düşerek onlar kimdir dedi.” Bu mısranın anlamı sayfa kenarında, “Ya‘nı taḥkır idüp men hüm diye anlar kimdür ne şeydür diye” yazılmış.

⁸⁵⁰ 78. Beyit, -A.

⁸⁵¹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “korhu” olarak yazılmış.

Dilerüm senden eyā Bārī Ḥudā

82. Hem-civār eyle cinānuñda müdām
Dem-be-dem eyleyevüz şoḥbet-i tām⁸⁵²

83. ‘Avn u tevḥīḳ-i refīḳ eyle bize
İrevüz şıdḳla menzılümüze⁸⁵³

A4^b

84. Bu du‘āya diyen āmin emīn
İdesin iki cihānda her ḥīn⁸⁵⁴

V

Sebeb-i Te’līf-i Kitāb u Maṭla‘-ı Dāsītān⁸⁵⁵

85. Felek-i dilde ‘ināyet mihri⁸⁵⁶
Bir seḥer toḡdı açıldı mühri

86. Rūşen itdi⁸⁵⁷ niçe ‘irfān u nikāt
Şevḳile geldi ḳuvāya ḥarekāt

H4^b

87. Didi sulṭān-ı gönül ṭurma hemān
Ele al ki yazasın⁸⁵⁸ bir dīvān

88. Pādişehzādeñe pīşkeş eyle

Bile ḥaşr eyle biz rûz-ı cezā H.

⁸⁵² 82. Beyit, -A.

⁸⁵³ Metinde, “menzılümüze” şeklinde.

⁸⁵⁴ Bu du‘āya diyen āmin o ḥīn

Bile hem-şoḥbet idüp eyle mu‘īn H.

⁸⁵⁵ Sebeb-i Te’līf-i KitābH.

⁸⁵⁶ Bu kelimenin anlamı satır altında, “güneş” olarak yazılmış. Şems H.

⁸⁵⁷ Oldı H.

⁸⁵⁸ Ele al ki yazasın: Ele al ḥamei yaz H.

Gönlini anuñıla hoş eyle⁸⁵⁹

89. Oқuyup yazıla hem beyne'n-nās

Aça mir'āt-ı gönülden niçe pās

90. İnqıyād eyleyüp emre tırdum

Hāmeye yazmağıçün el urdum

91. Dest-gır oldı baña 'avn-ı İlāh

Başladum yazmağa anı geh gāh

92. Gerçi itmişidüm evvel itmām

Dinilüp Mahzen-i Esrār aña nām

93. Sākin olmadı anuñla 'aşaşum⁸⁶⁰

Sākit olmadı dilümde ra' aşum⁸⁶¹

94. Didüm ey Qādir-i Dānā vu Hābīr

Niçe 'irfāna beni eyle hābīr

95. Yazayum қullaruñ andan behre⁸⁶²

Alalar irişe berre baḥre

96. Baña yazmaқ saña irgürmek ey Şāh

Umaram olmaya luṭfuñla tebāh⁸⁶³

A5^a

97. Dindi nāmına Sürūr-efzā anuñ

Dāfi' ola ḡamını yārānuñ

⁸⁵⁹ 88. Beyit -A.

⁸⁶⁰ Bu kelimenin anlamı satır altında, “susuz” olarak yazılmış.

⁸⁶¹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “ıztırāb ve dītreme” olarak yazılmış.

⁸⁶² Bu kelimenin anlamı satır altında, “naşīb” olarak yazılmış.

⁸⁶³ Bu kelimenin anlamı satır altında, “hiç” olarak yazılmış.

98. Luṭfuñıla dilerem ḥūb idesin
Oḡunup yazıla merḡūb idesin

99. Başdan ayaḡa egerçi ma‘ yūb
Kereme ṭuṣ olan olur maḥbūb

100. Kerem u faẓl u ‘ ināyet senden
Reh-i⁸⁶⁴ tevfiḡe hidāyet senden

101. ‘ Ayn-ı inṣāfla nāẓır olma
Raḡmet it ‘ ācize nāḥır olma

H5^a

102. Mu‘ terif olsa ‘ uyūbına kiṣi
Lāyık olmaz uralar ṭa‘ n ṭaṣı

103. Ḥalvetī Muḥyī ṣa‘ īfūñ ḡālī
Şorılursa ḡamu ḡıl ü ḡālī

104. Yite mi bildügi yañıldıḡına
Ḳalmayalar meger az u çoḡına

105. Luṭfına rāci‘ olur iḥvānuñ
Naẓar olınmaya ‘ aybına anuñ⁸⁶⁵

106. Dāmen-i⁸⁶⁶ luṭfla setr ide⁸⁶⁷ anı
Görmeye ‘ aybını her dūn u deni⁸⁶⁸

⁸⁶⁴ Bu kelimenin anlamı satır altında, “yol” olarak yazılmış.

⁸⁶⁵ Luṭfına rāci‘ olur ki ey ṣāḥ

Hiç anuñ ‘ aybına olmaya niḡāḥ H.

⁸⁶⁶ Bu kelimenin anlamı satır altında, “etek” olarak yazılmış.

⁸⁶⁷ İde: cyle H.

⁸⁶⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “nā-kes” olarak yazılmış.

107. Hāk mu‘īn ola haṭā-pūş olına
Kāse-i semm-i cefā-nūş olına
108. Yazup ıslāḥ ideler yañlışını
Dimeyeler köre şunuñ işini
109. Şu bezā‘atla⁸⁶⁹ bu da bāzāra
Gele otura el ura bāra⁸⁷⁰

A5^b

110. Ne ‘aceb bu kişide yok mı ḥayā
Kaşdı bu ide niçe bey‘ü şirā
111. Böyledür kâ‘ide-i insānī
Kudretine göredür dükkānı
112. Ḥamd-i bī-ḥad bu qadar virdi Ḥudā
Virdüğine görece oldı edā
113. Niçeler yazdı niçe dīvānı
Şaḥn-ı şan‘atdan düzip eyvānı⁸⁷¹
114. Ḥākim-i mülk-i feşāḥat oldı
Āmir-i ceys-i belāḡat oldı
115. İrmedi Hākdan ‘ināyet nazarı
Kimsenüñ olmadı aşlā ḥaberi
116. Umaram pertev-i nūr-ı Yezdān
Bu kitābum ide şems-i raḥşān

⁸⁶⁹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “sermāye” olarak yazılmış.

⁸⁷⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yük” olarak yazılmış.

⁸⁷¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “sarāy” olarak yazılmış.

117. Dāfī‘ ola niçe zulumāt ğamı
Rāfī‘ ola şeb-i endūh hemmi
118. Yā İlāhī beni nevmīd itme
Alup elümi yabāna atma
119. Keremüñe tayanup aldum ele
Umaram ki idesin elden ele
120. İdesün cümlesinüñ ser-tācı
İşiden vaşluna ola rācī
121. İ‘ timādum sañadur her işde
Minnetüm tapuña her cünbiş⁸⁷²de
122. Şıdķ u iḥlāşıla itmām-ı yesīr
Eyle ey Rāḥim ü ‘ Allām u Qādīr
- A6^a
123. Başladum nazma bu dürr-i güheri
Ola her ehl-i dilüñ tāt-ı seri
124. Hicret-i server-i ‘ ālem senenüñ
Seb‘ a seb‘ īn ü tis‘ a mienüñ
125. Şükr-i bī-ḥad ki tamāma ‘ azmüm
‘ Avn-ı Hakkıla olupdur cezmüm
126. Çoğ eger az işāret-i⁸⁷³ ḥayāl
‘ Āriyet alınup olinmadı āl

⁸⁷² Metinde, “cünbüş” şeklinde.

⁸⁷³ işāret: işārāt H.

127. ‘Āriyet geymedinise dībā
Yeg olur ki giyesin⁸⁷⁴ köhne ‘abā
128. Dil tenūrında ma‘ānī beresi⁸⁷⁵
Kendü yağıyla kavruldu besi⁸⁷⁶
129. N’ola ger bī-meze bī-lezzetse⁸⁷⁷
Zevk ideler ne kadar zaḥmetse
130. Her kişi kudretüne göre ḥvān⁸⁷⁸
Döşeyüp⁸⁷⁹ ekl ider andan ihvān
131. Kem ü⁸⁸⁰ biş-i⁸⁸¹ ‘aybıla eyle qabūl
Ḳalbümüz luṭfuñıla itme melūl
132. Nice buyurdı gör ehl-i rüşdi⁸⁸²
Elhedāya qader-i men yuhdi⁸⁸³
133. Bu kadar ‘özü beyānı besdür
Gidelüm rāha olursa destūr
134. İrevüz maṭlaba mesrūru’l-bāl
Ger ‘ināyet iderise Mute‘āl

H5^{b884}

⁸⁷⁴ Giyesin: giyile H.

⁸⁷⁵ Bu kelimenin anlamı satır altında, “kuzı” olarak yazılmış.

⁸⁷⁶ Bu kelimenin anlamı satır altında, “ya‘nī bisyār” olarak yazılmış. Çok ma‘nāsında H.

⁸⁷⁷ N’ola ger bī-meze bī-lezzetse: Pādişāhum n’ola bī-lezzetse H.

⁸⁷⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “şofra” olarak yazılmış.

⁸⁷⁹ Döşeyüp: baş idüp H.

⁸⁸⁰ Bu kelimenin anlamı satır altında, “eksik” olarak yazılmış.

⁸⁸¹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “artuk” olarak yazılmış.

⁸⁸² Ne buyurur göre ehl-i rüşdi H.

⁸⁸³ “Hediyeler, hediye verenin kadrinedir.” Bu kelimenin anlamı satır altında, “Ḳaderi bi’l-fethü’l ve’s-sükūn be-ma‘nī vaḥidūn (şihāḥ):kader (kelimesi), fetha ve sükūn ile aynı manadadır.”olarak yazılmış.

⁸⁸⁴ Bu bölüm, –A.

VI

Fi Medh-i Hâzret-i Murâd Hân Ce‘ale’llâhu Te‘âlâ Şulţân-ı fi’l-Cinân⁸⁸⁵

135. Ey şeh-i taht-ı mürüvvet ve’y meh-i burc-ı kerem
Pertev itse şems-i luţfuñ ola mı hîç zerre kem
136. ‘Âleme ‘adl ü şalâhuñ nûrı pür-tâb ide mi
Hamduli’llâh ki kıomadı götürüp cevır u zulem
137. Hoş giçer şayüñde niçe derd-mend üftâdeler
Zıll-i Rahmânsın muķarrer tañ mı olsañ muhterem
138. Pâdişâhlar arasında ser-firâz olsañ n’ola
Taht-ı hükümde ola milk-i Arab milk-i ‘Acem
139. Bir kıurı nâmıla ancaķ dilde olmış dâsitân
Çâker olmağa sezâ-vâr ola mı Cemşid ü Cem
140. Dergeñünde ‘izzetile niçe yüz biñ tâcdâr
Baş egüp birbirisi kıaddin ide hum gibi ham

H6^a

141. Rûz u şeb şâdî vü hurrem olasın mesrûrı bâl
İki ‘âlemde ebed görmeyesin hîç hemm ü ğam
142. Bunda olduñ çün Murâdu’llâh olasın anda da
Saltanat bâķî olup milküñ ola bâğ-ı İrem
143. Cennet-i Firdev içinde kıurular otağuñı
Ġayrı cennât olalar etrafına anuñ harem

⁸⁸⁵ Bu bölümün vezni: *Fâ ‘ilâtün / fâ ‘ilâtün / fâ ‘ilâtün / fâ ‘ilün*

144. Zümre-i rızvān kimi şolağ ola kimi sipāh
Yidegūñ ola burāklar şeh-süvār ol dem-be-dem
145. Cem‘ olup yanuñca aḥbāb çekeler gülbangüñi
Ḥamd u şükriḷe Ḥudāya götrile tūğ-ı ‘alem
146. Muṭribüñ ğilmān olup nevbet ura şām u şehir
Ḥidmete bil bağlayup her birisi ola ḥadem
147. Ḥür-ı ‘īn eṭrafuñā el kavşırup dīvān tura
Döşene niçe simāt çekile niçe ni‘am
- H6^b
148. La‘l u yāḳūt u le‘āliden muşaffā cāmlar
Şunalar pür eyleyüp şaḥbā-yı bī-telḥ u elem
149. Çün ḥalfe eyledi Bārī Ḥudā maḥbūbına
Hem-civār ide cinān içinde anuñıla hem
150. Pādişāhum gerçi çok kimse du‘ā eyler velī
Ḥalvetī Muḥyī gibi olmaya bir ‘ālī-himem
151. Luṭf idüp anı du‘ā-gūy olmağa eyle ḳabūl
Dime sen bu āsitāna lāyık olmazsın dedem

Meclis-i Evvel Hüsni-i Ta'bir ü Leṭāfet-i Takrīr Bā' is-i Muḥḥabbet ü Sebeb-i
Meveddet Olup Niçe Ālām-ı Şedāyidden Ḥalāşa Mü'eddā Olmasın Beyan İder

⁸⁸⁶ Beyan İder

152. Yine ey bülbul-i gülzār-ı maḳāl
Ḥoş-nevā⁸⁸⁷ eyleyüben dilleri al
153. Ğam-küşā ol söze āġāz⁸⁸⁸ eyle
Niçe 'āşıqları hem-rāz eyle
154. Ne revādur saña ḥāmūş⁸⁸⁹ gidesin
Verd-i virdüni ferāmuş⁸⁹⁰ idesin
- H74^a
155. Aḡagör ġamlarını iḥvānuñ
Olalar tā ki gül-i ḥandānuñ
156. Zīnet-i revnaḡ olur ḥüsni-i kelām
Şol sözi söyle ki ide dili rām⁸⁹¹
157. Söyleme söz⁸⁹² ki ola bī-endām
Olasın şāyed anuñla bed-nām
158. Ne belā gelse başa dildendür
Zāhir egerçi dinür ildendür
159. Her dilüñ başına ki seng-i belā

⁸⁸⁶ Yigirmi Yedinci Meclis Hüsni-i Ta'bir ü Leṭāfet-i Takrīr Bā' is-i Muḥḥabbet ü Sebeb-i Meveddet Olup Niçe Belādan Ḥalāşa vü Ālāmdan iḥlāşa Mü'eddā Olmasın Beyan vü 'Ayān İder. H.

⁸⁸⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “şadā” olarak yazılmış.

⁸⁸⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ibtidā” olarak yazılmış.

⁸⁸⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “epsem” olarak yazılmış.

⁸⁹⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “unutmaḡ” olarak yazılmış.

⁸⁹¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “muṭī” olarak yazılmış.

⁸⁹² Söyleme söz ki: Söyleme şol söz. H.

Ṭoḳınur kendi özinden dime lâ⁸⁹³

160. Sözi üslûbla söyle her ân
Olmaya dirseñ işüñde ḥüsrân⁸⁹⁴

161. Bilegör nice olur sūd u ziyân
Ebedî ırmeye dirseñ ḥüsrân⁸⁹⁵

162. Yiri olur ki yeg olur dilsüz
Yiri olmazsa söz olur dil-süz⁸⁹⁶

163. Söz işitmek dilemezseñ tek ṭur
Bir diyen iki işidür meşhūr

164. Ḥüsn-i ta‘ bîrile talṭîf-i kelâm
Ḥâsıl eyler niçe maḳşūd u merâm

A7^a

165. Kâh olur bir sözile baş bitürür
Kâh olur niçe niçe baş yitürür

166. Ṭoğrı sözden yeg olur kâh yalan
Çıkarur yirden eyü söz çü yılan

167. Bir ḥikâyet diyelüm pür ‘ibret
Ehl-i idrāk olan alur ‘ibret⁸⁹⁷

H74^b

⁸⁹³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yok” olarak yazılmış.

⁸⁹⁴ Olmaya dirseñ işüñde ḥüsrân: Tâ ḳabûl ide anı pîr u civân H.

⁸⁹⁵ Bu Beyit, -A.

⁸⁹⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “gönül yakıcı” olarak yazılmış.

⁸⁹⁷ Bir ḥikâyet yazalum keşf ola râz

Luṭf idüp dimeyeler kimse dırâz H.

168. Bir zamānda varıdı bir ḳāzī
Meysiz olmağa degüldi rāzı
169. Şāyi‘ oldı bunuñ aḥvāli tamām
Eylediler anı şāha i‘ lām
170. Bir kişi varup anı ğamz itdi
Niçe esrārın anuñ remz itdi
171. İstimā‘ itmedi şeh sözün anuñ
Didigüñ ḥāşa ide ḳāzī senüñ
172. Bu ḳadar faẓl u hüner ‘ilmle ol
Bu maḳūle işe olmaz meşğul
173. Ḥased ancaḳ bu sizüñ itdigüñüz
Bî-gümān rāh-ı ğaraẓ gitdigüñüz
174. Ehl-i İslāma yaraşmaz bu ḥāl
İftirā eyleye bir fi‘l-i muḥāl
175. Pādişāhuñ işidüp aḳvālın
Didi ol kes bilesiz aḥvālın
176. Oturup bezm-gehinde bir şeb
Neye şugūl ise ‘arz olma heb

A7^b

⁸⁹⁸ Hikāyet-i Ta‘bīr-āmūz u Dil-nuvāz H.

177. Üstine oldu niçe rind-i cihān
Bir gice cüstelediler nihān⁸⁹⁹
178. Kāzī ġāfil oturup ‘ayşında
Mey ü maḥbūb u dem ü nūşında
179. Didiler pādişehüm kāzī ‘acīb
‘Ayşa meşġül idi tā şubḥa qarīb

H75^a

180. Meclis esbābı müheyyā el-ān
Kāzī bī-hūş yatur işde ‘ayān
181. Pādişeh tırdı yirinden fi’l-hāl
Geldi gördi ki yatur bed-ef’āl
182. Didi luṭfıla buña şāh-ı cihān
Tūra gün toġdı ḥudāvend uyan
183. Bildi aḥvālī ki kāzī n’oldı
Didi gün kankı taraftan toġdı
184. Didi şeh toġdı ya maşrıktan
Didi kāzī ki ‘ināyet Ḥaḫdan
185. Ḥamdüli ʾllāh ki der-i⁹⁰⁰ tevbe henüz
Şöyle açık tıururimiş şeb u rüz⁹⁰¹

⁸⁹⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “gizli” olarak yazılmış.

⁹⁰⁰ Bu kelimenin anlamı satır altında, “kapı” olarak yazılmış.

⁹⁰¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “gice gündüz” olarak yazılmış.

186. Tubtü ‘an kulli zunūbin ve kuşūr⁹⁰²

‘Afv idüp pādişehüm tūt ma‘ zūr

187. Dem-be-dem luṭfuñıla yārem ben

Her ne qahr olsa sezā-vārem⁹⁰³ ben

188. Umaram ki günehüm ‘afv idesin

Setr idüp zeyl-i⁹⁰⁴ keremle gidesin

189. İşidüp şeh didi imān-ı ye’īs

Nicedür kırtara mı hīç re’īs

A8^a

190. Añladüñ ‘asker-i qahr-ı miḥnet

Başuña üsse gerek bī-minnet

191. Qal‘a-i tevbeye kaçup girdüñ

Başı kırtarmağıçün irgürdüñ

192. Tevbe bu vechle maqbūl ola mı

Kişi bu vechle Hakkı bula mı

H75^b

193. Lāzım oldı ki saña hışm u ‘itāb

Olma nice ‘azāb niçe ‘ikāb

194. Halk-ı ‘ālem ala andan ‘ibret

Her kişiye gele gāyet nefret

⁹⁰² “Bütün günah ve kusurlardan tövbe ettim.” Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “qale’n-nebiyyüm (a.s.) lâ yuğlaqu bâbu’t-tevbeti ‘ale’l-‘ibâdi ḥattâ teṭlu‘a-şemsu min mağribiḥe: Tövbe kapısı kullara kapanmaz ta ki güneş batıdan doğuncaya kadar” şeklinde yazılmış.

⁹⁰³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “lâyık” olarak yazılmış.

⁹⁰⁴ Bu kelimenin anlamı satır altında, “etek” olarak yazılmış.

195. Didi k̄āzī ki eyā şāh-ı cihān
Buyuraydum saña bir sırr-ı ‘ayān
196. Ben senüñ h̄ānuñla⁹⁰⁵ perverde
Olmışam bunca zamān her yirde
197. Ne revādur ki benümle halkı
Kor̄kudup ğayra idesin hul̄kı
198. Beni ğayrıyla tahvīf itseñ
Yine luṭfuñla teşrīf itseñ
199. Kimse incinmezidi bu hāle
Bāiş olmazıdı k̄ıl ü k̄āle
200. İşidüp şeh bu sözi şād oldı
Raḥm u şefkatle derūnı tōldı
201. ‘Afv idüp cürmini āzād itdi
Kurtarup ğamdan anı şād itdi
202. Āferīn ol kişie ki sözini
Bile kurtara anuñla özini⁹⁰⁶

A8^b

203. Sözüni bilmeyene seng-i belā
Toḳınur her taraḫdan ser ü pā
204. Cigerin hūn ider anuñ her dem
Aḳıdur yaşı yirine her dem

⁹⁰⁵ Bu kelime metinde, "hūn" şeklinde yazılmış.

⁹⁰⁶ Metinde, "özünü" şeklinde.

205. Ğuşsa vu ğam olur anuñ ħūnı
Tā bilince niçedür gerdūnı

H76^a

206. Sözüni bildürür āḫir gerdūn
Yüregın döge döge eyleyü ħūn

207. Bir ḫikāyet daḫı ĩrād itseñ
Niçe vīrān-ı dil ābād itseñ

208. Şıķlet olmazdı ola yār ana
Ĝuş-vār⁹⁰⁷ eylese ĝuş-ı⁹⁰⁸ cāna

Ḥikāyet-i Pādişāh Bā-Mu‘abbir⁹⁰⁹

209. Bir zamān içre meger ki bir şāh
Gördi ħābında yaturken nā-ĝāh

210. Cümle dendānı bunuñ hep çıķmış
Her birinde niçe zaḫmet çekmiş

211. Bir mu‘abbir getürüp itdi beyān
Didi bu sırrı bize eyle ‘ayān

212. Didi ta‘bīrin anuñ ol nā-dān
Böyle fehm oldı ki ey şāh-ı cihān

213. Aķrabā ħıṣ ü ħıṣım her ne ki var
Rıḫlet ide senūñ öñüñde bular

⁹⁰⁷ Bu kelimenin anlamı satır altında, “küpe” olarak yazılmış.

⁹⁰⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “kulak” olarak yazılmış.

⁹⁰⁹ Hikāyet-i Gaflet-küşā H.

214. Çekesin cümlesinüñ acısını
Miḥnete düşüre⁹¹⁰ bunc'acı seni

A9^a

215. Böyle ta' bîr idicek ol miskîn⁹¹¹
Pâdişâhuñ ğamın arturdı hemîn⁹¹²

216. Emr idüp buña niçe let urdı
Zecr ü qahrıla şehirden sürdi

217. Didiler ki ne günâh itdi 'aceb
Olma bunca cefâ hıışm u ğazab

H76^b

218. Didi şeh n'ola ki vâķi' olsa
Mümkin olmaz mıdı bir söz bulsa

219. Gelecek bār-ı ğamiçün bula ol
Def' aten vâḥideten çekmege yol

220. Sözüni bilmeyene bildürmek
Ḥübdur her ne qadar çeksek emek

221. Her ğamı vaķtiyle görse ķişı
Ne ğamıdı ki çeke teşvîşı

222. Cümle ğam tîrini cem' itdi bu er
Cümleye itdi bizi turs u⁹¹³ siper⁹¹⁴

⁹¹⁰ miḥnete düşüre: düşüre miḥnete H.

⁹¹¹ miskîn: nâ-dân H.

⁹¹² hemîn: o ân H.

⁹¹³ Bu kelimenin anlamı satır altında, "ķalkān" olarak yazılmış.

⁹¹⁴ Cümleye itdi bizi turs u siper: Bizi her birisine itdi siper. H.

223. Bir daḥı ğayrı mu‘abbir görüñüz
Beni maḳşūduma tiz irgürüñüz

224. Emr idüp şehre münādī yüridi
Buluñuz bir kişi kāmīl diridi⁹¹⁵

225. Bulınup geldi meger bir dānā
Ma‘den-i dürr-i güher bir dānā⁹¹⁶

226. Didi şeh ‘ālem-i rü’yāda nice
Görinüp vāḳı‘ olanı o gice

227. Yine evvelki gibi itdi beyān
Didi tā‘bırini it bize ‘ayān

A9^b

228. Didi ol merd-i süḥandān u fehīm
Bu sizüñ vāḳı‘ añuzda yok⁹¹⁷ bīm⁹¹⁸

229. Böyle görindi ki Allāh u ‘Alīm
Ḥaḳ vire ‘ömr-i ṭavīl ‘aḳl-ı selīm

230. Aḳrabā ḥıř ü ḥıřım her ne ki var
Cümleden ‘ömrüñüz uzun olısar

231. Dünyede niçe şafā vu niçe ‘ayş
Eskidüp yıpradasız hem niçe ceyş

⁹¹⁵ Buluñuz bir kişi kāmīl diridi: Ve ey bir kāmīl u dānā diridi H.

⁹¹⁶ Bulınup geldi meger bir kāmīl

Hüner ü‘ilmle ğāyet fāzıl H.

dānā kelimesinin anlamı sayfa kenarında, “bilici” olarak yazılmış.

⁹¹⁷ vāḳı‘ añuzda yok: vāḳı‘ añuz virmeye H.

⁹¹⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “çorḥu” olarak yazılmış.

H77^a

232. Dünyede niçe şafâlar süresin
Niçe mihriyle vefâlar göresin
233. Niçe şehler ola emrine râm
Hâşıl ola niçe maḳşûd u merâm⁹¹⁹
234. İşidüp şeh bunı ḥandân oldı
Bu da evvelki sözi ḥod buldı
235. Lîk bu zevḳ-i sürûr-efzâdur
O ğam u ğuşşa şürûr-efzâdur
236. Farḳ⁹²⁰ bu oldı ki ḥüsn-i ta‘ bîr
İtmezimiş göñüli hîç tenfir
237. Sözinüñ her kişi⁹²¹ ola eri
Her kişinüñ başı üstünde yiri⁹²²
238. Ḥüsn-i ta‘ bîrle söyle her ân
Ḳâdir oldukca sözüñi ey cân
239. Dü-cihân içre sürûra iresin
Niçe ‘ayş niçe demler süresin
240. Işşıcaḳ söz ki ire ḳalbe eger
Ḳomaya anda burûdetden eşer

H77^b

⁹¹⁹ 232., 233. Beyitler –A.

⁹²⁰ Farḳ: farḳı H.

⁹²¹ her kişi: şol kişi ki H.

⁹²² Her kişinüñ başı üstünde yiri: İdine her kişi yanında yeri H.

241. Sözüñ azı özi budur ey yār
Eyü sözi kıoma dilden her bār⁹²³

242. Bir hikāyet dahı yād eyleyelüm
İşiden dilleri şād eyleyelüm

Hikāyet-i sâ'il bā-ḥalk⁹²⁴

243. Bir zamān içre meger bir sâ'il
Cerre olmışıdı ğāyet mā'il

A10^a

244. 'Ālemün ḥalkını bīzār itdi
Rāḥat-ı dil kıomadı zār itdi

245. İfteḥi'llāhu⁹²⁵ dirseñ ki bu kıadar
Zikreyüp özenüridi o kıadar

246. Her kışı kıor kıardı kıapusına
Gele mi yine diyü kıapusına

247. İrişüp emr-i İlāhī bir dem
Āḥiret milketine başdı kıadem

248. Bir 'azīz ğördi anı rü'yāda
Rāḥat-ı rūḥa irüp 'uḳbāda

249. Cilve-ġāḥ olmış aña bāġ-ı cinān
Şevḳ-i şādī vü feraḥda ḥandān

⁹²³ 240, 241. Beyitler -A.

⁹²⁴ Bu hikāye, -A.

⁹²⁵ "Allah açsın"

250. Gūyiyā görmemiş ‘ömrinde su’āl
Miḥnet ü derd ü meşakkāt bed-ḫāl
251. Didi ḫanı elem ü fakr u fenā
Didi ki gıtdi ‘anā geldi ğınā
252. Ol ‘azīz didi ki bā’ iş kereme
N’oldı irgürmege Bāğ-ı İreme
253. Didi sâ’il ‘aceb oldı bu ḫāl
Zāhir egerçi görünürdi muḫāl
254. Dergeh-i Ḥaḫda su’āl oldı baña
Dilenüp neyile geldüñ bu yaña
255. Ben didüm ki ne ‘acebdür bu ḫāl
Dünyede eyleriken cerr-i su’āl
256. Baña Allāh vire dirdi niçe kes
Şevkle eyleridüm ben de heves

A10^b

257. Umaridüm bu ḫapuda iḫsân
Bulayidüm toyurınca dil ü cân
258. Bunda da olmazise luṭf u kerem
Ya ‘aceb ki ben anı ḫande görem
259. Bir daḫı var mı ḫapu anda varam
Niçe maḫşūd u murāduma irem
260. Bu civānı diyecek ol Müte‘āl

Şadaķa‘ l-‘ abdu zerūhu didi ķāl⁹²⁶

261. Hoş gelüp ġāyetile bu ķavlüm
Hep baġısladı ne ise fi‘ lüm

262. Ĥamd-i bī-ĥad ki bu ĥāle irdüm
Niçe göz görmedüğini gördüm

263. Umaram ki dahı niçe derecāt
Vire Ĥaķ luţfiyla hem ġurafāt

264. Ĥüsn-i ta‘ bīri göre ‘ uķbāda
İrgürür zevķ-i sürūr u şāda

H77^a

265. Ĥoma talţīf-i kelāmı her bār
Her kişi tā ki senüñle ola yār

266. Dü-cihān içre bulasın ‘ izzet
‘ İzzet içinde bulasın lezzet

267. Söylenür elsün-i ĥalk içre ‘ ayān
Nān-ı gendüm⁹²⁷ yogise ‘ azb-ı lisān⁹²⁸

268. Şayd eyler mürġ-ı dili ĥüb edā
Niçe cān tatlu dile oldu fedā

269. Bir ĥikāyet yazayum ola ġüvāh
Çeşm-i cānıla olunursa nigāh⁹²⁹

⁹²⁶ “Kul doğru söyledi onu bırakın dedi.”

⁹²⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “buğday etmegi” olarak yazılmış.

⁹²⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “tatlu dil” olarak yazılmış.

⁹²⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “nazar” olarak yazılmış.

Hikâyet-i Sultân Süleymân Bâ-‘ Asker

270. Bir zamân içre Süleymân-ı zamân
Revnağ-ı zînet-i Âl-i ‘ Oşmân
271. Bir ulu ceng-i ğazâda⁹³⁰ nâ-gâh
Ġâlib oldu çeriye gebr-i siyâh⁹³¹
272. Çerinüñ bir tarafın yeñdi tamâm
Her biri ‘ âciz olup siñdi tamâm
273. Yanına geldi vezîr-i a‘ zam
Didi şâhum ne tûrursun epsem
274. Ġâlib oldu çeriye ‘ asker-i şûm
Şıdı her birisini itdi hücûm
275. Demidür ki idesin çâre ‘ ilâc
Herkesi irdi tamâm za‘ f u merâc
276. Şâh-ı kâmil yönelüp dergâha
Şıdqla itdi niyâz Allâha
277. ‘ Avnuñ ile bize bir kâr eyle
Götürüp ğafleti bî-zâr eyle
278. Ne tedârik yaraşur i‘ lâm it
Luţf idüp qalbümüze ilhâm it

⁹³⁰ Bu hikâyede bahsedilen ulu ceng, Mohaç Muharebesi olsa gerektir. “Sabah namazından sonra Sultan Süleyman, ordu safları içine girip, beliğ bir hitabede bulundu. Sonra Rumeli Sipahi Kolordusu içine gelip, orada da askere hitap etti. “Hazret-i Peygamber’in ruhu size bakıyor” dedi. Sipahiler, Celalzade’ye göre, gozyaşlarını tutamadılar.” (Yılmaz Öztuna, Kanuni Sultan Süleyman, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 39.)

⁹³¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kara kâfir” olarak yazılmış.

279. Ne ʔarafdan bula ʔuvvet bildür
Ağladup ʔoma kerem it güldür
280. ʔalbine Haʔ anuñ itdi ilhām
ʔatlu dil dökmegi ceyşe i‘lām
281. Ol ʔaraf ki ʔurur idi şöyle
Şevʔle virdi olara şu‘le

A11^b

282. Didi ey ‘asker-i İslām ʔanı
Ġayret-i dīn olavuz şöyle denī
283. Ġalebe eyleye a‘dā-yı dīn
ʔalavuz hayretle zār u ħazīn
284. Demidür Ġayretüñ ey ceyş-i güzīn⁹³²
Urasız kāfire şemşīr⁹³³ hemīn
285. Dökdi bunlara niçe dürr-i kelām
Muğtenim oldı ʔamu ħāşla ‘ām
286. Cüş idüp her kişinüñ ʔalbi hemān
Kimi şemşīr⁹³⁴ ü kimi aldı sinān
287. Ol ʔadar eylediler şevʔle ceng
Her kişi olmağā itdi āheng⁹³⁵
288. Na‘re vü Ġulgule āvāze-i fīl

⁹³² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “üründüleme ‘asker” olarak yazılmış.

⁹³³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kılıç” olarak yazılmış.

⁹³⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “sünü” olarak yazılmış.

⁹³⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kaşd” olarak yazılmış.

Şanki şūrı urardı İsrāfīl

289. Kimi giryān kimi ḥayrān kimi zār

‘ Asker-i kāfiri itdi bīzār

290. Ol kadar ceng ü kıtāl eylediler

‘ Askerüñ ḳaddini dāl eylediler

291. Münhezim oldu cuyūş-ı küffār

Oldı şular yirine ḥūn enhār⁹³⁶

292. Kırılanı kırılup ḳaçdı ḳaçan

Cām-ı mergi niçesi düşdi içen

293. Döndi mesrūr yine İslāmı

Buldılar zīra temāmet kāmı

294. Tatlū dil ‘ asker[i] pūr-şevḳ itdi

Bāde-i ‘ azb-ı lisān hep tıtdı

A12^a

295. Ne idüp ḳodıḡını bilmediler

Mest olup cān u başa ḳalmadılar

H77^a

296. Sözüñi eyle mülāyım her bār

‘ Asker-i ḳalbe olasın serdār

297. Sözi serd olan ider dilleri yaḥ

Nite ki āb-ı revānı ide şaḥ⁹³⁷

⁹³⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ḳan” olarak yazılmış.

⁹³⁷ Sözi serd olan ider dilleri serd

298. Bir hikāyet idelüm ki ola āz
Ma‘ nası çoğ ola ammā açā rāz

Hikāyet-i Hazret-i ‘Ali Bā-Bende

299. Bir zamān içre meger şīr-i⁹³⁸ Hudā
‘ Abdine eyledi bir kerre nidā

300. Mültefit olmadı aña bende
Dimedi bendeyim aña ben de

301. Bir iki kerre yine itdi hitāb
Virmedi ‘ abdi aña hīç cevāb

302. Ğazab idüp yanına vardı anuñ
Didi gūşuñ⁹³⁹ ne ‘ aceb oldı senüñ⁹⁴⁰

303. Bir iki sözi işitmez oldı
Yohsa bir nesne ile mi tıldı

304. İstimā‘ eylemedüñ mi sözi
Ya işitmek mi dilersüñ sözi

305. Bendesi didi işitdüm bir de
İ‘ timād eylemişem her yirde

306. Kerem u luṭfuñı çokdur bilürem
Umaram anuñıla kırtulurem

A12^b

O burüdetden irer hem niçe derd H.

şah kelimesinin anlamı sayfa kenarında, “tağ başı” olarak yazılmış.

⁹³⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “arслан” olarak yazılmış.

⁹³⁹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “kulağ” olarak yazılmış.

⁹⁴⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “taş” olarak yazılmış.

307. Ol ecildendür olan ihmālüm
Yohsa bellü idi n'ola hālüm
308. Nice zehrem ola ki saña hılāf
Eyleyüp şöıra olam yine mu' āf
309. Ma' den-i luṭf u keremsin meşhūr
Bilürem olacağını ma' zūr
310. İşidüp bu sözi şîr-i Yezdān
Mu' tıķ itdi anı hoş geldi hemān
311. Nice kırtardı göre hüsn-i kelām
' Ālem içinde kōdı hem eyü nām
312. Bu kadar remz ü hikāyā vu kışaş
Naql olındı alına cümle hışaş
313. Behre-mend ola niçe ehl-i reşād
Nice konıldı ise isti' dād
314. Burada meclisi ḥatm⁹⁴¹ eyleyelüm
Ġayrısın yazmağı ḥatm⁹⁴² eyleyelüm⁹⁴³

H68^b

Meclis-i Şānī Lisān Menba' -ı Belā Ve Ma' den-i Cefā Olmasını Beyān İder⁹⁴⁴

⁹⁴¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “tamām” olarak yazılmış.

⁹⁴² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “vācib” olarak yazılmış.

⁹⁴³ Burada meclisi itmām idelüm
Bir dahı meclise 'ayşa gidelüm

Anda da nice safālar sürelüm
Dili maṭlūba bu dem irgürelüm H.

⁹⁴⁴ Yigirmi Altıncı Meclis Lisān Menba' -ı Belā Ve Ma' den-i Cefā Olup Ekşer Kişiyi Miḥnet ü Şiddet Andan Hāşıl Olduğın Beyān İder H.

H69^a

315. Yine bir dürc açalum yārāne
Niçe dürlər şaçalum şeh-dāne
316. Şerm-sār eyleye dürr-i ‘Adenī
Giderüp hürmetini ide denī
317. Şanma anı ki ola kılle kıāl
Niçe ma‘ nā-yı eḫādīş aña dāl
318. Diyelüm çünkü dinildi bu kadar
Virelüm nice virildiyse ḫaber⁹⁴⁵
319. Getüren başa belāyı dildür
Hıfz-ı dil gāyetile müşkildür
320. Niçeler kendü⁹⁴⁶ diliyle serden
Çıkdılar açduğı içün sırdan
321. Kişinüñ dili belādur başına
Ağu kıatar niçe tatlu aşına
322. Niçe dil Kendözini kesdirdi
Niçesi çekdi belā vü derdi⁹⁴⁷
323. Yidiler niçe kışı dil beresin
Gerçi ki yidi⁹⁴⁸ niçe dil yarasın

A13^a

⁹⁴⁵ 315.-318. Beyitler arası –A.

⁹⁴⁶ Niçeler kendü: Niçe kes kendi H.

⁹⁴⁷ 322. Beyit –A.

⁹⁴⁸ Gerçi ki yidi: Yidiler gerçi H.

324. Düşüren bülbüli dām u kafese
Dilidür ki koyar anı қашаға
325. Kimse baқmazdı yüzine bülbül
İtmese şām u seherde ğulğul
326. Dilidür bülbüli dāma düşiren
Başına halkı demādem üşiren⁹⁴⁹
327. Düşürüp miḥnet-i ḥabse her ān
Қafeşi itdi başına zindān
328. Bir ḥikāyet idelüm ki fāḥir
Ele girmeye meger ki nādir⁹⁵⁰
- Ḥikāyet-i Mürġ-i Ḥoş-elḥān⁹⁵¹
329. İlerü devr-i zamān⁹⁵² içre ḥaber
Varıdı mürġ-i ḥoş-elḥān meger
330. Kimse bilmezdi yürürdi tenhā
Şevķle eyledi bir ğün ğavġā
331. Bir kişi bunı⁹⁵³ işitdi nā-ġāh
Ne ‘aceb aña iş itdi nā-ġāh⁹⁵⁴
332. Mürġ anuñ mürġ-i dilin şayd itdi
Resen-i ḥabbı aña қayd itdi

⁹⁴⁹ 326. Beyit –A.

⁹⁵⁰ Bir ḥikāyet yazalum ola güvāh
Niçe kimse ola andan āġāh H.

⁹⁵¹ Ḥikāyet-i Mürġ H.

⁹⁵² İlerü devr-i zamān: Virdiler niçe kitāb H.

⁹⁵³ Bunı: ol dem H.

⁹⁵⁴ Ne ‘aceb aña iş itdi nā-ġāh: Didi bu ola meger quşlara şāh H.

333. Bu daḥı mürge tedārik itdi
Dāmıla şayd idüp anı tutdı
334. Kafeşe koydı getürdi şehre
Gulğule koydı temāmet dehre
335. ‘Āşık oldu işiden āvāzın
Bırağa Zühre işitse sâzın⁹⁵⁵
336. Her gören kişi⁹⁵⁶ haridār oldu
Kıymet aña⁹⁵⁷ niçe dīnār oldu
337. Hüzni artduqça hoş-elhān oldu
Nāmı eṭrāf-ı cihāna tıldı⁹⁵⁸
- A13^b
338. Yağduğunca dilini firkat odı
Arturur nālesini ḥasret odı
339. Gıtdüğünce bu daḥı⁹⁵⁹ āvāzın
Bildürüp ‘āleme açdı rāzın
340. Müşteri oldu buña ḥalk-ı cihān
‘Āşık oldu niçe niçe⁹⁶⁰ dil ü cān
341. Gördi bir gün bunı bir mürğ-ı dilr
Dest-gır olmağa⁹⁶¹ itdi tedbır

⁹⁵⁵ Bırağa Zühre işitse sâzın: Zühre işitse bırağur sâzın H.

⁹⁵⁶ Kişi: aña H.

⁹⁵⁷ Kıymet aña: Kıymeti hem H.

⁹⁵⁸ 337. Beyit –A.

⁹⁵⁹ bu daḥı: hoş idüpH.

⁹⁶⁰ niçe niçe: işiden H

⁹⁶¹ Dest-gır olmağa: Anuñ iḥlâşına H.

342. Didi ey mürğ-i ğarīb-i nā-dān
Düşüren dāma seni oldı lisān

H70^a

343. Bunı sen kendi dilüñle bulduñ
Dileyüp kendi elüñle bulduñ

344. Düşüren kendü dilüñdür derde⁹⁶²
İrişen dilden irer her yirde

345. Dileriseñ bu kafeşden āzād
Olasın yine cihānda dil-şād

346. Sākit⁹⁶³ ol kendüñi hāmūş eyle
Bildügüñ cümle ferāmuş eyle

347. Sözümi⁹⁶⁴ gūş ideriseñ ey cān
Çıktulursun bir iki günde hemān

348. İşidüp bu sözi mürğ-i beste
Sözünü tutdı olup dem-beste

349. Şāhibi cehd idüp olmadı açā
Şaymaz oldı anı her⁹⁶⁵ kimse hıçe

350. O zamānda ki Süleymān-ı Nebī
İledüp mürğı aña şordı ğabi⁹⁶⁶

⁹⁶² Düşüren kendü dilüñdür derde: Dilüñ oldı düşüren bu derde H

⁹⁶³ Sākit: fāriğ H.

⁹⁶⁴ Sözümi: pendümi H.

⁹⁶⁵ Her: hıç H.

⁹⁶⁶ Hıkmēti gör ki Süleymān-ı Nebī
Hākim olmış idi gitmişdi ebi H.

351. Varup aḥvālını ‘arz itdi tamām
Sergüzeştin kamu itdi i‘lām
352. Aldurup mürği bile ḥazretine
Ḳodı pīşinde varup ḥalvetine⁹⁶⁷
353. Bilmezem n’oldı bu mürğün ḥālī
Ḥoş-nevā eylemez oldı ḳālī⁹⁶⁸
354. Ḥoş-nevā eylemez oldı aṣlā
Küsdi mi söylemez oldı aṣlā⁹⁶⁹
- A14^a
355. Virülürken niçe niçe dīnār
Her kişi oldı yüzinden bīzār
- H70^b
356. Yā Resūlu’llāh aña eyle su’āl
Ne belā irdi ki iriṣdi bu ḥāl⁹⁷⁰
357. Didi ol mürge Süleymān-ı zamān
Ne sebeb oldı ki gitdi elḥān⁹⁷¹
358. Ḥoş-nevāyla ṣadā itmeyesin
Ḥidmetün ḳoyup edā itmeyesin
359. Saña ḥürmet viren āvāzuñıdı

⁹⁶⁷ 351, 352. Beyit –A.

⁹⁶⁸ Didi bilmem ne olupdur ḥālī
Ḥānemiz eyledi şöyle ḥālī H.

⁹⁶⁹ 354. Beyit –A.

⁹⁷⁰ Ne belā irdi ki iriṣdi bu ḥāl: Ne sebeb oldı ki böyle ola lāl H.

⁹⁷¹ Ne sebeb oldı ki gitdi elḥān: Neden oldı ki plup beste dehān H.

Şevk ile virdüñe āgāzuñıdı

360. Neden oldı ki ferāmuş idesin
Hüzñ ile kendüñi hāmūş idesin⁹⁷²

361. Didi mürğ aña eyā server-i dīñ
Beni bu derde o uğratdı yaķın

362. Ola mı bir dahı yād idem anı
O düşürdi bu kafeş içre beni

363. Beni bu derde giriftār itdi
Gice gündüz işümi zār itdi

364. Kānı ol dem ki yürürdüm dil-şād
Başuma buyruğ oluban āzād

365. Güyiyā meskenüm olmışdı cināñ
Sāyeler sebz-i çemen āb-ı revāñ

366. Bir tarafda niçe gūne ni‘ met
Yenilürdi dün ü gün bī-minnet

367. ‘Ayş u ‘izzetde idük zevk u şafā
Cem‘ olurduk niçe hem-rāz-ı vefā

368. Hem-zebāñ olup iderdük elhāñ
İşiden diller olurdı hayrāñ

H71^a

369. Gāh olur şöyle iderdük pervāz

⁹⁷² 358,360. Beyitler arası –A.

- Zühreye irüp olayduķ dem-sāz
370. Gāh olur şöyle açarduķ per u bāl
Ne göz irerdi ne ‘ aķl u ne ħayāl
371. Göre Şimdi nice oldu aĥvāl
Bilineydi nicedür māfi’l-bāl
372. Bir yaña ĥasret-i yārān-ı vefā
Bir yaña fırķat-ı iĥvan-ı Őafā
373. Bir yaña ĥasret-i evlād u nigār
Bir yaña fırķat-ı mesken her bār
374. Teng olup başuma bu geñ dünyā
Bu ķafes iķre olupdur me’vā
375. Başuma ‘ ālemi zindān itdi
Niķe esrārla ĥayrān itdi
376. Dilüm ucında olupdur bu derd
İstimā‘ itmeye āvāzumı ferd⁹⁷³
377. İŞidüp Őāĥibi andan bu sözi
Fāriğ oldu vu dili⁹⁷⁴ döndi yüzi
378. ĶafeŐün ķapusını fetĥ itdi
Mürğ-i beste ķıkup uçup gitdi
379. Didi ol demde Süleymān-ı zamān
Pend iķün gelmiş imiş bize hemān

⁹⁷³ 363, 376. Beyitler arası –A.

⁹⁷⁴ Fāriğ oldu vu dili: Fāriĥu’l-bāl oluban H.

380. Hışşe-bağş oldu bize pendî anuñ
Açmayalum derini hîç dehenüñ

381. Nicedür gör ki sükûtuñ işini
Kişinüñ kırtarur imiş başını

H71^b

382. Sâkit olmağı hemîşe yâr it
Bu hikâyet ki didüm efkâr it

383. Götürüp her yire atma sözüñi
Tâ ki düşürmeye yire yüzüñi

384. Götürüp atsa kişi ger sözini
Düşürür yirlere lâ-büd yüzini⁹⁷⁵

385. Fikrle söylese her dem insân
Olmazıdı hîç işinde hüsran

386. Kâh olur ki yeg olur söylememek
Söyleyicek iş ürer artar emek⁹⁷⁶

A14^b

387. Gerçi insâna şerefdür sühânı
Sühânı hor ider ammâ çoğını

388. Niçe yirde kişinüñ ‘aybın açar
Niçe kişi dilinüñ zehrin içer

⁹⁷⁵ 384. Beyit –A.

⁹⁷⁶ Hûb olur gâhi tekellüm etmek
Kâh olur ki yeg olur söylememek H.

389. Muṭṭali‘ olmaziken ‘ayba nihān⁹⁷⁷

Keşf ider her kişiye anı lisān

390. Bir ḥikāyet yazalum ola güvāh⁹⁷⁸

Dīde-i cānıla olursa nigāh⁹⁷⁹

391. Hışşe-baḥş ola ḥikāyet yazalum

Meclisi anuñıla hem düzelüm⁹⁸⁰

Hikāyet-i Hüb Bā-Zişt⁹⁸¹

392. Bir zamān içre iki rind-i cihān

İttifāk itdi bular⁹⁸² ki her ān

393. Keşf⁹⁸³ idüp ‘ālemi seyrān ideler

Mürğveş her yire ṭayrān ideler

394. Birinüñ liḫyesi vü çehresi ḥüb

Hüner ü ‘ilmi yoğ ammā ma‘yüb

395. Birisi ‘ālim idi⁹⁸⁴ ehl-i hüner

Liḫye vü çehresi ammā ebter

H72^a

396. Didi ‘ālim⁹⁸⁵ obirisine ey yār

Senüñile bir iş itsek her bār

⁹⁷⁷ Muṭṭali‘ olmaziken ‘ayba nihān: Olmaziken kişinin ‘aybı nihān

⁹⁷⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “şāhid” olarak yazılmış.

⁹⁷⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “nazar” olarak yazılmış.

⁹⁸⁰ 391. Beyit –A.

⁹⁸¹ Hikāyet-i Gaflet-küşā H.

⁹⁸² itdi bular: eylediler H.

⁹⁸³ Keşf: geşt H.

⁹⁸⁴ ‘ālim idi: ehl-i hüner H.

⁹⁸⁵ ‘ālim: kāmil H.

397. Sen sükût üzre tamām-ı pīrāne
Şadra geçüp oturup mīr-āne⁹⁸⁶
398. Ben saña şūret-i hīdmetde tamām
Lāzım olanları itsem itmām⁹⁸⁷
399. Mümkün olduğu kadar her şahşā
Ḳavl-i fi‘liyle virilse hışşe⁹⁸⁸

A15^a

400. Dökelüm ‘ilm ü ma‘ārif dürrin
Kimse bilmiye bu sırruñ sırrın
401. Bezl ü iṣār-ı dürrer eyleyelüm
Ḥalkā izhār-ı hüner eyleyelüm
402. Göricek böyle le’ālī-i hüner
Diyeler ki ne imiş hāy bular⁹⁸⁹
403. Diyeler ḥādimi böyle olıcak
Pīr ü üstādı degüldür olacak
404. Ger dinilürse ne var pīr-i ‘azīz
Dimese bendelerine nāçiz
405. Feth idüp ḳufl-ı der-i irfānı
Muğtenim eyleseler ihvānı
406. Behre-mend olsa niçe ḥāşla ‘ām

⁹⁸⁶ Şadra geçüp oturup mīr-āne: Mīr-i şadr olsun idi rindāne H.

⁹⁸⁷ Şūretā ben saña hīdmet itsem

Ma‘nīdār olup otursañ epsem H.

⁹⁸⁸ Ḳavl-i fi‘liyle virilse hışşe: Virileydi niçe güne hışşe H.

⁹⁸⁹ 401, 402. Beyitler –A.

Ḥayrla yād olınurdı niçe ‘ām

407. Luṭfla bezl-i ma‘ārif olsa
Meclise ḥ̣ān-ı leṭāyif ṭolsa

408. Zevk iderlerdi kamu pīr ü civān
Herkese ‘ām olur idi iḥsān⁹⁹⁰

409. Böyle dinürse ben anlara cevāb
Virüp idem ki budur qavl-i şevāb

410. Siz benüm sözümi gūş eyleyesiz
Fehm idüp dilleri ḥoş eyleyesiz

H72^b

411. Kim ola fehm ide pīrūn sözini
Unudur sözün işiden özini

412. *Ve leḳad ḳāle nebiyyūn ve resūl*
*Kellimū’n-nāse ‘alā ḳadri ‘uḳūl*⁹⁹¹

413. Size söz söylemege size ḳarīb
Olmayıcak olamaz nesne naṣīb

414. Fehm ideñ benden anuñ aḥvālın
Bilesiz tā nicedür aḳvālın⁹⁹²

415. Bu zarāfetle iki rind-i zarīf
Her yire varsa olurlardı şerīf

416. Gör ḳazāyı ki meger bir yirde

⁹⁹⁰ 407, 408. Beyitler –A.

⁹⁹¹ “Şüphesiz nebi ve resul söyledi: İnsanlarla akılları ölçüsünde konuşun.”

⁹⁹² Fehm ideñ ḥādimünün aḳvālın

Bilesiz seyyidünün aḥvālın H.

Fuželā geldi o⁹⁹³ pīr-i merde

A15^b

417. Bezl-i cehd idüp anı söyledeler
Niçe ‘irfān u ‘ulūm aḥz ideler
418. Açmadı kimseye hīç sır-ı kelām
Ḥādimi dökdi yine dürr-i kelām
419. Kaşd idüp ḥādimine bir ḥidmet
Buldılar pīre bulalar fırsat
420. Gidicek ḥādimi tenhā pīre
Keşf içün başladılar tedbire
421. Her biri başına pīrūñ üşdi
Söyledem diyü ögini açdı
422. Niçe bir şabr ide miskīn ü ġarīb⁹⁹⁴
Başladı söylemege kavı-i ‘acīb
423. Giderek kılzüm-i cehli taşdı
Cūş idüp şevkle⁹⁹⁵ başdan aşdı

H73^a

424. Neki varise derūnında tamām
Eyledi cümle bulara i‘lām⁹⁹⁶

⁹⁹³ O: bu H.

⁹⁹⁴ Niçe bir şabr ide miskīn ü ġarīb: Niçe bir şabra üftāde ġarīb H.

⁹⁹⁵ Şevkle: şöye ki H.

⁹⁹⁶ Neki varise derūnında nihān

Söyledi cümlesini itdi ‘ayān H.

425. Eyledi cehli bulara⁹⁹⁷ i' lān
Tercümāndur dile zīrā ki lisān
426. Keşf idüp kendü diliyle ' aybın
Eyledi cümle bulara ğaybın⁹⁹⁸
427. Muṭṭali' oldılar aḥvāle tamām
Sırrına vāqıf olup cümle ' avām
428. Her kişi başladı istihzāya
Düşdiler her kişi veyl ü vāya
429. Ortaya aldılar anı herkes
Üşdiler bala üşer gibi mekes⁹⁹⁹
430. Ba' d-ez-ān ḥādimi geldi gördi
Muṭṭali' olmağa taşra tırdı
431. Ḥavf iderdi ki açaydı rāzı
Böyle olmağa olur mı rāzı¹⁰⁰⁰
432. Bildi¹⁰⁰¹ ki cümle ' uyūb u nokşān
Bilinüp herkese olmuş i' lān
433. Varmadı yanlarına kaçdı hemān
Bir¹⁰⁰² bilinmez yire götürdi ṭabān

A16^a

⁹⁹⁷ cehli bulara: cehlını bir bir H.

⁹⁹⁸ Eyledi cümle bulara ğaybın: Zāhir itdi bulara hep ğaybın H.

⁹⁹⁹ 427, 429. Beyitler arası -A.

¹⁰⁰⁰ 431. Beyit -A.

¹⁰⁰¹ Bildi: Gördi H.

¹⁰⁰² Bir: Tā H.

434. aldı bunların iinde misk n
H ar u şermende v  z r u  am-  n
435. Sözi kendü özine oldu bel 
S z yile niesi¹⁰⁰³ buldı bel 
436. Ger t rardı o zam nda h m  
Ba r-ı cehl itmezidi c   u h r  ¹⁰⁰⁴
437. ufl ola çünki deh na bu zeb n
Ma zeni  oma a uk itme ziy n
- H73^b
438. A ıca  ufl-ı deh nı o zaman
Çıkdı taşra neki var ise nih n
439. Bildiler her kişi m hiyyetini
Fehm idüp cümlesi keyfiyetini
440. Kendisin h r u ha  r itdi tam m
Siper-i la  net idüp h   u   av m
441. Hi  ed r eyleye b d r olanı
H  b-ı ğafletde  omaz y r olanı¹⁰⁰⁵
442. Bu  adar gevher-i dürr-i   irf n
Derc olınmı dı bu dürc içre nih n
443. G  -v r it anı g    c na
 rmeyem dirse  eger h sr na

¹⁰⁰³ S z yile niçesi: Keşf-i r z itmekle H.

¹⁰⁰⁴ Ba r-ı cehl itmezidi c   u h r  : Kimse a a dimez idi b -h   H.

¹⁰⁰⁵ 438, 441. Beyitler arası -A.

444. Her sözi söyleme fikr eyle tamām

İtmeye tā seni rüsvāy-ı ‘avām

445. Bir hikāyet yazayum gūş idesin

Anuñıla dilüñi hoş idesin

Hikāyet-i Tācir Bā-Ferzend

446. Bir zamān içre meger bir tācir

Mālına irdi hasāret vāfir

447. Setr idüp kimseye keşf itmedi rāz

Līk eylerdi derūnında niyāz

448. Didi birgün püseri ey dānā

Nef‘i var mı bunu setrūñ cāna

449. Pederi didi iki gūne zarar

İrişür keşf olunursa bu haber

A16^b

450. Birisi gūşsa vu endūh-ı ziyān

Birisi hānde-i düşmen her ān

451. Ne revādur idesin rāzı ‘ayān

İde ıalbūñi şemātat¹⁰⁰⁶ nālān

452. Kendü ‘aybuñı açup keşf itme

Sufehā gitdügi rāha gitme

453. Ğamuñı setr idegör a‘dādan

¹⁰⁰⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “‘adüvv gülmek” olarak yazılmış.

İşidüp şād u feraḥ olmadan

454. Degme bir yirde şaḳın açma metā^c

Küllî sırrın zehebe 'l-işneyini şā^{c1007}

455. Zıkr olan remz ü işārāt u niḳāt

Ehl-i idrāke ḳomazdur şübehāt¹⁰⁰⁸

456. Hışşe-baḥş ola ḳamu yārāna

Şevḳ-i şādī vire rūḥ u cāna

457. Meclis-i şālişe ^cazm eyleyelüm

Meclis-ārā ola bezm eyleyelüm

458. Çözelüm pend ü neşāyiḥ bendin

İçelüm bār-ı nebāt ḳandın

459. Ehl-i diller alalar lezzet-i tām

İdeler anuñıla şöḥbet-i tām

H73^b

460. Burada meclisi āḥir idelüm

Bir daḥı meclisi fāḥir idelüm

461. Bezl idüp anda da nuḳl-i ^cirfān

Muḡtenim eyleyevüz niçe zamān¹⁰⁰⁹

H65^b

¹⁰⁰⁷ “Her sırr, ikinci adama geçince yayılır.”

¹⁰⁰⁸ Ehl-i idrāke ḳomazdur şübehāt: Uḳalāya ḳomaz aşlā şübehāt H.

¹⁰⁰⁹ 461, 462. Beyitler -A.

462. Yine ey ' aql-ı hüner-mend-i Edîb
Bizi her vechle eyle te'dîb

H66^a

463. Edeb-âmûz-ı kelâm-ı hikmet
Başt idüp meclis[i] eyle zînet

A17^a

464. Kâşif ol niçe gayâhîb-i gâbî
Rûşen it remz-i kitâbı edebi
465. Fehmine her kişinüñ aķreb ola
Herkesüñ hâline hem enseb ola
466. Alalar t̄alib olanlar ' ibret
İdeler rāgib olanlar ğayret
467. N'ola bilmezse eger ķadrini heb
Şekl-i ādemde olan itme ' aceb
468. Güherî bile mi¹⁰¹¹ hîķ mûhre-fürûş
Ġurerî¹⁰¹² göre mi bî-dîde vü hûş
469. Diridi ' ālim u ' āmil u kāmîl
Ĥazret-i İbn-i Mübārek fāzıl
470. Ne ķadar ' ilmle olsa bir kes

¹⁰¹⁰ Yigirmi Beşinci Meclis Ādāb ve Şeref-i Ādābı Beyān İder ve Bî-edeb Olanların Kadri Dûn Olduĝın ' Ayān İder H.

¹⁰¹¹ Güherî bile mi: Bile mi güherî H.

¹⁰¹² Ġurerî: Ķamerî H.

İtmezem görmege ben anı heves

471. Ne kadar ki edeb üzre işidem
Cānum iver anı görmege gidem

472. Edeb ehline virilen ‘ izzet
Ḥaseb ehli bulamaz bī-minnet

473. Kime oldıysa naşīb tāt-ı edeb
Milket-i ‘ izzete şāh eyledi heb

474. Geyegör başuña tāt-ı edebi
Bende iden niçe şāhib-nesebi

475. Nūr-ı Ḥaqqıla muraşsa‘ tācdur¹⁰¹³
Rif ate irmege bir mi‘ rācdur¹⁰¹⁴

H66^b

476. Ger edeb üzre ola¹⁰¹⁵ ‘ abd-i siyāh
İrişür dā’im aña ‘ avn-ı İlāh

A17^b

477. Edeb üzre ola ger¹⁰¹⁶ ‘ abd-i siyāh
Ḥādım olur aña her mīr-i sipāh

478. Cümle halkuñ olur¹⁰¹⁷ ser-tācı
Vaşlını her kişi olur rācı

¹⁰¹³ tācdur: her tāt H.

¹⁰¹⁴ bir mi‘ rācdur: oldı mi‘ rāt H.

¹⁰¹⁵ Ger edeb üzre ola: Edeb üzre ola ger H.

¹⁰¹⁶ Edeb üzre ola ger: Ger edeb ehli ola H.

¹⁰¹⁷ Olur: ol H.

479. Edeb üzre idegör aḥvālũñ
Bāḥuşuş ki ola her aḳvālũñ
480. Ḥüsn-i ta‘bīrle taḳrīr eyle
Sözüñi¹⁰¹⁸ ḥüsn-i edeble söyle
481. Aḥsen-i ḳavlıla tefsīr eyle
Lāzım olursa da taḡyīr eyle
482. Bā-i maẓmūma eyle ḳāfi eger
Lāzım olursa dime ey server
483. Sīn-i maksūre vü kāf u mīmi
Söyleme görmeyesin ḥiç bīmi
484. Dime ki cürm ü günāh-ı ‘iṣyān
Diñile söyleyicek n’ola ‘ayān
485. Cāme-i ‘izzeti çāk eyler
Āb-ı rüyını döküp ḥāk eyler
486. Kevkebini felek-i ‘izzetden
Düşürüp eyler anı ḥor-ı süḥan
487. Düşürüp hem kişinũñ yıldızını
Uḳala görmege kaçır yüzini¹⁰¹⁹
488. Ḳomayup anda sitāre uçurur
Mürġ-ı vaḥşi gibi ḥalkı kaçırur

H67^a

¹⁰¹⁸ Sözüñi: Dem-be-dem H.

¹⁰¹⁹ 487. Beyit –A.

489. Yüzini döndürür andan ‘uḳalā¹⁰²⁰

Ḥaḳ söze rāzı olagör dime lā

490. Dilüñe lafz-ı ḳabīḥi zinhār

Ger olunursa¹⁰²¹ da alma nā-ḳār

A18^a

491. Jāje-ḥāy olmaya tā ki nāmuñ

Olmaya nefreti ḥāş u ‘āmuñ¹⁰²²

492. Herze-gūy olsa kişinüñ nāmı

Dün-ı naẓar eyler añā her ‘āmī¹⁰²³

493. Deheni pāk olan olur bī-pāk

Sa‘ y idegör olasın pākden pāk¹⁰²⁴

494. Ekl ü şürbinde vü meşyinde tamām

Edeb üzre olanuñdur eyü nām

495. Edebi gözlemeyen maşharadur

Maşharanuñ yüzi dā’im ḳaradur

496. Kişinüñ ‘ırzını pā-māl eyler

Aḥsen-i aḥvālını bed-ḥāl eyler¹⁰²⁵

497. ‘Uḳalā ḥāşa ḳabūl ide anı

Ḥaḳ içinde ola mezmūm u denī

¹⁰²⁰ ‘uḳalā: fuẓelā H.

¹⁰²¹ Ger olunursa: neḳadar olsa da H.

¹⁰²² Jāje-ḥāy olsa kişinüñ nāmı

Dün-ı naẓar eyler añā her ‘āmī H.

¹⁰²³ Herze-gūy eylese nāmın bir kes

İ‘tibār itmez olur dün u aḥes H.

¹⁰²⁴ Sa‘ y idegör olasın pākden pāk: ‘Āḳıl oldur gide pākī ola pāk H.

¹⁰²⁵ 496. Beyit –A.

498. Ehl-i inşāfsāñ it kavlümi gūş
Olasın tā ki anuñla dil-ḥūş

499. Bir ḥikāyet ideyüm rindāne
Kaşas içinde ola bir dāne

Hikāyet-i Şāḥ Selīm Bā-Şeh İsmā‘īl Edeb-āmūz¹⁰²⁶

500. Ol zamān ki itmişdi şāḥ Selīm
Şeh İsmā‘īl ile ceng-i ‘aẓīm

501. Ḥaḳ mu‘īn oldı ‘acem ‘askerini
Şıdı yağmāladılar her birini

502. Aldılar niçe kumāş u zen ü merd
Katdılar derdine şāhuñ niçe derd

H67^b

503. Gücile başını alup kaçdı
Ḥadem ü ḥayl u ḥaşemden geçdi

A18^b

504. Ser-nigūn itdi anuñ bahtını hem
Ṭālī‘ in dūn u zebūn itdi sitem

505. Şöyle tīg urdı bular surḥ-sere
Bağmadı pīr ü civān u pisere

506. Tār-mār eylediler her birini
Aldılar niçe zen ü dil-berini

¹⁰²⁶ Hikāyet-i Edeb-āmūz H.

507. Aldılar şāh-ı pelīdūñ zenini¹⁰²⁷
Kişver-i Rūma getürdiler anı
508. Virdiler şer^c ile bir mollāya
Tā şala üstine anuñ sāye
509. Bir niçe müddet anuñla mollā
‘Ayš u ‘işretde dimezdi kellā
510. Göñlini hoş ider idi gāhī
Kaşd iderdi unudaydı şāhı
511. Luṭṭla Ḥān-ı Selīm mollāya
Didi bir gün ki diye mellāya
512. Nāzenīn ile nicedür¹⁰²⁸ ḥālūñ
Hoş gelür mi ki aña aḥvālūñ¹⁰²⁹
513. Didi mollā yidigi bilür anuñ
Ḥayrına hoş mı gelür cān u tenūñ
514. İşidicek bu sözi Ḥān-ı¹⁰³⁰ Selīm
Kaḷbine virdi tamām¹⁰³¹ ḥüzn-i elīm
515. Didi hem-rāzına bir gün ne ‘aceb
Eyledi bu kişi bir terk-i edeb

H68^a

516. Yaramaz buraya şeh̄r-oğlanı

¹⁰²⁷ Şah İsmail’in esir alınan hanımıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için Bkz. Selahattin Tansel, a.g.e, s.62-63.

¹⁰²⁸ Nāzenīn ile nicedür: Nāzenīn ile nice oldu H.

¹⁰²⁹ aḥvālūñ: ef’ālūñ H.

¹⁰³⁰ Ḥān: Şāh H.

¹⁰³¹ virdi tamām: oldu anuñ H.

Hâtırım istemez oldu anı

A19^a

517. Gelmesün görmeyeyin anı ebed
Gönlüm andan çekilüp eyledi redd

518. Göre bir sözile merdūd oldu
Kurb-ı şehden nice maṭrūd oldu

519. Bu mişāl oldu bize terk-i edeb
Eyleyen bendei terk eyleye Rab¹⁰³²

520. Edebi terk iden olur metrūk
Bî-edebler yolına itme sülūk

521. Edeb ehline uyup eyle imām
Olmak isterseñ eger ‘abd-i hümām

522. Pek yapış iki elüñle edebe
İ‘timād eyleme hîç cedd ü ebe

523. Edeb-i şer‘i ri‘āyet eyle
Her ne eylerseñ edeble eyle

524. Dü-cihân içre mu‘azzez olasın
Dergeh-i Hakkā taḳarrub bulasın

525. Sözümi eyle ḳabūl eyleme ‘ār
Edeb ehlidür olan ehl-i vaḳār

526. Edebün aşlı ḫayādur bî-şek

¹⁰³² 519. Beyit –A.

Bî-ḥayā bulmaz edeb çekme emek

527. Bî-ḥayā bî-edebe olma ḳarīb
Ṭālīb ol ḳande bulunursa lebīb

528. Nerede bî-edebi ki göresin
Ḥişşe-dār olmağa sa‘ y irgüresin

529. Bî-edebden niçeler ‘ibret alur
‘Āḳıl olanlara hep ‘ibret olur

530. Didiler Ḥazret-i ‘Īsāya ‘aceb
Size kim eyledi ta‘līm-i edeb

A19^b

531. Didi ki *eddebeni Rabbi*¹⁰³³ bes
İtmedüm ğayrıya hiç şevḳ ü heves

532. Göricek bî-edebüñ aḥvālin
Ḥişşe-baḥş itdi Ḥudā her ḥālin¹⁰³⁴

H68^b

533. Ḥişşe-dār olur anuñla ‘uḳalā
‘İbret alur ḳamusından fuḳalā¹⁰³⁵

534. Saña bir fi‘li ki hoş gelmiye ilüñ
Sen idicek ile gelmez o bilüñ

535. Ğayrınıñ fi‘li saña gelmeye ḥūb

¹⁰³³ “Beni, Rabbim edeplendirdi.”

¹⁰³⁴ Ḥişşe-baḥş itdi Ḥudā her ḥālin: Ne ki eylerse ḳamu ef‘ālin H.

¹⁰³⁵ 533. Beyit –A.

Ya senüñ ola mı ğayra maħbüb¹⁰³⁶

536. Cümle eşyā kişye ‘ibretdür

Ehl-i ‘aql olana pür-ħikmetdür

537. Alagör her birisinden ‘ibret

Bulasın tā ki anuñla ħikmet

538. Göre İblīs ki terk itdi edeb

Emr-i Haqqı şıdı reddeyledi Rab

539. Bu kadar ‘izzet ü ħürmetde iken

Bu kadar rıf‘at ü devletde iken

540. Kim ki fermān-ı Hudāya olur rām

İrişür rûhına rāhat u ārām

541. Qomayalum edeb-i şer‘i her ān

Qomaya tā ki bizi de Yezdān¹⁰³⁷

542. Burada meclisi itmām idelüm

Bir daħı ğayrısın i‘lām idelüm¹⁰³⁸

543. Anda da naql idelüm niçe kelām

Behremend ola tamām ħāş ile ‘ām¹⁰³⁹

544. Meclis-i rābi‘a ‘azm eyledi dil

Anda da eyleye ħāll-i müşkil

H52^b

¹⁰³⁶ 535. Beyit –A.

¹⁰³⁷ 538, 541. Beyitler arası –A.

¹⁰³⁸ Burada meclisi āħir idelüm

Meclis-i āħire şevke gidelüm H.

¹⁰³⁹ 543. Beyit –A.

545. Yine bir feth-i kelâm eyleyelüm
Şevkle naql-i merâm eyleyelüm
546. Kerem-i luṭf u mürüvvet derini
Açalum ḥalka şaçalum dürünü¹⁰⁴¹
547. Muḡtenim ola niçe ḳadir-şinās
Olmayan ḳadir-şinās ola mı nās
548. Ādem oldur ki mürüvvetle kemāl
Maḡzeni ḳalbi ola māl-ā-māl¹⁰⁴²
549. Bî-mürüvvet olan ādem mi olur
Kimse anuñla hem-dem mi olur
550. Bir kişi olsa mürüvvet kânı
Sevmemek ola mı işden ki anı¹⁰⁴³
551. Bezl ide ḥalka anı şāhāne
Ḥulḳla ire şerif-i şāne

A20^a

552. Olmasa luṭf u mürüvvetden eşer
Ādemî-şûret olur ma‘ nide ḥar

H53^a

¹⁰⁴⁰ Yigirmi İkinci Meclis: Mürüvvet Beyân İder ve Şeref-i Ehl-i Mürüvvet ‘ Ayân İder ve Mürüvvet İnsānda Nice Olurmuş Bildürür H.

¹⁰⁴¹ Açalum genc-i mürüvvet derini
Şaçalum ḥalka le’āl ü dürini H.

¹⁰⁴² Ādem oldur ki mürüvvetlü ola
Ḳudretine göre ḥürmetlü ola H.

¹⁰⁴³ 549, 550. Beyitler arası –A.

553. Bir hikāyet yazalum ki göresin
Nicedür luṭf u mürüvvet bilesin

Hikāyet-i Hācī Çünān Mürüvvet-nümā¹⁰⁴⁴

554. H̱ācelerden biri bir demde meger
‘Azm-i Beytu’llāh içün itdi sefer

555. Maḥmil ü merḥale sālār-i cuyūş
Gice gündüzde revāne dil-hūş

556. Giderek bir niçe ay u hafta
Bir beriyyeye irişdi ḥufte¹⁰⁴⁵

557. Uyanup gördi ne aḡyār ne yār
Ḳalmamış kimse yanında deyyār

558. ‘Aqlını başına cem‘ eyledi tiz
Didi kendi özüne ki bir ḥiz¹⁰⁴⁶

559. Ne yatarsun niçe bir ḡaflet-i ḥ̱āb
Şöyle bākī mi şanursın meh-tāb

560. Rāy u tedbīr u tedārik eyle
Kārbān ḥalkını ṭurma şoyla

561. Ṭutdı bir cānibe ṭoḡrı yüzini
Ḥaḳḳa ışmarladı kendi özini

562. Didi ey rehber olan güm-rāha
Beni luṭfuñıla irgür rāha

¹⁰⁴⁴ Hikāyet-i mürüvvet-efzā vü ‘ibret-nümā H.

¹⁰⁴⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “uyumış” olarak yazılmış.

¹⁰⁴⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ṭur ḳalk yuḳarı” olarak yazılmış.

563. Baña¹⁰⁴⁷ bir bedrağa vir iḥvāna
İrgürüp vire şafalar cāna

A20^b

564. Böyle diyüp gideriken nā-gāh
Gördi bir yirde ṭurur çetr-i siyāh¹⁰⁴⁸

H53^b

565. Sür idüp yanına vardı anuñ
Görse bir zen şehi milki anuñ
566. Oturur bunda yaluñuz tenhā
Kendü ḥālinde müzeyyen zībā
567. ẖarnı ac u şusuz idi miskīn
Ni‘ met istedi hemān gördiği ḥīn
568. Luṭfla ṭurdu yirinden ol ḥūb
Bezī idüp ni‘ meti virdi maḥbūb
569. Ṭoydı çün ni‘ mete bu nefsi şūm
Būsesin almağičün itdi hücūm
570. Dāne-i ḥālī görüp mürğ-ı dili
Dām-ı zūlfine düşüp oldu deli
571. Şoñunu şanmadı düşdi dāma
Zann iderdi ki ireydi kāma¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁷ Baña: Bize H.

¹⁰⁴⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “çetr-i kıldan” olarak yazılmış.

¹⁰⁴⁹ 571. Beyit –A.

572. Diledi buse kenâr ide anı
Unudup çekdügi bunca miḥeni¹⁰⁵⁰
573. ‘Arz idüp ḥâlini cānāneye ol
Diledi bağ-ı viṣāle bula yol
574. Luṭfıla ḥande idüp kân-ı kerem
N’ola vaşluma seni irgürem
575. Lîk bir şâhib[i] vardur ḥûnî
Egledüpdür niçe dem gerdûnı
576. ‘Arz idüp ḥâlûñüzi bildürelüm
Râzı olursa n’ola güldürelüm¹⁰⁵¹
577. Böyle diyüp o nigâr-ı nîk-ḥû
Virdi ḳalbine ḥerîfûñ ḳorḳu

H54^a / A21^a

578. Nâr-ı ḥavfıla ḥerîfûñ cānı
Şöyle yandı ki ḳurıdı ḳanı
579. Tâḳatı ḳalmadı lâl oldu dili
Bükülüp şanki hilâl oldu bili¹⁰⁵²
580. Şararup beñzi ḥazāna döndi
Ḥavfle şöyle kepengi yumdı¹⁰⁵³

¹⁰⁵⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “cem’ -i miḥnet” olarak yazılmış.

¹⁰⁵¹ Aña aḥvâlûñi ‘arz eyleyelüm
Râzı olursa n’ola söyleyelüm H.

¹⁰⁵² 579. Beyit –A.

¹⁰⁵³ Nâr-ı ḥavfile derûnı tıldı
Şararup beñzi ḥazân-veş şoldı H.

581. Göricek merḥamet itdi dil-dār
Didi ḥavf eyleme andan zinhār
582. Şāhibüm gerçi dilāver erdür
Līk¹⁰⁵⁴ ḡāyetde mürüvvet-vārdur
583. Añlama ki saña ta‘ rīz ide ol
Gösterür varuben elbette yol
584. Böyle dirken o dem içinde civān
Çıkaḡeldi tutaraḡ elde sinān
585. Gülerek ‘ izzetile virdi selām
İndi atından idüp ḥürmet-i tām
586. Luṭfla zevcesine didi ‘ aceb
Bu kişi gelmege ne oldı¹⁰⁵⁵ sebeb
587. Didi ki zevcesi güm-rāh olmış
Reh ü hem-rāhını yavı kılmış
588. Burada niçe ni‘ am oldı naşīb
Yidi anı oturur şöyle ḡarīb
589. Bu kişinüñ size bir maḡşūdın
‘ Arz idüp sākin idevüz odın
590. Deli gönli ḥadd u ḥāle düşmiş
‘ Aşḡı deryāsı başından aşmış

H54^b

¹⁰⁵⁴ Līk: amma H.

¹⁰⁵⁵ ne oldı: bunda ne H.

591. Didi bir buseñe biñ dāne tamām
Virelüm sīm ü zeri ger ola rām¹⁰⁵⁶

A21^b

592. Ben didüm şāhibi gelsün şabr it
N'ola ger rāzı olursa cebr it¹⁰⁵⁷
593. İşidüp bu sözüm oldı maḥzūn
Ben didüm ğam yime olmaz maġbūn¹⁰⁵⁸
594. Şāhibüm ehl-i mürüvvet erdür
Yanına mührece gelmez her dürr
595. Şanma ki saña ide cev̄r ü cefā
Umaram belki ide mihr ü vefā
596. İşidüp zevcesinūñ bu sözini
Döndürüp luṭfla baḳdı yüzini
597. ' Aceb olmaz ki göñül sulṭānı
Eyle itmişdür aña fermānı
598. Ne gelürse n'ola heb ma' zūrdur
Zayfumuzla dilümüz mesrūrdur
599. Eger olaydı murādı şer'î
Redd olunmayup olurdu mer'î
600. N'idelüm Bārî Hudā böyle ḳomış

¹⁰⁵⁶ Didi bir buseñe biñ dīnārı

Virürem ger idesin bāzārı H.

¹⁰⁵⁷ Ben didüm şāhibi vardur gelsün

N'ola ger rāzı olursa olsun H.

¹⁰⁵⁸ İşidicek bu sözüm oldı ḥazīn

Oturur şöylece şimdi ğam-ġīn H.

Kimseye kimse haqqın virme dimiş

601. Luṭf idüp zayf-ı ʿazîzüm maʿzûr
Buyurup ḳalbini itsün mesrûr

602. Böyle diyü kerem ü ʿizzetle
Zayfını aldı irişdürdi yola

603. Gösterüp ḳāfilei oldu delîl
Didi tevḫîḳ vire Rabb u Celîl

604. H̱ācenüñ kalbi feraḥnāk oldu
Şükr-i Haqqıla derûnı tıldı

A22^a

605. Gelüp ihvānla ḥacc itdi tamām
Yine döndi evine geldi o ʿām

H55^a

606. Oturup ḥ̱āce niçe mähla sāl
Menzilinde¹⁰⁵⁹ geçürürdi ḥoş-ḥāl

607. Gördi bir gün ki meger bir dellāl
Gösterür ḥalkā niçe mekrle āl

608. Eline yapışup ol dil-dārı
Gezdürür cāriyeveş bāzārı

609. Yanına varup aña itdi nazar
Ol beriyyedeki cāna beñzer

¹⁰⁵⁹ Menzilinde: ḥānesinde H.

610. Söyleşüp bildi muḳarrer o nigār
Göricek¹⁰⁶⁰ ḥācei yaş dökdi hezār
611. Zār zār ağladı efgān itdi
İşiden dilleri ḥayrān itdi
612. Sözüñ sūzı yaḳup yandurdı
Eşk-i ḥūnīn ile boyandurdı¹⁰⁶¹
613. Didi bil ḥālümüzi ey ḥāce
Bizi yaḡmāladılar bir gice
614. Cāriye diyü şatarlar işde
N’idelüm böyle yazılmış başda
615. Sen bilürsün bizüm aḥvālümüzi
Dest-gīr ol ḳoma ayaḳda bizi
616. Merḥamet eyle bizüm ḥālümüze
Şefḳat eyle ḳamu aḥvālümüze
617. Ḳanı ol dem ki ben āzāde idüm
Nāz-perverde kişi-zāde idüm
618. Şimdi bu ḥāle giriftār oldum
Yārdan ayrı düşüp zār oldum¹⁰⁶²
619. Beni al diyü niçe gūne niyāz
Eyledi ḥāceye çok şīve vü nāz¹⁰⁶³

¹⁰⁶⁰ Göricek: bilicek H.

¹⁰⁶¹ 612. Beyit -A.

¹⁰⁶² 614, 618. Beyitler arası -A.

¹⁰⁶³ Beni al diyü niçe āl itdi

Dür gibi yaşları pā-mal itdi H.

H55^b

620. H̱ācenüñ albini nerm itdi tamām

Bıraĝup göñlini pür-süz-ı kelām¹⁰⁶⁴

621. Bey^c idüp ẖāce anı aldı hemān

Getürüp ẖānesine itdi nihān

622. Aña bir ẖānei ẖalvet itdi

Niçe ‘ izzet niçe ẖürmet itdi

623. İrişüp ẖāceye tevfi-i İlāh

İtmezidi aña şehvetle nigāh

A22^b

624. anı bir ḇusesine biñ dīnār

Vireyin diyü dönerdi şad bār¹⁰⁶⁵

625. Şimdi ol cānibe bakmaz oldu

H̱avf-ı H̱aıla derūnı oldı

626. Niçe yıl bunda oturdı o nigār

Kimse irgürmedi aña¹⁰⁶⁶ bed-kār

627. Günler içinde meger ki bir gün

Bir kişi vālih ü ẖayrān mecnūn

628. Āh u vāhıla gezer bāzārı

İrgürüp¹⁰⁶⁷ göklere āh u zārı

¹⁰⁶⁴ 620. Beyit, -A.

¹⁰⁶⁵ anı bir ḇuseye biñ dīnārı
Vireyin diyü iderken zārı H.

¹⁰⁶⁶ Aña: aqlā H.

¹⁰⁶⁷ İrgürüp: irgürür H.

629. Dili Һayrān gözi giryān nālān
Vay Selmā diyü eyler efgān
630. Bildi Һ̣āce odur o kān-ı kerem
Ma‘ den-i luṭf u mürüvvet-ekrem
631. Firḳat-ı zevcesi mecnūn itmiş
Ḥubb-ı¹⁰⁶⁸ Selmā dilini ḥūb itmiş

H56^a

632. Getürüp gösterivirdi anı
Didi bulduñ bugün işde cānı¹⁰⁶⁹
633. Naẓar idüp göricek Selmāyı¹⁰⁷⁰
Didi bir kerre meded Selmāyı¹⁰⁷¹
634. Yüzi üstine düşüp mecnūn-vār
Ṭobrağa bulaşup oldı evgār
635. Niçe dem yatdı o ḥāl üzre tamām
Giderek ṭurdu yirinden ser-sām
636. Ba‘ d-ez-ān başına geldi ‘ aklı
Söyledi dilde ne varsa şaḳlı

A23^a

637. Öpüşüp ḳocuşı feryād itdi
Dem-i evvellerini yād itdi

¹⁰⁶⁸ Ḥubb-ı: Ḥasret-i H.

¹⁰⁶⁹ Didi işde diledügün cānı H.

¹⁰⁷⁰ Selmāyı: zevcesini H.

¹⁰⁷¹ Didi bir kerre meded Selmāyı: Didi ey vay yine gördüm mi seni H.

638. Āh u efgān u gırivile cihān
Pür olup dilleri itdi hayrān
639. Zehresi çāk olur idi Zühre
İşideydi düşer idi baħre
640. O kadar eylediler sūziş u zār¹⁰⁷²
Gūş iden kendüden oldı bīzār
641. Niçe dem yandı yakıldı bunlar
Fırķat-i ḥasretle pür-ḥūnlar¹⁰⁷³
642. Söyinüp dillerinüñ āḥir odı
Her birisi bilür oldılar odı
643. Başlayup fetḥ-i kelām eylediler
Şevķle keşf-i merām eylediler
644. Sergüzeştini biri birisine
Didiler hem ne geçüp māh u sene

H56^b

645. Çekilen ķahr u belā¹⁰⁷⁴ vu eleme
İçilen zehr-i cefā¹⁰⁷⁵ henn ü ğamı
646. Söyleşüp açdılar esrārı tamām
İtdiler ḥāllerini heb i' lām¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷² sūziş ü zār: nāliş ü zār H.

¹⁰⁷³ Fırķat-i ḥasretle pür-ḥūnlar: Nār-ı ḥasretile iki mecnūnlar H.

¹⁰⁷⁴ ķahr u belā: bār-ı belā H.

¹⁰⁷⁵ zehr-i cefā: cām-ı cefā H.

¹⁰⁷⁶ Keşf idüp birbirine esrārı
Söylediler ne ki yazmış Bārī H.

647. H̱āce ile niçe gün ṯurđı bular
Dilediler vaṭana ide sefer
648. Virdi ẖāce bulara niçe direm
Gönderü çıķdı buları yola hem¹⁰⁷⁷
649. Ayrılup virdi bulara desṯur
Ḥikmeti gör ki neler itdi ẕuẖur

A23^b

650. Giderek ẖāce görür ki o civān
Peyine düşmiş imiş geldi hemān
651. Eline ḥaṇçerin alup urdı
H̱ācei ḥaṇçerile öldürdi¹⁰⁷⁸
652. Yolına oldu revāne yine ol
Ẕannidüp ẖācei itdi maḳṯul¹⁰⁷⁹
653. Yatarak ẖāce dirildi miskīn
Ẕār u miḥnetle eve oldu yaķın
654. Ḥaber alup niçe kimse gördi
H̱ācei ḥānesine irgürdi
655. Getürüp niçe ‘ilāc-ı ṯimār
İtdiler şıḥḥat irince her bār¹⁰⁸⁰
656. Kār-ı kesbinde niçe māhla sāl

¹⁰⁷⁷ buları yola hem: yola niçe ḳadem H.

¹⁰⁷⁸ H̱ācei ḥaṇçerile öldürdi: H̱ācei āḥirete irgürdi H.

¹⁰⁷⁹ Ẕannidüp ẖācei itdi maḳṯul: Ẕann ider eyledi ol dem maḳṯul H.

¹⁰⁸⁰ şıḥḥat irince her bār: şıḥḥate irince bīmār H.

Geçürüp h̃āce yürürken¹⁰⁸¹ hoş-ḥāl

657. Ka' be sevdāsı düşer ḥātırına
Diledi ki vara ḥacc ide yine

H57^a

658. İrişüp emr-i ḳazā vu taḳdīr
Ḥacc içün eyledi rā'y-i tedbīr

659. Giderek rāha revāne oldu
Ba' d-ez-ān¹⁰⁸² Ka' beye irüp geldi

660. Ḥarem-i Ka' bede gördi¹⁰⁸³ o kişi
Oturup Ḥaḳḳa niyāz olmuş işi

661. Yanına varup anı bildi tamām
Oturup eylediler fetḥ-i kelām

662. Niçe esrār u niçe rāz açdı
Söylediler¹⁰⁸⁴ ne ki başdan geçdi

A24^a

663. Giderek aındı anı ḳatle heves
Niçün itmişidi bī-cürm o kes¹⁰⁸⁵

664. Didi h̃āce idelüm size su'āl
Ne sebeb oldu bize ola ḳitāl

¹⁰⁸¹ Geçürüp h̃āce yürürken: Geçinüp h̃āce yürürdi H.

¹⁰⁸² Ba' d-ez-ān: Niçe gün H.

¹⁰⁸³ Gördi: görse H.

¹⁰⁸⁴ Söylediler: Söyleşildi H.

¹⁰⁸⁵ Giderek ḳatline niçün sâ'î
Olmuşidi ne olupdur dā'î H.

665. Sābıkā bī-edebāne kelimāt
Olmış iken viresin ‘afv-ı necāt¹⁰⁸⁶

666. Neden ola ki bu katle dā‘ī
Bī-günāh iken olasız sâ‘ī¹⁰⁸⁷

667. Luṭf idüp bize anı i‘lām it
Bilevüz sırrını keşf-i tām it¹⁰⁸⁸

668. Keşf idüp cümle ma-fi’l-bālī
Bize bildür nicedür aḥvālī

669. Keşf idüp perde-i rāzı açasın
Göñüle bezr-i muḥabbet şaçasın¹⁰⁸⁹

670. İşidüp ol kişi feth itdi dehān
Didi ḳalbümde budur sırr-ı nihān

671. Bize siz luṭf u kerem ki bī-ḥad
Eyledüñüz anı itmezdi eḥad

672. Biz aña nice mükāfāt idelüm
Ne ṭarīķile mücāzāt idelüm

H57^b

673. Ḥāṭıra böyle ḥuṭūr itdi hemān
Sizi ḳatlı eyleyevüz o dem ü ān¹⁰⁹⁰

674. Ḳatlı idüp sizi şehīd eyleyevüz

¹⁰⁸⁶ viresin ‘afv-ı necāt: niçün olmaya memāt H.

¹⁰⁸⁷ Ne ola şoñra ki katle bā‘iş
Ne zuhūr itdi ne oldı ḥādış H.

¹⁰⁸⁸ Bize bu sırrı tamām izhār it
Ḥāb-ı cehl içre ḳoma bīdār it H.

¹⁰⁸⁹ 669. Beyit –A.

¹⁰⁹⁰ Sizi ḳatlı eyleyevüz o dem ü ān: Ki fedā ola yoluña dil ü cân H.

Dün-ı ƣadrũñüzî ‘îd eyleyevüz

675. Şühedâ menziline irgürevüz
Nice eyler bizi de Hâƣ görevüz¹⁰⁹¹

676. Siz şehâdetle cinân içre huzûr
Bulasız zevƣ ü şafâ nûr-ı sürûr

677. Ben caħîm içre¹⁰⁹² bulam nâr-ı ‘azâb
Eger olmazise lutf-ı Tevvâb

678. Bu taşavvurla sizi¹⁰⁹³ ƣatle hücum
Eylemişem ki Hudâya ma‘lûm

A24^b

679. Gitdi Selmâ da beƣâ milketine
Ėarƣ ide Bârî Hudâ rahmetine

680. Terk idüp cümlei fâriğ oldum
Dergeh-i Hâƣƣa niyâza geldüm

681. Geçürem ‘ömri ‘ibâdetle hemîn
‘Avn-ı Hâƣƣ irişüp olursa mu‘în

682. H̃âcenüñ ƣalbini hem şâd¹⁰⁹⁴ itdi
Dil-i vîrânını âbâd¹⁰⁹⁵ itdi

683. Feraħ u hurrem ü şâdân oldı

¹⁰⁹¹ 674, 675.Beyitler –A.

¹⁰⁹² caħîm içre: ceħennemde H.

¹⁰⁹³ Sizi: seni H.

¹⁰⁹⁴ hem şâd: ma‘mûr H.

¹⁰⁹⁵ Dil-i vîrânını âbâd: Giderüp zulmeti pûr nûr H.

Açılup gül gibi handân oldı¹⁰⁹⁶

684. Biribirisine luṭf u ḥürmet

İtdiler ḥamd-ı sipās-ı minnet¹⁰⁹⁷

685. Rıḥlet idince du‘ āya meşğūl

‘ Ahd idişdiler olalar maḳbūl¹⁰⁹⁸

686. Raḥima’llāhu li-‘ abdin yerḥemenā¹⁰⁹⁹

Ba‘ de ḥaşımını ide irzā

H58^a

687. Bu ḥikāyet ki yazup dürc itdüm

Naḳd-i ‘ ömrümi biraz¹¹⁰⁰ ḥarc itdüm

688. Hışşe-baḥş ola diyü yārāna

‘ İbret-i pend-nümā iḥvāna¹¹⁰¹

689. Biline luṭf u mürüvvet nicedür

Şadef-i dilde bulına niçe dūr

690. ‘ Amel ideler anuñla her bār

Dimeyeler ki bu yār u aḡyār

691. Diyeler luṭf iduben şerrefenā¹¹⁰²

Raḥima’llāhu li-men ‘ arrefenā¹¹⁰³

¹⁰⁹⁶ 683. Beyit –A.

¹⁰⁹⁷ Biribirisine muvālāt itdi

Niçe luṭf niçe ḥālāt itdi H.

¹⁰⁹⁸ Şöyle ‘ ahd eyledi yār-ı vefā

Birbirine ide ölince du‘ ā h.

¹⁰⁹⁹ “Bize merhametli davranan kula da Allāh rahmet eylesin.”

¹¹⁰⁰ ‘ ömrümi biraz: ‘ ömrün birazın H.

¹¹⁰¹ pend-nümā iḥvāna: pend ü naşihat cāna H.

¹¹⁰² “ Bizi şereflendirene.”

¹¹⁰³ “Bizi bildirene, Allāh rahmet etsin.”

A25^a

692. Yaramazlarla şaķın olma karīn
Hükmin aḥz eyleye şāyed ki o ḥīn
693. Hem-dem ol zū-şeref ü zū-ķadre
‘İzzet-i ḥürmetile geç şadre¹¹⁰⁵
694. Her kimūñ hem-dem[i] kim bülbül ola
‘Āķıbet menzili anuñ gül ola
695. Zāğ olursa kişiyē ger hem-dem
Menzili ḥār-ı ḥas olur her dem
696. Būy-ı ‘ıtr ile dimāḡı ‘aṭṭār
Nice eyler ki mu‘aṭṭār her bār
697. Bu muķarrer ki kişī cīrānuñ
Lā-cerem ṭab‘ına girür anuñ¹¹⁰⁶
698. Şöyle olur ki sirişte debbāḡ
Gūyiyā renkle olur şabbāḡ
699. Hem-nişīnūñ eger olursa sefīh

¹¹⁰⁴ Bu bölüm –H.

¹¹⁰⁵ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “ķāle’n-nebiyyüm (a.s.) yes‘adu’r-raculu’l-muşāḥebetü’s-sa‘īd: Yüce insanlarla görüşen yüce olur.” Şeklinde yazılmış.

¹¹⁰⁶ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, şöyle verilmiş: “ Aziz odur ki;
Eger bā-merdüm-i dānā nişīni
Be-ma‘nī ez-heme bālā nişīni
(Bilgili kişilerle oturursan, herkesten daha yüksekte olursun)
Eger nā-dān buved hem-şoḥbet-i tū
Hemān bihter ki ḥod tenhā nişīni ”
(Cahil kişilerle oturmaktansa yalnız oturman daha iyidir.)

Kendüñi ayıragör lā-ḥayr-fīh¹¹⁰⁷

700. Hem-niṣ̄inüñ ola ger ehl-i hevā
Yeg olur şöyle oturmak tenhā
701. Hem-niṣ̄in olmadın ise eṣrār
Yeg olur hem-dem ola mūr̄la mār
702. Hem-deminden irer ekṣer ‘ işyān
Vesvese virmekle her dem ü ān
703. Hem-niṣ̄in cürme delīl ola eger
Hem-dem olmak yeg olur kelb ya ḥar
704. Bir ḥikāyet idelüm ola delīl
Ger mu‘īn olur ise Rabb u Celīl

A25^b

Ḥikāyet-i Mālik-i Dīnār Bā-Kelb

705. Ḥazret-i Mālik-i Dīnāre meger
Vardı bir kimse şora niçe ḥaber
706. Gördi bir kelb oturur yanında
Nīk-ḥaṣlet konılup şānında
707. Ḥazret-i şeyḥe su’āl itdi o merd
Didi bir nesne gelüpdür bize serd
708. Ne revādur ki ḡarīb ola bu kelb
Gören elbettete eyler anı selb

¹¹⁰⁷ “Onda hayır yoktur.”

709. N'ola var ise eger sırr-ı hafî
Lîk fehîm eyleyemez degme ğabî
710. İşidüp bu sözi şeyh-i vâfî
Virdi luţfıla cevâbı şâfî
711. Hem-demün ki ola bir cürme delîl
İki ' âlemde ide ħor u zelîl
712. Bir dem anuñıla olmağdan yeg
Hem-nişîn ola kişîye bir seg
713. Böyle deyübeni ol şeyh-i şihâb
Virdi ol sâ'il olan şahşa cevâb
714. Bir ħikâyet dahı yâd eyleyelüm
İşiden dilleri şâd eyleyelüm

Ĥikâyet-i Fuğaylî ' İyâz Bâ-Sâ'il

715. Ululardan birisi bir demde
Oturur gördi Fuğayli ğamda

A26^a

716. Yanına varup aña itdi su'al
Didi ħoş mı nicedür ħâtır-ı bâl
717. Ne ' aceb oturasız tenhâda
Kimse olmaya yaluñuz sâde
718. Kimse bulunmadı mı ola celîs
Dilemez misiz ola kimse enîs

719. Didi ol ‘ārif ü dānā vu ‘alīm
Şāhib-i ṭab‘-ı laṭīf ‘aql-ı selīm
720. Lezzet-i vaḥdeti bilse herkes
Dilemezdi ki enīs ola mekes
721. İki kimse ki ola bir yirde
Söyleşüreך düşölür bir derde
722. ‘Ālem-i vaḥdeti feh̄m itse ‘uḳūl
Keşrete varmağa olmazdı ‘acūl
723. Lezzet-i ‘uzleti ṭuysa dil ü cān
Cān gibi kendüyi eylerdi nihān
724. N’ola idi bu kadar fetḥ-i kelām
Kāş olmaya idi illā selām
725. Ḳalbümi ğayrıya meşġūl itdün
Dīde-i ḳalbümi ma‘lūl itdün
726. Zıkr-i Ḥaḳdan beni mehcūr itdün
Üns-i bi’llāhda iken dūr itdün
727. Senüñile bulışan böyle ola
Vay aña ğayrı ile üns bula
728. Böyle deyübeni ayrıldı hemān
Eyledi kendüyi bir yirde nihān

A26^b

729. Vaḥdetün lezzetini bilse kişi
‘Uzlet olurdu hemān dā’im işi

730. Sa'y idüp kendüni tenhâ eyle
Kimseden ne söz işit ne söyle

731. Bir diyen iki işidür elbet
Hayr olur eyle olıcağ halvet

732. Sözi az olsa günâhı olur az
Kışşai kütah idüp itme dirâz

733. Yiter ehl olana bu pend ü haber
İşidüp tutmak imiş illâ hüner

734. Meclis-i sâdis e' azm eyledi dil
Eyleye anda da hâll-i müşkil

H58^a

Meclis-i Sâdis Her Kimesneye İylük Eylemek Beyânındadır¹¹⁰⁸

735. İylüki eyleyüp atsañ nehre
İrişür e' âkıbet andan behre¹¹⁰⁹

736. Bilmeşe n'ola ki anı balık
Biliser e' Âlim ü Hayy u Hâlık¹¹¹⁰

737. Şanma zâyî e' ola yok yirde emek
Yeg olur çekmemeden hōd çekmek¹¹¹¹

738. Dime şâyed emeküm olmaya tuş

¹¹⁰⁸ Yigirmi Üçüncü Meclis: Her Kimseye İylük Eylemek Nereye İlter ve ne Hâle yitüşdürür Balık Bilmez İse Hâlık Bile Diyüp Anı Beyân İder H.

¹¹⁰⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “naşīb” olarak yazılmış.

¹¹¹⁰ Bilmez ise n'ola anı balık
Bilür elbette Hayy u Hâlık H.

¹¹¹¹ Yeg olur çekmemeden hōd çekmek: Hōş olur çekmemedense çekmek H., Bu dizenin anlamı sayfa kenarında, “bir mi olur çekmemek ile çekmek” olarak yazılmış.

Diyelelmiş hem nihāyet bī-hūş¹¹¹²

739. Emekün yok yire gıtmez bil anı

Dime ki ola mı ya olmaya mı

740. Çekmezem dime kıurı yire emek

Bile Hālīk n'ola bilmezse semek¹¹¹³

741. Bir hikāyet yazayum¹¹¹⁴ eyle nazar

Cümlesi ola tamām pend ü 'iber

H58^b

Hikāyet-i Mütevekkil Hālife Bā-Feth¹¹¹⁵

A27^a

742. Bir zamānda Mütevekkil sultān

Şehr-i Bağdāda olup hākim ü hān

743. Yüridürdi niçe 'adl u dādı

Ṭutdı āfāk-ı cihānı adı

744. Bir kullı varıdı maḥbūb-ı enām

Nāmı Feth idi hūner-mend-i tamām

745. Cāmi'-i 'ilm ü kemālāt idi ol

Hāzret-i şehde begāyet maḥbūl

746. Oķ atup yazı yazar idi¹¹¹⁶ tamām

¹¹¹² Diyelelmiş hem nihāyet bī-hūş: Olmaz ise diyesin bu daḥı hūş H., bī-hūş kelimesinin anlamı sayfa kenarında, “bī-'aql” olarak yazılmış.

¹¹¹³ 739, 740. Beyitler –A.

¹¹¹⁴ yazayum: yazalum H.

¹¹¹⁵ Hikāyet-i Mütevekkil sultān H.

¹¹¹⁶ yazı yazar idi: yazmada kāmildi H.

Diledi şuda da yüze o gulām

747. Cehd idüp¹¹¹⁷ baḥr̄ilere oldı qar̄in
Olalar kendüye her demde mu^{c̄}in¹¹¹⁸

748. Kāmil oldum diyü bir gün o civān
Dicle Irmağına girdi nihān¹¹¹⁹

749. Giderek şu bunı¹¹²⁰ alup gitdi
‘Āqibet gör ki ne ḥāle yitdi

750. İrişüp ‘avn-ı İlāhī bir çüb¹¹²¹
Eline girdi hemīn oldı rükūb¹¹²²

751. İledüp bir ulu girdāba bunı¹¹²³
Āsiyā gibi döner dün ü günü

752. Düşürüp eyledi anda devvār
Nitekim devr ider idi pergār

753. Yedi gün anda ṭolandı çün¹¹²⁴ māh
Şaqladı luṭfiyla anı İlāh

H59^a

754. Virdi rızqın ḳomadı bir dem aç
İtmedi ğayrıya aṣlā muḥtāç¹¹²⁵

¹¹¹⁷ Cehd idüp: Niçe gün H.

¹¹¹⁸ Olalar kendüye her demde mu^{c̄}in: Ki olalar kendiye her yirde mu^{c̄}in H.

¹¹¹⁹ nihān: pinḥān H.

¹¹²⁰ bunı: anı H.

¹¹²¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ağaç” olarak yazılmış.

¹¹²² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “bindi” olarak yazılmış.

¹¹²³ bunı: anı H.

¹¹²⁴ çün: ol H.

¹¹²⁵ 754. Beyit –A.

755. Niçe nān-pāre aḳardı şuda
Ṭolanup ṭutar idi her sūda¹¹²⁶

A27^b

756. Yiridi ḳarnı acıḳsa anı
Şükr idüp Bārī Ḥudāya cānı
757. Ṭolanur bunda Feth̄ leyl ü nehār
Şiddet-i miḥnetle girye vü zār
758. İşidüp çünki bu ḥālī sulṭān
Şuya ğarḳ oldı şanup Feth̄ hemān¹¹²⁷
759. Şuya boğuldı diyü pür ğam olup
Yimek içmek yimedi aḥşam olup¹¹²⁸
760. Yüridüp şehre münādīleri heb
Feth̄i eylerler idi cümle ṭaleb
761. Ğulğule düşdi temāmet şehre
Gıtdiler baḥrī olanlar nehre
762. Cüst ü cū eylediler her ṭarafı
Bir ṭaraf ḳalmadı ki ola ḥafī
763. Didi şeh kim ki bulursa Feth̄i
Maḥzen-i kalbūme eyler feth̄i¹¹²⁹
764. Vireyüm aña niçe biñ dīnār¹¹³⁰

¹¹²⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “her yakada” olarak yazılmış.

¹¹²⁷ Şuya ğarḳ oldı şanup Feth̄ hemān: Ya‘ nī ki ğā’ib ola Feth̄-i civān H.

¹¹²⁸ 759. Beyit –A.

¹¹²⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “açık” olarak yazılmış.

¹¹³⁰ dīnār: zer ü sīm H.

Söyüne albümü içindeki nār¹¹³¹

765. İşidicek bu sözi her barī
Gıtdiler ki gezeler bu nehri
766. Ya ayātda ya memātda bileler
ande ise anı elbette bulalar¹¹³²

H59^b

767. Gezerek buldı anı bir barī
Sa‘y ü seyrān iderek bu nehri¹¹³³
768. Yanına vardı anuñ gördi tamām
ād-mān eyledi āha i‘lām¹¹³⁴
769. Nie zevrālar ile Fete revān¹¹³⁵
Eyledi nie ulām-ı āh-ı cihān¹¹³⁶
770. Getürüp āha anı ‘ızzetile
Yaturup dergehine ürmetile¹¹³⁷
771. Didiler ‘asker-i uddām u ulām
Bā-edeb ürmet-i envā‘-ı kirām

A28^a

¹¹³¹ Söyüne albümü içindeki nār: Dil ü cāndan gide tek üzn ü elīm H.

¹¹³² 765, 766. Beyitler –A.

¹¹³³ Bir dilāver gezerek buldı anı
Yanına vardı tamām bildi anı H.

¹¹³⁴ Müjdegānī aberin āha didi
Nerede gördi anı anda odı H.

¹¹³⁵ Fete revān: āh-ı cihān H.

¹¹³⁶ nie ulām-ı āh-ı cihān: ullarını Fete revān H.

¹¹³⁷ ‘ızzet ü ürmetile cümle sipāh
Getürüp eylediler ükr-i İlāh H.

772. Nevvera'llāhu 'uyūnu'l-¹¹³⁸ ulā
Devvera'llāhu'uyūnu's-suflā¹¹³⁹
773. Göricek şāh anı şādān oldu
Açılup gül gibi handān oldu
774. Niçe gūne ni' am iḥzār itdi
Ḥil' ati giymege tekrār itdi¹¹⁴⁰
775. Feth idüp Fethē ḥ-ān u ni' met
Eylediler niçe gūne¹¹⁴¹ minnet
776. Ḥācetüm yok yimege şeb' ānem
Eksik itmezdi Ḥudā pür-nānem¹¹⁴²
777. Böyle diyü yimedi Feth ṭa' ām
Ḥayrete düşdi ṭuran ḥāşla 'ām
778. Didi şeh ābıla toyduñ zāhir
Aca şu öyün olupdur bāhir¹¹⁴³
779. Didi Feth ey şeh-i 'ālem nānı
Eksük itmezdi Ḥudā her ānı¹¹⁴⁴
780. Rūy-ı āb üzre gelürdi dā'im
Olmadı gün ki olaydum şā'im¹¹⁴⁵

¹¹³⁸ “Allah ulvi gözleri nurlandırın.”

¹¹³⁹ “Allah sufli gözleri(pınarları)döndürsün.”

¹¹⁴⁰ 773, 774. Beyitler –A.

¹¹⁴¹ gūne: nev'e H.

¹¹⁴² Yimedi aç degülem diyü civān

Eksük itmez baña luṭfile nān H. nān kelimesinin anlamı sayfa kenarında, “etmek” olarak yazılmış.

¹¹⁴³ Didi şeh şuyile bes toyduñ ola

Bu meşeldür aca şu öyün ola H. bāhir kelimesinin anlamı sayfa kenarında, “rüşen” olarak yazılmış.

¹¹⁴⁴ Ḥudā her ānı: gör ol Raḥmānı H.

¹¹⁴⁵ Şuyile böyle gelürdi her dem

Çekmedüm ni' met için guşşa vü ğam H.

781. Yazılup üstine her pâre-i nân
Dinilüp ya‘ nî filân ibn-i filân

H60a

782. Rızķumı kesmedi Rezzāk u Kerīm
Olmadı gün ki ireydi baña bīm¹¹⁴⁶
783. Gönderüpdür bize her rûz Hudā
İtmedi luṭfiyla hiç cüdā¹¹⁴⁷
784. İşidüp bu sözi tekrār nidā
İtdiler şehr içine hûb-edā¹¹⁴⁸
785. Dicleye nânı kim atdı gelsün
‘İvazın şāh katında bulsun
786. İşidüp bir kişi geldi anı
Didi ben atmışidüm ol nânı
787. Şorup ismini o şahşuñ bildi
Yazılan nāma muvāfık oldı

A28^b

788. Didi şeh ol kişiye nitesin
Nāmuñı etmeke yazup atasın
789. Ne olupdur ola bu kâra sebeb

¹¹⁴⁶ 782.Beyit –A.

¹¹⁴⁷ Rızķumı kesmedi Rezzāk u Kerīm
Olmadı gün ki ireydi baña bīm H.

¹¹⁴⁸ İşidicek bu sözi şāh-ı güzîn
İtdürüp şehre nidāyı ol hîn H.

Bize takrîr it anı bir bir heb¹¹⁴⁹

790. Ne olupdur ki bu hâle¹¹⁵⁰ bâ' is

Bu maķûle ola fi' l-i hâdiş

791. Ne işidüp ne görüldi bu kâr

Devr idelden beri çarḥ-ı devvâr¹¹⁵¹

792. Ne murād olmışıdı bize ' ayân

Luṭf idüp şaḳlama hiç eyle beyân

793. Kâdir olduğca kerem eyleyelüm

Niçe meclisde anı söyleyelüm

794. Didi ol kimse murādum ey şâh

Bu idi fi' lüme Ḥaḳ ola güvâh¹¹⁵²

795. İylüki eyleyüp atsañ baḥre

Żâyi' olmaz irişür bir behre¹¹⁵³

796. Fi'l-meşel söylenür elsünde¹¹⁵⁴ bu ḳâl

Tecrübe itmek içün oldu bu ḥâl¹¹⁵⁵

797. Bir yıl idi ki atardum nânı

Göre idüm nice olur anı

H60^b

¹¹⁴⁹ 789. Beyit-A.

¹¹⁵⁰ Ne olupdur ki bu hâle: Ne idi ola murād u H.

¹¹⁵¹ 791. Beyit -A.

¹¹⁵² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “şâhid” olarak yazılmış.

¹¹⁵³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “naşib” olarak yazılmış.

¹¹⁵⁴ Metinde, “elsinede” şeklinde.

¹¹⁵⁵ Söyleşür bu meşeli cümle lisân
Tecrübe içün olupdur ey ḥân H.

798. N'ola bilmez ise anı balık¹¹⁵⁶
Bilür elbettete Rabb u Hâlîk
799. Hâk bilür ki bu idi maḳṣûdum
Žāyi' itmedi¹¹⁵⁷ şükür Ma' būdum
800. Böyle diyü o kişi virdi cevâb
İşidicek bunı şeh¹¹⁵⁸ oldu mücâb
801. Niçe dînâr u direm virdi hezâr¹¹⁵⁹
Neye irgürdi gör iylük ey yâr
802. Kimsenüñ iylüki žāyi' olmaz
Kimsenüñ kimsede ḥaḳḳı ḳalmaz
- A29^a
803. İdegör iylüki her ferde¹¹⁶⁰ hemân
Şemerâtı irişür bî-noḳsân
804. Ḥayr-ḥ'âh olsa kişi her ferde
Ḥayrla yâd olunur her yirde
805. Bu ḥikâyet ki didüm ḳadrini bil
Ele girmez arariseñ¹¹⁶¹ niçe yıl
806. 'Uḳalâya iki gûne ḥişşe
İrişür fehmi idene el-ḳışşa¹¹⁶²

¹¹⁵⁶ N'ola bilmez ise anı balık: Bilmez ise n'ola anı balık H.

¹¹⁵⁷ Žāyi' itmedi: Yirine ḳodı H.

¹¹⁵⁸ bunı şeh: şeh anı H.

¹¹⁵⁹ Niçe dînâr u direm virdi hezâr: Virdi dînâr u direm aña hezâr H.

¹¹⁶⁰ ferde: yirde H.

¹¹⁶¹ arariseñ: arasalar H.

¹¹⁶² Niçe vechile naṣîḥat oldu

'Uḳalâ niçe me'ânî buldı H.

807. Birisi bildürür iylük nicedür
Şadef-i dildedurur hem niçe dūr¹¹⁶³
808. Biri Mevlā kılın¹¹⁶⁴ ac itmez imiş
İrgürür rızķını unutmaz imiş
809. Kişiyi ehl-i tevekkül eyler
Fethi āb üzre işitdün n'eyler
810. Yedi gün rızķını virdi Vehhāb
Māni^c olmazıdı āb-ı girdāb¹¹⁶⁵
811. Rızķ için ğam yime iylüki ķoma
Pend olupdur saña¹¹⁶⁶ bu kışşā heme¹¹⁶⁷
- H61^a
812. Hışşe-dār olmağa ehl-i idrāk
Yazdum anı ki olalar derrāk
813. Burada meclisi itmām idelüm
Bir dahı ğayrısın i' lām idelüm
814. Anda da zıkr olına niçe kelām
Behremend ola ķamu hāşıla ^cām¹¹⁶⁸
815. Meclis-i āhire ^cazm itdi göñül
Diledi anda da aça niçe gül

¹¹⁶³ İylük itmek nereye iltür imiş

Nānı āba atana n'oldı gör iş H.

¹¹⁶⁴ Biri Mevlā kılın: Her kılın Rāzıķı H.

¹¹⁶⁵ Bu ķadar gün vire rızķın Vehhāb

Māni^c olmaya hiç aña girdāb H.

¹¹⁶⁶ Saña: bize H.

¹¹⁶⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “dükeli” olarak yazılmış.

¹¹⁶⁸ 812, 814. Beyitler arası –A.

816. Pür ide bûy-ı meşâm-ı cānı
Behre-mend eyleye hâş u ‘āmı

Meclis-i Sâbi‘ Fazîlet-i ‘Adl u İnşâf Beyânındadır¹¹⁶⁹

817. Fâ‘ dilû diyü buyurdu çün Hâk¹¹⁷⁰
‘Adlle olmağa cehd it muṭlaḳ¹¹⁷¹

A29^b

818. Her kişi taḫt-ı yedinde olına
‘Adl ide vâcib olupdur biline

819. Kişinün taḫt-ı yedinde her ne ki var
Dimeyeler ya şıḡâr u ya kibâr

820. Şorulur her birinün aḫvâli
Her deminde nicedür a‘ mâli¹¹⁷²

821. Elün altında¹¹⁷³ olana rā‘ i¹¹⁷⁴
Olıcaḳ ḫaḳḳı olagör rā‘ i¹¹⁷⁵

822. Küllüküm rā‘ i¹¹⁷⁶ kelâmın yād it¹¹⁷⁷
Reh-i ‘adle anı her dem zād it¹¹⁷⁸

¹¹⁶⁹ Yigirmi Dördüncü Meclis: ‘Adl u İnşâf Üzerine Olup Def‘-i Zûlm ü Ḥayf İdenlerün Merâtibin beyan u ‘ayân İder H.

¹¹⁷⁰ buyurdu çün Hâk: olındı fermân H.

¹¹⁷¹ muṭlaḳ: her ân H.

¹¹⁷² 819, 820. Beyitler –A.

¹¹⁷³ Elün altında: taḫt-ı hükminde H.

¹¹⁷⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “İsm-i fâ‘ili sürici” olarak yazılmış.

¹¹⁷⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “İsm-i fâ‘ili ri‘âyet idici” olarak yazılmış.

¹¹⁷⁶ “Hepiniz çobansınız”

¹¹⁷⁷ “Kale (a.s): Kullukum rā‘in ve kullukum mes’ûlun an rā‘iyyetihi: Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes’ûlsünüz.”

¹¹⁷⁸ 822. Beyit –A.

823. Seni rā' ī vü re' āyāñı gele¹¹⁷⁹
İde haḳ vay geleden¹¹⁸⁰ gele gile¹¹⁸¹

824. ẖoma inṣāfı elüñden ey yār¹¹⁸²
Uğrı hırsuz da olursañ her bār

825. Yeg olurmuş niçe tã' atden ol
Anuñıla bulunur Haḳḳa vuṣul¹¹⁸³

826. 'Ādil olmağa kişi her işde
Ḳaşd ider devlet olursa başda

H61^b

827. Bir hikāyet yazalum pür-'ibret
Haḳ mu' īn olup iderse nuṣret

Hikāyet-i 'Adl-nümā vu Naṣīḥat-baḥş

828. Şöyle olındı hikāyet ki 'Ömer
Gönderüp Başraya bir ehl-i hüner

829. Hākim olmağa ḥalīfe itdi
Niçe kes yanına düşüp gitdi

830. Bir kişi var idi ehl-i 'inād
Hākime oldı 'inādda mu' tād

831. Ḳaḳıyu bir gün o şahşa niçe darb
Urdı ḳamcı ile öğretti edeb

¹¹⁷⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “süri” olarak yazılmış.

¹¹⁸⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “süriden” olarak yazılmış.

¹¹⁸¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “şikāyet” olarak yazılmış.

¹¹⁸² ẖoma inṣāfı elüñden ey yār: 'Ādl u inṣāfı elüñden ḳoma var H.

¹¹⁸³ 825. Beyit –A.

832. Gücenüp ol kişi tırdı fi'l-hāl
‘Ömere ‘arz ide varup aḥvāl
833. Didi bī-vech ḥalīfe dögdı
‘İrzımı yıkdı benüm hem sögdı

A30^a

834. Niçe tavrıyla şikāyet itdi
Nice oldıysa ḥikāyet itdi
835. Oturup Ḥazret-i Fārūḳ-ı ‘Ömer
Yanına cem‘ olup aşḥāb meger
836. Söyleşürlerdi niçe ḥaḳ kelimāt
Feth olurdı niçe ‘irfān u nikāt
837. Didiler ol kişiye mirūñdür
N’ola ‘afv eyleriseñ pırūñdür
838. Lāyık olmaz idesin aña ‘itāb
Dilini ḳahr odı ile pür-tāb
839. ‘Aceb olmaz bu ḳadar cev̄r ü cefā
Kezm-ı ḡayz ile yūri mihr ü vefā
840. Ne ḳadar itdiler ise pendı
O ḳadar tıldı derūnı tündı¹¹⁸⁴
841. Mümkin olmadı ḡiçe ḥaḳḳından
Diledi ki alına ḥaḳ andan

¹¹⁸⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “şarb u donuḳluḳ” olarak yazılmış.

842. Yazdılar nāmei mīre muḥkem
Didiler ki dime ne bīṣ ne kem
843. Varıcaḡ nāme temāmet oḡu baḡ
Rāzı it ḡaṣmuñı rāzı ola Ḥaḡ
844. Her işüñde ola ‘adl u inṣāf
Reh-i ḡaḡda idesin ḡalbüñi ṣāf
845. Ne ki itdüñse bu ṣaḡṣa cümle
Saña itmek diler ol fi’l-cümle
846. Ḥaḡḡın almaḡa icāzet viresin
Ġāfil olma ki zarar irġüresin
- A30^b
847. Oḡuyup nāmei mīr-i münḡād
Didi ben emre muṭī‘em dil-ṣād
848. Nice maḡṣūduñ ise eyle anı
Ḳomıṣam ḡaḡ yolına cān u teni
849. Getürüp ḡamcıyı virdi eline
Didi ur dime ki ṣaḡ u ṣolına
850. İṣidüp her kiṣi bu ḡāli hemān
Yilerek geldi ḡamu pīr ü civān
851. Cem‘ olup başına ṣehrūñ ḡavmi
Eyledi her biri muḥkem levmi
852. Didiler ki ne revādur mīre
Nā-sezā iş idesin bir pīre

853. Her biri eyledi bir gūne ḥiṭāb
Niçe dil-sūz-ı kelām niçe ‘ itāb
854. Def¹¹⁸⁵ olınmadı ḥerīfūñ tābı¹¹⁸⁵
Açılup gitmedi ġaflet ḥ¹¹⁸⁶ābı¹¹⁸⁶
855. Kimsenūñ pendı eşer itmedi hīç
Alacak oldu ḥaḳḳın ir ü giç
856. Oturup pīşine mīr-i münḳād
Didi ur nice olınursa murād
857. Ḳoma bende ḥaḳḳuñı her ne ki var
Ḳalmasun yarına li’llāh ey yār
858. Bu ṭarīḳile tevāzu‘ itdi
Gör aña ki bu tevāzu‘ n’itdi
859. Eline aldı ḥerīf ḳamcıyı çün
Ḳaldırup mīre hemān urmaḳ için

A31^a

860. Her kişinūñ dili pūr-tāb oldu
Gözleri yaşıla pūr-āb oldu
861. Şu ḳadar düşdi ḥarāret nāsa
Ağlayup başladı her kes yāsa
862. Ḳalbi yumuşadı ḥerīfūñ çün mūm
Ḥiddeti terk idüben nefis-i şūm

¹¹⁸⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ḥarāret” olarak yazılmış.

¹¹⁸⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “uyḥu” olarak yazılmış.

863. albine oldı muabbet nrı
ıkarup dildeki err-i rı
864. Bıraup amcıyı elden fı'l-al
Lufla dkdi nie drr-i maal
865. Didi aa ki reva olmaz ii
Getre albine afletle kii
866. Adlnz bilmek idi masdum
amd-i b-ad ki bugn ma bdum
867. Bildrp nie kese virdi yan
aa albmde ola ıkd ya kn
868. Byle diyp aa  izzet itdi
Nie minnet nie rmet itdi
869. Kiide  adl olıca yle gerek
Fehm idersen nicedr fikr iderek
870. Gele inaf idelm bu  adle
Gele mi fikre veyahd  ala
871. Kesr-i nefis eyleye rm ola tamm
Gelmeye gnline h ayret-i nm
872. Fa dil emrine mnad ola dil
Bize yetde gelpdr mkil

A31^b

873. Avn-ı tev-i uddur ulına
Inıyadı vire d'im diline

874. ‘Adl u inşāf ide her işde tamām

Qoya ‘ālemde anuñla eyü nām

875. Diyeler rāzı ola andan Hāq

Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi muṭlaq

876. Bir hikāyet dahı ĩrād idelüm

Niçe pür-ğam göñüli şād idelüm

877. Alalar pend ü naşīḥat her bār

Şāyi‘ olup tola her dār u diyār

H61^b

Hikāyet-i Dād-efzā vu ‘Adl-nümā¹¹⁸⁷

878. Bir zamān içre meger ki bir şāh

Zulmle ‘ömrini itmişdi tebāh

879. ‘Ömrini cevrlē āḥir itdi

‘Aqibet dār-ı fenādan gitdi

880. Ululardan birisi rü’yāda

Gördi ki bāğ-ı cinān-ı me’vāda

881. Feraḥ u ḥürrem ü şād u mesrūr

‘Ayş u ‘işretde şafā zevk ü ḥuzūr¹¹⁸⁸

882. Didi ol kimse neden oldı bu ḥāl

İşiden dir idi bu ḥāle muḥāl

¹¹⁸⁷ Hikāyet-i Dād-efzā H.

¹¹⁸⁸ Feraḥ u ḥürrem u şādān olmuş
Hem-demi ḥürile Rızvān olmuş H.

883. Bu merātib bu maḳāmāta vuṣūl
Ne sebeb oldu ola Ḥaḳḳ ḳabūl¹¹⁸⁹

884. Didi şeh faẓl-ı İlāhīdür bu
Ḳılıcıla olımazmış eyü hū¹¹⁹⁰

A32^a

885. Ger mu‘īn olsa Ḥudā bir ḳulına
Digemez ḥalḳ-ı cihān bir ḳılına

886. Didi ol kimse belī faẓl-ı İlāh
Eger olmazsa muḥāl oldu nigāh¹¹⁹¹

887. Ḳande ḳaldı ki girüp zevḳ ü şafā
Bula cennetde niçe mihr ü vefā

888. Līk her kimseye anda¹¹⁹² derecāt
Virilür ḥāline göre ğurafāt¹¹⁹³

889. Bu maḳāmāta neden oldu vuṣūl
Ne tarīḳile bulındı aña yol

890. Anı bilmek dilerüz senden ey şāh
Umaruz bize de şāyed ola rāh¹¹⁹⁴

H62a

891. Didi şeh bir gice olmışdı dün

¹¹⁸⁹ ola Ḥaḳḳ ḳabūl: neyle oldu ḥuṣūl H.

¹¹⁹⁰ Didi şeh faẓl-ı Ḥudā oldu sebeb
Bulınur mı ne ḳadar olsa taleb H.

¹¹⁹¹ Eger olmazsa muḥāl oldu nigāh: Getirir herkesi bunda ey şāh H. nigāh kelimesinin anlamı sayfa kenarında, “naẓar” olarak yazılmış.

¹¹⁹² anda: bunda H.

¹¹⁹³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “Cem‘i ğurafa ya‘nī yüksek köşkler” olarak yazılmış.

¹¹⁹⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yol” olarak yazılmış.

- Nā-gehān girdi ulağuma bir ün
892. Şura geldüm anı bulmağā hemān
Bile aldum yanuma niçe civān
893. Giderek buldum anı bir hāne
Çıkmış eyvānı anuñ keyvāne¹¹⁹⁵
894. Añladum ki¹¹⁹⁶ anuñ içindedür ol
Kaşd idüp girdüm aña buldum yol
895. Şem‘ alar yağdılar oldu rūşen
Bir kişinüñ yiri olmuş kül-ğan
896. Nār-ı miñnetde yanup āh eyler
Diline her ne gelürse söyler
897. Kayd u bend itmiş anı bir zālīm
Göricek bizi didi gör hālüm

A32^b

898. Şeh-i İslām iseñ ey şāh-ı cihān
Derdüme çāre ‘ ilāc eyle hemān
899. Beni kırtar bu belādan¹¹⁹⁷ niçe bir
Çekerem eyle baña bir tedbīr
900. Bir filān bende bizi bu bende
Düşürüp itdi tamām efgende

¹¹⁹⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “necm-i zühāl” olarak yazılmış.

¹¹⁹⁶ Añladum ki: fehm olındı H.

¹¹⁹⁷ Beni kırtar bu belādan: Çāre-sāz beni kırtar H.

901. Mālımız aldı vü gâret itdi
Niçe tavrıla haķâret itdi
902. Getürüp burada maĥbûs itdi
Cümlesinden bizi me'yûs itdi¹¹⁹⁸
903. O kişi böyle tazallüm itdi
Niçe dil-sûz tekellüm itdi

H62^b

904. İşidicek yüregüm tıldı hemân
Diledüm def^ç ola bu ĥayf-ı nihân
905. Meger ol zâlim ü bed-kâr-ı ĥulâm
Bana itmezdi bu ĥâli i^ç lâm
906. şu ĥadar mâ'il idi ĥalbüm aña
Zehresi yoĥ idi ki kimse aña
907. Muıııalı^ç itdi Ĥudâ sırra beni
Sebeb-i def^ç idüben şerre beni
908. Getürüp ol ĥulı muĥkem te'dîb
Eyledüm şirretini hem taĥrîb¹¹⁹⁹
909. şöyle olındı siyâset ki aña
Her kişi görse ĥalur idi taña¹²⁰⁰
910. Yine maızlûma virildi mâlı

¹¹⁹⁸ 902. Beyit –A.

¹¹⁹⁹ Getürüp ol ĥulı te'dîb itdüm
Niçe cevır ü niçe ta^ç zîb itdüm H.

¹²⁰⁰ şöyle olındı siyâset muĥkem
Görüp işiden olupdur epsem H.

Mütesellî kılınuban¹²⁰¹ bālı

911. Hāḡ te‘ālāya du‘ā eyledi¹²⁰² ol
Didi yā Rabb du‘ām eyle ḡabūl

A33^a

912. ‘Afv idüp cümle zünübın ṣāhuñ
Bendesı eyle yarın dergāhuñ
913. Hāḡ ḡabūl itdi du‘āsını¹²⁰³ anuñ
Diledüğini virüp cān u tenüñ¹²⁰⁴
914. ‘Afv idüp cümle cināyātumızı
Bāḡ-ı cennāta sezā itdi bizi¹²⁰⁵
915. Şeh idüp milket-i cennāta tamām
Eyledi menzilümüz dār-ı selām¹²⁰⁶
916. Hoş gelüp Bārī Ḥudāya ‘adli¹²⁰⁷
‘Afv idüp ḡulm u cefā vu ‘atli¹²⁰⁸

H63^a

917. Yirini ravza-i cennāt itdi
Evini cennet-i ravzāt itdi
918. Niçe biñ ḡulmi giderdi bir dād

¹²⁰¹ Mütesellî kılınuban: Şād-mān oldu anuñile H.

¹²⁰² du‘ā eyledi: tazarru‘ idüp H.

¹²⁰³ du‘āsını: münācātın H.

¹²⁰⁴ Diledüğini virüp cān u tenüñ: Hem revā eyledi ḡacātın anuñ H.

¹²⁰⁵ 914. Beyit –A.

¹²⁰⁶ Kişver oldu bize bu dār-ı selām

Yürürüz şöyle selāmetle müdām H.

¹²⁰⁷ ‘adli: dādı H.

¹²⁰⁸ ‘Afv idüp ḡulm u cefā vu ‘atli: Menzili itdi behiş-ābādīH.

Dīn-i vīrānını itdi ābād

919. Koma ‘adli kamu işünde¹²⁰⁹ tamām

Bulasın tā ki cinān içre maḳām

920. Dād-ger olmağa cehd eyle hemān

Ola ki tuş ola ‘afv-ı Ğufrān¹²¹⁰

921. Mağfired ile āḫir Ğaffār

Setr ide cümle ‘uyūbı Settār¹²¹¹

922. Yine bir dürc-i le’ālī¹²¹² açalum

Dürer-i pend ü neşāyiḥ şaçalum

923. Hışşe-dār ide niçe ehl-i dili

Nice olur göre dād ü ‘adli¹²¹³

924. Bir ḫikāyet dahı ĩrād idelüm

Niçe maḫzūn göñüli şād idelüm

Ḫikāyet-i ‘Adl-i Şāh

925. Bir zamān içre meger bir şāha

Geldi bir kimse şikāyet-gāha

926. Didi ma‘lūm ola ey şāh-ı cihān

Kullaruñdan baña bir şūm-civān

A33^b

¹²⁰⁹ İşünde: ḫālünde H.

¹²¹⁰ Dād-ger olmağı der-pişe iden

‘Ālemün ḫālını endişe iden H.

¹²¹¹ 921. Beyit –A.

¹²¹² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “inciler” olarak yazılmış.

¹²¹³ 923. Beyit –A.

927. O kadar cev̄ ü cefā fi‘l-i kabīh
Eyledi ki diyemez kimse şarīh
928. Didi şeh ki ne olupdur di baña
Dimez iseñ güneñüm cümle saña¹²¹⁴
929. Hakkuñı ‘adlle almazsam eger
İde Hakk-bini belāsına siper

H63^b

930. Didi ol kimse eyā şāh-ı güzīn
Saña tenhā diyeyüm anı hemīn
931. Halk içinde bu maḳūle kelimāt
Dime ki olmaya kişide ḫayāt
932. Emr idüp şeh anı tenhā itdi
Hāne-i vaḫdete alup gitdi
933. Didi sercümle baña eyle beyān¹²¹⁵
Ne ki varise derūnuñda¹²¹⁶ nihān
934. Didi ol kimse ki bir şeb ey şāh
Ḳullaruñdan biri geldi nā-gāh
935. Ellerüm bağladı ḳayd itdi beni
Mürğveş dāmla şayd itdi beni
936. Gözüme ḳarşu nigāruma ‘ayān

¹²¹⁴ Didi şeh cümlesin eyle taḳrīr
‘Avn-i Hakkīle olınsun tedbīr H.

¹²¹⁵ baña eyle: bu sırrı di ‘ayān H.

¹²¹⁶ derūnuñda: ḳoma hīç H.

Eyledi fī' l-i şenī' i o zamān

937. Bir niçe gün geçerek geldi yine

Bildüğün işledi ol döne döne

938. Bunca demdür ki dilüm hūn itdi

Ġāyetile beni maḥzūn itdi

939. Cānuma geçdi de āḥir geldüm

Söyledüm yüzüm elüme aldum

A34^a

940. Ne sezā-vār ise şāha itsün

Diler ise beni nāra atsun

941. Böyle diyü yaşını itdi revān

İşidüp şeh buni oldı ḥayrān

942. Didi şeh¹²¹⁷ yine gelürse eger ol

Ḥaber eyle baña bulup bir yol

943. Göresin sen de nic'olur aḥvāl

Ger ' ināyet ider ise Müte'āl

H64^a

944. Emr idüp kullarına didi eger

Bu kişi her ne zamān ide ḥaber

945. Baña i' lām idesiz bī-te'ḥīr

Görevüz ki ne buyurur taḫdīr¹²¹⁸

¹²¹⁷ Didi şeh: Didi ki H.

¹²¹⁸ 944, 945. Beyitler –A.

946. Yine bir şeb gelicek şüm-gulām
Eyledi ol kişi şāha¹²¹⁹ i' lām
947. Bir tarīķile haberdār itdi
Uyhusından şehi¹²²⁰ bīdār itdi
948. İşidüp şeh anı tırdı fi'l-ḥāl
Geldi gördi ki muḳarrer aḥvāl
949. Yatup uyumış zenle ol bed-nām
Ḳapudan gördi anı şāh-ı hümām¹²²¹
950. Didi ev şāhibine uf di mūma
Göresin ki ne idem ol şūma
951. Uf didi şāhib-i ḥāne mūma
Nazar ile nic'olur mefhūma
952. Girdi şeh başını kesdi ey yār
Ba' d-ez-ān didi ki gel mūmı uyar
953. Yaḳıcaḳ mūmı şeh aldı eline
Göre maḳtūlı kim idi biline
954. Nazar itdi göricek bildi anı
Şükr idüp Ḥaḳḳa feraḥ buldı cānı

A34^b

955. Didi ev şāhibine şāh-ı cihān

¹²¹⁹ ol kişi şāha: şāha anı hep H.

¹²²⁰ Uyhusından şehi: Ḳomadı ḥ'ābını H.

¹²²¹ hümām: enām H.

Ni' metüñ yok mı meded eyle¹²²² ey cān

956. Bî-mecāl eyledi acılık dün ü gün
Şimdi bildüm ki tamām itdi zebūn¹²²³

H64^b

957. İşidüp şāhib-i hāne tırdı
Şevkle şāha ni' am irgürdi
958. Yidi şeh ni' meti kuvvet buldı
Turarak başına ' aklı geldi
959. Didi ev şāhibine ki zinhār
Tuymasun açma bu rāzı ağıār
960. Sırrımız kimseye itme ifşā
Görelüm Bārī Hudā *keyfe yeşā*¹²²⁴
961. Didi ev şāhibi ey şāh-ı cihān
Bize luṭf eyleyüben eyle beyān
962. Şu zamānda ki sa' ādetle ḳadem
Başıcaḳ bize buyurduñuz o dem
963. Mūmı söyündürüñüz diyü ḥiṭāb
Eyledüñüz niçe ḥiddetle ' itāb
964. Mūmı söyündüriceḳ ḳatli hevā
Kendüñüz eyledüñüz bî-pervā

¹²²² meded eyle: getür bize H.

¹²²³ Bî-mecāl eyledi açlık şeb u rüz
Şimdi bildüm ki zebūn itdi henüz H.

¹²²⁴ *keyfe yeşā: dilediği gibi.*

965. atlı idicek erifı Şem' i hemān
Yak diyü emr olınupdur o zamān¹²²⁵
966. Şem' i alup varup¹²²⁶ ol ŐaĥŐa nazār
Eylemekden ne ola nef' ü zarar
967. Nazār idüp yüzine maĥtülün
Didünüz ki bize epsem oluñ¹²²⁷

A35^a

968. Şükr idüp Ĥaĥķa tamām Őād olduñ
Ėam u endühdan¹²²⁸ āzād olduñ
969. Ba' d-ez-ān ni' met ü nāna tālīb
Olduñuz Őevķle Şöyle rāĥīb¹²²⁹

H65^a

970. Bize luĥfuñıla¹²³⁰ ey Őāh-ı cihān
Keş olınsa n'ola bu rāz-ı nihān¹²³¹
971. Göñlümüz ĥürrem ü Őād eyler idün
Kişver-i rāĥata zād eyler idün¹²³²
972. Didi ol Őāh-ı kerim ü 'ādil

¹²²⁵ atlı idicek yine Şem' i fermān
Yakmaĥa eyledünüz bize o ān H.

¹²²⁶ varup: yine H.

¹²²⁷ Nazār idüp yüzine bize o dem
Didünüz ki yüri oluñ epsem H.

¹²²⁸ Ėam u endühdan: Ĥüzñ ü ĥamdan ķamu H.

¹²²⁹ Ba' dehü ni' met ü nān oldu taleb
Ne sebeb oldu bu aĥvāle 'aceb H.

¹²³⁰ luĥfuñile: luĥf eyleyüp H.

¹²³¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, "gizli" olarak yazılmış.

¹²³² Göñlümüz eyler idün ĥürrem ü Őād
Ėurtarup ĥuŐŐa vü ĥamdan āzād H.

Ḳalbüm oldu anı ḳatle mā'il

973. Mūma uf dimege bā' iş ol dem
Bilmeyidüm kim idi ol âdem

974. Göricek yüzini şükrüñ sebebi
Oğlum ola mı ki dirdüm o ğabi¹²³³

975. Ni' met istedüğüm Allāh u ' Alīm
Baña aḥvāluñ olup şöyle elīm

976. O zamāndan ki ile'l-ân henüz
Ekl ü şürb olmadı ašlā şeb ü rüz

977. Ža' fila tākatum olmışıdı tāk
Ḥamdüli 'llāh yirine vardı višāk

978. Böyle diyü şeh virdi cevāb
O daḥı oldu cevābile mücāb

979. Olıcaḳ¹²³⁴ şöyle olur ' adl u dād
Niçe meclisde yaraşur ola yād

980. Elüñ altında olana cümle
' Adl ile eyle olursa ḥamle

A35^b

981. Yiter imiş kişiye bir yirde
' Adl u inşāf ide imiş ferde

982. Niçe biñ ḳulm u cefā vü cevri

¹²³³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “aḥmaḳ” olarak yazılmış.

¹²³⁴ Olıcaḳ: kişide H.

Biri ‘adlũñ giderirmiş fevri

983. Dile her demde Hudādan inşāf
Ola inşāfla tā ƣalbũñ şāf

984. Kārı her demde eger ‘adl olıcaƣ
Olmaz imiş dü cihānda olıcaƣ

H65^b

985. Kimse bilmez ne maƣāma ire ol
Derecātına anuñ irmez ‘uƣũl¹²³⁵

986. Buyurur ƣazret-i faƣr-i ‘ālem
Revnaƣ-ı zīnet-i āl-i ādem¹²³⁶

987. Sā‘ate vāƣidede ‘adl itmek
Yeg olur ki ƣeke altmış yıl emek

988. Dũn ü gũn¹²³⁷ Bārī Hudāya sâ’il
Olagör eyleye ‘adle mâ’il

989. Her işũnde ola ‘adl u inşāf
Bulasın Ƣaƣdan anuñla elťāf

990. Ƣok idi gerĉi ƣikāyā bunda
İkisin eyledũm ammā ‘umde

991. İki şāhid her ki olınsa mer‘î
Olur elbettete ol iş şer‘î

¹²³⁵ 984, 985. Beyitler –A.

¹²³⁶ Revnaƣ-ı zīnet-i āl-i ādem: Ya‘nī maƣbũb-ı Raƣĩm u Rahmān H.

¹²³⁷ Dũn ü gũn: Rũz u şeb H.

992. Burada meclisi atm eyleyelüm
Gayrısın z nete atm eyleyelüm

993. Y  İl h  bize itme   adli
Ne iderse n idegör hep fazl 

994. Kerem   l tfu na d ş eyle bizi
İrg r i s nu na hoş eyle bizi¹²³⁸

Meclis-i S amin Tera  um u Şef at-i H  h  Bey n İder¹²³⁹

995. Ra ima'll hu limen k ne ra  m¹²⁴⁰
K ma ra mi olasın sen de ra  m¹²⁴¹

996. D de-i şef atle eyle naz r
Dilerise n ki olasın manzar

997. Dem-be-dem  alk  tera  um eyle
Sözüni mer ametile söyle

998. H rem-i ra me¹²⁴² girend r mer  m
Gireg r olmayasın t  ma r m

999. Dime  ayv n ya insandur bu
Şef ati eyleyügör kendüne   

A36^a

1000. Reh-i şef atden irer kişi H   a

¹²³⁸ 990,994. Beyitler arası –A.

¹²³⁹ Bu meclis –H.

¹²⁴⁰ “Merhametli olan kişiye All h da merhamet etsin.” Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “be-ma ne r-r  im: Rahmet eden.” şeklinde yazılmıştır.

¹²⁴¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “be-ma ne l-mer  m: rahmet edilen.” şeklinde yazılmıştır.

¹²⁴² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “be-ma ne l-mer  met: acıma.” şeklinde yazılmıştır.

Ne revâdur kişi rehden ki çıka

1001. Didi fahr-ı dü-cihân rehber-i rāh

Merhamet itmeyene itmez İlāh

1002. Niçe kes buldı anuñla ğufrān

Yirini eyledi ravzāt-ı cinān

1003. Reh-i şefkatle varup dergāha

Niçeler irdi rızāu'llāha

1004. Bir hikāyet idelüm naql-i şahīḥ

Yazılır niçe kitāb içre şariḥ

1005. Komasın varise ger dilde gümān

Yoğise artura ğāyet iḳān

Hikāyet-i Yaḳīn-efzā vü Şefkat-fezā

1006. Ululardan birisi rü'yāda

Gördi Fārūḳı meger 'uḳbāda

1007. Şu kadar 'izzete irmiş ki 'uḳūl

İremez zerresine olsa 'acūl

1008. Göricek eyledi ol kimse su'āl

Neyile oldı müyesser bu ḥāl

1009. Ne 'ibādet Ḥaḳḳa hoş geldi 'aceb

Ne sebep eyledi bu ḥāle Çeleb

1010. Anı bilmek dilerüz biz de yaḳīn

İdevüz Ḥaḳ eger olursa mu'īn

1011. Didi bir gün görürem bir ‘uşfūr
Kayd u bendiyle meger şöyle tūrur

A36^b

1012. Merḥamet eyleyüp āzād itdüm
Kurtarup ğamdan anı şād itdüm

1013. Bu işüm ğāyetile hoş geldi
Ağlamış bahtum anuñla güldi

1014. Ne kadar t̃ā‘at iderse bir kul
Merḥamet cümleden olur maqbūl

1015. Şefkat u merḥameti koma hemān
Raḥmete tuş ide dirseñ Raḥmān

1016. Olagör halka yūri var eşfaķ
Dileriseñ bulasın kurbet-i Haķ

1017. Kişi olursa niçe mähla sāl
T̃ā‘at-ı Haķda bilā-‘özü ü melāl

1018. Kāmusından yeg olur bir raḥmet
Ne çekerseñ aña çek var zaḥmet

1019. Böyle deyübeni Fārūķ cevāb
Virdi ol kimseye keşf itdi hicāb

1020. Hışşe-baḥş olmağičün her şāne
Yazmısam ben daḥı dervīşāne

1021. Bir ḥikāyet daḥı derc eyleyelüm
Biraz ‘ömrümüzi ḥarc eyleyelüm

1022. Niçe meclisde anı söyleyeler
Raḥima'llāhu¹²⁴³ te'c ālā diyeler

Hikāyet-i Şefkat-i Seyyidü'l-Kevneyn

1023. Bir zamān içre Medīnede resūl
Düşdi bir hālde bir hıdmete yol

A37^a

1024. Gideriken o mürüvvet kânı
Millet-i merḥametüñ sulṭânı

1025. Gördi bir tıflüñ elinde meşk-i āb
Götüremez ider ammā ki şitāb¹²⁴⁴

1026. Gözinüñ yaşını ceyḥūn itmiş
Dilini ḥüznle pür-ḥūn itmiş

1027. Göricek kân-ı kerem raḥm itdi
Götürüp meşkini alup gitdi

1028. Öñine düşdi resūluñ kūdek¹²⁴⁵
İledivirdi resūl ḥāneye dek

1029. Meger ol tıfl cuḥūd oğlu imiş
Nāz-perverde başı tūğlı imiş

1030. Eve girüp ḥaber itdi pedere
Didi meşki aluñuz geldi dere¹²⁴⁶

¹²⁴³ “Allāh rahmet eylesin.”

¹²⁴⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ivmek” olarak yazılmış..

¹²⁴⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “oğlan” olarak yazılmış.

¹²⁴⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kapuya” olarak yazılmış.

1031. Baña raḥm eyledi bir ehl-i kerem
Getürüvirdi apuya bile hem

1032. Faḥr-ı ‘ālem ola belki o kişi
Olamaz degme kiřinüñ bu işi

1033. İşidüp bu sözi ıkdı pederi
Gördi ğar eylemiř ol nūra deri

1034. Ber urur ehresinüñ nūra tamām
Görenüñ omaya albinde alām

1035. Göricek ğāyetile oldu ḥacīl
Heybet-i server ile oldu zelīl

1036. Didi bu merḥamet ü şefat-i tām
Olamaz kimsede ger ḥāř u ‘avām

A37^b

1037. Bu muarrer ki nebī ḥařletidür
Degül illā bu kişi ḥa nebīdür

1038. Diline oldı ma‘ ārif nūra
Giderüp zulmet-i řerr-i řūra

1039. Ağlayup düřdi resūluñ dizine
Yüzini sürdi mübārek izine

1040. Didi ol demde derūn-ı dilden
ıkarup kendüyi āb u gilden¹²⁴⁷

¹²⁴⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “balık” olarak yazılmış.

1041. Ben şehâdet iderem Allâha
Hâk nebisün bilürem ol rāha¹²⁴⁸
1042. Hāmdüli'llāh ki bugün imāna
Gelmişem rāzı olup fermāna¹²⁴⁹
1043. Baña vācib olanı tefhīm it
Dīne lāzım olanı ta' līm it
1044. Kōmışam bu yola başı cānı
N'ola oldum ise gerçi cānı¹²⁵⁰
1045. Bu tarīf ile resūle tekrīm
Eyledi kendi özünü teslīm
1046. Ne ki lāzımdur anı itdi resūl
Ba' d-ez-ān döndi yine gitdi resūl
1047. Göre şefkat nelere oldu sebeb
N'ola ki eylesevüz biz de taleb
1048. Kōma şefkat yolını düş rāha
Dileriseñ iresin dergāha
1049. Nāzar-ı rahmetile eyle nigāh
Nāzar-ı rahmet ide tā ki İlāh

A38^a

1050. 'Unf u hiddetle nāzar itme ebed
İrişe dirseñ eger lutf-ı Ehad

¹²⁴⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, "yola" olarak yazılmış.

¹²⁴⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, "buyruk" olarak yazılmış.

¹²⁵⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, "cināyet idici" olarak yazılmış.

1051. Bu kadar pend ü naşîhat bunda
Fehm olındıysa yiter her tünde

1052. Meclis-i tâsi‘ [i] âbâd idelüm
Niçe ‘irfân u nikât yâd idelüm

1053. Umaram feth ide Fettâh u Kerîm
Vire hem luţfiyla ‘aql-ı selîm

Meclis-i Tâsi‘ Fazîlet-i ‘Afv u Kezm-i Ğayz Beyânındadır¹²⁵¹

1054. Kezm-i ğayz eylemegi pîşe iden
Âhîret hâlini endîşe iden

1055. Kâzım-ı ğayz olagör hem ‘âfî
Ola emrâz-ı zünûba Şâfî

1056. Göricek bir kişide cürm ü zelev
Ğazab-ı hiddetile itme halel

1057. Niçesi hiddetile dîne zarar
Getürür bilmeyuben nef‘ ü zarr

1058. Tutuşup nâr-ı ğazab k’ide hücum
Âb-ı ‘afvıla söyündür kıoma şüm

1059. İre şâyed gönüle dūd-ı siyâh
Koya zulmetde vire fi‘l-i sıfâh¹²⁵²

1060. Buyurur server-i fahr-ı dü-cihân
Tuyurur ümmetine râz-ı nihân

¹²⁵¹ Bu meclis –H.

¹²⁵² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “cem‘ -i sefih kâmusı” olarak yazılmış

1061. Kaķısa bir kişiye bir kimse
‘ Afv ide kâdir olursa kim ise

A38^b

1062. Pür ider kalbini nûr-ı îmân
Giderür zulmet ü şekki o zamân

1063. Bir hikâyet yazalum pür-‘ ibret
Gele niçesine andan ğayret

Hikâyet-i Muş‘ ab-ı Şâh u ‘ Afv-ı Mücrim

1064. Bir zamân içre meger Muş‘ ab-ı mîr
Birine kahrıla taķdı zencîr

1065. Getürüp anı siyâset-gâha
Ne buyurur diyü karşı şâha

1066. Didi ol mücrim ü miskîn ü za‘ îf
Nazar eyle baña ey şâh-ı şerîf

1067. Nazaruñda bugün oldum maķhûr
Olasın belki yarın sen daķı ğor

1068. Varıcaķ dergeh-i a‘ lâya ey şâh
Bir olur bay gedâ vü mîr ü sipâh

1069. N’ola olınsa ğuzûruñda zelîl
Ola ki seni eşedd ide Celîl

1070. Saña şimdi virilüpdür fırsat
Nice olursa idersin ğiddet

1071. Görelüm rûz-ı cezâda Bârî
Kime çekdüre figân u zârı
1072. Nice olursa idersin şimdi
Göreyüm yarın idesin imdi
1073. İşidicek bu sözi Muş‘ ab-ı şâh
Eyledi derdile dilden bir âh

A39^a

1074. Yanına vardı herîfün derhâl
Hâkle kendüyi itdi pâ-mâl
1075. Gözinün yaşları enhâr oldı
Nâr-ı havfıla derûnı tıoldı
1076. Yüregın yakdı nedâmet odı
Yüregine ne ‘ aceb od kıodı
1077. Mücrimi ‘ afv idüp âzâd itdi
Kıurtarup ğamdan o dem şâd itdi
1078. Kendinün seyyi’asın Rabb u Celîl
Hasenâta o dem itdi tebdîl
1079. Göreler bâĝ-ı cinânda mesrûr
‘ Ayş u ‘ işretde tamâm hem-dem-i hûr
1080. ‘ Afv iden ‘ afv olınurmuş tahkîk
İ‘ timâd olmaz ise it tedkîk
1081. Bulasın niçe delâ’il aña
Olasın şıdķla mâ’il aña

1082. Hışş-e-baḥş olmağa bu kışşa yiter

Ḥamdüli 'llāh ki ḳomaduk ebter

1083. Meclis-i 'āşir[i] tezyīn idelüm

Niçe ma' nāyıla taḥsīn idelüm

1084. Göre ne şükr-fezā ola tamām

Şükrüli' llāh diye ḥāşla 'ām

H6^b

Meclis-i 'Āşer Fazīlet-i Şükr ü lüzüm-ı Fıkr Beyānındadır¹²⁵³

1085. Ḥaḳḳa şükr eyle gel ey dil her ān

Ṭurma fıkr eyle ne oldı iḥsān

A39^b

1086. Bu cihān bāğı senüñçün zīnet

Olinupdur olasın bī-minnet

1087. Döşenüp yeryüzine sebz-i bisāt

Oturasın bulup üstinde neşāt

1088. Feyz-i Aḳdesden irer neşvü nemā

Zāhir egerçi virür māi semā

1089. Sāyeler bī-bedel ezḥār-ı bahār

Her tarafda aḳar āb u enḥār

1090. Her şükūfiyle müzeyyen oldı

Vaḳti vaḳtiyle mu' ayyen oldı

¹²⁵³ Meclis-i Evvel Şükür Maḳāmāt-ı 'Āliyeden Olup Lüzüm-ı Şükri Beyān İder H.

1091. Evvelâ geldi benefşe pür-şevk
Būyı vü rengi urur ‘ âleme berķ

H7^a

1092. Ṯolular¹²⁵⁴ içmege zerrīn-i ķadeh
Kāsesin almış ele şād u feraḥ
1093. Lāle vü sūnbül ü şeb-būy u semen
Bunlaruñ olmış idi bezm-i çemen
1094. Getüricek gül-i aḥmer būyı
Götürüp kaçdı bular ķoḥūyı
1095. Būy-ı ‘ aşķıla gelicek güller
Düşdiler şevķe tamām bülbüller
1096. Nağme-i bülbül ü elḥān-ı ṯuyūr
İşiden cāna virür şevķ u sürūr
1097. Bezm-gāḥ ola saña çünki bu bāğ
Ne sezādur ki ola sende ferāğ
1098. Oturup bāde-i ‘ aşķ içmeyesin
Māsivādan ne ‘ aceb geçmeyesin

A40^a

1099. Niçe bir ğafletile giçe günüñ
Gündüz ‘ işret u ḥ̣abıla dünüñ
1100. Cem‘ idegör yūri var ārāyı

¹²⁵⁴ Ṯolular: mey-i ‘ aşķ H.

Bilesin luṭf-ı cihān-ārāyı

1101. Neler itdi senüñiçün izhār
Şükrini ḳoma dilüñden her bār

1102. Senüñiçün düzilüpdür bu cihān
Senüñiçün ḳurulupdur eyvān

1103. Bu ḳadar arz u semavāt u nücūm
Bu ḳadar bezr ü nebātāt¹²⁵⁵ u toḫūm

H7^b

1104. Saña ḥidmetde olur her ān
Ḥidmet itmege virür her biri cān

1105. Nice döner küre üstüñe felek
Ḥıfz içün nice yiler niçe melek

1106. Gice gündüz dimeyüp mihrlle māh
Ṭolaşur ḳulluḳ içün eyle nigāh¹²⁵⁶

1107. Felek u fülk u biḥār u enhār
Melek u mülk u buḥār u eşḳār¹²⁵⁷

1108. Niçe yıllar esuben yiller ile
Yel yipek ḥidmet ider iller ile

1109. Kimedür bunca ḥadem bildüñ mi
Yoḫsa kendüñ buları bulduñ mı

¹²⁵⁵ nebātāt: nebāt H.

¹²⁵⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “nazar” olarak yazılmış.

¹²⁵⁷ Felek ü fülk ü biḥarile buḥār

Melek ü mülk nehār u enhār H.

1110. Niçe na‘ mā vü niçe ālāyı
Saňa ceyş eyledi bu ālāyı¹²⁵⁸

1111. Bāḥuşūş ‘ aql u fikr u ‘ irfānı
Bilesin her dem anuñla anı¹²⁵⁹

A40^b

1112. Nażar it şun‘ ina dā’im anuñ
Neyile kâyim olur bu cānuñ

1113. İdegör şükrini bu iḥsānuñ
Bula kuvvet anuñıla ĩmānuñ¹²⁶⁰

1114. Bilegör¹²⁶¹ kadr-i hüdāyāyı tamām
Olın¹²⁶² daḥı ziyāde in‘ ām

1115. Kişi añlamazsa¹²⁶³ kadr-i şeref
Vire mi kimse hedāyā vü tuḥaf

1116. Dām-ı şükriyle ni‘ am mürğini şayd
İdegör kayd idinuben anı kayd¹²⁶⁴

H8^a

1117. Ne kadar şükr olıursa ni‘ met

¹²⁵⁸ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “ni‘ immā, ni‘ amu, zāhiriye illā, ni‘ amu bāṭiniye dirler: zahiri nimetler ne güzeldir sözüne karşı batıni nimetler hariç derler. Ba‘ zılar ‘ aksidür dimişler” olarak yazılmış.

¹²⁵⁹ Nice virdi göre ‘ aql-ı kāmīl

Olasın tā ki anuñıla ‘ āmil H.

¹²⁶⁰ Bula kuvvet anuñıla ĩmānuñ: Şükcrinden yazıla tā nāmuñ H.

¹²⁶¹ Bilegör: Biline H.

¹²⁶² Olın: Virülür H.

¹²⁶³ Kişi añlamazsa: Feḥm idemezse H.

¹²⁶⁴ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “kale (a.s): en- ni‘ amu vaḥşiyetun kayyedühā bi’ş-şükr. ”nimetler vahşidir, onu şükürle bağlayın. ” yazılmış.

Sebeb-i vüs' at¹²⁶⁵ olur bî-minnet¹²⁶⁶

1118. Dileriseñ ki ziyâde ola nân
Koma var şükri dilünden¹²⁶⁷ her ân

1119. Bu muğarrer ki cemî'-i eşyâ¹²⁶⁸
Şükrle artuğ olur añla be ya¹²⁶⁹

1120. Bir hikâyet yazayum ola delîl
Ger mu'în olur ise Rabb u Celîl

Hikâyet-i Zîst-Rû Be-zevce-i Hûb¹²⁷⁰

1121. Bir kişi varıdı sâbıkda meger
Zîst-rû¹²⁷¹ idi giryeü'l-manzar

1122. Baqamazdı yüzine kimse anuñ
Göñli dönerdi¹²⁷² yüzine baqanuñ

1123. Kaçar idi görevüz diyü añı
Bulışan gitmege iverdi cânı

1124. Görse almazdı buzağusın inek
Mümkin olmazdı niçe çekseñ emek¹²⁷³

A41^a

¹²⁶⁵ Sebeb-i vüs' at: O kadar artuğ H.

¹²⁶⁶ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “kale'llâhu te'âlâ ve lein şekertum la ezîdennekum. “Eğer siz şükrederseniz size (nimetlerimi) ziyadeleştiririm.”

¹²⁶⁷ Koma var şükri dilünden: Şâkir ol Bârî Hudâya H.

¹²⁶⁸ eşyâ: ihsân H.

¹²⁶⁹ Be ya: ey cân H.

¹²⁷⁰ Hikâyet-i Şükr-efzâ H.

¹²⁷¹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “çirkin” olarak yazılmış.

¹²⁷² Dönerdi: döner H.

¹²⁷³ 1124. Beyit –A.

1125. Göre ki hikmetini¹²⁷⁴ Yezdānuñ
Zevcesi bî-bedel idi anuñ

1126. Yoğıdı hüsni cemāline nazîr
Bulamazdı anı ne şāh u vezîr

1127. Yüzini gören olurdı hayrān
İşiden vaşfını tırmazdı bir ān

1128. Şöhreti tutmışıdı āfākı
Her kişi olmuş idi müştākı

H8^b

1129. O zamānuñ işidüp sultānı
Diledi ki göre bircik anı

1130. Da' vet itdi getürüp hānesine
Gönderüp bir kişi kâşānesine

1131. Gelicek gördi bu bî-hemtāyı
Maḥv ider hüsnele gökde ayı

1132. Felek-i hüsne olup şems ü kamer
İrem-i hüsne leṭāfetde şemer¹²⁷⁵

1133. Yüzinüñ hūr-ı cinān müştākı
Sözinüñ kalb ü cenān müştākı

1134. Şeh olup mülk-i melāḥatda tamām

¹²⁷⁴ Göre ki hikmetini: Hikmetini göre ki H.

¹²⁷⁵ Olmuş ol mülk-i melāḥat şāhı
Şermsār eyleye gökde māhı H.

Hüküm ider nice olursa niçe ‘ām¹²⁷⁶

1135. İdemezlermiş anuñ medhîni tām
Degül imiş bu hemān bir ıurı nām

1136. Didi luţfila nigāra sultān
Ne ‘acebdür ki bunuñla bu zamān

1137. Geçürüp ‘ömr-i ‘azîzi dil-i teng
Neden olmaya de-mā-dem hiç ceng

A41^b

1138. Dilemez misiz anuñla fırqat
Ola şer‘ ile bulna fırşat

1139. Ğayrı bir hūb-cemāle¹²⁷⁷ varasız
Belki bir ehl-i kemāle¹²⁷⁸ varasız

1140. ‘Ayş u ‘işretde olasız her dem
Kadr-i rif‘atde olasız her dem

1141. İşidüp bu sözi ol bî-hemtā
Didi şāhum bize bu kısmeti tā

H9^a

1142. Eylemiş imiş ezel kıassāmı
İdevüz böylece şubh u şāmı

1143. ‘Ömrümüz āhır olınca gidevüz

¹²⁷⁶ Hüküm ider kışver-i hüsn içre tamām

Kimse karşı turamaz hās u ‘ām H.

¹²⁷⁷ hūb-cemāle: ehl-i kemāle H.

¹²⁷⁸ ehl-i kemāle: ehl-i cemāle H.

Ya ben u ya o ölince gidevüz

1144. Didi şeh ki ne ‘acebdür¹²⁷⁹ bu hâl

Bu maķûle kişiy e meyl ide bâl

1145. Bir gören bir daķı görmek dilemez

Belki ‘ömrinde meserret bulamaz

1146. Diyesiz siz anuñıla¹²⁸⁰ ‘ömri

Geçürürüz dime¹²⁸¹ Zeyd ü ‘Amr’i

1147. Didi zen pâdişehüm itme ‘aceb

Aña bir haşlet-i hû virdi ki Rab

1148. Beni ayırmağa andan çâre

Olamaz olsa da yüzi kıara

1149. Eyü yatlu geçünürüz elbet¹²⁸²

Acı tatlu buluruz bir lezzet

1150. Didi şeh bize anı eyle beyân

Nicedür anda ma‘ânî-i nihân

A42^a

1151. İşidüp bulavuz anuñla sürür

Gidere zulmeti dilden gele nür

1152. Didi zen bu kişi Hâķķa her bâr

Şükr idüp dir ki benüm ey Settâr

¹²⁷⁹ ‘acebdür: ‘aceb ola H.

¹²⁸⁰ Diyesiz siz anuñile: Diyesiz geçürürem H.

¹²⁸¹ Dilemezem daķı H.

¹²⁸² geçünürüz elbet: çekerez bir zaķmet H.

1153. Uyumış bahtımı bîdâr itdün
Tâli^c -i dūnumı serdâr itdün

H9^b

1154. Tâli^c -i dūnuma rif^c at¹²⁸³ virdün
Ser-nigün bahtuma hürmet¹²⁸⁴ virdün

1155. Necm-i üftâdemi tâbân itdün
Burc-ı rif^c atde dıraḥşân itdün¹²⁸⁵

1156. Kerem ü luṭfuñıla bu yârı
Virüp itdün baña fazluñ yârı

1157. Eger olmasa ‘ ināyet senden
Göremezdüm anı vaşlı kıandan

1158. Baña lâyıḳ mıdı bâḡı İremün
Ḳomadı itdi taḳāzâ keremün

1159. Nic’idüp neyleyem ey zū-iḥsân
Kerem-i maḥzuñ olupdur her ân

1160. Nice ki itdünise anı naşīb
Yine luṭfuñıla it anı ḥabīb

1161. Arturur şükrini günden güne ol
Şükri artduḳca bulur ḳalbüme yol

1162. İşidüp şeh bu sözi fehmi itdi
Ne ki varise dilinden gitdi

¹²⁸³ rif^c at: hürmet H.

¹²⁸⁴ hürmet: rif^c at H.

¹²⁸⁵ 1155. Beyit –A.

1163. Geldi albine tesellā mukem
Zene destūr virūp oldu epsem

1164. Bu ikāyet āna dāl oldu yaīn
Vire ehl-i dil olana temkīn

A42^b

1165. Ŗūkrle buldı ni‘ am unki arār
Ŗūkr olunmazsa ider yine¹²⁸⁶ firār¹²⁸⁷

1166. İdegör¹²⁸⁸ Ŗūkri udāya dā‘im
Nie afletde olasın¹²⁸⁹ nā‘im

H10^a

1167. KiŖi isān-ı udāyı bilse
Fikrle kendi arayup bulsa

1168. Nicedūr yirlū yirinde a‘ zā
Bilemez adrini kimse aŖlā

1169. İki gevher ki iki ‘ aynuñda
odı a olmasa ger¹²⁹⁰ ‘ aynuñda

1170. Bir naar kiŖi cihāna bamak
Nie dūnyā deger imiŖ mulak

1171. Gōzūñi yumsañ eger bir sā‘ at

¹²⁸⁶ ider yine: ni‘ am ide H.

¹²⁸⁷ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “Ŗūkr-i ni‘ met ni‘ metet efzūn kuned / Kūfr-i ni‘ met ez gūft bīrūn kuned: Nimete Ŗūkr, nimeti ziyadeleŖtirir / Kūfrān-ı nimet ise onu elden ıkarır.” yazılmıŖ.

¹²⁸⁸ İdegör: İdelūm H.

¹²⁸⁹ Olasın: Olavuz H.

¹²⁹⁰ Ger: n‘ola H.

Gele biñ¹²⁹¹ sâ^c at o dem bir¹²⁹² sâ^c at

1172. Ne bile¹²⁹³ kadrini anuñ bîñā

Meger ide anı Hâk nâ-bîñā

1173. İşidür misiz iki gūşuñda

Ne kerāmetler olupdur ‘ umde

1174. İstimā^c eylemese üzneynüñ

Biline miydi kavā^c id-i dîñüñ

1175. Ya lisānuñda olan nuṭk-ı kelām

Ya dehānuñda olan zevk-i ṭa^c ām

1176. O belāḡat o feṣāḡat ki Hudā

Ḳodı ādemde ne mümkindür edā

1177. Eger olunmasa ādemde lisān

Bir olurdı anuñıla ḡayvān

A43^a

1178. Dilüñ olmasa elüñden ne gelür

Elüñ olmasa dilüñden ne gelür

1179. Eger olmasa kişide iki pā

Pāyidār ola mıdı aña ‘ aşā

1180. Cümleden iḡsān idüp ādemi Hâk

Şeref-i ‘ izzete eyledi eḡaḡ

¹²⁹¹ biñ: bir H.

¹²⁹² bir: biñ H.

¹²⁹³ bile: bilür H.

1181. Naẓar it ki göresin āyinede
Nede ḥalk eyledi Ḥaḳ ayı ne de

H10^b

1182. Ādemi aḥsen-i taḳvīmde idüp
Cümle ḥalk içre anı ʿumde idüp¹²⁹⁴

1183. Virilen ādeme idrāk-ı ʿuḳūl
Kime virildi kime buldı vuṣūl

1184. Virilen ādeme ʿirfān u kemāl
Fikr olınsaydı bilünürdi meʿāl¹²⁹⁵

1185. Anı¹²⁹⁶ ĩmāna vu ĩslāma medār
Eyledi cümleye belki¹²⁹⁷ pergār

1186. Çıķamaz dāʾireden ehl-i ʿuḳūl
Bulamazdur gide¹²⁹⁸ zīrā ki yol

1187. Māʿ adasını buña eyle kıyās
İdesin Ḥālıķına tā ki sipās

1188. Getürüp bunca delāʾil ĩrād
Eyledüm ğafleti tā ki ola rād

1189. Kimi ʿaḳli vü kimisi naḳli
Her biri meclisüñ oldu nuḳli

1190. Cemʿ olup bir yire yārān-ı şafā

¹²⁹⁴ 1182. Beyit –A.

¹²⁹⁵ 1184. Beyit –A.

¹²⁹⁶ Anı: İtdi H.

¹²⁹⁷ Eyledi cümleye belki: Cümleye belki ol oldu H.

¹²⁹⁸ Gide: gidecek H.

Bulalar anuñıla zevk ü şafā

1191. Sebeb-i şükr ola anuñla şekūr

Olalar iki cihānda meşkūr¹²⁹⁹

1192. Bulalar anuñıla ‘ālī maḳām

Menzil ola olara dār-ı selām

1193. Yā İlahī bizi şākir eyle

Ni‘am u luṭfuñı zākir eyle

1194. H̱āb-ı ğafletden uyar aç gözümüz

Ola varmağa kapuña yüzümüz

1195. Dilerüz ki olavuz ‘abd-i şekūr

Eyleme faḫluñıla bizi keḫr¹³⁰⁰

1196. Bir daḫı meclise ābād idelüm

Niçe ‘irḫān u nikāt yād idelüm

A43^b

1197. H̱ışşe-baḫş ola tamām ihvāna

Vire hem nūr-ı şafālar cāna

Meclis-i H̱ādī ‘Aşer Fazīlet-i Havf u Haşyet Beyān İder¹³⁰¹

1198. Kişi ğāfil yürimek dünyāda

Düşürür ḫorḫulara ‘uḫbāda

¹²⁹⁹ Sebeb-i şükr ola şākir olalar

Rūz u şeb H̱ālīḫı zākir olalar H.

¹³⁰⁰ 1192, 1195. Beyitler arası –A. keḫr kelimesinin anlamı sayfa kenarında, “Ya‘nī küḫrānū’l-ni‘am” olarak yazılmış.

¹³⁰¹ Bu meclis –H.

1199. Şu kişi ki yola bî-pāk girür

Başını ğafletle yolda virür

1200. Ne kadar havfla olsa dil ü bāl

Ėomaz imiş ide ‘işyāna mecāl

1201. Vera‘ olsa kişinüñ rev‘ında

Hıfz ider anı kamu vaz‘ında

1202. Havf u haşyetle yürimek bir ān

Yeg imiş tã‘at ide niçe zamān

1203. Bir hikāyet yazalum ola güvāh

Dīde-i cānla olursa nigāh

Hikāyet-i ‘Ömer Bin ‘Abdü’l-‘Azīz (r. ‘a)

1204. Sened-i ehl-i huşū‘ ehl-i vera‘

‘Ömer-i İbn-i ‘Azīz-i evra‘

1205. Gördiler ‘ālem-i rü’yāda anı

Ėurafāt üzre cinān içre ğanī

1206. Didiler bunca ‘ibādātuñda

Gice gündüz Hakkā tã‘ātuñda

1207. Bu kadar zühd ü takvā vu yaqīn

Bu kadar ‘ilm ü ‘amel kuvvet-i dīn

A44^a

1208. Haşyet ü havf u ‘ibādet tã‘at

Geçmeye ğafletile bir sã‘at

1209. Ne ‘ibādetle taḳarrub bulduñ
Vü ne ḫāletle muḳarreḇ olduñ
1210. Ne işüñ Ḥālīḳa hoş geldi ‘aceb
Ne sebeb oldu bu ḫālī vire Rab
1211. Didi ki ma nefe‘ a’ş-şey’u sivā
Ḥiftu yevmen ve terektu’l-ehvā¹³⁰²
1212. Cümleden hoş gelür imiş ḳorḫu
Ne ḳadar eyleriseñ de eyü ḥū
1213. Ḳoma ḳorḫuyı yüri var cāna
Her dem olmazsa Bārī aḫyānā¹³⁰³
1214. Bir ḫikāyet dahı naḳl eyleyelüm
Meclise anı da nuḳl eyleyelüm
1215. Biraz andan da alalar lezzet
Diyeler cāmi‘ olına raḫmet

Ḥikāyet-i Sufyān-ı Şevrī Kuddise sirruh

1216. Ḥazret-i şeyḫ imām-ı Sufyān
Ḥaste oldı[yıdı] ol ḳuṭb-ı zamān
1217. Ol zamānuñ kim ise sulṭānı
Diledi bula şifā ol ḫānı
1218. Aña gönderdi ṭabīb-i ḫazıḳ
Didi var gör nicedür ol ‘āşıḳ

¹³⁰² “O günden korktum hevalarımı terk ettim. (sözünden) Başka hiçbir şey, bana fayda vermedi.”

¹³⁰³ “Allah ihya etsin.”

1219. Ne ʔarīķile ʕ ilāca ķābil
Olur ise ola olma ğāfil

A44^b

1220. Varıcaķ ħazret-i şeyhe bu ʔabīb
Didi tersā yimişe bu ne ʕ acīb

1221. Ne bilür derd-i dilüñ bu ħālin
Bir kişi olsa bilür aĥvālin

1222. Göriceķ anı ʔabīb döndi hemān
Didi ki ħaste degüldür bu cān

1223. Ĥavfle yanmış anuñ cān u dili
Bu degül va'llāh illā ki velī

1224. Bu maķüle kişinüñ dīnini ħaķ
Bilmeyen oldu muķarrer aĥmaķ

1225. ʦolageldi aña nūr-ı īmān
Giderüp zulmet-i küfri o zamān

1226. Didi Vāĥiddür ol Allāh u Şamed
Bilürem mürsel olupdur Aĥmed

1227. Dīnine girdi anuñ geldi yaķın
Ķomadı dilde ķamu ħıķd u ķin

1228. Ĥamdüli ʔllāh ki müyesser oldu
Şıdķ-ı taşdıķle ķalbüm ʔoldı

1229. Böyle deyübeni şeyhe teslīm
Eyledi şevķle aña tekrīm

1230. Hikmeti gör ki şifāya geldi
Kendi ol demde şifālar buldı

1231. Kim imiş bildi tabīb-i hāzık
Olıcak şöyle olurmuş fāyık

1232. Kişiye gālib olıcak haşyet
Şöyle olur kıomaz aşla gāflet

A45^a

1233. Göre havfı nice nāfi^c oldu
Zulmet-i küfri de dāfi^c oldu

1234. Kıoma havfila recāyı¹³⁰⁴ dilden
Giderüp gāyır hevāyı dilden

1235. İresin tā ki rızāu'llāha
Ola ki hoş gele ol Allāha

1236. Tev'emān gibidurur havf u recā
İkisi de gönülde ola cā

1237. Burada hatm olınup bu meclis
Bir dahı zıkr olına gāyır cins

1238. Yazalum şimdi recā meclisini
Bezeyüp niçe ma^c ārifle anı

1239. İde ārāste nikāt u ^cirfān
Ehl-i diller bulalar hāzz-ı cinān

¹³⁰⁴ "Havf ü reca: korku ve umut."

1240. Raḥmet-i Ḥaḳdan ümīdūñ kesme

Gerçi düşdüñ ise baḥr-i işme¹³⁰⁶

1241. Ḥüsn-i zannıla recāyı zād it

Remz-i lâ taḳneṭūyı var yād it

1242. Dinile çünki saña kesme ümīd

Ne revādur ki olasın nevmīd

1243. İrişür kişi ümīdine göre

Neye irgürdi ümīdi de göre

1244. Bir ḥikāyet yazalum vire şafā

Ola hem dād-ı zünūba da şifā

A45^b

Ḥikāyet-i Fuḍayl-i ‘ İyāz Ḳuddise Sirruh

1245. Bir zamān içre re’īs-i ‘ ubbād

Pīşuvā-yı reh-i zühd ü zühhād

1246. Ḥazret-i şeyḥ Fuḍayl-i Fāzıl

‘ Āḳıl ü kāmīl ü ‘ ālim ü ‘ āmil

1247. ‘ Arafātda ṭurur idi ḥuccāc

El açup nāz u niyāz u muḥtāc

1248. Kimi zārī kimi nālān eyler

Kimi feryād kimi efgān eyler

¹³⁰⁵ Bu meclis –H.

¹³⁰⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “günāh deryāsına” olarak yazılmış.

1249. Kimi nālîş kimisi āh u enīn
Kimisi na‘ re kimi vāh u ṭanīn
1250. Göricek bunları ḥayret aldı
Kendüye şevkle ğayret geldi
1251. Yüzini ṭutdı cenāb-ı Ḥaḳḳa
Özini atdı me‘āb-ı Ḥaḳḳa
1252. Didi ey zū-kerem ü zū-iḥsān
Saña raḥmet uma geldük bu zamān
1253. Bu ḳadar kimse ki bir ‘abde varup
Ṭuralar ḳarşusına yalvarup
1254. Buları maṭlabına vāşıl ider
Ne murād oldı ise ḥāşıl ider
1255. Saña bunca kişiler ey Raḥmān
Uma geldi ki bulalar ğufrān
1256. Ḥāşa ki bunları maḥrūm idesin
Āteş-i ḳahre yaḳup mūm idesin

A46^a

1257. Raḥmet itseñ bulara ḳatrece nem
Baḥr-ı raḥmetden ola mı hīḳ kem
1258. Cümle ‘ālem eger olursa ‘uşāt
Raḥmetüñ baḥrine nisbet ḳaṭarāt
1259. Keremüñ gencini itseñ işār
Pulce eksilmeye ḳande dīnār

1260. Bu münacât idicek derhâl
Hâtıf-ı ğaybdan olındı maķâl
1261. Mağfıret oldı zünübı kavmüñ
Hüsni-zannuñ berekâtında senüñ
1262. Hüsni-zannıla recâdan geçme
Ehl-i hâl olmayana râz açma
1263. Açıcak her kişıye bu râzı
Tâ‘ata olmaya şâyed râzı
1264. Ğalib it havfuñı sıhhatde iken
Hâl-i rihletde gerek hüsni-zan
1265. ‘Amel-i ‘ilm cenâha-i tâ‘ir
Bu recâ vu havf üzney hâfir¹³⁰⁷
1266. Dağı havfıla recâyı hem-râh
İdinegör koma anı her gâh
1267. Bu cevâmi‘ kelimüñ kadrini bil
İdesin emr-i mühimmi taḥṣıl
1268. Burada meclisi itmâm idelüm
Bir dağı ğayrısın i‘lâm idelüm
1269. Biraz andan da alına ḥişşe
Ne ki varise menâfi‘ ḥâşşe

A46^b / H37^a

¹³⁰⁷ “Bu korku ve ümit, kulağı deler.” Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “Ya‘nî tövkrımış at kulağı” şeklinde yazılmış.

1270. Her umūruñda Hudāya tefvīz

İdegör şıdķla itme tağmīz

1271. Aña ıřmarla kamu aḥvālūñ

Anuñiçün idegör a‘ mālūñ

1272. İ‘timād eyle her işde muḥkem

İresin rāḥat-ı rūḥa bī-ğam

1273. Kuvvet-i ḳalb-i yaḳīni taḥşīl

İdegör kendüñi itme ta‘ līl

1274. Çün Hudā ola keḫlūñ her bār

İḫtiyāc ola mı ğayra ey yār

1275. Cümleye zāmin olupdur o Celīl

İrgürür kime keşir kime ḳalīl

1276. Virür elbettete her kiřiye ḳūt

Meskeni olsa da ger baṭn-ı ḫūt¹³⁰⁹

1277. Bula rızķını tamām ire sūkūn

Menzili olmış iken cevḫ-i nūn¹³¹⁰

1278. Bulamaz mı ya selāmetde olan

Bu ḳadar ‘izzet ü ḫürmetde olan

1279. İdelüm kuvvet-i ḳalbi taḥşīl

¹³⁰⁸ On Dördüncü Meclis Hāḳ Te‘ālā ‘İbādına Keḫl Olduğın Beyān İder H.

¹³⁰⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “balıķ” şeklinde yazılmış.

¹³¹⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “e’n- nūnu’l- ḫūt ya‘ nī balıķ” şeklinde yazılmış.

Gice gündüzde niçe bir ta'îl¹³¹¹

1280. Bir hikâyet yazayum pür-‘ibret
Vire tâliblere haylî gayret

H37^b

1281. Hişşe-bağ ola tamâm ehl olana
Kuvvet-i kalb vire hem alana¹³¹²

Hikâyet-i Şaḳīḳ-i Belḥî Kuddise Sirruh

1282. Hâzret-i şeyḥ Şaḳīḳ-i Belḥî
Bir iden nefsine hulv u telḥi

1283. Diledi ki vara ḥacc eyleye ol
Aḥsen-i vechle olursa vuşul

1284. Bile gitmek diledi ḥâtûnı
Râzı oldu ki alup gide anı

1285. Yol içün zâd u zevâde merkeb
Kamu lâzım olanı gördi heb

1286. Didi ḥâtûnı ne ḥâcetdür bu
Yoḥsa lâzım mı ki ‘âdetdür bu

1287. Didi şeyḥ sizün içündür tedbîr
Bize ḥâcet ḳomamışdı taḳdîr

A47^a

¹³¹¹ 1274, 1279. Beyitler arası –A.

¹³¹² 1281. Beyit –A.

1288. Gülerek ʿ işve ile hātūnı
Didi ki¹³¹³ ẓaʿ f-ı yakīn meftūnı
1289. Beni ẓo kendūñ içün eyle ẓaleb
Saña ışmarlamamışdur beni Rab
1290. O zamān ki baña cān virdi Hūdā
Niçe niʿ met niçe nān itdi ğıdā
1291. Saña inenmedi rızķumı benüm
Kerem it çekme benüm hemm ü ğamum
1292. Yaradan rūhları ķableʿl-ecsād¹³¹⁴
Rızķını itmeye mi řanduñ yād
- H38^a
1293. Cümleden rızķını evvel itdi
Nerede olsa iruben yitdi
1294. Olıcaķ cümlesine çünki ẓamīn
Yaraşur mı ki ola¹³¹⁵ ẓaʿ f-ı yakīn
1295. Ne tereddüd ki ẓamān-ı Mevla
Ĝayrı zāmandan olupdur evlā
1296. Gidelüm şöyle hemān¹³¹⁶ ʿ avn-ı İlāh
Bize her demde olısar hem-rāh
1297. Zādımız ķuvvet-i ķalb ola hemīn

¹³¹³ ki: ey H.

¹³¹⁴ “bedenlerden önce”

¹³¹⁵ ki ola: bize bu H.

¹³¹⁶ hemān: hemīn H.

Merhale ‘aşk-ı İlāh şevk-i karīn

1298. Bu tarīķile tesellā virdi
Ḳalbine şād u sürūr irgürdi

1299. Gıtdiler ikisi hem-ḥāl-i tarīķ
Feraḥ u ḥürrem ü hem-rāh u refīķ

1300. İ‘ timādı kişinüñ şöyle gerek
İre anuñla kemāle giderek

A47^b

1301. Ḳo bizüm gibilerüñ ḳalbini ḳo
Bir adım gitmege eyler ḳorḳu

1302. Bize ey luṭf-ı ‘amīm Ferd u İlāh
Naẓar-ı raḥmetle eyle nigāh

1303. Giderüp za‘ f-ı yaḳīni ḳuvvet
Ḳut ola ḳalbümüze vir lezzet

1304. Zādımız ḳuvvet-i ḳalb eyle tamām
‘Ayşumuz anuñla ola müdām¹³¹⁷

Meclis-i Rābi‘ ‘Aşer Naşībe Zevāl Muḥāl Olduğın Beyān İder¹³¹⁸

H38^b

1305. İre şanma¹³¹⁹ ki naşībuña zevāl
Alabilmek anı bir ğayrı muḥāl

¹³¹⁷ 1304. Beyit –A.

¹³¹⁸ On Beşinci Meclis Naşībe Zevāl Muḥāl Olduğın Beyān İder. H.

¹³¹⁹ şanma: zann itme H.

1306. Ne ki taḳdīr olupdur evvel
İrişür āḫir o bī-naḳṣ u ḫalel
1307. Nāmını Kâtib-i ḫudret yazalı
Her ḫubûbâta kişinüñ ezeli
1308. Birinüñ birine tebdîl itmez
Ne ki yazdı ise taḳlîl itmez
1309. Kimsenüñ kimse naşîbini yimez
Kimsede kimse naşîbini ḫomaz
1310. Gâhi ḫısmet olunur bir dâne
Her biri vâşıl olur bir câne
1311. Bize bir demde bu ḫâl oldı yaḳîn
Diyelüm tâ ki size vîre yaḳîn
1312. Nicedür naḫnû ḫasemnâda me'âl
Biline dâfi' ola niçe melâl

Ḥikâyet-i yaḳîn-efzâ vü nîm Emrûd¹³²⁰

A48^a

1313. Bir zamân içre meger ki bir yâr
Getürürdi niçe tuḫfe her bâr
1314. Yine birgün niçe ra' nâ emrûd
Rengi zer gibi vü bûyı çün 'ûd
1315. Şehlere lâyıḳ şeh-dâne laṭîf

¹³²⁰ Ḥikâyet-i Yaḳîn-efzâ H.

Diyemez çün çerā pāk¹³²¹ u nazīf

H39^a

1316. Bî-mişl her biri şāha lāyık
Mîveler içre olupdur fāyık

1317. Birisin aldum ıştırđum anuñ
Def idem tā ki şitābın cānuñ

1318. Işırup nışfını kıodum ki alam
Maşlaḫat düşdi varup yine gelem

1319. Şu kıadar düşdi baña¹³²² isti‘ cāl
Kıomadı nışfa daḫı ekle mecāl

1320. Birisi gelmiş aparmış anı
Ekl idüp bula şafālar cānı

1321. Gelicek bulmadum anuñ eşerin
Birine şordum işitdüm ḫaberin

1322. Didiler anı filān ekl itdi
Ba‘ d-ez-ān maşlaḫatına gitdi

1323. Nışfını bize vü nışfin aña Ḥaḫ
Kıismet itmiş imiş evvel muṭlaḫ¹³²³

1324. Nice irgürdi göre kıudretle
Kıudret-i Ḥaḫkı bilen ‘ibret ala

¹³²¹ pāk: kimse H.

¹³²² baña: o dem H.

¹³²³ Kıismet-i rüz-ı ezelde kıassām
İki şaḫış için idüp yazmış nām H.

1325. Herkesün hışsesi dūr olmaz imiş
Hışsesi olmayanı bulmaz imiş¹³²⁴

A48^b

1326. Sergüzeşt oldı bize bu aḥvāl
Şanma bunı ki ola kı̄l ü kı̄āl¹³²⁵

1327. Hışşe-baḥş olmak için dere itdüm
Dürr-i pendüme¹³²⁶ anı düre itdüm

1328. Bir hikāyet daḥı āgāz idelüm
Meclis-i āḥire andan gidelüm

1329. Vākı^ʿ oldı bu da bir ehl-i dile
Bize naḳl eyledi ki ^ʿ ibret ola

H39^b

1330. Biz daḥı pend için itdük irād
Niçe diller anuñıla ola yād¹³²⁷

Hikāyet-i Tevekkül-baḥş Vü Dāne-i Engūr¹³²⁸

1331. Bir dem içinde meger bir dānā
Bir seḥer şöyle ṭururmuş cānā

1332. Hikmet-i kudret-i Ḥaḳḳı seyrān
Eyleyüp fikr ider imiş ḥayrān¹³²⁹

¹³²⁴ Hışsesi olmayanı bulmaz imiş: Kendinün olamayanı almaz imiş H.

¹³²⁵ Sergüzeşt oldı bu aḥvāl bize
Şanma bir kimse anı şöyle düze H.

¹³²⁶ pendüme: pend için H.

¹³²⁷ Pend ola biz daḥı irād idelüm
Niçe vırān dili ābād idelüm H.

¹³²⁸ Kışsa-i ^ʿ ibret-nümā H.

¹³²⁹ Hikmetu'llāha nazar eyler imiş

1333. Ayn-ı ‘ibretle bakup eşyāya
Ḥamd ü şükr eyler imiş Mevlāya¹³³⁰

1334. Görse bir dāne üzüm ḥāk olmuş
Bulaşup tobrağa nā-pāk olmuş

1335. Yilerek geldi hemān bir köpecik
Yimege olmuş anı yel yepecik¹³³¹

1336. Ağzına aldı o bir dāneciği
Ḳomadı yuda anı cān acığı

1337. Boğazdan aldı zebūn itdi anı
İztırārī birağup gitdi anı

1338. Göricek ol kişiye geldi ‘acīb
Didi olmamış imiş aña¹³³² naşīb

A49^a

1339. Ne ‘aceb ḥikmet olur bu ḥikmet
Kim bilür kim kime oldu¹³³³ kısmet

1340. Bu tefekkürde¹³³⁴ тұrurken nā-gāh
Geldi bir kimse aña itdi nigāh

1341. Gördi bir dāne üzümçük ra‘ nā
Kehrübā gibi yitermiş cānā¹³³⁵

Ḳudretu’llāha şükür eyler imiş

¹³³⁰ 1333. Beyit – A.

¹³³¹ Geldi bir sevcagız ekl ide anı
Şevkle aldı ki tā yuda anı H.

¹³³² aña: buña H.

¹³³³ kime oldu: olındı H.

¹³³⁴ Bu tefekkürde: Böyle diyüp H.

¹³³⁵ Gördi bir dāne üzümçük aldı

1342. Aldı ol dāneciği ekl itdi
Yolına yine hemān dem gitdi¹³³⁶

H40^a

1343. Bildi ol kimse ezel kıassāmı
Kime yazmış imiş anda nāmı

1344. ‘İbret alup bize takrīr itdi
Hikmet-i kısmeti ta‘ bīr itdi

1345. Meclis-ārā diyü naql itdük anı
Bezeyüp meclisi¹³³⁷ nuql itdük anı

1346. Muğtenim olalar ehl-i meclis
Söyleyeler anı meclis meclis¹³³⁸

1347. Meclis-i āhiri tezyīn idelüm
Biraz anı dahı tahşīn idelüm

H34^a

Meclis-i Hāmīs ‘ Aşer Cemī‘ -i Eşyāda Hıfz u Hımāyet u Żarar u Nef‘ Allāh u
Te‘ ālā[dan] Olduğın Beyān İder¹³³⁹

1348. Şıgıñup Hākka girelüm rāha
Rāhımız ire ulu dergāha¹³⁴⁰

1349. Eger olursa ‘ adū halk-ı cihān

Ne ki varise ğubārın sildi H.

¹³³⁶ Şevkile ağzına atdı anı

Żevk idüp buldı şafālar cānı H.

¹³³⁷ Bezeyüp meclisi: Zeyn içün meclise H.

¹³³⁸ 1346. Beyit –A.

¹³³⁹ On Üçüncü Meclis Cemī‘ -i Eşyāda ‘ Amel ü Def‘ ü Żarar u Nef‘ Hākıdandur Beyān İder H.

¹³⁴⁰ 1348. Beyit –A.

Ḳādir olmaz zararā cehr ü nihān

1350. Kişinüñ hāfızı ki ola Ḥudā
İre şanma aña bir vechle dā¹³⁴¹

1351. Nāfi‘ ü zārr Ḥudādur bî-şek
Ġayrıdan itme recā çekme emek¹³⁴²

A49b

1352. Żarar u nef‘ı Ḥudādan bilelüm
Ref‘ı vü def‘ı Ḥudādan bilelüm

1353. Żarar itmek dilese kimse saña
İdemez Ḥaḳ seni mādām ki aña

H34^b

1354. ‘Avn-ı Ḥaḳ ki ola her dem saña yār
Ne ğam olursa da ‘ālem aġyār

1355. Yaġsa bārān-ı belā ‘āleme heb
Seni şaḳlar iricek¹³⁴³ hıfz-ı Çeleb

1356. Atsalar tır-i belāyı cümle
Her biri eylese yer yer¹³⁴⁴ hamle

1357. Siper-i hıfz-ı Ḥudā dāfi‘ olur
Nāzil olursa da ger rāfi‘ olur

1358. Saña bir söz diyeyüm ki toġrı

¹³⁴¹ Bu kelimenin anlamı, sayfa kenarında “derd” olarak yazılmış.

¹³⁴² itme recā çekme emek: ḥ-āfi yūri dilden çek H.

¹³⁴³ iricek: olıcaḳ H.

¹³⁴⁴ Her biri eylese yer yer: Ḥaḳ-ı ‘ālem saña itse H.

Yüzüñe kimse baķamaz egri¹³⁴⁵

1359. Kendüñi eyle Ĥudāya teslīm
Varise sende eger ‘ aķl-ı selīm

1360. Emr-i Ĥaķ itmeye mādām şayrı
Bir kılına zarar itmez ġayrı

1361. Bir kılın şaķlamaz ise Bārī
Bir kılın şaķlayamaz hīç yārī

1362. Atsalar çāha seni Yūsuf-vār
Ėomaz anda çıkarur āķir-i kār¹³⁴⁶

1363. Bir ĥikāyet yazalum ola güvāh
Dīde-i cānla olursa nigāh

Ėikāyet-i Şayyād Ma‘ a Ėırs u Yaķın-efzā¹³⁴⁷

1364. Didi bir pīr meger bir demle
Şayda gitdük niçe ehl-i ādemle

1365. Kūh-ı Sīsāma yatuya gitdük
Gör ki anda ne görüp ne tutduk

H35^a

1366. Nice āhūları şayd eylediler
Düşürüp āl ile kayd eylediler

A50^a

¹³⁴⁵ 1358. Beyit –A.

¹³⁴⁶ 1361-1362. Beyitler –A.

¹³⁴⁷ Ėikāyet-i Ėırs Ėam-küşā H.

1367. Birini eylediler pâre kebâb
Yiyeler cem^ç ola cümle aḥbâb
1368. Ben didüm ğüre bulayum varup
Didiler her birisi yalvarup
1369. N'ola bul mümkün olursa anı
Hürrem ü şād idesin yārānı
1370. Sābıkā görmişidüm bir yirde
Dimedüm lîk¹³⁴⁸ anı hîç [bir] ferde
1371. Diledüm ki varup andan getürem
Hüner ehli oluben iş bitürem
1372. Hîkmeti gör ki ba^ç id imiş o cā
Gidüm aña irişince dek tā
1373. Vardum anuñ dibine ki ıoparam
Bir niçe şalkımın alup aparam
1374. Bir zamānıla meger ki bir çāh
Varımış anda olinmadı niğāh
1375. Canavar tutmaḫ içün itmışler
Üstine kāh giyāh atmışlar
1376. Ğāfıl olup aña düşdüm nā-gāh
Niçe ādem boyı imiş ol çāh
1377. O kadar sa^ç y-i tedārik itdüm
Kendümi her tarafına atdum

¹³⁴⁸ lîk:lakin H.

1378. Mümkin olmadı ḥalāşa bundan
Fāriğ oldum geçüben kendümden

H35^b

1379. Baḥr-ı ḡam şöyle iḥāṭa itdi
Ġarḡ idüp her ṭarafumdan ṭutdı

A50^b

1380. Fikr-i endīşe ile ṭoldı gönül
Şu ḡadar ḡābil-i ta‘ bīr degül

1381. Niçe feryād u fiḡān na‘re vü āḥ
Göklere çıḡdı ola dūd-ı siyāḥ

1382. Kimsenüñ olmadı aṣlā ḡaberi
Dest-ḡīr ola ne ins ne perī

1383. Şu ḡadar oldı ki nevmīd oldum
Teşne vü ac ölürem pes bildüm

1384. Bunda ac ölmege ki cāzim oldum
Āḡiret mülkine ‘āzim oldum

1385. Başladum tevbe vü istiḡfāra
Ṭurmayup yalvaruram Ġaffāra¹³⁴⁹

1386. Otururken bu ḡam içinde nihān
Anı gördüm bir ayu düşdi hemān

1387. ‘Aḡlumı başuma cem‘ itdi benüm

¹³⁴⁹ 1384-1385. Beyitler –A.

Yeñi ğam geldi gidüp eski ğamum

1388. Didüm ey Qādir u Dānā¹³⁵⁰ Ferdüm

Yiter idi benüm eski derdüm

1389. Eski derdüm baña unutturduñ

Zaḥmum üstine yine zaḥm urduñ

1390. Baña gelmiş idi ac olmak eyü

Hem-demüm olmadın ise bir ayu

1391. Düşürüp ṭālī⁶ -i dūn taḥtumuzı

Ser-nigūn eyledi hem¹³⁵¹ baḥtumuzı

1392. Ne ‘aceb būḳalemūn rūz oldı

Sa‘dumuz naḥsıla nev-rūz oldı

H36^a

1393. Bu qadar sürdügümüz¹³⁵² zevḳ ü şafā

Cümlesi oldı tamām cevṛ ü cefā

1394. Böyle diyüp otururdum maḡmūm

Ayu da çıḳmak içün itdi hucūm

A51^a

1395. Ṭolaşur öte beri güm güm ider

Ġazabından yüregi tum tum ider

1396. Getürüp kuvvetini bāzūya

¹³⁵⁰ Dānā: Rab H.

¹³⁵¹ eyledi hem: itdi ‘aceb H.

¹³⁵² Bu qadar sürdügümüz: Ne qadar sürdük ise H.

Diledi çıka gide yazuya

1397. O kadar kalkdı vu buñaldı ol

Çıka bir hâlle şâyed bula yol

1398. Mümkün olmadı zebûn oldu tamām

Kendüyi eyledi âhir baña rām

1399. Gösterüp boynın işâret itdi

Başmağa aña beşâret itdi

1400. Başdum arkasına çıkağa mecāl

Olmadı n'eyleyeyüm oldu muhāl

1401. İndüm aşğa benüm arka ol

Çıkdı bir vechle ki¹³⁵³ bula yol

1402. Kalkdı çıkdı 'ināyet irişüp

Gümleyüp gitdi hemān yola düşüp

1403. Bir zamāndan işidürem nā-gāh

Yine bir nesne gelür hısm-ı İlāh

1404. Yire göke şıgamaz şöyle gelür

Didüm ey Haq ne ola kim ne bilür

1405. Anı gördüm bir uzun şāhı alup

Kuyuya taşradan atdı birağup

H36^b

1406. Yapışup çıkağı eyler i' lām

Qalbine şanki olındı ilhām

¹³⁵³ ki: tā ki H.

1407. Dest-gîr oldı ʿ ināyet-i Raḥmān
Yapışup çıkdum o demde hemān¹³⁵⁴

A51^b

1408. Yilerek geldüm irişdüm yārān
Her biri ḥüznile olmuş ḥayrān

1409. Cüst u cū eyleyüben her ṭarafı
Ḳomamışlar ḳala bir kûşe ḥafî

1410. Göricek her birisi şād¹³⁵⁵ oldı
Ġuşşa vu ġam gidüp āzād¹³⁵⁶ oldı

1411. Sergüzeştümi bulara taḳrîr
Eyledüm her ne ki yazmış taḳdîr

1412. Kimi taṣdîḳ u kimisi tekzîb
Eyledi her birisi ḳışşa-i zîb

1413. Niçe îmānla bunlara yaḳîn
Geldi her birisi buldı¹³⁵⁷ temkîn

1414. Ḳışşadan ḥişşe bu oldı ey yār
Kimseden kimseye irmez bed-kār

1415. Ḥaḳdan olmayıcaḳ itmez zararı
Ne benî âdem ü cin dîv ü perî¹³⁵⁸

1416. Şanma bu ḳışşa ola lâf u güzâf

¹³⁵⁴ çıkdum o demde hemān: taşraya çıkdum ol ān H.

¹³⁵⁵ her birisi şād: her biri şādān H.

¹³⁵⁶ Ġuşşa vu ġam gidüp āzād: Açılup gül gibi ḥandān H.

¹³⁵⁷ Geldi her birisi buldı: Getirüp dillerin itdüm H.

¹³⁵⁸ 1415. Beyit –A.

Eylemez kimse vuķū‘ında ħilāf

1417. Bu bizüm ‘aşrımız içinde vuķū‘
Oldı hem ħalka tamām buldı şuyū‘

1418. Bize naķl eyledi bir şālih-i pīr
Vāķı‘ olan nice ise bir bir

1419. Żarar irmezse Ĥudādan ķulına
Digemez kimse anuñ bir ķılına

1420. Bunı ķalbinde tamām eyle yaķīn
Bulasın anuñıla ķuvvet-i dīn¹³⁵⁹

1421. Ķudret-i Ĥaķdan olınmaya ba‘īd
İşlemedi anı zīrā ki ‘abīd

1422. Anuñ için yazılupdur bunda
Dil ü cānda ola tā ki ‘umde

1423. *Raķmetu’llāhi ‘aleyh*¹³⁶⁰ diyeler
Niçe meclisde anı söyleyeler¹³⁶¹

H11^a

Meclis-i Sādis ‘Aşer Fezā’īl-i Zīkru’llāh Te‘ālā Beyānındadır¹³⁶²

A52^a

1424. Olagör zākir-i Ĥaķ¹³⁶³ cehr ü nihān

¹³⁵⁹ Vire gönüllere her demde yaķīn
Bulalar anuñile ķuvvet-i dīn H.

¹³⁶⁰ “Allah rahmet etsin.”

¹³⁶¹ 1421-1424. Beyitler arası –A.

¹³⁶² İkinci Meclis Fezā’īl-i Zīkru’llāhuñ ve Envā‘-ı Zīkruñ Beyānundadır H.

¹³⁶³ Olagör zākir-i Ĥaķ: zākir-i Ĥaķ olalum H.

Olasın sen daḥı mezkūr ey cān¹³⁶⁴

1425. Kendi zıkr ideni zıkr ide Ḥaḳ
Fezkurūnī nitekim¹³⁶⁵ oldu sebaḳ¹³⁶⁶

1426. Ḳodı Ḥaḳ cümle ‘ibādāta ḥudūd
Zıkrini itmedi ammā maḥdūd

1427. Ezkurū’llāhe diyü emr itdi¹³⁶⁷
Zıkr emrini tamām ğamr¹³⁶⁸ itdi¹³⁶⁹

1428. Zıkr-i Ḥaḳ olsa dil ü cāna ğidā
Ḳuvvet-i ḳalbe irişdüre Ḥudā

1429. Nefy ü işbātı dilūnden ḳoma var
Pür ide ḳalbūnī her dem¹³⁷⁰ envār

1430. Rūşen eyler dili āyīne-mişāl
Görinür niçe ma‘ānī-timşāl¹³⁷¹

1431. Gönülūñ jengin açar zıkr-i celī
Mazḥar-ı muḫhir ider zıkr-i ḥafī¹³⁷²

1432. Aça mir’āt-ı gönülde pāsı
Görine cümlesinūñ feḥvāsı¹³⁷³

¹³⁶⁴ Olasın sen daḥı mezkūr ey cān: Bizi zıkr eyleye ‘avnıyla her ān H.

¹³⁶⁵ Nitekim: bize çün H.

¹³⁶⁶ Sayfa kenarında “Ḳāle’llāhu te‘ālā fezkurūnī ezkurum: O halde beni anın ki ben de sizi anayım.” Şeklinde yazılmış.

¹³⁶⁷ Sayfa kenarında, “Ḳāle ezkurū’llāhe zıkrān keşira: Ey iman edenler! Allah’ı çok zıkr ediniz” Şeklinde yazılmış.

¹³⁶⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “keşir” yazılmış.

¹³⁶⁹ Zıkr emrini tamām ğamr itdi: Emr-i zıkrı ne ‘aceb ğamr itdi H.

¹³⁷⁰ her dem: tā ki H.

¹³⁷¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “şüret” yazılmış.

¹³⁷² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “gizli” yazılmış.

¹³⁷³ 1432. Beyit –A.

1433. Deyr-i dilden giderür evşānı¹³⁷⁴

Ḳomaz aṣlā aña hīç bir ṣānī

1434. Düşürür vaḥdet-i maḥza bī-šek

Ne çekerseñ aña çek ṭurma emek¹³⁷⁵

1435. Lāyıla nefy-i şerīk-i Ma‘ būd

Eyle illāyıla işbāt-ı vüçūd

1436. Bulasın dergeh-i ‘ izzetde vüçūd

Fezḳurū’llāh kıyāmen ve ḳu‘ ūd

1437. Zıkr ider Ḥālīḳı zerrāt-ı cihān

Kimi ḥāl u kimi ḳālıla ‘ayān

H11^b

1438. Zıkr içün oldı¹³⁷⁶ ḳamu cānla ins

Zıkr içün buldı beden cānla üns

A52^b

1439. Şıdḳla aña kişi Ḥālīḳını

Zār u miḥnetde ḳomaz Ḥālīḳ anı

1440. Dest-gīr olur aña her demde

Ḳurtarur ḳomayup anı ğamda¹³⁷⁷

1441. Bir ḥikāyet yazalum ola delīl¹³⁷⁸

¹³⁷⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “cem‘ -ı veşen” yazılmış.

¹³⁷⁵ 1434. Beyit –A.

¹³⁷⁶ Oldı: geldi H.

¹³⁷⁷ 1440. Beyit –A.

¹³⁷⁸ Delīl: güvāh H.

Ger mu^c ĩn olursa Rabb u Celĭl¹³⁷⁹

Hikāyet-i Kenĭzek Bā-Münāfık u Ğaflet-küşā¹³⁸⁰

1442. Yazılur niçe kitāb içre şaĥiĥ
Bir hikāyet olunur naql-i şariĥ

1443. Bir kenĭzek var idi Baĝdādda
Pārisā idi begāyet yādda

1444. Her ne işlerse Hudā nāmını yād
İtmese olmaz idi ħalbi küşād¹³⁸¹

1445. Şehr içre tutdı anuñ nāmı tamām
Zākire dirdi aña ħāşıla ^cām¹³⁸²

1446. Bir münāfık işidüp aldı anı
Zĭra sevmezdi Hudādan olanı

1447. Kaşdı bu idi aña cevr ü cefā
Eyleye ħudreti yetdükce ezā¹³⁸³

1448. Getürüp ħānesine ħarb-ı şedĭd
İde bir vechle ĥiç kimse ne dĭd¹³⁸⁴

1449. Fıkr iderdi ki niçe gūne gūnāh
Bula anuñ işine itdi nigāh¹³⁸⁵

H12^a

¹³⁷⁹ Celĭl: İlāh H.

¹³⁸⁰ Hikāyet-i Zĭkr-efzā vü Ğaflet-küşā H.

¹³⁸¹ olmaz idi ħalbi küşād: olamaz idi dĭlşād H.

¹³⁸² 1445. Beyit –A.

¹³⁸³ 1447. Beyit –A.

¹³⁸⁴ İde bir vechle ĥiç kimse ne dĭd: Ura aña niçe let niçe ħadĭd H.

¹³⁸⁵ 1449. Beyit –A.

1450. Ne ki işlerse kenîzek Allāh
Dir idi cümlede heb Bismi'llāh

1451. İşidüp buña münāfık¹³⁸⁶ dil-teng
Şöyle oldu ide ɖarbe āheng

1452. Bulamazdı aña bir vechle yol
ɖarbına muḥkem olaydı meşgûl

1453. Niçe vechile bahāne itdi
Göre zikri aña şāhāne itdi

1454. ẖurtulurdu yine Ḥaḫ 'avnı ile
Bulma mı kimse zafer 'avnı¹³⁸⁷ ola

A53^a

1455. Diledi ɖarbına bir 'illet ide
O bahāneyle hemîn bir let ide¹³⁸⁸

1456. Cevherî idi meger ol nā-dān
Niçe cevherleri vardı pinhān

1457. Getürüp bir eyü şeh-dānesini
Didi ki cāriyeye şaḫla şunı

1458. Ne zamānda ki murād idem anı
Ne getirüp viresin o dem anı¹³⁸⁹

¹³⁸⁶ İşidüp buña münāfık: İşidicek bunu ğāyet H.

¹³⁸⁷ Bulma mı kimse zafer 'avnı: Zikr-i Ḥaḫ ile olan böyle H.

¹³⁸⁸ Diledi bir gün aña bir 'illet
İde muḥkem ura āḫir bir let H.

¹³⁸⁹ 1458. Beyit –A.

1459. Aluben cāriye anı¹³⁹⁰ Allāh
Didi şevķile hemān Bismi'llāh

1460. odı bir oka iine o zamān
okaı bir yire itdi pinhān

1461. Arayup buldı erif bir gūn anı
ufyeten aldı hemān cevherini

1462. Getūrup Dicleye atdı bi'l-aşd
aşdı bu arbla ide aa aşd¹³⁹¹

H12^b

1463. ikmeti gōr ki meger bir şayyād
Şayd-ı māhiye olupdur mu' tād

1464. Şatmak iūn nie māhi getūrup
Reh-i bāzāra gidermiş gōtūrup

1465. Cevheri aldı bunu¹³⁹² biraçını
Getūrup evde didi¹³⁹³ yar iini

1466. Bişūrup eyle mūheyyā¹³⁹⁴ anı
Dilerūz belki idesin būryānı¹³⁹⁵

1467. Bōyle emr eyledi ol cāriyeye
Ne zamān diler ise anı yiye

¹³⁹⁰ Anı: ol dem H.

¹³⁹¹ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, "El-aşdu at' u'l-ır (sıa): kasdı, (onun) damarını kesmekti."Şeklinde yazılmış.

¹³⁹² bunu: anu H.

¹³⁹³ Getūrup evde didi: Didi ki cāriyeye H.

¹³⁹⁴ Bu kelimenin anlamı satır altında, "āzır" şeklinde yazılmış.

¹³⁹⁵ Bişūrup anı mūheyyā eyle
Belki gāyetile lāyık eyle H.

1468. Cāriye mähîi aldı eline
İsm-i Hakkı yine¹³⁹⁶ aldı diline

A53^b

1469. Yarıcağ içini görse o güher
Çıkageldi yine bî-nağş u zarar

1470. İledüp hoşkaya koydı fi'l-hâl
Didi ırgürmedi Hakk bize melâl¹³⁹⁷

1471. Şükr idüp cânib-i Hakkâ şad bār
Yüzini sürdi yire eyledi zār

1472. Bir niçe gün geçerek cevherini
Diledi görmege didi erinî

1473. Şöyle fehm itdi ki zāyi' ola ol
Darbına muhkem anuñ bulına yol¹³⁹⁸

1474. Getüre gitdi kenîzek güheri
Bıyık altında gülüp dirdi beri¹³⁹⁹

1475. Getürüp cāriye virdi güherin
Göriceğ 'aqlı gidüp düşdi hemîn

1476. Götürüp kendi özün urdı yire
Bere urmağ diledi yidi bere

H13^a

¹³⁹⁶ İsm-i Hakkı yine: Nām-ı Mevlāsını H.

¹³⁹⁷ Didi ırgürmedi Hakk bize melâl: Şâkir ü hâmid ü mesrûru'l-bâl H.

¹³⁹⁸ 1473. Beyit –A.

¹³⁹⁹ Bıyık altında gülüp dirdi beri: Diridi qalbiyile nola beri H.

1477. Niçe sâ‘ at yatup anda bî-hûş

Yüzine şu dökerek itdi ħurûş

1478. Ba‘ d-ez-ân ‘ aqlını cem‘ itdi tamām

Girye vü zārla oldı bed-nām¹⁴⁰⁰

1479. Didi keşf eyle baña sırr-ı ħafî

Bileyüm olmaya tâ ki maĥfî

1480. Dicleye atmışidüm ben güheri

Diledüm ki saña idem zarar¹⁴⁰¹

1481. Diledüm ki saña idem zarar

Baña luţfila tamām vir ħaberi¹⁴⁰²

1482. Ne ʔariķile yine geldi güher

Baña bildür anı ey ehl-i hüner

1483. Didi luţfila¹⁴⁰³ kenîzek ey yâr

İ‘ timād eyle sözüme her bār

A54^a

1484. ‘ Ālemi ħalk iden ol Ferd ü İlāh

Oldı her yirde baña püşt ü penāh

1485. Nāmını yād¹⁴⁰⁴ iderem her yirde

Buldum anuñla şifā her derde

¹⁴⁰⁰ Ba‘ d-ez-ân başına geldi ‘ aqlı

Didi ħalbinde ne varsa şaklı H.

¹⁴⁰¹ Güheri Dicleye ben atmış idüm

Bu işi ħaşd ile ben itmiş idüm H.

¹⁴⁰² 1481. Beyit –A.

¹⁴⁰³ Luţfile: nāz ile H.

¹⁴⁰⁴ yād: zıkr H.

1486. Ne adar olsa avāle am u bīm
urtarur lufını idüp ta‘ mīm¹⁴⁰⁵

1487. alk-ı ‘ālem baa ger tīr-i belā
Atsalar her arafumdan ser ü pā

1488. Siper olur o zamān ıkr-i udā
ıfz ider cümleden irmez baa dā

1489. Dest-i a‘ dā ne adar ki ata seng
Olmazam hı birisinden dil-teng¹⁴⁰⁶

H13^b

1490. Bilürem ki baa ok dürlü ‘ iāb
İtmege eyler idüñ sa‘ y u itāb¹⁴⁰⁷

1491. omadı Bārī udā¹⁴⁰⁸ ıfz itdi
Her yire ‘avnı iriüp yitdi

1492. İidüp bu sözi nūr-ı īmān
Toldı albine gidüp ekk ü gümān

1493. Yapıup dāmenini tıtdı pek
Didi ki el benüm vü senüñ etek

1494. Ne bilürseñ baa ta‘ līm eyle
Lāzım olanları tefhīm eyle

1495. ‘Ömrümüz āır olunca eelüm

¹⁴⁰⁵ Ne adar olsa avāle baa am
urtarur lufile iremez o dem H.

¹⁴⁰⁶ 1487-1489. Beyitler arası –A.

¹⁴⁰⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ıvmek ve ‘acele” olarak yazılmıtır.

¹⁴⁰⁸ Bārī udā: luf-ı udā H.

Ġam u şādī meyini hoş içelüm

1496. Ġam u şādī ya cefā vü ya şafā¹⁴⁰⁹

Görelüm bile olup yār-ı vefā

1497. Böylece itdi muḳarrer iki yār

Ṭā' at-ı Hāḳda olup leyl ü nehār

1498. İttifāḳ eyledi böyle iki yār

Olalar birbiriyile ġam-ḥ̃ār¹⁴¹⁰

1499. Göre zikri neye irgürdi işi

Ekesinden giderüp teşvīşi

1500. Ġam-ı dünyā gidüp oldu āzād

Yessera'llāhu lehā fi'l-mī'ād¹⁴¹¹

1501. Rāḫat-ı rūḫa irişdürdi tamām

Belki buldular ola dār-ı selām¹⁴¹²

A54^b

1502. Bize de pend ü naşīḫat bu yiter

Fehmümüz olmadı ise ebter

1503. Ḳomayalum dilümüzden zikri

Giderüp ġayrı hevā vü fikri

1504. Diyelüm gel berü dā'im Allāh

İstiḳāmetle vara tā aña rāh

¹⁴⁰⁹ Ġam u şādī ya cefā vü ya şafā: Feraḫ u ḥüz n ü şafā vü ya cefā H.

¹⁴¹⁰ 1498. Beyit –A.

¹⁴¹¹ “Allah buluşma zamanında işini kolaylaştırsın.”

¹⁴¹² 1501. Beyit –A.

H14^a

1505. Şevkle dise kişi cehr ü nihân
Dökülür cümle zünûbı o zamân¹⁴¹³

1506. Buyurupdur aña bürhân u delîl
Hâzret-i server-i maḥbûb-ı Celîl

1507. Hışn-ı tevḥîd göre geh dünyâda
Şakladı şaklaya hem ʿuḳbâda¹⁴¹⁴

1508. Hışn-ı bârûye giren ola emîn
Hışn-ı Bârîye giren olmaya mı emîn

1509. Şaḳın olmaya ki olasın ṭaşra
Lübbi olmazsa da cehd it ḳışra

1510. Ḳamu aʿ zâyla zikre cehd it
Mâsivâ zikrini dilden ḥacr it

1511. Ḳoma ḳalbünde çıkar aḡyârı
Zikr-i Bârî ile ol her bârı

1512. Zikr-i Ḥaḳḳuñ niçe envâʿ ı olur
Fehm iden kişi aña sâʿî olur¹⁴¹⁵

1513. Zikr ḳalb ile olurmuş taḥḳîḳ
Dileriseñ olasın zikre ḥaḳîḳ

1514. Nāmını zikrle olur zikr-i lisân

¹⁴¹³ zünûbı o zamân: zünûb mişl ü ḥazân H.

¹⁴¹⁴ Hışn olur kişiye tevḥîd-i Ḥudâ
Saʿy idegör ki şaḳın olma cüdâ H.

¹⁴¹⁵ 1512. Beyit –A.

Zıkr-i ‘ayn ismini itmek seyrān

1515. Bir laṭīfe yazalum yārāna

Vire her demde şafālar cāna

A55^a

Laṭīfe-i Dil-nüvāz¹⁴¹⁶

1516. Bir zamān içre Cüneyde Şiblī

Vardı aḥz ide ma‘ārif nüzli

1517. Baḳuben gördi ki dīvārında

Lafzatu’llāh yazılur dārında

1518. Hoşına gelmedi didi ne ‘aceb

Gitmemiş daḥı bu kişiden taleb

1519. Ben şanurdum ki aña zıkr-i Hudā

Şöyle te’şir ide olmaya cüdā

1520. Zıkr-i bu ğayrıdan aḥz eyler imiş

Fehm olındı ki dili söyler imiş

1521. Söyledi böyle ta‘accub iderek

Gūşına irdi Cüneydüñ giderek

1522. İşidicek gülerek didi Cüneyd

İtmemiş Şiblī bu remzi daḥı şayd

1523. Ben şanurdum anı bīdār oldı

Niçe sırdan da ḥaber-dār oldı

¹⁴¹⁶ Bu hikāye –A.

1524. Daḥı ğafletde gezermiş miskīn
İdelüm ğafletin anuñ teskīn

1525. Lezzet-i zikrūñ olur envā'ı
Lā-cerem fehmi den olur sā'ı

1526. Haṭṭı 'aynuñ naẓar ide her bār
Karşusunda tura nāmı dil-dār

1527. Rūşen ola naẓar itdükce aña
Gülşen ola gül-i vaşlını aña

A55^b

1528. Bunı fehmi eylememiş Şiblī tamām
Anuñiçün dinilüpdür bu kelām

1529. Mā' adasın buradan eyle kıyās
Yüri var Hālîkına¹⁴¹⁷ eyle sipās

1530. Hışşe bu oldı idicek fikri
Her bir a' zānuñ olurmış zikri

1531. Eger olursa kamu zākir-i Haḫ
Olur elbettete ol şākir-i Haḫ

1532. Olagör zākir ü şākir her bār
Bulasın dergeh-i ' izzetde qarār

1533. H̱āb-ı ğafletde niçe bir hufta
Yatasın dimeyüp ay u hafta

¹⁴¹⁷ Yüri var Hālîkına: zikr idüp Haḫkı yüri H.

1534. Uyanup şevkle her dem Allāh
Diyelüm tā irişince aña rāh

1535. Dil ü cāna ola kıt u kuvvet
Vire her demde şafā vu lezzet

1536. Çıkara cümle hevā vu hevesi
Ola maħrūse-i kılbün ‘ asası

1537. Hıfz ide düzd-i vesāvisden anı
Kırtara maħzen-i dilde olanı

1538. Dilerem senden eyā Bārī Hūdā
İdesin zıkrünı bu cāna ğıdā

H14^b

1539. Kılbimūze vire kuvvet dāyim
Olavuz hıdmetine tā kıyım¹⁴¹⁸

1540. Ola her dem anuñıla me’nūs
İtme fażluñıla āħir me’yūs

1541. Bir nefes itmegil¹⁴¹⁹ andan hālī
Nitekim itmedün ehli hālī

A56^a

Meclis-i Sābi‘ ‘ Aşer Himmet-i ‘ Āliye Īmāndan olduĝın Beyān İder¹⁴²⁰

1542. Himem-i ‘ āliyei kıoma müdām

¹⁴¹⁸ 1539. Beyit –A.

¹⁴¹⁹ İtmegil: eyleme H.

¹⁴²⁰ Bu bölüm –A.

Himmet-i dūn olur kiřiye dām¹⁴²¹

1543. Himmetūñ eyle dem-ā-dem ‘ālī

Mülk-i ‘izzetde olasın vālī

1544. Himmet imiş kişi vāşıl iden

Her murādātını hem hāşıl iden

1545. İrgürür qadrini a‘lāya tamām

Burc-ı rif‘atda ider bedr-i tām

1546. Qadrini bilse eger her insān

Qıymet’olurdu verā’-i dü-cihān

1547. Kendüden olsa eger kişi habīr

Ola mıydı aña hiç nesne nazīr

1548. Hür ider kendüyi bilmezlikle

Şöyle şanur ki bu fırsat gire ele

1549. Kesilen baş yine bitmez meşhūr

Atılan ok yine dönmek hüd dūr

1550. Himmetūñ tīrini ırma zinhār

Hedef-i¹⁴²² vuşlata irince ey yār

1551. Quvvet-i himmeti bāzūya getür

Şevkle şābit olup şöyle otur

1552. Qonma bu cīfe-i dünyāya hümā

¹⁴²¹ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “qāle’n-nebī (a.s.) ‘ulüvvü’l-himmeti mine’l-īmān: Himmetin (gayret) yüceliği imandandır. “ yazılmıştır.

¹⁴²² Bu kelimenin anlamı satır altında, “nişān” olarak yazılmış.

Himmet ol pāye ola seb‘ -i semā

1553. Cılve-gāhūñ ola bāğ-ı aq̄des
Gelmiye yanuña ağıār-ı aq̄es

A56^b

1554. Ne revādur olasin şöyle cehūl
Lāyık olmaz işe olup meşgūl

1555. Himmet-i ‘āliyei her yirde
Koma komaya seni ol yirde

1556. Himmeti kendūñe ednā itme
Sūfehā gitdügi rāha gitme

1557. Dūn-ı himmet olan olur ednā
Zevk idemez nicedür *ev ednā*

1558. Himmeti tutma kücük her işde
Gerçi yitmezse gücūñ cünbişde

1559. Himmetūñ cümleye şāmil eyle
Dünyevī uq̄revī kāmīl eyle

1560. Yaluñuz kendūñe itme himmet
Behre-mend olsa n’ola her ümmet

1561. Bir hikāyet yazayum himmeti gör
Nice olur kişide ol mesrūr

Hikāyet-i Sultānu’l-‘ Ārifīn Bāyezīd Bestāmī Quddise Sırruh

1562. Bir dem içre şeh-i ehl-i ‘irfān

İtdi Mevlāya niyāz-ı pinhān

1563. Didi ey Ferd ü Kerīm ü ‘Allām

Baňa luṭfuñıla eyle i‘lām

1564. Cennet içre virür iseñ bir cā

Hem-civārumı bilem oldu recā

1565. Varup anuñıla bunda bilişem

Āşinālık iduben hem bulışam

A57^a

1566. Niçe esrār niçe rāz açavuz

Mey-i ‘aşkıla niçe cām içevüz

1567. Hâtıf-ı gaybî didi aña nihān

Bir filān beldededür ibn-i filān

1568. Hem-civārüñ ol ola cennetde

Müşterek ola niçe lezzetde

1569. Güş idüp bu sözi tırdı fi’l-hāl

Göre yüzini varup ide maḳāl

1570. Bir niçe gün giderek ol şehre

Ṭuş olup niçe cibāl u nehre

1571. Varup irişdi qarār itdi tamām

Şormağa başladı kimdür o hümām

1572. Didiler saña ne lāyıḳdur ol

Şürb-ı ḥamra gice gündüz meşgûl

1573. Ne revādur şorasın nāmın anuñ

Hāşa ki nūş idesin cāmın anuñ

1574. Nāmını añmak anuñ oldı haṭā

Ḳande ḳaldı ki murād ola liḳā

1575. Görinür sende şalāḥ u taḳvā

Anda olan ḳamu fişķıla hevā

1576. Beynehu beyneke bu‘ du‘l-maşrıḳ¹⁴²³

Mümkin olduḳca gerekdür tefriḳ

1577. İstimā‘ eyleme nāmın ne naẓar

İrmesün dirseñ eger şūm u zarar

1578. İşidüp bu sözi şāḥ-ı ‘urefā

Didi ḥasretle dirīgā ḥayfā

A57^b

1579. Ben şanurdum anı raḥmānī nidā

Līk olmuş imiş ol ğaybi edā

1580. Diledi ki bu te’essüfle gide

Kendüye niçe cefā cevri ide

1581. Hırķaya çeke varup başını ol

Dil-i maḥzūn u ğam-ġīn ü melūl

1582. Şöyle düşdi ki yine ḥātırına

Varup ol kişii görüp de döne

¹⁴²³ “Onunla senin aran, doğunun uzaklığı kadardır.”

1583. Naẓar ide hele bir kerre aña
Ya unudup gide ya yine aña
1584. Şoraraḡ buldı varup ol şahşı
‘Ayš u nūş içre sürülür saḡı
1585. Göricek çünki bu ḡālî bildi
Dinilen cümle muḡarrer oldı
1586. Diledi ‘avdet ide menziline
Da‘vet-i ḡalḡ ide Ḥaḡ yolına
1587. Dönicek rāḡına ol kimse didi
Bizi ey şeyḡ murād görmek idi
1588. Görmeden gitmek olur mı lâyıḡ
Böyle mi olur olıcaḡ ‘āşıḡ
1589. Hem-civāruñı neden görmeyesin
Aşlı var mı işinüñ şormayasın
1590. Zāhirine baḡup itme inkār
Ola bir sırr-ı ḡafı şāyed ey yār
1591. Bāyezīd işidüp oldı ḡayrān
Didi ben itmemişem sırrı ‘ayān

A58^a

1592. Neden oldı ki buña vāḡıf olmaḡ
Ne ‘acebdür ki bu ḡālî bulmaḡ
1593. Didi yanına varup aña ey cān
Neden oldı ki biline bu nihān

1594. Kimseye açmamışam ben rāzı
Neden oldu bilesin sen rāzı
1595. Didi ol kimse ki kim didi saña
Hem-civār olmağı cennetde baña
1596. Ve leḳad ‘allemenī Ḥayy u ‘Alīm¹⁴²⁴
Ve leḳad na‘ amenī Ḥaḳḳ u Halīm¹⁴²⁵
1597. Saña ta‘līm iden itdi baña
Baña tefhīm iden itdi saña
1598. Berü gel hem-demüñile bir dem
‘Ayş idüp meclise baş ki ḳadem
1599. Olasın hem-demi yarın anuñ
Bulasın belki civārın anuñ
1600. Oturup Bāyezīd ile ol merd
Açdılar bir birisine niçe derd
1601. Bāyezīd aña didi ki ey yār
Neden oldu bize eyle izhār
1602. Hem-nişīn olmağa ḥikmet ne ola
Ki gören kişi diye bu işe lā
1603. Fusḳayıla neden olmaḳ hem-dem
Yaş yire oturan olmaya mı nem
1604. Didi ol kimse eyā kân-ı kerem

¹⁴²⁴ “Hayy ve Alīm olan Allah bana bildirdi.”

¹⁴²⁵ “Hakk ve Halīm olan Allah beni nimetlendirdi.”

Mü'minüñ lâzımıdur 'ālī himem

A58^b

1605. Himmeti kendüñe maḥşūş itme
Ehl-i 'iṣyānı yabāna atma
1606. Ne hüner ola yaluñuz gidesin
Cennete kendüñ içün ceng idesin
1607. Dest-gîr ol niçe üftâdelere
Reh-nümâ ol niçe dermândelere
1608. Sekisen kimse idi bu eşḥâş
Fıska meşgûller idi her dem ḥâş
1609. Bunlaruñla bile hem-dem oldum
Kişver-i ḳalblerine yol buldum
1610. Âl ile aldum ele dillerini
Ḥâke dökdüm niçe ḥam mellerini
1611. Ḳırḳına luṭfı ile ol Tevvâb
Tevbe tevḫîḳ virüp itdi evvâb
1612. Ehl-i ṭâ'ât u 'ibâdet oldı
Dergeh-i Ḥaḳda taḳarrub buldı
1613. İşde ḳırḳı sizüñ içün ḥâzır
Siz de himmetle oluñuz nâzır
1614. Ola ki bunlara tevḫîḳ iriše
Her biri rāh-ı 'ibādâta düşe

1615. al   la himmetile çünki cib l
Bunlaru   n neden olmaya o   l
1616. Himmet eyle ki bu b -  relere
  re-s z olasın  v relere
1617.    b-  ğafletden olalar b   r
 avf-  Rabb    irişe her b r

A59^a

1618.     i işlere n  im olalar
  le   yanına     im olalar
1619. B yez  de o kişi böyle     b
Eyleyüp virdi niçe dillere t b
1620. Ehl-i meclis bularu  a v l n
    iderdi  amu         l n
1621. Ne ki söylendi ise c nlarına
Eğer itdi dil-i   enlerine
1622. Nerm idüp dillerini m  m itdi
  ddet-i serd      met gitdi
1623. Didiler lu fla hem-demlerine
  lb m z şöyle diler cümle d ne
1624. Bizi yağdı s z   z sözü sizün
Bilevüz neyd     z iki g z  n
1625. Bize li ll  h te      r  z 
A as z sizden ola      r    

1626. Bizi bî-gāne yirine ҡomañuz
Āşinā yirine ҡomaķ umaruz

1627. İşidicek bu sözi çün o ‘azîz
Didi ki dilüm olmazsa gürîz

1628. İşidir misiz ola Bāyezîdi
Ki filān yirde şüyūha şeh idi

1629. Budur o Һazret-i sultān-ı güzîn
Söylenür elsün-i nās içre yaķîn

1630. Size irşāda gelüpdür bunda
Düşün ayağına olup bende

A59^b

1631. Ele girmez bu ğanîmet her bār
Niçe nādim olasız āħir-i kār

1632. Fırşatı elde iken fevt itmeñ
Gevheri ‘ömri yabāna atmañ

1633. Cem‘ idün ‘aķluñuzı başuñuza
Ġarķ idün kendüñüzi yaşıñuza

1634. Bulınur mı bu maķûle bir er
Geşt olınsaydı cihān ser-tā-ser

1635. Gökde arayıcaķ iken yirde
Bulasız ola şifālar derde

1636. Tālî‘-i naħsuñuz oldı mes‘ūd
Bilünüz ķadrin olasız mevdūd

1637. Ehl-i meclis işidicek düpdüz
Sürdiler Bāyezīdūñ pāyına yüz
1638. Ağlaşup eylediler āh u fiğān
Toldı āvāze ile kevn ü mekān
1639. Yüzini yire urup hāk itdi
Kimisi yaqāsını çāk itdi
1640. Her biri tübtü reca‘ tu¹⁴²⁶ didiler
Bāyezīdūñ öñine baş qodılar
1641. Girdiler rāh-ı Hudāya cümle
Her biri nefsine itdi hamle
1642. Cümlesi eyledi tã‘ āta hücūm
Şöyle oldu zebūn nefs-i şūm
1643. Gice gündüz dürişüp tã‘ āta
İrdiler āhıri hep gāyāta

A60^a

1644. Himmet-i ‘āliyeden gör ki neler
Zāhir oldu biline ey server
1645. Kişide şöyle gerekdür himmet
İrişe niçesine andan devlet
1646. Himmeti kendüñe itme ancak
Olmaya tã ki anuñla alçaq

¹⁴²⁶ “Tövbe ettim. Döndüm.”

1647. Herkese himmetüñ eyle şāmil
Olasın tā ki anuñla kāmīl

1648. Dūn-ı himmet kişii dūn eyler
‘Ālemi olmaz işi mağbūn eyler

1649. Yā İlāhī saña her dem minnet
İderüz itme bizi dūn-himmet

1650. Himmet-i ‘āliyeye himmetümüz
Rāsiḥ eyle ki ola devletümüz

H82^b

Meclis-i Şāmin ve ‘Aşer Fezā’il-i Şalavāt Beyān İder¹⁴²⁷

1651. Virelüm rūḥ-ı resūle şalavāt
Ola her demde refi‘ü’-d-derecāt

1652. Şalavātıla der-i ‘irfānı
Açalum olmaya hergiz fānī

1653. Vire dünyāda vu ‘uḳbāda şeref
Tola envārı ile cümle taraf

1654. İçürür mürde dile¹⁴²⁸ āb-ı hayāt
‘Ārız olmaz ebedī añā¹⁴²⁹ memāt

1655. Kīmyā-i şalavāt¹⁴³⁰ ḳalbūñi ḥāş
Zer-i ḥāliş ide¹⁴³¹ ger olsa raşāş

¹⁴²⁷ Otuzuncı Meclis Sulṭān-ı Enbiyā ve Burhān-ı evliyā Fahr-ı Kāināt Server-i Mevcūdāt Ḥazret-i Muḥammed Muşṭafā Şala’llāhu ‘Aleyhi ve’s-selleme Şalavāt Virmegün Fezāilin Beyan u ‘Ayān İder H.

¹⁴²⁸ İçürür mürde dile: Hasta dillere şunar H.

¹⁴²⁹ añā: hıç H.

¹⁴³⁰ Kīmyā-i şalavāt: Kīmyādur ki ider H.

¹⁴³¹ İde: gibi H.

1656. alb ider albini albũñ bĩ-şek
Žāyi‘ olmaz ne adar çeksek emek¹⁴³²
1657. ‘Amel-i ‘aķrebi şems ya amer
Eyleye zerre si irerse eger
1658. ‘İlm-i ikşire dilerseñ vāşıl
Olasın eyle bu remzi hāşıl
1659. Sebeb-i vuşlat olur ehl-i dile
urtarur düşmişi bu āb u gile
1660. Olıcaķ ünkü vesīle şalavāt
İdegör dime ya keşret hālvat
1661. ıarur tāc gibi başa işũñ¹⁴³³
omaya dilde amu teşvīşũñ¹⁴³⁴
1662. Niçe nāķışları itmām eyler
Niçe mechũlleri i‘ lām eyler
1663. Seyyi’atı hāsenāta tebdīl
Eyleye anuñla Rabb u Celīl
1664. Nice kim oldu ise āb ‘asel
Seyyi’ātuñ döne bĩ-ceng ü cedel¹⁴³⁵

¹⁴³² Žāyi‘ olmaz ne adar çeksek emek: omayup ğıll ü ğış şirk u şek H.

¹⁴³³ İşũñ: işi H.

¹⁴³⁴ omaya dilde amu teşvīşũñ: Giderür dilde amaz teşvīşi H.

¹⁴³⁵ Nice itdi ise anı ‘asele
Seyyi’ātuñ hāsenat ola gele H.

1665. Bir rivāyet ola tā ki¹⁴³⁶ güvāh
Ola bu da' vāya olursa nigāh¹⁴³⁷

H83^a

Rivāyet-i Enes Raḍiya'llāhu Te'ālā 'Anh

1666. Būlbül-i bāğ-ı rivāyet Enes
Hoş-nevāyile virür cāna heves

1667. Keşf ider ehl-i dile bu rāzı
Luṭfıla eyledi hūb āvāzı¹⁴³⁸

1668. Bir seher server-i 'ālemle namāz
Kılınup oldu Hakkā nāz u niyāz

A61^a

1669. Döndi mihrāba mübārek zahrın
Virdi vü acdı dehānuñ mührin

1670. Hālīka eyler idi medh¹⁴³⁹ ü senā
Qalbümüz eyler idi nūr u senā

1671. Nā-gehān gördük anı bir zenbūr
Düşdi ortaya ider şevk-i sürūr

1672. O kadar eyledi şevkile enīn
Gūş iden kimselere¹⁴⁴⁰ düşdi tanīn

¹⁴³⁶ ola tā ki: yazalum ola H.

¹⁴³⁷ Ola bu da' vāya olursa nigāh: Ger mu'īn olur ise Rabb u İlāh H.

¹⁴³⁸ 1667. Beyit –A.

¹⁴³⁹ Medh: ḥamd H.

¹⁴⁴⁰ Gūş iden kimselere: İstimā' eyleyene H.

1673. Yüzini Hâkka tutup fahr-ı cihân

Didi bu sırrı bize eyle ‘ayân¹⁴⁴¹

1674. Nice tesbîh ider anı bildür

N’ola hâll olsa ki bir müşkildür

1675. Ne tarîkile olursa tefhîm

Eyleseñ kudretüne yokdur bîm

1676. Kalbümüz olur idi hürrem ü şâd

Niçe meclisde olınurdi yâd

1677. İdicek böyle du‘ â şâh-ı cihân¹⁴⁴²

Kudret-i Hâkklâ nahl açdı dehân

1678. Didi ey server-i sultân-ı güzîn

Şalavât okuruz odur bu enîn

H83^b

1679. Didi server arıya müşkil-i hâll

Eyle ki nice olur şem‘ -ı ‘ asel

1680. Didi zenbûr eyâ şâh-ı rusul

Diyelüm hâll ola tâ ki müşkil

1681. Şu ki ezhâr-ı besâtinden ola

Şem‘ iderler anı her kim ki ala

A61^b

1682. Anuñiçün yanar âteşde müdâm

¹⁴⁴¹ ‘ayân: beyân H.

¹⁴⁴² İdicek böyle du‘ â şâh-ı cihân: Böyle diyecek o dem fahr-ı cihân H.

Zîra ki olmış idi bu Һarām

1683. Şāhibi izni ile olmaya çün
Lāyık oldu ki oda yanmak için

1684. Şu ki ezhār-ı beyābāndan alur
Kāseler anuñıla Һoldırulur

1685. Bize olmışdı zîrā o Һelāl
Anuñiçün iderüz biz anı bal

1686. Şu zamān ki pür olur kāseleri
Şalavāt okur aña her bir arı

1687. ‘Asele tebdîl ider anı Һudā
Şanma ki kizb ola bu cümle edā

1688. Böyle taqrîr idüp ol dem zenbūr
Sāmi^c in Һalbini itdi mesrūr¹⁴⁴³

1689. Һudretü’llāhı göre¹⁴⁴⁴ ki fi’l-Һāl
Kāselerde Һuran ābı eyledi bal

1690. ‘Aceb olmaz ki senüñ seyyi’eni
Hasene eyleye luṭṭıla yeñi

1691. Şalavātı Һoma dilden her bār
Dest-gîr ola Һabîb-i muḥtār

H84^a

1692. İki ‘ālemde kişiye şalavāt

¹⁴⁴³ 1688. Beyit –A.

¹⁴⁴⁴ Һudretü’llāhı göre: Göre ki Һudreti sāha K

Her işine virür imiş¹⁴⁴⁵ berekāt

1693. Āhiret milketine şāh eyler

Ravza-i cennet için rāh eyler

Hikāyet-i Hişşe-bağş-ı Şalavāt¹⁴⁴⁶

1694. Şehr-i Bağdādda meger bir kātib

Ṭā' atı fışka fücūra şatup

A62^a

1695. Rāygān 'ömrini itmişdi hebā

'İşrete itmiş idi meyl-i ħibā¹⁴⁴⁷

1696. Hağ rızāsın dilemezdi hergiz

Muktezāsında yürürdi her rüz¹⁴⁴⁸

1697. Kōdı bu dār-ı fenāyı āhir

Gitdi bākīye tehī-dest fācir

1698. Şulehādan biri rü'yāda anı

Gördi ravzāt-ı cinān içre ġanī

1699. Evliyā zümresi ile hem-dem

Gūyiyā görmemiş ol ġuşşa vu ġam

1700. Didi ol kimse neden oldu bu hāl

İşiden dir idi bu hāle¹⁴⁴⁹ muhāl

¹⁴⁴⁵ Her işine virür imiş: Virür imiş her işine H.

¹⁴⁴⁶ Hikāyet-i Hişşe-bağş H.

¹⁴⁴⁷ itmiş idi meyl-i ħibā: düşmüş idi şubh u mesā H.

¹⁴⁴⁸ Hağ rızāsın dilemezdi ašlā
Şöyle yürürdi hemān bī-pervā H.

¹⁴⁴⁹ İşiden dir idi bu hāle: zāhirā görünür idi bu H.

1701. Ne sebeb oldu bu zevke irmek
Ne ʔariḳ oldu bu cāye girmek
1702. Didi ol kimse günāhuma ḥesāb
Olamaz ḥalk-ı cihān itse¹⁴⁵⁰ kitāb
1703. Līk her yazduḡumuñ āḫirine
Yazar idüm şalavāt her birine¹⁴⁵¹

H84^b

1704. Ne kadar yazdum ise ki şalavāt
Luṭf-ı Hakkıla bulupdur berekāt
1705. Her birisine Ḥudā bir meleki
Gönderüp kabrümü itdi felekī
1706. O zamān ki ḳodılar beni sine
Gittiler her birisi ḥānesine
1707. Anı gördüm ki melāik fevc fevc
Geldiler şöyle urur nūrları mevc¹⁴⁵²

A62^b

1708. Her biri dürlü beşāretler ile
Niçe ʔ izzet niçe ḥāletler¹⁴⁵³ ile
1709. Şaḳdılar üstüme cennet dürünü

¹⁴⁵⁰ Olamaz ḥalk-ı cihān itse: olamazdı ne kadar olsa H.

¹⁴⁵¹ Līk her yirde yazam nām-ı Resūl

Şalavātı bile yazdum bol bol H.

¹⁴⁵² Anı gördüm ki melāʔik geldi

Ḳabrimüñ içi münevver oldu H.

¹⁴⁵³ Niçe ʔ izzet niçe ḥāletler: Oturup dürlü riʔāyetler H.

Açdılar b̄y-ı cinānūñ derini

1710. Şöyle geldi ki reyāh̄n-ı cinān
Ġarķ olur rāyihasına dil ü cān

1711. Didiler yazduġuñiçün şalavāt
Virdi Hāk lūfıla fevz-i necāt

1712. Ġam u endūh u melāmetden em̄n
Eyledi fazl-ı Hudā añla yaķın

1713. Bu sebep oldu necātuma¹⁴⁵⁴ benüm
Yoħsa yanardı daħı cān u tenüm

1714. Böyle diyü o kişi virdi cevāb
‘Uķalāda ķomadı ġaflet-i ħ̄‘āb¹⁴⁵⁵

1715. Şalavātı ķoma elden dilden
Vird idin şevķle cān u dilden

1716. Hişşe-baħş oldu ķamuya şalavāt
Ne revā mü’mine ķoya şalavāt

1717. Diyelüm şalli ‘alā eşrafınā
Ve ‘alā ekreminā a‘rafınā¹⁴⁵⁶

1718. Ve ħab̄bu ve resūlu’s-şāķaleyn
Ve leb̄bu ve nebiyyü’l-ħameyn¹⁴⁵⁷

1719. Hāşimiyyün ķureysiyyün Aħmed

¹⁴⁵⁴ necātuma: ħalaşuma H.

¹⁴⁵⁵ 1714. Beyit –A.

¹⁴⁵⁶ “En şerefimize, en kerimimize ve en bilginimize salavat okuyalım.”

¹⁴⁵⁷ “Ve Allāh’ın sevgilisi, insan ve cinlere gönderilmiş zeki ve hameynin nebîsine,”

Küll-i ‘aybin ve kuşûrin eb‘ ad¹⁴⁵⁸

1720. Bir dahı naql-i kelâm eyleyelüm

Ne ki buyruldı ise söyleyelüm

1721. Hışşe-bahş ola niçe ehl-i dile

Aça dil ayinesin jengi sile¹⁴⁵⁹

Hikāyet-i İmām-ı Şāfi‘î Raḥmetu’llāh

1722. Hāzret-i Şāfi‘î deryā-yı ‘ulūm

Âḥiret milketine itdi kudūm

A63^a

1723. Şuleḥādan birisi vāḳı‘ ada

Gördi hem anı didi vāḳı‘ ada

1724. Dergeh-i Hāḳda ne ḥālet bulduñ

Ne işile ḥaḳḳa ḳurbet bulduñ

1725. Didi beş nesne ile ḳurbet-i Hāḳ

Bulmışam bilişem evleksiz muṭlaḳ

1726. Budur ol naql olınan beş kelimāt

Oldı her biri bir nev‘ e şalavāt

Allāhümme ṣalli ‘alā Muḥammed bi-‘adedi men ṣalli ‘aleyh

Ve ṣalli ‘alā Muḥammed bi-‘adedi men lem yuṣalli ‘aleyh¹⁴⁶⁰

Ve ṣalli ‘alā Muḥammed kemā tuhibbu en yuṣalle ‘aleyh

¹⁴⁵⁸ “Her ayıp ve kusurdan uzak Haşimî sülalesinden, Kureyşli olan Ahmed’e (a.s.m.).”

¹⁴⁵⁹ 1720-1721. Beyitler –A.

¹⁴⁶⁰ “Allāhümme ona salavat getirenlerin adedince Muhammed’e (a.s.m) rahmet eyle. Ve ona salavat getirmeyenlerin adedince Muhammed’e (a.s.m.) rahmet eyle.”

Ve şalli ‘alā Muḥammed kemā emerte en yuşalle ‘aleyh¹⁴⁶¹

Ve şalli ‘alā Muḥammed kemā yenbegî’ş-şalātu ‘aleyh¹⁴⁶²

1727. Bu ʔarīķile resūle şalavāt

Virene virile bī-ḥad ḥasenāt

1728. Oķusa bir ķişi bir kerre bunı

Vire maḥlūk ķadar ecīr Ğanī

1729. ‘ Afv ide cūrm ü ğünāhını anūn

Cennete ilede rāhını anuñ

1730. Şād iden rūḥ-ı resūlı ola şād

Yād iden şevķile anı ola yād

1731. Ḥişşe-baḥş oldu ise bu kelimāt

Virelüm rūḥ-ı resūle şalavāt

1732. Diyelüm şalli ‘alā nūr-ı hüdā

Ve ‘alā bedr-i ducā şems-i ḍuḥā¹⁴⁶³

A63^b

1733. Ve ‘alā āli ve aşḥābi kirām

Ve ‘alā kulli taķiyyin ve hümām¹⁴⁶⁴

H14^b

Meclis-i Tāsi^c ‘ Aşer Fezā’il-i Şalāt-ı Ḥamse Beyānındadır¹⁴⁶⁵

¹⁴⁶¹ “ Ve ona (a.s.m) salavat getirilmesini sevdiğin gibi Muhammed’e (a.s.m.) rahmet eyle. Ve ona salavat getirilmesini emrettiğin gibi Muhammed’e (a.s.m.) rahmet eyle.”

¹⁴⁶² “ Ve ona (a.s.m.) salavat getirilmesi gerektiği gibi rahmet eyle.”

¹⁴⁶³ “Karanlığın dolunayına, kuşluk vaktinin güneşine, hidayet nuruna salavat getirelim.”

¹⁴⁶⁴ “ Āline ve şerefli ashabına ve her takvalıya ve her himmet sahibine.”

¹⁴⁶⁵ Üçüncü Meclis Beş Vakit Namazun F Faziletin Beyān İder H.

1734. Āb-ı nābıla miyāhdan¹⁴⁶⁶ el yu
Mā-i tevbeyle günāhdan el yu
1735. Nice pāk eylerise aķarşu
Pāk ide evsāḥ-ı zünūbuñı¹⁴⁶⁷ vuzū
1736. Ba‘ d-ez-ān ‘arş-ı dil ü cāna ‘urūc
İdesin mülk-i melekden de ḥurūc
1737. Kābe kavseyni ev ednā sırrı
Keşf olup ref‘ ola cümle sırrı¹⁴⁶⁸
1738. Şeb-i mi‘ rācda olan rāz açıla
Bezm-i vuşlatda tolan cām içile
1739. İrgürür vuşlata her demde şalāt
Kālb olur vuşlata bir demde şalāt¹⁴⁶⁹
1740. Çār ḥarf olduğı nāmı ola dāl
Her biri remz-i ma‘ āniye me’āl
1741. Şıladan şād likādan daḥı lām
Getürür her biri bir nev‘ e selām
1742. Vāvı vuşlat bûyn işmām eyler
Tā terakķisini i‘ lām eyler
1743. Ref‘ -i yed eyledi remz-i imā
Māsivā ref‘ ola cümle gūyā

¹⁴⁶⁶ Bu kelimenin anlamı satır altında, “cem‘ -i mā” olarak yazılmış.

¹⁴⁶⁷ zünūbuñı: zünūbı da H.

¹⁴⁶⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ya‘ nî perdesi” olarak yazılmış.

¹⁴⁶⁹ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “şalāt ba‘ d-ez-ān vuşlat olur” olarak yazılmış.

H15^a

1744. H  zrete  ar  u  ıy  m oldu  ıy  m
  A  d-i yed   idmete bil ba  laya t  m

A64^a

1745. Ba   eg  p eyledügi H     a ruk   
Emre m  n    d-ı mu      ide   uz   
1746. Secdeden böyle olunur ki mur  d
H  zrete gelmişem olma beni r  d
1747.   Avf umup yüz yire urdum ey     h
Getürüp derg        r  y-ı siy   h
1748. Ne   adar nef      z olursa da     m
Kerem-i lu    a itme ma  r  m
1749. Secdede buldu      ab        urbet
  ayrı yirde bulamaz eyleme fevt
1750. Dile           cümle anda
Ola ma     l hem  n ol ında
1751. P  k ider cürm    zeleden   ab  i
Eger olursa da sehv       am  i
1752. Bu   a      id y  ter¹⁴⁷⁰ a  v  l-ı res   l
Yazalum ger ola ı    a vu   ab   l

Tem    l-i Ma       l Bi'l-ma     s

1753. Bir riv  yet olunur fa  r-ı ci    n

¹⁴⁷⁰ Yiter: ola H.

Nice hūb eyledi bu sırr-ı ‘ayān

1754. Bize tefhīm içün itdi temşīl

Şu ki ‘aqlı ola hışşe tebdīl

1755. Bū Hureyre didi bir gün ki resūl

Otururdu bile aşhāb-ı fuḥūl

H15^b

1756. Ma‘ rifet ābı ile teşne dili

Şuvarurdu oturup luṭf eli

A64^b

1757. Didi aşhāba kapuñuzda müdām

Aḳsa bir nehr-i ḳavī şubḥ u şām

1758. Günde beş kerre yunup aña giren

Bedeninde ḳala mı hīç deren¹⁴⁷¹

1759. Aña beñzer bu şalātuñ meşeli

Pāk ider cümle ḥaṭā vü zelesi¹⁴⁷²

1760. Ḳomaz ašlā ki şağāir kişide

Eger olmazsa kebāir kişide

1761. Yaraşur seyyid-i a‘ māl olsa

Seyyid olur anı her kim ḳılsa

1762. Kimi meşnā vu şulāş kimi rubā^{c 1473}

¹⁴⁷¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kir” olarak yazılmış.

¹⁴⁷² 1759. Beyit –A.

¹⁴⁷³ Bu dizenin anlamı sayfa kenarında, “ḳale’llāhu te‘ ālā fī ḥaḳḳı’l melāike ulī ecniḥatin meşnā ve şulāşe ve rubā‘: Allāh teālā der ki: O, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı resuller olarak var kıldı.” yazılmış.

N'ola hikmet ki ola bu evzâ^c

1763. Ecniḥā ola muṣallīye ṣalāt
Bula anuñla şırāt üzre necāt

1764. Nitekim oldu meleklerde bu ḥāl
Uçmağa buldılar anuñla mecāl

1765. Per ü bāl ola muṣallīler uça
Berḳ-i ḥātıf gibi bir demde geçe

1766. Şanma ki ben uçarum anı hemān
Uçurur belki ḥabīb-i Raḥmān¹⁴⁷⁴

1767. Nākıl olup biz anuñ aqvālin
Yazaruz keşf idevüz tā ḥālin

1768. Ḥāşa ger ola ziyāde noḳşān
Eger olursa olur dīne ziyān

1769. Zihī devlet ki kişi kıla namāz
Rabbine ide niçe nāz u niyāz

1770. Günde beş kerre münācāta vara
Dergeh-i izzete ḥacāta vara

H16^a

1771. Baḥr-i raḥmetden ala behre-i tām
Menzili ola anuñ dār-ı selām¹⁴⁷⁵

¹⁴⁷⁴ Böyle buyurdi ḥabīb-i Raḥmān

Nākiliz biz kelimātını hemān H.

¹⁴⁷⁵ 1769 ile 1771. Beyitler arası –A.

1772. Ne kadar ki yazıla fazl-ı şalât¹⁴⁷⁶

Yazamaz olsa eger tûl-ı hayât¹⁴⁷⁷

1773. Bu kadar remz ü işârât u nikât

‘Ukalâ kalbine virür¹⁴⁷⁸ harekât

A65^a

1774. Zevk idüp cân-ı şafâya irişür

Cehd idüp dahı ziyâde dürişür

1775. Bulur anuñıla her dem lezzet

Gice gündüz dimez eyler gayret

1776. Şevkle kıllalar anı her dem

Bileler ki ele girmez bu dem

1777. Yâ İlâhî bizi pür-şevk eyle

Hıdmetüñ hünına pür-zevk eyle¹⁴⁷⁹

1778. Bize lutfuñıla eyle i‘ lâm

Ermeğan-ı şeb-i mi‘ râcı tamâm¹⁴⁸⁰

1779. Burada meclisi itmâm idelüm

Bir dahı ğayrısın i‘ lâm idelüm

1780. Zevk ide kalbümüz andan her bār

Lezzet ala dimeye leyl ü nehār¹⁴⁸¹

¹⁴⁷⁶ fazl-ı şalât: aña şevâb H.

¹⁴⁷⁷ Yazamaz olsa eger tûl-ı hayât: Niçe defterler ola niçe kitâb H.

¹⁴⁷⁸ ‘Ukalâ kalbine virür: Yazılır ki vire kalbe H.

¹⁴⁷⁹ 1776-1777. Beyitler –A.

¹⁴⁸⁰ Ermeğan-ı şeb-i mi‘ râcı bile

Şöyle ki lezzet-i rûhânî bula H.

¹⁴⁸¹ Dimeye şayf u şitâ leyl ü Nehâr H.

1781. Cem‘ -i māl itmege¹⁴⁸³ olma t̄alib

Ola şāyed ki muḥabbet ġālib

1782. Ȑomaya vācib edāsına seni

Niçe miḥnetle ȓoya sīne seni

1783. İdemezseñ eger itā-i zekāt

Menzilūñ¹⁴⁸⁴ eyleye āḥir derekāt¹⁴⁸⁵

1784. Buḥalā defterine yazılasın

Buḥalā zümresiyile olasın

H16^b

1785. Bulasın kendi mālūñla¹⁴⁸⁶ zillet

Bulasın kendi elūñle¹⁴⁸⁷ miḥnet

Hikāyet-i Ȑārūn u Men‘ -i Zekāt

1786. Göre Ȑārūna nice eyledi māl

Ȑıışşasından olına fehm-i me’āl

A65^b

1787. Ḥadem ü ḥayl u ḥaşem her ne ki var

İrdi bu cümleye ḥıışm-ı Ȑaḥḥār¹⁴⁸⁸

¹⁴⁸² Dördüncü Meclis Fezā’il-i Zekāt Beyânındadır H.

¹⁴⁸³ İtmege: şaḥın H.

¹⁴⁸⁴ Menzilūñ: Meskenūñ H.

¹⁴⁸⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “esfeli’s-sâfilîn” olarak yazılmış

¹⁴⁸⁶ Bulasın kendi mālūñla: Kendi bulasın mālūñla H.

¹⁴⁸⁷ Bulasın kendi elūñle: Kendi bulasın elūñle H.

¹⁴⁸⁸ Ḥadem ü ḥayl ü ḥaşem sīm ü zeri

Ḥayl-i ḥıışm-ı Ḥaḥḥa uğratdı ḥarı H.

1788. Şöyle oldu ki zemīn içre nihān
Zerrece kalmadı hīç nām u nişān

1789. Meskenin eyledi Hāk қа‘ r-ı zemīn
Sebebi men‘ -i zekāt oldu yaqīn

1790. Ne revādur ‘ uqālā māni‘ ola
Bāhuşuş kışşasını¹⁴⁸⁹ sāmī‘ ola

1791. Māl ile def‘ olunurken niçe ğam
Çekesin māluñ içün ğuşsa vu hemm

1792. İder iken zer ü sīm def‘ -i belā
Ne ‘ acebdür ki ola ‘ ayn-ı belā¹⁴⁹⁰

1793. Kişi mālı anuñiçün ki diler
Kara gün içün aq aqce didiler

1794. Diriseñ niçe belāyı dāfi‘
Buñ deminde ola şāyed nāfi‘

1795. Buñ deminde bulına diyü anı
Şaklayasın buña uğrada seni

1796. Buña hīç rāzī olur mı ‘ uqālā
Belki mecnūn dağı olmaz dime lā

1797. Bir kişi şaklaya mıydı nārı
Bilse düşüp idecegin zārı

1798. Gāh olur ki niçesinüñ mālı

¹⁴⁸⁹ Bāhuşuş kışşasını: Kışşası çünkü anuñ H.

¹⁴⁹⁰ 1792. Beyit –A.

Uğradup derde didirür *mālī*¹⁴⁹¹

1799. ‘Ākıl oldur bile mālī düşmen

Dimeye bi’r-i belāya düşmen¹⁴⁹²

1800. N’ola cem‘ ile velī Ḥaqqın edā

İdegör olmaya tā ki saña dā

1801. Düşesin keşrete Ḳārūn olasın

Ḳahrla ḳa‘r-ı zemīne ṭalasın

1802. Cān virüp yolına yār egledüğün¹⁴⁹³

Ḥidmete şevḳle bil bağladüğün¹⁴⁹⁴

1803. Bir zamān şöyle olur ki düşmān

İtdüğün işlere eyler pişmān

1804. Bırağup cümlesini terk idesin

Ne ki varise ḳoyuben gidesin

1805. Viremezken sen anuñ ḥabbesini

Gide ğayrıya ḳoya ḥabbe seni

A66^a

1806. Senüñ egledüğün iller ala

Saña ancaḳ ki ma‘āşisi ḳala

1807. Ḳıyamazken kişi bir ḥabbesini

Sevmedügi giye bir cübbesini¹⁴⁹⁵

¹⁴⁹¹ Bu kelimesinin anlamı sayfa kenarında “ya‘nī benüm mālum” şeklinde yazılmış.

¹⁴⁹² 1795- 1799. Beyitler arası –A.

¹⁴⁹³ Egledüğün: inler iken H.

¹⁴⁹⁴ Kişinün yolına olur çü diken H.

¹⁴⁹⁵ Viremezken bir kişi ḥabbesini

1808. Ne ‘acebdür¹⁴⁹⁶ bu maḳûle aḥvâl
Olacaḳdur n’ola ki gelse¹⁴⁹⁷ muḥâl

1809. Töḳınıcaḳ kişinüñ başına seng¹⁴⁹⁸
N’olduğın fehm ider eyler âheng¹⁴⁹⁹

1810. Fâ’ide eylemez ammâ o zamân
Başına üsse eger ḥalk-ı cihân

1811. Mümkün iken yürî¹⁵⁰⁰ eyle tedbîr
Anuñiçün saña itdüm¹⁵⁰¹ taḳrîr

1812. Burada meclis[i] âḥir idelüm
Meclis-i âḥire toğrı gidelüm¹⁵⁰²

1813. Anda da luṭf idelüm niçe kelâm
Behremend ola ḥûṣṣıla ‘avâm

1814. *Raḥima’llâhu te‘âlâ* diyeler
Niçe meclisde du‘â eyleyeler¹⁵⁰³

1815. İdelüm anda da ‘ayş u ‘işret
Cân u dil bula anuñla lezzet

Meclis-i Ḥādî vü ‘İşrûn Fezâ’il-i Şavm Beyân İder¹⁵⁰⁴

İstemedügi giyer cübbesini H.

¹⁴⁹⁶ Ne ‘acebdür: Bu muḳarrer H.

¹⁴⁹⁷ n’ola ki gelse: n’ola görinse H.

¹⁴⁹⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “taş” olarak yazılmış.

¹⁴⁹⁹ N’olduğın fehm ider eyler âheng: Olur ol demde cihân gülşene teng H.

¹⁵⁰⁰ iken yürî: olmuşken H.

¹⁵⁰¹ saña itdüm: olınupdur H.

¹⁵⁰² ‘Ârif olanlara lübdür bu hemân

Olalum bir daḥı meclise revân H.

¹⁵⁰³ 1813-1814. Beyitler –A.

¹⁵⁰⁴ Beşinci Meclis: Şavm u Cû‘ Fezâ’ilin Beyan İder H.

1816. Sālikũñ tūşe¹⁵⁰⁵ sidür ni^c met-i cū^c

Sālik ol rāha şaķın itme rücū^c ¹⁵⁰⁶

1817. Ni^c met-i cū^c -ı de-mā-dem zād it

Rāh-ı Hāķ zāķrı deyüben yād it

H17^b

1818. İrgüre tā ki ḥaķīķat iline

Nicedür ḥaķķ u ḥaķīķat biline

1819. Mā'il olma şeb^c a¹⁵⁰⁷ künd eyler

Süst idüp ğāyetle tünd¹⁵⁰⁸ eyler

A66^b

1820. Yağdurur ḳalbe tamām ebr-i¹⁵⁰⁹ şeb^c ¹⁵¹⁰

Maṭar-ı ğafletile zenec ü cū^c

1821. Kişide zevķ-i münācāt ḳomaz

Şevķle ḳāzī-yı ḥācāt dimez¹⁵¹¹

1822. Bār-ı ṭā^c atı ider bār-ı girān

Çekmege şevķ ḳomaz dilde her ān¹⁵¹²

1823. Bilür anı kişi vicdānı ile

Fehm ider ^c aķl u dil ü cānı ile

¹⁵⁰⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “azık” olarak yazılmış.

¹⁵⁰⁶ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “dönmek” olarak yazılmış.

¹⁵⁰⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “toķ” olarak yazılmış.

¹⁵⁰⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “donuķ” olarak yazılmış.

¹⁵⁰⁹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “bulut” olarak yazılmış.

¹⁵¹⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “toķluķ” olarak yazılmış.

¹⁵¹¹ Kişi zevķile münācāt idemez

Şevķile ḳāzī-yı ḥācāt diyemez H.

¹⁵¹² Çekmege şevķ ḳomaz dilde her ān: Giremezler yüke her dem dil ü cān H

1824. arnı ac olana iblīs arīb
Olamaz didi aber ire¹⁵¹³ abīb
1825. o olan vesveseye ābil olur
Ne ki ‘ arz eyler ise mā’il olur
1826. Bir ikāyet yazalum ola gūvāh
Ger mu‘īn olur ise ‘avn-ı İlāh

ikāyet-i Yahyā Ma‘ İblīs¹⁵¹⁴

1827. Gōrdi bir demde ki Yahyā-yı Benī
Nie yular utar iblīs-i abī¹⁵¹⁵
1828. Didi ki kime urursın buları
Didi oqlara ururam yuları
1829. arnı o olsa iinūn āyet
ıletinden idemez i ā‘at

H18^a

1830. Bī-tekellūf aaram¹⁵¹⁶ aa yular
Yiderem er arafa nice ki ar¹⁵¹⁷
1831. İidūp āzret-i Yahyā bu sōzi
almadı ekle heves dōndi yūzi¹⁵¹⁸
1832. İtdi Yahyā-yı Benī¹⁵¹⁹ ‘ahd-i tamām

¹⁵¹³ aber ire: adīinde H.

¹⁵¹⁴ ikāyet-i Yahyā-yı Benī ‘Aleyhisselām H.

¹⁵¹⁵ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “amak” olarak yazılmış.

¹⁵¹⁶ aaram: ururam H.

¹⁵¹⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “merkeb” olarak yazılmış.

¹⁵¹⁸ 1831. Beyit –A.

¹⁵¹⁹ İtdi Yahyā-yı Benī: Orada itdi hemān H.

Ṭoḵ olınca yimeye hîç ta‘âm

1833. Göricek çünkü bu hâli o la‘în
Muḫṭar oldu vü ğāyetde ḥazîn¹⁵²⁰

A67^a

1834. Didi iblīs-i ğabî¹⁵²¹ ‘ahdüm ola
Açmayam kimseye rāzum aṣlā

1835. Żarar-ı keşret-i ekli fehmi it
Kendi kendüñe yürü var raḥm it¹⁵²²

1836. Kıllet-i ekli her ehl-i kemāl
Ḥāşıl itdi ne ki itdiyse kemāl

1837. ‘Amel-i ‘ilm ü ma‘ārif kāmīl
Kıllet-i ekli olur ḥāşıl

1838. İttifāḫ eyledi cümle ebrār
Lezzet-i cū‘ı koma leyl ü nehār

1839. Mūrīş-i ğaflet olur ekl-i keşīr
Olasın emr-i tecevvu‘ la ḥabīr¹⁵²³

1840. Ğāfil olma gözün aç bīdār ol
Rāh-ı Ḥaḳ içre sebük-bār ol

H18^b

¹⁵²⁰ 1833. Beyit –A.

¹⁵²¹ iblīs-i ğabî: şimden girü o H.

¹⁵²² Żarar-ı ekli şu kim fehmi itdi

Kendi kendisi özine raḥm itdi H.

¹⁵²³ Olasın emr-i tecevvu‘ la ḥabīr: Baḥr-i nevme düşürür bī-tedbīr H.

1841. Dileriseñ iresin maḳṣūda

Vāṣıl olup¹⁵²⁴ dil ü cān Maḳ būda

1842. Sālik itmez kiṣii ḥaml-i ṣaḳīl

Mümkin olduğı kadar it¹⁵²⁵ taḳlīl

1843. Bilesin rāz-ı tecevvüḳ nicedür

Baḥr-i vuṣlatda bulasın niçe dūr¹⁵²⁶

1844. Bu kadar keşf ü rumūz u esrār

Yiter ehl-i dil olana ey yār

1845. Şimdiden soñra reh-i ḥacca revān

Olalum şevḳle mesrūr-ı cinān¹⁵²⁷

1846. Bulavuz niçe ecīr niçe şevāb

Ger ḳināyet ider ise Vehhāb¹⁵²⁸

Meclis-i Sānī vü ḳıṣrūn Ḥacc Fezā'ilin Beyān İder¹⁵²⁹

1847. Hey gönül ḳāşık iseñ dil-dāra

Sālik ol şevḳle rāh-ı dāra

A67^b

1848. Beyt-i yārı gice gündüzde tavāf

İdegör ḥāliş ü muḥliş dil-şāf

1849. Bir kişi şıdḳla girse rāha¹⁵³⁰

¹⁵²⁴ Olup: ola H.

¹⁵²⁵ olduğı kadar it: oldukça it anı H.

¹⁵²⁶ 1843. Beyit –A.

¹⁵²⁷ şevḳle mesrūr-ı cinān: gel beru şāhā şādān H.

¹⁵²⁸ 1846. Beyit –A.

¹⁵²⁹ Altıncı Meclis Fezā'il-i Ḥacc-ı Beytullāh Beyānındadır H.

¹⁵³⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yola” olarak yazılmış.

Yüz sürüp vara o beytu'llāha

1850. Dökülür cümle günāhı bî-şek

Żāyi' olmaz ne kadar çekse emek¹⁵³¹

1851. Sa'y iden Merve Safāya anda

İrişür kalb şafāya anda

1852. Vaqfeye turana virür ' Arafāt

Cennet içre niçe biñ¹⁵³² ğurafāt¹⁵³³

1853. Żayf-ı¹⁵³⁴ Raḥmān olur anda herkes

Ne kadar olsa eger dūn u aḥes

H19^a

1854. H'ān-ı raḥmetle ziyāfet olunur¹⁵³⁵

Dimeyüp şāh u gedā kim bulunur¹⁵³⁶

1855. Olagör var yūri Ḥaḳḳa miḥmān

Muğtenim eyleye tā ki Raḥmān¹⁵³⁷

1856. Seyyi'ātın ḥasenāta tebdīl

İder anda varanuñ Rabb u Celīl

1857. Nice toğdı ise bî-cürm ü günāh

Yine pāk eyler anı¹⁵³⁸ faẓl-ı İlāh

¹⁵³¹ Dökülür cümle günāhı o zamān

Nice ki döküle evrāk-ı ḥazān H.

¹⁵³² içre niçe biñ: içinde niçe hūb H.

¹⁵³³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, "sarâyılar ve yüce maḳāmlar" olarak yazılmış.

¹⁵³⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, "konuk" olarak yazılmış.

¹⁵³⁵ Olunur: eyler H.

¹⁵³⁶ Dimeyüp şāh u gedā kim bulunur: Ger ola bāy u gedā hep toylar H.

¹⁵³⁷ 1855. Beyit –A.

¹⁵³⁸ Yine pāk eyler anı: Eyle eyler yine tā H.

1858. Ma‘ şiyetden kıomaya anda eşer

Vārid oldu bu ʔarīķile eşer¹⁵³⁹

1859. Rācilūñ¹⁵⁴⁰ ʔaʔvesine seb‘ a-mi’e

Virilür rākibe¹⁵⁴¹ yetmiş ʔasene

1860. Dökülür cümle günāh cehr ü nihān

Şu varaķlar gibi ki vaķt-i ʔazān

1861. Ba‘ zılar didi ki ʔaķķ ‘ abdi

Giderür ger ola sehv ü ‘ amdi

A68^a

1862. Cümleden pāk u mu‘ arrā eyler

Ķamudan pāk u müberrā eyler

1863. Zihī devlet aña vara ‘ ibād

Ķam-ı ‘ işyāndan olına¹⁵⁴² āzād

1864. Ola med‘ uvv-ı Raḥīm ü Raḥmān

Ola maḥbūb-ı Kerīm ü Sübhān

1865. Bir ʔikāyet yazalum zevķ ü şafā

Vire her kimki iderse işģā

ʔikāyet-i Evliyā vü Sürür-efzā

1866. Evliyādan birine ‘ avn-ı ʔudā

İrişüp farzını itmişdi edā

¹⁵³⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “Ya‘ nī iḥbar-ı nebī ve kelimāt-ı aşḥāb” olarak yazılmış.

¹⁵⁴⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yayan” olarak yazılmış.

¹⁵⁴¹ rākib kelimesinin anlamı sayfa kenarında “atlu” şeklinde yazılmış.

¹⁵⁴² Metinde, “oluna” şeklinde.

1867. Nāfile elli daḥı ḥacc itdi
Pīr olup ‘ömri de ḥadde yitdi
1868. Oturup şavma‘asında bir gün
Fıkr idüp ḥālını şöyle maḥzūn
1869. Didi ey Bārī Ḥudā bunca zamān
İtmişem ḥacc u ‘ibādāt her ān
1870. Bilmedüm nice olacaḫdur ḥālüm
Neye açıldı ‘aceb ki fālüm
1871. Āḫir oldu ola māh u sālüm
Gidebilem mi ki şöyle sālīm
1872. Bilmezüz raḥmete mi tuş olduk
Yohsa ḫahruñıla medhūş olduk
1873. Şöyle ğarḫ eyledi baḫr-ı ḫayret
Ḳalmadı zerrece aşlā ḫayret

A68^b

1874. Bize luṭfuñıla bildür ey şāh
Ḳalbimüz ola anuñla āḡāh
1875. Ḥüzle böyle otururken o ḥīn
Sırrına dindi anuñ olma ḫazīn
1876. Seni Ḥaḫ istemese ḫānesine
Da‘vet eyler miydi bunca sene
1877. Sevmedügin kişi da‘vet ide mi
İledüp beyte ziyāfet ide mi

Niçe hürmet niçe hâlet ideler

1888. Hacc-ı beytün bize de eyle naşīb

Dil ü cān hastasına ola tabīb

1889. Varuben anda ziyāret idevüz

Dergehüñe sürevüz hem niçe yüz

1890. Maḥşere zümre-i mihmānlar ile

Gelevüz bile yarın anlar ile

Hikāyet-i Hişşe-baḥş

1891. Evliyādan biri bir demde meger

Girdi bir taḥt-ı revān içre gider

1892. Niçe ‘izzet niçe ni‘metler ile

Niçe hürmet niçe lezzetler ile

1893. İderek zevk u şafā şāhāne

Taḥt içinde oturur mīrāne

H19^b

1894. Bir gedā gördi anı āh itdi

Yakdı dilleri tamām vāh itdi

1895. Kendi pā-māl ü ḥaḳīr ü dervīş

Toza batmış ser ü pā ebrū vü rīş

1896. Teşne-dil aç u zelīl ḥor u ḥaḳīr

Niçe kimse ider anı taḥḳīr

1897. Şordı aḥvālını anuñ o velī

Şād u ħurrem ola tā cān u dili

1898. Didi bu āh u enīnūñe sebeb
Diseñ olmaya mı ki bize ‘aceb

1899. Didi dervīş Kerīm ü Vehhāb
İkimüze bir ider mi ki şevāb

1900. Gidesiz siz bu refāhiyyetle
Gidevüz biz bu kadar miñnetle

1901. Eger anda bir olursak ey vāy
Çekevüz biz bu kadar zaħmet-i pāy

1902. Didi ol fāzıl u dānā kāmīl
‘Ābid ü zāhid ü ‘ālim ‘āmil

1903. İkimüzüñ bir olaydı ecri
Aţımum atmaz idüm ben ğayri

1904. Oturup ħānede şükr eyler idüm
Dem-be-dem Ĥālķı zıkr eyler idüm

1905. İşidüp bu sözi çünki dervīş
Ġazab idüp didi neden ki bu iş

1906. Didi ol ‘ārif ü kāmīl zü-ĥāl
Diyeyüm saña işid ĥüb mişāl

H20^a

1907. Pādişehden birisi ĥürmet idüp
Da‘ vet itse bir ħulın ‘izzet idüp

1908. O ҡuluñ yanına düşse niçe ҡul
‘Acabā ҡaңǵısı olur maǵbūl
1909. Aǵniyā da‘ vetiyle girdi yola
Fuǵarāya didi mi kimse gele
1910. Saña buyurmadı Haǵǵa Һac idesin
Qoyuben ehl ü ‘ıyālūñ gidesin
1911. Da‘ vet itdi biz icābet iderüz
Bu yola anuñ içündür giderüz
1912. Saña kim gel didi girdüñ rāha
Düşesin tā ki enīn ü āha
1913. Fehm olınsun buradan remz ü niqāt
Dinilüpdür *ve li-küllin derecāt*¹⁵⁴⁷
1914. Farzıla nāfile yeksān olmaz
Zaḥmet-i maḥzıla Rızvān bulmaz
1915. Fehm idüp bu sözi dervīş tamām
Yüz yire ƣodı daḡı itdi selām
1916. Virdi ƣalbine tesellāsını ol
Ne ki işitdi ise itdi ƣabūl
1917. Yā İlāhī bize Һacc eyle naşīb
Dil ü cān Һastasına ola ƣabīb
1918. Cürm ü ‘ işyān ƣomaya pāk olavuz
Ġam u ‘ işyān gide bī-bāk olavuz

¹⁵⁴⁷ “Bütün derecelere yükselsin.”

1919. Hacc-ı mebrûr iden ebrâruñile
Sa‘ y-i meşkûr iden ahyâruñile

H20^b

1920. Rûz-ı mahşerde bile cem‘ olavuz
Sürevüz pâylarına niçe yüz¹⁵⁴⁸

Meclis-i Şâliş ü ‘İşrûn Raḥmet-i Bî-Pâyân u Kerem Bî-Ḥadd-i Kerân Beyân
İder¹⁵⁴⁹

1921. Diledüñ ey dil-i dîvâne yine
Düşesin bir ulu ‘ummâna yine

1922. Ne kenârı ola ne pâyânı
Melce’ idine anı her cânî

1923. Baḥr-ı raḥmetdür o bî-ḥadd-i kenâr
İricek kaçresi cennet ola nâr

1924. Şefkat u raḥmet-i ḥalk-ı ‘âlem
Raḥmet-i Ḥaḳḳa izâfet bir nem

1925. Kerem-i ḥalk-ı cihân kaçre-i mâ
Kerem-i Ḥâlîka nisbet gûyâ

1926. Raḥmet-i ḥalk-ı cihân zerre-mişâl
Raḥmeti şemsine karşı pâ-mâl

1927. Bize tefhîm içün itdi temşîl
Ḥaşr içün olmaya ammâ ki delîl

¹⁵⁴⁸ 1891-1920. Beyitler arası –A.

¹⁵⁴⁹ Yedinci Meclis Raḥmet-i Bî-Pâyân-ı Raḥmânı Beyân İder H.

1928. Buyurur Һazret-i fahr-ı ümmet
Hakk te'âlâda olur yüz rahmet

A69^b

1929. Birisi dünyede¹⁵⁵⁰ toksan toquzi
Âhiretde olur işit bu sözi

1930. İns ü cin cümle vuḥūşiyle tuyūr
Buldılar anuñla üns ü Һuzūr¹⁵⁵¹

1931. Feyz olur herkese ol rahmetden
İrişür herkese¹⁵⁵² ol şefkatdan

H21^a

1932. Şefkati birbirisine ḥalkuñ
İtdügi luṭfla ḥüsn-i ḥulkuñ

1933. Cümle ol¹⁵⁵³ rahmetüñ âsarıdurur
Cümle ol şefkatüñ¹⁵⁵⁴ izhârıdurur

1934. Birbirisine te'âtuf andan
İrişür âdem eger ḥayvândan

1935. Fereḫi üstine bu cümle tuyūr
Nice döner olamaz bir dem dūr

1936. Fereḫi yolına virür cānı

¹⁵⁵⁰ Birisi dünyede: Biri dünyâda vü H.

¹⁵⁵¹ Buldılar anuñla üns ü Һuzūr: Birbirisiyle bulur üns ü sürür H.

¹⁵⁵² herkese: cümleye H.

¹⁵⁵³ ol: bir H.

¹⁵⁵⁴ Cümle ol şefkatüñ: kamu ol gülşenüñ H.

Düşürür âteşe gâhî anı¹⁵⁵⁵

1937. Fereh'in bir kişi anuñ ki tuta

Götürüp kendüsini bile ata¹⁵⁵⁶

1938. Buña şâhid bulalum ide zuhûr

Kütüb-i Sittede olup meşûr

Hadîş-i Resûl ‘Aleyhi’s-selâm¹⁵⁵⁷

1939. Otururdu meger ol şâh-ı enâm

Cem‘ olup yanına aşhâb-ı kirâm

1940. İbn-i Mes‘ûd geluben¹⁵⁵⁸ şâd u feraḥ

Ḳodı orta yire bir niçe fereḥ¹⁵⁵⁹

1941. Didi ey server olan insâna

Yolum uğradı dıraḥtistâna¹⁵⁶⁰

A70^a

1942. Âşiyân itmiş imiş anda tıyûr

Uçmamış yavrıları daḥı¹⁵⁶¹ tıurur

1943. Niçesini alup anuñ tıurdum

Bu kisâ‘ içre¹⁵⁶² kıoyuben düzdüm

H21^b

¹⁵⁵⁵ 1936. Beyit –A.

¹⁵⁵⁶ Fereh'in tıutsa eger bir âdem
Kendüsü bile tıutulur ol dem H.

¹⁵⁵⁷ Bu hais için bkz. Ebu Davud, cihad: 112; Edeb:163-164. Buḥârî ve Müslimde ve ğayrıda vardır H.

¹⁵⁵⁸ geluben: gelüp H.

¹⁵⁵⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yavri” olarak yazılmış.

¹⁵⁶⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ağacılık” olarak yazılmış.

¹⁵⁶¹ Daḥı: şöyle H.

¹⁵⁶² Bu kisâ‘ içre: Kıaftanum içine H.

1944. Göricek anası yavrularını
Döndi üstüme açuben perini¹⁵⁶³
1945. Ne ider diyü kisâmı¹⁵⁶⁴ açdum
Bir yire şöyle koyuben¹⁵⁶⁵ kaçdum
1946. Şefkati gâlib olup indi hemân¹⁵⁶⁶
Düşdi yavruları üstine o ân¹⁵⁶⁷
1947. Aparup yavrularıyla anasın
Hâk-i pâyuña getürdüm göresin
1948. Gördiler anı bile aşhâb-ı güzîn
İtdiler her birisi âh u enîn¹⁵⁶⁸
1949. Göricek rahmet-i ‘âlem-server
Didi ki lānesine¹⁵⁶⁹ қо yüri var
1950. Döndi aşhâba didi¹⁵⁷⁰ fahr-ı cihân
Kerem-i luṭfla fetḥ itdi dehân
1951. Şu Hudâ Hakkı resûl itdi beni
Gönderüp kullarına Hâk nebî
1952. Fereḥe ümmî ki oldı eşfaḳ
Kullara erḥam u eşfaḳdur¹⁵⁷¹ Hâk

¹⁵⁶³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kanat” olarak yazılmış.

¹⁵⁶⁴ Ne ider diyü kisâmı: Kaftanum şöyle koyuben H.

¹⁵⁶⁵ Bir yire şöyle koyuben: Turmadum bir iki adım H.

¹⁵⁶⁶ olup indi hemân: oluben perân H.

¹⁵⁶⁷ o ân: hemân H.

¹⁵⁶⁸ 1948. Beyit –A.

¹⁵⁶⁹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “yuva” olarak yazılmış.

¹⁵⁷⁰ didi: o dem H.

¹⁵⁷¹ erḥam u eşfaḳdur: erḥam olupdur daḥı H.

1953. İşiden bu haberi ehl-i nikāt
Şundılar hastelere āb-ı hayāt

1954. Nice keşf eyledi Fahr-i Rāzı
Rāst-fehm olana işbu¹⁵⁷² rāzı

1955. N'ola hikmet ki Hudā-yı Bārī¹⁵⁷³
Halk ide kullar için bu nārī¹⁵⁷⁴

A70^b

1956. Kişi nāra kıoya mı sevdüğünü
Niçün idhāl ide ya Rabb u Ğanī

H22^a

1957. Buyurur ehl-i rumūz u 'irfān
Feth idüp kufı-i der-i sırr-ı nihān¹⁵⁷⁵

1958. Bize temşil ile tefhīm eyler
Fehmini herkese ta' mīm eyler¹⁵⁷⁶

1959. Şāfī olmasa zer ü sīm eger
Nāra kıoyar anı lā-büd zerger

1960. Eriyüp yanmağıla hāliş ü şāf
Olur elbettete bī-şekk ü hilāf

1961. Maḥzen-i şāha sezā-vār eyler

¹⁵⁷² İşbu: ammā H.

¹⁵⁷³ Hudā-yı Bārī: o Raḥmān u Raḥīm H

¹⁵⁷⁴ bu nārı: nār-ı caḥīm H.

¹⁵⁷⁵ Feth idüp kufı-i der-i sırr-ı nihān: Tıyurur tālīb olanlara hemān H.

¹⁵⁷⁶ Bize temşil idüp anı tefhīm
İtdiler olmaya ammā ta' mīm H.

Sikkeye lāyık-ı der-kār eyler

1962. Muhteliṭ olsa eger ḥākıla zer

İde mi kimse aña hîç naẓar

1963. Buradan fehm olunur ki bu rāz

Sevdugin Bārī Ḥudā¹⁵⁷⁷ nārda ẓomaz

1964. Nāra idḥāline bā‘ iṣ‘ iṣyān

Ola ki yanmağıla gide o ān¹⁵⁷⁸

1965. Bunı te’yîd ider imiş iḥbār

Her kiṣi zenbi ẓadar nāra yanar

1966. Dünyede eyledügi fışk u fücūr

Dergeh-i Ḥaḳdan idüpdür anı¹⁵⁷⁹ dūr

1967. Maḥv ider âteş-i dūzaḥ anı

Vuşlata irgürür āḥir cānı

1968. Şûretā gerçi mu‘ azzeb eyler

Ma‘ nîde lîk mühezzeb eyler

A71^a

1969. Vuşlat-ı Ḥaḳқа anı lāyık ider

Cümle ğayrıdan anı fāyık ider¹⁵⁸⁰

H22^b

¹⁵⁷⁷ Bārī Ḥudā: Ḥazret-i Ḥaḳ H.

¹⁵⁷⁸ Ola ki yanmağıla gide o ān: Oldı ki gidere ‘iṣyānı hemān H.

¹⁵⁷⁹ idüpdür anı: ider zîrā ki H.

¹⁵⁸⁰ Vuşlat u ẓurbete lāyık eyler
Ğayrılardan anı fāyık eyler H.

1970. Raḥmet-i Ḥaḳḳa münāfī olmaz
Fehm iden kimse ḥilāfı bulmaz

1971. Baḥrden ḳaṭre güneşden zerre
Gösterildi ire baḥre bere

1972. Keremin keşf idelüm icmālā
Keremidür ḳamu na‘ mā ālā

1973. Keremine olamaz ḥadd-i kerān
Ne ḳadar vaşf idebile bu lisān

1974. Mümkün olduğı ḳadar ola beyān
Tā şafā bula anuñla dil ü cān

Rivāyet-i Dil-güşā

1975. Rāvīler şöyle rivāyet itdi
‘Adedi belki nişāba yitdi

1976. Dise bir ḳul dil ü cānıyla Kerīm
Dir aña luṭfıla Rabb u Raḥīm

1977. Ne kerem gördüñ eyā ‘abd-i za‘ īf
Keremi anda ider saña Laṭīf

1978. Göresin nice olur anda kerem
Bulıcaḳ ḥūr-ı cinān ḳaşr-ı İrem

1979. Virile niçe lezā’īz cāna
Mü’mīn-i şālīḥ olan insāna

1980. Ne görüle ne işidile ḥaber
Ne ḥuṭūr ide ‘alā ḳalb-i beşer

A71^b

1981. Kerem-i tām o zamānda ma‘ lūm
Ola ki luṭf u kerem ide hücūm

1982. Gidere ḳomaya ‘ işyān u zünūb
Setr ola niçe güneh niçe ‘ uyūb

1983. Bize luṭfuñıla ey Rabb u Kerīm
Kerem ü raḥmetüñ eyle ta‘ mīm

1984. Raḥmet-i vāḥideden ḥalk-ı cihān
Birbirine ide şefḳat her ān

1985. Raḥmet-i kāmile ki zāhir ola
Göñül umar mı ki hīḳ ḳāhir ola

1986. Umaruz raḥmetuñile maḡfūr
Olavuz cümle eyā Rabb u Ġafūr

1987. Bir daḥı meclisi tezyīn idelüm
Nuḳl-i ‘ irfānile taḥsīn idelüm

1988. ‘ İşret idüp diyeler raḥmet-i Ḥaḳ
Cem‘ iden rūḥına olsun muṭlaḳ¹⁵⁸¹

Meclis-i Rābi‘ vü ‘ İşrūn ‘ Amele İ‘timād İtmek Żarar Olur vü Tehī-dest Bilmek
Nāfi‘ Olmaḡı Beyān İder¹⁵⁸²

1989. ‘ Amelüm var diyü olma maḡrūr
‘ Ameli niçesin itdi maḳhūr

¹⁵⁸¹ 1987-1988. Beyitler –A.

¹⁵⁸² Sekizinci Meclis Kişi A‘māle İ‘timād İtmek Żarar Olduḡın Beyan İder H.

1990. ‘Amelüñle şaķın olma şādān
Yeg olur gāhi ‘amelden ‘işyān

1991. Sebeb-i tevbe olur zīra zünüb
Ṭā‘atūñ ‘ucbıla¹⁵⁸³ eyler maḥcūb

1992. Dūr ider niçe kesi a‘mālī
‘Add idüp dirse eger a‘mālī

1993. Kişi olmaķdan ise ṭā‘at-bīn
Hoş olur eyleye cürmiyle enīn

A72^a

1994. Yoklığı kıoma dilerseñ varlık
Yoklık imiş kişiyeye var varlık

1995. Yoklığı tūşe-i rāh eyle nihān¹⁵⁸⁴
Varagör dest-i teḥī Ḥaķķa hemān

1996. İhtiyāc ile¹⁵⁸⁵ olanı Bārī
Sever imiş kıoma dilden zārı

1997. Diler iseñ ki bu da‘vāya güvāh
Bir ḥikāyet yazayum eyle nigāh

H23^a

1998. Ṭā‘atüm var diyü olma şādī
Nice itdi göre Naşrābādī

¹⁵⁸³ Ṭā‘atūñ ‘ucbile: ‘Ucbile ṭā‘ati H.

¹⁵⁸⁴ nihān: ey cān H.

¹⁵⁸⁵ ile: üzre H.

1999. Yazalum kışşasın anuñ ki tamām

Hişşedār ola kamu hāşıla ‘ām¹⁵⁸⁶

Hikāyet-i Ebu’l-Ḳāsım Naşrābādī Kuddise Sirruh¹⁵⁸⁷

2000. Buyurur Ḥazret-i Naşrābādī

İrişüp ‘avn-ı Mu‘īn ü Hādī

2001. Şaşt hac itmişidi ‘ömrinde

Şıdqla her biri hacc-ı ‘umde

2002. Hâtıra şöyle huṭūr itdi meger

Bu kadar haccum olupdur defter

2003. Ḥamd-ı bî-ḥad ki Ḥudā itdi naşīb

Umaram ola bu derdüme ṭabīb

2004. Bir münādī didi ki¹⁵⁸⁸ rü’yāda

Hişşe-baḥş ola bu Naşrābāda

2005. Ṭā‘at-ı hacc u ‘ibādāt-ı ‘ibād

Her tarafda olınur tā be-me‘ād

2006. İhtiyāc olmaz aña Rabb u Ğanī

Her birisinden anuñ müstağnī

2007. Müttakī olsa eger ḥalk-ı cihān

Zerrece¹⁵⁸⁹ ‘izzetine virmeye şān

A72^b

¹⁵⁸⁶ 1998-1999. Beyitler –A.

¹⁵⁸⁷ Kışşa-i Naşrābādī Ḳuddise Sirruhu’l-‘Azīz H.

¹⁵⁸⁸ didi ki: o gice H.

¹⁵⁸⁹ Zerrece: Dergeh-i H.

2008. Fāsık olsaydı kamu insle cān
Gelmeye hīç¹⁵⁹⁰ kemāline noķşān
2009. İşidüp bu sözi bī-dār oldum
Neye uğraduğum ol dem bildüm¹⁵⁹¹
2010. T̄urageldüm uyanuben¹⁵⁹² fi'l-ḥāl
‘Arafāt içre bıraķdum dellāl
2011. ‘Arafātda idi bu ḥāl meger
Muntazır oldum ola tā ki seḥer¹⁵⁹³
2012. İki nāna bu kadar ḥaccı alan
Berü gelsün işidüp şevķi olan
2013. İki nān pāreye bunca ḥaccı
Virürem şanmañuz idem lecci
2014. İşidüp bir kişı ol dem geldi
İki nān pāre getürüp¹⁵⁹⁴ aldı
2015. Şatıcaķ ḥaccı tamām müflis-i zār
Didüm ey Rabb u Raḥīm ü Ğaffār
2016. Bir tehī-dest-i gedāyum geldüm
Şey’ü li’llāha mededsüz oldum
2017. Kerem-i luṭfuña ḳalmışdur işüm
Umaram ḥayra yorıla bu düşüm

¹⁵⁹⁰ hīç: yine H.

¹⁵⁹¹ 2009. Beyit –A.

¹⁵⁹² T̄urageldüm uyanuben: şubḥ olıcak t̄urageldüm H.

¹⁵⁹³ 2011. Beyit –A.

¹⁵⁹⁴ pāre getürüp: pāreyi virüp H.

2018. Oturup böyle tefekkürde hâzîn

Hâtıf-ı ğaybî didi ey miskîn

2019. Çünkü sen kendüni müflis bildüñ

Giderüp cümlei müflis olduñ

2020. Sebeb-i mağfîret oldu bu kâr

Hûb-ı ğafletden olasın bî-dâr

2021. Cümle huccâcuñ olup haccı kabûl

Haccuñı şatun elinde maqbûl¹⁵⁹⁵

2022. Bile her kimse ki zû-fehm ola

Hoş gelür kim ki tehî-dest gele¹⁵⁹⁶

A73^a / H24^a

2023. Şanma ki şöyle ‘amelsüz olalar

Kendözin belki ‘amelsüz bileler¹⁵⁹⁷

2024. İ‘timād itmeye kimse ‘amele

Ne bilür âhîr-i demde ne ola¹⁵⁹⁸

2025. Eger olaydı ‘amel sermāye

Olurıdı¹⁵⁹⁹ ‘ābid-i Berşîşāya

2026. ‘Ameli emre muṭī‘-i münkād

Olmağîçün ider ehl-i irşād

¹⁵⁹⁵ Haccuñı şatun elinde maqbûl: Hürmetüne senüñ olmağa melûl H

¹⁵⁹⁶ Tıydu bu râzı şu kim fehm ola
Hoş gelür Hakkā tehî-dest gele H.

¹⁵⁹⁷ Şanma ki şöyle ola bî-a‘ māl
Kendözin belki bile bî-a‘ māl H.

¹⁵⁹⁸ Ne bilür âhîr-i demde ne ola: ‘Amelin almaya aşlā ‘amele H.

¹⁵⁹⁹ Metinde, “olaydı” şeklinde.

2027. Ne bilür ki kişi n’olur āhir

Ya olur ‘ābid ü yāhud fācir

2028. İmtişāl itmek içü[n] emre hemān

Ṭā‘ atüñ eyle yüri cehr ü nihān¹⁶⁰⁰

2029. Koma ṭā‘ atı velī ‘ add itme

Yoluñı anuñıla¹⁶⁰¹ sedd itme

2030. Fażl-ı Hakkā ṭayanup gir rāha¹⁶⁰²

Diler iseñ iresin dergāha

2031. Fażl-ı Hakk olsa kiřiye hem-rāh¹⁶⁰³

Olmaz ol kande giderse güm-rāh¹⁶⁰⁴

2032. Dilerüm senden eyā Hakk velī

‘ Amele olmayam aślā ‘ amelī¹⁶⁰⁵

2033. İ‘ timādum ola fażluña hemīn

Bula anuñıla qalbüm temkīn

2034. İttikā eylemeyem ğayra ebed

Senedüm fażluñ ola sermed¹⁶⁰⁶

Meclis-i Hāmis ü ‘ İřrūn Bir ‘ Amel ki Li-vechi’llāh Olmaya Bī-Nef’ Olduğın

Beyān İder Ne‘ uzı Bī’llāh Mīn ‘ Amelin Lā Yenfa‘¹⁶⁰⁷

¹⁶⁰⁰ 2027-2028. Beyitler –A.

¹⁶⁰¹ anuñile: varlıgile H.

¹⁶⁰² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yol” olarak yazılmış.

¹⁶⁰³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yoldāş” olarak yazılmış.

¹⁶⁰⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yolu yitmiş” olarak yazılmış.

¹⁶⁰⁵ Dilerem senden eya Ferd ü İlāh

İ‘ timādum saña eyle her gāh H.

¹⁶⁰⁶ 2034. Beyit –A.

¹⁶⁰⁷ Toğuzuncı Meclis Bir ‘ Amel ki Li-Vechi’llāh Olmaya Nāfi‘ Olmaz Anı Beyān İder H.

2035. Tâ‘ atũñ cümle li-vechi’llâh it
Dergeh-i Hakkâ anuñla râh it

2036. ‘ Amelũñde ger olursa ihlâş
Bulasın niçe mehâlũñde halâş

A73^b

2037. ‘ Abd-i muhlîşleredür maḥlaş-ı tām
Her işũñde koma ihlâşı müdām

H24^b

2038. Ḳalbũñũñ ḳalbını şâf it şũfî
Olamaz şũfî geyicek şũfî¹⁶⁰⁸

2039. ‘ Amelũñ keşretine olma mecedd
Niyyetũñ şihhatine it yûri cedd

2040. Niyyete göre ola çũñki¹⁶⁰⁹ ‘ amel
Niyyet it niyyete irmeye¹⁶¹⁰ ḥalel

2041. Mâ-nevâya irişür kişi hemân
Ne ḳadar itse ‘ amel¹⁶¹¹ cehr ü nihân¹⁶¹²

2042. Kışt-zâr¹⁶¹³-ı dîle toḥm-ı ihlâş
Zer‘ iden ḥâşıl ider ḥürmen-i ḥâş

2043. Bir ‘ amel kişiye besdür li’llâh

¹⁶⁰⁸ Olamaz şũfî geyicek şũfî: Geymek ile hemîn olmaz şũfî H.

¹⁶⁰⁹ ola çũñki: olur cümle H.

¹⁶¹⁰ niyyete irmeye: niyyette olmaya H.

¹⁶¹¹ itse ‘ amel: tâ‘ at ide H.

¹⁶¹² Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “ ḳale’n-nebîyyü (a.s) ve likulli imriin mânevâ: Herkes için niyet ettiḡi şey vardır.” yazılmış.

¹⁶¹³ Bu kelimenin anlamı satır altında, “ekin yiri” olarak yazılmış.

Ger muzîl olur ise seng-i rāh

2044. Bir hikāyet yazalum eyle nigāh

Ger mu[‘]î̄n ola bize ‘avn-ı İlāh¹⁶¹⁴

2045. Şāhid-i ‘adl ola da[‘]vāya tamām

Bir hikāyet yazalum nāfi[‘]-ü ‘ām¹⁶¹⁵

Hikāyet-i Zühhād u İhlāş-mezîd¹⁶¹⁶

2046. Şulehādān birini rü’yāda

Gördi bir ‘ārif-i ‘ārif-zāde

2047. Hālūñüz n’oldı diyü itdi su’āl

Didi ol kimse ‘aceb oldı bu hāl

2048. Xanı ol şavm u şalāt u ezkār

Xanı ol hacc u cihād u efkār

2049. Biz şanurduķ ki ‘ibādāt itdük

Rāh-ı Hāķda niķe t̄ā[‘]āt itdük

A74^a / H25^a

2050. Birisi olmadı maķbūl-ı Hūdā

Zann iderdük biz anı oldı edā¹⁶¹⁷

2051. Dergeh-i Hāķķa varıcaķ dindi

Bu ķadar ‘ömri ne itdün dindi

¹⁶¹⁴ 2044. Beyit –A.

¹⁶¹⁵ Şāhid-i ‘adl ola bu da[‘]vāya
Hem mü’eyyed düşe bu fehvāya H.

¹⁶¹⁶ Hikāyet-i Hülûş-efzā H.

¹⁶¹⁷ Birisi olmadı maķbūl-ı İlāh
Zahmet ü miķnetümüz oldı tebāh H.

2052. Ne işe şarf olunup sermāye
Ne getürdün görelüm Mevlāya
2053. Ben didüm ki niçe hacc u ‘ umre
Eyledüm bezl ile Zeyd ü ‘ Amr’e
2054. Didi Hakk¹⁶¹⁸ anı hacc olmakçün
Halk arasında şeref bulmak için
2055. Eyledün bulduñ anuñ ecrin bu¹⁶¹⁹ dem
Buraya neyle geldün di¹⁶²⁰ bu dem
2056. Ben didüm şavm u şalāt u evrād
Eyledüm bunca ‘ ibādāt u cihād
2057. Didi Hakk¹⁶²¹ bunları itdün bir ad
Koyasın anuñla olına yād
2058. Yād idüp ehl-i ‘ ibādet diyeler
Nāmuñı hayrla hep söyleyeler¹⁶²²
2059. Didiler cümle¹⁶²³ cezāsın bulduñ
Anı di bize ne ile geldün
2060. Ben didüm ey Hakem ü Ferd ü İlāh
Bu ‘ ibādāt olıcağ cümle tebāh¹⁶²⁴
2061. Ne kılam gayrıya kādır degülem

¹⁶¹⁸ Didi Hakk: Didiler ki H.

¹⁶¹⁹ bu: o H.

¹⁶²⁰ Buraya neyle geldün di: Ne getürdün buraya söyle H.

¹⁶²¹ Didi Hakk: Didiler H.

¹⁶²² Hayrile nāmuñı yād eyleyeler

Halk arasında tamām söyleyeler H.

¹⁶²³ Didiler cümle: Cümleñüñ anda H.

¹⁶²⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “hic” olarak yazılmış.

Kime varup eşigine yüz uram¹⁶²⁵

2062. Kerem-i raḥmetüñ olmazsa mu^ç in
Menzilüm vâdî-i nâr oldu hemîn

A74^b / H25^b

2063. Didi o zû-kerem ü zû-iḥsân
Ḥâtıruñda mı filân rûz filân

2064. Yolda tıururdı meger ki bir taş
Mü'minin ıalbini eylerdi hırâş¹⁶²⁶

2065. Giderüp yoldan anı pāk itdün
Ḥüb-ı memerr ola diyü ḥāk itdün

2066. Eyledün anı ḥulûş ile tamām
Ne riyâ sum^ç a murâd oldu ne nām¹⁶²⁷

2067. Ḥoş gelüp ğâyetile ol ^çamelün
^çAfv olındı ne ki oldu ḥalelün

2068. Sebeb-i ^çavf-ı günâh¹⁶²⁸ oldu bu kâr
Mağfıret itdi anuñla Ğaffâr

2069. Bizüm añladuğumuz olmadı kâr
Ḳoma her nev^ç e ^çamelden yûri var

2070. Az u öz ola hemân li'llâh it

¹⁶²⁵ Bilmezem bir daḥı çâre ne kılam
Nice dem ğayrıya kâdir degilem H.

¹⁶²⁶ Yolda tıururdı meger ki bir seng
Mü'minini ider idi dil-teng H.

¹⁶²⁷ Anı iḥlâşile itdün ol an
Ne riyâ süm^ç a murâd oldu ne şân H.

¹⁶²⁸ günâh: ze'lel H.

Ne olunursa hemān fi'llāh it

2071. Eyleye tā ki murāda vāşıl

Ne ki maķşūd olunursa ħāşıl¹⁶²⁹

2072. Ne ķadar az ola olsun li'llāh

Şu ki li'llāh ola ķomaz o günāh¹⁶³⁰

2073. Yā İlāhī ķamu a' mālümüzi

Eyle iĥlāşla aĥvālümüzi

2074. Ķalmaya dilde riyyā vü sum'a

Nūr-ı iĥlāsdan irişdür lem'a

2075. Def' ide şirk-i ĥafī zulmetini

Ref' ide şavletini saţvetini

H26^a

Meclis-i Sādis ü 'İşrūn 'Ubūdiyyet Nice Olur Anı Beyān İder¹⁶³¹

2076. Dergeh-i Ĥaķķa ķul ol ey dil gel

Deşt-i ģafletde niķe pā-der-gil

A75^a

2077. Gezesin bī-ser ü sāmān ģāfil

Zann idüp kendüñi dānā 'ākıl

2078. Bilmese kişi 'ubūdiyyetini

¹⁶²⁹ 2070-2071. Beyitler –A.

¹⁶³⁰ Ne ķadar az ola li'llāh eyle
Muĥlişin rāhını tırma soyla H.

¹⁶³¹ Onuncı Meclis 'İbādet Nice Olur ve 'Ubūdiyyet Nice Olur Anı Beyān İder H.

Ne bilür nice olur hıdmetini¹⁶³²

2079. Ne için halk olunupdur insân
Ne içündür aña bu hürmet ü şân

2080. Dimedi mi ki Hudâ¹⁶³³ kerremnâ
Fehm idüp olmayasın sen dānâ

2081. Cümle eşyâ saña hıdmetde ola
Sen ‘ubūdiyyete didüñ mi n’ola

2082. Ne ‘ibâdet ne ‘ubūdiyyetde
Birisi olmaya hiç niyyetde

2083. Niçe bir olına ‘abd-i âbık
Bî-ğam-ı âtiye hūzn-i sâbık

2084. Neden ola ki bu bî-pervâlık
Gelmeye qalbūñe havf-ı Hâlâlık

2085. Hıdmet için seni halk eyledi Hâk
Bilegör hıdmeti olma ahmaq¹⁶³⁴

2086. Hıdmeti¹⁶³⁵ itme şakın ücretle
Cehd idegör ki ola¹⁶³⁶ hürmetle

2087. Ücret için olunursa tã‘at
Lâyık olmaz ger ola biñ sã‘at

¹⁶³² 2078. Beyit –A.

¹⁶³³ Dimedi mi ki Hudâ: Dindi mi kimseye hiç H.

¹⁶³⁴ Hıdmet için seni çün eyledi halk

Niçün olmaya ya hıdmet-i Hâk H.

¹⁶³⁵ Hıdmeti: Hıdmetün H.

¹⁶³⁶ ki ola: idesin H.

2088. Server-i ehl-i rumûz ehl-i edâ
Hâzret-i şeyh-i kebîr nûr-ı Hüdâ

H26^b

2089. Mürde-dillere şunar âb-ı hayât
Nûş iden görmeye her demde¹⁶³⁷ memât

2090. İki kısım itdi ‘ibâdet ehlin
Fehm olinsun diyü fer‘ ü aşlın

A75^b

2091. Biri tã‘atı ider ücret için
Biri ızhâr-ı ‘ubûdiyyet için

2092. Ücret için idene dindi ecîr
Zîra maqşûdı degül emr-i Qadîr

2093. Eylemez hizmetin olmazsa ‘ivaż
Ne ‘ibâdet ola ol k’ola ğaraż

2094. Şu ki ızhâr-ı ‘ubûdiyyet ider
‘Abd-i Mevlâ oluben hizmet ider

2095. Ne recâ idünür ol heşt¹⁶³⁸ behişt¹⁶³⁹
Ne serîr u ne sarây u zerrîn-hişt¹⁶⁴⁰

2096. Ne cinân oldu recâsı ne şevâb
Ne tamu qorhısı oldu ne ‘azâb

¹⁶³⁷ her demde: ‘ömrinde H.

¹⁶³⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, “sekiz” olarak yazılmış.

¹⁶³⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “cennet” olarak yazılmış.

¹⁶⁴⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kerpiç” olarak yazılmış.

2097. Fikr-i ücretden olupdur ‘ārī
Dem-be-dem fikri rızā-yı Bārī

2098. Dil ü cānıyla olur h̄idmetde
Ḳul ola tā ki der-i ‘izzetde

2099. Şu ki h̄idmetde recā ide cezā¹⁶⁴¹
Olamaz vuşlat-ı Ḥaḳḳa o sezā¹⁶⁴²

2100. Vuşlat-ı cennet olur aña ‘ivaż
Cennet-i vuşlata ḳande ide ḥavż¹⁶⁴³

2101. Birisi vuşlat-ı cennetde olur
Birisi cennet-i vuşlatda olur

H27^a

2102. Cehd idegör ki ‘ubūdiyyetle
Ḥidmet-i ṭā‘atı¹⁶⁴⁴ it ḥürmetle

2103. Ma‘rifetde kişi ki kāmīl ola
‘Abd-i Mevlā oluben ‘āmil ola

A76^a

2104. Bir ḥikāyet yazalum ki kāfī
Ola dil-ḥastelere hem şāfī

Ḥikāyet-i Zū’n-nūn-ı Mıṣrī Ḳuddise Sirruh

2105. Buyurur Ḥazret-i Zū’n-nūn meger

¹⁶⁴¹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “‘ivaż” olarak yazılmış.

¹⁶⁴² Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “lāyık” olarak yazılmış.

¹⁶⁴³ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “el-ḥavzu’l duḥūl ve’t-terevvū‘ : girmek ve korkmak anlamındadır.”

¹⁶⁴⁴ Ḥidmet-i ṭā‘atı: idasin ṭā‘atüni H.

Seyr-i deşt eyler idüm bir server

2106. Egnine cāme-i peşmīne giyüp

Şöyle yürür kamudan el yuyup

2107. Āşinālīk bŷı irüp andan

Cān meşāmını pür itdi cāndan

2108. Sür idüp yanına vardum anuñ

Ĥālını bilmek içün ol şānuñ¹⁶⁴⁵

2109. Luţfla didi baña ey Zŷ’n-nŷn

Merĥabālar ola ĥadden-efzŷn

2110. Ben didüm ki ne bilürsen Zŷ’n-nŷn

Benüm ismüm ola ey ehl-i sŷkŷn

2111. Didi şol şevķ-i muĥabbet cānda

Müşterek itdi bizi ‘irfānda

2112. Seni baña beni saña i‘lām

Eyleyen nāmuñı bildürdi tamām¹⁶⁴⁶

2113. Dilerüm ki saña bir nesne su’āl

Eyleyem bildüresin n’oldı me’āl

H27^b

2114. Bize ta‘rīf-i seĥāvet eyle

Bilevüz tā ki küşāde söyle

¹⁶⁴⁵ şānuñ: cānuñ H.

¹⁶⁴⁶ Seni baña beni saña tefhīm
Eyleyen nāmuñı itdi ta‘līm H.

2115. Gönlümüz ola anuñla pür-nūr
Vire albimüze her demde sürür¹⁶⁴⁷

2116. Ben didüm bezl ü ‘ aaya dirler
Mālī īṣār u fidāya dirler

A76^b

2117. Didi ma‘ lūmıdur ol her ferdūñ
Di seasın bize ehl-i derdūñ

2118. Ben didüm rāh-ı Hūdāda cānı
Bezl ide olmaya hergiz ṣānī

2119. Tā‘ at-ı Hāda ide ṣevk-i ṣitāb
Ola albinde ‘ ibādet meh-tāb¹⁶⁴⁸

2120. Didi tā‘ atūñ iun ecr-i cezāl
Dilūñ¹⁶⁴⁹ eyler mi recā vire Celāl

2121. Ben didüm birine ‘ ar-ı emṣāl
Virür elbettete Rabb-ı Müte‘ āl¹⁶⁵⁰

2122. Didi olmış iūñ ey bī-‘ ibret
Eylemezsin ‘ ameli bī-ücret

2123. Şöyle it gelmeye albūñe cezā
Ne cinān u ne ṣevāb ola recā

2124. albūñe zerrece ey bī-‘ ibret

¹⁶⁴⁷ 2115. Beyit –A.

¹⁶⁴⁸ meh-tāb: ne ṣevāb H.

¹⁶⁴⁹ Metinde, “dilīñ” şeklinde.

¹⁶⁵⁰ Müte‘ āl: Fa‘ āl H.

Gelmeye hürmet-i ma'ubūdiyyet¹⁶⁵¹

2125. Sen 'ubūdiyyeti fehm eylemedün

Ehl-i 'irfān sözini söylemedün

2126. Yok mı kalbünde¹⁶⁵² muhabbetden eṣer

O eṣerden viresin bize haber

H28^a

2127. Sālik-i rāh-ı 'ubūdiyyet olup

Heybet-i Hāḡ dil ü cānuña ṭolup¹⁶⁵³

2128. Eyle ṭā'ātı dem-ā-dem ey yār

Tā ki idince tecellī dīzār¹⁶⁵⁴

2129. Böyle pend eyledi ol 'ārif zāt

Biline nice olurmuş ṭā'āt

2130. Bu ṭarīḡile bize itdi edā

'Āmil olsun diyü her ṣāh u gedā¹⁶⁵⁵

A77^a

2131. Yā İlāhī kerem-i luṭfuñla

Heybetuñi düşürüp cān u dile¹⁶⁵⁶

2132. Ṣābit it Hāḡḡa 'ubūdiyyetde

¹⁶⁵¹ Kalbüne zerrece ṣems-i 'irfān
Toḡma mı rüşen ide niçe nihān H.

¹⁶⁵² Kalbünde: cānuñda H.

¹⁶⁵³ Sālik ol rāh-ı 'ubūdiyyete tā
Heybet-i Hāḡ ide ḡaddüñi dü-tā H.

¹⁶⁵⁴ Eyle ṣā'āt-i 'ibādāt hemān
Hāzret-i Hāḡḡa revāne ola cān H.

¹⁶⁵⁵ 2130. Beyit –A.

¹⁶⁵⁶ Heybetüñi düşürüp cān u dile: Vir 'ubūdiyyete ṣevḡi bu dile H.

Ḳalmaya ğayrı recā niyyetde

2133. Sālik-i rāh-ı ‘ubūdiyyet ola
Düşürüp yolda ḳoma āb u gile

2134. Maṭlaba vāşıl ola āḫir dem
‘Ömr ser-ḥaddine irince ḳadem¹⁶⁵⁷

H40^a

Meclis-i Sābi‘ ü ‘işrūn Ḥubb-ı Fi’llāh vu Buġz-ı Fi’llāh Efzal-i ‘İbādet
olmasın¹⁶⁵⁸ Beyān İder Yessera’llāh Teālā¹⁶⁵⁹

2135. Ḥubb-ı fi’llāh ideġör aḫyāra
Buġz-ı fi’llāh ideġör eşrāra¹⁶⁶⁰

2136. Pek yapış ‘urve-i vuşḳādur¹⁶⁶¹ bu
Görmeyem dirseñ eger ki ḳorḫu

2137. Mümkin olduḳca muvālātı ḳoma
Bu da ṭā‘āt u ‘ibādet mi dime¹⁶⁶²

2138. Niçesi vāşıl olup Allāha
İrdi anuñla rızāu’llāha

2139. Buyurur ḫāzret-i faḫr-ı dü-cihān
Sened u seyyid-i ehl-i ‘irfān

2140. İki mü’mīn ki muḫabbet ideler

¹⁶⁵⁷ 2133-2134. Beyitler –A.

¹⁶⁵⁸ Metinde, ”olmasun” şeklinde.

¹⁶⁵⁹ On Altıncı Meclis Ḥubb-ı Fi’llāh vu Buġz-ı Fi’llāh Efzal-i ‘İbādet olduġın Beyān İder H.

¹⁶⁶⁰ “El-hubb-ı fi’llāh ve’l-buġz-ı fi’llāh: Sevmek ve sevmemek Allāh (rızâsı) içindir.” Mehmet Yılmaz, a.g.e, s.70.

¹⁶⁶¹ “urvet-i vuşḳā: “Kopmayan sağlam bir kulp”, Mehmet Yılmaz, a.g.e, s.157.

¹⁶⁶² Mümkin olduḳca muvālāt eyle

Dergeh-i ‘izzete şā‘āt eyle H.

Birbirisine meveddet ideler

2141. Vire Hâk cennet içinde ğurafât
Şöyle bî-miṣl maḳâm u derecât¹⁶⁶³

2142. Seyr içün vara anı ehl-i cinân
Göreni eyleye vâlih ḫayrân

H40^b

2143. Ğıbṭa ide naẓar idenler aña
Medḥ idüp niçe mecâlisde aña

A77^b

2144. Fehm olındı ise ger ḳavl-i resûl
Şıdḳla eyle tamâm Hâḳḳ[ı] ḳabûl

2145. Ḥubb-ı fi'llâh ile bî-nân u nemek
Yok yire çekme yûri ḳurı emek

2146. Eger olsañ yemek içmek dostı
Niçe yıllar yilüp eskit postı

2147. Emegüñ âḫir olur cümle tebâh
Ola zann itme ki¹⁶⁶⁴ maḳbûl-ı İlâh

2148. Bârr ider bâr-ı muḫabbet her bâr
Bâr-keş olmağa cehd it yûri var

2149. Ne ḳadar ehl-i hevâ olsa ḳarîn

¹⁶⁶³ “Kişi, sevdiği ile beraberdir.” Buhârî, Fazîletü's-Sahabi, 6, Edeb, 95; Dâremî, Rikak, 71.

¹⁶⁶⁴ itme ki: eyleme H.

Ḥubb-ı fî'llāh ider elbette yakīn¹⁶⁶⁵

2150. Ḳalb ider ḳalbini şıdḳa āḫir

Celb-i ḳalb itmege olur nāḫır¹⁶⁶⁶

2151. Bu ḫikāyet ola da' vāya güvāḫ

Dīde-i cānıla olursa nigāḫ

Ḥikāyet-i Cāriye-i Ḥazret-i 'Alī Raḍıya'llāhu 'Anh

2152. Ḥazret-i şīr-i Ḥudāya bir gün

Geldi bir cāriyesi didi bugün

2153. Bir civān baña didi ki ey māḫ

Eylerüm ben saña ḥubb-ı fî'llāh

2154. Ḥubb-ı fî'llāhumuzı eyle ḳabūl

Redd idüp gönlümüzü itme melūl

2155. İşidüp çünki ben andan bu sözi

Virmedüm sākit olup aña yüzi

A78^a / H41^a

2156. Ḥāk-i pāyüñe gelüp işde beyān

Eyledüm her ne ki didiyse civān

2157. Didi ol şāḫ-ı kerem¹⁶⁶⁷ di sen aña

Ḥubb-ı fî'llāh iderüm ben de saña

2158. Bulışıcak yine didi o civān

¹⁶⁶⁵ Ḥubb-ı fî'llāh ider elbette yakīn: Ḥubb-ı fî'llāh it aña telḳīn H.

¹⁶⁶⁶ Cezb ider ḳalbini anuñ şıdḳa

Çeker āḫir anı ilter Ḥaḳḳa H.

¹⁶⁶⁷ şāḫ-ı kerem: kân-ı kerem H.

Ḥubb-ı fi'llāh iderüm saña ey cān

2159. Cāriye luṭfla didi fi'l-ḥāl

Saña iẓhār ideyüm mā-fi'l-bāl

2160. Ḥubb-ı fi'llāh iderüm ben de saña

Nice ki itdün ise sen de baña

2161. İşidicek bu cevābı o civān

Didi ki oldı muvāfıķ dil ü cān

2162. Her taraıdan ola ḥubb-ı fi'llāh

Ne revā olmaya ḥavf-ı Allāh¹⁶⁶⁸

2163. Şabr idüp görelüm āḥir Mevlā

Neye irgüre şabırdur evlā

2164. Ḥubb-ı fi'llāhı dürüg itmeyelüm

Rāh-ı şıdkı bırağup gitmeyelüm

2165. Böyle deyübeni ḥāmūş oldı

Ḥavf-ı Ḥaķķıla¹⁶⁶⁹ derünü tıldı

2166. İşidüp cāriye mesrūru'l-bāl

Eyledi geldi o dem ' arz-ı ḥāl¹⁶⁷⁰

2167. Bî-ķuşūr seyyidine naķl-i kelām

Eyleyüp ķalbıne virdi ārām

2168. Ḥoş gelüp ķün Eserde'llāha tamām

¹⁶⁶⁸ ḥavf-ı Allāh: ya ḥavfu'llāh

¹⁶⁶⁹ Ḥavf-ı Ḥaķķile: Ḥavf-ı ḥaşyetile H.

¹⁶⁷⁰ Göricek cāriye ķün bu ḥāl

Söyledi işidilen aķvāli H.

O civānuñ didügi cümle kelām¹⁶⁷¹

A78^b / H41^b

2169. Şevkle didi yüri var âzād

Eyledüm ol ferah u hürrem ü şād¹⁶⁷²

2170. O civāna vireyüm yār olasın

Dün ü gün mūnis-i ğam-h̃ār olasın

2171. İkinin birbirine vāşıl idüp

Ne ki maḳşūd ise¹⁶⁷³ hep hāşıl idüp

2172. Ber-murād eyledi bī-çāreleri

Getürüp bir yire āvāreleri

2173. Ḥubb-ı fi'llāh neye irgürdi işi

Her tarafından giderüp teşvīşi

2174. İrmiş anlar da murādına¹⁶⁷⁴ tamām

İresin sen de murāda ey¹⁶⁷⁵ hümām

2175. Yā İlāhī bize ḥubb-ı fi'llāh

Eyle luṭfuñıla her dem hem-rāh

2176. Dostlaruñla olavuz dā'im dost

Eskidüp her birisiyle niçe post

2177. Burda meclisi itmām idelüm

¹⁶⁷¹ Hoş gelüp çün Esedu'llāha

Sālik oldukları işbu rāha H.

¹⁶⁷² Şevkle didi ki âzād ol vār

Ḳalbüme böyle bıraḳdı Cebbār H.

¹⁶⁷³ Ne ki maḳşūd ise: Her murādâtını H.

¹⁶⁷⁴ murādına: murādāta H.

¹⁶⁷⁵ sen de murāda ey: sen daḥı ey şāh-ı H.

Bir daḥı ğayrısın i‘ lām idelüm

2178. Ger ‘ ināyet iderise Mevlā

Ola bundan daḥı belki evlā

Meclis-i Şāmin ü ‘ İşrūn Fezā’il-i Fakrı Beyān u ‘ Ayān İder¹⁶⁷⁶

2179. Faḫrla faḫr idine faḫr-ı cihān

Niçün itmeye añā ümmet olan

2180. Şāh iken iki cihāna server

Bir ḥaşır üzre yaturdı ekşer

A79^a

2181. Hānesinde niçe ay¹⁶⁷⁷ yanmadı nār

Olmadı ḳalb-i şerīfi ğam-ḥ̣ār

2182. Toḳ olunca yimedi nān-ı cevī

Nefsi şāyed ki ola diyü ḳavī

H42^a

2183. Yimedi ḥubz-ı muraḳḳaḳ ebedī

Ġayr-ı menḥūl idi her nān ki yidi

2184. Aḡarup faḫrla saç u şaḳalı

Yimedi ḳarnı toynca daḳalı¹⁶⁷⁸

2185. Yir idi her ne ki olursa müdām

Sirkeye dimiş idi ni‘ me’l-idām

¹⁶⁷⁶ On Yedinci Meclis Fezā’il-i Fakrı ve Ḥubb-ı Fuḳarāyı Beyān İder H.

¹⁶⁷⁷ ay: māh H.

¹⁶⁷⁸ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ya‘ nī ḥurmā” şeklinde yazılmış.

2186. İhtiyār eyledi faqr u fāḳa
Böyle olmak yaraşur ‘ uşşāḳa¹⁶⁷⁹
2187. İhtiyār itdi anuñçün faqrı
Didi şıdḳla muḳarrer faḫrı
2188. Ḳomaz idi zer ü sīm yanında
Elem olurdı ḳosa cānında
2189. Bu ḳadar feth-i ḥazā’in-i bī-‘ ad
Ola ḥıfz itmeye yanında ebed
2190. İde ğayrıları iğnā andan
Dileye kendüsi faqrı cāndan
2191. Bu rivāyâtı Buḥārī Müslim
Eyledi her biri yazup teslīm
2192. Ḥār-ı faqr içre düşüp bülbul-i dil
Dimesün oldu be-ġāyet müşkil
2193. Vuşlat-ı gül ḥiç olur mı bī-ḥār
Ne ḳadar eylese efgānile zār

A79^b

2194. Nār-ı faqr içre düşen oldu Ḥalīl
Nār[1] gülşen iduben aña Celīl
2195. Nār-ı Nemrūd¹⁶⁸⁰ Ḥalīle gülzār

¹⁶⁷⁹ ihtiyār itdi anuñçün faqrı

Didi şıdḳile muḳarrer faḫrı

¹⁶⁸⁰ Metinde, “Numrūd” şeklinde.

Eyleyen itmeye mi saña hezâr¹⁶⁸¹

2196. Āteş-i faḫrî gülistân-ı cinân
Tâ şafâlar bulasın anda her ân

H42^b

2197. Nâr-ı faḫra yanana bâğ-ı cinân
Menzil olur imiş âḫir ey cân¹⁶⁸²

2198. Mümkin olduḡca sebük-bâr olgil
Ḳalmaya dirseñ eger pâ-der-gil

2199. Menzil almaḡa Ḳomaz bâr-ı girân
Ne Ḳadar sa‘ yıla olursa revân

2200. Mâluñ az olduḡına olma melûl
Ḥasenâtı fuḳarânuñ ola bol

2201. Ola bu da‘ vâya bürhân-ı şarîḥ
Bir rivâyet idelüm ki taşḫîḥ¹⁶⁸³

Rivâyet-i Enes Raḍıya’llâhu ‘ Anh

2202. Buyurupdur Enes İbn-i Mâlik
Şıdḳla râh-ı Ḥudâya sâlik

2203. Fuḳarâ zümresi cem‘ oldı meger
Dilediler vara ol şâha bir er¹⁶⁸⁴

¹⁶⁸¹ hezâr: ey yâr H.

¹⁶⁸² 2197. Beyit –A.

¹⁶⁸³ Nice buyurdı göre faḫr-ı cihân
Yazalum da‘ vâya ola bürhân H.

¹⁶⁸⁴ Fuḳarâ zümresi bir demde meger
Cem‘ olup bir yire geldi niçeler H.

2204. Birisi varup aña didi eyā
Zulmet-i ƙalbe olan nūr u ziyā
2205. Fuƙarā zümresi gönderdi beni
Hāl ide müşkilümüzi di¹⁶⁸⁵ nebi
2206. Ağniyā niçe taşadduƙ niçe ƙacc
Niçe ‘ ıtƙ-ı raƙabe hem niçe¹⁶⁸⁶ fecc¹⁶⁸⁷

A80^a

2207. İdeler zuhr ola anlara tamām¹⁶⁸⁸
Bizüm olmayana müşkil bu ƙuṭām¹⁶⁸⁹
2208. Didi ol kân-ı kerem¹⁶⁹⁰ nūr-ı Hudā
Varup anlara di¹⁶⁹¹ bir hūb edā
2209. Di varup eyle her birine selām
İşideler nicedür ƙaƙƙ-ı kelām¹⁶⁹²

H43^a

2210. Şu ki şabr eyleye faƙra li’ llāh
Vire üç ƙaşlet aña ol Allāh¹⁶⁹³
2211. Şu ki şabr eyleye nār-ı faƙra

¹⁶⁸⁵ Müşkilümüzi di: müşkilümüz tā ki H.

¹⁶⁸⁶ hem niçe: ide vü H.

¹⁶⁸⁷ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “yollar düzlüğü” olarak yazılmıştır.

¹⁶⁸⁸ İdeler zuhr ola anlara tamām: Âhret zuhri ola anlara tām H.

¹⁶⁸⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “kuruluk” olarak yazılmış.

¹⁶⁹⁰ kân-ı kerem: şāh-ı kerem H.

¹⁶⁹¹ Varup anlara di: Eyledi luṭfile H.

¹⁶⁹² 2209. Beyit –A.

¹⁶⁹³ Şu ki şabr eyleye nār-ı faƙra

N’ola düşdi ise ƙār-ı faƙra H.

N'ola düşdi ise ħār-ı fakra¹⁶⁹⁴

2212. Ağniyā bulmaya hergiz anı

Di sürür itsün olaruñ cānı¹⁶⁹⁵

2213. Biri bu kırmuzı yāķūt-ı ğuref

Ola cennetde mu' allā vü şuref¹⁶⁹⁶

2214. Nażar eyleye aña ehl-i cinān

Ehl-i dünyā ki ider necme çünān

2215. Dāķil olmaya aña kimse velī

Ya şehīd ola ya mü'min ya nebi¹⁶⁹⁷

2216. Fuķarāsı ola varanlar aña

Ağniyāsı bakuben kıala toña¹⁶⁹⁸

2217. Biri bu ki gire¹⁶⁹⁹ evvel didi bil

Ağniyādan fuķarā beş yüz yıl

2218. Biri bu ki ħasenāt itse faķīr

Şu kıadar ecr vire aña Kıadır

2219. Bulamaz añı ğanī eylese hem

Virse yanınca bile on biñ dirhem

2220. Sā'ir aķvāli kıyās it yūri var

¹⁶⁹⁴ 2211. Beyit –A.

¹⁶⁹⁵ Ağniyā ırmeyeler her giz aña

Di olara bulalar tā ki şifā H.

¹⁶⁹⁶ Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “ cem' u şurfetün şurfetü'l-ķaşr-ı a' lā: Şuref, şurfetün (temaşa yeri) kelimesinin çoğuludur. Yani yüce sarayların temaşa yeri” olarak yazılmış.

¹⁶⁹⁷ Enbiyā vü şühedā mü'minler

Fuķarāsına virilür anlar

¹⁶⁹⁸ Ağniyāsı o maķāma iremez

Ne kıadar muķterem olsa varamaz H.

¹⁶⁹⁹ Bu ki gire: bu gireler H.

Ehl-i idrāke yiter bu mi' yār

2221. Bu rivāyātı Ebū'l-leys-i faḫīh
Yazdı ġāfillere idüp Tenbīh

A80^b

2222. Biz de anuñiçün itdük irād
Fuḫarā ḳalbini tā eyleye şād

H43^b

2223. Fuḫarādan olamazsañ bāri
Sevegör yār ide yarın Bārī
2224. Dir iseñ bunda bugün¹⁷⁰⁰ yarın
Diyetin anda da yarın yarın
2225. Ḳoma her demde muḫabbet rāhın
Bulasın tā ki nebīler şāhın
2226. Peyine düş ki iresin pāya
İledebile seni me'vāya
2227. Hem-nişin[i] ola anda āḫir
Bulasın niçe maḳām-ı fāḫir
2228. Kişi her kimi severse bunda
Bile ḫaşr ola dinildi anda
2229. Sevemezsen de seversin didiler
Ögemezseñ de ögersin didiler¹⁷⁰¹

¹⁷⁰⁰ bugün: bugün ki H.

¹⁷⁰¹ 2228-2229. Beyitler –A.

2230. Dilerüz senden eyā Bārī Ḥudā

Bizi luṭf ile yarın itme cüdā¹⁷⁰²

2231. Ḳalbümüzdeki muḥabbet muḥkem

Ola şābit ne fütūr ola ne kem

2232. Fuḳarā zümresine irgüre ol

O ṭarīḳ ile olara ire yol

2233. Viresin ḳalbimüze sevgülerin

Bulavüz añlar ile ḥuld-ı berīn¹⁷⁰³

Meclis-i Tāsi^c ü^c İşrūn Keşret-i Māl u Menāl Muẓtaribu'l-ḥāl İtmesin¹⁷⁰⁴ Beyān

İder¹⁷⁰⁵

2234. Keşret-i mālā şaḳın itme ṭaleb

Ref^c ider¹⁷⁰⁶ rāḥatı ḳalbüñden heb

2235. Ḥānumānı çoğ olanda rāḥat

Olamaz belki ola bir sâ^c at

2236. Ḥānumānuñ n'ola ki olsa ḳalīl

Miḥneti rāḥata eyler tebdīl

2237. Ḥānumān kişiyē ḡam-efzādur

Cümle ma^c cūn-ı ḡama eczādur¹⁷⁰⁷

A81^a / H44^a

¹⁷⁰² Dilerüz senden eyā Rabb u Ğafūr

Fuḳarādan bizi sen eyleme dūr H.

¹⁷⁰³ 2233. Beyit –A.

¹⁷⁰⁴ Metinde, “itmesün” şeklinde.

¹⁷⁰⁵ On Sekizinci Meclis Keşret-i Māl ü Menāl u Ḥānumān İzṭırāb-ı Dil ü Cān Olup Kişiyi Ālām-ı Şedāyide Düşürüp Pür-ḡam Olmasın Beyān İder H.

¹⁷⁰⁶ Ref^c ider: Giderür H.

¹⁷⁰⁷ 2237. Beyit –A.

2238. Ne kadar māl u menāl olsa keş̄ir
O kadar hūzni dile eyler te's̄ir¹⁷⁰⁸
2239. Her birinden iriş̄ür bir teş̄vîş
Niçe gūne ğam u endūh niçe rîş
2240. Güyiyā her biri bir mār olur
H̄āb-gāhı kiş̄inūñ hār olur
2241. Dem-be-dem qalbini mesmūm eyler
Gider[ür] ş̄ādiyi maġmūm eyler
2242. Feraḥuñ adın iş̄idür ancaḳ
Çekicek hūzn çerisi ş̄ancaḳ
2243. Kiş̄ver-i dilde qomaz hurrem u ş̄ād
Ş̄öyle vîrān ider olmaz ābād
2244. Yağdurur qalbine bārān-ı ğamı
Bitirür niçe belā vü elemi
2245. Yidügün ğuş̄şa vü ğam eyler anuñ
Giderür rāḥatını cān u tenūñ
2246. Gice gündüz iş̄i efkār olur
Her birin yādı aña ez̄kār olur
2247. Ya ş̄alāta t̄urur olsa bir ān
Bir oyıḳ gibi t̄urur ş̄öyle hemān
2248. Qālebi t̄ursa periş̄ān qalbi
Fikr ider qandan ola ki celbi

¹⁷⁰⁸ hūzni dile eyler te's̄ir: çok ola fikr ü tedbîr H.

2249. Şūretā gerçi görünür ayık
Ma‘ nide olmuş o mest-i fāyık

2250. Cām-ı hubbın bularuñ nūş itmiş
‘ Aql u qalbini ser-ħoş itmiş

H44^b

2251. Oğuyup yazduğın bilmez olur
Nerede gördüğün bilmez olur

2252. Ne okudı diyü şorsañ ki imām
Okuduğın koyabilmez kim imām

2253. Hāğ degül mi bu sözüm inşāf it
Fıkr idüp qalbünü var şāf it

2254. Az olursa kişinüñ eşğāli
Rāħata irişür anuñ bāli

2255. Çekdürür çoğ olana ālāmı
Geçirür ħüznile şubħ u şāmı¹⁷⁰⁹

2256. Ehl-i idrāk olana zāhirdür
Bī-başar olmayana bāhirdür¹⁷¹⁰

2257. İhtiyāc olmaz ise n’ola güvāh
Ba‘ zı iħvān ide şāyed ki nigāh¹⁷¹¹

¹⁷⁰⁹ 2240-2255. Beyitler arası –A.

¹⁷¹⁰ Ehl-i idrāk olana zāhir olur
Bī-başar olmayana bāhir olur H.

¹⁷¹¹ Bir ħikāyet yazalum şāhid ola
İhtiyāc olmaz ise zāyid ola H.

2258. Ululardan birine bir nā-dān

İkide bir gelür idi nālān¹⁷¹³

2259. Dir idi bāğcecuğum yıkmışlar

Çıkarup omcasını yakmışlar

2260. Dir idi gāhī koyun yaymışlar

Geh nihālūñ kabını şoymışlar

2261. Ester ü üştür ü gāv u hardan

Eksik olmazdı şikāyet serden

2262. ‘Āciz itmışdi ‘azīzi her bār

Didi luṭfila ‘azīz bir gün ey yār

H45^a

2263. Saña bir pend idelüm eyle kabūl

Olma luṭf eyleyüp¹⁷¹⁴ ammā ki melūl

2264. Didi ol kimse ‘ale’r-rās¹⁷¹⁵ buyur

Bize keşf eyleyüp esrārı tıyur

2265. Didi ol ‘ārif-i dānā gelseñ

Şatmak için bāğı bir kes bulsañ

A81^b

2266. Bey^c idüp bāğı o şahşa virseñ

¹⁷¹² Hikāyet-i Hışşe-bahş H.

¹⁷¹³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “aglayu” olarak yazılmıştır.

¹⁷¹⁴ Olma luṭf eyleyüp: Hātırūñ olmaya H.

¹⁷¹⁵ “baş üstüne”

- Bir zamān nice olur ki görseñ
2267. İşidicek bu sözi tırdı hemān
Müşteri buldı getürdi o zamān
2268. Bey^ç idüp bāğını teslīm itdi
Rāhat-ı rūha iriřüp yitdi¹⁷¹⁶
2269. Niçe gün geçdi ‘azīze šekvā
İtmedi kimseden ařlā ğavġā
2270. Didi luţfila ‘azīz šekvādan
Ne ‘acebdür ki ħalāř olduñ sen
2271. Gidericek göre ki ol bāğ
Olmaz oldu saña kimse baġı
2272. Dimez olduñ ħaremin yıķmıřlar
Ĥār u ħaslar var idi yaķmıřlar¹⁷¹⁷
2273. Didi ol kimse eyā kān-ı kerem
Bāğ imiş baña¹⁷¹⁸ viren ġuşřa vu ġam
2274. Kimsenüñ şuçı yoġimiř ařlā
Bāğ imiş bize ġam-efzā vu belā
2275. Gidicek bār-ı belā ķurtulduķ
Minnet Allāha ki rāhat bulduķ
2276. Yimez isem yimeyeyin tek üzüm

¹⁷¹⁶ Rāhat-ı rūha iriřüp yitdi: Aķçesin alup o yana gitdi H.

¹⁷¹⁷ 2271-2272. Beyitler –A.

¹⁷¹⁸ Baña: bize H.

Halq içinde yire düşmeye yüzüm¹⁷¹⁹

2277. Böyle diyüp niçe şükr itdi o dem

Evvel itdüklerine itdi nedem

2278. Cümleye pend ü naşihat bu yiter

Fehmümüz olmadı ise ebter

2279. Nice yandurdu yaqub gör anı bağ

Nār-ı ğam urdı diline¹⁷²⁰ niçe dāğ

2280. Şūretā gerçi yinür meyvesi anuñ

Ma' nide meyve-i ğam yiye cānuñ¹⁷²¹

2281. Birinüñ böyle olıcaq elemi

Biñinüñ nice olur hemm ü ğamı

2282. Bāqī aḥvālī kıyās it yūri var¹⁷²²

İresin rāḥat-ı rūḥa her bār

A82^a

2283. Mümkün oldukça sebük-bār olagör

Bulasın iki cihān içre ḥuzūr¹⁷²³

2284. Menzil almağa qomaz bār-ı girān

Ne qadar sa' yıla olsañ da revān¹⁷²⁴

2285. Keşretüñ ḥüzni ğamı ola keşir

¹⁷¹⁹ 2276. Beyit –A.

¹⁷²⁰ Nār-ı ğam urdı diline: Urdı ğam nāryile hem H.

¹⁷²¹ 2280. Beyit –A.

¹⁷²² yūri var: ey yār H.

¹⁷²³ Mümkün oldukça sebük-bār olalum

İki ' âlemde şafālar bulalum H.

¹⁷²⁴ 2284. Beyit –A.

Tecrübe kı1 olasın t̄a ki ḥabīr

2286. Yā İlāhī bizi baḥr-ı keşret
Ġarḳ idüp irgüre şāyed ḥayret

2287. Dest-gīr olup çıkarup sāḥiline
Ḳoma ki düşmeyevüz t̄a giline

2288. Olamaz şöyle selāmetde emīn
Bize ‘avnüñ ola her demde mu‘īn¹⁷²⁵

H46^a

Meclis-i Şelaṣūn Göñüllere Sürür Virüp Göñül Yapmak Fezā’il[i] Nice Olur Anı
Beyān u ‘Ayān İder Yesserā’llāhu Te‘ālā¹⁷²⁶

2289. Gel naẓar eyle naẓargāh-ı Ḥaḳḳa
Naẓar-ı luṭfıla Ḥaḳ saña baḳa¹⁷²⁷

2290. Dil naẓar-gāh-ı Ḥudādur bī-şek
Dem-be-dem yapmağa anı çek emek¹⁷²⁸

2291. Ka‘be yapmaḳdan ol efzūn oldu
Zīra ‘irfānla meşḥūn oldu

¹⁷²⁵ 2288. Beyit –A.

¹⁷²⁶ On Toḳuzuncı Meclis: Göñüllere Sürür Virmek Efzal-i ‘İbādāt ve Eşref-i Ṭā‘āt Olduğın Beyān u ‘Ayān İder H. Bu cümlemin anlamı sayfa kenarında, “ḳāle’n-nebī ‘aleyhi’s-selām: ḳalbū’l-mū’mīn ‘arşu’llāh: Mūminin kalbi Allah’ın arşıdır.”

¹⁷²⁷ 2289. Beyit –A.

¹⁷²⁸ Bu beytin anlamı sayfa kenarında,
Dil be-dest āver ki ḥacc-ı ekberest
Ez hezārān kâbe yek dil bihterest

Kâbe bünyād-ı Ḥalīl-i āzerest

Dil nazar-gāh-ı celīl-i ekberest

“Bir gönül yapmak hacc-ı ekberdir / Binlerce Kâbe yapmaktan bir gönül almak daha iyidir / Kabe Hz.İbrahim’in binasıdır / Gönül ise yüce Allah’ın nazargâhıdır.” olarak yazılmış. (Molla Abdurrahman Camî ö. 898 / 1492) Abdurrahim Alkış, Farsça Dilbilgisi Pratik-Klasik Metinler, Kent Işıkları Yayınları, İstanbul 2014, s.47.

2292. Ka‘bei yapıdı ise n’ola Halîl
Dilleri yapıdı yed-i Rabb u Celîl
2293. Ele al âl ile mesrûr eyle
Yağmasun ğam kıoma ma‘ mûr eyle¹⁷²⁹
2294. Mümkün olduķca ĥimāyet eyle
Elem irgürme ri‘ āyet eyle
2295. Cidd ü cehd eyle ki mesrûru’l-bāl
İdesin niçesini āsûde ĥāl
2296. Gir göñül şehrine mesrûr eyle
Ceyş-i ğam yıkmaya ma‘ mûr eyle
2297. Zülmet-i ğam kıoma pür-nûr eyle
İrgürüp maṭlaba mesrûr eyle
2298. Dil-nüvāz olmağa cehd it her dem
Ele al dilleri cidd it her dem¹⁷³⁰
2299. Mü’minün kıalbine idḥāl-i sürûr
Nûr olur kışıye fî vaḳt-i nüṣûr¹⁷³¹

A82^b

2300. Ḥayr-ı a‘ māl-i ‘ibād olduĝına
Ḥazret-i Ḥaḳda¹⁷³² şeref bulduĝına
2301. Vārid oldu niçe aḥbār-i Resûl

¹⁷²⁹ Ele al ālile n’eylerseñ it

Ya işin bitir anuñ vir ya öĝüt H.

¹⁷³⁰ 2296-2298. Beyitler arası –A.

¹⁷³¹ Nûr olur kışıye fî vaḳt-i nüṣûr: Rûz-ı maḥşerde olur kışıye nûr H.

¹⁷³² Ḥazret-i Ḥaḳda: Kim ‘amel itse H.

Kütüb-i sittede yazıldı uşûl

2302. Naql olunursa kitâb ola keşîr

Nazar iden kişîye ola ‘asîr¹⁷³³

H46^b

2303. Bir hikâyet yazalum ola delîl

Ger mu‘în olur ise Rabb u Celîl¹⁷³⁴

Hikâyet-i A‘meş Bâ-Hayseme vü Sürûr-efzâ

2304. Hâzret-i A‘meşile Haysemenün

Bir ‘aceb kışşası olmışdı anuñ

2305. Tâbi‘în ululardandı bular

Câmi‘-i ‘ilm-i kemâlât u hüner

2306. Buyurur A‘meş-i Kûfî bir dem

Bir koyuncuk şağınurduk her dem

2307. Hikmeti gör ki marîz itdi Hudâ

Südi olmuşdı evlâda ğidâ

2308. İşidüp Hayseme anı geldi

Hâlümüz nice olupdur bildi

2309. Didi bî-şîr nice oldu evlâd

Neyile oldılar anlar dil-şâd

2310. Ben didüm şükr-i hezârân ol Hâk

¹⁷³³ 2301-2302. Beyitler –A.

¹⁷³⁴ Bir hikâyet yazalum ‘ibret için
Nazar iden kişîye ğayret için H.

Eksik itmez kûluna sedd-i ramak

2311. Çıkarup virdi bize şad dīnār

Didi luṭf ile bunı *ma'zūr-dār*

2312. Süde vir yisün anı şıbyānuñ

Tā şafā bula anuñla cānuñ

2313. Görelüm ki daḥı āḥir taḫdīr

Ne zuḥūr itdire n'oldı tedbīr

A83^a

2314. Böyle diyü bizi mesrūr itdi

Gönlümüz beytini ma' mūr itdi

2315. Yine geldi bir iki günden o yār

Kerem-i luṭfına yok ḥadd u şumār

2316. Gūsfende irişince şıḥḥat

Niçe kerre gelüp itdi ḥidmet

2317. Ben didüm bunca tekellūf her bār

Gūsfend içün ola luṭfı mı var

2318. Ne revādur ikide bir zaḥmet

Çekesiz hem niçe gūne miḥnet

2319. Didi ki ḥidmeti ey yār-ı güzīn

Gūsfend içün olur şanma hemīn

2320. Size idḥāl-i sūrūr itmek içün

Ḳalbūñüzden ğamı dūr itmek içün

2321. Olınur ẖidmet ü ẖürmet bī-şek
Yohsa ẖayvāna neden bunca emek
2322. Böylece eyledi A‘ meş taḫrīr
Niçe dīvānda olındı taḫrīr
2323. H̱işşe-baḫş ola ḫamu iẖvāna
Pend içün derc olına dīvāna
2324. Bileler ki nicedür ẖıfz-ı ḫulūb
Aḫz ide her kişi andan üslūb
2325. Tālib-i H̱aḫḫ olana nāfi‘ ola
H̱‘āb-ı ḡaflet ḫomaya dāfi‘ ola
2326. Niçe üftāde dili ala ele
İnkisārın giderüp çāre kıla

A83^b

2327. Bir ḫikāyet daḫı taḫrīr idelüm
Ba‘ d-ez-ān rāh-ı beyāna gidelüm
2328. Anda da niçe ma‘ ānī yazıla
Pend ü ‘ibret ola hem cān u dile

H̱ikāyet-i Ḳāzī Dāl Ḥayr¹⁷³⁵

2329. Şehr-i Bağdādda meger bir ḫāzī
Emr-i H̱aḫḫa dil ü cāndan rāzı
2330. Gördi bir merd-i faḫīri ḡam-ḡın

¹⁷³⁵ H̱ikāyet-i Gaflet-küşā H.

Iẓtırāb üzre gider rāha ḥazīn

2331. Getürüp yanına şordı ḥālin

Diledi ki bile mā-fi'l-bālin

2332. Didi ol kimse yıķıldı ḥānem

Vüs' atum yok ki yapam ḥayrānem

2333. Qaldı bārānda kamu ehl-i 'ıyāl

Bilmezem ki nice eyler Müte'āl

2334. İşidüp bu sözi baḥr-ı şefkat

Cūşa geldi komadı hiç ğaflet

2335. Fıkr ider kendüde dīnār u direm

Bulamaz dır ki nic'idüp ne virem

2336. Bāri şāha varup i' lām ideyüm

Çāre olmaz ise ğayrı n'ideyüm

2337. Böyle diyü göre anı ne itdi

Dergeh-i şāha bile alup gitdi¹⁷³⁶

2338. Dergeh-i şāha bile alup gitdi

Şoñunı gör ki ne ḥāle yitdi¹⁷³⁷

H47^a

2339. Vardı¹⁷³⁸ aḥvālını şāha taqrır

Eyledi luṭfla ḥüsn-i ta' bīr

¹⁷³⁶ Böyle deyübeni düşdi rāha

Diledi ilte bile ol şāha H.

¹⁷³⁷ 2338. Beyit –A.

¹⁷³⁸ Vardı: Varup H.

2340. İşidicek bu sözi řāh-ı ğanī
Didi ki yađdı sözüñ sūzı beni
2341. Eridi yüregümüñ yağı tamām
Yeñilendi yine dil dāğı tamām
2342. Eger utanmaya idüm ilden
İder idüm ne gelürse elden¹⁷³⁹
2343. Buyurup bir niçe dīnār u direm
Virdiler dāfi‘ ola ğuşşa vu ğam
2344. Zer ü sīmi göricek ol miskīn
Düşdi lā-ya‘ kı̇l ü bī-hūş o hīn
2345. Getürüp řāh-ı kerem saçdı gülāb
Didi miskīn niçe bir tura bu h‘āb
2346. ‘Aklı başına gelicek miskīn
Gördi yanında tırur řāh-ı güzīn
2347. Fikr idüp dir ne ‘aceb h‘āb u hayāl
Vākı‘ a oldı gibi bize bu hāl
2348. K‘ey ‘acebdür düşüm olmazsa benüm
Ĥamdüli‘llāh hele yok şimdi ğamum
2349. Ağladı řevķ u sürūrından o dem
İşidüp şeh didi hīç çekme elem¹⁷⁴⁰

¹⁷³⁹ 2341-2342. Beyitler –A.

¹⁷⁴⁰ 2346-2349. Beyitler arası –A.

2350. ‘Ömrüm oldukça kifāyetce kifāf
Virelüm¹⁷⁴¹ şanma ola bizde hılāf

2351. Böyle diyü şeh aña virdi sürür¹⁷⁴²
Aldı miskīn zer ü sīmi mesrūr

H47^b

2352. Hikmeti gör ki o dem ol kâzī
Rabbisin eylemiş imiş rāzī¹⁷⁴³

2353. Hikmeti gör o gice rü’yāda
Gördi faḥr-ı dü-cihān[1] me’vāda¹⁷⁴⁴

2354. Didi kâzīya gel ey ehl-i kerem
Gösterem niçe olur bāğ-ı İrem¹⁷⁴⁵

2355. Eline yapışup anuñ yitdi
Bir ‘aceb menzile varup yetdi

2356. Didi gördüñ mi bu kaşr-ı ‘ālī
Senüñiçün düzilüpdür ānī

2357. Hem-civār ola senüñle ol şāh
Böyle oldu bilesin emr-i İlāh

2358. Kālbini yapıñuz ol miskīnūñ
Giderüp guşşasını ğam-ġinūñ

¹⁷⁴¹ Virelüm: Virürem H.

¹⁷⁴² şeh aña virdi sürür: dilin itdi pür-nür H.

¹⁷⁴³ 2352. Beyit –A.

¹⁷⁴⁴ Gördi rü’yāda o şeb faḥr-i cihān
Cennet içinde tururmuş şādān H.

¹⁷⁴⁵ 2354. Beyit –A.

2359. Yaptı bu aşr[1] senün- n B r 

Bulasın nie müzeyyen-d r 

2360. Hem-dem  n ola bile   h-  g z n

Olduğı i n o derv  e mu  n

A84^b

2361. Böyle diyü bulara fa r-  cih n

Müjde-g n   berin virdi o  n

2362. Bize de pend   na   at bu yiter

Fehmümüz olmadı ise ebter

2363. Bir  ik yet da    r d idelüm

Nie ma z n g   li   d idelüm

H48^a

2364. Böyledür  er -i  er   n l -b d

Ya bir and ola ya iki   hid

2365. Anu    n iki itdüm   hid

Demiye kimse birine z yid¹⁷⁴⁶

 ik yet-i Ca  fer-i   d k  uddise Sirruh

2366.   zret-i Ca  fer-i   d k ol   h

 ehr iinde gider idi n -g h

2367. Bir kişi geldi yetişdi mu kem

Yap  p d menine¹⁷⁴⁷ virdi elem

¹⁷⁴⁶ 2364-2365. Beyitler –A.

¹⁷⁴⁷ Yap  p d menine: D menin tutup anu  H.

2368. Bilmedi Ca' fer-i Şadıkdur o hân
O şehirden degül idi nâ-dân

2369. Didi ki şurre ile dînârum
İçine koymış idüm hep varum

2370. Düşürüp yolda yitirdüm anı
İzleyüp saña yetirdüm anı

2371. Umaram ki anı sen¹⁷⁴⁸ bulduñ ola
Beni ihmâl ide şanma dime lâ

2372. O kerem kânını gör hürrem ü şād
Diledi ki ide ğamdan āzād

2373. Eline aldı elin didi *biyā*¹⁷⁴⁹
Gidelüm hāneye bulduksa n'ola¹⁷⁵⁰

2374. Ne qadardur bize di dînârı
Bulınandan virevüz hep varı

A85^a

2375. Didi ol kimse hezār idi tamām
Şanma ki bizde ola meyl-i harām

2376. Getürüp hāneye biñ dînârı
Şayıvirdi o mürüvvet kânı

H48^b

¹⁷⁴⁸ anı sen: sen anı H.

¹⁷⁴⁹ “gel”

¹⁷⁵⁰ Eline aldı elin gel gidelüm
Bizde ise dilüni hoş idelüm H.

2377. Feraḥ u ḥürrem olup ol nā-dān
Götürüp kisei gitdi ḥandān
2378. Varıcaḳ meskenine görse ki ḥar
Şurresi anda ṭururmuş pür-zer
2379. Şerm-sār oldı beḡāyet fi'l-ḥāl
Yilerek geldi diye n'oldı me'āl
2380. Niçe ḥacletler ile dīnārı
Getürüp virdi gör o bī-^ˆārı
2381. ^ˆÖzr-ḥ^ˆāh oldı yüz urup¹⁷⁵¹ pāya
Didi ki şalma beni Mevlāya
2382. ^ˆAvf-ı taḳşīr idesin luṭf u kerem¹⁷⁵²
Ḥacletüm baña yiter ḡuşşa vu ḡam
2383. Benüm eksiklüğüme ḳalmayasın
Ben sezā olduḡımı ḳılmayasın
2384. Böyle diyü ḳodı pīşinde o dem
İtdüḡi işlerine itdi nedem¹⁷⁵³
2385. Göre ol luṭf u kerem şāḥibini
Didi li'llāhi te^ˆālā ḳo beni
2386. ^ˆÖzrüñi eylemişem cümle ḳabūl
Kerem it kendüñi sen itme melūl

¹⁷⁵¹ urup: urdı H.

¹⁷⁵² ^ˆAvf-ı taḳşīr idesin luṭf u kerem: ^ˆAvf ḳıl şuḷumı luṭf ile kerem

¹⁷⁵³ Böyle diyü ḳodı pīşinde o zeri

İ^ˆtizār eyleyüben öpdi deri H.

2387. Biz anı saña *rızāen-li'llāh*
Virmişizdir ki olasın āgāh

A85^b

2388. Ğamuñı def idüp idhāl-i sürūr
İdevüz bulasın anuñla huzūr

2389. Dil-nüvāzlık idüben virdüñ anı
Kişi olur mı ala virdüğünü

H49^a

2390. Bizüm için yürü sen olma hacīl
Rāzıyuz biz saña her vechle bil

2391. Hâtırın böylece tatıyb itdi
Ne ‘aceb rāh-ı şevāba gitdi

2392. Āferīn ancak olur ādemde
Biñ fülöriye kıya bir demde

2393. Bir gönül yapmağa biñ dīnārı
Vire olmağa habīb-i Bārī¹⁷⁵⁴

2394. Kişide şöyle gerek fehmi kemāl
Yiye Mevlāsı için hâtır-ı bāl

2395. Bizi gör ki bir iki aķce ile
Dilemez biñ gönüli ala¹⁷⁵⁵ ele

2396. Kānde kaldı vire biñ altunı

¹⁷⁵⁴ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “maḥbûb ma‘nasına” olarak yazılmış.

¹⁷⁵⁵ Dilemez biñ gönüli ala ele: Dilemezüz alavuz biñ dil H.

Şād u hürrem ide bir maḥzūnı

2397. Bize luṭf u keremūnle ey Ḥaḳ
Sen naşīb eyle gönüller yapmak

2398. Niçe vīrān dili ābād idevüz
Giderüp guşşasını şād idevüz

2399. Sebeb-i raḥmet ola āḥir kār
Bulavuz anuñla dār-ı qarār

Meclis-i Hādī vü Şelaşūn Setr-i ‘Uyūbuñ Fezā’ilin Bildürür¹⁷⁵⁶

A86^a

2400. Kimsenūñ ‘aybına nāzır olma
Niçe vechile bahāne bulma

H49^b

2401. ‘Aybı sātir olanuñ ol Settār
Setr ider ‘aybını bī-şek her bār

2402. Yüzine kullarınūñ urmaya Ḥaḳ
Ne revādur yüzine sen urmaḳ

2403. Dāmeni luṭfla setr eyle ‘uyūb
Setr ide ‘aybuñı ‘Allāmu’l-guyūb

2404. Kim ki iğmāz ide gördükçe zūnūb
Bī-gümān olur o maḥbūb-ı kulūb

2405. Setr iden zeyl-i keremle ola ḥūb

¹⁷⁵⁶ Yigirminci Meclis Setr-i ‘Uyūb Ne Vechile ‘İbādetdür Anı Beyān İder H.

Her kişi idinür anı maḥbûb¹⁷⁵⁷

2406. Cidd ü cehd eyle ḥaṭâ-pûş olagör

Keşf-i rāz eyleme ḥāmûş olagör

2407. Seri vir sırrı ‘ayān itme yürü

Ḥaḳ ḳatında bulasın tā ki yerü¹⁷⁵⁸

2408. Kimsenüñ kimseye rāzın zinhār

Açayın dime mûhür ur dile var

2409. Kişinüñ eksigüne itme nazār

Artıḳ olsun dirseñ cānda hüner

2410. Kimseyi eyleme ta‘yīb muṭlaḳ¹⁷⁵⁹

Mübtelā eyler o ‘ayba seni Ḥaḳ

2411. Ḳaşdıla itme şemātat izhār

Kendüñe lâḥiḳ ola şāyed o ‘ār

2412. Kişi ḳazduḡı ḳuyuya ekşer

Düşegen olur imiş dindi ḥaber¹⁷⁶⁰

2413. Ḳuyuyı kendi boyuñca ḳaz var

Düşesin şāyed ola a‘mā-vār¹⁷⁶¹

H50^a

2414. Cānuña her ne şanursañ ilede

¹⁷⁵⁷ 2404-2405. Beyitler –A.

¹⁷⁵⁸ Seri vir sırrı ‘ayān eyleme var

İdineler seni herkes dil-dār H.

¹⁷⁵⁹ Kimseyi eyleme ta‘yīb muṭlaḳ: İtmeye ‘aybile ta‘yūr muṭlaḳ H.

¹⁷⁶⁰ Düşegen olur imiş dindi ḥaber: Kendisi düşe dimiş ḥayr-ı beşer H. Bu mısranın sayfa kenarında, “ya‘nî ḥaber-i resûl (a.s)” olarak yazılmış.

¹⁷⁶¹ 2413. Beyit –A.

Eyle şan ki seni Hakkâ ilede

2415. ‘Aybuñı bir kişi keşf itse senüñ

Nice rencide olur gör ki cânuñ

2416. Evvelâ kendüñe ur hançeri sen

Göresin ğayrıya urmağı hasen¹⁷⁶²

A86^b

2417. Vâkıf olmağ dileme ‘ayba ebed

Nehy idüpdür anı zîrâ ki Ehad¹⁷⁶³

2418. Şâhid-i ‘adl eyle işbât idelüm

Ba‘d-ez-ân ğayrı murâda gidelüm

2419. Bir hikâyet yazalum İhyâdan

Ol ola mürde dili ihyâ iden¹⁷⁶⁴

Hikâyet-i Hişşe-bağ¹⁷⁶⁵

2420. Yazdı İhyâ-i ‘Ulüm içre tamâm

Şeyh Ebû Hâmid-i Ğazâlî İmâm

2421. Buyurur Hâzret-i ‘Abdu’r-raḥmân

Ki mübeşşerdür aña bâğ-ı cinân

2422. Bir gice hıfz u hîrâsetde meger

Bile bulunmışıdı Mîr-i ‘Ömer

2423. Pâs-bânlık ider idük şehri

¹⁷⁶² 2416. Beyit –A.

¹⁷⁶³ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ma‘nî Allâh te‘âlâ” olarak yazılmış.

¹⁷⁶⁴ 2419. Beyit –A.

¹⁷⁶⁵ Hikâyet-i ‘Abdu’r-Raḥmân bin ‘Avf H.

İtmeye kimseye kimse  ahrı

2424. Bir  apu yanına vardu  mu lak 
Cem  olup bir yire bir  a  a mak 

H50^b

2425. Meclis-i b de gibi  avt-ı la at 
Bir olup cümle fe  hatla  ala 

2426. Ne o ur bell  ne di ler ne yazar
 a rı ur  urmayuben bir niçe  ar

2427.   zab idüp didi F r   o dem
Başalum gel beru bu beyte  adem

2428. Mu  tali  olalum a v le tam m
Biline kim ise t  n m-be-n m¹⁷⁶⁶

2429. Ben didüm gerçi ki nehy-i münker
 der z biz dağı andan enker

A87^a

2430. Bizi nehy ide kel mında    H   
Kimsei itme tecessüs mu  lak ¹⁷⁶⁷

2431. Ne rev dur ki bu beyte girev z
Anlaru  kim idüğini görevüz

2432.   didicek sözini döndi hem n

¹⁷⁶⁶ Biline kim ise t  n m-be-n m: Bilevüz kim ola bu   m-ı en m H.

¹⁷⁶⁷ Bizi nehy itmedi mi B r   H d 

Kimseyi itme tecessüs a   H. Bu beytin anlamı sayfa kenarında, “   le’   hu te      ve    tecesses : Birbirinizin gizli h llerini araştırmayın. “ yazılmış.

Didi ki tübtü reca¹⁷⁶⁸ tu el-ān

2433. Bu bize şāhid-i ‘adl oldı yaḳīn
Ḥayr odur olmaya kimse ‘aybīn¹⁷⁶⁹

2434. Naşş olur cümlemüze kār-ı ‘Ömer
‘Amel it vārise eger cānda hūner¹⁷⁷⁰

2435. ‘Aybını setr ider ise bir kes
Eyleme keşfine sen hīç heves

2436. Mu‘lin olursa ‘uyūbını eger
Keşf cā’izdür anuñ def‘ ola şer¹⁷⁷¹

2437. Setr-i ‘ayb eylemegi pīşe iden
Fıkr idüp ‘aybuñı endīşe iden

2438. Nice setr itdi ‘uyūbuñ Settār
Sen de setr eyle ‘uyūbı yūri var

2439. Ḳalbūñe niçe ḳabāyih ki gelür
Ne idüğini anuñ kim ne bilür¹⁷⁷²

H51^a

2440. Muṭṭali‘ olsa eger aña Eḥad
Ḥacletūñden ṭuramazidūñ ebed

2441. Luṭfiyla nice setr itdi Ḥudā

¹⁷⁶⁸ “Tövbe ettim ve döndüm.”

¹⁷⁶⁹ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “‘ayb görici“ olarak yazılmış.

¹⁷⁷⁰ 2434. Beyit –A.

¹⁷⁷¹ ‘Aybını setr ideni setr eyle

Mu‘lin olursa o ‘aybı söyle H.

¹⁷⁷² Ne idüğini anuñ kim ne bilür: Kimsenūñ ‘ilmi aña yol mı bulur H.

Dem-be-dem şükrini it cāna ğıdā

2442. Sātir-i ‘ayb olagör şükrāne

İrgüre Bārī Ḥudā rızvāne¹⁷⁷³

2443. 'Aybımız bunda nice ey Settār

İtmedük kimseye ašlā izhār

2444. Eyleme rûz-ı cezâ şermende

Muṭṭali^c olmayam aṣlā ben de¹⁷⁷⁴

2445. Burada meclis[i] āḥir idelüm

Meclis-i āhire şevke gidelüm

A87^b

2446. Anda da niçe ma^ʿārif nuḳli

Dökelüm muğtenim ide 'aqlı

2447. Cān dimāgīna ire lezzet tām

Zevķle cehd ide fermāna mūdām

Meclis-i Sānī vü Şelasūn Müdārā İki cihānda Huzūra Sebebi Beyān İder¹⁷⁷⁵

2448. Cehd idüp ehl-i müdārā olasın

Kişver-i rāḥata Dārā olasın

2449. H

u
lkıla h

u
lka¹⁷⁷⁶ nerm-g^uy olanuñ

Redd olunmaz sözi hoş-*hūy*¹⁷⁷⁷ olanuñ

¹⁷⁷³ Bārī Hudā rızvāne: şükri Rahīm u Raḥmāna H.

¹⁷⁷⁴ 2443-2444. Beyitler –A.

¹⁷⁷⁵ Yigirmi Birinci Meclis Hüsn-i Hülûk ve Müdârâ İki Cihanda Sebeb-i Râhât Olup Envâ^c-ı Nî^c am-ı Rûhânî ve Cismânîye Vâsıl Olmağa Bâ^c isdür Anı Beyân İder H.

1776 Hulkile halka: Halka hulkile H.

¹⁷⁷⁷ hoş-hūy: nīk-hū H.

2450. Düşmenüñ olsa müdārā eyle
Dostlara luṭf-ı süḥanla söyle¹⁷⁷⁸

2451. Dāmı aḥlāk-ı ḥamīde çīne
Ḥoş-süḥan mürğ-ı dilüñ şaydına

2452. Kimde ki olsa eger ‘azb-ı lisān
Çoğ olur aña muḳarrer iḥvān

H51^b

2453. Tatlu dille gide dilden acı
Eyleye her kişinüñ ser-tācı

2454. Kimde evşāf-ı pesendide ola
Cümle ḥalk içre tamām ‘umde ola

2455. İşiden ‘āşık ola şāḥ u gedā
Cānını niçe kişi ide fedā

2456. İki ‘ālemde vire ḥürmet ü nām
Dergeh-i Ḥaḳḳa vire ḳurbet-i tām¹⁷⁷⁹

2457. Ḥüsn-i ḥulḳıla müdārā neyler
Dü-cihān içre mu‘azzez eyler¹⁷⁸⁰

2458. Ḥācet olursa bu da‘vāya güvāḥ
Bir ḥikāyet yazalum eyle nigāḥ¹⁷⁸¹

¹⁷⁷⁸ Dostlara luṭf -ı süḥanla söyle
Düşmenüñ olsa müdārā eyle H.

¹⁷⁷⁹ 2453-2456. Beyitler –A.

¹⁷⁸⁰ Ḥüsn-i ḥulḳ ādemi ‘izzetde ider
Şeref ü ḳadrile ḥürmetde ider H.

¹⁷⁸¹ Bir ḥikāyet yazalum vire yaḳīn
Bula gönüллер anuñile temkīn

2459. Cem‘ olup bir yire ehl-i ‘ irfān
Feth idüp her birisi kufi-i dehān

2460. Açdılar genc-i ma‘ ārif derini
Şaçdılar meclise ‘ irfān dūrünü

A88^a

2461. Dökdiler niçe ma‘ ānī güherin
Hem işārāt u nikātuñ dūrerin¹⁷⁸³

2462. O kadar oldu ki bezl ü işār
Bezmi pür eyledi şevk-ı envār

2463. Buraya vardı¹⁷⁸⁴ ki āḥir kelimāt
Neyile ḥāşıl olurmış derecāt

2464. İki ‘ ālemde kişiye ‘ izzet
Ne ‘ ibādetle bulunur ḥürmet

2465. Her kişi bir söze āḡāz itdi
Ma‘ rifet deştine pervāz itdi

2466. Ne şikār itdi ise şāhin-i dil
Getürüp eyledi iḥvāna nüzül

H52^a

2467. Söyledi her biri vicdānı kadar

¹⁷⁸² Hikāyet-i yaḡīn-efzā H.

¹⁷⁸³ dūrerin: gurerin H.

¹⁷⁸⁴ vardı: irdi H.

Keşf-i rāz eyledi ‘ irfānı kadar

2468. Didiler ba‘ zı şalātıla şıyām
Didi ba‘ zısı şeb ü rüz¹⁷⁸⁵ kıyām

2469. Kimisi didi ki evrād u ezkār
Kimisi didi ki bezl-i dīnār

2470. Kimisi didi ki hacc u ‘ umre
Kimi itā-i zekātı ‘ Amre¹⁷⁸⁶

2471. Her kişinüñ sözi gāyet buldı
Cümleñüñ qavli nihāyet buldı

2472. Didiler İbn-i ‘ Aṭāya nevbet
Size geldi buyuruñ pür-ḥikmet

2473. Söze geldi didi ki İbn-i ‘ Aṭā
Buyrulursa idelüm keşf-i ğıṭā¹⁷⁸⁷

A88^b

2474. Didi ki cümle ‘ ibādātı ‘ ibād
İtseler şöyle ki irince me‘ ād

2475. Hülkıla ḥüsn-i müdārāsız ola
Milket-i ‘ izzete hīç yol mı bula

2476. Şu ki hulkıla müdārā eyler
Kendözin dil-ber-i ārā eyler

¹⁷⁸⁵ şeb ü rüz: fi‘l-leyli H.

¹⁷⁸⁶ Kimisi didi ki hacc-ı mebrūr

Kimisi didi ki sa‘y-i meşkūr H.

¹⁷⁸⁷ ğıṭā kelimesinin anlamı sayfa kenarında “perde” olarak yazılmış.

2477. İki ‘ âlemde bulur kıadr-i şeref
Pür olur nâmı ile cümle taraf

2478. İşidüp cümlesi teslîm itdi
Her biri hürmet ü ta‘ zîm itdi

2479. Bize de pend ü naşîhat oldu
Haste kalbümüze şîhhat oldu¹⁷⁸⁸

2480. Didiler her biri varise ne kim
*Radıya’llâhu te‘ âlâ ‘ anküm*¹⁷⁸⁹

H52^b

2481. Raḥima’llâh u limen ‘ arrefenâ¹⁷⁹⁰
Şerreffe’llâh u limen şerrefenâ¹⁷⁹¹

2482. Kâddesa’llâh u te‘ âlâ rûḥah¹⁷⁹²
Zâde’llâh u te‘ âlâ revḥâh¹⁷⁹³

2483. Kâddesa’llâhu te‘ âlâ sırrah¹⁷⁹⁴
Zâde’llâhu te‘ âlâ seyrâh¹⁷⁹⁵

2484. Burada meclisi itmâm itdük
Bir daḥı ğayrısın i‘ lâm itdük

Meclis-i Şâliş ü Şelaşûn Hüsni-i İ‘ tîkâd Şıdk-ı İrâdet Beyân İder¹⁷⁹⁶

¹⁷⁸⁸ Oldı: geldi H.

¹⁷⁸⁹ 2480. Beyit –A.

¹⁷⁹⁰ “Bizi bildirene Allâh rahmet eylesin.”

¹⁷⁹¹ “Bizi şereflendireni Allâh şereflendirsin.

¹⁷⁹² Bu kelimenin anlmı satır altında, “bi’z-zemmi rûḥ-ı insân: İnsan ruhu demektir.

¹⁷⁹³ Bu kelimenin anlmı sayfa altında, “Bi’l-fethi’l-istirâḥate ve’r-raḥme: istirahat ve rahme (kelimeleri) fetha ile dir.” yazılmış.

¹⁷⁹⁴ “Allâh onun sırrını takdis eylesin.”

¹⁷⁹⁵ “Allâh seyrini (seyr-i süluk) ziyadeleştirsin.”

¹⁷⁹⁶ Bu bölüm –A.

2485. İ' tiḳādũñ eger olsa muḥkem
İresin maṭlaba bî-ḡuşsa vu ḡam
2486. Kişide şıdḳ-ı irâdet ki ola
Neye meyl eyler ise anı bla
2487. İ' tiḳâd eyler iseñ ger ḥacere
Lâ-cerem saña niçe nef' vire¹⁷⁹⁷

A89^a

2488. İ' tiḳâduñda olursa noḡşân
Nâfi' olmaz ger olursa Ḳur'ân
2489. Cân u dilden ki irâdet idesin
Şıdḳla ḥaḳḳ-ı ri' âyet idesin
2490. İrgüre niçe murâdâta tamâm
Ḥâsıl ola niçe maḳşûd u merâm
2491. Bir ḥikâyet yazalum vire yaḳîn
'Avn-ı Ḥaḳḳ irişüp olursa mu'în

Ḥikâyet-i Düzdân u İ' tiḳâd-efzâ

2492. Cem' olup bir yire ḳuṭṭâ'-ı ṭarîḳ
Her biri ḳulzüm-i¹⁷⁹⁸ 'işyâna ḡarîḳ
2493. Gıtdiler ḳaşd-ı şikâra bir gün
Şîrveş eyleyeler dilleri ḥûn

¹⁷⁹⁷ Bu beytin anlamı sayfa altında "kemâ ḳâle'n-nebî (a.s) men i' tiḳâde ḥaceran yenfe' uh: Kim taşınanır ona fayda verir." olarak yazılmış.

¹⁷⁹⁸ Bu kelimenin anlamı satır altında, "baḥr" olarak yazılmış.

2494. Gic olup giceye aldı bunlar
Mutarib oldu tamām mazūnlar
2495. Vardılar bir eve mihmān olalar
Ba‘ ısı ba‘ ına der-bān¹⁷⁹⁹ olalar
2496. Didiler her biri ev āhibine
‘Azmümüz oldu azā cānibine
2497. Gice yatup seerīden giderüz
Dilerüz vara azālar iderüz
2498. Didi ev āhibi n’ola ki uzāt
Geleler hānemūze hūb-ıfāt
2499. Bize bu luf-ı Hūdā oldu tamām
ayfumuz ola uzāt-ı İslām

A89^b

2500. Nie ‘izzet nie hūmetler ile
Aldı her birisinūñ gōñlin ele
2501. Gice yatup seerī rāha revān
Oldılar evle bedbat-ı cihān
2502. Gōre ki hikmeti ev āhibinūñ
Kōtūrūm olmıdı olı anuñ
2503. Lufla didi o dem zevcesine
Baa bir nesne hūūr itdi yine

¹⁷⁹⁹ Bu kelimenin anlamı satır altında, “apucı” olarak yazılmı.

2504. Şunlaruñ sü‘ rini¹⁸⁰⁰ alup sürelüm
Oğlanuñ ayağına irgürelüm

2505. Ğāzīler sü‘ ri mübārekdür bil
Umaram şıḥḥata ide tebdīl

2506. Şıdḳla sürdiler o şuyı o dem
Şıḥḥata irdi o dem başdı ḳadem

2507. ‘Avn-ı Ḥaḳḳıla şifā buldı o ān
Ayağı üzre ṭura geldi civān

2508. Şükr idüp her birisi Mevlāya
Didiler ki ‘aceb oldu pāya

2509. Ğāzīler ḥürmetine Rabb u Celīl
Şıḥḥata eyledi ol dem tebdīl

2510. Dünleri ḳadar oluben günleri ‘ıyd
Şād-mān ‘ayş u ṭarab oldu mezīd

2511. Bir iki gün geçerek yine nihān
Çıḳageldiler o ehl-i ‘işyān

2512. Bī-tekellüf geçinüp ḥūb maḳām
İndiler her birisi virdi selām

A90^a

2513. Şāḥib-i ḥāne kemākān yine
Ḥidmet itdi bulara döne döne

¹⁸⁰⁰ Bu kelimenin anlamı sayfa kenarında, “ya‘ nī şularınuñ artuğı” olarak yazılmış.

2514. Didi hoş geldiñüz ey yār-ı şafā
Olduñuz haste gönüllere şifa
2515. Didiler n’oldı ‘aceb bu püsere
Bir iki günde şifa şıḥḥat ire
2516. Didi ev şāḥibi siz ġāzīlerūñ
Ḥürmetine giderüp Ḥaḫḫ püserūñ
2517. Marazın şıḥḥata tebdīl itdi
Zilletin ‘izzete tebdīl itdi
2518. Didiler ki bize keşf eyle tamām
Nice oldı ise eyle i‘lām
2519. Nice oldı ise aḥvāli beyān
Eyledi bunlara taḫrīr ‘ayān
2520. Ḥikmeti gör dil-i āhenlerini
Nerm idüp nār-ı ‘ināyetle anı
2521. Nādim itdi ḫamusın işlerine
‘Aḫl u fikrin getürüp başlarına
2522. Birbirisine baḫışdı bunlar
Cūş idüp ağladılar meftūnlar
2523. Didiler sen bizi ġāzī şanduñ
Rabb u Mevlāmuzı rāzı şanduñ
2524. Bizüm aḥvālümüzi bilseñ ey yār
Bizi şad pāre ideydüñ her bār
2525. Şıdḫla eylediler cümle o dem

İtdügi işlerine tevbe nedem

A90^b

2526. Her biri sâlik olup bir rāha
Düşdiler ḥaṣyet-i ḥavfu'llāha
2527. Her biri bir ṭarafa oldı hümām
Ḳodılar ʿālem içinde eyü nām
2528. *Raḥmetu'llāhi ʿaleyhim* dinilür
Niçe meclisde ḥikāyet olunur
2529. Kışşadan ḥişşe bu oldı ey yār
İʿtikād eyleyüp itseñ bir kār
2530. Şanma nefʿ ırmeye andan āḥir
Seni maḥrūm ide Rabb u Ḳādir
2531. Hāşa maḥrūm ide faẓl-ı Raḥmān
İʿtikād eyle bu sözüme hemān
2532. Buyurur faḥr-ı cihān bir ḥacere
İʿtikād itse kişi nefʿ vire
2533. İʿtikād eyle bu aḳvāla hemīn
İresin niçe murādāta yaḳīn
2534. Bize luṭfuñla ey Rabb u Muʿīn
İʿtikādumuza vir ḥüsn-i yaḳīn
2535. İrişe şıdḳ u irādet her bār
Hāşıl ola niçe maḳşūd niçe kār

Meclis-i Rābi' ü Şelaşūn Nā-maḥreme Naẓar İtmek Żarar-ı Maḥẓ Olmasın¹⁸⁰¹

Beyān İder¹⁸⁰²

2536. Naẓar iden kişi cānānelere

Nelere irişe cānā nelere

2537. Mülk-i dilde niçe āşūb-ı fiten

Çıkarur ğamzesi çün ḥūb-ı Ḥoten

A91^a

2538. Sehm-i mesmūm ola her müjgānı

O kemān-ebrū atıcağ anı

2539. İde cān u dile te'şīr o ḥīn

Niçe günler ola mecrūḥ u ḥazīn

2540. Şayd ider mürğ-ı dili dāne-i ḥāl

Dām-ı zülfe düşürür bī-per ü bāl

2541. Ruḥ-ı gül-zārına dil bülbülünü

Zār ider virmez iken bir gülünü

2542. Düşicek çāh-ı zenaḥdānına dil

Çıkması ğāyetle olur müşkil

2543. Mūmiyānını gören kılca qalır

Vuşlata irmege cānı üzülür

H 78^a

¹⁸⁰¹ Metinde, “olmasun” şeklinde.

¹⁸⁰² Yigirmi Sekizinci MeclisNā-maḥreme Naẓar İtmek İki Cihānda Żarar-ı Maḥẓ Olduğın Beyān İder.
Allāhümme'ḥfīznī ve Cemi'i'l-müslimīn H.

2544. Serv-i kıaddini gören āzāde
Bende olur ger ola şeh-zāde
2545. řūretā gerçi feraķ-baķř görünür
Ma‘ nī yüzinde teraķ-baķř görünür
2546. Yurasına yūri uğrama hemān
Rāķat olsun dirseñ ger dil ü cān¹⁸⁰³
2547. Bir nażarla iki ‘ ālemde belā
Çekdi niçe kişi bulmadı devā
2548. Ne revādur ki belāya ķarřu
Virile baña¹⁸⁰⁴ zarar dinmeye şu
2549. Eke bugün dile şehvet-bezrin
Çeke yarın niçe gūne vizrin¹⁸⁰⁵
2550. Ne sezādur anı ehl-i idrāk
İķtiyār eyleye bī-ķavf u helāk

A91^b

2551. Ehl-i idrāka sezā-vār ola mı
‘ Uķalādan olana ķār ola mı¹⁸⁰⁶
2552. Hīřře-baķř olmağičün her řāna
Bir ķikāyet dine dervīřāna

¹⁸⁰³ Yurasına yūri uğrama anuñ
Rāķat olsun diriseñ cān u tenūñ H.

¹⁸⁰⁴ Virile baña: vire bir kimse H.

¹⁸⁰⁵ Zer‘ ide mezra‘ -i ķalbe tamām
Bezr-i şehvetden ola şubre-i tām H.

¹⁸⁰⁶ Ehl-i idrāke yaraşur mı bu ķār
Būlbūl-i ķalbūñ ola menzili ķār H.

2553. OĞunup yazıla pend ola tamām
Behre-mend ola ıamu ħāşla ‘ām

Ĥikāyet-i Zühhād Bā-Maĥbūbe¹⁸⁰⁷

2554. Bir ĥikāyet yazalum¹⁸⁰⁸ pūr ĥikmet
‘Uĥālāya ola cümle ‘ibret

2555. Bir kişi varıdı Ĥaĥĥa lāyık
Pārisālar arasında fāyık

2556. Dünyede pāk u mücerred yüridi
Kişiyе zevce belādur dir idi

2557. İ‘tikāf üzre otuz yıl şeb u rüz
Çıkmadı taşra ne ‘ıyd u nev-rüz

2558. Mescid üstine çıkup bir gün o cān
Lāzım oldu oĥudı ĥüb ezān

H78^b

2559. Nā-gehān görse ki bir zen zībā
Ĥarşusunda тұrur imiş tenhā

2560. Bir iki kerre nigāh itdi aña
Düşdi ıalbine tamām ĥubb-ı hevā

2561. Diledi yine şehir çııa ezān
Oĥuya seyr ide cānānı nihān

2562. Şevĥle çıkıdı ezānı oĥudı

¹⁸⁰⁷ Ĥikāyet-i Ėaflet-küşā H.

¹⁸⁰⁸ yazalum: İdelüm H.

Gülşen-i hüsnine karşı şakıdı

A92^a

2563. Hikmeti gör ki gözine o zamān
Şeb-i tārīk gibi oldu cihān
2564. Perde çekildi hemān-dem gözine
Bağduğıyçün o nigāruñ yüzine
2565. Tīre oldu gözine rūy-ı zemīn
Bilemez kande gide kaldı hazīn
2566. Ağlayup didi eyā Ferd ü İlāh
Baña bildür neden oldu ki günāh
2567. Sırrına şöyle olındı ilhām
Bilmedügi dahı nā-bahte vü hām
2568. Bir nazar şehvetle çeşmi ‘alīl
Eyledi zulmete nūrın tebdīl
2569. Vay eger bir dahı olaydı nazar
Nūr-ı kalbünde komaz idi eşer
2570. Sırta vākıf olıcağ girye vü zār
Eyleyüp didi Raḥīm ü Ğaffār
2571. Ğaflet ü sehvale oldu bu nigāh
Umaram ‘afv ola luṭfuñla günāh

H79^a

2572. ‘Özr-ḥāh oldu günāhına çün ol

Gözi açıldı zühür eyledi yol

2573. Yine bînâ vu başîr oldu tamâm

Hişşe-dâr oldu niçe hâşla ‘âm¹⁸⁰⁹

2574. Bizi ey Rabb u Raḥîm rahmetle

Hişşe-dâr eyle koma ğafletle

2575. Maḥrem olmayana nâzır itme

Bezm-i nâ-maḥreme hâzır itme

A92^b

2576. ‘Aynumuzda koma şehvet nazarın

Ḳalbümüz görmeye tâ ki zararın

Meclis-i Hâmis ü Şelâşûn Nisâ Ḥabâ’îl-i Şeyṭâne Olup Mekr u Âlında da Ḥazır

Lâzım Olduğın Beyân İder¹⁸¹⁰

2577. Dāmına düşme la‘înüñ zinhâr

İtme dil bülbülünüñ yirini hâr

2578. Ḥiyel u mekrle tutmağâ seni

Ne ‘aceb dām-ı belâ itdi zeni

2579. Ḥiyel ü mekrine aldanma şaḳın

Dime ki kendüñe ğâyetde şaḳın

2580. Cennet içinde bulan âdeme yol

Saṇa yol bulmaya mı dünyede ol

¹⁸⁰⁹ Yine bînâ vü başîr itdi Ḥudâ

Ḳalmadı dîdelerinde hîç dâ H.

¹⁸¹⁰ Yigirmi Toḳuzuncı Meclis Ḥabâ’îl-i Şeyṭân Olup Mekr u Âlinden ve Fitne ve Ḥayâlinden ve ‘İşve ve Delâlinden Ḥazır Lâzım Olup Kemâl Mertebe İhtirâz Vâcib Olduğın Beyân İder H.

2581. Düşiren dāma cinānda pederi
Koya mı şöyle cihānda püseri¹⁸¹¹

H79^b

2582. Mekr u ālıla şağın dāma seni
Düşürür boynuña tağup reseni
2583. Ne kadar çapuk u çālāk olasın
Çār pāyuñdan aña tutulasın
2584. İ' tıḳād itme cemī' i sözine
İ' timād itme ḳamunuñ özine
2585. Şaḳalın virmek eline dışınuñ
Uçurur hürmetin āhir kişinuñ
2586. Ādemi ravzada dāma düşüren
Başına niçe belālar üşüren
2587. Çāre-sāz olmaya mı şayda seni
Keyd ü āl itmeye mi ḳayda seni
2588. Seni şayd itmege yol bulmaya mı
Ḳayd u bend itmege iş ḳılmaya mı
2589. İrmeye dirseñ eger mekr-i nisā
Yalvar Allāha hemān şubḥ u mesā

A93^a

2590. Hīçe şayma kerem it mekrin anuñ

¹⁸¹¹ 2579-2581. Beyitler –A.

Bilinür şanma kamu fikrin anuñ

2591. Bir hikāyet yazalum ki bilesin

Hişşe-bağş ola nef'ler bulasın

Hikāyet-i Cüllāh Bā-Zevce¹⁸¹²

2592. Bir zamān içre meger bir cüllāh

Zevcesi hubbına oldu tammāh

2593. Bī-vefā idi velī zevce aña

Göñli bakmaz idi aşla o yaña

2594. Şöyle olmuş idi sevgüsi anuñ

Nice yarpuza ki oldu yılanuñ

2595. Bildi başında kavağ yili eser

Qalmamış meyl-i muhabbetden eşer

H80^a

2596. Başı taşralığını bildi tamām

Qorqar idi ola bir gün bed-nām

2597. Halka bildürdi ide terk-i diyār

Vara bir şehre niçe şehr ide kār

2598. Öpüşüp qocuşı cānāna vedā^c

Eyledi zār u fiğān u efzā^c

2599. Şağ esen qal diyü düşdi rāha

Muḥkem ımarlayuben Allāha

¹⁸¹² Hikāyet-i Fitne-efzā H.

2600. Kendözin eyledi bir yirde kemîn
Muṭṭali^ç olmağa aḥvāle yaḳîn

2601. Gitdi şandı anı zen şād oldu
Vardı maḥbûb u nigārın buldı

A93^b

2602. Ḥāneye gel diyü da^ç vet itdi
Luṭf u i^ç zāzla minnet itdi

2603. Gice cem^ç olmaḳ içün ḳavl-i ḳarār
İki cānibden olındı iḳrār

2604. Geldi zen ḥāneye envā^ç -ı ni^ç am
Bişirüp itdi müheyyā bî-ḡam

2605. Evi tenhāldı bāfende¹⁸¹³ faḳîr
Ni^ç meti girdi apardı bir bir

2606. Geldi zen gördi ki ni^ç met gitmiş
Sezdi cüllāḥı ne ḥîle itmiş

2607. Vardı aḥvālî nigāra taḳrîr
Eyledi luṭfla ḥüsn-i ta^ç bîr

2608. O degül gibi olup ḥāneye ol
Geldi oturdı¹⁸¹⁴ işine meşḡûl

2609. Bir iki gün geçerek vaḳt-i seḥer
Geldi bāfende açup şevḳle der

¹⁸¹³ bāfende: cüllāḥ H.

¹⁸¹⁴ Oturdı: vü oldu H.

H80^b

2610. Didi ey gön'lüme ârâm u sürür
Yok yire bir iki gün oldum dūr
2611. Turamadum göresüm geldi seni
Virmesün kullara bu derdi Ğanî
2612. Kişiyе müşkil imiş fırkat-i yâr
Hasretün komadı hiç şabr u karar
2613. Terk idüp gayret-i ‘ârî geldüm
N’olduğımı dağı şimdi bildüm
2614. Gül‘ izâruñdan ırâğ¹⁸¹⁵ olal’ey yâr
‘Andelîb-i dilün oldu yiri hâr

A94^a

2615. Gülşen-i hüsnüne karşı her ân
Eyleyem bülbülveş âh u figân
2616. Ne sezâ bülbüle gülden ola dūr
Vuşlat-ı gülde gerek bula sürür¹⁸¹⁶
2617. Yine geldüm yüzümi alup ele
N’ola suhriyye olursam da ile
2618. ‘Özr-hîâh oldu bu vechile tamâm
Bilmediler ne havâş ne ‘avâm
2619. İkisi şöyle tecâhül iderek

¹⁸¹⁵ ırâğ: ırâk H.

¹⁸¹⁶ 2616. Beyit –A.

Niçe gün geçdi aradan giderek

2620. İktizā eyledi taḳdīr-i İlāh

Şehr-yārı o diyāruñ nā-gāh

2621. Gördi ḥ̣ābında ‘acāyib rū’yā

Geldi başına ġarāyib ġavġā

H81^a

2622. Bir mu‘abbir diledi ki o zamān

‘İlm-i rū’yāda ola kāmīl ü şān

2623. Cā-be-cā şehre münādī yüridi

Vay bir kāmīl-i dānā dir idi

2624. İşidüp zevce-i bāfende revān

Vardı ‘arz eyledi şāha pinhān

2625. Didi bir yirde filān bāfende

‘Ālim ü kāmīl olup bu fende

2626. Gelmedi belki cihāna mişli

Getürüp¹⁸¹⁷ biline cümle aşlı

2627. Līk bir ‘aybı var ol dānānuñ

Diyelüm ḥazretine sulṭānuñ

2628. Degme bir ḥālile rū’yā ta‘bīr

Eylemez kimseye keşf ü tefsīr¹⁸¹⁸

A94^b

¹⁸¹⁷ Getürüp: Getürün H.

¹⁸¹⁸ Degme bir ḥālile ta‘bīr itmez

Degme bir kimseye rāzın açmaz H.

2629. Niçe cevır niçe darb itmekle
Söyledürler niçe incitmekle
2630. Bilmezem didüğüne bakmayalar
Dimez ol başına od yakmayalar
2631. Dir dimez itdüreñ aña ta‘bîr
İdeñ elbettete hüsn-i tedbîr
2632. İşidüp şeh bunı bir kaç çavuş
Gönderüp aldı getürdi dil-ḥûş
2633. ‘İzzet ü hürmetle şāha anı
Getürüp ḥazret-i dergāha anı
2634. Didiler işde o merd-i kāmîl
Buyuruñ tā k’ola maḳşūd ḥāşıl
- H81^b
2635. Luṭfla şāh aña rü’yâyı beyān
Eyledi eyleye ol keşf ü ‘ayān
2636. İşidüp ḥayrete düşdi cüllāḥ
Oldı deryā-yı ḡam içre mellāḥ
2637. Kāh ḡarḳ eyledi baḥr-ı ḥayret
Kāh taşra çıkup eyler ḡayret
2638. Bilemez neyleye aña tedbîr
Ne ṭarîḳ ile olınur ta‘bîr
2639. Yir delik olsa girerdi yire
Zîra ḳādir degül ol ta‘bîre

2640. Didi şāhum neden oldu bu hāl
Kim olupdur ki ʿ aceb bu işe dāl

2641. Cāhil u ebter u nā-dānem ben
Şūretüm ādem ü hayvānem ben

A95^a

2642. Didügün hāli düşümde şāhum
Görmemişem ki bilür Allāhum

2643. Bir yire gelse toköz bāfende
Harı yükletmeye taʿ bīr қande

2644. Buyurursañ eyü bezler doқuyam
Dime baña ki bu ʿ ilmi oқuyam

2645. Niçe minnetler idüp şāh-ı kerīm
Bez̄l ü ĩşār u cevāhir zer ü sīm¹⁸¹⁹

2646. Şu қadar oldu ki taʿ bīre mecāl
Olamaz zīra nice ola muḥāl

2647. Didi şeh vāqıʿ imiş ol dinilen
Sözün aşlı var imiş söylenen

2648. Қomañuz kendüsine kendüsini
Bildürün kendüye kendi özünü

H82^a

2649. Şöyle urdılar aña darb-ı şedīd

¹⁸¹⁹ Niçe minnetler ile şāh-ı kerīm
Eyledi bezl-i cevāhir zer ü sīm H.

Kimse ‘ömrinde ne gūş itdi ne dīd

2650. Ne idüp neyleye miskīn hemān

Didi şāhum baña luṭf eyle emān

2651. Varayum fikr ü te’emmül ideyüm

Niçe bir şabr-ı taḥammül ideyüm

2652. Üc güne mühlet alup zār u ḥazīn

Gitdi umar ola Mevlāsı mu‘īn

2653. Nice almaya o miskīn mühlet

İşi bitdi yimeden muḥkem let

2654. Ḥazret-i Ḥaḳḳa varup nāz u niyāz

Eyledi keşf ola bu sır u bu rāz

A95^b

2655. Didi ey Rāḥim ü Fettāḥ u ‘Alīm

Fazl u iḥsānuñ ile it ta‘līm

2656. Nice ta‘bīr olunursa rü’yā

Bildür anı baña çekdürme ḥayā

2657. Sensin aḥvālüme ‘Allām u Ḥabīr

Zāhir ü bātına Dānā vü Başīr

2658. Beni kırtar bularuñ destinden

Bir sebeb vir baña ins ü cinden

2659. Darb-ı şiddetle işim bitüreler

Belki bu yolda beni yitüreler

2660. Bu ʔarīḳ ile niyāz itdi Ḥaḳḳa
Niçe āh itdi ki āfāḳı yıḳa
2661. Merḥamet eyledi Raḥmān u Ḳadīr
Keşf olup aña bu ʕ ilm-i taʕ bīr
2662. Vardı rü'yāsını taʕ bīr itdi
Ḥāll olup¹⁸²⁰ müşkili tefsīr itdi
2663. Şād-mān oldu şehūñ cān u dili
ʕ İzzet ü hürmete bağladı bili
2664. Virdiler niçe zer ü sīm ü libās
Ne ḥesāb olına¹⁸²¹ ne fikr ü kıyās
2665. Yidi let yirine vāfir lūtlar
Lezzet oldu çekilen zilletler
2666. Ḳışşadan ḥişşe bu oldu ʕ uḳalā
Ḥazır üzre olalar dimeye lā
2667. Ḥiyel ü mekr-i nisāyı taḥḳīr
İtmeye oldu anuñḡün taḳrīr

A96^a

2668. Ehl-i idrāk olana ʕ ibretdür
Fehm iden kişiyē pūr ḥikmetdür
2669. İrmeye dirseñ eger mekr-i nisā
Yalvar Allāha hemān şubḥ u mesā¹⁸²²

¹⁸²⁰ olup: idüp H.

¹⁸²¹ Ne ḥesāb olına: Ne ḥesāba gele H.

¹⁸²² 2669. Beyit –A.

2670. Burada meclisi āḥir idelüm
Meclis-i āḥire seyre gidelüm¹⁸²³

2671. Dilerüz senden eyā Rabb u Raḥīm
Luṭf u iḥsānuñı eyle ta‘ mīm

2672. Şakla mekkārelerüñ mekrinden
Ḥiyel-i ḥada‘ a vu bed-fikrinden

2673. Dā‘imā faẓluñla eyle emīn
Daḥı kim dir[se] niyāza āmīn

[Meclis-i Sādis ve Şelāşun]¹⁸²⁴ Kaẓāya Rızā vü Teslīm İtmek Beyān İder

2674. Ey göñül gel bu kaẓā vü kadere
Rāzī ol her ne ki yazıldı sere

2675. Gelür imiş yazılan başa şaḥīḥ
Olinur buña niçe naql-i şariḥ

2676. Nāfi‘ olmaz kadere her ne kadar
Cidd idüp eyler iseñ gerçi ḥazer

H31^a

2677. Tābi‘ olmaz saña taqḍīr sen ol
Tut ulular sözini sen sen ol

2678. Çekicek levḥ-i kaẓā üzre qalem
Rāzī ol dime nic’idüp ne kılam

¹⁸²³ Burada meclisi itdük āḥir

Ḥatm olındı kamu bāṭın u zāḥir H.

¹⁸²⁴ Bu bölüm –A. On İkinci Meclis H.

2679. Resm-i naqqāşı koyup taşra hurūc
İdemez olsa da şākird-i lecūc
2680. Çıkamaz dā'ir-i pergārı koyup
Gidemez bir yire bu kārı koyup
2681. Hikmete kimsenūñ ' aklı iremez
Degme göz sırr-ı kazāyı göremez
2682. Zāhirinde niçe nesne bize hūb
Bātinında görseñ olurmış ma' yūb
2683. Şuretā niçesi zulmet görünür
Nūr olur ma' nīde ni' met görünür
2684. Kimse bilmez nicedür sırr-ı hafī
Zīra gāyetde olupdur maḥfī
2685. Gāh olur bende idüpdür şāhı
Bendeyi şāh ider olur gāhī
2686. Kimine zer kemer olmuş zer tāt
Kimisi bir pula olmuş muḥtāt
2687. Egnine kimi giyer köhne ' abā
Kiminūñ cāmesi zībā dībā
2688. Cāme-ḥ' ūb oldu kimine zer-beft
Yatarak kimisi ḥāk üzre *bi'-reft*

H31^b

2689. Kimi destārile giymiş cübbe
Bulamaz kimi girürdi cübbe

2690. Kimi tahtıla hevāda gezdi
Kimi māhīyile mādā gezdi
2691. Kimisi mülk-i sūrūra sultān
Mülk-i ğamda niçe kes olmış hān
2692. Kimisi kişver-i ‘izzet şāhı
Kimisi kişver-i zillet şāhı
2693. Kimisi çekdi niçe tuğ u ‘ālem
Niçesi çekdi ‘azābıla elem
2694. Kiminüñ yidügi hem ğuşşa vü ğam
Kimisi yidi sūrūtile ni‘am
2695. Kimi şādī vü feraħdan tıramaz
Kimisi hūzn ü teraħdan tıramaz
2696. ‘Ābid ü zāhid ü kāmil kimisi
Fāsık u fācir ü cāhil kimisi
2697. Kimi dünyāyı sever kimisi Hāķ
Kimi olmadı muķayyed muṭlaķ
2698. Kimi bilmez nicedür ħayr u şeri
Kimi mühre şana görse güheri
2699. Hıķmetin kendi bilür yine Hāķīm
Ġayrı bilmez ne ķadar olsa ‘alīm
2700. Muṭṭali‘ olmaya bu sırra meger
Cān göziyle ide tā levḫe nażar
2701. Bize lāzım bu olupdur ki hemān

İhtiyârı kıomayavuz her ân

H32^b

2702. İhtiyâra dime şaķın cüz'î
Kıoma elden yûri küllî cüz'î

2703. Pek yapış 'urve-i vüşkâdur bu
Bilegôr ni' met-i 'uzmâdur bu

2704. Cebr-i sırfa niçesi düşdi tamâm
Başına ceys-i hevâ üşdi tamâm

2705. Hıor idüp anı haķîr eylediler
Alup a' mâli faķîr eylediler

2706. İhtiyârı idinenler rehber
Çıķarup bir tarafa kıurtara ser

2707. Cebri kim ki idinürse rehber
Vâdî-yi ma' şiyet içre ilter

2708. ' Abd eger cümlede olsa mużtar
Hâcet olmazdı aña hiç rehber

2709. İhtiyârı eline virmese Hâķ
İde miydi kıulına ta' n ya daķ

2710. İşledüp bir kıulina kışi işi
Ne revâ vire dönüp teşvîşi

2711. Gücile işledür olsa Bârî
Kıullarından birine bir kârı

2712. Yine dönüp niçün itdüñ diye mi
Hâli üzre anı yoḥsa ḳoya mı
2713. Emrine tâbi‘ olup işlese ḳul
Lâyıḳ olmaz ki ide anı melûl
2714. Buradan fehmi ola cümle bu rāz
Ġayrı ma‘ nāyı idinme dem-sāz

H32^b

2715. Yirlü yirinde olupdur her kār
Fehm olunmadı ise n’ola ey yār
2716. ‘Abde lâzım bu ki taḳdīr ü ḳazā
Nice oldıysa ide aña rızā
2717. Dimeye hîç birine çün u çirā
Eyleye kendüyi teslīm-i Ĥudā
2718. Bir ḥikāyet yazar İḥyāda İmām
Yazıcaḳ buraya revnaḳ vire tām

Ḥikāyet-i Rızā-baḥş ve Teslīm-efzā

2719. Enbiyādan biri bir demde meger
Çıḳdı bir kūha ‘ibādet idiser
2720. Anda aḳardı meger āb-ı zülāl
Diledi zevḳ [ide] anda meh ü sāl
2721. Şavma‘a itdi varup ḳurbuna anuñ
Gidesi gelmez idi her görenüñ

2722. Geldi bir gün aña bir şāb içe āb
İstirāhat ide bir dem daḡı ḡāb

2723. Var imiş kīseyile dīnārı
Ḳomış orada ḡazā-yı Bārī

2724. Ba‘d-ez-ān bir kişi daḡı geldi
Bulup ol kīseyi fi‘l-ḡāl aldı

2725. Yine rāḡına revāne oldı
Feraḡ u şādıla ḡalbi ṭoldı

2726. Ba‘d-ez-ān bir daḡı merd-i miskīn
Geldi ki eyleye ḡalbin teskīn

H33^a

2727. O civān ki anda unutdı dīnār
Giderek ṭuydı ki ḡalmış ne ki var

2728. Geldi gördi ki yatur bir kimse
Didi bulduñ mı zerile kīse

2729. Didi ol merd ü faḡīr ü miskīn
Bulmamışam ben anı bil ki yaḡīn

2730. Nār-ı faḡrı diyeyüm dīnārı
Bilmezem başuma yaḡsañ nārı

2731. Baña dīnārı ḡo sen di nārı
Yandugum saña diyeyüm bārı

2732. Bilmezem nice olur dīnārı
Göstereydi baña bircik Bārī

2733. Görsem eger ben anı bilmez idüm
Belki ney ki şanuban almaz idüm
2734. İ' timād itmez iseñ ger sözüme
Vire Hâk her ne dir isem özüme
2735. İ' timād itmedi hergiz o civân
Diledi ki kese başın döke kân
2736. Niçe cevriyle cefâ itdi aña
Görse her kimse qalurlardı taña
2737. Âhirü'l-emr kesüp başın anuñ
Dökdi yirler yüzine yaşın anuñ
2738. Merhamet itmedi zârına anuñ
Bağmadı yoğına varına anuñ
2739. O nebî vâkıf olıcaq hâle
Didi düşdüñ ne ' aceb bu hâle

H33^b

2740. Didi yâ Rab o faķır ü miskîn
Bulmamış idi zeri hû o yaķın
2741. İ' lem ideñ buña ey Ferd ü İlâh
Sebebi ne ola qatle nâ-gâh
2742. Sırr-ı meknûnuña vâkıf eyle
Râz-ı mektûmuña ' ârif eyle
2743. Didi aña o Kerîm ü Cebbâr
Hikmetile olınupdur bu kâr

2744. Kār-hānesine herkes ‘ālim
Anuñ içün olur işi sālīm
2745. Lāyık olmaz ki kula seyyidine
Ne sebebden ötüri oldı dine
2746. ‘Abde lāzım degül esrāra ire
Seyyidüñ her işine ‘aqlı irdüre
2747. O civānuñ meger evvel pederi
Almış idi bu kişiden bu zeri
2748. Zerini bulup o kimse aldı
Fehm olunursa haq ısıñ buldı
2749. Bilesin ki o faķır ü maķtūl
Ķātilūñ vālidini ķātil idi ol
2750. Yirine vardı kışāşı yirine
Birine olmadı bir iş yerine
2751. Malikū’l-mülküñ olupdur tedbīr
Yirlü yirinde olupdur taķdīr
2752. Tūtagör şer‘-i şerīfī muḥkem
Yüri var ḥıdmetüñ işle epsem

H34a

2753. Tūtana dāmen-i şer‘i muḥkem
Yazılur defter-i Haqda ekrem
2754. Mümkin olduķça her işüñ taḫbīķ
İdegör şer‘e bulasın taḫķīķ

2755. Şer‘ ile ‘āmil olan sālīm olur
Ne kadar cāhil ola ‘ālim olur

2756. Dü cihān içre mükerrerem ola ol
Dergeh-i Hāḫda mufahḫam ola ol

2757. Yā İlāhi ne kadar ki oldu ḫazā
Eyle dilde añā teslīm ü rızā

2758. Ḳalbimüz itmeye hiç ceng ü cidāl
Olmaya çün u çirā baḫṣ ü su’āl

H28^a

[Meclis-i Sāb‘i ve Şelāṣun]¹⁸²⁵ Fezā’iL-i Du‘ā ve Zārī ve Tazarru‘-ı Bārī
Beyānındadır

2759. Açalum dest-i niyāzı bī-‘ad
Umaram Hāḫ ḫomaya şıfru’l-yed

2760. ‘Arz-ı ḫācātı sever Bārī Hudā
Ne kadar eyler iseñ eyle nidā

2761. ‘Arz-ı ḫācet ider olsañ maḫlūḫ
Ġāzab ider ne kadar olsa Ḥalūḫ

2762. ‘Arz-ı ḫācet eger olmasa o Rab
Niçün olmadı diyü ide ġāzab

2763. Ne kadar ki diler iseñ Vehhāb
Ya murāduñ virür ol dem ya şevāb

¹⁸²⁵ On Birinci Meclis. Bu bölüm, –A.

2764. Yüri her demde hemân eyle du‘ â
Dime olmaya kabûl yâhu ola

2765. Türs¹⁸²⁶ olur tîr-i kazâya bî-şek
Zâyi‘ olmaz ne kadar çekseñ emek

2766. Eger atılsa idi tîr-i belâ
Nâ-gehân kavs-ı kazâdan şâhâ

2767. Ola ol demde du‘ â aña siper
Böyle buyurdi habîb ü server

2768. Şu zamân ki ola mu‘ allâk o kazâ
Def‘ ider anı olunursa du‘ â

2769. Şu zamân ki kazâ-yı mübrem
Şıdkıla râzî olup tır epsem

2770. Şu ki taqdîre muvâfık olamaz
Ger nebî itse icâbet bulamaz

2771. Göre fahr-i dü-cihân ‘ammîsine
Ne kadar itdi du‘ â mâh u sene

2772. Şu kadar itdi du‘ â yok haddi
Didi Hâk âhîr aña *lâ-tehdî*

2773. Muḥḥ-i a‘ māl ola çünki bu du‘ â
Ne revâdur ki kişi anı qoya

¹⁸²⁶ Bu kelimenin anlamı, satır altında “kalkın” olarak yazılmış.

2774. Lezzetin zevkı olan bilür anuñ
Dil ü cān tıyar anı şanma tenüñ
2775. Şıdķıla itse münācâtı kişi
Hak Te‘ ālā giderür teşvîşi
2776. Ğuşşa vü ğamda kıomaz anı zelîl
Bir rivāyet yazalum ola delîl

H29^a

Rivāyet-i Yaqîn-bahş

2777. Var idi ‘ahd-i¹⁸²⁷ Resûlde bir merd
Şāhib-i ‘ilm idi hem ehl-i ħıred
2778. Bir zamān kıaşd-ı ticāret itdi
Yükledüp maĥmili Şāma ğitdi
2779. İtmedi kimseyi kendiye kıarîn
‘Avn-i Hak ola baña didi mu‘îñ
2780. Bir ħarāmî yolına ğeldi anuñ
Bî-refîķ idüğini bildi anuñ
2781. Kıaşd idüp kıatline sâ‘î oldı
Kıatl içün bir yire dâ‘î oldı
2782. Ğördi tâcir ki ħarāmî ğālib
Başı kıurtarmaĝa oldı tālîb
2783. Virdi mālın beni kıatl itme didi

¹⁸²⁷ Bu kelimenin anlamı satır altında, “zamān” olarak yazılmış.

Her nesi var ise pîşinde odı

2784. Nie vechile niy  z itdi    a
Yalvarup didi Őaın ıyma başa

2785. Beni ıtl  k idüp al m  lumı hep
Eksük itmez yine virür başa Rab

2786. Bamadı n  liŐ      hına anu  
Didi ki omazam elbette c  nu  

2787.   hen  n albine s  z-ı   hı
EŞer itmez diler ol n  -g  h  

2788. Kese başın d  ke anın h  ke
Bilmedi   hı ıka efl  ke

H29^b

2789. Bildi t  cir ki muh  l oldu nec  t
Diledi ide vuz    ıla Őal  t

2790.   bdest aldı Őal  t itdi ed  
Ba   d-ez-  n dergeh-i H  k  a itdi nid  

2791. Bu du     y   oud   Őıdıla ol
Nie virdi bu du      g  r    a yol

2792. F  ri   olup yüzine sürdi eli
Görse bir kimse t  rur Ő  h-ı vel  

2793. Bir yeşil c  me giyüp binmiş   ta
uŐ olup asa dağı anı tuta

2794. Bir mehib-merd-i dilr-i 'alim
Nurdan tutmuş elinde bir 'alem
2795. Gördi bu hali harami na-gah
Canib-i raha heman itdi nigah
2796. Başı kayısı olup raha revan
Diledi ola dahi kurtara can
2797. Harbeyi urdi o bed-bahta dilr
Yıkılup düşdi vü ditrer dir dir
2798. Emr idüp tacre kes didi başın
Kanını dök bitirüp anuñ işin
2799. İhtiyar itmedi tacir miskin
Kesdi başını dilr indi o hin
2800. Tacir eydür bize ey kan-ı kerem
Hazret-i Hizr olup irdün bu dem
2801. Mevtden sen bizi azad itdün
Giderüp guşşamızı şad itdün

H30^a

2802. Didi ol kimse ne Hızram ne veli
Gelmişem emr-i Hudayıla veli
2803. Melekem meskenüm üçünci semā
Tutmuşam emrile anda me'vā
2804. Ol zaman ki itmişidün Haqka niyaz
Ol du'aya dil ü candan agaz

2805. H  zet-i peyk-i em  n geldi o h  n
T  z yitiŐ  var o za  f    miskin

2806. Oldı dem-beste v   beste g  yet
Demidür olduŐ  Ő ikeste g  yet

2807. Varup ol merdi hal  Ő  it fi  l-h  l
Böyledür emr-i Keb  r    M  te     l

2808. Bilesin böyle olupdur ferm  n
  riŐ  a  a y  ri   urma bir   n

2809. Böyle dedi başa    n peyk-i em  n
GelmiŐ em   arfet-i    ayn içre hem  n

2810. Emrile itdüm anu  n   atlini ben
Kendi kendümden idem eyleme   an

2811. Kim o  ursa bu du     y   Ra  m  n
    h-     amda   omaz an   bir   n

2812. Dest-g  r olur a  a    avni tam  m
Ő ıd  k  la o  u y  ri Ő ub   u Ő  m

2813. Geldi t  cir bunu ta  r  r itdi
H  zet-i servere ta   b  r itdi

2814. Serg  zeŐ ti ne ki oldıysa tam  m
H  zrete eyledi bir bir i   l  m

H30^b

2815. Fa  r-i      lem a  a lu  fila   i    b
Eyleyüp didi ki isma   ey Ő  b

2816. Bildirilmiş saña ism-i a‘zam

Oķu her demde olasın ekrem

2817. Müstecāb ola kim eylerse du‘ā

İdegör var yūri bā-şıdķ u şafā

Du‘ā’-i Şerīf Budur

*Allāhümme yā Vedūdu yā Vedūd yā ze’l-‘arşı’l-mecīdi yā Mübdīü yā Mu‘īdü
yā Fa‘ālū li-mā yūrīdü es’elūke bi-nūri vechike’llezī mele’e erkāne ‘arşıke ve
es’elūke bi-ķudratike’lleti ķaderte bihā ‘ālī halkīke ve bi-raķmetike’lleti vesi‘at
külle şey’in lā-ilāhe illā ente yā Muğīşü eğişnī yā Muğīşü eğişnī yā Muğīşü
eğişnī*

2818. Burada ĥatm-i kitāb eyleyelüm

Ehl-i idrāka yiter söyleyelüm

2819. Raķima’llāhu te‘ālā diyeler

Kātibūñ rūķunı şād eyleyeler

2820. Raķmet ol mü’mine ki ide du‘ā

Nāzımuñ rūķı içün hem oķıya

DİZİN

A
âb 264, 266, 295, 302, 350, 355, 373, 374, 379, 396, 438, 439, 471, 486, 491, 552
‘abâ 276, 549
âbâd 265, 285, 336, 362, 375, 391, 405, 503, 519
‘abd 314, 319, 390, 473, 480, 485, 486, 487, 551
‘abde 396, 552, 555
âbdest 559
‘abd-i hümmâm 319
‘abd-i muhlîş 480
‘abd-i siyâh 314
‘abdi 295, 461
‘abdine 295
‘Abdu’r-rahmân 522
‘abdüñ 449
âb-ı ‘afvıla 376
âb-ı nâbıla 447
âb-ı revân 302
âb-ı revânî 295
âb-ı rüyını 315
âbı 442, 449
âbık 485
‘abîd 414
‘âbid 465, 550, 478, 479
‘âbid-i Berşîşâ 478
âbile 346
âb u gildür 264
âb u gili 266
ac 324, 350, 410, 411, 457
aca346
‘acabâ 466
‘acâyib 543
acdı 440
‘aceb 271, 275, 286, 290, 291, 295, 298, 299, 313, 318, 320, 326, 327, 340, 353,367, 371, 378, 380, 385, 392, 405, 411, 415, 425, 442, 462, 465, 481, 510, 514, 515, 518, 531, 532, 538, 544, 554, ‘acebdür 290, 384, 385, 432, 453, 455, 506, 514
‘Acem ‘askerini 317
acı 386, 525
acığı 405
acıksa 344
acısını 286
‘acîb 282, 308, 393, 405
‘âciz 292,505
‘âcize 274
aclık 366
‘acûl 340, 371
aç 344, 346, 390, 459, 465
aça 272,295, 300, 351,415, 445

açagör 280
açalı 268
açalum 297, 321, 362, 438, 556
açar 304, 415
açarduk 303
açasın 334
açasız 435
açavuz 430
açaydı 309, 520
açdı 299, 308, 334, 441
açdılar 332, 433, 444, 526
açduğı 297
açdum 470
açıcak 310, 397
açık 283, 345
açıla 447
açıldı 272, 462, 538
açılup 336, 346, 355, 413
açma 311, 366, 397
açmadı 308
açmamışam 432
açmayalum 304
açmayam 458
açuben 470
açuk 310
açup 311, 396, 541
a‘dâdan 311
a‘dâ-yı dîn 293
‘add 475, 479
‘adedi 473
Âdem 322, 368, 369, 410, 414, 469, 545
âdemde 389, 518
Âdeme 389, 538
Âdemi 389, 526, 539
âdemî-şüret 322
âdemle 408
‘Aden-i ‘adn 269
‘âdetdür 400
adı 343
adım 401, 470
adın 503
‘âdil 352,367
‘adl ü şalâhuñ 278
‘adl 278, 342, 354, 356, 368, 369, 481, 521, 523, 351, 352, 357, 362, 368
‘adle 352, 356, 369
‘adli 361, 362, 370
‘adlle 351, 363
‘adlün 368
‘adlünüz 356
‘adû 407
âfâk-ı cihânı 343

âfâkı.....	383, 546
âferîn.....	285, 518
‘âft.....	376
‘afv 283, 284, 361, 376, 377, 378, 446, 483, 283, 334, 353, 362, 378, 537	
âgâh.....	298, 463, 518
ağarup.....	496
âğâz.....	279, 404, 526, 560
âğâzuñ.....	302
ağladı.....	328, 514
ağladılar.....	532
ağladup.....	293
ağlamış.....	372
ağlaşup.....	436
ağlayup.....	356, 374, 537
agñiyâ.....	466, 498, 499
agñiyâdan.....	500
agñiyâsı.....	500
ağu.....	297
agýâr.....	323, 337, 366, 407, 428
agýârı.....	424
agzına.....	405
âh 264, 330, 359, 378, 396, 410, 436, 465, 470, 542, 546, 331	
aĥbâb.....	278, 409
aĥbâr-i Resûl.....	509
‘ahd.....	336, 458, 558
‘ahdüm.....	458
âheng.....	294, 418, 455
âhenîn.....	559
âhenlerine.....	435
âhenlerini.....	532
aĥes.....	316, 428, 460
âhı 559	
âhına.....	559
âĥir 264, 267, 285, 312, 321, 331, 357, 362, 364, 385, 402, 408, 412, 418, 422, 427, 436, 443, 452, 455, 462, 472, 478, 479, 491, 492, 493, 494, 498, 501, 510, 519, 524, 526, 533, 539, 547, 548, 557	
âĥire.....	321, 351, 404, 455, 524, 547
âĥiret.....	267, 290, 376, 410, 442, 445, 499
âĥiretde.....	468
âĥiri.....	406, 437
âĥirine.....	443
âĥirü’l.....	554
aĥlâk-ı ĥamîde.....	525
aĥmak.....	368, 394, 457, 485, 522
Aĥmed.....	267, 394, 445
aĥmer.....	380
aĥz.....	308, 337, 425, 511
aĥsen.....	314, 316, 400

aĥsen-i ĥavlıla.....	314
aĥseni taĥvîmde.....	263, 389
aĥşam.....	344
aĥvâl.....	303, 353, 364, 365, 404, 455
aĥvâle.....	309, 367, 522, 540
aĥvâli.....	281, 283, 334, 351, 500, 507, 532, 541
aĥvâlin.....	282, 307, 320, 393
aĥvâlini.....	301, 316, 465, 513
aĥvâluñ.....	368
aĥvâlûme.....	546
aĥvâlûmüze.....	329
aĥvâlûmüzi.....	329, 484, 533
aĥvâlûñ.....	314, 318, 398
aĥyânâ.....	392
aĥyâra.....	491
aĥyâruñile.....	467
âhûları.....	409
aķ aķce.....	453
aķar.....	379
aķardı.....	344, 552
aķarşu.....	447
aķce.....	519
aķdes.....	428
‘aķd-i yed.....	448
aķıcaķ.....	264
aķıdur.....	285
‘âķibet.....	337, 341, 343, 357
‘âķil.....	316, 319, 396, 454, 484,
‘aķl 288, 303, 312, 320, 340, 342, 376, 381, 408, 457, 503, 532	
‘aķla.....	356
‘aķl-ı selîm.....	288, 340, 376, 408
‘aķlı.....	331, 366, 420, 421, 449, 514, 524, 549, 555
‘aķlımı.....	323, 421
‘aķli.....	390
‘Aķlumu.....	411
‘aķluñuzı.....	436
aķrabâ.....	286, 288
aķreb.....	313
aķrebi.....	438
aķsa.....	449
aķvâl.....	449
aķvâla.....	533
aķvâlin.....	282, 307, 435, 450
aķvâlûñ.....	314
al 272, 279, 329, 508, 509, 558	
âl 276, 290, 292, 301, 321, 328, 329, 334, 339, 340, 369, 371, 389, 402, 409, 434, 448, 453, 481, 488, 508, 517, 539, 556	
‘alâ âli.....	447
‘alâ ekremînâ.....	445

'aḥḥā kadri 'uḥūl.....	307
ala 284, 404, 441, 451, 452, 455, 511, 518, 519	
'alâ.....	307, 445, 447, 474
alabilmek	402
alacak.....	355
alagör.....	320
alalar.....	273, 312, 313, 357, 393
alam	403
âlâmı	504
alana	399
a'lâya	428
âlâyı	381
'alâyıkdan eğer.....	266
alçak.....	437, 463
aldanma	538
aldı 293, 327, 329, 355, 360, 365, 396, 405, 406, 417, 419, 420, 477, 514, 516, 517, 530, 544, 553, 555, 559,	
aldılar.....	309, 317
aldum.....	275, 359, 364, 403, 434
aldurup.....	301
'ale'r-râs	505
'âlem..... 284, 287, 296, 340, 347, 369, 373, 392, 397, 407, 408, 422, 467, 470, 533, 550, 561	
'âlem.....	559
'âlemde .. 278, 339, 357, 442, 507, 525, 526, 528, 535	
'âleme	278, 299, 379, 407
'âlemi.....	303, 305, 421, 437
'âlemle	440
'âlemün	289, 362
alına	296, 354, 398
alınup.....	276
'âlî	268, 279, 390, 427, 433, 515, 562
âlîla	508, 539
'Alîm	288, 368, 432, 546, 550
'âlim	305, 313, 396, 465, 554, 555, 559
'âlî-pervâz.....	268
'âliyeden	437
'âliyei.....	429
'âliyeye.....	437
Allâh..... 263, 288, 290, 368, 394, 418, 423, 426, 494, 499, 521	
Allâha 271, 292, 374, 395, 491, 506, 539, 540, 547	
Allâhum.....	545
'Allâm.....	276, 429, 546
'Allâmu'l-guyûb	520
'allemenî.....	432
alma	315
almağa	354, 498, 507
almağışün	324
almaya	478, 546
almaz	404, 553
almazdı	383

almazsam	363
almış	380, 555
altında ... 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 283, 285, 287, 295, 323, 351, 368, 383, 415, 419, 420, 428, 447, 456, 470, 481, 486, 528, 529, 530, 557, 558	
altmış	369
altını	519
aluben	418
aluñuz	373
alup 275, ... 317, 332, 333, 343, 363, 367, 373, 400, 406, 409, 412, 470, 505, 513, 531, 542, 546	
alur.....	281, 319, 320, 441
a'mâli.....	351, 475, 551
a'mâl-i	509
a'mâlümüzi	484
a'mâlün.....	398
a'mâ-vâr	521
'amel..... 337, 392, 398, 407, 438, 458, 478, 480, 481, 523, 509	
'amelden	484
'amele	475, 478, 479
'ameli.....	475, 479, 489
'amelî.....	479
'amelsüz.....	478
'amelüm.....	475
'amelün.....	480, 483
'amelünde	480
'amelünle	475
A'meş	509, 510, 511
A'meş-i Kūfî.....	510
A'meşile Hayşemenün	510
'âmî	316
'âmil	266, 313, 381, 396, 465, 487, 555
'âmil	490
'amîm	271, 401
âmîn	272, 548
âmîr-i ceşş-i belâgat	275
ammâ 295, 304, 305, 369, 373, 415, 455, 468, 471, 505	
'ammîsine	557
'Amre	527
âmüz	281, 312, 316
ân 270, 280, 286, 289, 298, 305, 311, 321, 335, 338, 351, 367, 368, 379, 381, 382, 383, 387, 391, 413, 415, 448, 457, 462, 470, 472, 474, 497, 503, 515, 529, 531, 542, 550, 561	
aña 263, 264, 267, 270, 273, 290, 295, 297, 298, 299, 301, 302, 310, 314, 316, 318, 327, 328, 329, 330, 335, 340, 341, 345, 349, 350, 353, 355, 356, 358, 359, 360, 372, 378, 387, 389, 394, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 412, 416, 417, 418, 419, 423, 424, 425, 426, 428, 430, 431, 432, 433, 438, 441, 449, 451, 458, 461, 472, 473, 476, 485, 487, 492, 493, 496, 497, 498, 499, 500, 503, 514, 522, 524, 525,	

536, 539, 540, 544, 545, 547, 551, 552, 554, 556, 557, 558, 559, 561	531, 535, 539, 540, 552, 554, 557, 558, 559, 560, 561
ana 285	anuñçün 398, 426, 441, 455, 497, 516, 546
‘anâ 290	anuñiçün 453, 500
anası 470	anuñıla .. 272, 279, 296, 305, 312, 339, 361, 382, 385, 389, 390, 402, 404, 414, 427, 429, 441, 451, 479, 526
anasın 470	anuñla ... 273, 280, 285, 316, 317, 320, 322, 337, 357, 369, 371, 372, 381, 385, 386, 390, 401, 421, 437, 439, 450, 456, 463, 468, 473, 480, 482, 483, 488, 491, 510, 518, 519
ancağ 278, 282, 437, 455, 503, 518	anūn 446
and 516	aparam 409
anda265, 278, 289, 291, 312, 315, 341, 343, 344, 351, 358, 386, 406, 408, 409, 420, 449, 456, 460, 461, 464, 465, 469, 473, 482, 497, 501, 517, 552, 553, 560	apardı 541
andan 273, 277, 284, 298, 303, 315, 318, 325, 341, 354, 357, 377, 386, 393, 398, 404, 409, 427, 437, 452, 469, 488, 493, 497, 511, 523, 533	aparmış 403
‘andelīb 542	aparup 470
añdı 334	‘âr 319, 521
anı 263, 265, 267, 273, 274, 279, 280, 281, 285, 290, 291, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 305, 308, 309, 310, 313, 315, 316, 317, 318, 322, 324, 326, 329, 330, 334, 335, 339, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 354, 359, 363, 365, 368, 372, 375, 377, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 389, 391, 392, 393, 395, 398, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 409, 414, 416, 417, 418, 419, 421, 425, 427, 431, 439, 440, 441, 442, 443, 446, 450, 451, 454, 457, 459, 461, 465, 467, 469, 470, 471, 472, 473, 481, 482, 483, 492, 493, 499, 506, 508, 510, 513, 516, 518, 520, 521, 529, 532, 534, 535, 541, 544, 546, 551, 552, 553, 557, 558, 559, 561	ârâ 312, 406, 528
ânı 347	aradan 542
añı 383, 500	‘Arafât 460, 477
añıla 265	‘Arafâtda 396, 477
‘ankâ-yı ‘ukûl 268	a‘rafînâ 445
‘anküm 528	ârâm 263, 494, 541
añla 382, 444	arariseñ 349, 350
añladuğumuz 483	arasında 96, 278, 482, 536
añladum 359	ârâste 395
añladüñ 283	ârâyı 380
añlama 325	arayıcak 436
añlamazsa 382	arayup 388, 419
anlar 271, 464, 495, 500, 510	arı 441
anlara 307, 499	‘ârız 438
anları 270	arıya 441
anlaruñ 523	‘ârî 487, 542
añmak 430	‘ârif 340, 466, 481, 490, 505, 554
añsa 416	‘ârif-zâde 481
ansız 269	‘âriyet 276
anuñ 264, 273, 274, 278, 281, 285, 286, 293, 295, 299, 304, 307, 317, 318, 324, 337, 338, 345, 359, 361, 369, 382, 383, 384, 388, 393, 394, 403, 409, 414, 417, 419, 420, 425, 430, 433, 446, 450, 451, 453, 455, 463, 465, 466, 469, 470, 476, 482, 488, 493, 503, 504, 506, 508, 510, 515, 516, 523, 524,	arķama 412
	arķasma 412
	‘arz 282, 301, 325, 353, 457, 494, 543, 324, 325, 326, 556
	arz 381
	‘arrefenâ 337, 528
	‘arş 267, 447
	‘arş-ı a‘lâ 267
	artar 304
	artdukça 299, 387
	artık 520
	artuğ 382
	artura 371
	arturdı 286
	arturur 299, 387
	‘aşâ 389
	âşâridurur 468
	‘asası 427

‘asel	439, 441
‘asele.....	442
aşhâb.....	269, 270, 353, 449, 461, 469, 470
aşhâba.....	449, 470
aşhâb-ı güzîn	269
aşhâb-ı kibâr-ı hulefâ	270
aşhâbi kirâm	447
‘asîr.....	509
âsitâna.....	279
âsiyâ.....	343
‘asker	283, 292, 293, 294, 346
‘asker-i kâfirî	294
‘askerüñ	294
aşlâ 275, 301, 312, 330, 344, 368, 388, 410, 416, 443, 450, 458, 462, 478, 479, 505, 506, 523, 524, 394, 540	
aşlı	319, 432, 543, 545
‘aşrımız	414
âsûde.....	508
aşağa	412
aşdı	308
‘âşik	299, 393, 432, 460, 525
‘âşikları	279
aşına	297
âşinâ.....	435
âşinâlık	269, 429, 488
‘âşir.....	378
âşiyân.....	469
‘âşkî deryâsı.....	326
‘âşkıla	430
aşmış.....	326
‘aşr-ı emşâl	489
âşüb-ı fiten.....	534
ata 270, 422, 469, 559	
atardum.....	349
atasın.....	348
‘atâşum	273
‘atâya	489
atdı	347, 396, 406, 413, 419
atdum.....	410
âteş.....	397, 497
âteşde.....	441
âteşe.....	469
âteş-i düzağ.....	472
âteş-i kahre.....	397
atıcağ	534
atılan ok	428
atılsa	557
atımum.....	465
atundan	326
âtiye	485
‘atli	361
atma	304

atmañ	436
atmaz	465
atmışidüm	347, 421
atmışlar	410
atsa.....	304
atsalar	408, 422
atsañ.....	341, 348
atup.....	343
‘avâm.....	309, 310, 374, 456, 542
âvârelere	434
âvâreleri.....	495
âvâze.....	294, 436
âvâze-i fîl.....	294
âvâzı	440
âvâzın	299
âvâzumı	303
âvâzuñ	302
‘avdet.....	264, 431
‘avf.....	448, 483, 517
‘avn263, 271, 276, 336, 357, 363, 407, 273, 314, 343, 401, 457, 462, 476, 481, 529, 531, 558,	
‘avn-ı Hakk	263, 336, 529
‘avn-ı İlâh	273, 314, 401, 457, 481
‘avnı.....	418, 422, 561
‘avnüñ.....	293, 507
‘avnüñi.....	266
ay 323, 426, 496	
ayağa.....	273
ayağı	531
ayağına.....	436, 531
ayakda.....	329
‘ayân..... 282, 284, 286, 287, 291, 308, 311, 315, 348, 351, 363, 364, 416, 432, 440, 449, 520, 532, 544	
‘ayb.....	523, 524
‘ayba.....	304, 305, 520, 521
‘aybı.....	305, 519, 523, 543
‘aybımız.....	524
‘aybın.....	304, 308
‘aybına.....	274, 519
‘aybını.....	274, 520, 523
‘aybıla.....	277, 520
‘aybîn.....	523
‘aybuñı.....	311, 520, 521, 523
ayı384, 389, 411	
ayık	503
ayıragör.....	338
ayırmağa	386
âyîne	415
âyinede	389
ayinesin.....	445
‘ayn.....	270, 424, 453, 561
ayn-ı ‘ibretle	405
‘ayn-ı inşâfla.....	274
‘ayn-ı resûl.....	270

‘aynumuzda	538
‘aynuñda	388
ayrı.....	329
ayrıldı	341
ayrılık.....	267
ayrılıp.....	332
‘ayş u ‘izzetde.....	302
‘ayş 288, 289, 456, 531,302, 317, 358, 378, 385, 431, 433	
‘ayşa	282
‘ayşında	282
‘ayşumuz	402
ayu	411
az 274, 276, 341, 484, 498	
a‘ zâ	388
‘azâb	284, 486
‘azâbıla	550
âzâd284, 300, 302, 367, 372, 378, 413, 423, 461, 494, 495, 516, 560	
âzâde.....	329, 535
a‘ zânuñ	426
a‘ zâyyla	424
‘azb	291, 525
azı 289	
‘azîm.....	317
‘âzim.....	410
‘azîz	290, 306, 435, 463, 505
‘azîze	505
‘azîzi	505
‘azm.....	312, 321, 341, 351
‘azm-i Beytu’lîlâh.....	322
‘azmüm.....	276
‘azmümüz	530

B

ba‘de.....	336
bâde	380, 522
bâde-i ‘aşk	380
bâde-i ‘azb-ı.....	294
ba‘d-ez-ân..... 270, 309, 331, 333, 365, 367, 375, 404, 421, 447, 512, 521, 553, 559	
bâfende	541, 543, 545
bâğ. 264, 290, 324, 357, 361,378, 380, 428, 439, 497, 504, 506, 515, 522	
bâğcecuğum.....	504
Bağdâdda	417, 442, 512
bâğ-ı cennâta.....	361
bâğ-ı İreme	290
bâğ-ı vişâle	324
bâğı.....	379, 387, 505, 506
bağî	506
bâğını	505

bağışladı.....	291
bağladı	364, 547
bağladuğün	454
bağlaya.....	448
bâğ-ı İrem	278
bahâne.....	418, 519
bahâneyle.....	418
bâhir.....	346, 504
bâhirdür	504
baħr. 310, 395, 397, 410, 451, 459, 462, 467507, 512, 530, 544	
baħrden kaṭre	473
baħre.....	331, 348, 473
baħr-ı cehl.....	310
baħr-ı rahmetden	397
baħr-i isme.....	395
baħrî	344, 345
baħrîlere.....	343
baħrine.....	397
baḥş	556
baḥş	352, 405, 526, 535, 552, 558
baḥtını.....	317
baḥtum.....	372
baḥtuma	386
baḥtumu.....	386
baḥtumuzu	411
bâḥuşuş.....	314, 381, 453
bâ-i maẓmûma	315
ba‘îd.....	409, 414
bâiş	284, 290, 348, 368, 472
baḳ	267, 354
baḳa	508
baḳamaz.....	408
baḳamazdı	383
baḳanuñ	383
baḳarsın	264
baḳdı	327
baḳduğıyçün	537
baḳışdı	532
bâḳî	278, 323, 507
bâḳîye	443
baḳma	267
baḳmadı	317, 554, 559
baḳmak	388
baḳmayalar	544
baḳmaz.....	330, 540
baḳmazdı	298
baḳuben	425, 500
baḳup	405, 432
bâl278, 303, 340, 385, 391, 450, 493, 519	
bal441, 442	

bala	309
bâli	361
balık	342, 349, 399
bâli	504
baña 273, 290, 323, 365, 368, 373, 375, 387 , 429, 531, 537, 346, 347, 360, 363, 364, 377, 387, 400, 403, 411, 412, 421, 422, 432, 433, 488, 493, 494, 506, 517, 535, 545, 546, 553, 558, 561	
ba'zı	504, 527
ba'zılar	381, 461
ba'zına	530
ba'zısı	527, 530
bâr264, 269, 286, 289, 291, 294, 303, 305, 312, 330, 333, 337, 352, 357, 380, 386, 398, 403, 420, 421, 426, 434, 436, 442, 452, 457, 459, 463, 492, 498, 505, 506, 507, 511, 520, 533, 534	
bâra	275
bârân	407, 503
bârânda	512
bâr-ı tâ'âtı	457
bârı	424
Bârî269, 271, 279, 327, 336, 344, 361, 366, 369, 377, 392, 422, 424, 427, 462, 471, 472, 475, 487, 501, 515, 519, 524, 382, 408, 523, 551, 553, 556	
bâri	501, 513, 533
bâr-keş	492
bârr	492
baş433	
başalum	522
başdı	290, 531
başdum	412
başıcak	366
Başîr	538, 546
başmağa	412
Başraya	352
baş	313
baş281, 278, 428, 437, 448, 505	
baş	280, 294, 297, 439, 548
başda	329, 352
başdan	273
başdan	308, 334
başı	284, 288, 295, 373, 375, 540, 558, 559
başın	554, 559, 560
başına.... 280, 297, 298, 308, 323, 331, 355, 366, 421, 455, 514, 543, 544, 298, 455, 539, 551	
başında	540
başından	326
başını	304, 317, 365, 391, 431, 560
başladı	308, 309, 356, 430
başladılar	308
başladım	273, 276, 410
başlarına	532
başlayup	332

başuma buyruğ	302
başuma	302, 303, 411, 553
başuña	283, 314
başuñuza	436
bâtına	546
bâtınında	549
batn-ı hüt	399
bay	377
Bâyezîd	429, 432, 433
Bâyezîde	435
Bâyezîdi	435
Bâyezîdüñ	436, 437
bâzâra	274, 419
bâzârı	326, 328, 330
bâzûya	412, 428
bedbaht	530
bed-bahta	560
bed-ef'âl	282
beden	416
bedeninde	450
bed-fikrinden	548
bedr	428, 447
bedrağa	323
beğâyet	343, 417, 517
behişt	486
behre	273, 341, 348, 451
behremend 296, 306, 321, 351, 456, 351, 429, 536,	
beķâ	335
belâ280, 285, 297, 301, 309, 332, 407, 422, 453, 503, 506, 535, 538, 557	
belâdan	359
belâdur	297, 536
belâgat	389
belâlar	539
belâsına	363
belâya	535
belâyı	297, 454
beldededür	430
belî	358
belki 327, 373, 377, 390, 419, 433, 450, 473, 478, 495, 502, 543, 385, 419, 423, 454, 546, 553	
bellü	296, 522
ben 283, 290, 291, 295, 306, 307, 313, 329, 347, 354, 372, 385, 415, 421, 432, 450, 465, 493, 524, 545, 553, 561, 284, 290, 306, 326, 335, 374, 409, 425, 431, 482, 488, 489, 510, 511, 518, 522	
bend	268, 359, 539
bende	295, 314, 355, 360, 436, 549, 535
bendei	319, 549
bendelerine	306
benden	307
bendesı	295, 361
bendeyim	295

bendin	312
bendiyle	371
benefşe	379
beni 273, 275, 302, 340, 359, 360, 364, 400, 415, 433, 444, 448, 471, 488, 498, 513, 517, 518, 546, 558, 284, 287, 302, 320, 323, 329, 359, 386, 400, 516, 546, 558	
benî	414
benüm ... 267, 307, 353, 386, 400, 411, 412, 422, 444, 454, 514, 488, 518	
benümle	284
beñzer	328, 450
beñzi	325
bežâ‘atla	274
bezl ü ĩsâr	265, 306, 545
bezl 265, 306, 308, 312, 324, 482, 489, 526, 527, 545	
bezr	334, 381
bezr-i muħabbet	334
bere	420, 473
berekât	442, 444
berekâtında	397
beresin	297
beri	348, 412, 420
berini	317
beriyyedeki	328
beriyyeye	323
berķ	374, 379, 450
berre baħre	273
berü	433, 477
bes 320, 346	
besdür	277, 481
besî	276
beste	300, 301, 303, 560
beş 446, 449, 451, 500	
beşâret	412, 463
beşâretler	444
beşer	474, 521
bey‘	329, 505
beyân 286, 287, 348, 363, 366, 386, 440, 473, 493, 532, 544, 297, 312, 321, 337, 341, 370, 379, 391, 398, 402, 407, 427, 438, 447, 452, 456, 459, 467, 475, 480, 484, 491, 495, 502, 508, 519, 525, 529, 534, 538, 548	
beyâna	512
beyne‘n-nâs	272
beynehu	431
beyneke	431
beyt	460, 463
beyte	463, 522, 523
beytini	510
beytu‘llâha	460
beytün	464
bey‘ü şirâ	275
bezeyüp	395, 406
bezler	545

bezm	282, 312, 380
bezm-gâh	380
bezm-gehinde	282
bezm-i nâ-maħreme	538
bezm-i vuşlatda	447
bezmi	526
bırağa	299
bırağup	329, 356, 405, 413, 455, 494,
bırağdum	477
bıyık	420
bi‘l-kaşd	419
bi‘r-i belâya	454
bî‘ad	263, 497, 556
bî‘ârı	517
bî-bâk	467
bî-başar	504
bî-bedel	379, 383
bî-çârelere	434
bî-çâreleri	495
bîdâr	266, 310, 365, 386, 425, 434, 459
bî-dîde	313
bî-edebâne	334
bî-edebden	319
bî-edebler	319
bî-edebün	320
bî-endâm	280
bî-gâne	435
bî-gümân	282
bî-had	263, 275, 276, 291, 335, 356, 446, 476
bî-hadd	467
biħâr	381
bî-ħâr	497
bî-hemtâ	385
bî-hemtâyı	384
bî-hüş	282, 310, 342, 420, 513
bil 278, 328, 342, 349, 398, 448, 454, 500, 518, 531, 553	
bilâ-‘özü ü melâl	372
bildi 283, 309, 330, 406, 540, 559, 328, 334, 345, 347, 365, 394, 431, 510, 540, 558	
bildiler	310
bildirilmiş	561
bildügi	274
bildügin	364
bildügün	300
bildüm	366, 410, 477, 542
bildün	381, 478
bildür	293, 334, 421, 440, 462, 537, 546
bildürdi	488, 540
bildürelüm	325
bildüresin	488
bildürmek	287
bildürün	545

bildürüp	299, 356	bī-meze	277
bildürür	285, 350	bīmi	315
bile 271, 272, 285, 313, 341, 342, 359, 400, 478, 501, 522, 301, 313, 373, 388, 423, 434, 443, 449, 452, 454, 464, 467, 469, 470, 478, 500, 512, 513, 515		bī-minnet	283, 302, 313, 379, 382
bilegör	280, 382, 485, 551	bī-misl	187, 403, 492
bileler	345, 478, 451, 511	biñ326, 330, 345, 362, 368, 388, 460, 485, 500, 517, 519	
bilelüm	407	bīnâ	388, 538
bilem	429	bī-naķ	402, 420
bilemez	388, 537, 544	biñinüñ	507
bilen	404	binmiş	559
bī-lezzetse	277	bī-noķsân	349
bilesin 322, 432, 515, 540, 380, 381, 459, 555, 561		bī-pâk	316
bilesiz	282, 307	bī-pervâ	366
bilevüz	334, 435, 488, 522	bī-pervâlîķ	485
bileyüm	421	bir kaç	522
bili	325, 547	biraz	336, 372, 393, 398, 406
bilince	285	birbirine	332, 336, 474, 495,
biline..... 337, 382, 388, 402, 490, 522, 351, 365, 432, 437, 456, 543		birbirisi	278
bilineydi	303	birbirisine	336, 468, 469, 491, 532
bilinmez	309	birbiriyle	423
bilinüp	309	bircik	384, 553
bilinür	539	bī-refîķ	558
biliser	342	<i>bī-refî</i>	549
bileşem	429, 446	bī-reyndür	270
bileşen	269	birgün	311, 403
bilmedi	516, 559	biri 187, 292, 308, 322, 332, 355, 363, 381, 390, 402, 403, 408, 413, 434, 437, 443, 444, 446, 448, 464, 476, 497, 502, 527, 528, 530, 533, 552, 270, 350, 368, 468, 486, 499, 500	
bilmediler	294, 542	birinde	286
bilmedügi	537	birinden	502
bilmedüm	462	birine..... 377, 403, 402, 443, 462, 489, 499, 504, 516, 551, 552, 555	
bilmek	356, 358, 371, 488	birini	317, 409, 481
bilnese	342, 485	birinüñ	305, 351, 402, 507
bilmeyen	394	birisi	270, 305, 311, 350, 403, 468, 481, 485, 487, 498, 278, 332, 339, 357, 371, 409, 413, 444, 446, 466, 470, 526, 531
bilmeyene	285, 287	birisin	403
bilmeyidüm	368	birisinden	320, 422, 476
bilmeyuben	376	birisine	287, 332, 433, 444
bilmez	349, 369, 503, 549, 550, 553	birisini	292
bilmezdi	298	birisinüñ	530
bilmezem	301, 483, 512, 544, 553	birisiyle	495
bilmezlikle	428	birkaçını	419
bilmezse	313, 342	Bismi'llâh	418, 419
bilmezüz	462	bîş 277, 354	
bilmiye	306	bī-şek	319, 407, 438, 460, 508, 511, 520
bilse	340, 341, 388, 428, 454	bī-şek	416, 557
bilseñ	533	bişirüp	419, 541
bilün	320	bitdi	546
bilünürdi	389	bī-te'hîr	365
bilünüz	436	Bī-tekellüf	458, 531
bilür318, 332, 342, 349, 388, 393, 406, 412, 457, 478, 479, 485, 524, 545, 550, 557		bitirüp	560
bilürem	296, 374, 296, 394, 422	bitirür	503
bilürseñ	422		
bilürsen	488		
bilürsün	329		
bīm	271, 287, 347, 421, 440		

bitmez	428
bitüreler	546
bitürem.....	409
bitürür	281
bî-vech.....	353
<i>biyâ</i>	516
biz 271, 371, 375, 405, 441, 450, 465, 466, 481, 518, 523, 335, 404, 481, 500, 518	
bizâr.....	289, 294, 301, 331
bizde	514, 517
bize 176, 266, 271, 286, 287, 293, 303, 304, 319, 334, 339, 347, 348, 350, 359, 361, 366, 367, 370, 385, 386, 401, 404, 406, 415, 420, 433, 440, 464, 465, 467, 481, 482, 489, 490, 495, 506, 510, 514, 517, 523, 532, 549, 560, 323, 334, 335, 336, 348, 357, 366, 367, 400, 401, 402, 404, 414, 423, 435, 441, 449, 452, 462, 468, 471, 474, 488, 505, 507, 515, 519, 528, 530, 533, 550, 264, 287, 321, 329, 335, 359, 360, 361, 370, 390, 391, 437, 452, 488, 501, 507, 510, 532, 560	
bizi 267, 287, 312, 328, 337, 415, 432, 435, 501, 519, 523, 528, 533, 538	
bizüm.....	329, 401, 414, 483, 499, 518, 533
boğazdan	405
boğuldu.....	344
bol 443, 489, 498	
boyandurdu.....	328
boyı.....	410
boynın.....	412
boynuña	539
boyuñca	521
böyle..... 286, 288, 307, 309, 323, 325, 327, 339, 341, 346, 349, 356, 364, 368, 372, 394, 406, 411, 419, 432, 441, 442, 445, 450, 490, 494, 496, 506, 510, 513, 514, 515, 518, 557, 561, 301, 306, 327, 329, 335, 341, 347, 360, 418, 423, 425, 435, 441, 448, 463, 478, 495, 507, 561	
böylece.....	385, 423, 511, 518
böyledür.....	275, 516, 560
bu‘du‘l-maşrık	431
budur.....	289, 307, 335, 435, 446, 561
buğz	491
bugün.....	265, 330, 356, 374, 377, 493, 501, 535
buḥalâ	452
buḥâr.....	381
Buḥârî Müslim.....	497
bul 338, 409	
bula 268, 284, 286, 293, 324, 341, 393, 403, 412, 452, 456, 473, 510, 528, 529, 542, 269, 358, 382, 399, 417, 450, 479, 526	
bulalar.....	308, 345, 395, 397, 499, 390, 414
bulalum.....	271, 469, 507
bulam.....	335
bulamaz	313, 385, 449, 557, 399, 500, 512, 549
bulamazdı	383, 418

bulamazdur	390
bulan	538
bular.....	286, 305, 306, 317, 332, 380, 510
bulara.....	308, 309, 332, 397, 413, 515, 532
buları.....	332, 381 397, , 457
bularuñ.....	435, 503, 546
bulasın .. 265, 291, 319, 372, 453, 459, 497, 518, 520, 540, 555, 320, 362, 369, 378, 414, 416, 426, 433, 453, 480, 501, 507, 515	
bulasız.....	335, 436
buluşup.....	331, 405
bulavuz	386, 459, 502, 519
bulayidüm.....	290
bulayum	409
buldı..... 288, 309, 345, 350, 365, 366, 371, 387, 389, 394, 406, 413, 414, 416, 419, 431, 434, 463, 505, 527, 531, 541, 555	
buldılar.....	294, 308, 450, 468
bulduğı.....	449
bulduğına	509
bulduk.....	506
buldukça.....	517
buldular.....	423
buldum.....	359, 421, 434
bulduñ.....	300, 330, 381, 392, 446, 482, 516, 553
bulıcağ	473
bulına.....	337, 385, 420, 454
bulınandan	517
bulındı.....	358
bulınmadı.....	340
bulınup.....	287
bulınur	436, 460, 526
bulınursa	319
bulışam	429
bulışan	341, 383
bulışıcak.....	493
bulma.....	418, 519
bulmadı.....	535
bulmadum	403
bulmağa	359
bulmak	432, 482
bulmamış	554
bulmamışam	553
bulmaya	499, 538, 539
bulmaz	319, 404, 466, 473
bulmışam	446
bulsa	286, 388
bulsañ	505
bulsun	347
bulunmışıdı	522
bulunur.....	352
buluñuz.....	287
bulup.....	364, 379, 553, 555
bulupdur.....	444
bulur	270, 387, 451, 468, 524, 528

bulursa	345
buluruz.....	386
buñ	454
buña 283, 286, 299, 390, 405, 418, 432, 449, 454,	469, 548, 554
buña	
buñaldı.....	412
bunca 267, 286, 364, 284, 286, 324, 381, 390, 392,	397, 462, 463, 477, 482, 511
bunda 278, 291, 324, 326, 330, 344, 358, 369, 375,	410, 414, 429, 436, 501, 524
bundan	410, 495
bunı288, 298, 300, 311, 343, 349, 364, 404, 418, 446,	510, 544, 561, 298, 300, 414, 426, 472
bunlar.....	331, 530, 532
bunlara.....	293, 413, 434, 532
bunları.....	396, 397, 482
bunlarıñ.....	309
bunlarıñ.....	380
bunlarıñçün.....	434
bunlarıñla.....	434
bunuñ.....	281, 286, 419
bunuñla.....	384
burada ... 271, 296, 312, 321, 326, 350, 360, 369, 395,	398, 452, 455, 524, 529, 547, 548, 562
buradan	426, 466, 472, 552
burâklar.....	278
buraya 318, 482, 552, 482, 526	
burc-ı kerem.....	277
burc-ı mürüvvet	267
burc-ı rif'atda.....	386, 428
burda.....	495
burûdetden	289, 295
buyruldı	445
buyrulursa.....	527
buyur.....	505
buyuraydum.....	284
buyurdı..... 277, 351, 450, 498, 557	
buyurduñuz.....	366
buyurmadı.....	466
buyuruñ.....	527, 544
buyurup.....	327, 513
buyurupdur	424, 498
buyurur . 277, 365, 369, 377, 376, 468, 471, 476, 487,	491, 510, 522, 533
buyurursañ	545
buzagusun.....	383
bükölüp.....	325
bülbül..... 266, 279, 298, 337, 380, 439, 497, 535	
bülbüle.....	542
bülbül-i cân.....	266
bülbül-i gülzâr-ı maqâl	279
bülbüli.....	298
bülbülini.....	534
bülbüller.....	380
bülbülünñ.....	538

bülbülveş	542
bürhân.....	424, 498
büryânı.....	419
Bü Hureyre	449
bûkalemün	411
büse.....	324
büseñe.....	326
büsesin.....	324
büsesine	330
büy.....	351, 380, 444
büy-ı 'aşkıla.....	380
büy-ı 'ıtr.....	337
büy-ı meşâm	351
büyı..... 264, 379, 380, 403, 488	
büym.....	448

C

câ 395, 409, 429, 523, 543	
câ'izdür.....	523
Ca'fer-i Şâdık	516
câhil	545, 550, 555
cahîm.....	335
câm	430, 447
câme	488, 559
câme-ğ'ûb.....	549
câme-i 'izzeti	315
câme-i peşmîne	488
câmesi.....	549
câm-i hubbın.....	503
câm-i mergi.....	294
câmın	430
câmi'	269, 270, 343, 393, 510
câmlar	279
cân u dili	266, 393, 465, 547
cân 266, 289, 290, 292, 294, 299, 300, 318, 335, 340,	354, 361, 366, 381, 383, 393, 400, 405, 415, 432,
444, 445, 451, 457, 459, 464, 465, 467, 473, 475,	477, 490, 493, 494, 498, 503, 512, 534, 535, 536,
547, 557, 559, 340, 454, 456, 488, 502, 524, 529,	550
câna310, 311, 312, 323, 328, 380, 391, 392, 415, 424,	426, 427, 439, 447, 474, 524
cânâ	405, 406, 534
cânâna.....	540
cânânelere.....	534
cânâneye	324
cânâmı	536
canavar.....	409
cânda.....	414, 488, 520, 523
cândan.....	345, 488, 497, 512, 560
câne	402

cânı	325, 330, 344, 351, 365, 375, 383, 403, 406, 457, 469, 472, 489, 499, 534
cânında	497
cânını	525
cânıyla	473, 487
cânî	375, 464, 467
cânib	420, 559
cânibden	541
cânibe	323, 330
cânibine	530
cânla	416
cânlarına	435
cânûm	313
cânûma	364
cânûn	382, 403, 488, 507, 510, 521, 559
cânûña	490, 521
cârında	269
câriye	328, 418, 419, 420, 493, 494
câriyesi	493
câriyeveş	328
câriyeye	418, 419
câzim	410
Cebbâr	495, 554
cebr	326, 551
cebri	551
cedd	319, 480
cedel	439
cefâ	274, 286, 327, 332, 353, 361, 363, 368, 411, 417, 422, 431, 554
cehd	300, 308, 351, 362, 424, 492, 508, 509, 520, 524, 343, 451, 485, 487, 525
cehli	308
cehr	407, 415, 423, 461, 479, 480
cehûl	428
celb	492
celbi	503
celî	415
Celîl	327, 338, 377, 378, 383, 399, 417, 424, 439, 461, 489, 497, 508, 509, 531
celîs	337, 340
cem	270, 287, 323, 324, 353, 376, 409, 411, 416, 421, 447, 454, 467, 498, 541, 278, 302, 355, 380, 390, 436, 452, 469, 474, 498, 522, 526, 530
cemâle	385
cemâline	383
cemî	382
cemî'î	539
Cemşîd ü Cem	278
cenâha-i tâ'ir	398
cenân	384
ceng	292, 294, 317, 384, 433, 439, 556
ceng-i gazâda	292
cennât	278, 362

cennet	278, 362, 429, 444, 460, 464, 467, 486, 487, 491, 514, 538
cennetde	358, 430, 432, 487, 499
cennete	433, 446
cennet-i firdevs	278
cennet-i ravzât	362
cerre	289
cerr-i	290
cevâb	295, 307, 339, 349, 368, 372, 445
cevâbı	339, 494
cevâbile	368
cevâhir	545
cevâmi'	398
cevf-i nûn	399
cevherî	418, 419
cevherini	419, 420
cevherleri	418
cevî	496
cevr u zulem	278
cevr	278, 327, 353, 357, 360, 363, 411, 417, 543, 554
cevrî	368, 431
ceyhûn	373
ceyş	275, 288, 293, 381, 509, 551
ceyşe	293
cezâ	267, 271, 487, 489, 524
cezâda	377
cezâsın	482
cezmüm	276
cibâl	430, 434
cidâl	556
cidd	508, 509, 520, 548
cîfe-i dünyâya	428
ciğerin	285
cihâd	481, 482
cihân	263, 282, 283, 284, 286, 289, 291, 299, 305, 319, 331, 345, 358, 359, 363, 366, 367, 370, 376, 379, 380, 407, 416, 428, 436, 440, 441, 443, 449, 455, 468, 470, 474, 476, 491, 496, 498, 507, 514, 515, 526, 530, 533, 537, 556, 557
cihâna	388, 496, 543
cihânda	272, 300, 369, 390, 525, 539
cilve-gâh	267, 290
cilve-gâhûn	428
cin	414
cinân	269, 270, 279, 290, 302, 335, 357, 362, 371, 384, 392, 395, 443, 444, 459, 473, 486, 489, 492, 497, 500, 522
cinânda	378, 539
cinânunda	271
cinânûn	444
cinâyâtümüzü	361
cinden	546
cins	395

cîrânuñ.....	338
civân 280, 307, 317, 325, 332, 343, 344, 346, 354, 359, 363, 493, 494, 531, 553, 554	
civâna	495
civânı	291
civânuñ	494, 555
civârın	433
civârumı	429
civâruñı	432
civâruñ	430
cuhûd	373
cuyûş-ı küffâr	294
cübbe	549
cübbesini	455
cüdâ	263, 347, 424, 425, 501
cüllâh	540, 541, 544
cüllâhı	541
cümle 263, 267, 286, 287, 314, 320, 389, 397, 468, 473, 478, 485, 502, 525, 268, 296, 300, 308, 309, 334, 344, 346, 348, 354, 361, 362, 363, 368, 408, 409, 415, 423, 426, 431, 435, 437, 438, 442, 447, 448, 449, 450, 459, 460, 461, 468, 469, 474, 480, 482, 483, 492, 494, 518, 522, 527, 528, 533, 536, 543, 552	
cümlede	418, 551
cümleden	288, 372, 389, 392, 401, 422, 461
cümlei	336, 478
cümlemüze	523
cümleñüñ	269, 482, 527
cümlesi	310, 342, 411, 437, 528
cümlesinden	360
cümlesine	401
cümlesini	308, 455
cümlesinüñ	276, 286, 416
cümleye	287, 390, 399, 429, 453, 468, 506
cünbişde	276, 429
Cüneyd	425
Cüneyde	425
Cüneydüñ	425
cür'et	271
cürm	315, 334, 376, 446, 449, 461, 467
cürme	338, 339
cürmini	284
cürmiyle	475
cüst	345, 413
cüstelediler	282
cüz'î	551
cû 345, 413	
cû' 456, 457	
cû'ı	459
cüş293, 308, 310, 532	
cüşa	512

Ç

çağrışur	522
çâh	409, 410, 534
çâha	408
çâk	315, 331, 436
çâker	278
Çalabuñ	264
çâlâk	539
çapuk	539
çâr448, 539	
çâre	292, 359, 386, 434, 483, 512, 513, 539
çarh	348
çavuş	544
çehresi	305
çehresinüñ	374
çek	372, 407, 416, 508
çekdi	297, 550, 535
çekdügi	267, 324
çekdüre	377
çekdürme	546
çekdürür	504
çeke	287, 369, 431, 535
çekeler	278
çekerem	360
çekersen	372, 416
çekesin	286, 453
çekesiz	511
çekevüz	465
çekicek	503, 548
çekildi	537
çekile	279
çekilen	332, 547
çekilüp	318
çekme	319, 400, 407, 492, 514
çekmege	287, 457
çekmek	342
çekmemeden	342
çekmezem	342
çekmiş	286
çekse	460
çeksek	287, 438
çekseñ	383, 557
Çeleb	371, 407
çemen	380
çerâ	403
çerinüñ	292
çerisi	503
çeriye	292
çeşmi 'alîl	537
çeşm-i cân	292
çetr-i siyâh	323
çıka	370, 412, 536
çıkı	559

çıkageldi	325, 420
çıkageldiler	531
çıkamaz	390, 548
çıkar	267, 424
çıkara	426
çıkarup	356, 374, 504, 507, 510, 551
çıkarur	281, 408, 439
çıkdı	310, 332, 374, 410, 412, 536
çıkdı	412, 552
çıkdılar	297
çıkdum	413
çıkmadı	536
çıkmağa	412
çıkmağı	413
çıkmak	411
çıkması	534
çıkmiş	286, 359
çıkup	303, 536, 544
çine	525
çirâ	552, 556
çoğ	276, 295, 502, 504, 525
çoğımı	304
çok	279, 329, 369, 422, 502
çokdur	296
çözelüm	312
çü 281, 454, 523	
çün 278, 279, 324, 344, 351, 355, 356, 398, 403, 415, 435, 441, 485, 494, 515, 534, 537, 561	
çünân	500
çünkü..... 297, 310, 344, 380, 387, 395, 401, 431, 434, 439, 453, 458, 465, 478, 480, 493, 557	
çüb	343
çün	552, 556

D

dâ'im..... 314, 316, 341, 347, 357, 382, 387, 423, 495	
dâ'imâ	548
dâ'ireden	390
dâd	362, 368, 396
dâdı	342, 361
dâfi'	273, 275, 394, 402, 408, 454, 511, 513
dâğ	506
dâğı	513
dağı 285, 287, 289, 291, 296, 299, 302, 312, 321, 339, 342, 350, 357, 362, 368, 372, 377, 382, 385, 391, 393, 395, 398, 403, 404, 405, 406, 415, 425, 444, 445, 448, 451, 452, 454, 456, 462, 466, 470, 471, 474, 483, 495, 510, 512, 515, 523, 529, 537, 542, 548, 552, 553, 559	
dâhil	500
dâ'î	334, 558

dağ	551
dağalı	496
dâl 265, 294, 297, 387, 448, 544	
dâm	298, 299, 324, 364, 382, 427, 534, 538
dâma	298, 300, 324, 539
dâmen	555
dâmen-i luṭfla	274
dâmeni	520
dâmenine	516
dâmenini	422
dâm-ı zülfine	324
dâmı	525
dâmına	538
dânâ 273, 287, 311, 338, 340, 405, 411, 465, 484, 485, 505, 543, 546	
dânânuñ	543
dâne	297, 316, 326, 402, 403, 405, 406, 534
dâneciği	405, 406
dâne-i ḥâlî	324
dânesini	418
dâr 325, 357, 361, 390, 423, 425, 426, 443, 451, 460, 477, 478, 510, 519, 520	
Dârâ	525
darb	353, 417, 543, 545
darbe	418
darb-ı şiddetle	546
darbına	418
darbına	418, 420
darbla	419
dârı	328, 515
dârında	425
dâsitân	278
da'vâya	439, 475, 481, 493, 498, 526
da'vet	384, 432, 463, 466, 541
dâyim	427
debbâğ	338
dedem	279
dedi	271, 291, 292, 561
def' 351, 355, 360, 403, 407, 453, 518, 523, 557	
def' aten	287
def' ı	407, 484
defter	264, 476, 555
defter-i a' mâlûni	264
defterine	452
deger	388
degme	311, 339, 374, 543, 549
degül 374, 384, 393, 410, 486, 504, 516, 541, 544, 555	
degüldi	281
degüldür	306, 393
degülem	346, 483
dehân	301, 335, 441, 470, 526
dehâna	310

dehâni	310	dergâhuñ	361
dehânuñ	440	dergeh ... 290, 319, 336, 434, 446, 451, 472, 477, 480,	
dehânuñda	388	482, 484, 491, 513, 525, 556, 377, 416, 426, 559	
deheni	316	dergeh-i a'lâya	377
dehre	299	dergeh-i Hâkda	290, 434, 446, 556
dek	373, 409	dergeh-i 'izzetde	416, 426
delâ'il	378, 390	dergehine	346
deli	324, 326	dergehünde	278
delik	544	dergehüne	448, 464
delîl	327, 338, 339, 383, 416, 424, 468, 509, 558	derhâl	378, 397
dellâl	264, 328, 477	deri	374, 518
dem 176, 264, 265, 266, 267, 271, 278, 282, 283, 285,		der-i	270, 283, 306, 438, 471, 487
290, 297, 298, 300, 302, 303, 304, 314, 322, 325,		derini	304, 321, 444, 526
329, 331, 333, 335, 337, 338, 339, 344, 347, 352,		dermândelere	434
366, 367, 368, 370, 378, 381, 384, 385, 388, 392,		derrâk	350
403, 405, 406, 407, 415, 418, 419, 422, 426, 427,		dervîş	465, 466
429, 433, 434, 437, 441, 442, 443, 451, 456, 457,		dervîşâna	535
464, 465, 469, 470, 477, 482, 483, 487, 490, 491,		dervîşâne	372
494, 495, 503, 506, 508, 509, 510, 514, 518, 522,		dervîşe	515
524, 531, 533, 537, 552, 556, 560, 264, 271, 283,		deryâ	445, 544
314, 331, 370, 465, 487, 503, 508, 524		derün	374
demâdem	298	derünü	284, 325, 327, 330, 354, 378, 494
demde ... 303, 322, 339, 343, 369, 374, 394, 401, 402,		derününde	308, 311
413, 414, 416, 424, 426, 438, 448, 450, 455, 457,		derününda	363
464, 478, 486, 489, 498, 501, 507, 519, 552, 556,		destârile	549
557, 561		dest-gîr .. 271, 273, 300, 410, 413, 433, 442, 507, 329,	
demidür	292, 293, 364, 560	416, 561	
deminde	351, 454	dest-i a'dâ	422
deminden	338	dest-i niyâzi	556
демиye	516	dest-i tehî	475
demle	408	destinden	546
demler	289	destür	277, 332, 387
demlerine	435	deşt	484
demün	339, 515	deştine	527
demüñile	433	devâ	535
dendânı	286	devlet	352, 437, 451, 461
denî	293, 297, 316	devletde	321
der 270, 283, 306, 362, 438, 450, 471, 472, 484, 487,		devletümüz	438
498, 530, 541		devr	298, 343, 348
derc	310, 372, 404, 511	devvâr	343, 346, 348
derd	278, 290, 295, 303, 317, 393, 407, 433	deyr	416
derde	300, 302, 340, 421, 436, 454	deyüben	456
derdi	297, 542	deyübeni	339, 341, 372, 394, 494, 513
derdile	378	deyyâr	323
derdine	317	dıraşân	386
derd-mend 278		dırahtistâna	469
derdüm	411	dırâz	281, 341
derdüme	359, 476	di 363, 365, 482, 489, 493, 498, 499, 517, 553	
derdüñ	489	dîbâ	276
dere	373	dibine	409
derecât	291, 358, 438, 466, 492, 526	Dicle İrmağına	343
derecâtına	369	Dicleye	347, 419, 421
derekât	452	dîd 417, 545	
deren	450	Dîde-i cânile	305, 391, 408, 493
dergâha	292, 371, 375, 407, 479, 544		

dide-i kalbümü.....	340	diledün.....	467
dide-i şefkatle.....	370	dileme.....	521
didi 270, 272, 282, 283, 284, 286, 287, 290, 292, 293, 295, 299, 300, 301, 302, 303, 305, 311, 318, 320, 323, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 334, 335, 339, 340, 345, 346, 347, 348, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 370, 371, 373, 374, 377, 384, 385, 386, 392, 393, 394, 396, 400, 405, 408, 418, 419, 420, 421, 422, 429, 431, 432, 433, 435, 440, 441, 443, 446, 449, 457, 458, 462, 463, 465, 466, 469, 470, 481, 482, 483, 488, 489, 493, 494, 496, 499, 505, 506, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 523, 527, 530, 532, 541, 543, 544, 545, 546, 553, 554, 557, 559, 560, 283, 290, 291, 295, 311, 326, 345, 359, 364, 365, 419, 420, 425, 430, 432, 433, 446, 449, 457, 461, 466, 470, 476, 478, 488, 493, 494, 495, 498, 500, 514, 516, 522, 527, 531, 537, 558, 560, 561	dilerem.....	273, 427, 479	
didigün.....	281	Dileriseñ 300, 370, 372, 375, 382, 424, 438, 459, 475	
didiler ... 282, 286, 320, 332, 346, 353, 354, 355, 392, 404, 409, 430, 435, 444, 482, 527, 528, 530, 531, 532, 544, 437, 453, 501		dilersün.....	295
didirür.....	454	dilerüm.....	271, 479, 488
didiyse.....	493	dilerüz.....	358, 371, 390, 419, 501, 530, 548
didügi.....	494	dilese.....	407
didügün.....	545	dileye.....	497
didügüne.....	544	dileyüp.....	300
didüm.... 273, 411, 412, 477, 290, 304, 326, 349, 409, 482, 488, 489, 510, 511, 522		Dil-i ğam-ğünümi.....	265
didün.....	485	dili. 280, 292, 297, 303, 324, 325, 330, 355, 362, 405, 415, 425, 449, 511, 519, 521, 534	
didünüz.....	367	dilidür.....	298
digemez.....	358, 414	dilin.....	299, 514
dil 265, 276, 281, 336, 345, 414, 425, 426, 431, 464, 467, 473, 487, 502, 508, 509, 518, 557, 280, 290, 291, 293, 294, 297, 298, 299, 300, 302, 316, 317, 321, 322, 325, 328, 335, 340, 341, 354, 355, 356, 360, 379, 384, 387, 391, 415, 418, 422, 426, 435, 444, 445, 447, 456, 457, 459, 460, 465, 467, 473, 483, 484, 487, 490, 494, 497, 508, 510, 512, 513, 519, 520, 527, 528, 532, 534, 535, 538, 544, 560		dilinden.....	387
dilâver.....	325, 345	diline.....	357, 420, 506, 359, 374
dilde..... 265, 268, 272, 278, 331, 337, 371, 394, 427, 439, 457, 484, 503, 534, 556		dilini.....	299, 330, 353, 373
dildedurur.....	350	dilinün.....	304
dildeki.....	356	dilr.....	300, 559, 560
dilden.... 289, 300, 374, 378, 386, 395, 407, 416, 424, 442, 445, 475, 525, 529		diliyle.....	297, 308
dildendür.....	280	dille.....	525
dile 308, 369, 404, 438, 439, 440, 445, 449, 480, 490, 502, 512, 520, 534, 535		diller.....	302, 312, 395, 404
diledi.... 324, 333, 343, 351, 354, 384, 393, 399, 400, 412, 418, 420, 431, 512, 513, 516, 536, 543, 552, 554, 559		dillere.....	435, 438, 486
dilediler.....	332, 498	dilleri 279, 289, 295, 307, 328, 331, 339, 465, 508, 509, 530	
diledüğünü.....	361	dillerini.....	434, 435
diledüm.....	360, 409, 421	dillerinün.....	331
		dilsüz.....	280
		dil-süz.....	280, 355, 360
		dilüm.....	303, 364, 435
		dilümde.....	273
		dilümüz.....	327
		dilümüzden.....	423
		dilün..... 265, 276, 280, 300, 389, 393, 489, 525, 542	
		dilünden.....	380, 382, 389, 415
		dilündür.....	300
		dilüne.....	315
		dilünî.....	310, 517
		dilünle.....	300
		dimâġı ‘aţţâr.....	337
		dimâġına.....	524
		dime.....	280, 315, 454, 516
		342, 363, 370, 454, 516, 538, 545, 556	
		dime..... 280, 315, 342, 354, 385, 439, 454, 491, 516, 520, 548, 551	
		dimedi.....	295, 485
		dimedüm.....	409
		dimege.....	368
		dimeñüz.....	271
		dimese.....	306

dimesün 497
dimeye 452, 454, 552, 452, 547
dimeyeler 274, 337, 351
dimeyüp 381, 426, 460
dimez 310, 363, 451, 457, 506, 544
dimezdi 317
dimiş 327, 496, 521
dīn362, 392, 414
dīnâr..... 299, 301, 330, 345, 349, 397, 510, 512, 513,
527, 553
dīnârî.....517, 519, 552, 553
dīnârûm.....516
dindi.....268, 273, 463, 482, 485, 486, 521
dīne 375, 376, 451
dine 535, 555
dinildi 297, 501
dinile.....263, 315
dinilen.....431, 545
dinilüp.....273, 347
dinilüpdür 270, 426, 466
dinilür 533
dinilürse 306
dīnine 394
dīnler.....522
dinmeye 535
dinür 280
dinürse 307
dīzâr 490
dirdi 290, 417, 420
dirdüm 368
direm.....332, 349, 512, 513
dirhem.....500
diridi 287, 313, 420
dirīgâ.....431
dirildi 333
diriseñ 454
dirken.....325
dirler 381, 489
dirse 475
dirseñ 280, 289, 310, 372, 375, 431, 491, 498, 520,
535, 539, 547
dise 423, 473
diseñ 465
dişinüñ 539
ditrer 560
dīvân 272, 279
dīvâna 511
dīvânda 511
dīvâne 467
dīvânî 275
dīvârında 425
diyâr.....357, 540
diyârûñ.....543
diye 265, 271, 318, 379, 433, 517, 551
diyecek.....291, 441

diyeler... 306, 337, 357, 393, 372, 414, 456, 474, 482,
562
diyelermiş 342
diyelüm.. 281, 297, 402, 423, 426, 441, 445, 447, 543
diyemez 363, 403, 457
diyen 272, 281, 341
diyesin 501
diyesiz.....385
diyeyüm 363, 408, 553
diyü289, 308, 327, 328, 329, 330, 337, 343, 344, 346,
349, 351, 364, 366, 367, 368, 377, 383, 406, 415,
445, 454, 470, 475, 476, 481, 483, 486, 490, 496,
504, 510, 513, 514, 515, 518, 540, 541, 556
diyüp.....323, 325, 356, 406, 411, 506
dizine 374
dokuyam 545
dost 495
dostı 492
dostlara 525
dostlaruñla 495
döğdi 353
döge döge 285
dök 560
dökdi.....293, 308, 328, 356, 554
dökдилer.....526
döküm.....434
döke 554, 559
dökelüm 306, 524
dökerek 420
dökmegi 293
dökülür.....423, 460, 461
döküp.....315
döndi..... 294, 440, 470, 303, 325, 328, 375, 393, 458,
523
döndürüp.....327, 315, 465
döne 364, 431, 435, 439, 532
döner.....343, 381, 383, 469
dönerdi.....330, 383
dönicek 432
dönmek 428, 456
dönüp.....551
döşene 279
döşenüp.....379
döşeyüp.....277
du‘â279, 336, 361, 441, 456, 556, 557, 559, 561, 562
du‘âm.....361
du‘âmı.....267
du‘âsını 361
du‘âya 272, 336, 560
du‘âyı.....559, 561
dükkânı 275
dün.....269, 271, 302, 343, 366, 369, 495
düni.....335
dünleri.....531
dünün.....380

dünyâ	303, 388, 423, 500
dünyâda	391, 424, 438, 468
dünyâyı	550
dünyede	288, 290, 468, 472, 536, 538
dünyevî	429
düpdüz	436
dür337, 350, 459	
dürc	297, 310, 336, 362, 404
dürer	269, 306, 362
dürerin	526
dürişüp	437
dürişür	451
dürler	297
dürlü	422, 444
dürr ü le'âl	265
dürr	265, 276, 287, 293, 297, 308, 327, 356
dürr-i 'Adenî	297
dürr-i güheri	276
dürr-i kelâm	293, 308
dürr-i pendüme	404
dürrin	306
dürüni	321, 444, 526
dürüg	494
düş	375, 501
düşdi	294, 324, 344, 346, 356, 373, 374, 403, 411, 420, 431, 440, 499, 513, 540, 544, 551, 560, 373, 440, 470, 513, 536
düşdiler	309, 380, 533
düşdüm	410
düşdüñ	395, 554
düşse	434, 481, 521
düşegen	521
düşen	497
düşer	266, 331, 333
düşesin	454, 466, 467, 521
düşecek	534
düşiren	539
düşmân	454
düşme	538
düşmen	454
düşmenün	525
düşmeye	506
düşmeyevüz	507
düşmiş	326, 332, 443
düşmişi	439
düşse	466
düşülür	340
düşüm	478, 514
düşümde	545
düşün	436
düşüp	324, 329, 331, 352, 412, 454, 497
düşürdi	302
düşüre	286
düşüren	298, 300, 539
düşürmeye	304

düşürüp	298, 315, 343, 360, 409, 411, 490, 491, 502, 516
düşürür	304, 391, 416, 459, 469, 534, 539
düz-d-i vesâvisden	427
düzdüm	470
düzelüm	305
düzilüpdür	380, 515
düzip	275
düz-d-i siyâh	376, 410
dün u denî	274
dün	274, 316, 317, 359, 411, 427, 437, 460, 463
dün-ı himmet	429, 437
dün-ı nazar	316
dür267, 340, 404, 428, 469, 472, 475, 501, 511, 542	
düş	370

E

eb'ad	445
ebe	319
ebed	278, 318, 375, 479, 497, 521, 524
ebedî	280, 438, 496
ebrâr	459
ebrâruñile	467
ebr-i şeb'	456
ebri	465, 534
ebter	305, 378, 423, 506, 515, 545
Ebü Hâmid-i Ğazâlî	522
Ebü'l-leys-i fakîh	500
ecildendür	296
ecîr	446, 459, 486
ecnihâ	450
ecr489, 500	
ecr-i cezîl	489
ecri	465
ecrin	482
eczâdur	502
edâ	275, 292, 301, 347, 389, 431, 442, 454, 462, 481, 486, 490, 499, 559
edâsına	452
eddebeni Rabbi	320
edeb	312, 313, 314, 316, 319, 469, 492
edeb	312, 313, 314, 318, 319, 320, 321, 346, 353
edeb-âmûz	312
edebe	319
edebi	314, 316, 319
edeble	314, 319
edebün	319
ednâ	268, 429, 447
efgân	328, 330, 331, 396
efgânile	497
efgende	360
efkâr	304, 481, 503
eflâke	559

efzâ 322, 357, 371, 383, 403, 408, 417, 462, 481, 506, 509, 526, 529, 540, 552	el urdum.....273
efzâdur.....502	el 263, 273, 275, 279, 282, 350, 396, 419, 422, 447, 487, 488, 491, 523
efzûn.....387, 508	el-ân.....282, 523
eger 268, 276, 289, 310, 313, 315, 319, 338, 339, 363, 364, 369, 371, 375, 388, 397, 408, 428, 431, 438, 451, 452, 455, 460, 469, 471, 472, 475, 476, 491, 498, 523, 524, 525, 529, 537, 539, 547, 551, 553, 556, 327, 335, 338, 358, 387, 389, 407, 426, 449, 450, 451, 465, 478, 492, 513, 557	elbet.....341, 386
egerçi.....273, 280, 290, 379	elbette.....325, 342, 345, 492, 559
egledügün.....454	elbettete.....339, 349, 369, 399, 426, 472, 489, 544
egledügünü.....455	elde.....325, 436
egledüpdür.....325	elden ele.....276
egnine.....488, 549	elden.....276, 356, 387, 445, 513, 551
egri.....408	ele 264, 272, 298, 349, 436, 508, 509, 275, 380, 428, 451, 511, 519, 530, 542
egüp.....278, 448	elem.....279, 290, 497, 508, 514, 516, 550
eḡad.....335	elemi.....332, 503, 507
Eḡad.....375, 521, 524	elhân.....298, 299, 301, 302, 380
eḡak.....389	eli 449, 559
ehl 270, 276, 277, 296, 305, 319, 327, 338, 341, 350, 352, 362, 373, 385, 387, 390, 392, 399, 404, 406, 408, 421, 429, 439, 440, 445, 458, 459, 466, 471, 479, 482, 486, 488, 489, 491, 492, 500, 512, 514, 525, 526, 531, 535, 558	elīm.....368
ehl-i idrâk.....281, 504, 547	elin.....516, 517
ehl-i idrâke.....312, 500, 535	elinde.....373, 478, 559
ehl-i İslâma.....282	eline.....328, 332, 343, 355, 515, 516, 517, 354, 365, 419, 539, 551
ehl-i vera'.....392	el-kışsa.....350
ehl-i281, 282, 312, 316, 320, 321, 395, 397, 433, 434, 435, 436, 490, 500, 504, 535, 547, 562	ellerüm.....364
ehli.....313, 314, 409, 427	elli462
ehl-i.....270, 276, 277, 296,305,319,327,338,350,352,362,373	elsün.....291, 436
.385,,387,390,392,404,406,408,421,429,439,440,445, 458,459,471,479, 482,486,488,489,491,492, 500,512, 514, 525,526,531,535,558	elsünde.....348
ehlidür.....319	elsün-i ḡalk.....291
ehlin.....486	eltâf.....369
ehline.....313, 319	elüme.....364
eke.....535	elümi.....275
ekesinden.....423	elün.....351, 368, 389
ekl277, 316, 368, 403, 404, 405, 406, 459	elünden.....352, 389
ekle.....403, 458	elüne.....264
ekli.....458	elünle.....300, 319, 453
ekrem.....330, 555, 561	emân.....546
ekşer.....338, 496, 521	emegün.....492
eksigüne.....520	emek.....287, 304, 319, 342, 369, 383, 407, 416, 438, 460, 492, 508, 511, 557
eksik.....346, 505, 510	emeküm.....342
eksiklügüme.....518	emekün.....342
eksilmeye.....397	emîn.....272, 424, 444, 548, 507, 560, 561
eksmez.....264	emr 286, 287, 320, 363, 364, 367, 408, 415, 512, 560, 290, 333, 367, 398, 415, 419, 459, 486, 515, 554, 560
eksük.....346, 347, 558	emrâz-ı zünûba.....376
el kaçırıp.....279	emre.....272, 354, 448, 479
el ura.....275	emr-i kaçâ.....333
	emr-i mühimmi.....398
	emrile.....560, 561
	emrine.....263, 288, 356, 551
	emrini.....415
	emrüd.....403
	enâm.....343, 365, 469, 522
	enbiyâ.....269, 438, 500
	enbiyâdan.....552

endîşe.....	376, 410, 523	eşgâli.....	504
endüh.....	311, 444, 502	eşhâş.....	434
endühdan.....	367	eşigine.....	483
endüh-ı.....	311	eşk-i hünin.....	328
Enes.....	439, 498	eşrafınâ.....	445
enhâr.....	264, 294, 378, 381	eşrâr.....	338
enhâr.....	379	eşrâra.....	491
enîn ü âha.....	466	eşyâ.....	320, 382, 485
enîn.....	396, 440, 441, 475, 466, 470	eşyâya.....	405
enînüne.....	465	etek.....	274, 283, 422
enîs.....	340	etmeke.....	348
enker.....	523	eţrâf-ı cihâna.....	299
enseb.....	313	eţrafına.....	278
envâ‘.....	346, 541	eţrafuñâ.....	279
envâ‘-ı kirâm.....	346	ev 268, 365, 366, 429, 447, 530, 531, 532	
envâ‘ı.....	424, 425	evde.....	419
envâr.....	415, 526	eve.....	333, 530
envârı.....	438	eve.....	373
ezân.....	536	evgâr.....	331
ezânı.....	536	evi 541	
ezkâr.....	481, 503, 527	evine.....	328
ezkurû‘llâhe.....	415	evini.....	362
epsem.....	280, 292, 306, 361, 367, 387, 555, 557	evlâ.....	401, 494, 495
er 287, 436, 498		evlâd.....	303, 510
erdür.....	325, 327	evlâda.....	510
erham.....	471	evleksiz.....	446
eri 288		evliyâ zümresi.....	443
eridi.....	513	evliyâdan.....	462, 464
erini.....	420	evzâ‘.....	450
eriyüp.....	472	evrâd.....	482, 527
ermeğan.....	452	evşâf-ı pesendide.....	525
esâmî-i hıyâr.....	269	evsâh-ı zünübunı.....	447
esbâbı müheyyâ.....	282	evşânı.....	416
Esedu‘llâha.....	494	evvâb.....	434
esen.....	540	evvel.....	273, 279, 379, 401, 402, 404, 500, 506, 555,
eşer.....	289, 322, 355, 461, 490, 537, 540, 435, 559	evvelâ.....	379, 521
eser.....	540	evvelki.....	287, 288
eşerden.....	490	evvellerini.....	331
eşerin.....	403	eyâ 271, 284, 302, 363, 427, 433, 441, 473, 474, 479,	
eski.....	411	498, 501, 506, 537, 548	
eskidüp.....	288, 495	eydür.....	176, 560
eskit.....	492	eyle 264, 265, 266, 267, 271, 272, 273, 274, 277, 279,	
esrâr.....	334, 430, 459	286, 293, 294, 300, 301, 310, 312, 313, 314, 315,	
esrâra.....	555	319, 323, 329, 341, 342, 348, 354, 359, 360, 361,	
esrârı.....	332, 505	362, 363, 364, 366, 368, 370, 375, 377, 379, 381,	
esrârın.....	281	386, 390, 398, 400, 401, 402, 408, 414, 419, 421,	
esrârla.....	303	422, 426, 427, 429, 433, 434, 437, 438, 439, 440,	
ester.....	505	446, 452, 455, 463, 464, 467, 474, 475, 479, 481,	
esuben.....	381	484, 488, 491, 492, 493, 499, 505, 508, 509, 519,	
eşçâr.....	381	520, 521, 523, 524, 525, 526, 532, 533, 538, 546,	
eşedd.....	377	548, 554, 556, 264, 266, 267, 276, 327, 416, 441,	
eşfağ.....	372, 471	461, 484, 490, 495, 521, 556	
eşfağdur.....	471	eyledi.....	279, 295, 298, 301, 314, 318, 320, 321, 323,
		333, 336, 341, 343, 345, 355, 361, 366, 371, 373,	

381, 389, 404, 411, 412, 414, 419, 420, 423, 437, 440, 442, 448, 449, 453, 459, 462, 471, 485, 490, 495, 496, 511, 526, 527, 531, 538, 540, 542, 543, 544, 547, 561	
eyledi 308, 309, 318, 329, 341, 345, 355, 361, 363, 364, 365, 375, 378, 390, 394, 413, 444, 494, 497, 499, 513, 532, 537, 540, 541, 544, 545, 546	
eylediler 281, 346, 294, 305, 317, 331, 332, 334, 345, 346, 409, 436, 533, 551	
eyledügi 448, 472	
eyledüm 360, 369, 390, 413, 482, 493, 494	
eyledün 482, 483	
eyledünüz.....335, 366, 367	
eyleme .. 267, 319, 325, 427, 431, 449, 463, 492, 501, 520, 561, 267, 391, 523, 524	
eylemedün 295, 490	
eylemegi 376, 523	
eylemekden.....367	
eylememiş.....426	
eylemese 388	
eylemeyem.....479	
eylemez..... 301, 455, 414, 486, 543	
eylemezsın 489	
eylemiş.....374, 385, 514	
eylemişem.....296, 518	
eylemişem.....335	
eyler..... 265, 268, 269, 279, 281, 292, 315, 316, 330, 335, 337, 339, 345, 350, 359, 367, 396, 401, 405, 413, 415, 422, 425, 437, 439, 440, 442, 448, 451, 454, 455, 456, 457, 460, 461, 463, 465, 471, 472, 473, 475, 488, 489, 502, 503, 512, 520, 526, 528, 529, 544, 548, 556	
eylerdi 340, 483	
eyleridüm 290	
eyleriken 290	
eylerise.....447	
eyleriseñ.....353, 392	
eylerler.....344	
eylerse.....320, 561	
eylerseñ.....319, 508	
eylerüm 493	
eylese 285, 316, 408, 497, 500	
eyleseler.....306	
eyleseñ.....440	
eylesevüz 375	
eyleye ... 282, 293, 297, 310, 319, 321, 337, 351, 356, 369, 384, 399, 415, 442, 452, 461, 475, 492, 499, 500, 535, 544, 553	
eyleye 341, 417, 438, 439, 484, 525, 552	
eyleyeler 265, 456, 482, 530, 562	
eyleyelüm 289, 296, 306, 312, 321, 325, 339, 348, 369, 372, 393, 445, 562	
eyleyem 488, 542	
eyleyemez.....339	
eyleyen.....319, 488, 497	
eyleyesiz 307	

eyleyevüz.....271, 312, 335	
eyleyü 285	
eyleyüben.....279, 518	
eyleyügör.....370	
eyleyüp . 272, 279, 341, 348, 367, 372, 505, 533, 296, 405, 435, 494, 537, 561	
eyü 281, 289, 296, 316, 357, 358, 386, 392, 411, 418, 533, 545	
eyvân 380	
eyvânı 275, 359	
ezel 385, 406	
ezeli 402	
ezhâr-ı bahâr 379	
ezhâr-ı besâtinden.....441	
ezhâr-ı beyâbândan.....441	

F

fâcir 443, 479, 550	
Fâ‘ dilü 351, 356	
fâhîr 298, 312, 501	
faḥr 369, 370, 376, 440, 441, 449, 468, 470, 491, 496, 498, 514, 515, 533, 557, 373, 438, 471, 561	
faḥrı 496	
fâka 496	
faķır 500, 541	
faķır 551, 553, 554, 555	
faķiri 512	
faķr 290, 496, 497	
faķra 499	
faķrı 496, 497, 553	
faķrla 496	
fâlüm.....462	
fânî.....438	
fâzıl.....287, 313, 465	
fażl u ‘inâyet.....274	
fażl u kemâlât 270	
fażl ..270, 274, 282, 358, 444, 451, 461, 479, 533, 546	
fażlî.....370	
fażluñ.....387, 479	
fażluña 479	
fażluñla 391, 427, 548	
fârîğ 300, 303, 336, 410, 559	
farķ 288	
farżını 462	
Farżıla 466	
Fârûk.....270, 353, 372, 522	
Fârûkı 371	
fâsık 477, 550	
fâyık..... 187, 394, 403, 473, 503, 536	
fece 499	
fedâ 292, 335, 525	
fehîm.....287	

fehmi.....	286, 307, 339, 340, 350, 387, 425, 426, 453, 455, 458, 471, 472, 478, 490, 519, 552, 307, 310, 356, 375, 424, 425, 457, 463, 466, 473, 485, 486, 492, 547, 552, 555
fehmine.....	313
fehmini.....	471
fehümümüz.....	423, 506, 515
fehıvâsı.....	416
felek.....	272, 315, 381, 384
felek-i ‘izzetden.....	315
felekî.....	444
fenâ.....	266, 290
fenâdan.....	357
fenâyı.....	443
fende.....	543
fezkurü’lîlâh.....	416
fezkurünî.....	415
fer‘ ü aşlın.....	486
ferâğ.....	380
ferah.....	311, 365, 380, 535, 336, 357, 358, 401, 422, 517, 553
ferahda.....	290
ferahdan.....	550
ferahnâk.....	327
ferahıñ.....	503
ferâmuş.....	280, 300, 302
Ferd ü İlâh.....	264, 401
Ferd ü Kâdîm.....	265
Ferd.....	264, 265, 401, 421, 429, 479, 482, 537, 554
ferd.....	303
ferde.....	349, 368, 409
ferdüm.....	411
ferdüñ.....	489
ferer.....	469
Ferehe.....	471
Ferehi.....	469
Ferehin.....	469
fermân.....	321, 351, 367, 561
fermâna.....	375, 524
fermânı.....	327
feryâd.....	331, 396, 410
feşâhat.....	389
feşâhatla.....	522
feth.....	303, 321, 332, 334, 335, 340, 376, 470, 497, 306, 342, 343, 344, 346, 347, 353, 471, 526
fethe.....	345, 346
fethi.....	344, 345, 350, 528
Fettâh.....	375, 546
feve feve.....	444
fevri.....	368
fevt itmeñ.....	436
fevt.....	436, 449, 463
fevz.....	444

feyz.....	379, 468
Feyz-i Akdesden.....	379
fırsat.....	264, 308, 377, 385, 428
fırsatı.....	436, 463
fisk.....	472
fıska.....	434, 442
fıskıla.....	430
fi’l-gâr.....	270
fi’l-hâl.....	264, 282, 353, 356, 365, 420, 430, 442, 477, 493, 517, 553, 560
fi’lîlâh.....	484, 491, 492, 493, 494, 495
fi’lîlâhı.....	494
fi’lîlâhumuzı.....	493
fi’l-meşel.....	348
fidâya.....	489
fiğân.....	377, 410, 436, 540, 542
fıkr.....	310, 356, 379, 381, 405, 502, 546, 547, 379, 389, 410, 417, 462, 487, 503, 504, 512, 514, 523
fıkre.....	356
fıkri.....	423, 426, 487
fıkrin.....	532, 539
fıkrle.....	304, 388
fılân.....	347, 360, 404, 430, 435, 483, 543
fi’l-i hâdis.....	348
fi’l-i kabîh.....	363
fi’l-i muhâl.....	282
fi’l-i sıfâh.....	376
fi’l-i şenî‘i.....	364
fi’li.....	320
fi’lüm.....	291
fi’lûme.....	348
fi’lünde.....	263
fırâr.....	387
fırkat.....	299, 303, 330, 331, 385, 542,
Fuḍayl-i fâzıl.....	396
Fuḍayli ḡamda.....	339
fuḡûl.....	449
fuḡarâ.....	498, 500, 501
fuḡarâdan.....	501
fuḡarânuñ.....	498
Fuḡarâsı.....	500
fuḡarâya.....	466
fuzâlâ.....	307, 320
fusḡayıla.....	433
fücür.....	472
fücûra.....	442
fûlk.....	381
fûloriye.....	519
fûtür.....	501

gâh	302, 303, 398, 454, 479, 508, 549
gâhî	318, 402, 504, 469, 549, 559
gâv	505
gebr-i siyâh	292
geç	337
geçdi	334, 364, 505, 542
geçdi	317
geçe	450
geçelüm	422
geçerek	364, 420, 531, 541
geçinüp	531
geçirür	504
geçme	397
geçmeye	392
geçmeyesin	380
geçüben	410
geçünürüz	386
geçüp	305, 306, 332
geçürem	336
geçürüp	333, 384
geçürürdi	328
geçürürüz	385
gedâ	377, 460, 465, 490, 525
gedâyum	477
geh gâh	273
geh	273, 424, 504
gel 365, 379, 423, 433, 459, 466, 484, 508, 514, 516, 517, 522, 541, 548	
geldi	272, 287, 290, 292, 296, 307, 309, 328, 331, 332, 333, 347, 354, 363, 364, 366, 371, 372, 373, 379, 392, 394, 396, 397, 405, 411, 416, 421, 444, 477, 494, 498, 510, 511, 512, 516, 517, 527, 528, 531, 542, 553, 558, 560, 282, 362, 365, 387, 405, 406, 413, 493, 541, 543, 552, 553, 561
geldiler	444
geldinüz	532
geldiyse	269
geldük	396
geldüm	336, 359, 364, 413, 477, 542
geldün	290, 482
gele	284, 352, 386, 395, 439, 466, 478, 547
Gele	266, 275, 289, 356, 377, 388
gelecek	286
geleden	352
geleler	530
gelem	403
gelevüz	464
gelicek	365, 380, 514, 384, 403
gelmedi	425, 543
gelmege	326
gelmesün	318
gelmeye	320, 489, 356, 477, 485, 489
gelmez	320, 327, 552

gelmiş	303, 403, 411
gelmişem	375, 448, 560, 561
gelmiye	320, 428
gelse	280, 455, 545
gelseñ	505
gelsün	326, 347, 477
geluben	469
gelüp	291, 328, 361, 469, 483, 493, 494, 511
gelüpdür	339, 357, 436
gelür	318, 389, 392, 412, 478, 504, 524, 548
gelürdi	347
gelürse	327, 359, 364, 513
geñ	303
genc	321, 526
gencini	397
ger 277, 304, 314, 326, 337, 338, 362, 371, 374, 388, 399, 408, 422, 438, 449, 451, 461, 480, 485, 492, 529, 535, 554, 277, 306, 310, 314, 315, 338, 358, 364, 383, 388, 417, 439, 457, 459, 460, 481, 495, 509, 557	
gerçi	273, 298, 304, 395, 429, 279, 298, 325, 369, 375, 472, 503, 506, 522, 535, 548
gerdün	285
gerdünî	285, 325
gerek	283, 356, 397, 401, 519, 542
gerekdür	431, 437
geşt	436
getirüp	418
getür	366, 428
getürdi	299, 505, 544
getürdiler	317
getürdüm	470
getürdün	482
getüre	356, 420
getürem	409
getüren	297
getüricek	380
getürüp	286, 384, 419, 477, 532, 329, 330, 333, 345, 346, 354, 360, 377, 390, 412, 417, 418, 419, 420, 448, 495, 512, 514, 517, 527, 543, 544
getürür	264, 376, 448
getürürdi	403
getürüvirdi	373
gevher	310, 388
gevher-i dürr	310
gevheri	436
geye	455
geyegör	314
geyicek	480
geymedinise	276
gezdi	549
gezdürür	328
gezeler	345
gezer	330
gezerek	345
gezermiş	425

gezesin.....	484
gibi.....	278, 279, 287, 309, 315, 329, 336, 340, 343, 346, 366, 403, 406, 413, 438, 439, 446, 450, 461, 503, 514, 522, 537, 541
gibidurur.....	395
gibilerün.....	401
gic 530	
gice	282, 283, 287, 328, 359, 430, 460, 476, 514, 522, 302, 322, 381, 392, 399, 437, 451, 503, 530, 541
giceye	530
giçe	354, 380
giçer.....	278
gide 266, 316, 345, 390, 400, 412, 431, 455, 467, 472, 525, 537	
gidebilem.....	462
gidelüm. 270, 296, 321, 404, 455, 512, 517, 521, 524, 547, 277, 401, 517	
gidem.....	313
gidemez	549
gider.....	464, 512, 516
gider[ür].....	503
giderdi.....	362
gidere.....	386, 474
giderek.. 308, 323, 331, 332, 333, 334, 343, 359, 553, 401, 425, 430, 542	
gidericek	506
gideriken.....	323, 373
giderirmiş.....	368
gidermiş.....	419
giderse	479
giderüp.. 297, 336, 374, 394, 395, 401, 423, 478, 483, 515, 519, 560, 423, 495, 512, 532	
giderür	377, 439, 461, 502, 503, 416, 557
giderüz.....	466, 530
gidesi	552
gidesin	279, 283, 433, 455, 466
gidesiz.....	465
gidevüz	385, 465
gidicek	308, 506
gidüp.....	411, 413, 420, 422, 423
gilden	374
gile.....	352, 439, 491
giline.....	507
gir 479, 509	
girân.....	457, 498, 507
girdâb.....	350
girdâba.....	343
girdi	343, 359, 394, 466, 541, 365, 464
girdiler	437
girdüm	359
girdün	284, 466
gire.....	428, 500
giregör	370
girelüm.....	407
giren.....	424, 449

girendür	370
gireydi	544
girevüz.....	523
giriftâr.....	302, 329
girmeye.....	264, 298
girmez.....	264, 349, 436, 451
girse	271, 460
girüp	358, 373
girür	338, 391
girürdi	549
giryân.....	294, 330
girye.....	344, 383, 421, 537
gitdi 290, 301, 303, 343, 352, 357, 363, 373, 375, 387, 404, 405, 406, 412, 420, 435, 505, 513, 517, 518, 558, 335, 443, 541, 546	
gitdigünüz.....	282
girdiler	344, 345, 401, 444, 530
girdügi.....	311, 429
girdügünce	299
girdük.....	408
girdüm.....	409
gitme.....	311, 429
gitmedi.....	355
gitmege	383, 401
gitmek	400, 432
gitmemiş	425
gitmeyelüm.....	494
gitmiş.....	541
giyâh	410
giyer.....	455, 549
giyesin	276
giymege	346
giymiş	549
giyüp.....	488, 559
gökde	384, 436
göklere.....	330, 410
gönder.....	267
gönderdi.....	393, 498
gönderme	267
gönderü.....	332
gönderüp.....	352, 384, 444, 471, 544
Gönderüpdür.....	347
gönli.....	326, 383, 540
gönlümüz.....	266
gönlin.....	530
gönline	356
gönlini.....	272, 318, 329
gönlüm.....	318
gönlüme	541
gönlümüz	367, 488, 510
gönlümüzi	493
gönül..... 280, 327, 351, 410, 460, 509, 519, 548, 474, 508	
gönülde	395
gönüle	334, 376
gönüli.....	288, 357, 362, 515, 519

gönüller.....	519, 526
gönüllere.....	414, 532
gönülün.....	415
gör277, 301, 304, 332, 343, 347, 349, 350, 359, 393, 394, 409, 419, 429, 437, 463, 506, 510, 513, 514, 516, 517, 519, 521, 532, 537, 559, 307, 355, 409	
gördi 282, 290, 309, 323, 333, 339, 345, 365, 384, 400, 425, 465, 541, 553, 285, 300, 309, 323, 328, 333, 339, 357, 371, 373, 374, 406, 443, 446, 457, 481, 512, 514, 543, 558, 559	
gördiği 324	
gördiler 392, 470	
gördüğünü 503	
gördük..... 440	
gördükçe 520	
gördüm..... 291, 331, 411, 412, 444	
gördün..... 473, 515	
göre277, 291, 292, 296, 313, 322, 358, 362, 381, 383, 384, 395, 404, 424, 442, 476, 480, 498, 506, 513, 303, 318, 320, 349, 365, 375, 379, 383, 394, 418, 423, 430, 442, 453, 518, 531, 557	
görece 275	
göredür..... 275	
görelir..... 378	
görelüm..... 366, 377, 423, 482, 494, 510	
görem..... 291	
göremez 549	
göremezdüm 387	
gören..... 269, 299, 383, 385, 433, 534, 535	
gören..... 339	
göreni..... 492	
görenün..... 374, 552	
göresin ... 288, 319, 322, 389, 470, 364, 365, 473, 521	
göresüm 542	
görevüz 335, 383, 523	
görevüz 365	
göreyüm..... 377	
Göricek . 306, 320, 325, 328, 346, 359, 368, 371, 373, 374, 376, 393, 396, 405, 413, 420, 431, 458, 470, 494, 331, 365, 513	
görindi 288	
görine 416	
görinüp..... 287	
görinür 415, 43, 443, 503, 535, 549	
görinürdi 290	
görmeden 432	
görmedüğünü..... 291	
görmege..... 313, 315, 420	
görmek..... 385, 432	
görmemiş 290, 443	
görmemişem 545	
görmeye 274, 486, 538	
görmeyem..... 491	
görmeyesin 278, 315, 432	
görmeyeyin 318	
görmüşdüm..... 409	

görse 287, 333, 361, 420, 517, 536, 550, 324, 383, 405, 554, 559	
görsem 553	
görseñ 505, 549	
görüldi 348	
görüle..... 474	
görünüz..... 287	
görüp..... 324, 409, 431	
görür 332	
görürüm 371	
gösterem 515	
göstereydi 553	
gösterildi..... 473	
gösterivirdi..... 330	
gösterüp 327, 412	
Gösterür 325, 328	
götrile 278	
götürdi 309	
götüremez 373	
götürüp... 278, 419, 293, 304, 373, 380, 420, 469, 517	
göz 291, 303, 549	
gözi 330, 538	
gözine 537	
gözini..... 268	
gözünün 373, 378	
göziyle 550	
gözlemeyen..... 316	
gözleri..... 355	
gözüm 364	
gözümüz 390	
gözün 435, 459	
gözünü 388	
gücenüp 353	
gücile 317, 551	
gücün 429	
güher..... 420, 421	
güheri..... 313	
güheri..... 420, 421, 550	
güherin..... 420, 526	
gül280, 336, 337, 346, 351, 380, 413, 426, 497, 534	
gülâb 514	
gülbangüñi 278	
gülde 542	
gülden 542	
güldi 372	
güldür 264, 293	
güldürelüm..... 325	
gülerek 326, 400, 425	
gül-i ħandânuñ 280	
gülini..... 534	
gül‘izârundan..... 542	
gülîstân 497	
güller..... 380	
gülşen 264, 426, 537, 542, 265, 266, 497	
gülşen-i ħüsnünde..... 265	

gölşen-i kuds.....	266
gölün.....	264, 265
gölüp.....	420
gölzâr.....	279, 497
güm güm.....	412
gümân.....	371, 422, 520
gümleyüp.....	412
güm-râh.....	326, 479
gün.....	269, 271, 283, 298, 300, 302, 318, 328, 330, 332, 333, 343, 344, 347, 350, 353, 364, 366, 369, 371, 418, 419, 420, 430, 449, 453, 462, 493, 495, 505, 530, 531, 536, 540, 541, 542, 552
günâh.....	286, 315, 334, 395, 417, 461, 483, 484, 537
günâhdan.....	447
günâhı.....	341, 460
günâhına.....	537
günâhını.....	446
günâhuma.....	443
günde.....	300, 449, 451, 532
günden güne.....	387
günden.....	387, 392, 511
gündüz.....	283, 302, 380, 381, 392, 430, 437, 451, 503
gündüzde.....	322, 399, 460
güne.....	546
güneh.....	474
günehüm.....	283, 363
güneşden.....	473
güni.....	343
günler.....	330, 534
günleri.....	531
günüñ.....	380
güzâf.....	414
gürîz.....	435
güvâh.....	292, 298, 305, 348, 391, 408, 417, 439, 457, 475, 493, 504, 526
güyyîâ.....	502
güzîn.....	293, 363, 435, 441, 511, 515, 347, 470, 514
güne.....	302, 306, 311, 329, 346, 350, 355, 417, 502, 511, 535
güsfeñd.....	511
güsfeñde.....	511
güş.....	285, 300, 307, 310, 316, 545, 285, 310, 331, 430, 435, 440
güş-ı câna.....	285
güşı.....	310
güşına.....	425
güşuñ.....	295
güşuñda.....	388
güş-vâr.....	285, 310
güyâ.....	448, 468
güyyîâ.....	290, 302, 338, 443

Ğ

ğabî.....	301, 313, 339, 368, 457, 458
Ğaffâr.....	362, 477, 483, 537
Ğaffâra.....	411
ğâfil.....	282, 391, 393, 484, 354, 410, 459
ğâfillere.....	500
ğaflet.....	323, 355, 394, 445, 459, 511, 512, 537
ğafletde.....	388, 425, 484
ğaflet-i ẖâb.....	323, 445
ğafleti.....	293, 390
ğafletile.....	380, 392, 457
ğafletin.....	425
ğafletle.....	356, 391, 538
Ğafûr.....	474, 501
ğalať.....	522
ğalebe.....	293
ğâlib.....	292, 397, 394, 452, 470, 558
gam.....	265, 285, 287, 288, 309, 326, 327, 344, 347, 350, 357, 398, 407, 410, 411, 413, 421, 423, 431, 443, 453, 485, 495, 496, 502, 503, 506, 507, 508, 509, 512, 513, 515, 517, 529, 541, 544, 550, 279, 367, 408, 422, 423, 444, 461, 467
gamda.....	416, 550, 558, 561
gamdan.....	285, 367, 372, 378, 516
gamı.....	275, 287, 332, 503, 507, 511
gamın.....	286
gamını.....	273
gamiçün.....	286
gamıdı.....	287
gam-küşâ.....	279, 408
gamlarını.....	280
gamr.....	415
gamum.....	400, 411, 514
gamuñı.....	311, 518
gamz.....	281
gamzesi.....	534
ganî.....	392, 443, 500, 513, 446, 471, 476, 542
ganîmet.....	264, 436
ğazab.....	295, 376, 466, 522, 556
ğazabından.....	412
ğâr463.....	
ğaraź.....	486
ğarâyib.....	543
ğâret.....	360
ğarîb.....	267, 300, 308, 326
ğarîķ.....	530
ğarķ.....	336, 344, 410, 436, 444, 507, 374, 462, 544
ğavğâ.....	298, 505, 543
ğayâhîb.....	313
ğâyâta.....	437

ğaybın	309
ğaybi	431
ğâyet	284, 287, 289, 371, 418, 457, 497, 527, 560
ğâyetde	325, 357, 458, 538, 549
ğâyetile ..	291, 297, 364, 372, 374, 419, 456, 483, 534
ğayra	284, 320, 399, 479
ğayret	313, 356, 377, 396, 399, 451, 462, 509, 542, 544
ğayret-i dîn	293
ğayretüñ	293
ğâyır-ı menhûl	496
ğayrı	266, 278, 385, 401, 449, 550, 552, 287, 341, 395, 402, 408, 423, 490, 513, 521
ğayrıdan	407, 425, 473
ğayrıları	497
ğayrınıñ	320
ğayrısın	296, 369
ğayrısın	321, 350, 398, 452, 495
ğayrısın	529
ğayrıya	266, 320, 340, 344, 455, 483, 521
ğayrıya	268
ğayrıyla	284
ğayrı	465
ğazâ	530
ğazâlar	530
ğâzî	532
ğâzîler	531
ğâzîlerüñ	532
ğıdâ	400, 415, 427, 510, 524
ğılmân	278
ğınâ	290
ğırîvıla	331
ğıtâ	527
ğufrân	371, 397
ğulâm	343, 345, 346, 360, 365
ğulgul	298
ğulgule	294
ğurafât	291, 358, 460, 491
ğurbetde	267
ğüre	409
ğuşşa	288, 311, 347, 367, 443, 453, 503, 506, 513, 517, 529, 550
ğuşşamızı	560
ğuşşasını	515, 519
ğuzât	530

H

habbe	455
habbesini	455

haber	297, 298, 311, 333, 339, 341, 364, 373, 425, 457, 474, 490, 521
haberdâr	365
haberi	275, 410, 421, 471
haberîn	345, 403, 515
habîb	387, 442, 445, 450, 457, 519, 557
habîr	273, 428, 459, 507, 546
habse	298
hac	466, 476
hâcât	457
hacâta	451
hâcâtı	556
hâcâtıñı	449
hacc	328, 333, 399, 459, 460, 462, 463, 464, 467, 476, 481, 482, 498, 508, 527
haccı	477, 478
haccum	476
haccıñı	478
hâcei	328
hacere	529, 533
hâcet	400, 526, 551, 556
hâcetdür	400
hâcetüm	346
hacîl	374, 518
hacletler	517
hacletüm	517
hacletüñden	524
hacr	424
hada‘a	548
hadd	473, 511
hadde	462
hadden-efzün	488
hadd-i kerân	473
haddi	557
hadem	278, 381, 317, 453
Hâdî	476, 519
hâdim	314
hâdimi	306, 308, 309
hâdimine	308
hâfızı	407
hafî	345, 413, 415, 484, 549
hâfir	398
hafta	323, 426
Hak	267, 270, 271, 274, 288, 291, 293, 315, 317, 335, 348, 349, 351, 352, 354, 357, 361, 363, 371, 372, 374, 388, 389, 398, 404, 407, 408, 412, 415, 418, 420, 426, 432, 435, 443, 444, 446, 453, 456, 459, 463, 471, 472, 474, 485, 490, 491, 504, 508, 510, 519, 520, 523, 550, 551, 554, 556, 557, 558
hâk	268, 269, 470, 493, 268, 315, 405, 436, 483, 549
hak	352, 353, 354, 374, 394, 555

hâkânı	267	Hâlîka.....	392, 440, 468
hakâret	360	Hâlîkı	390, 416, 465
hakda	354, 481, 509, 555	Hâlîkına	390, 426
hakdan	275, 283, 340, 369, 395, 414, 472	Hâlîkını	416
hâke	434, 559	hâl-i rihletde	397
Hakem	482	hâli 274, 301, 344, 354, 360, 392, 427, 431, 432, 458, 494, 545, 551, 559	
hâk-ı rehûnî	268	hâlî.....	301, 427
hâk-i pâyuñı	268	halife.....	352, 353
hakîk	424	Halîl	497, 508
hakîkat	267, 456	Halîle	497
hâkıla	472	Halîm	432
Hakîm ü Şamed.....	265	hâlin.....	320, 393, 450, 512
Hâkim	275, 301, 352	hâlinde	324
hâkim	342	hâline.....	313, 358
Hakîm	550	hâlini.....	324, 362, 376, 462, 488
Hâkime.....	275, 353	hâliş ü muhliş	460
hakîr.....	310	hâliş	460, 472
hakîr.....	465, 551	halk 263, 284, 289, 299, 316, 358, 363, 389, 407, 408, 421, 422, 432, 443, 455, 467, 468, 471, 474, 476, 482, 485, 506, 525	
Hak u 'Alîm	265	halğa	306, 321, 322, 328, 370, 372, 414, 525, 540
Hak 265, 358, 432, 461, 468, 479, 482, 492, 511, 532		halkı.....	284, 298, 315
hak	456, 499, 529	halkını	289, 323
Hakka 269, 319, 323, 333, 336, 352, 365, 367, 370, 371, 379, 386, 392, 396, 407, 420, 440, 448, 453, 461, 463, 466, 467, 472, 473, 475, 478, 479, 480, 482, 484, 487, 490, 493, 508, 512, 521, 525, 536, 546, 559, 560		halkuñ	314, 468
hakka	446	hâll	341, 440, 441, 498, 547
Hakkı..... 269, 284, 320, 404, 405, 420, 426, 471		hâlle.....	373, 412, 543
hakkı	349, 351	hâllerini	332
hakkın	327, 355	hâll-i müşkil	321
Hakkın.....	354, 454	hâlüm.....	296, 359, 462
hakkından	354	hâlüme	267
Hakkıla..... 276, 327, 330, 363, 441, 444, 494, 531		hâlümüz	510
Hakkuñ.....	424	hâlümüze	329
hakkuñı	355, 363	hâlümüzi	328
hâkle	378	hâlün	318
hâl 282, 290, 301, 316, 328, 331, 333, 348, 358, 371, 385, 397, 401, 402, 416, 434, 443, 450, 466, 477, 481, 494, 502, 508, 514, 544		hâlünüz	481
hâl 534		hâlünüzi	325
halâş	480, 506, 560	halvet.....	341, 439
halâşa	410	Halvetî Muhyî.....	274, 279
hâle 284, 291, 329, 343, 348, 358, 371, 443, 513, 554		halvetine	301
hâle	326	Halûk	556
halel	376, 402, 480	ham	278, 434
halelün	483	hâm	537
hâlet	446, 464	hamd 263, 264, 336, 440, 275, 278, 291, 356, 405, 476	
hâletle	392	hamd-i Hudâ	263, 264
hâletler.....	444	hamdu li'llâh 264, 278, 374, 283, 368, 378, 394, 514,	
halfe.....	279	hâmeye	273
Hâlîk	341, 342, 349, 416, 485	hâmis	337, 407, 480, 538
		hamle.....	368, 408, 437
		haml-i şakîl	459

hâmûş	279, 300, 302, 310, 494, 520	hâr-ı has	337
hân	277, 318, 342, 348, 516, 550	harı	545
hançeri	521	harîdâr	299
hançerile	333	hâş	310, 316, 321, 351, 374, 434, 438, 481
hançerin	332	Hasaneyn	270
handân	288, 290, 336, 346, 413, 517	hasâret	311
hande	311, 324	haseb	313
hande-i düşmen	311	hased	282
hâne	359, 365, 366, 532	hasen	521
hânedede	465	hasenât	446, 500
hânei halvet	329	hasenâta	378, 461
hâne-i vahdete	363	hasenâtı	498
hânem	512	hasene	442, 461
hânemüze	530	hâşıl	281, 288, 297, 458, 529, 534, 397, 427, 439, 458, 481, 484, 495, 526, 544
hânesinde	496	hâşıla	476
hânesine	329, 333, 384, 417, 444, 463, 554	haşımını	336
hâneye	373, 464, 517, 541	hâşıla	351, 417
hânı	393	haşır	496
hânumân	502	hâşla ‘âm	293, 306, 346, 379, 536, 538
hânumânı	502	haslar	506
hânumânunı	502	haşlet	386, 499
hâzır	419, 434, 538	haşmuñı	354
hazır	395	haşr	468
Hazrete	448, 561	hasret	264, 299, 303
Hazret-i ‘Îsâya	320	hasretle	331, 431
hazret-i fahr-i	369	hasretün	542
Hazret-i Fârûk-ı ‘Ömer	270, 353	hâşşe	398
Hazret-i İbn-i Mübârek	313	hastasına	464, 467
Hazret-i Mâlik-i Dînâre	338	haste	393, 528, 532
Hazret-i şehde	343	hastelere	471, 487
Hazret-i şeyh	393, 396, 399, 486	hâşa	271, 281, 316, 356, 397, 430, 451, 533,
Hazret-i şeyhe	339, 393	haşem	453
Hazret-i . 176, 270, 277, 295, 313, 320, 338, 339, 353, 393, 396, 399, 424, 438, 445, 458, 472, 476, 486, 487, 490, 493, 509, 510, 516, 522, 546, 560, 561, 369, 393, 435, 468, 491, 544		haşemden	317
hazretine	301, 543	Hâşimiyyün	445
har322, 338, 458, 517, 522		haşr	501
hâr	337, 499, 502, 535, 538, 542, 497, 506	haşyet	391, 392, 394, 533
harâm	441, 517	haşyetle	391
harâmî	558, 559	haât	274, 430, 450, 520
harâret	355, 356	haât-puş	274, 520
harbeyi	560	hâtıf	450
harc	336, 372	hâtıf-ı gaybdan	397
hardan	505	hâtıf-ı gaybî	430, 478
harekât	272, 451	hâtır	340, 519
haremin	278	hâtıra	335, 476
Harem-i Ka’bede	333	hâtırın	518
haremin-i rahme	370	hâtırına	333, 431
haremin	506	hâtırum	318
harf	448	hâtıruñda	483
		hatm	271, 296, 369, 395, 562
		hatm	296, 369

Ḥaṭṭı ‘aynuñ	426	413, 419, 443, 449, 450, 456, 458, 470, 471, 472,	
ḥaṭvesine	461	475, 479, 480, 484, 490, 503, 505, 523, 533, 535,	
ḥâtûnı	400	537, 539, 545, 547, 550, 556, 559	
ḥavâle	421	hem-civâr	271, 275, 429, 432, 515
ḥavâş	542	heme	338, 350
ḥavf.....	309, 330, 391, 434, 325, 392, 395, 398, 485,	hemîn	265, 286, 293, 336, 343, 363, 401, 418, 420,
	494, 535		479, 480, 483, 511, 533, 561
ḥavfı	394	hemîşe	304
ḥavfıla	325, 391, 395, 398	hemm ü ğam	278
ḥavfu’llâha	533	hemm	278, 332, 400, 453, 507
ḥavfuñı	397	hemmi	275
ḥavz	487	hem-râz	268, 279, 302
hây	306	hem-zebân	302
ḥayâ	275, 319, 546	henüz	265, 283, 368
ḥayâdur	319	hergiz	438, 443, 489, 499, 554
ḥayâl	303, 514	herif	355, 419
ḥayât	363, 438, 451, 471, 486	herifi	367
ḥayâtda	345	herifün	325, 355, 356, 378
ḥayf.....	360	herkes	309, 340, 460, 520, 554
ḥayl	317, 453	herkese	292, 307, 437, 309, 468, 471
ḥaylî	399	herkesün	313, 404
ḥayr.....	338, 521, 550, 341, 349, 509, 512, 523	herze-ğüy	316
ḥayra	265, 478	ḥesâb	443, 547
ḥayrân ...	294, 302, 303, 328, 330, 331, 364, 383, 405,	heşt	486
	413, 432, 492	hevâ	338, 366, 423, 426, 430, 492, 536, 551
ḥayrânem	512	hevâda	549
ḥayret	396, 462, 507, 544	hevâyı	395
ḥayrete	346, 544	heves	290, 313, 320, 334, 439, 458, 523
ḥayretle	293	hevesi	426
ḥayrına	318	hey	265, 460
ḥayrıla	265, 482, 306, 349, 482	heybet	374, 490
Ḥayseme	509, 510	heybetuñı	490
ḥayvân	370, 389	hezâr	328, 349, 497, 517
ḥayvâna	511	hezârân	508, 510
ḥayvândan	469	ḥıdmetine	427
ḥayvânem	545	ḥıdmetini	485
Ḥayy	342, 432	ḥıdmetün	452, 555
ḥazâ’in	497	hıfz	297, 381, 391, 407, 422, 427, 407, 408, 422,
ḥazâna	325		497, 511, 522
ḥazer	548	hıkd	356, 394
ḥazîn	264, 293, 463, 478, 512, 534, 537, 546, 326,	Ḥızr	176, 560
	458	Ḥızram	560
hebâ	442	ḥurâş	483
hedâyâ	382	ḥıred	558
hedef-i vuşlata	428	ḥırkaya	431
helâk	535	ḥırmen	481
ḥelâl	441	ḥırsuz	352
hele	431, 514	ḥışaş	296
hemân ...	266, 271, 272, 293, 296, 300, 303, 309, 324,	ḥışn-ı Bârîye	424
	329, 332, 335, 341, 344, 349, 354, 355, 359, 360,	ḥışn-ı bârûye	424
	362, 367, 372, 384, 393, 401, 405, 406, 411, 412,	ḥışn-ı tevḥîd	424
		ḥışse-baḥş	378
		ḥışm u ğazab	286

hışm u ‘itâb.....	284
hışm.....	284, 286, 412, 453
hicâb.....	372
hicrânı.....	267
Hicret-i server-i ‘âlem.....	276
hiç 350, 408, 422, 438, 454, 514, 538, 551, 552, 556	
hiçe.....	300, 539
hidâyet.....	274
hiddet.....	377
hiddeti.....	356
hiddetle.....	366, 375, 376
hidmet.... 306, 308, 381, 486, 511, 381, 485, 487, 532	
hidmetde.....	381, 485, 487
hidmete.....	278, 454, 373, 448
hidmeti.....	485, 511
hidmetin.....	486
hidmetün.....	301, 485
hiiftu.....	392
hikâyâ.....	296, 369
hikâyet.. 281, 285, 289, 292, 295, 298, 304, 305, 310,	
316, 322, 336, 338, 339, 342, 349, 352, 353, 357,	
371, 372, 377, 383, 387, 391, 393, 396, 399, 404,	
408, 416, 417, 429, 457, 462, 475, 481, 487, 493,	
504, 509, 512, 515, 521, 526, 529, 533, 535, 536,	
540, 552	
Hikâyet-i Şâh Selîm.....	316
hikmet..... 320, 405, 406, 433, 450, 471, 527, 536	
hikmetdür.....	320, 547
hikmete.....	549
hikmet-i kudret.....	405
hikmeti.. 301, 332, 394, 409, 419, 510, 514, 532, 537,	
463, 531	
hikmetile.....	554
hikmetin.....	550
hikmetini.....	383
hilâf..... 296, 414, 472, 514	
hilâfi.....	473
hilâl.....	325
hil’ati.....	346
hîle.....	541
hilm ü hayâ.....	270
hilmle.....	266
himâyet.....	508
himem.....	271, 279, 433
himem-i ‘âliyei.....	427
himmet... 268, 429, 437, 447, 427, 428, 429, 434, 437	
himmeti.....	427, 428, 429
himmeti.....	429, 433, 437
himmetle.....	434
himmetümüz.....	437
himmetün.....	427, 428, 429, 437
hîn265, 272, 324, 337, 463, 534, 347, 560	

hîn513	
hîrâsetde.....	522
hişşe..... 304, 305, 312, 319, 320, 337, 350, 362, 372,	
399, 404, 426, 442, 445, 447, 449, 463, 464, 476,	
504, 511, 522, 535, 538, 540, 306, 350, 398, 413,	
533, 547	
hişşe-bağş..... 304, 305, 312, 320, 337, 372, 391, 399,	
404, 442, 445, 447, 464, 476, 504, 511, 522, 535,	
540	
Hişşe-dâr..... 310, 319, 320, 350, 362, 476, 538	
hişşesi.....	404
hiitâb.....	295, 355, 366, 435, 561
hiyel.....	538, 547, 548
hîâb..... 265, 266, 310, 390, 426, 434, 478, 502, 511,	
514, 552	
hîâb-gâhı.....	502
hîâb-ı gâfletde.....	266, 310, 426
hîâb-ı gâfletden.....	265, 390, 434, 478
hîâbı.....	355
hîâbında.....	285, 543
hîâbıla.....	380
hîâce.....	328, 329, 330, 332, 333, 334
hîâcei.....	333
hîâcelerden.....	322
hîâcenün.....	327, 329, 336
hîâceye.....	329
hîâh.....	349, 517, 537, 542
hîân.....	277, 307, 346, 460, 464
hîânunıla.....	284
hîâr..... 309, 423, 495, 496	
hîâşıla.....	456
hîod.....	288, 338, 342, 428
hîış ü hışım.....	286, 288
hîokka.....	419
hîokkai.....	419
hîokkaya.....	420
hîor..... 304, 310, 315, 339, 377, 465, 551	
hîoş 264, 272, 296, 298, 299, 307, 310, 318, 320, 328,	
333, 340, 370, 371, 372, 392, 395, 422, 503, 517,	
525, 532, 278, 279, 291, 298, 301, 318, 342, 361,	
439, 475, 478, 483, 494, 525	
hîoşına.....	425
hîoten.....	534
hîubb330, 491, 492, 493, 494, 495, 493, 494, 495, 536	
hîubbına.....	540
hîubûâta.....	402
hîubz-ı murakkak.....	496
hîuccâc.....	396
hîuccâcuñ.....	478
Hîudâ..... 275, 279, 295, 320, 327, 336, 346, 347, 358,	
360, 366, 389, 398, 400, 407, 408, 415, 417, 422,	

424, 427, 442, 444, 462, 471, 472, 476, 481, 485, 486, 499, 501, 510, 523, 524, 530, 538, 552, 556	
Hudâda.....	489
Hudâdan.....	369, 407, 414, 417
Hudâdur.....	357, 407, 508
hudâvend.....	283
Hudâya.. 278, 321, 335, 344, 361, 369, 382, 387, 398, 408, 437, 493, 498	
Hudâyı.....	388
Hudâyıla.....	560
huddâm.....	346
hudûd.....	415
hufta.....	426
hufte.....	323
hufyeten.....	419
huld-ı berîn.....	502
hulefâ.....	270
hulkı.....	284
hulkıla.....	322, 525, 528
hulkuñ.....	468
hulv.....	399
hum.....	278
huzû‘.....	448
huzûr.....	335, 358, 468, 507, 518
huzûruñda.....	377
hurrem.....	278, 336, 358, 367, 465, 503
hurûc.....	447, 548
hurûş.....	310, 420
huşû‘.....	392
hutâm.....	499
hutûr.....	335, 474, 476, 531
hücûm.....	292, 324, 335, 376, 411, 437, 474
hüdâ.....	447
hükûm.....	384
hükûmin.....	337
hümâ.....	268, 428
hümâm.....	365, 430, 447, 495, 533
hüner..... 270, 282, 305, 306, 312, 341, 343, 352, 421, 433, 510, 520, 523, 287, 305, 409	
hürmet .. 302, 326, 329, 336, 346, 356, 386, 464, 466, 485, 489, 511, 525, 526, 528	
hürmetde.....	321, 399, 526
hürmete.....	547
hürmetile.....	337, 346
hürmetin.....	539
hürmetine.....	531, 532
hürmetini.....	297
hürmetle.....	485, 487, 544
hürmetler.....	530
hürrem ... 357, 367, 401, 409, 440, 494, 516, 517, 519	
hüsn.....	541, 544

hüsne.....	384
hüsni-ı hulkıla.....	526
hüsni-ı kelâm.....	280, 296
hüsni-ı makâl.....	263
hüsni-ı zannıla.....	395, 397
hüsni-ı zannuñ.....	397
hüsni-ı ta‘bîri.....	291
hüsni-ı ta‘bîrile.....	281, 289, 314
hüsni-ı..... 263, 280, 288, 296, 314, 383, 397, 468, 513, 528, 533	
hüsnine.....	537
hüsni.....	384
hüsnüñe.....	542
hüsrân.....	280
hüsrân.....	280, 304
hüsrâna.....	310
hüzn.....	318, 345, 422, 485, 503, 550
hüzn-i elîm.....	318
hüzn-i sâbık.....	485
hüzni.....	299, 502, 507
hüzni.....	373, 413, 463, 504
hü 358, 370, 386, 392, 554	
hüb 273, 292, 305, 320, 324, 330, 347, 385, 440, 449, 460, 466, 499, 520, 530, 531, 534, 536, 549	
hübdur.....	287
hüb-ı memerr.....	483
hün.....	284, 285, 294, 364, 373, 530
hünı.....	285
hünına.....	452
hünî.....	324
hünlar.....	331
hür.....	378, 384, 464, 473
hüş.....	313, 342
hüş.....	316, 322, 342, 544
hüy.....	525
hüyı.....	264

I

ıztırâb.....	502, 512
ıztırârî.....	405
ırâğ.....	542
ırma.....	428
‘ırzımı.....	353
‘ırzını.....	316
ışğâ.....	449, 462
ısın.....	555
ışırdum.....	403
ışırup.....	403
ışlâh.....	274
ışmarla.....	398

ışmarladı	323
ışmarlamamışdır	400
ışmarlayuben.....	540
ışşıcak	289
‘ıtķ-ı rakabe	499
ıtlāk.....	558
‘ıyāl	512
‘ıyālūn.....	466
‘ıyd	536

İ

‘ibād.....	461, 476, 509, 527
‘ibādât.....	462, 476, 481, 482, 483, 490
‘ibādâta.....	415, 434
‘ibādâtı.....	527
‘ibādâtuında	392
‘ibâdet.....	371, 392, 434, 482, 485, 486, 489, 491, 552
‘ibâdetle.....	336, 392, 526
‘iber	342
iblis	320, 457, 458
İbn-i ‘Aât.....	527
İbn-i ‘Aâyâ	527
İbn-i filân	430
İbn-i Mâlik.....	498
İbn-i Mes‘ûd	469
‘ibret	281, 284, 313, 319, 320, 322, 337, 352, 377, 399, 404, 405, 406, 489, 509, 512, 536
‘ibretdür	320, 547
icâbet	466, 557
icâzet.....	354
icmâlâ	473
ıçe 552	
ıçelüm	312, 422
ıçen	294
ıçer	304
ıçevüz	430
ıçile	447
ıçilen.....	332
ıçinde	278, 279, 291, 296, 309, 316, 325, 330, 363, 405, 411, 414, 460, 464, 491, 506, 514, 516, 533, 538
ıçindedür	359
ıçindeki	345
ıçine	292, 347, 419, 470, 516
ıçini.....	419, 420
ıçmege	379
ıçmek	344, 492
ıçmeyesin.....	380
ıçre 187, 266, 269, 285, 289, 291, 292, 295, 298, 302, 303, 305, 310, 311, 319, 334, 335, 357, 362, 371, 373, 377, 384, 389, 392, 396, 403, 417, 425, 429, 431, 436, 443, 453, 457, 459, 460, 464, 470, 477, 497, 507, 522, 525, 526, 540, 544, 551, 556, 561	

ıçü[n]	479
ıçün297, 303, 308, 322, 333, 347, 348, 350, 355, 381, 400, 404, 406, 409, 411, 414, 416, 419, 433, 434, 441, 442, 449, 453, 468, 471, 482, 485, 486, 488, 489, 492, 505, 509, 511, 515, 518, 519, 541, 554, 558, 562	
ıçündür.....	400, 466, 485
ıçürür	438
‘ıd 335	
ide263, 264, 269, 271, 274, 275, 278, 279, 280, 281, 286, 295, 297, 307, 308, 316, 322, 324, 325, 327, 332, 333, 336, 339, 351, 353, 357, 362, 364, 368, 372, 375, 376, 377, 385, 387, 388, 391, 405, 415, 418, 419, 425, 426, 427, 430, 431, 432, 438, 446, 447, 448, 451, 452, 455, 463, 469, 471, 474, 480, 484, 487, 489, 490, 492, 498, 499, 501, 504, 511, 516, 519, 520, 523, 524, 525, 531, 533, 535, 536, 540, 550, 552, 556, 559, 562, 274, 311, 352, 363, 395, 417, 418, 438, 472, 497, 534, 551	
idecegin	454
idegör.....	264, 349, 382, 387, 388, 398, 439, 454, 460, 555, 561, 265, 311, 314, 316, 370, 380, 398, 424, 485, 487, 491
ideler.....	274, 277, 305, 308, 337, 464, 491, 312, 313, 499
idelüm... 263, 388, 399, 425, 456, 536, 270, 271, 295, 296, 298, 312, 321, 327, 329, 334, 335, 338, 350, 356, 357, 362, 371, 375, 376, 378, 391, 398, 404, 405, 406, 452, 455, 456, 473, 474, 495, 498, 505, 512, 515, 517, 521, 524, 527, 547	
idem.....	302, 307, 365, 403, 418, 421, 477, 561
idemez	407, 548, 429, 457, 458
idemezlermiş.....	384
İdemezseñ	452
iden.....	269, 271, 314, 319, 331, 362, 376, 378, 399, 421, 424, 425, 427, 433, 440, 446, 460, 467, 473, 474, 481, 486, 509, 520, 521, 523, 534, 547
ideñ.....	307, 554, 544
idene	350, 486
ideni.....	264, 415, 523
idenler.....	492
ider.....	264, 268, 277, 285, 295, 304, 305, 318, 333, 337, 343, 352, 364, 373, 377, 381, 384, 387, 391, 397, 405, 412, 415, 416, 422, 428, 438, 440, 442, 449, 450, 455, 457, 459, 465, 470, 472, 473, 475, 479, 481, 483, 486, 492, 493, 500, 502, 503, 512, 520, 522, 523, 526, 534, 549, 556, 557, 279, 297, 312, 321, 341, 351, 370, 379, 391, 398, 402, 407, 427, 438, 447, 452, 453, 456, 459, 461, 467, 475, 480, 484, 491, 495, 502, 508, 513, 519, 525, 529, 534, 538, 548
iderdi.....	309, 318, 324, 417, 435
iderdük.....	302, 481
iderek.....	345, 356, 425, 542, 464
iderem.....	421
ideriseñ	300

iderlerdi	307
iderse	277, 352, 372, 462, 495
iderseñ	356, 370
idersin	377
iderüm	493
iderüz	437, 523, 441, 466, 530
idesin	264, 272, 390, 398, 427, 447, 508, 273, 276, 280, 283, 284, 292, 302, 310, 311, 326, 353, 354, 355, 377, 397, 409, 419, 430, 433, 455, 466, 485, 517, 529
idesiz	365
idesün	276
idevüz	326, 450, 464, 519, 371, 385, 518
ideydün	533
ideyüm	316, 493, 513, 546
idhâl	471, 509, 511, 518
idhâline	472
idicek	286, 320, 367, 397, 426, 441
idince	336, 490
idine	496
idinegör	398
idinen	268
idinenler	551
idinme	552
idinuben	382
idinür	520
idinürse	551
idiser	552
idişdiler	336
idrâk	350, 389, 535
idrâka	535, 562
idüben	337, 429, 497, 356, 360, 518
idüğini	523, 524, 558
idün	367, 422, 436
idünür	486
idüp 263, 267, 271, 272, 277, 279, 281, 283, 284, 286, 287, 293, 294, 295, 299, 300, 305, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 332, 334, 335, 336, 341, 343, 344, 346, 348, 359, 361, 363, 364, 365, 367, 378, 386, 387, 389, 403, 404, 406, 410, 420, 421, 426, 430, 433, 435, 442, 451, 456, 462, 463, 466, 471, 474, 475, 482, 484, 485, 488, 492, 493, 494, 495, 500, 504, 505, 507, 512, 514, 518, 522, 523, 525, 526, 531, 532, 542, 545, 547, 548, 551, 558, 560	
idüpdür	472, 521, 549
ifşâ	366
iftehi'illâhu	289
iftirâ	282
igmâz	520
ignâ	497
iḥâta	410
iḥbâr	472
iḥlâş	480
iḥlâşı	480

iḥlâşla	484
iḥmâl	516
iḥmâlüm	296
iḥzâr	346
iḥsân 290, 307, 379, 382, 387, 388, 389, 396, 483	
iḥsânuñ	382, 546
iḥsânuña	370
iḥsânuñı	548
iḥtiyâc	399, 475, 476, 504
iḥtiyâr	496, 535, 560
iḥtiyâra	551
iḥtiyârı	550, 551
iḥvân	277, 504, 525
iḥvâna	323, 337, 391, 511, 527
iḥvan-ı	303
iḥvânı	306
iḥvânla	328
iḥvânuñ	274, 280
iḥyâ	521
İhyâda	552
İhyâdan	521
İhyâ-i 'Ulûm	522
'ikâb	284, 422
İkân	371
iki 272, 281, 295, 300, 305, 307, 311, 319, 331, 341, 350, 388, 389, 390, 423, 435, 470, 496, 507, 511, 516, 519, 531, 532, 535, 536, 541, 542, 278, 339, 340, 369, 388, 404, 442, 477, 486, 491, 507, 525, 526, 528, 534, 541	
ikide	504, 511
İlkimüze	465
ikimüzün	465
ikisi	395, 401, 542
ikisin	369, 495
ikrâr	541
iktizâ	542
'ilâc	292, 333, 359
'ilâca	393
İlâh 329, 344, 346, 358, 370, 375, 401, 412, 417, 421, 439, 461, 479, 481, 482, 492, 515, 537, 542, 554	
İlâhî 275, 290, 343, 437, 484, 490, 495, 507, 370, 452, 467	
İlahî	390
İlâhi	556
İlâhîdür	358
i'lâm 293, 301, 308, 321, 332, 334, 350, 360, 365, 398, 413, 429, 439, 448, 452, 488, 495, 513, 529, 532, 561	
i'lân	308, 309
ilden	513
ildendür	280
ilede	446, 521

iledebile	501
iledivirdi	373
iledüp	301, 343, 420, 463
i'lem	554
ilerü	298
ilhâm	293, 413, 537
iline	456
ilinüñ	267
illâ340, 341, 374, 381, 393, 562	
illâyile	416
iller	381, 455
'illet	418
'ilm 306, 343, 392, 398, 438, 458, 510, 543, 547, 558	
'ilm-i ikşîre	438
'ilmi	305, 524, 545
'ilmle	266, 282, 313
ilter	493, 551
ilün	320
îmâ	448
imâm	319, 393, 504, 445, 552
îmân	283, 377, 394, 422, 427
îmâna	374, 389
îmân-ı ye'îs	283
îmânla	413
îmânun	382
imdi	377
îmtisâl	479
'inâd	352
'inâdda	353
in'âm	382
'inâyet... 272, 275, 277, 283, 364, 387, 412, 413, 459, 495	
'inâyetle	532
incinmezidi	284
incitmekle	543
indi	372, 470, 560
indiler	531
indüm	412
inek	383
inenmedi	400
inkâr	432
inkıyâd	272
inkıyâdı	357
inkisârın	512
inniyyet	266
îns ü cin	468
ins 410, 416, 546	
inşâf	354, 356, 357, 368, 369, 504
inşâfi	352
inşâfla	369
inşâfsaň	316
insân	304, 428, 485, 528

insâna	263, 304, 469, 474
insandur	370
insânı	264
insle	477
ir ü giç	355
irâd	270
îrâd	285, 357, 362, 390, 404, 500, 515
irâdet	529, 534
irdi	292, 301, 311, 371, 425, 453, 491, 526, 531
irdiler	437
irdüm	291
irdün	176, 560
irdüre	555
ire 268, 269, 271, 289, 322, 369, 399, 401, 402, 407, 473, 501, 524, 532, 555, 376	
irem	291
îrem	384, 473, 515
iremez	269, 371, 422, 500, 549
îremün	387
iren	269
irer	295, 300, 338, 370, 379
irerdi	303
irerse	438
iresin 289, 375, 459, 479, 501, 395, 398, 495, 507, 529, 533	
irevüz	266, 272, 277
ireydi	324, 347
'irfân u nikât	272, 353, 376, 391
'irfân 272, 308, 310, 312, 353, 376, 389, 391, 395, 429, 471, 489, 490, 491, 526	
'irfâna	273
'irfânda	488
irfânı	306
'irfânı	381, 438, 527
'irfânla	508
irgür	267, 323, 370
irgürdi	333, 349, 366, 395, 401, 404, 423, 495
irgürdün	284
irgüre	456, 524, 529, 494, 501, 507
irgürelüm	297, 531
irgürem	324
irgüresin	319, 354
irgürevüz	335
irgürme	508
irgürmedi	330, 420
irgürmege	290
irgürmek	273
irgürünüz	287
irgürüp	323, 330, 509
irgürür	291, 350, 399, 428, 448, 330, 472
iricek	407, 467
irince	333, 428, 491, 528
irişdi	301, 323, 430
irişdüm	413
irişdür	484

irişdürdi	327, 423
irişdüre.....	415
irişe	273, 434, 534, 375, 437, 534
irişen	300
irişince	409, 426, 511
irişüp.....	290, 329, 333, 343, 462, 476, 336, 412, 422, 505, 529
irişür	269, 348, 349, 451, 480, 502, 504, 311, 314, 321, 341, 350, 395, 402, 460, 468, 469
irmedi	275
irmege.....	314, 534
irmesün	431
irmeye.....	280, 480, 533, 539, 547
irmeyem.....	310
irmez.....	369, 413, 422
irmezse.....	414
irmiş.....	371, 495
irzâ	336
irşâd	479
irşâda	436
iruben.....	401
irüp	268, 290, 303, 333, 488
İsâr	397, 489, 526
işbât	416, 521
işbât-ı vücûd	416
İslâm	293, 359, 530
İslâma	270, 389
İslâmı	294
ism	351, 420
isma‘	561
İsmâ‘îl.....	316
ism-i a‘zam	561
ismini	264, 347, 424
ismüm	488
işneyniyyet.....	266
İsrâfil	294
istedi	324
istedüğüm	368
istemese	463
istemez.....	318
isterseñ.....	319
isti‘câl	403
isti‘dâd.....	296
istiğfâra	410
istihzâya.....	309
istikâmetle	423
istimâ‘	281, 295, 303, 388, 431, 440
istirâhat.....	552
‘işyân	315, 338, 467, 472, 474, 475, 531
‘işyâna	391, 530
‘işyândan	461
‘işyânı	433, 472
‘işyânla	463

iş	298, 299, 304, 305, 350, 355, 369, 409, 466, 539, 555
işârât	276, 311, 451, 526
işâret	276, 412
işâret-i hayâl	276
işden	322
işe	282, 428, 433, 482, 544
işi	333, 341, 356, 374, 421, 423, 437, 439, 495, 503, 546, 551, 554
işid	466
işideler	499
işidem	313
işiden	276, 289, 302, 328, 339, 358, 380, 383, 443, 471, 525
işiden	299, 307, 361
işideydi	331
işidicek..	318, 326, 345, 347, 349, 360, 378, 418, 425, 435, 436, 494, 505, 513, 523
işidile	474
işidir.....	435
işidüp	282, 348, 384, 417, 432, 477, 283, 284, 288, 296, 300, 303, 311, 326, 327, 335, 339, 341, 344, 347, 354, 364, 365, 366, 374, 385, 386, 387, 418, 422, 431, 458, 465, 477, 493, 494, 510, 512, 514, 528, 543, 544
işidür.....	281, 388, 341, 503
işidürem	412
işile	446
işin	508, 560
işinde	304
işine	417, 442, 541, 555
işini	274, 304, 423
işinün	432
işit 341, 468	
işitdi	298, 467
işitdüm	295, 403
işitdün	350
işitmek	280, 295
işitmez	295
işitse.....	299
işle	555
işledi	364
işledüp	551
işledür	551
işlemedi	414
işlere	435, 454
işlerine	518, 532, 533
işlerse.....	417, 418
işlese	551
işmâm	448
‘işret.....	380, 456, 474
‘işretde	317, 358, 378, 385
‘işrete.....	443
işüm	372, 478
işümi	302
işümüz	267

işûn	392, 439, 489, 555	itmedüm	320
işûnde	280, 354, 362, 369, 480	itmedüñ	427
‘işve	400	itmege	381, 422, 452, 463, 492, 539
it 266, 274, 287, 293, 304, 310, 313, 316, 326, 334,		itmegil	427
348, 351, 352, 354, 375, 378, 382, 387, 389, 395,		itmek	304, 348, 350, 354, 369, 407, 424, 479, 511
397, 400, 424, 456, 458, 459, 463, 480, 484, 487,		itmekle	310, 543
489, 490, 492, 500, 504, 507, 508, 509, 518, 523,		itmemiş	425
524, 539, 546, 560		itmemişem	432
‘itâb	353, 355, 366	itmese	298, 417
İtâ-i zekât	452	itmeye ... 303, 400, 408, 478, 496, 497, 539, 556, 310,	
İtâ-i zekâtı	527	520, 522, 547	
itdi. 263, 272, 281, 284, 285, 286, 287, 289, 292, 293,		itmeyelüm	494
294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 305,		itmeyene	370
308, 309, 310, 317, 320, 322, 324, 325, 328, 329,		itmeyesin	301
331, 332, 333, 334, 335, 336, 339, 340, 346, 351,		itmez	264, 316, 346, 350, 370, 402, 408, 414, 459,
352, 353, 355, 356, 357, 360, 361, 362, 363, 364,		510, 543, 554, 558, 559	
365, 366, 372, 373, 375, 378, 380, 384, 387, 390,		itmezdi	335, 346, 347, 360
400, 401, 404, 405, 406, 410, 411, 412, 415, 417,		itmezem	313
418, 419, 420, 421, 422, 423, 429, 430, 433, 434,		itmezidi	310, 329
435, 436, 437, 439, 442, 444, 445, 449, 458, 462,		itmezimiş	288
465, 466, 467, 468, 470, 471, 473, 475, 476, 481,		itmiş	330, 359, 373, 404, 421, 443, 469, 503, 541
483, 486, 488, 490, 496, 505, 506, 510, 511, 513,		itmişdi	316, 357, 442, 462, 505
514, 518, 523, 524, 526, 527, 528, 531, 532, 536,		itmişdür	327
538, 541, 545, 546, 547, 552, 554, 557, 558, 559,		itmişem	462
561		itmişidi	334, 476
itdigünüz	282	itmişidüm	273
itdiler	332, 333, 336, 347, 353, 470, 471	itmişidüñ	560
itdire	510	itmişler	409
itdiyse	458	itmiye	269
itdügi	435, 468, 518, 533	itse 264, 268, 277, 340, 408, 443, 466, 480, 500, 509,	
itdügün	454	521, 533, 557	
itdük	404, 406, 481, 500, 529, 548	itsek	305
itdükce	426	itseler	528
itdüklerine	506	itsem	306
itdüm	336, 360, 372, 404, 410, 413, 455, 516, 561	itseñ	285, 397, 533
itdüñ	340, 386, 387, 482, 483, 494, 551, 560	itsün	267, 327, 364, 499
itdüñse	354, 387	ittifâk	305, 423, 459
itdüreñ	544	ittikâ	479
i‘tikâd	529, 533, 539	‘ivaž	267, 486, 487
i‘tikâdumuza	533	‘İvâzin	347
i‘tikâduñda	529	iver	313
i‘tikâdüñ	529	iverdi	383
i‘tikâf	536	‘iyd	531
i‘timâd ... 296, 319, 378, 398, 421, 475, 478, 539, 554		iylük	349, 350
i‘timâdı	401	iylüğü	341, 348, 349, 350
i‘timâdum	276, 479	izâfet	467
itmâm	273, 276, 296, 306, 321, 350, 398, 439, 452,	izhâr	271, 306, 380, 433, 486, 493, 520, 524
495, 529		izni	441
itme	275, 277, 310, 311, 313, 319, 341, 366, 370,	i‘zâzla	541
375, 376, 385, 398, 402, 407, 427, 429, 432, 433,		izhârıdurur	468
437, 448, 456, 479, 485, 492, 493, 501, 502, 518,		izine	374
520, 523, 538, 539, 558		İzleyüp	516
itmedi	281, 311, 349, 355, 415, 523, 554, 560, 344,	izün	268
347, 505, 558		‘izzet	291, 312, 321, 337, 346, 544, 547, 313, 329,
İltmedük	524	356, 399, 444, 464, 466, 526, 530, 550	

‘izzetde	487, 526
‘izzete	371, 389, 451, 491, 532
‘izzetle	278, 326, 327, 345
‘izzetine	477

J

Jâje-hây	315, 316
jengi	445
jengin	415

K

ķabâyh	524
Ka‘be	333, 508
Ka‘beye	333
ķabını	504
ķâbil	393, 410, 457
ķable‘l-ecsâd	400
ķabz	463
ķabreh	463
ķabrümi	444
ķabül	277, 279, 280, 316, 319, 358, 361, 449, 463, 467, 478, 492, 493, 505, 518, 556
ķaç	544
ķaçan	294
ķaçar	383
ķaçdı	294, 309, 317, 380
ķaçdum	470
ķaçır	315
ķaçırur	315
ķaçsa	559
ķaçup	284, 464
ķadar	275, 277, 282, 287, 289, 294, 296, 297, 306, 310, 313, 321, 331, 340, 350, 353, 354, 356, 358, 360, 363, 371, 372, 375, 381, 382, 391, 392, 396, 399, 403, 410, 411, 412, 421, 422, 438, 440, 443, 446, 448, 451, 459, 460, 465, 472, 473, 476, 477, 480, 482, 484, 492, 497, 498, 500, 502, 507, 526, 527, 531, 539, 545, 548, 550, 555, 556, 557
ķadardur	517
ķaddesa‘llâh	528
ķaddin	278
ķaddini	294, 535
ķadem	290, 332, 366, 433, 491, 522, 531
ķader	277
ķadere	548
ķâdim	435
ķâdir	376, 483, 544
ķadir-şinâs	321, 322
ķadre	268
ķadr-i hüdayâyı	382

ķadr-i rif‘atde	385
ķadr-i şeref	382, 528
ķadrin	436
ķadrini	313, 349, 388, 398, 428
ķadrini	428
ķadrünüzi	335
ķafeş	302
ķafes	303
ķafeşden	300
ķafeşe	298
ķafeşe	299
ķafeş-i tenden	266
ķafeşün	303
ķâf-ı melekûta	268
ķâfi	315
ķâfi	487
ķâfilei	327
ķâfire	293
ķâh	281, 304, 544
ķâh	281, 410
ķâhir	474
ķahr	283, 332, 353
ķahrı	522
ķahrıla	377
ķahrıla	454
ķahrınıla	462
ķâ‘ide-i insânî	275
ķaķısa	376
ķaķıyu	353
ķâl 291, 297, 348	
ķal‘	434
ķal 540	
ķala	265, 413, 450, 455, 500
ķal‘a-i tevbeye	284
ķalavuz	293
ķalb	263, 438, 448, 492, 384, 398, 399, 401, 402, 424, 460, 474, 492, 496
ķalbe	289, 295, 415, 451, 456, 498, 535
ķalbını	480
ķalb-i mü‘minden	263
ķalbi	293, 322, 356, 399, 417, 503, 553
ķalbimüz	463, 556
ķalbimüze	427, 489, 502
ķalbin	553
ķalbinde	374, 414, 421, 489
ķalbine	293, 318, 356, 401, 413, 325, 356, 387, 422, 451, 467, 494, 503, 509, 536, 559
ķalbini	327, 329, 336, 377, 401, 438, 442, 483, 492, 493, 500, 503, 515
ķalblerine	434
ķalbüm	360, 368, 394, 479

kalbümde	335, 356	kamusın	532
kalbüme	387	kamusından	320, 372
kalbümi	340	kamuya	445
kalbümüz	266, 277, 435, 440, 538, 345, 452	kân	176, 324, 330, 373, 433, 493, 499, 506, 554, 560
kalbümüzdeki	501	kandan	387, 503
kalbümüze	293, 402, 528	kânde	291, 319, 397, 479, 487, 537, 545, 345, 358, 430, 519
kalbün	369, 427, 438, 535	kandın	312
kalbünde	424, 490, 537	kâne	370
kalbünden	502	kağısı	466
kalbüne	485, 489, 524	Kân-ı Kerem	271
kalbüni	311, 354, 415, 438, 504	kanı	290, 293, 325, 302, 329, 330, 481
kalbünün	480	kânı	322, 373, 517
kalbünüzden	511	kanın	559
kaldı	309, 358, 430, 512, 519, 530, 537	kânını	516
kaldırıp	355	kanını	560
kâle	307, 337, 427, 508, 523, 529	kankı	283
kâlebi	503	kazâ	548, 552, 553, 556, 557
kalem	548	kazâya	557
kâlet	271	kazâyı	307, 549
kâlin	435	Kâzım-ı gayz	376
kâli	301	kâzî	281, 282, 283, 284, 457, 512, 514
kâlîl	399, 502	kâzîya	514
kâlîla	416	kapu	270, 283, 291, 522
kalkdı	412	kapuda	290
kalmadı	325, 345, 453, 458, 462, 538	kapudan	365
kalmadılar	294	kapuña	390
kalmamış	323, 540	kapuñdan	267
kalmasun	355	kapuñuzda	449
kalmaya	265, 266, 484, 490, 498	kapusına	289
kalmayalar	274	kapusını	303
kalmayasın	518	kapuya	373
kalmaz	349	kâr	293, 330, 333, 348, 360, 408, 413, 436, 472, 478, 483, 519, 523, 533, 534, 535, 540, 552, 554
kalmış	553	ka‘r	453, 454
kalmışdur	478	kara	292, 386, 453
kalur	361, 534	kâra	348
kalurlardı	554	karadur	316
kâma	324	karâr	387, 426, 430, 519, 541, 542
şamcı	353	kârbân	323
şamcıyı	354, 355, 356	kâr-ı kesbinde	333
şamer	270, 384, 438	kârı	369, 549, 551
kâmı	294	karîb	282, 307, 319, 339, 457
kâmil ü sâlim	266	karîn	264, 266, 337, 343, 401, 492, 558
kâmil	266, 287, 292, 305, 313, 343, 381, 396, 429, 437, 458, 465, 466, 487, 543, 544, 550	karîn-i bed	337
kâmile	474	karnı	324, 344, 457, 496
kamu	274, 293, 301, 307, 312, 320, 329, 351, 354, 362, 367, 391, 394, 398, 400, 416, 424, 426, 430, 435, 439, 468, 473, 476, 477, 484, 511, 512, 536, 539, 548	karşu	364, 377, 384, 448, 468, 535, 537, 542
şamudan	461, 488	karşusına	396
şamunuñ	539	karşusunda	426, 536
		kaşas	316
		kaşas	298

kaşd.....	294, 419, 421, 530, 308, 318, 352, 359, 558
kaşdı	271, 275, 417, 419
kaşdıla.....	520
kâse	274
kâseler.....	441
kâselerde.....	442
kâseleri	441
kâsesin	380
kaşr	473, 500, 515
kaşsâmı	385, 406
kâş	340
kâşânesine.....	384
kâşîf	313
kaşar	297
kaşarât	397
kaşdılar.....	317
kaşında	347, 520
kâtib	442
Kâtib-i kudret.....	402
kâtibün.....	562
kâtil	555
kâtilün	555
kaşl	335, 367, 558
kaşle	334, 335, 368, 554
kaşli	366
kaşline	334, 558
kaşlini	561
kaşrece	397
kaşre-i mâ.....	468
kaşresi	467
kaşâ'id-i dîn	388
kaşak	540
kaşî	496
kaşl	307, 308, 492, 541
kaşl-i fi'liyle.....	306
kaşl-i şevâb.....	307
kaşli	527
kaşlüm.....	291
kaşlümü	316
kaşmi	355
kaşruldu.....	276
kaşseyn	268
kaşseyni.....	447
kaşs-ı kaşâdan	557
kaşd	299, 364, 382, 409, 359, 371, 539
kaşda	539
kaşısı	559
kaşım	263, 382, 427
kaş	521
kaşâ-yı mübrem	557

kaşduğı	521
kebâb	409
kebâir.....	450
kebîr.....	486, 560
Kebîr-i Mûte'âl	263
kefilün.....	398
kefur	391
kehrübâ	406
kelâm	312, 321, 329, 332, 334, 340, 350, 355, 388, 426, 445, 456, 494, 499
kelâm-ı hikmet.....	312
kelâmın	351
kelâmında	523
kelb	338, 339
kelimât.....	334, 353, 363, 446, 447, 461, 526
kelimün.....	398
kellâ	317
Kelleti'l-elsinü.....	271
Kellimü'n-nâse	307
Kem ü bîş.....	277
kem	277, 354, 397, 501
kemâkân	532
kemâl	322, 389, 458, 519
kemâlât	270, 343, 510
kemâle	385, 401
kemâline	477
kemân	534
kemer.....	549
kemîn.....	540
kenâr	324, 467
kenârı.....	467
kendi	280, 297, 300, 323, 375, 388, 420, 453, 521, 545, 550, 394, 415, 453, 458, 465, 561
kendinün	378, 404
kendisin	310
kendiye	343, 558
kendözin	478, 528, 540
kendözini	297
kendü	276, 311, 324, 297, 300, 308, 309
kendüde	512
kendüden	331
kendüden	428
kendümden	410, 561
kendümi	410
kendün	381, 400, 433
kendüne	370, 429, 433, 437, 458, 521, 538
kendüni. 300, 302, 341, 398, 478, 484, 518, 338, 408, 463	
kendünüz	366
kendünüzü	436
kendüsi.....	497
kendüsine.....	545
kendüsini	469, 545
kendüy[i]	340, 341, 374, 378, 412, 428

kendüye 343, 396, 431, 545, 552
 kenîzek..... 417, 418, 420, 421
 kezîm-ı gayz 353, 376
 kepengi 325
 kerâmetler..... 388
 kerem.... 176, 291, 293, 324, 327, 330, 335, 348, 373,
 396, 433, 473, 474, 483, 490, 493, 499, 506, 514,
 516, 517, 518, 539, 560, 266, 274, 296, 321, 370,
 386, 387, 400, 448, 467, 468, 470, 474, 478, 483,
 511, 518
 kereme 273, 290
 kerem-i fazla 266
 keremi 473
 keremidür..... 473
 keremin 473
 keremine 473
 keremsin 296
 keremün 387, 397
 keremüne 275
 keremüñle 519
 Kerîm ü Ehad 265
 Kerîm.... 265, 376, 429, 462, 473, 474, 347, 465, 554,
 367, 545
 kerre..... 295, 331, 431, 446, 449, 451, 511, 536
 kerremnâ..... 485
 kes 274, 282, 290, 297, 313, 316, 334, 352, 356,
 371, 505, 523, 550, 560
 kesb-i ma'ârif 264
 kesdi 365, 560
 kesdirdi 297
 kese..... 356, 554, 559
 kesilen..... 428
 keşîr 399, 415, 459, 502, 507, 509
 kesme..... 395
 kesmedi..... 347
 keşret 439, 458, 507
 keşrete..... 340, 454
 keşret-i mâla 502
 keşretine..... 480
 keşretün 507
 kesr-i nefis 356
 kesüp..... 554
 keşf 281, 311, 332, 334, 372, 421, 450, 459, 471, 473,
 505, 521, 527, 532, 543, 544, 546, 305, 308, 310,
 332, 334, 367, 440, 447, 520, 523, 527, 547
 keşfine 523
 kevkebini 315
 kevn ü mekân..... 263, 436
 keyd 539
 keyfê yeşâ 366
 keyfer..... 267
 keyfiyetini..... 310
 keyvâne..... 359
 kez 264

kıl 507, 517
 kıla 451, 512, 559
 kılalar..... 451
 kılam..... 483, 548
 kılcâ 534
 kılıcıla 358
 kılın..... 408
 kılına..... 358, 408, 414
 kılınuban..... 361
 kılınup..... 440
 kılllet-i ekile 458
 kılmaya 539
 kılmayasın..... 518
 kılınış 326
 kılsa 450
 kırılanı 294
 kırılıp 294
 kırkı 434
 kırkına 434
 kırmuzu..... 499
 kısaş 296
 kışâşı 555
 kısım 486
 kısım 402, 404, 406
 kısmeti 385, 406
 kıssa 350, 378, 413, 414
 kıssadan 413, 463, 533, 547
 kıssai 341
 kıssası 510
 kıssasın 476
 kıssasından..... 453
 kıssasını 453
 kışra 424
 kıtâl..... 294, 334
 kıya 519
 kıyâm 448, 527
 kıyamazken 455
 kıyâmen 416
 kıyâs 390, 426, 500, 507, 547
 kıyma 558
 kıymet..... 299, 428
 kibâr..... 270, 351
 kifâf 514
 kifâyetce 514
 kıl ü kâl 404
 kıl ü kâle 284
 kıl ü kâli 274
 kıl 274, 284, 435
 kille..... 297
 kim..... 268, 307, 321, 394, 406, 509, 520, 529, 544,
 320, 337, 345, 347, 365, 368, 376, 393, 406, 412,

432, 439, 441, 450, 458, 460, 466, 478, 504, 522, 523, 524, 528, 548, 551, 561	
kimde	525
kimdür	271, 430
kime269, 389, 399, 406, 457, 313, 377, 389, 406, 483	
kimedür	381
kimi278, 293, 294, 396, 416, 450, 501, 549, 293, 294, 390, 396, 413, 416, 450, 527, 549, 550	
kimine	549
kiminün	549, 550
kimisi 390, 396, 413, 549, 550, 396, 436, 527, 549, 550	
kimiyâ-yı nazaruñ	269
kimki	462
kimse 269, 284, 298, 306, 310, 322, 330, 340, 369, 384, 545, 549, 279, 281, 300, 323, 327, 333, 339, 340, 348, 358, 360, 362, 363, 371, 376, 382, 383, 388, 396, 402, 403, 404, 406, 407, 408, 414, 417, 418, 432, 433, 434, 443, 465, 466, 472, 473, 478, 481, 500, 505, 506, 512, 516, 517, 522, 523, 535, 553, 554, 555, 559, 560	
kimsede	349, 374, 402
kimseden	341, 413, 505
kimsei	523
kimselere	440
kimsenün 275, 349, 355, 402, 410, 506, 519, 520, 524, 549	
kimseye. 268, 327, 341, 432, 308, 311, 358, 366, 372, 413, 458, 485, 520, 522, 524, 543	
kimseyi	520, 523, 558
kimün	337
kīmyâ	438
kīn356, 394	
kizb	442
kirâm	469
kisâ'	470
kisâmı	470
kisei	517
kīseyi	553
kīseyile	552
kişi 264, 268, 271, 274, 277, 281, 287, 288, 289, 291, 294, 297, 298, 299, 301, 304, 309, 310, 314, 318, 322, 326, 329, 330, 333, 335, 338, 341, 347, 349, 351, 352, 353, 354, 356, 360, 361, 364, 365, 370, 373, 374, 383, 384, 386, 388, 391, 393, 395, 416, 423, 424, 428, 433, 435, 445, 446, 451, 454, 455, 457, 460, 463, 469, 472, 477, 479, 480, 485, 487, 505, 511, 516, 520, 521, 525, 526, 533, 534, 535, 536, 551, 553, 557, 284, 299, 372, 382, 388, 391, 453, 457, 471, 475, 492, 501, 518, 521	
kişide 275, 363, 368, 376, 389, 429, 450, 356, 437, 457, 519, 529	
kişiden	425, 555
kişii	427, 431, 437, 459
kişiler	397

kişinün .. 265, 288, 293, 304, 305, 313, 315, 316, 326, 355, 359, 374, 391, 394, 401, 402, 455, 457, 502, 504, 525, 527, 539, 297, 304, 316, 351, 407, 454, 520	
kişiye 284, 285, 305, 320, 337, 339, 348, 353, 368, 370, 376, 385, 397, 399, 405, 424, 427, 442, 475, 479, 481, 502, 509, 526, 547, 297, 394, 536, 542	
kişiyi	350, 502
kişt	480
kişver 263, 317, 361, 367, 434, 503, 525, 384, 550	
kişverinün	267
kitâb	298, 371, 417, 443, 451, 509, 562
kitâbı	313
kitâbum	275
ko 400, 401, 470, 518, 553	
koçuşu	331, 540
kodı	296, 345, 349, 378, 466, 301, 388, 389, 415, 419, 443, 469, 518, 558
koğıgını	294
koğılar	437, 444, 533
koğum	403
koğıyı	380
koğa 266, 267, 289, 293, 310, 329, 334, 350, 352, 363, 372, 376, 380, 398, 415, 427, 442, 445, 459, 475, 480, 491, 508, 509, 538, 266, 291, 352, 355, 362, 370, 375, 382, 392, 395, 424, 429, 479, 484, 501, 507, 551	
koğağı .. 278, 289, 344, 445, 512, 542, 365, 387, 394, 403, 405, 422	
koğağuk	378
koğağak	435
koğamışdı	400
koğamışlar	413
kođañuz	435, 545
koğasın	371
koğaya . 289, 321, 439, 452, 374, 429, 461, 467, 474, 511, 556	
koğayalum	321, 423
koğayavuz	550
koğayup	315, 416
koğaz ... 310, 312, 394, 402, 416, 439, 457, 472, 484, 498, 503, 507, 537, 558, 561 , 391, 408, 450, 497	
koğazam	559
koğazdur	312
koğış	327, 553
koğışam	354, 375
koñıldı	296
koñılup	339
koñma	428
koğaram	409
koğarur	534
koğıhu	271, 288, 325, 392, 491

korhısı.....	486	kurbet.....	372, 446, 449, 525
korhuyı.....	392	kurbetine.....	266
korkar.....	540	kurb-ı şehden.....	318
korkarıdı.....	289	kurbuna.....	552
korķu.....	401	kureşiyün.....	445
korķudup.....	284	ķurı.....	278, 342, 384, 492
korķulara.....	391	ķurıdı.....	325
ķosa.....	497	ķurreti.....	270
ķoya.....	445, 452, 455, 471, 551, 557, 357, 376, 539	ķurtar.....	359, 546
ķoyabilmez.....	504	ķurtara.....	283, 285, 427, 551, 559
ķoyar.....	298, 472	ķurtardı.....	296
ķoyasın.....	482	ķurtarmaķa.....	558
ķoydı.....	299, 420	ķurtarmaķiķün.....	284
ķoymiş.....	516	ķurtarup.....	285, 367, 372, 378
ķoyuben.....	455, 470, 466	ķurtarur.....	304, 416, 421, 422, 439
ķoyun.....	504	ķurtulduk.....	506
ķoyuncuk.....	510	ķurtulurđı.....	418
ķoyup.....	301, 548, 549	ķurtulurem.....	296
köhne.....	276, 549	ķurtulursun.....	300
köpecik.....	405	ķurulupdur.....	380
köre.....	274	ķuşür.....	283, 494
kötürüm.....	531	ķuşürin.....	445
ķudret.....	404, 414, 441	ķuş.....	559
ķudreti.....	417, 442	ķut402.....	
ķudretine.....	275, 322	ķutb.....	393
ķudretle.....	404	ķuttâ.....	530
ķudretüne.....	277, 440	ķuvâya.....	272
ķudüm.....	445	ķuvvet... 293, 366, 382, 392, 399, 401, 402, 414, 426, 427, 398, 399, 415, 428	
ķufl.....	306, 310, 471, 526	ķuvvetini.....	412
ķuhl.....	268	ķu'üd.....	416
ķul372, 466, 473, 484, 487, 551		ķuyuya.....	413, 521
ķula.....	555	ķuyuyı.....	521
ķulağuma.....	359	kücük.....	429
ķulı.....	343, 360	küfri.....	394
ķulın.....	350, 408, 466	kül-ķan.....	359
ķulina.....	357, 358, 414, 510, 551	küll-i 'aybin.....	445
ķullar.....	471	küllî.....	551
ķullara.....	471, 542	Küllüküm.....	351
ķullarına.....	364, 471	künd.....	456
ķullarından.....	551	küre.....	381
ķullarınıñ.....	520	küsdi.....	301
ķullaruñ.....	273	küşâd.....	417
ķullaruñdan.....	363	küşâde.....	488
kulli.....	283, 447	kütah.....	341
ķulluk.....	381	Kütüb-i Sittede.....	469, 509
ķuluñ.....	466	küdek.....	373
ķulüb.....	511, 520	küha.....	552
ķulzüm.....	308, 530	Küh-ı.....	268, 408
ķulzüm-i cehli.....	308	küşe.....	413
ķumâş.....	317	ķut399, 426	
ķuralar.....	278	ķâbe.....	268, 447

Ka'bei	508
Ķâdir.....	271, 273, 289, 348, 407, 411, 533, 486, 500, 547
Ķahhâr.....	453
Ķârûn.....	453, 454
Ķârûna.....	453
Ķudretü'llâhî	442

L

lâ	283, 338, 395, 433, 472, 513, 516, 523, 547, 557, 562
lâ-büd.....	304, 472, 516
lâ-cerem	338, 425, 529
lâf 414	
lafzatu'llâh	425
lafz-ı kabîhî	315
lâ-hayr-fîh.....	338
lâhik	521
la'in	458
la'inüñ.....	538
la'l u yâkût.....	279
lâl 265, 301, 325	
lâle	380
lâm.....	448
lâne	266
lânesine.....	470
latîf	403, 473
latîfe.....	424
lâ-ya'kil	513
lâyık.....	187, 279, 283, 387, 403, 419, 432, 472, 473, 487, 536, 274, 353, 428, 441, 485, 552, 555
lâyıkdur.....	430
lâyıla.....	416
lâzım.....	284, 306, 314, 315, 422, 536, 538, 375, 400, 550, 552, 555
lâzımdur.....	375
lâzımıdur.....	433
le'âlî.....	306, 362
le'âlîden.....	279
lebîb.....	319
lebîbu.....	445
lecci	477
lehâ fi'l-mî'âd.....	423
lekâd	307, 432
lem'a.....	484
lezâ'îz	474
lezzet.....	291, 312, 386, 393, 402, 426, 451, 452, 456, 524, 340, 425, 452, 459, 547
lezzetde.....	430
lezzet-i zikrûñ	425
lezzet-i 'uzleti	340

lezzet-i vahdeti	340
lezzetin.....	557
lezzetini	341
lezzetler	464
let urdı	286
let 286, 417, 418, 546, 547	
letâfetde	384
letâyif.....	307
levh.....	548
levhe	550
levlâk-ı nidâ.....	268
levmi.....	355
leyl.....	344, 423, 452, 459
li'llâh	355, 435, 481, 484, 499, 518
li'llâhî	263, 518
li-'abdin	336
libâs	547
lihye.....	305
lihyesi	305
lîk 288, 311, 324, 325, 339, 358, 409, 431, 443, 472, 543	
likâ	430
likâdan	448
li-küllin.....	466
limen.....	370, 528
lisân 271, 291, 294, 300, 305, 308, 348, 389, 424, 473, 525	
lisânuñda.....	388
li-vechi'llâh	480
luţf 267, 279, 281, 293, 327, 334, 348, 444, 541, 548, 291, 296, 321, 322, 330, 335, 336, 337, 366, 367, 375, 380, 401, 422, 449, 456, 474, 501, 505, 510, 517, 518, 519, 525, 530, 546	
luţfa.....	264
luţfi	271, 434, 511
luţfına	274, 511
luţfını	421
luţfıla 283, 339, 346, 384, 421, 422, 442, 444, 473, 499, 505, 508, 561, 324, 421, 440	
luţfiyla	291, 344, 347, 376, 524
luţfla 306, 318, 324, 326, 356, 488, 531, 544, 327, 435, 448, 468, 470, 493, 513, 520, 541	
luţfuña.....	267, 370, 478
luţfuñı	296, 390
luţfuñıla 266, 273, 277, 283, 284, 323, 367, 386, 387, 429, 452, 462, 463, 474, 495	
luţfuñıla.....	273, 490, 533, 537
lûbbi.....	424
lûtlar	547

M

mâ'il	289, 360, 368, 369, 378, 456, 457
mâ'adasın.....	426

mâ'adasını	390
ma'ânî	276, 386, 415, 512, 526
ma'ânîye	448
ma'ârif	264, 306, 374, 425, 458, 524, 526
ma'ârifle	395
ma'âşîsi	455
Ma'būd	416
Ma'būda	459
ma'būdiyyet	489
ma'būdum	349, 356
mâda	549
mâdâm	407, 408
ma'den	287, 296, 297, 330
ma'den-i dürr-i güher	287
ma'den-i envâr	266
mâfi'l	303
ma-fi'l-bâli	334
mâ-fi'l-bâlin	512
mağbūn	326, 437, 463
mağfîret	362, 397, 478, 483
mağfūr	474
mağmūm	411, 503
mağrūr	475
mâh	332, 344, 381, 462, 493, 496, 557
maḥbūb. 273, 282, 320, 324, 343, 369, 424, 462, 519, 520, 541	
maḥbūbına	279
maḥbūs	360
maḥcūb	475
maḥdūd	415
maḥfî	421, 549
mâhî	419
mâhîi	419
mâhîye	419
mâhiyile	549
mâhiyyetini	310
mâhla	328, 333, 372
maḥlaş	480
maḥlūk	446, 556
maḥmil	322
maḥmili	558
maḥza	416
maḥzuñ	387
maḥrem	538
maḥrūm	267, 271, 370, 397, 448, 533
maḥrūse	427
maḥşuş	433
maḥşere	464
Maḥv	266, 384, 472
maḥzen	266, 345, 427, 472
maḥzen-i esrâr	266

Mahzen-i Esrâr	273
maḥzen-i kalbüme	345
maḥzeni	310, 322
maḥzūn	326, 362, 364, 431, 462, 515
maḥzūnı	519
maḥzūnlar	530
mâi semâ	379
Mâ-i tevbeyle	447
maḥâl	279, 356, 397, 430
maḥâm	269, 362, 390, 492, 501, 531
maḥâma	369, 500
maḥâmâta	358
maḥbûl .. 284, 336, 343, 372, 449, 463, 466, 478, 481, 492	
maḥhūr	377, 475
maḥşûd u merâm	281, 288, 529
maḥşûd	281, 288, 291, 484, 495, 529, 534, 544
maḥşûda	459
maḥşûdı	486
maḥşûdın	326
maḥşûdum	349, 356
maḥşûduma	287
maḥşûduñ	354
maḥtûl	333, 555
maḥtûlı	365
maḥtûlüñ	367
maḥûle	282, 348, 363, 385, 394, 436, 455
mâl	322, 452, 453, 502
mâl-â-mâl	322
mâli	361, 453, 454, 489
mâlîmuz	360
mâlin	558
mâlina	311
mâli	454
Malik	555
mâlumi	558
mâlûñ	453, 498
mâlûñla	453
ma'lûl	340
ma'lûm	335, 363, 474
ma'lûmidur	489
ma'mûr	508, 509, 510
ma'nası	295
ma'nâ-yı eḥâdîs	297
ma'nâyı	552
ma'nâyıla	378
mâ-nevâya	480
mâni'	350, 453
ma'nî	535
ma'nîde	322, 472, 503, 507, 549
manzar	370, 383
mazhar-ı muzhir	415

maẓlūma	361	medħini	384
ma‘zūr	283, 296, 327, 510	medhūş	462
ma‘zūrdur	327	Medīnede	373
mâr	338, 502	med‘uvv-ı Raħīm	461
marazın	532	mefhūma	365
ma‘rifet	267, 449, 527	meftūnı	400
ma‘rifetde	487	meftūnlar	532
ma‘rifetdür	264	meğer 274, 285, 287, 289, 295, 298, 299, 307, 311,	
marîz	510	322, 328, 330, 338, 353, 357, 360, 362, 371, 373,	
maşharadur	316	377, 383, 388, 403, 405, 408, 409, 418, 419, 442,	
maşharanuñ	316	464, 469, 476, 477, 483, 487, 498, 512, 522, 540,	
mâsivâ	424, 448	550, 552, 555	
mâsivâdan	380	meges	309, 340
ma‘şiyetden	461	meh	267, 277, 323, 489, 552
maşlahat	403	mehâlünde	480
maşlahatına	404	mehcūr	340
maşrıkdan	283	meh-i	267, 277
maţar	457	mehîb	559
maţlaba	277, 491, 509, 529	meh-tâb	323, 489
maţlab-ı a‘lâ	271	mekkârelerüñ	548
maţlabına	397	mekr-i nisâ	539, 547
maţrūd	318	mekr-i nisâyı	547
ma‘yüb	273, 305, 549	mekrin	539
me‘nūs	427	mekrinden	548
me‘vâ	303, 560	mekrine	538
me‘vâda	357, 514	mekrle	328, 538
me‘yūs	360, 427	melâhatda	384
me‘âd	476, 528	melâik	444
mebrūr	467, 527	melâl	402, 420
mecâl	265, 268, 366, 391, 403, 412, 450, 545	melâmetden	444
mecâlisde	492	melce’	467
mecedd	480	melek	381
mechülleri	439	melekden	447
meclis ... 279, 282, 297, 312, 321, 337, 341, 351, 370,		melekem	560
375, 376, 378, 379, 391, 395, 398, 402, 404, 406,		meleki	444
407, 414, 415, 427, 438, 447, 452, 455, 456, 459,		meleklerde	450
460, 467, 475, 480, 484, 491, 495, 502, 508, 519,		mellâh	544
522, 524, 525, 529, 534, 538, 547, 548, 556, 313,		mellâya	318
370, 376, 391, 395, 406, 435, 436, 455, 524		mellerini	434
meclisde	348, 368, 372, 414, 440, 456, 533	melül	277, 431, 478, 493, 498, 505, 518, 552
meclise	296, 307, 391, 393, 406, 433, 456, 526	memât	334, 438, 486
meclisi .. 296, 305, 312, 321, 350, 369, 398, 406, 452,		memâtta	345
474, 495, 529, 547, 548		menâfi’	398
meclisini	395	menâl	502
meclisüñ	390	mend	278, 312, 343
meclnün	330, 331, 454	men‘-i zekât	453
mecrûh	534	menzil	390, 498, 507
medâr	389	menzile	515
meddâhı	271	menzili	337, 361, 399, 451, 535
meded	331, 366	menziline	328
mededsüz	477	menziline	335, 431
medh	267, 277, 440, 492	menzilüm	483
medhe	271	menzilümüz	361
medhi	271	menzilümüze	272

menzilûn	452, 464
menzilûne	268
mezkûr	415
mezmûm	316
merâm	321, 332
merâtib	358
merd.....	287, 317, 339, 433, 512, 544, 553, 558, 559
merde	307
merd-i sühandân	287
merdi.....	560
merdûd.....	318
mergûb.....	273
merhabâlar	488
merhale	322, 401
merhamet.....	325, 329, 370, 372, 374, 547, 554
merhameti.....	372
merhametile.....	370
merhûm	370
mer'î	327, 369
merkeb	400, 458
Merve Safâya.....	460
mesâ.....	443, 539, 547
mescid.....	536
meşeli	348, 450
meserret	385
mesken.....	303
meskeni.....	399
meskenin.....	453
meskenine.....	517
meskenüm.....	302, 560
mesmûm	503, 534
meşnâ.....	450
mesrûr... ..	267, 294, 327, 357, 378, 429, 442, 459, 463, 508, 509, 510, 514
mesrûrdur.....	327
mesrûri.....	278
mesrûru'l-bâl	277, 420, 494, 508
mest	281, 294
mest	503
meşûr	469
mes'ûd	436
meşakkat	290
meşâmını	488
meşgûl	282, 336, 340, 418, 428, 430, 541
meşgûller	434
meşhûn	508
meşhûr	281, 296, 428
meşk	373
meşki	373
meşkûr	390, 467, 527
meşyinde.....	316
metâ'	311
metrûk.....	319
mevc	444

mevdûd	436
meveddet	491
Mevlâ.....	350, 486, 487, 494, 495
Mevlâmuza.....	532
Mevlâsı	519, 546
Mevlâya	405, 429, 482, 517, 531
mevtden	560
mey	282, 430
meyini.....	422
meyl	385, 443, 517, 529, 540
meyl-i ħibâ	443
meysiz.....	281
meyve	507
meyvesi.....	506
mezîd	481, 531
miĥeni.....	324
miĥmân	461, 530
miĥmânı.....	464
miĥnet.....	283, 290, 297, 298, 324, 453, 511
miĥnetde.....	416
miĥnete	286
miĥneti.....	502
miĥnetle.....	333, 344, 452, 465
mihr	327, 353, 358
miĥrâba.....	440
mihrle	288, 381
milket-i cennâta	361
milket-i 'izzete.....	314, 528
milket-i merĥametûn	373
milketine.....	266, 290, 335, 442, 445
milk-i 'Acem	278
milk-i Arab	96, 278
milki	324
milküñ.....	278
mîmi	315
minnet.....	346, 356, 437, 506, 541
minnetler.....	545
minnetüm	276
mîr	305, 306, 314, 354, 355, 377, 522
mir'ât-ı gönûlden	272, 415
mi'râcdur	314
mi'râc-ı Hudâ.....	268
mi'râcı	452
mîr-âne	305, 306
mîrâne.....	464
mîre.....	354, 355
mîrûndûr	353
mişâl	319, 415, 466, 468
miskîn	286, 308, 309, 324, 333, 377, 425, 478, 513, 514, 545, 546, 553, 554, 560
miskînüñ	515
mişli	543
mîveler.....	187, 403

miyâhdan	447
mi'yâr	500
mollâ	317, 318
mollâya	317, 318
mu'abbir	286, 287, 543
mu'âf	296
mu'allâ	499
mu'allâk	557
mu'azzeb	472
mu'arrâ	461
mu'aţtar	337
mu'ayyen	379
mu'azzez	319, 526
mufahham	556
muğlak	522
muğtenim	265, 293, 306, 312, 321, 406, 461, 524
muğabbet	356, 452, 488, 491, 492, 501
muğabbetden	490, 540
muğâl	290, 358, 402, 412, 443, 455, 545, 559
muğh-i a'mâl	557
muğkem	354, 355, 360, 361, 387, 398, 418, 420, 501, 516, 529, 540, 546, 555
muğtâc	344, 396, 549
muğtâr	442
muğtârî	269
muğteliğ	472
muhterem	278
mu'in	272, 274, 317, 336, 338, 343, 352, 358, 371, 383, 417, 439, 457, 476, 481, 483, 507, 509, 515, 529, 533, 546, 558
muğarreb	392
muğarrer	278, 328, 338, 365, 374, 382, 394, 423, 431, 455, 496, 525
muğayyed	550
muğtezâsında	443
mu'lin	523
muntazir	477
muğmağill	266
muğţar	458, 551
muğţarib	530
murâd	348, 355, 397, 418, 430, 432, 448, 483, 495
murâda	484, 495, 521
murâdâta	495, 529, 533
murâdâtını	427, 495
murâdı	327
murâdına	495
Murâdu'lîlâh	278
murâdum	348
murâduma	291
murâduñ	556
muraşşâ	314
Muş'ab	377, 378

muşaffâ	279
muşallîler	450
muşallîye	450
mu'tâd	353, 419
mu'terif	274
mu'tık	296
mu'tî	280, 448, 479
mu'tî'em	354
muţlak	351, 357, 388, 404, 446, 474, 520, 523, 550
muţribün	278
muţţali'	304, 305, 309, 360, 522, 524, 540, 550
muvâfık	347, 494, 557
muvâlâtı	491
muzîl	481
mü'min	474, 491, 500, 508
mü'mine	265, 445, 562
mü'minin	483
mü'minler	267, 500
mü'minün	433, 509
mübârek	374, 440
müberra	461
mübeşşerdür	522
mübtelâ	520
mücâb	349, 368
mücâzât	335
mücerred	536
mücrim	377
mücrimi	378
müdâm	271, 361, 402, 427, 441, 449, 480, 496, 524
müdârâ	525, 526, 528
müdârâsız	528
müddet	317
müflis	477, 478
mühezzeb	472
müheyâ	419, 541
mühlet	546
mühre	313, 550
mührece	327
mühre-fürüş	313
mühri	272
mührin	440
mühür	520
müjde-gânı	515
müjgânı	534
mükâfât	335
mükerrem	556
mülâyim	294
mülk	266, 275, 381, 384, 427, 447, 550, 534,
mülk-i hakikat	266
mülk-i 'izzetde	427
mülkine	267, 410
mültefit	295
mümkin	286, 306, 354, 383, 409, 410, 412, 431, 455, 459, 473, 491, 498, 507, 508, 555

mümkindür	389
münâcât	265, 397, 457
münâcâta	451
münâcâtı	557
münâdî	287, 476, 543
münâdîleri	344
münâfık	417, 418
münâfî	473
münhezim	294
münkâd	354, 355, 356, 448, 479
mürde	438, 486, 521
mürğ	292, 298, 299, 300, 302, 303, 315, 324, 525, 534
mürge	299, 301
mürğî	301
mürğini	382
mürğün	301
mürğveş	305, 364
mürsel	394
mürüvvet	321, 322, 325, 327, 330, 337, 373, 517
mürüvvetden	322
mürüvvetle	322
müstağnî	476
müstecâb	267, 561
müşkil	357, 441, 497, 499, 534, 542
müşkildür	297, 440
müşkili	547
müşkilümüzi	498
müştaşkı	383, 384
müşterek	430, 488
müşteri	299, 505
Müte‘âl	277, 291, 364, 489, 512, 560
Mütesellî	361
Mütevekkil	342
Müttakî	476
müyesser	264, 371, 394
müzeyyen	324, 379, 515
mûm	356, 397, 435
mûma	365, 368
mûmı	365, 366
mûmiyânını	534
mûnis	495
mûriş	459
mûrla	338

N

n‘eyleyeyüm	412
n‘olduğın	455
nâ‘im	388
nâ-bahte	537
nâ-çar	315
nâçiz	306
nâ-dân	286, 300, 338, 418, 504, 516, 517

nâ-dânem	545
nâdim	435, 436, 532
nâdir	298
nâfi‘	394, 407, 454, 475, 480, 481, 511, 529, 548
nâfile	462, 466
nâ-gâh	285, 292, 298, 299, 323, 363, 406, 410, 412, 516, 543, 554, 559
nâ-gehân	359, 440, 536, 557
nağme	380
nâhır	274, 492
nahl	441
naḥnū ḳasemnâda	402
naḥsıla	411
naḳd-i ‘ömrümi	336
nâḳışları	439
nâḳil	450
naḳl	296, 321, 371, 393, 404, 406, 414, 417, 445, 446, 494, 509, 548
naḳli	390
nâlân	311, 330, 396, 504
nâlesini	299
nâliş	396, 559
nâm	273, 280, 296, 316, 356, 357, 365, 384, 404, 421, 443, 453, 483, 522, 525, 533, 540
nâma	347
na‘mâ	381, 473
namâz	440, 451
nâme	354
nâmei	354
nâm-ı vîrânını	265
nâmı	265, 299, 316, 343, 406, 417, 426, 448, 528
nâmın	316, 430, 431
nâmına	273
nâmını	270, 402, 417, 421, 424, 430
nâmuñ	315, 382
nâmuñı	269, 348, 482, 488
nân	344, 346, 367, 382, 400, 477, 492, 496
nâna	367, 477
nânem	346
nân-ı gendüm	291
nânı	347, 349
nân-pâre	344
nâzar	274, 331, 365, 367, 375, 377, 382, 389, 401, 431, 500, 508, 509, 534, 292, 305, 328, 342, 358, 367, 370, 375, 381, 388, 405, 426, 431, 472, 492, 508, 520, 537, 550
nâzargâh	508
nâzarı	275
nâzarın	538
nâzarla	535
nâzaruñda	377
nâzır	274, 434, 519, 538

naẓîf.....	403
naẓîr.....	383, 428
naẓma.....	276
nâr.....	325, 359, 378, 497, 506, 553, 335, 345, 376, 467, 471, 483, 496, 499, 532
nâra.....	364, 471, 472
nârda.....	472
na‘re.....	294, 396, 410
nâr-ı ‘azâb.....	335
nâr-ı havfıla.....	325, 378
nâr-ı miḥnetde.....	359
nârı.....	454, 471, 553
nâs.....	322, 436
nâsa.....	356
nâ-sezâ.....	355
naşîb.....	273, 307, 313, 326, 342, 348, 387, 405, 464, 467, 476, 519
naşîbini.....	402
naşîbuña.....	402
naşîhat.....	357, 375, 423, 506, 515, 528
Naşrâbâda.....	476
Naşrâbâdî.....	476
naşş.....	523
nâz.....	329, 373, 396, 421, 440, 451, 546
nâzenîn.....	318
nâzımuñ.....	562
nâzil.....	408
nebât.....	312, 381
nebâtât.....	381
nebî.....	374, 427, 461, 471, 498, 500, 508, 529, 554, 557
nebîdür.....	374
nebîler.....	501
nebîsün.....	374
Nebiyy-i muḥtâr.....	270
nebîyyü’l-ḥameyn.....	445
nebiyyün.....	307
necât.....	334, 444, 450, 559
necâtuma.....	444
necme.....	500
necm-i üftâdemi.....	386
nedâmet.....	378
nede.....	389
nedem.....	506, 518, 533
neden.....	301, 302, 334, 384, 432, 433, 485, 358, 432, 433, 434, 443, 466, 511, 537, 544
nef.....	367, 376, 529, 533
nefe‘a‘ş-şey.....	392
nefes.....	427
nef‘ı.....	311, 407
nef‘ler.....	540
nefret.....	284
nefreti.....	316

nefs.....	356, 437
nefsi.....	324, 496
nefsine.....	399, 437
nefsümüz.....	448
nefy ü işbâtı.....	415
nefy-i şerîk-i.....	416
nehâr.....	344, 381, 423, 452, 459
nehre.....	341, 344, 430
nehr-i kavî.....	449
nehri.....	345
nehy.....	521, 522, 523
nehy-i münker.....	522
neki.....	308, 310
neler.....	332, 380, 437
nelere.....	375, 534
nem.....	397, 433, 467
nemek.....	492
Nemrûdî.....	497
nerede.....	319, 345, 401, 503
nerm.....	329, 435, 525, 532
neşâyih.....	312, 362
nesi.....	558
nesne.....	295, 307, 339, 412, 428, 446, 488, 531, 549
neşât.....	379
neşvü nemâ.....	379
nevâ.....	279, 301
nevâyile.....	301, 439
nevbet.....	278, 527
nev‘e.....	346, 446, 448, 484
nevmîd.....	275, 395, 410
ney.....	553
neydügünüz.....	435
neye.....	282, 349, 395, 423, 462, 477, 494, 495, 529
neyile.....	290, 371, 382, 482, 510, 526
neyler.....	526
neyleye.....	544, 545
neyleyem.....	387
nışfa.....	403
nışfın.....	404
nışfını.....	403, 404
ni‘am.....	326, 346, 366, 382, 387, 390, 391, 525, 541, 550
nice.....	265, 277, 296, 321, 335, 337, 353, 354, 362, 377, 381, 387, 404, 409, 429, 439, 440, 447, 449, 460, 461, 469, 471, 476, 483, 484, 494, 498, 506, 508, 521, 523, 532, 540, 546, 552, 280, 284, 287, 296, 297, 303, 318, 335, 349, 355, 381, 384, 394, 414, 441, 453, 458, 462, 473, 485, 490, 505, 507, 510, 512, 524, 545, 553
nicedür.....	283, 304, 322, 386, 388, 402, 456, 303, 307, 318, 334, 337, 340, 350, 351, 356, 393, 429, 459, 499, 511, 549, 550
niçe.....	265, 272, 275, 278, 279, 281, 282, 284, 286, 288, 289, 290, 291, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 302, 306, 312, 313, 314, 317, 321, 323, 325,

326, 328, 329, 332, 333, 334, 336, 337, 339, 342, 345, 346, 349, 350, 351, 352, 353, 355, 356, 358, 359, 360, 362, 364, 366, 371, 372, 378, 381, 383, 384, 391, 395, 399, 400, 402, 403, 408, 409, 415, 417, 419, 420, 424, 426, 430, 431, 433, 434, 435, 444, 445, 451, 453, 454, 456, 459, 460, 464, 466, 467, 469, 474, 475, 480, 481, 482, 484, 490, 492, 495, 496, 498, 499, 501, 502, 503, 506, 509, 511, 512, 513, 514, 515, 522, 524, 525, 526, 529, 530, 533, 534, 535, 538, 539, 540, 543, 547, 548, 549, 550, 266, 267, 273, 279, 281, 285, 288, 289, 291, 292, 297, 298, 303, 304, 308, 329, 330, 331, 333, 334, 336, 343, 344, 345, 346, 348, 349, 350, 352, 353, 355, 356, 357, 360, 362, 368, 371, 372, 376, 378, 380, 381, 388, 391, 400, 404, 405, 410, 413, 414, 418, 420, 425, 430, 436, 439, 440, 444, 451, 452, 456, 457, 464, 465, 485, 492, 499, 502, 505, 511, 515, 517, 519, 530, 533, 534, 542, 543, 545, 546, 554, 558, 559	
niçedür.....	285
niçeler.....	275, 297, 319, 371, 498
niçesi.....	294, 297, 309, 310, 376, 491, 549, 551
niçesin.....	475
niçesine.....	377, 437
niçesini.....	265, 470, 508
niçesinün.....	454
niçün.....	334, 471, 485, 496, 551, 556
nidâ.....	295, 347, 431, 556, 559
nigâh.....	274, 292, 305, 329, 358, 375, 381, 391, 401, 406, 408, 409, 417, 439, 475, 481, 493, 504, 526, 536, 537, 559
nigâr.....	303, 325, 328, 330
nigâra.....	384, 541
nigârın.....	541
nigâruma.....	364
nigârün.....	537
nihâlün.....	504
nihân.....	282, 304, 305, 308, 310, 329, 335, 340, 341, 343, 360, 363, 367, 376, 386, 407, 411, 415, 423, 430, 432, 453, 461, 471, 475, 479, 480, 490, 531, 536
nihâyet.....	342, 527
nikât.....	272, 395, 451, 471
niķât.....	311, 466
nikâtuñ.....	526
nîk-ķaşlet.....	339
nîk-ķû.....	325, 525
ni‘me‘l-idâm.....	496
ni‘met ...	302, 324, 346, 347, 367, 368, 382, 387, 400, 456, 541, 549, 551
ni‘mete.....	324
ni‘meti.....	324, 366, 541
ni‘metler.....	464
ni‘metün.....	366

nişâba.....	473
nisbet.....	397, 468
nişân.....	428, 453
nişîn.....	338, 339, 433, 501
nişînün.....	338
nite.....	295
nitekim.....	343, 415, 427, 450
nitesin.....	348
niyâz.....	292, 311, 329, 333, 396, 429, 440, 451, 546, 558, 560
niyâza.....	336, 548
niyyetde.....	485, 490
niyyete.....	480
niyyetün.....	480
noķşân.....	309, 451, 477, 529
noķta.....	463
nöker.....	269
nuķl.....	312, 393, 406
nuķl-i ‘irfânile.....	474
nuķl-i.....	312
nuķli.....	390, 524
nuşret.....	352
nuţķ.....	388
nuţķa.....	265
nücûm.....	381
nüvâz.....	425, 509
nüvâzlık.....	518
nüzli.....	425
nüzül.....	527
nür.....	269, 275, 335, 336, 377, 386, 391, 394, 422, 440, 447, 486, 488, 498, 499, 509, 514, 314, 484, 509, 537, 549
nûra.....	374
nûrdan.....	559
nûr-ı Hakkla.....	314
nûr-ı iķhlâsdan.....	484
nûrı.....	278, 374
nûrın.....	537
nûrları.....	444
nüş.....	430, 431, 486, 503
nüşında.....	282

O

obirisine.....	305
od 378, 544	
oda.....	441
odı299, 331, 332, 353, 378	
odın.....	326
odına.....	267
odur.....	330, 338, 441, 523
oğlanün.....	531
oğlı.....	373, 531
oğlum.....	368

ok	343
okıya	562
oku	354, 561
okudu	504, 536, 559
okuduğu	265
okuduğın	504
okunup	273, 536
okur	441, 522
okursa	561
okuruz	441
okusa	446
okuya	536
okuyam	545
okuyup	272, 354, 503
ol	264, 265, 271, 278, 279, 282, 285, 286, 287, 291, 298, 300, 301, 302, 303, 313, 314, 319, 324, 325, 328, 329, 330, 333, 335, 337, 339, 340, 343, 344, 347, 348, 352, 353, 354, 358, 359, 360, 361, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 377, 382, 384, 385, 387, 390, 393, 394, 395, 399, 405, 406, 410, 412, 413, 418, 419, 420, 421, 424, 426, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 442, 443, 446, 449, 455, 456, 459, 460, 465, 466, 467, 468, 469, 477, 479, 481, 483, 484, 486, 488, 489, 490, 493, 494, 495, 498, 499, 501, 505, 506, 508, 510, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 531, 537, 538, 541, 543, 544, 545, 548, 553, 555, 556, 557, 559, 560, 562, 290, 293, 294, 296, 316, 328, 393, 521, 560
ola	271, 276, 302, 362, 369, 376, 377, 385, 390, 395, 396, 427, 428, 432, 434, 438, 439, 449, 452, 461, 462, 472, 474, 487, 489, 492, 495, 497, 498, 499, 501, 557, 263, 265, 266, 268, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 284, 285, 286, 288, 291, 292, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 305, 307, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 334, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 348, 349, 351, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 367, 368, 369, 373, 375, 377, 379, 380, 382, 383, 385, 388, 389, 390, 391, 393, 395, 397, 398, 399, 401, 402, 404, 405, 407, 408, 409, 410, 412, 414, 416, 418, 420, 423, 424, 426, 428, 429, 430, 433, 434, 435, 436, 438, 439, 440, 441, 442, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 467, 471, 473, 474, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 493, 494, 496, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 507, 508, 509, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 519, 520, 521, 522, 523, 525, 528, 529, 530, 534, 535, 536, 537, 540, 542, 543, 544, 545, 546, 552, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 561
olacağı	296
olacak	306

olacak	369
olacaktır	455, 462
olagör	315, 351, 376, 464, 507, 520, 524, 369, 372, 415, 426, 461
olalar	278, 336, 343, 350, 390, 406, 434, 435, 478, 530, 547, 280, 343, 390, 423
olalı	267, 268
olalum	271, 415, 456, 459, 507, 522
olam	296
olamaz	307, 417, 469, 473, 557, 374, 386, 443, 457, 480, 487, 502, 507, 545
olamazsañ	501
olan	263, 265, 269, 273, 281, 295, 296, 311, 313, 316, 319, 322, 323, 339, 370, 388, 399, 414, 418, 429, 430, 432, 433, 445, 447, 457, 469, 474, 477, 496, 498, 555, 557
olana	320, 341, 351, 368, 387, 399, 457, 459, 471, 504, 511, 535, 547
olanda	502
olanı	287, 310, 375, 400, 417, 427, 475
olanlar	313, 344
olanlara	319, 456, 471
olanları	306, 422
olanuñ	519, 525
olanuñdur	316
olara	293, 390, 499, 501
olaruñ	499
olasın	278, 295, 316, 319, 370, 379, 388, 395, 424, 427, 428, 434, 452, 454, 463, 478, 495, 507, 518, 525, 539, 561
Olasın	280, 300, 316, 377, 378, 381, 388, 415, 433, 437, 439, 459
olasız	334, 385, 436
olavuz	293, 390, 467, 495
Olavuz	388, 427, 474
olaydı	327, 418, 465, 478, 537
olayduğ	303
olaydum	347
oldı	263, 268, 273, 275, 281, 282, 283, 284, 286, 288, 290, 292, 293, 294, 295, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 309, 314, 317, 318, 319, 324, 325, 326, 327, 330, 331, 333, 334, 336, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 350, 353, 355, 358, 359, 361, 364, 367, 368, 371, 374, 375, 378, 379, 387, 390, 392, 393, 394, 397, 400, 402, 404, 406, 410, 411, 412, 413, 415, 416, 418, 421, 423, 425, 426, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 436, 437, 439, 440, 441, 443, 444, 445, 447, 448, 450, 453, 458, 461, 462, 463, 471, 478, 481, 483, 486, 488, 494, 497, 498, 506, 508, 509, 510, 514, 515, 517, 523, 526, 528, 530, 531, 532, 533, 536, 537, 538, 540, 541, 542, 544, 545, 547, 549, 553, 555, 556, 558, 559, 560
oldı	272, 294, 414, 416, 421, 446, 472, 528, 544, 560
oldılar	309, 332, 510, 530
oldıysa	313, 353, 552, 561
olduğı	306, 448, 459, 473, 515

olduğına 498, 509
 olduğumu 518, 542
 olduğ 462
 olduğca . 289, 348, 431, 491, 498, 507, 508, 514, 459, 491, 507, 555
 oldum..... 329, 336, 343, 375, 377, 410, 434, 477, 542
 oldumsa 463
 olduñ 278, 367, 392, 478, 506
 olduñuz 367, 532
 oldur 316, 322, 454
 olgil 498
 olıcağ 306, 341, 351, 356, 368, 394, 401, 407, 432, 439, 483, 507, 537, 554
 olıcağ 369
 olmazmış 358
 olına..... 274, 282, 284, 286, 350, 351, 382, 393, 395, 453, 461, 482, 485, 511, 547
 olınan 446
 olınca 385, 422, 458, 496
 olındı..... 296, 351, 352, 359, 360, 361, 397, 406, 413, 425, 483, 492, 511, 537, 541, 548
 olındıysa 375
 olınmadı.....276, 355, 409, 552
 olınmasa.....389
 olınmaya 274, 414, 485
 olınmayup.....327
 olınmaz 525
 olınmazsa.....387
 olınsa 367, 369, 377
 olınsun 363, 466, 486
 olınup.....263, 395, 482
 olınpdur 379, 402, 455, 485, 554
 olınur 349, 402, 417, 448, 449, 460, 472, 476, 533, 544, 511, 548
 olınurdu 306, 440
 olınurken.....453
 olınurmuş.....378
 olınursa . 292, 311, 315, 355, 382, 484, 485, 509, 546, 555, 557
 olısar.....288, 401
 olma..... 319, 337, 354, 393, 424, 448, 452, 456, 459, 463, 475, 476, 480, 485, 498, 505, 518, 519
 olmadın 311
 olmadı... 273, 275, 295, 300, 347, 354, 368, 410, 412, 423, 481, 483, 496, 506, 515, 550, 555, 556
 olmadın 338, 411
 olmağa .. 263, 278, 279, 281, 294, 300, 309, 319, 350, 351, 352, 362, 378, 433, 478, 492, 509, 519, 540
 olmağı 304, 362, 432
 olmağıçün 372, 479, 535
 olmak 319, 338, 381, 404, 411, 432, 433, 496, 521, 541
 olmağdan 339, 475
 olmamış 405
 olmasa..... 263, 322, 387, 388, 389, 471, 556

olmaya . 269, 273, 274, 279, 280, 315, 316, 334, 340, 342, 350, 363, 384, 397, 421, 424, 425, 433, 434, 437, 438, 441, 454, 465, 468, 471, 480, 485, 489, 494, 500, 505, 523, 539, 550, 556
 olmayam 479, 524
 olmayan 322
 olmayana 397, 499, 504, 538
 olmayanı 404
 olmayasın.....370, 485
 olmayıcak 307, 414
 olmaz 274, 282, 286, 326, 327, 342, 348, 349, 353, 356, 369, 378, 404, 407, 417, 428, 437, 438, 442, 454, 460, 466, 473, 476, 479, 480, 485, 503, 504, 506, 513, 529, 548, 552, 555, 557
 olmazam 422
 olmazdı 285, 340, 383, 505, 551
 olmazıdı 284, 304, 350
 olmaziken 304, 305
 olmazise.....291, 335
 olmazsa.. 280, 358, 392, 424, 435, 450, 483, 486, 514
 olmazsın.....279
 olmuş 278, 290, 301, 309, 326, 333, 334, 358, 359, 380, 383, 384, 399, 405, 413, 431, 441, 489, 503, 540, 549, 550
 olmuşam 284
 olmuşdı 302, 359, 441, 510, 531
 olmuşıdı 289, 348, 368, 510
 olsa 274, 283, 286, 292, 306, 313, 315, 316, 322, 341, 349, 358, 371, 386, 391, 393, 399, 401, 415, 421, 428, 429, 438, 440, 443, 450, 451, 457, 460, 472, 476, 479, 492, 500, 502, 503, 524, 525, 529, 544, 548, 550, 551, 556
 olsañ 96, 278, 492, 507, 556
 olsun 271, 306, 326, 474, 484, 490, 520, 535
 oluban 302, 303
 oluben 409, 470, 486, 487, 531
 oluñ 367
 oluñuz 434
 olup 176, 278, 292, 294, 300, 302, 303, 306, 309, 331, 342, 344, 352, 353, 355, 357, 368, 375, 384, 390, 410, 423, 428, 430, 436, 447, 450, 459, 462, 463, 469, 470, 478, 490, 491, 493, 498, 507, 517, 522, 526, 530, 533, 541, 543, 547, 551, 557, 559, 560
 olupdur.. 187, 263, 264, 270, 276, 301, 303, 334, 346, 348, 350, 351, 361, 363, 387, 388, 394, 399, 401, 403, 419, 471, 476, 487, 510, 544, 549, 550, 552, 555, 561
 olur 263, 264, 265, 268, 269, 271, 273, 274, 276, 280, 281, 285, 302, 303, 304, 307, 309, 314, 316, 319, 320, 321, 322, 331, 337, 338, 341, 342, 349, 362, 364, 365, 368, 369, 372, 377, 381, 382, 383, 393, 394, 402, 405, 408, 416, 422, 424, 425, 426, 427, 429, 432, 439, 440, 441, 444, 448, 450, 451, 454, 455, 457, 458, 459, 460, 466, 468, 472, 473, 475, 479, 480, 481, 484, 485, 487, 492, 497, 498,

502, 503, 504, 505, 507, 508, 509, 511, 515, 518, 520, 521, 523, 525, 528, 534, 535, 549, 553, 554, 555, 557, 561	
olurdu	302, 327, 341, 353, 383, 389, 428, 497
olurduk.....	302
olurıdı	478
olurlardı	307
olurmuş.....	269, 352, 394, 424, 426, 490, 526, 549
olursa	269, 277, 305, 314, 315, 325, 326, 336, 337, 338, 352, 368, 371, 372, 376, 377, 384, 391, 397, 400, 407, 408, 409, 417, 426, 439, 440, 448, 449, 451, 480, 493, 496, 498, 504, 523, 526, 529
olursak	465
olursam	542
olursañ	352
olursun	338, 464
omcasını	504
on 500	
orada	292, 553
orta.....	469
ortaya.....	309, 440
otağünü	278
otur	428
otura.....	275
oturan.....	433
oturasın	379
oturasız	340
oturdı	330, 541
oturmağ.....	338
oturup ...	282, 305, 306, 328, 333, 334, 353, 355, 380, 433, 444, 449, 462, 465, 478
oturur	324, 326, 327, 339, 464
otururdu	449, 469
otururdum	411
otururken	411, 463
otuz	536

Ö

ögemezseñ	501
ögersin	501
ögini.....	308
ögretdi.....	353
öldürdi	333
ölince	336, 385
ölmege	410
ölürem.....	410
‘Ömer	352, 391, 392, 522, 523
‘Ömere.....	353
‘ömr	491
‘ömr-i ‘azîzi.....	384
‘ömr-i tavîl.....	288
‘ömri	336, 385, 436, 462, 482
‘ömrümüz	385
‘ömrinde	290, 385, 476, 486, 545
‘ömrini.....	357, 442

‘ömrüm	514
‘ömrümüz	422
‘ömrümüzü	372
‘ömrünüz	288
öñince	269
öñine	373, 437
öñünde	286
‘özü	277, 517, 537, 542
‘özüni	518
öpüşüp	331, 540
örtemez	268
öte412	
ötürü	555
öyün	346
öz 484	
özenürüdi	289
özi 289	
özinden	280
özine	309, 458, 539
özini	285, 307, 323, 396
özüme	554
özün	420
özüne	323
özünü	285, 375, 545

P

pâ 316, 329, 378, 389, 465, 468, 484, 498	
pâdişâh.....	266, 285
pâdişâhlar	96, 278
pâdişâhum.....	277, 279
pâdişâhuñ.....	282, 286
pâdişeh.....	269
pâdişeh.....	282
pâdişehden	466
pâdişehüm.....	282, 283, 385
pâdişehzâdeñe.....	272
pâk 316, 391, 403, 405, 447, 449, 450, 461, 467, 483, 536	
pâkden	316
pâ-mâl.....	316, 378, 465, 468
pâre	347, 409, 477, 533
pâre-i nân.....	347
pâreye	477
pârisâ	417
pârisâlar	536
pâs-bânlık	522
pâsı	415
pây	465
pâya	501, 517, 531
pâyânı	467
pâyına	436
pâyidâr.....	389

pâylarına	467
pâyüña	470
pâyüñdan	539
pâyüñe	493
pedere	373
pederi	311, 374, 539, 555
pek	319, 422, 491, 551
pelîdün	317
penâh	421
Pend.....	155, 303, 350, 405, 511, 512, 312, 337, 341, 342, 357, 362, 375, 404, 423, 490, 505, 506, 515, 528, 536
pendi	304, 353, 355
per ü bâl	268, 534
per268, 303, 450, 463, 534	
perde	537
perde-i ğaflet.....	268
perde-i rāzi	334
pergâr	343, 390
pergârî	548
perî	410, 414
perini	470
perişân	503
pertev	275, 277
pervâz	302, 527
perverde	284, 329, 373
pes410	
peyine	332, 501
peyk	560, 561
pîç269	
pinhân	418, 419, 429, 543
pîr 280, 306, 307, 317, 354, 408, 414, 462	
pîrâne	305
pîre	308, 355
pîrûn	307, 308
pîrûndür	353
pisere	317
pîşe	376, 523
pîşinde	301, 518, 558
pîşine	355
pîşkeş	272
pişmân	454
pîşuvâ-yı reh	396
post	495
postî	492
pula	549
pulce	397
pür278, 279, 281, 294, 320, 329, 331, 336, 344, 346, 351, 352, 353, 355, 357, 373, 377, 379, 399, 415, 441, 452, 488, 502, 509, 514, 517, 526, 527, 528, 536, 547,	
püsere	532
püseri	311, 539
püserün	532

püş	421

R

râ'y	333
ra'aşum	273
Rab	319, 320, 386, 392, 400, 411, 554, 556, 558
Rabb	327, 338, 349, 361, 378, 383, 417, 439, 461, 471, 473, 474, 476, 477, 489, 501, 508, 509, 531, 532, 533, 538, 548
Rabbânî	434
Rabbine	451
Rabbisin	514
râbi'a	321
râcî	276
râcîlün	314
râcilün	461
râd390, 448	
rağiya'llâhu	271, 493, 498, 528
râfi'	275, 408
râğib	313, 367
râh266, 270, 282, 359, 370, 398, 401, 423, 426, 434, 437, 442, 456, 459, 460, 475, 479, 480, 481, 489, 490, 494, 495, 498, 512, 518	
râha	271, 277, 311, 323, 333, 374, 375, 407, 429, 456, 460, 466, 479, 494, 512, 513, 530, 533, 540, 559
râhat	321, 398, 502, 506, 507, 423, 525, 535
râhata	367, 502, 504, 525
râhat-ı dil	289
râhat-ı rûha	290, 398, 423, 505, 507
râhatî	502
râhatını	503
râh-ı ğaraž	282
râh-ı murâda	270
râh-ı tarîkat	266
râhimuz	407
râhın	501
râhına	432, 553
râhını	326, 446, 484
raĥîm	263, 370
Râĥîm	276, 546
Raĥîm	473, 477, 524, 537, 538, 548
Raĥima'llâhu	336, 337, 370, 372, 456, 562
Raĥima'llâh	528
raĥm u şefkatle	284
raĥm	373, 458
Raĥmân 372, 397, 413, 450, 460, 461, 464, 471, 522, 533, 547, 561	
raĥmânî	431
raĥmet... 265, 274, 372, 375, 393, 395, 396, 397, 464, 467, 468, 470, 473, 474, 562	

rahmetden.....	451, 468
rahmetdür.....	467
rahmete.....	372, 462
rahmeti.....	468
rahmetile.....	375
rahmetine.....	336
rahmetle.....	401, 460, 464, 538
<i>Rahmetu'llâhi 'aleyh</i>	265, 414
Rahmetu'llâhi 'aleyhi.....	357
<i>Rahmetu'llâhi 'aleyhim</i>	533
rahmetuñile.....	474
rahmetuñ.....	397, 468, 474, 483
rahmi.....	370
râ'î.....	351, 352
râkibe.....	461
râm.....	263, 280, 288, 321, 326, 356, 412
ramak.....	510
ra'nâ.....	403, 406
râzi.....	281, 309, 315, 325, 326, 354, 357, 375, 397, 400, 512, 532
râziyuz.....	518
râzî.....	435, 454, 514, 548, 557
raşâş.....	438
râsih.....	438
râvîler.....	473
ravza.....	362
ravzâda.....	539
ravza-i cennet.....	442
ravzât.....	371, 443
rây323	
râygân.....	442
râyihasına.....	444
râz281, 295, 310, 311, 334, 367, 376, 397, 430, 435, 447, 459, 472, 520, 527, 546, 552	
râz-ı mektûmuña.....	554
râzı.....	309, 311, 366, 397, 432, 435, 440, 471, 478
râzın.....	299, 520, 543
râzına.....	318
râzum.....	458
re'îs.....	283, 396
re'âyânî.....	352
recâ.....	395, 398, 407, 429, 486, 487, 489, 490
recâdan.....	397
recâsı.....	486
reca'tu.....	437, 523
recâyı.....	395, 398
redd.....	318, 327, 493, 525
reddeyledi.....	320
ref.....	447, 448
ref.....	448, 484, 502
refâhiyyetle.....	465
ref'ı.....	407
ref'-i yed.....	448
refik.....	271, 401
refi'.....	438
reh 271, 274, 326, 352, 354, 370, 371, 419, 434	
rehber.....	323, 370, 551
rehden.....	370
reh-i hacca.....	459
reh-i makşûda.....	271
reh-i tevfiķe.....	274
remz.....	281, 296, 311, 313, 448, 451, 466
remz-i lâ taknetûyı.....	395
remzi.....	425, 439
rencide.....	521
rengi.....	264, 379, 403
renkle.....	338
resen-i habbı.....	299
reseni.....	539
resm-i nakķâşı.....	548
resûl.....	270, 307, 373, 375, 449, 471, 492, 521
resûlde.....	558
resûle.....	375, 438, 446, 447
resûlî.....	446
resûlu's-şakaleyn.....	445
Resûlu'llâh.....	301
resûluñ.....	373, 374
reşâd.....	296
revâ.....	356, 361, 445, 494, 551
revâdur.. 279, 284, 311, 339, 355, 370, 395, 428, 430, 453, 511, 520, 523, 535, 557	
revân.....	345, 364, 456, 459, 464, 498, 507, 530, 543, 559
revâne.....	271, 322, 333, 490, 553
revhâh.....	528
rev'ında.....	391
revnak.....	292, 369, 552
revnâķ-ı dîn.....	269
revnâķ-ı zînet-i Âl-i 'Osmân.....	292
<i>Revvcha'llâhu</i>	463
reyâhîñ.....	444
Rezzâķ.....	347
rıf'at.....	321
rihlet.....	286, 336
rizâ.....	487, 552, 556
<i>rizâen</i>	518
rizâsın.....	443
rizâu'llâha.....	371, 395, 491
rizvân.....	358, 466
rizvâne.....	524
rizķ.....	350
rizķın.....	264, 344, 350
rizķını.....	350, 399, 401
rizķını.....	400

rızkımı.....	347, 400
ri‘âyet	319, 351, 508, 529
ri‘at	386
ri‘ate	314
rind	282, 305, 307
rindâne.....	306, 316
riş 465, 502	
rivâyâtı.....	497, 500
rivâyet.....	439, 449, 473, 498, 558
riyâ.....	483
rubâ‘	450
ruh	534
rukû‘	448
rumuz.....	459, 471, 486
rusul.....	441
rû‘yâda.. 287, 290, 357, 371, 392, 443, 476, 481, 514, 543	
rû‘yâsını.....	547
rû‘yâyı	544
rücû‘	456
rükûb.....	343
rûsvây	310
rüşdi.....	277
rûh	312, 438, 446, 447, 528
rûhah.....	528
rûhı	463, 562
rûhına.....	321, 474
rûhları	400
rûhumı	463
rûhunı	562
Rûma	317
rûşen	272, 313, 415, 426, 346, 359, 490
rûy448, 537	
rûy-ı âb	347
rûy-ı siyâh.....	448
rûz u şeb.....	278, 369, 390
rûz271, 283, 347, 366, 368, 377, 404, 411, 443, 483, 524, 527, 536	
rûz-ı mahşerde	467, 509

S

sâ‘il.....	289, 290, 339, 369
şâ‘im	347
sâ‘ir.....	500
sa‘y	341
sa‘âdet.....	265
sa‘âdetle.....	366
sâ‘at	388, 392, 420, 485, 502
sâ‘ate.....	369
şabbâğ.....	338
sâbıkâ.....	334, 409

sâbıkda.....	383
şabırdur.....	494
şâbit	428, 501
şâbit	490
şabr	308, 326, 494, 499, 542, 546
saç496	
şaçalum.....	297, 321, 362
şaçasın	264, 334
şaçdı.....	514
şaçdılar.....	444, 526
şad330, 420, 510, 533	
şâd	448
şadâ.....	279, 301
sâde.....	340
şadef	337, 350
sâdise	341
şadra	305, 306
şadre	337
sa‘dumuz	411
şâf354, 369, 460, 472, 480, 504	
şafâ 288, 302, 303, 358, 390, 396, 422, 426, 464, 473, 510, 532, 561	
şafâlar	288, 323, 391, 403, 406, 424, 497, 507
şafâya.....	451, 460
şâfi	471
şag354, 540	
şagâir	450
şağınurduk	510
şahbâ-yı bî-telh.....	279
sâhî	271
şâhib	340, 532, 558
şâhibi	300, 303, 326, 366, 441, 530, 532
şâhibine	365, 366, 530
şâhibini	518
şâhibinüñ	531
şâhib-nesebi.....	314
şâhibüm	325
şâhibüm	327
şahîh	371, 417, 548
sâhiline	507
şahn-ı şan‘atdan.....	275
sâ‘î.....	334, 424, 558
sâ‘i	425
şakalı.....	496
şakalın	539
şakın.....	311, 337, 424, 452, 456, 475, 485, 502, 538, 539, 551, 558
saķī	431
sâkin	273, 326
sâkit	273, 300, 304, 493
şakla.....	418, 548

şakladı.....	344, 424
şaklama.....	348
şaklamaz.....	408
şaklar.....	407
şaklaya.....	424, 454
şaklayamaz.....	408
şaklayasın.....	454
şaklı.....	331, 421
sâl 328, 333, 372, 552	
şala.....	317
şalâh.....	430
sâlârı.....	269
sâlâr-i cüyüş.....	322
şalât..... 448, 450, 451, 481, 482, 559	
şalâta.....	503
şalâtıla şıyâm.....	527
şalâtuñ.....	450
şalavât... 438, 439, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 438, 441, 442	
şalavâtı.....	442, 443, 445
şalavâtıla.....	438
şâlih.....	414, 474
sâlik..... 266, 456, 459, 460, 490, 494, 498, 533	
sâlikün.....	456
sâlim.....	462, 554, 555
şâlîse.....	312
şalkımın.....	409
şalli ‘alâ.....	445, 446, 447
şalma.....	517
şaltanat.....	278
sâlum.....	462
sâmân.....	484
Şamed.....	394
sâmi‘.....	453
sâmi‘î.....	442
şan521	
saña..... 268, 273, 279, 284, 296, 306, 320, 325, 327, 350, 363, 380, 395, 407, 408, 421, 430, 432, 433, 437, 454, 455, 463, 466, 473, 479, 485, 488, 493, 497, 506, 508, 516, 518, 529, 548, 553, 561, 302, 320, 350, 354, 363, 377, 381, 396, 397, 400, 408, 433, 455, 466, 493, 505, 538	
şana.....	550
sañadur.....	276
şancak.....	503
şandı.....	541
şanduñ.....	400, 532
şânî.....	416, 489
şâniye’sneyni.....	270
şanki.....	294, 325, 413
şanma.... 264, 297, 327, 342, 404, 414, 442, 450, 478, 517, 533, 402, 407, 511, 514, 516, 539, 557	

şanmadı.....	324
şanmañuz.....	477
şanuban.....	553
şanup.....	344
şanur.....	428
şanurduķ.....	481
şanurdum.....	425, 431
şanursañ.....	521
şanursın.....	323
şararup.....	325
sarây.....	275, 486
şarf.....	482
şarîh..... 363, 371, 417, 498	
şarîh.....	548
şatarlar.....	328
şaticak.....	477
sâtir.....	519
sâtir.....	524
şatmak.....	419, 505
şatun.....	478
şatup.....	442
saşvetini.....	484
şavletini.....	484
şavm.....	481, 482
şavma’a.....	552
şavma’asında.....	462
şavt-ı lağat.....	522
sa’y 271, 316, 345, 424, 460, 467, 319, 410, 422, 463, 527	
şayd..... 292, 299, 364, 382, 409, 419, 425, 534, 539	
şayda.....	408, 539
şaydına.....	525
sâye.....	317
sâyeler.....	302, 379
şayıvirdi.....	517
sa’yıla.....	498, 507
şayma.....	539
şaymaz.....	300
şayrı.....	408
şayüñde.....	278
şayyâd.....	419
sâz303, 359, 434, 539, 552	
sâzın.....	299
seb’a.....	276, 461
sebak.....	415
sebeb..... 269, 272, 279, 360, 382, 390, 439, 475, 478, 483, 519, 525, 301, 326, 334, 348, 358, 367, 371, 375, 392, 410, 443, 444, 465, 546	
sebebden.....	555
sebeb-i rahmet..... 269, 519	
sebebi.....	453, 525, 554

seb‘-i semâ.....	428	senüñle.....	268, 291, 515
seb‘în ü tis‘a mienüñ.....	276	ser ü pâ	285, 422, 465
sebük.....	459, 498, 507	ser 96, 266, 276, 278, 285, 314, 331, 422, 436, 465,	
sebz-i bisât.....	379	484, 491, 503, 525, 551	
sebz-i çemen	302	sercümle.....	363
secdede	449	serd	295, 339, 435
secdeden	448	serdâr	295, 386
sedd.....	479, 510	serden	297, 505
sefer	322, 332	sere	548
sefh	338, 376	ser-firâz.....	96, 278
seg339		sergüzeşt	404
şehir	272, 278, 405, 440, 477, 536, 541	sergüzeşti	561
şehirde.....	298	sergüzeştümi	413
şehirî	530	sergüzeştin	301
şehirîden	530	sergüzeştini	332
sehm	534	seri	276, 520
sehv.....	271, 449, 461	serîr.....	486
sehvile.....	537	sermâye.....	275, 478, 482
sekisen	434	sermed	479
selâm.....	263, 326, 340, 361, 390, 423, 448, 451, 466,	Ser-nigün	317, 386, 411
469, 499, 508, 531		ser-sâm	331
selâmetde	399, 507	ser-tâcı	276, 314, 525
selb	339	ser-tâ-ser	266, 436
selîm	316, 318	serv	535
Selmâ.....	330, 335	server	276, 302, 315, 374, 376, 424, 437, 438, 440,
Selmâyı.....	331	441, 469, 470, 486, 488, 496, 557	
semâ.....	560	servere	561
semavât.....	381	server-i dîn.....	302
semek.....	342	serveri	269
semen.....	380	setr	274, 311, 520, 523, 524, 283, 311, 362, 474,
şemer	384	519, 520, 523	
şemerâtı	349	setrûñ	311
sen 268, 305, 320, 329, 485, 490, 519, 524, 279, 300,		Settâr.....	362, 386, 519, 523, 524
364, 370, 377, 415, 432, 455, 478, 485, 493, 494,		şevâb.....	451, 459, 465, 486, 489, 556
495, 501, 506, 516, 518, 520, 521, 523, 532, 548,		şevâba.....	518
553, 560		sevdâsı	333
senâ.....	440	sevdugin.....	472
şenâ.....	440	sevdügünü.....	471
sende.....	380, 408, 430	sevgör.....	501
senden.....	271, 274, 358, 387, 427, 479, 501, 548	sevemezsen	501
sene.....	332, 463, 557	seven	269, 270
sened.....	392, 491	sever	475, 550, 556
senedüm.....	479	severse	501
senenüñ.....	276	seversin	501
seng.....	280, 285, 422, 455, 481, 483	sevgülerin	502
seni	265, 286, 300, 310, 324, 331, 335, 377, 407,	sevgüsü	540
408, 429, 452, 454, 455, 485, 501, 520, 521, 538,		sevmedügi.....	455
539, 542, 352, 407, 463, 488, 533		sevmedügin.....	463
sensin	546	sevmemek	322
senüñ.....	281, 284, 286, 295, 320, 397, 422, 442, 455,	sevmezdi	417
478, 515, 521		seyr	488, 492, 529, 536
senüñçün	379	seyrah	529
senüñiçün.....	380, 515	seyrân	305, 345, 405, 424
senüñile.....	305, 341	seyre	547
		seyr-i deşt	488

seyyi'asın.....	378
seyyi'âtı hasenâta	439
Seyyi'âtın.....	461
seyyi'âtun	439
seyyi'eñi	442
seyyid	450, 491
seyyid-i a'mâl	450
seyyidine.....	494, 555
seyyidün.....	555
sezâ	263, 283, 361, 364, 472, 487, 518, 535, 542
sezâdur.....	380, 535
sezâ-vâr.....	263, 278, 364, 472, 535
sezâ-vârem.....	283
sezdi.....	541
şibyânun	510
şıdı	292, 317, 320
şıdk	276, 529, 534, 561
şıdka.....	492, 493
şıdk-ı irâdet.....	529
şıdk-ı taşdıkle.....	394
şıdkı	494
şıdkıla	264, 269, 271, 496, 557, 559, 561
şıdkla	272, 378, 398, 460, 496, 292, 416, 476, 492, 498, 529, 531, 533
şîfât	530
şıfru'l	556
şîğâr	351
şîğınup	407
şîhhat	333, 511, 528, 532
şîhhatata	531, 532
şîhhatde	397
şîhhatine	480
şîhr-ı	270
şıklet	285
şıkletinden.....	458
şıla	267
şıladan.....	448
şîrât	450
sırdan	297, 425
sırr	284, 308, 311, 335, 339, 421, 432, 449, 471, 546, 549
sırta.....	360, 537, 550
sırrah.....	528
sırr-ı hafî.....	339, 421, 432
sırr-ı kelâm	308
sırr-ı meknûnuña.....	554
sırrı	286, 334, 363, 432, 440, 447, 520
sırrımız.....	366
sırrına.....	309, 463, 537
sırrını	334, 528
sırruñ sırrın	306
sikkeye.....	472

sîm	326, 345, 453, 471, 497, 545, 547
simât	279
sîmi	514
sîmurg-misâl	268
sinân	293, 325
siñdi	292
sîne	452
sîn-i maksûre	315
sipâh	278, 314, 346, 377
sipâs	263, 336, 390, 426
sipâs-ı minnet	336
siper	287, 310, 363, 408, 422, 557
siper-i la'net.....	310
sirişte	338
sirkeye	496
Sîsâma	408
sitâre	315
sitem	317
sivâ	392
siyâset	360, 361, 377
siz 307, 335, 434, 335, 382, 385, 465, 532	
sizden.....	435
size.....	292, 307, 326, 334, 382, 402, 307, 320, 436, 511, 527
sizi	335, 415
sizün	282, 287, 400, 434, 435
şohbet-i tâm	271, 312
şolağ	278
şolına	354
şoñna	269
şoñra	296, 334, 459
şoñunu	324, 513
şora	339
şorarak	431
şorasın.....	430
şordı	301, 465, 512
şordum	403
şorılursa	274
şormağa	430
şormayasın.....	432
şorsañ.....	504
şorulur.....	351
şorup	347
şoyla	323, 484
şoymışlar	504
söğdi	353
söyinüp	331
söyle264, 280, 289, 314, 341, 370, 482, 488, 523, 525	
söyledeler.....	308
söyledem.....	308
söyledi	308, 331, 425, 494, 527
söylediler	332, 334
söyledüm	364

söyledürler	543
söyleme	280, 310, 315
söylemedüñ	490
söylemege	307, 308
söylememek	304
söylemez	301
söylendi	435
söylenen	545
söylenür	291, 348, 436
söyler	359, 425
söylese	304
söyleşüp	328, 332
söyleşürek	340
söyleşürlerdi	353
söyleyeler	372, 406, 414, 482
söyleyelüm	325, 348, 445, 562
söyleyicek	304, 315
söyündür	376
söyündüricek	366
söyündürünüz	366
söyüne	345
söz279, 280, 281, 286, 289, 307, 325, 341, 408	
sözden	281
söze	279, 315, 526, 527
sözi	280, 284, 288, 289, 295, 296, 300, 303, 309, 310, 318, 339, 341, 345, 347, 374, 378, 385, 387, 422, 430, 431, 435, 458, 463, 465, 466, 468, 477, 493, 505, 512, 513, 525, 527
sözile	281, 318
sözin	281, 307
sözine	539
sözini	285, 287, 304, 307, 327, 490, 523, 548
sözün	288, 384
sözüm	326, 504
sözüme	421, 533, 554
sözümü	300, 307, 319
sözün	289, 513, 545
sözünü	289, 304, 294, 314, 370
sözünü	300
sözünüñ	328
sözünüz	435
sözüyle	309, 310
şu 343, 346, 420	
şubh	385, 443, 449, 477, 504, 539, 547, 561
şubha	282
şuçı	506
şuda	343, 344
sufehâ	311
Sufyân	393
suğriyye	542
şular	294
şulehâ	435
şulehâdan	443, 446, 481
sultân	272, 342, 344, 384, 435, 441, 550
sultân-ı gönül	272

sultânı	267, 327, 373, 384, 393
sultânun	543
sum‘a	484
şunalar	279
şunar	438, 486
şundılar	471
şun‘ına	382
şuretâ	549
surh-sere	317
şurre	516
şuresi	517
şusuz	324
şuvarurdi	449
şuya	344
şuyı	531
Sübhan	462
süde	510
südi	510
süfehâ	429
sühan	315, 525
sühanı	304
sühanı	304
sühanla	525
sükün	277, 399, 488
süküt	305
sükütun	304
sülâs	450
Süleymân	292, 300, 301, 303
Süleymân-ı Nebî	300, 301
Süleymân-ı zamân	292
sülük	319
sünbül	380
Süpürür	268
Sür	324, 488
sürdi	286, 374, 420, 559
sürdiler	436, 531
sürdüğümüz	411
sürelüm	296, 531
süresin	288, 289
sürevüz	464, 467
sü‘ri mübarekdür	531
sü‘rini	531
sürülür	431
sürür	273, 335, 380, 386, 401, 440, 468, 489, 499, 509, 511, 514, 518, 541, 542
sürûra	289, 550
sürür-cfzâ	273
sürürından	514
sürürile	550
süst	456
süd u ziyân	280
süda	344
şüfi	480

şûfî.....	480
şûretâ.....	306, 472, 503, 506, 535
şûret-i hîdmetde.....	306
şûretüm.....	545
şûrî.....	294
sûzî.....	328, 435, 513
sûz-î.....	329
sûz-î.....	559
sûziş.....	331

Ş

şâb.....	552, 561
şâbbi-yî.....	270
şâd 265, 284, 285, 289, 300, 302, 311, 336, 339, 354, 357, 362, 367, 372, 378, 380, 401, 409, 413, 440, 446, 463, 465, 469, 494, 500, 503, 510, 515, 516, 519, 541, 560, 562, 345, 361, 446, 519, 531, 547	
şâda.....	291
şâdân.....	336, 346, 358, 413, 459, 475, 514
şâdî.....	278, 290, 312, 422, 476, 550
şâdıla.....	553
şâdiyi.....	503
şâd-mân.....	345, 361, 531, 547
şâfî.....	339, 376, 487
Şâfi'î.....	445
şâh 273, 292, 318, 362, 377, 496, 274, 283, 284, 285, 286, 299, 314, 316, 317, 345, 346, 347, 348, 357, 358, 359, 363, 365, 366, 367, 377, 378, 383, 431, 441, 442, 448, 460, 462, 469, 490, 493, 495, 499, 513, 514, 515, 516, 525, 544, 545, 549, 559	
şah.....	295
şâha 187, 281, 345, 362, 364, 365, 366, 377, 403, 442, 472, 498, 513, 543, 544	
şâhâ.....	459, 557
şâhâne.....	322, 418, 464
şâhî.....	318, 384, 549, 550
şâhî.....	412
şâhim.....	501
şâhid 305, 348, 369, 449, 469, 481, 504, 516, 521, 523	
şâhin.....	527
şahşâ.....	306, 339, 353, 354, 367, 505
şahşî.....	431
şahşuñ.....	347
şâhum.....	292, 385, 544, 545, 546
şâhuñ.....	317, 361
şakıdı.....	537
Şakîk-i Belhî.....	399
şâkir.....	390, 426
şâkird-i lecûc.....	548
şâm.....	278, 298, 449, 561
Şâma.....	558

şâmu.....	385, 504
şâmil.....	429, 437
şân.....	477, 483, 485, 543
şâne.....	322, 372, 535
şânında.....	339
şânuñ.....	488
şâst.....	476
şâyed..... 280, 337, 342, 359, 376, 397, 412, 432, 452, 454, 496, 504, 507, 521	
şâyi'.....	281, 357
şêâmet.....	435
şeb 268, 275, 282, 283, 363, 365, 366, 368, 380, 452, 514, 527, 536	
şeb'a.....	456
şeb'ânem.....	346
şeb-i endüh.....	275
şeb-i mi'râc.....	268
şeb-i mi'râcda.....	447
şeb-i târik.....	537
şedîd.....	417, 545
şefkat 329, 370, 371, 372, 373, 467, 374, 375, 474, 512	
şefkatdan.....	468
şefkatden.....	370
şefkati.....	370, 468, 470
şefkatle.....	371
şefkatuñ.....	468
şeh 263, 267, 277, 278, 281, 283, 284, 286, 287, 288, 297, 316, 317, 345, 346, 347, 348, 349, 358, 359, 361, 363, 364, 365, 366, 368, 384, 385, 386, 387, 403, 418, 429, 435, 514, 535, 544, 545	
şehâdet.....	374
şehâdetle.....	335
şeh-i câna.....	263
şeh-i.....	263, 267, 277, 347, 429
şehi.....	324, 365
şehîd.....	335, 500
şehirden.....	286, 516
şehler.....	288
şehlere.....	403
şehr 270, 318, 347, 540, 342, 417, 442, 512, 516, 543	
şehre.....	287, 299, 344, 347, 430, 540, 543
Şehr-i Bağdâda.....	342
şehr-i 'irfân.....	270
şehri.....	522
şehrîne.....	509
şehr-oğlanı.....	318
şehrûñ.....	355
şeh-süvâr.....	278
şehûñ.....	269, 547
şehvet.....	535, 538
şehvetle.....	329, 537

şekk.....	422, 472	şikâyet.....	352, 353, 362, 505
şekki	377	şikeste	560
şekl-i âdemde.....	313	şimdi 303, 327, 329, 330, 366, 377, 395, 514, 542	
şekvâ.....	505	şimdiden	459
şekvâdan	505	şîr 270, 295, 296, 493, 510	
şekûr	390	şîr-i maḥlûka.....	268
şem'	441	şirk	438, 484
şem'alar	359	şirretini.....	360
şemâtat.....	311, 520	şîrveş.....	530
şem'î.....	367	şitâb	373, 422, 489
şems	275, 277, 384, 438, 447, 489	şitâbın	403
şems-i luṭfuñ	277	şîve	329
şems-i mihrûñ	269	şol 280, 288, 488	
şems-i rahşân	275	şöhreti	383
şemsine	468	şöyle 263, 293, 301, 302, 303, 325, 326, 338, 356,	
şemşîr	293	361, 367, 368, 371, 394, 401, 404, 405, 410, 412,	
şer 523		428, 435, 437, 444, 454, 462, 470, 473, 476, 478,	
şer'e	555	503, 507, 519, 528, 537, 539, 542, 283, 317, 323,	
şeref..... 312, 321, 389, 526, 438, 482, 509		325, 336, 338, 352, 360, 361, 394, 418, 420, 425,	
şerefdür	304	428, 431, 437, 443, 444, 452, 453, 462, 488, 489,	
şer'-i şerîfî	555	492, 503, 540, 545	
şer'-i şerîfûñ.....	516	şu 268, 271, 458, 478, 535, 274, 356, 360, 366, 371,	
şer'î.....	319, 321, 555	391, 403, 410, 441, 449, 461, 471, 484, 486, 487,	
şer'î.....	327, 369	499, 500, 528, 545, 557	
şeri	550	şuḡûl	282
şerîf.....	307, 322, 377	şularuñ	271
şerîfî.....	496	şu'le	293
şer'ile	317, 385, 555	şumâr	511
şermende.....	309, 524	şunı	418
şerm-sâr	297, 517	şunlaruñ	531
şerre	360	şunuñ	274
Şerrefe'llâh	528	şuref.....	499
şerrefenâ	337, 528	şuyû'	414
şerr-i şûrî.....	356, 374	şübehât.....	312
şevk..... 290, 294, 302, 312, 320, 379, 380, 401, 440,		şühedâ.....	335
452, 457, 488, 489, 514, 526		şükr..... 263, 346, 379, 382, 390, 405, 465, 506, 510,	
şevke.....	321, 380, 524	276, 327, 344, 365, 367, 379, 383, 386, 387, 420,	
şevki.....	477, 490	531	
şevkile.....	272, 406, 419, 440, 446, 457, 495	şükrâne	524
şevkle..... 290, 293, 298, 308, 321, 332, 366, 405, 423,		şükr-fezâ	379
428, 451, 457, 494, 536, 294, 308, 367, 394, 396,		şükr-i sipâs-ı	263
426, 445, 454, 459, 460, 530, 541		şükri	379, 387
şey'ü li'llâha	477	şükri	382, 387, 524
şeyḥ	339, 400, 432, 522	şükri.....	278, 382
şeyḥe.....	394	şükri.....	380
şeyḥ-i şihâb.....	339	şükri.....	382, 387, 524
şeyḥ-i vâfî.....	339	şükrlle	382, 387
Şiblî	425, 426	Şükrüli'llâh	379
şiddet	297, 344, 435	şükrüñ sebebi	368
şifâ	393, 396, 421, 499, 531, 532	şükür	349, 387, 405
şifâlar	394, 436	şükûfiyle	379
şifâya	394	şûrb	368
şikâr	527	şûrb-ı ḥamra.....	430
şikâra	530	şûrbinde	316
		şûrür-efzâdur	288

şüyûha	435
şüm	267, 292, 324, 356, 363, 365, 376, 431, 437, 448, 522

T

tâ	264, 280, 285, 304, 309, 317, 448, 473, 490, 497, 510, 266, 280, 282, 291, 307, 310, 315, 316, 320, 321, 362, 369, 370, 375, 381, 382, 385, 390, 395, 402, 403, 405, 409, 412, 414, 415, 421, 423, 426, 427, 436, 437, 439, 441, 450, 454, 456, 461, 465, 466, 476, 477, 484, 487, 488, 490, 498, 499, 500, 501, 507, 520, 522, 538, 544, 550
ta‘accub	425
ta‘âm	346, 388, 458
tâ‘ât	434, 481, 490, 491
tâ‘at372, 391, 392, 423, 458, 475, 476, 480, 485, 489	
tâ‘ata	397
tâ‘âta	437
tâ‘atden	352
tâ‘at-ı Hâkda	372, 423, 489
tâ‘atı	442, 479, 487, 486, 490
tâ‘atuñ	475, 480, 489
tâ‘âtuñda	392
tâ‘atüm	476
tâ‘atüñ	479
tâb353, 355, 435	
tabân	309
tâbân	386
tâbı	355
tab‘ına	338
tâbi‘	548, 551
tabîb	393, 394, 464, 467, 476
tabîb-i hâzık	393, 394
tâbi‘în	510
ta‘bîr	286, 288, 406, 410, 513, 541, 543, 544, 545, 546, 547
ta‘bîre	544, 545
ta‘bîrin	286
tâ‘bîrini	287
tâc268, 276, 313, 314, 439, 549	
tâcdâr	278
tâcdur	314
tâcir	311, 558, 559, 560, 561
tâcire	560
tagmîz	398
tagyîr	314
taḥammül	546
taḥkîk	378, 424, 555
taḥkîr	465
taḥkîr	547
taḥrîb	360

taḥrîr	511, 512
taḥşîl	398, 399
taḥşîn	378, 406, 474
taḥt	96, 278, 464
taḥt-ı bekâ	266
taḥt-ı ḥükümde	96, 278
taḥt-ı mürüvvet	277
taḥt-ı nübüvvet	267
taḥt-ı şeh	269
taḥt-ı yedinde	351
tahtıla	549
taḥtumuzu	411
taḥvîf itseñ	284
tâḳ368	
taḳâzâ	387
taḳaram	458
taḳarrub	319, 392, 434
tâḳatı	325
tâḳatum	368
taḳdı	377
taḳdîr	333, 400, 402, 413, 510, 542, 365, 548, 552, 555
taḳdîre	557
taḳıyyin	447
taḳlîl	402, 459
taḳrîr	314, 406, 413, 455, 511, 513, 532, 541, 547, 348, 363, 442, 561
taḳup	539
taḳvâ	392, 430
tałasın	454
taleb	344, 358, 367, 375, 400, 425, 502
talebüñ	264
tâli‘	411
tâlib	264, 313, 319, 367, 452, 464, 471, 511, 558
tâliblere	399
tâli‘-i dūnuma	386
tâli‘-i dūnumı	386
tâli‘-i naḥsuñuz	436
tâli‘in	317
ta‘lîl	398
ta‘lîm	320, 375, 422, 433, 546
taḥṭîf-i kelâm	281
taḥṭîf-i kelâmı	291
tâm312, 326, 334, 374, 384, 428, 448, 451, 474, 480, 499, 524, 525, 535, 552	
tamâm	263, 269, 281, 292, 296, 301, 305, 306, 308, 309, 310, 316, 318, 321, 326, 328, 329, 331, 332, 334, 342, 343, 345, 356, 357, 360, 361, 362, 366, 367, 374, 378, 379, 380, 382, 384, 391, 399, 402, 411, 412, 414, 415, 417, 421, 423, 426, 428, 430, 452, 456, 458, 463, 465, 466, 476, 477, 481, 482,

483, 488, 492, 494, 495, 499, 513, 517, 522, 525, 529, 530, 532, 535, 536, 538, 540, 542, 551, 561	
tamâma	276
ta'mîm	421, 471, 474, 548
tammâh	540
ţamu	486
ta'n	274, 551
ţañ 278	
ţaña	361, 554
ţanîn	396, 440
taẓallüm	360
ta'ẓîm	528
ţapuña	276
ţapusîna	289
ţarab	531
ţaraf	293, 345, 438, 528
ţarafa	458, 533, 551
ţarafda	302, 379, 476
ţarafdan	283, 285, 293, 494, 495
ţarafi	345, 413
ţarafîn	292
ţarafîna	410
ţarafumdan	410, 422
ţarfet	561
ţarîf	375
ta'rîf-i seĥâvet	488
ţarîķ	401, 443, 501, 530, 544, 546
ţarîķile....	335, 355, 365, 393, 401, 421, 440, 446, 461
ţarîķile	358, 490
ta'rîẓ	325
târ-mâr	317
taşadduk	498
taşavvurla	335
taşdîķ	413
taşĥîĥ	498
tâsi'[i]	375
tâş 483	
taşdı	308
taşra	309, 310, 424, 536, 544, 548
taşradan	413
taşralġını	540
taţbîķ	555
ta'ţîl	399
taţlu	291, 292, 293, 294, 297, 386, 525
taţyîb	518
ţavâf	460
ţavriyla	353
ţavrîla	360
ţayanup	275, 479
ta'yîb	520
ţayrân	305
te'dîb	312, 360
te'emmül	546
te'essüfle	431

te'sîr	425, 502, 534
te'yîd	472
te'âlâ	271, 372, 382, 415, 435, 450, 456, 463, 518, 521, 523, 528, 529, 562
te'âlâda	468
te'âlâya	361
te'âtuf	469
tebâh	273, 357, 481, 483, 492
tebdîl	378, 402, 439, 442, 449, 461, 502, 531, 532, 537
tecâhül	542
tecellî	490
tecessüs	523
tecevvu'la	459
tecevvü'	459
tecrûbe	348, 507
tedârik	293, 299, 323, 410
tedbîr	300, 323, 333, 360, 363, 400, 455, 459, 502, 510, 544, 555
tedbîre	308
tedķîķ	378
tefekkürde	406, 478
tefhîm	375, 422, 433, 440, 449, 468, 471
tefrîķ	431
tefsîr	314, 543, 547
tefvîẓ	398
tehdî	557
tehî-dest	443, 477, 478
tek 280, 345, 506	
tekellûf	511
tekellüm	304, 360
tekẓîb	413
tekrâr	346, 347
tekrîm	375, 394
telĥî	399
temâmet	294, 299, 344, 354
temķîn	387, 413, 479
temşîl	449, 468, 471
tenbîh	500
tenfir	288
teng	303, 384, 418, 422, 455, 483
tenhâ	298, 308, 324, 338, 341, 363, 536
tenhâda	340
tenhâldı	541
teni	263, 354
tenüm	444
tenüñ	318, 361, 503, 535, 557
tenürında	276
terah	535
terahdan	550
terahĥum	370
terakķisini	448
tercümândur	308
tereddüd	269, 401

terektu'l-ehvâ.....	392	tolşa	307
terk..... 318, 319, 320, 336, 356, 392, 455, 540, 542		tolular	379, 380
tersâ	393	tolup.....	490
tesbîh	440	toña	500
tesellâ.....	387, 401	toydı.....	324
tesellâsını	467	toyduñ.....	346
teskîn	425, 553	toyinca	496
teslîm 375, 394, 408, 463, 497, 505, 528, 552, 556		toyurınca.....	290
teşne.....	410, 465, 449	toza	465
teşrîf.....	284	tozını.....	268
teşvîş.....	502	tubtü 'an.....	283
teşvîşi..... 287, 423, 439, 495, 551, 557		tuğ550	
teşvîşüñ.....	439	tuḥaf	382
tev'emân	395	tuḥfe	403
tevâzu'	355	tulü'	268
tevbe	283, 284, 410, 434, 475, 533	tum tum.....	412
tevekkül	350	tur 280, 323, 557	
tevfîk..... 266, 271, 327, 329, 434, 357		tura	279, 359, 426, 514, 531
Tevvâb.....	335, 434	turageldüm.....	477
tezyîn	378, 406, 474	turalar	396
tıfl 373		turamadum.....	542
tıflüñ	373	turamaz	384, 550
ticâret	558	turamazidüñ	524
tîğ 317		turan.....	346, 442
tîmâr	333	turarak.....	366
tîr 422, 557		turaydı.....	310
tîre537		turdı 282, 309, 324, 331, 332, 353, 365, 366, 430, 505	
tîr-i belâyı.....	408	turdum	272, 470
tîrini	287, 428	turma..... 264, 271, 272, 323, 379, 416, 484, 561	
tîz 287, 323		turmayuben	522
tîz 560		turmayup.....	411
toبراغا.....	331, 405	turmazdı.....	383
toğdı.....	272, 283, 461	turs u siper	287
toğrı	281, 323, 408, 455	tursa	503
toḥm-ı ihlâs	480	turur 293, 323, 371, 396, 470, 503, 514, 536, 559	
toḥüm	381	tururdu	483
toḵ456, 457, 458, 496		tururimiş	283
toḵınıcaḵ	455	tururken	406
toḵınur	280, 285	tururmuş	405, 514, 517
toḵlara	457	turursun.....	292
toḵsan.....	468	tuş 273, 342, 362, 372, 430, 462	
toḵuz	545	tut 283, 548	
toḵuzı	468	tuta	469, 559
toła.....	266, 357, 438	tutagör.....	555
toḷageldi.....	394	tutana	555
toḷan.....	447	tutar.....	344, 457
toḷandı.....	344	tutarak.....	325
toḷanup.....	344	tutdı 294, 299, 300, 323, 343, 396, 410, 417, 422, 463	
toḷanur.....	344	tutduk.....	409
toḷaşur	381, 412	tutma.....	429
toḷdı..... 284, 295, 299, 325, 327, 330, 354, 356, 360,		tutmağa	538
374, 378, 394, 410, 422, 436, 494, 553		tutmaḵ.....	341, 409
toḷdırulur	441	tutmuş.....	559
		tutmuşam	560
		tutmuşıdı.....	383

tutulâsın	539
tutup	440
tutuşup	376
tuyar	557
tuydı	553
tuymasun	366
tuysa	340
tuyur	505
tuyurur	376, 471
tuyûr	380, 468, 469
tübtü	437, 523
tünd	456
tünde	375
tündî	354
türs	557
tübâ	268
tûğ-ı ‘âlem	278
tûğlı	373
tûl 451	
tûra	283
tûşe	456, 475
tûşesidür	456

U

‘ubbâd	396
‘ubûdiyyet	486, 490
‘ubûdiyyetde	485, 490
‘ubûdiyyete	485, 490
‘ubûdiyyeti	490
‘ubûdiyyetini	485
‘ubûdiyyetle	487
‘ucbile	475
ucında	303
uç	266, 450
uçalı	268
uçarum	450
uçmağa	450
uçmamış	470
uçup	303
uçurur	315
uçurur	450, 539
uf 365, 368	
ufîk	268
uğrada	454
uğradı	469
uğraduğum	477
uğradup	454
uğrama	535
uğratdı	302, 453
uğrı	352
uğrevî	429
‘uğalâ	315, 316, 320, 350, 451, 453, 454, 547
‘uğalâda	445

‘uğalâdan	535
‘uğalâya	350, 536
‘uğbâda	290, 291, 371, 391, 424, 438
‘uğûl	340, 369, 371, 389, 390
ulu292, 343, 407, 467	
ulular	548
ululardan	339, 357, 371, 504
ululardandı	510
‘ulûm	308, 445
uma	396, 397
umar	474, 546
umaram. 265, 273, 275, 276, 283, 291, 296, 327, 376, 476, 478, 516, 531, 537, 556	
umaridûm	290
umaruz	359, 435, 474
‘umde	268, 369, 388, 389, 414, 476, 525
‘ummâna	467
‘umre	482, 527
umûruñda	398
unudaydı	318
unudup	324, 431
unudur	307
unutdı	553
unutdurduñ	411
unutmaz	350
‘uğmâdur	551
ur 354, 355, 520, 521	
ura278, 418	
uralar	274
uram	483
urardı	294
urasız	293
urđı	317, 332, 353, 420, 506, 517, 560
urdılar	545
urdum	448
‘urefâ	431
urmağı	521
urmak	355, 420, 520
urmaya	520
urup	436, 517
urur	374, 379, 444
ururam	457, 458
urursın	457
‘urve-i vuşkâdur	491, 551
‘urûc	447
‘uşât	397
‘uşfûr	371
uşûl	509
‘uşşâka	496
utanmaya	513
uyan	283
uyanuben	477
uyanup	323, 426
uyar	265, 365, 390
uyardıyise	265

uyghusından	365
uyumış	323, 365, 386
‘uyüb	309, 474, 520
‘uyübı	362, 524
‘uyübına	274
‘uyübını	523
‘uyübün	523
‘uzlet	341
uzun	288, 412

Ü

ücret	485, 486, 489
ücretten	487
ücretle	485
üç 499, 546	
üçüncü	560
üftâde	308, 511
üftâdelere	433
ümîd	395
ümîdi	395
ümîdine	395
ümîdün	395
ümme	429, 468, 496
ümmetine	376
ümmî	471
üns	341, 416, 468
üns-i bi’llâhda	340
üzneynün	388
ürer	304
üslûb	511
üslûbla	280
üstâdı	306
üstinde	379
üstine 282, 317, 331, 347, 410, 411, 469, 470, 536	
üstüme	444, 470
üstünde	288
üstüne	381
üşdi	308, 551
üşdiler	309
üşer	309
üşiren	298
üşse	283, 455
üştür	505
üşüren	539
üzre 305, 313, 314, 316, 331, 347, 350, 392, 450,	
475, 496, 512, 531, 536, 547, 548, 549, 551	
üzülür	534
üzüm	405, 506
üzümcük	406

V

va’llâh	393
vâcib	263, 296, 351, 375, 452, 538

va’desi	463
vâdî	483
vâdî-yi ma’şiyet	551
vâfir	311, 547
vâh	396, 465
vaḥdet	266, 416
Vaḥdet-i maḥza	266
vaḥdeti	340
Vaḥdetün	341
vâhiddür	394
vâhidede	369
vâhideden	474
vâhiden	287
vâhıla	330
vaḥşi	315
vaḥâr	319
vakfeye	460
vâkı’	287, 404, 414, 545
vâkı’a	514
vâkı’ada	446
vâkı’añuzda	287, 288
vâkıf	309, 432, 521, 537, 554
vâkı’	286
vaḳt-i ḥazân	461
vaḳt-i nüşûr	509
vaḳti	379
vaḳtiyle	287, 379
vâlî	427
vâlidini	555
vâlih	330, 492
vaz’ında	391
var 269, 286, 288, 291, 306, 310, 311, 339, 351, 352,	
355, 372, 380, 382, 392, 393, 395, 415, 417, 426,	
432, 450, 453, 458, 461, 463, 464, 470, 475, 476,	
484, 492, 494, 500, 504, 506, 507, 511, 520, 521,	
524, 543, 545, 553, 555, 558, 560, 561	
vara 333, 399, 423, 451, 460, 461, 492, 498, 530, 540	
varagör	475
varaḳlar	461
varam	291
varamaz	269, 500
varanlar	500
varanuñ	461
varasız	385
varayum	546
vardı	295, 324, 339, 345, 368, 378, 418, 425, 513,
526, 541, 543, 547, 555	
vardılar	530
varduk	522
vardum	409, 488
vardur	324, 326, 469
varı	517
varıcaḳ	354, 377, 393, 517

varacak.....	482	vezîr-i a'zam.....	292
varına.....	554	vicdânî.....	457, 527
vârid.....	461, 509	vir 323, 402, 421, 508, 510, 520, 533, 546	
varıldı.....	281, 298, 343, 383, 536	vîrân.....	285, 405, 503, 519
variken.....	265	vîrân-ı dil.....	285
varımış.....	409	vîrânını.....	336, 362
varise.....	308, 363, 371, 387, 398, 406, 408, 455, 528	vird.....	445
vârise.....	523	vir di.....	275, 293, 318, 324, 326, 332, 349, 350, 354, 356, 368, 381, 386, 400, 401, 420, 435, 445, 494, 510, 514, 515, 516, 517, 531, 559
varlık.....	475	virdiler.....	298, 317, 513, 547
varluğuyla.....	266	virdüğine.....	275
varmadı.....	309	virdügüni.....	518
varmağa.....	390	virdün.....	386, 518
varsa.....	307, 331, 421	virdüne.....	302
varuben.....	325	virdüni.....	280
varuben.....	464	vir.....	288, 290, 312, 323, 327, 350, 357, 376, 392, 396, 399, 402, 427, 451, 489, 500, 519, 525, 526, 529, 533, 535, 551, 552, 291, 376, 382, 387, 391, 399, 414, 424, 426, 438, 446, 462, 489, 491, 499, 519, 554
varum.....	516	virelüm.....	297, 326, 438, 447, 514
varup.....	281, 301, 328, 334, 340, 353, 367, 371, 396, 403, 409, 430, 431, 432, 483, 498, 499, 513, 515, 546, 552, 301, 429, 430, 431, 499, 513, 560	virem.....	512
vaşf.....	473	viremezken.....	455
vaşfinı.....	383	viren.....	302, 506
vâşıl 266, 397, 402, 427, 438, 459, 484, 491, 495, 525		virene.....	446
vâşıl-ı.....	266	viresin.....	334, 354, 418, 490, 502
vaşla.....	267	virevüz.....	517
vaşlı.....	387	vireyin.....	330
vaşlını.....	314, 426	vireyüm.....	345, 495
vaşluma.....	324	virildi.....	361, 389
vaşluna.....	276	virildiye.....	297
vaţana.....	332	virile.....	446, 474, 535
vaţan-ı aşla.....	267	virilen.....	313, 389
vâvı.....	448	virilse.....	306
vay.....	330, 341, 537, 543, 331, 352	virilüpdür.....	377
ve 155, 156, 263, 273, 277, 283, 307, 312, 321, 337, 341, 352, 382, 392, 395, 398, 415, 416, 422, 432, 433, 438, 445, 447, 450, 460, 461, 466, 469, 480, 484, 487, 491, 495, 508, 523, 525, 528, 534, 538, 548, 552, 556, 562, 265, 267, 287, 297, 307, 395, 432, 445, 446, 447		virilür.....	358, 461
ve'y.....	265, 267	virme.....	327
vechile.....	350, 418, 519, 542, 558	virmedi.....	295
vechle.....	284, 312, 400, 407, 412, 417, 418, 518	virmedüm.....	493
vedâ'.....	540	virmek.....	539
vefâ.....	302, 303, 327, 336, 353, 358, 423, 540	virmele.....	338
vefâlar.....	288	virnese.....	551
Vehhâb.....	350, 459, 465, 556	virnesün.....	542
velî..268, 279, 393, 454, 465, 479, 500, 540, 559, 560		virneye.....	288, 477
vera'.....	391, 428	virmez.....	534
verd.....	280	virmişizdir.....	518
vesîle.....	439	virse.....	500
Vesvese.....	338	virseñ.....	505
vesveseye.....	457	virülürken.....	301
veyâhüd.....	356	virüp.....	307, 361, 387, 434, 454, 477, 508
veyl.....	309	virür.....	264, 379, 380, 381, 391, 399, 429, 439, 442, 451, 460, 469, 489, 556, 558
vezîr.....	292, 383	virürem.....	326, 477, 514
		vişâk.....	368
		vizrin.....	535

vu	273, 285, 288, 296, 303, 311, 332, 333, 340, 352, 357, 361, 389, 392, 398, 412, 413, 426, 438, 443, 449, 450, 453, 491, 506, 513, 517, 529, 538, 548
vuḥūşiyile	468
vukū‘	414
vukū‘ında	414
vužū	447
vužū‘	559
vuşlat	439, 448, 472, 473, 487, 497, 542
vuşlat	487
vuşlata	448, 472, 487, 534
vuşlatda	459, 487
vuşlatuñı	267
vuşul	352, 358, 389, 400
vü	269, 278, 279, 290, 294, 297, 305, 309, 313, 315, 316, 322, 329, 344, 347, 352, 360, 367, 368, 371, 377, 379, 380, 381, 382, 390, 403, 404, 407, 410, 417, 421, 422, 423, 440, 450, 456, 458, 459, 462, 465, 468, 475, 484, 499, 500, 503, 509, 519, 525, 537, 538, 541, 546, 548, 550, 558, 560
vücüd	266, 416
vücüd-ı ‘ârī	266
vüs‘at	382
vüs‘atum	512

Y

ya	268, 271, 283, 338, 342, 345, 351, 356, 370, 382, 383, 385, 399, 422, 431, 438, 439, 471, 485, 494, 500, 508, 516, 551, 556
yâ	275, 301, 361, 370, 390, 437, 452, 467, 484, 490, 495, 507, 543, 546, 554, 556, 562
yabâna	275, 433, 436
yâd	263, 264, 265, 269, 289, 302, 306, 331, 339, 349, 351, 368, 376, 391, 395, 400, 404, 417, 421, 440, 446, 456, 482
yâdda	417
yâdı	503
yağdurur	456, 503
yağryıla	276
yağmâladılar	317, 328
yağsa	407
yaḥ	295
yâḥu	556
yâḥud	479
Yaḥyâ-yı Benî	457, 458
yak	367
yakâsını	436
yakdı	378, 435, 465, 513
yakdılar	359
yakduğunca	299
yakıcak	365
yakıldı	331

yakın	333
yakîn	302, 356, 371, 387, 392, 394, 400, 401, 402, 403, 413, 414, 436, 444, 453, 492, 523, 529, 533, 540, 414, 526, 553, 554
yakîni	398, 401
yakmasun	508
yakmayalar	544
yakmışlar	504, 506
yaksañ	553
yakup	328, 397, 506
yâkût-ı ğuref	499
yalan	281
yaluñuz	324, 340, 429, 433
yalvar	539, 547
yalvaruben	271
yalvarup	396, 409, 558
yalvaruram	411
yana	267, 505
yaña	290, 303, 540
yanana	497
yanar	441, 472
yanardı	444
yandı	325, 331
yandugum	553
yandurdi	506
yañılduğına	274
yanına	292, 327, 328, 334, 340, 345, 353, 378, 295, 324, 352, 432, 435, 466, 469, 488, 512, 522
yanınca	500
yanında	288, 323, 339, 497, 514
ya‘nî	276, 347, 358, 399, 447, 521, 531
yanlarına	309
yañlışını	274
yanmadı	496
yanmağıla	472
yanmak	441
yanmış	393
yanuma	359
yanuña	428
yanuñca	278
yanup	359
yapam	512
yapdı	508, 515
yapdıñuz	515
yapış	319, 491, 551
yapışup	328, 413, 422, 515, 516
yapmağa	508, 519
yapmak	519
yapmakdan	508
yâr	265, 266, 285, 289, 291, 304, 305, 310, 323, 336, 337, 349, 352, 355, 365, 399, 403, 407, 413, 421, 423, 428, 432, 433, 454, 459, 463, 490, 495, 497, 501, 505, 507, 511, 532, 533, 542, 552
yar	419

yaradan	400
yaramaz	318
yaramazlarla	337
yârân	303, 390, 413
yârâna	312, 337, 424
yârâne	297
yârânı	265, 409
yârân-ı	303, 390
yârânun	273
yarasin	298
yaraşmaz	282
yaraşur	293, 368, 401, 450, 496, 535
yârdan	329
yârem	283
yârı	386, 387, 460, 543
yarıcağ	420
yarın	265, 269, 361, 377, 433, 464, 501, 535
yarına	355
yârî	408
yarpuza	540
yâsa	356
yaş328	
yaş433	
yaşı	285
yaşın	554
yaşını	364, 373
yaşıla	355
yaşları	329, 378
yaşuñuza	436
yatarak	333, 549
Yatasın	426
yatdı	331
yatlu	386
yatup	365, 420, 530
yatur	282, 553
yatırdı	496
yaturken	285
yatursun	323
yaturup	346
yatuya	408
yavı	326
yavırları	470
yavruları	470
yavrularını	470
yavrularıyla	470
yaymışlar	504
yazalı	402
yazalum	281, 298, 305, 322, 342, 352, 377, 391, 395, 396, 408, 416, 424, 439, 449, 457, 462, 476, 481, 487, 498, 504, 509, 521, 526, 529, 536, 540, 558,
yamaz	451
yazar	343, 443, 522, 552
yazaruz	450
yazasın	272

yazayum	273, 292, 310, 342, 383, 399, 429, 475
yazdı	275, 402, 500, 522
yazdılar	354
yazduğımı	503
yazduğumuñ	443
yazduğuniçün	444
yazdum	350, 443
yazı	343
yazıcağ	552
yazıla	272, 273, 382, 451, 512, 536
yazılan	347, 548
yazılasın	452
yazıldı	509, 548
yazılmış	267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 305, 311, 323, 324, 329, 337, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 350, 351, 352, 354, 355, 358, 359, 362, 367, 368, 373, 374, 375, 376, 381, 382, 383, 387, 391, 395, 398, 399, 407, 415, 416, 419, 428, 447, 448, 450, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 463, 464, 469, 470, 479, 480, 481, 483, 486, 487, 496, 499, 500, 508, 519, 521, 523, 527, 528, 529, 530, 531, 557, 558
yazılıp	347
yazılıpdur	414
yazılır	371, 417, 425, 451, 555
yazmağa	273
yazmağı	296
yazmağıçün	273
yazmak	273
yazmış	332, 404, 406, 413
yazmışam	372
yazup	274, 336, 348, 497
yazuya	412
yed	508, 556
yedi	344, 350
yeg	276, 338, 342, 352, 369, 391, 475, 280, 281, 304, 338, 339, 372
yeksân	466
yel381, 405	
yemek	458, 492
yeñdi	292
yeñi	411, 442
yeñilendi	513
yenilürdi	302
yepecik	405
yer yer	408
yerhemenâ	336
yeri	288, 500, 520
yerine	555
yeryüzine	379
yesîr	276
yessera'llâhu	423
yeşil	559
yetdi	515

yetdükce.....	417
yetirdüm.....	516
yetişdi	516
yetmiş	461, 463
yevmen	392
Yezdân.....	275, 296, 321
Yezdânun.....	383
yıka	546
yıkıldı.....	353
yıkıldı.....	512
yıkılup.....	560
yıkmaya	509
yıkılmışlar	504, 506
yıl 330, 349, 369, 500, 536	
yılan.....	281
yılanun.....	540
yıldızını.....	315
yıllar	381, 492
yıpradasız.....	288
yidegün	278
yiderem.....	458
yidi.....	298, 326, 366, 393, 420, 496, 547, 550
yidigi.....	318
yidiler	297, 298
yidügi.....	550
yidüğün.....	503
yiler.....	381
yilerek.....	354, 405, 413, 517
yili.....	540
yiller	381
yilüp.....	492
yime.....	326, 350
yimeden	546
yimedi.....	344, 346, 496
yimege	346
yimege	405
yimek	344
yimeye	458
yimeyeyin.....	506
yimez	402, 506
yimişe	393
yine.....	267, 289, 294, 295, 296, 300, 308, 331, 333, 364, 367, 375, 387, 403, 406, 411, 418, 420, 421, 428, 431, 461, 467, 477, 493, 513, 531, 532, 536, 550, 558, 279, 284, 287, 297, 312, 321, 328, 361, 362, 365, 387, 403, 412, 461, 511, 538, 542, 551, 553
yinür	506
yipek	381
yir 496, 544	
yirde.....	266, 284, 296, 300, 304, 307, 311, 323, 340, 341, 342, 343, 349, 368, 409, 421, 429, 435, 436, 443, 449, 540, 543
yirden.....	281
yire göke şıgamaz	412

yire.....	304, 305, 307, 309, 342, 390, 419, 420, 422, 433, 436, 448, 466, 469, 470, 492, 495, 498, 506, 522, 526, 530, 542, 544, 545, 549, 558
yiri	280, 288, 359, 481, 542
yiridi	344
yirinden.....	282, 324, 331
yirine.....	285, 294, 368, 435, 547, 555
yirine.....	349, 555
yirini	362, 371, 538
yirler	554
yirlere	304
yirlü yirinde	388, 552, 555
yisün	510
yitdi.....	343, 401, 422, 462, 473, 505, 513, 515
yite	274
yiter.....	341, 368, 411, 449, 459, 375, 378, 423, 449, 463, 500, 506, 515, 517, 562
yitermiş.....	406
yitirdüm	516
yitiş	560
yitmezse.....	429
yitürelər	546
yitürür	281
yiye.....	419, 507, 519
yiyele.....	409
yoğ	305, 360
yoğına	554
yoğıdı.....	383
yoğimiş	506
yoğise.....	291, 371
yoğsa	295, 296, 381, 400, 444, 462, 511, 551
yok	275, 280, 287, 288, 342, 346, 366, 490, 492, 511, 512, 514, 542, 557
yokdur.....	440
yoklığı.....	475
yoklık.....	475
yol268, 274, 287, 324, 325, 358, 359, 364, 373, 387, 390, 400, 412, 418, 420, 434, 479, 501, 524, 528, 538, 539, 559	
yola.....	327, 332, 374, 375, 391, 412, 460, 466
yolda.....	391, 491, 516, 483, 546
yoldan	483
yolına.....	319, 354, 432, 454, 469, 558, 333, 406
yolını.....	269, 375
yolum.....	469
yoluñi.....	479
yönelüp	292
yu 447	
yuda	405
yuhdi.....	277
yular	457, 458
yuları.....	457
yumdı	325
yumuşadı	356
yunup.....	449

yurasına	535
yuyup	488
yükledüp	558
yükletmeye	545
yüregi	412
yüregin	285, 378
yüregine	378
yüregüm	360
yüregümün yağı	513
yüri 353, 367, 372, 380, 392, 407, 426, 455, 458, 461, 463, 470, 479, 480, 484, 492, 494, 500, 507, 518, 520, 524, 535, 551, 561	
yüri	426, 555, 556
yüridi	287, 536, 543
yüridüp	344
yüridürdi	342
yürimek	391
yürür	269, 488
yürürdi	298, 333, 443
yürürdüm	302
yürürken	333
yüz biñ	278
yüz 278, 436, 448, 460, 463, 464, 466, 467, 468, 483, 500, 517,	
yüze	343
yüzi	303, 316, 331, 386, 458, 493
yüzinde	535
yüzinden	301
yüzine	298, 367, 383, 520, 537, 554, 559
yüzine	420, 520
yüzini	304, 315, 323, 327, 368, 430
yüzini	315, 374, 383, 396, 420, 436, 440
yüzinün	384
yüzüm	364, 506
yüzümi	542
yüzümüz	390
yüzüne	408
yüzünü	304
Yûsuf-vâr	408

Z

za‘f	292, 400, 401
zafer	418
za‘fıla	368
zâhir 280, 290, 309, 346, 379, 437, 474, 504, 546, 548	
zâhirdür	504
zâhirinde	549
zâhirine	432
zahrı	456
zahrın	440
za‘îf	377, 473, 560
za‘îfüñ	274
zâkir	263, 390, 415, 426

zâkire	417
zâlâm	374
zâlim	359, 360
zâmandan	401
zamân-ı Mevla	401
zâmin	399
zamîn	401
zan	397, 561
zann	324, 333, 402, 481, 484, 492
zannidüp	333
zarâfetle	307
zarar 311, 354, 367, 376, 407, 408, 414, 420, 431, 458, 475, 534, 535	
zarara	407
zararı	414, 421
zararın	538
zarîf	307
zarr	376
zât	490
zayf	460
zayf-ı ‘azîzüm	327
zayfını	327
zayfumuz	530
zayfumuzla	327
zâyi‘ 342, 349, 348, 349, 420, 438, 460, 557	
zelîl	339, 374, 377, 465, 558
zenbi	472
zerrât	416
zerre	277, 468, 473
zerrece	453, 462, 477, 489
zerresi	438
zerresine	371
zevk ü şafâ	270, 335, 358, 390, 411, 462
zevk 270, 277, 288, 291, 302 307, 335, 358, 388, 390, 406, 411, 429, 451, 452, 457, 462, 464, 552	
zevke	443
zevk-i sürûr	288, 291
zevk-i sürûr-efzâdur	288
zevki	557
zevkle	524
zıll-i Rahmânın	278
zîb 413	
zıkr 263, 269, 311, 340, 350, 395, 415, 416, 417, 418, 421, 424, 425, 426, 465	
zikre	424
zikreyüp	289
zıkr-i Hakk	263
zıkr-i Hakkıçün	263
zıkr-i Hudâ	263, 425
zikri	415, 418, 423, 425, 426
zıkrini	415, 424
zıkrle	263, 424
zıkrünü	427
zillet	453, 550

zilletin	532	zehr ü kahrıla	286
zilletler	547	zehr	332
ziyâ	498	zehrem	296
ziyâfet	460, 463, 464	zehresi	331, 360
zühr	499	zehrîn	304
zuhûr	332, 469, 510, 538	zelel	376
zulm	361, 368	zelelden	449
zulmet	374, 377, 394, 549, 498, 509	zeleli	450
zulmetde	376	zemîn	453, 537
zulmete	537	zemîne	454
zulmeti	336, 386	zen	317, 324, 385, 386, 536, 541
zulmetini	484	zenahdânına	534
zulmi	362	zenbûr	440, 441, 442
zulmle	357	zencîr	377
zulûmât	275	zene	387
zunûbin	283	zenec	457
zûnûb	424, 474, 475, 520	zeni	538
zûnûba	396	zenini	317
zûnûbı	397, 423, 424, 447	zenle	365
zûnûbın	361	zer ü sîme	269
zû-kadre	337	zer ü sîmi	513
zû-şeref	337	zer 269, 345, 403, 453, 471, 472, 497, 514, 517, 545, 547, 549	
zâd	352, 367, 395, 400, 456	zer'	481, 535
zâde	329, 535	zerger	472
zâde'llâh	528	zer-i hâliş	438
zâde'llâhu	529	zeri	326, 453, 518, 554, 555
zâdımız	401, 402	zerile	553
zâğ	337	zerini	555
zâhid	465, 550	zerrîn-hîşt	486
zağm	411	zerrîn-i kadeh	379
zağmet	286, 372, 386, 465, 511	zevâde	400
zağmet-i mahzıla	466	zevâl	402
zağmetse	277	zevce	383, 536, 540, 543
zağmum	411	zevcesi	326, 330, 383, 540
zamân ... 265, 271, 284, 285, 289, 292, 295, 298, 301, 303, 305, 310, 311, 312, 316, 357, 362, 364, 367, 373, 377, 384, 391, 393, 394, 396, 400, 403, 419, 422, 423, 424, 425, 441, 444, 454, 455, 460, 462, 505, 537, 540, 543, 557, 558, 560		zevcesine	326, 531
zamânda	281, 300, 310, 342, 366, 418, 474	zevcesinüñ	327
zamândan	368, 412	zevrâklar	345
zamânıla	409	Zeyd ü 'Amr'e	482
zamânuñ	384, 393	Zeyd ü 'Amr'i	385
zâr	267, 289, 293, 294, 302, 309, 328, 329, 331, 333, 344, 416, 420, 477, 480, 497, 534, 537, 540, 546,	zeyl-i keremle	283, 520
zârı	330, 377, 454, 475	zîbâ	324, 536, 549
zârına	534, 554	zihî	451, 461
zârî	396	zînet	292, 313, 369, 379
zârla	421	zînete	369
zâyid	504, 516	zînet-i revnağ	280
zebân	310	zinhâr	315, 325, 366, 428, 520, 538
zebûn	317, 366, 405, 412, 437	zîrâ	264, 269, 308, 390, 414, 441, 472, 521, 417, 486, 508, 544, 549
		zişt-rû	383
		ziyâde	382, 451
		ziyân	310, 311, 451
		ziyâret	464
		zühd	392, 396

zühhâd	396
zühre	299, 331
zühreyye	303
zülâl	552
zülfe	534
zümre-i mihmânlar	464
zümre-i rîzvân	278

zümresi	498
zümresine	501
zümresinüñ	269
zümresiyile	452
Zû'n-nûn	487, 488

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı soyadı : Halil KURT
Doğum Yılı ve Yeri : 02.12.1980 / Siirt
Yazışma Adresi : Mustafa Gürkan Anadolu Lisesi / ISPARTA
E-Posta : halil_kur@hotmail.com

Eğitim Bilgileri

Lisans (2008-2012) : İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, MALATYA
Yüksek Lisans (2015) : Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, ISPARTA
Tez : Şeyh Mehmed Sırrî Divanı (İnceleme-Metin)
Doktora (2019-) : Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, ISPARTA
Yabancı Dil : İngilizce (YDS: 63.75)